ՈՍԿԵՄԱՏԵԱՆ

Բ.

ՈՍԿԵՄԱՏԵԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ
ԳՐԻԳՈՐ Գ. [illegible]ԼԱՐԵԱՆԻ
ԱՅՆԹԱՊ - ՀԱԼԷՊ - ՊԷՅՐՈՒԹ
ԴԱՍ 7. ԹԻՒ 138

ՈՍԿԵՄԱՏԵԱՆ

ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ
ՀԱՅՑ. ԱՒԵՏ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ

Ա.

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻ

1846–1946

ՈՍԿԵՄԱՏԵԱՆ

Բ. ՀԱՏՈՐ

ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ
ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՀԱՅ ԱՒԵՏ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԱԾ
ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ,
ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՈՒՐՈՒԱԳԻԾԵՐՈՎ ԵՒ ՆԿԱՐՆԵՐՈՎ

ՊԱՏՐԱՍՏԵՑ
ՏԻԳՐԱՆ Ճ. ԽՐԼՈԲԵԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ՄԵՐՁ. ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՊԷՅՐՈՒԹ
1951

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Բ. ՀԱՏՈՐ, Ա. ՏԷՐ - ՍԱՀԱԿԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

ԼՈՒՍԱՓՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԷԼ-ՄԱԱՐԱՏ (Յ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ)Ի ԵՒ **ԹԻԹՈՅ** (Փ. ԹԻԹՈՅԵԱՆ)Ի ԿՈՂՄԷ

ՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ **ԹԻԹՈՅ**Ի ԿՈՂՄԷ

ԳՈՒՆԱՒՈՐ ԵՐԵՍԻ ԳԾԱԳՐՈՒԹ. **ՅԱՐՈՒԹ ՊԷՋՃԵԱՆ**Ի ԿՈՂՄԷ

ՊԷՅՐՈՒԹ - ԼԻԲԱՆԱՆ

PRINTED IN BEIRUT, LEBANON

ՆԱԽԱԲԱՆ

«Ոսկեմատեան»ի այս երկրորդ հատորը *Համապատկեր* կոչեցինք, նպատակ ըրած ըլլալով լրիւ ներկայացնել աշխարհի ամէն կողմը ցրուած Հայ Աւետարանականութիւնը: Հակառակ մեր փափաքին անիկա կարելի չեղաւ: Բայց, զանց առնելով Հայաստանի, Ազրպէյճանի, Վրաստանի եւ Պուլկարիոյ Աւետարանական եկեղեցիները, հատորին մէջ տեղ գտած են այն բոլոր շրջանները ուր Աւետարանական Հայեր հոգեւոր գործ կը կատարեն: Թէպէտ կարգ մը շրջաններու եւ քիչ թիւով անհատ եկեղեցիներու մասին ակնկալուածէն շատ քիչ նիւթեր մեզի հասան, եւ սակաւաթիւ եկեղեցիներ ալ միայն լռութեամբ պատասխանեցին մեր խնդրանքներուն, բացարձակ մեծամասնութիւնը՝ սակայն՝ իրենց կարելիութեան սահմանին մէջ լման չափով եւ ոմանք խնդրուածէն աւելի աշխատեցան մեզ գոհացնել, մեզի ղրկելով իրենց ներկայ կեանքը պատկերացնող նկարները, վիճակագրութիւնները եւ պատմական ծանօթութիւնները: Պարտք կը զգանք յայտնել մեր շնորհակալութիւնները բոլորին ալ, որոնց գործակցութեան շնորհիւ կարելի եղաւ հատորիս պատրաստութիւնը:

Աշխատեցանք հաւատարիմ մնալ սա սկզբունքին թէ կազմակերպեալ ոեւէ գործ, որքան ալ փոքր ըլլայ սահմանով եւ քանակով, պէտք է իր արդար տեղը գտնէ համապատկերին մէջ: Քանզի Հայ Աւետ. Եկեղեցին թուէն եւ ամբողջէն աւելի կարեւոր կը նկատէ *կազմակերպեալ շարժման ոգին*, որուն մէջ պէտք է փնտռել այս փոքր եկեղեցիին արդիւնաւորութեան եւ կենսունակութեան գաղտնիքը: Մեզի հասած տուեալները ամփոփելով կրնանք ըսել թէ աշխարհի ամէն կողմը ցրուած մօտ 45000 Աւետարանական հայերու 35000ը կազմակերպեալ փոքր կամ մեծ եկեղեցիներու մաս կը կազմեն: Այս համեմատութիւնը շատ աւելի բարձր պիտի ըլլար եթէ շատ փոքր խումբեր ընդարձակ տարածութիւններու վրայ իրարմէ հեռու ցրուած չըլլային:

31 Մայիս, 1951
Պէյրութ

Տ. Ճ. ԽՐԼՈԲԵԱՆ

ՁՕ՛Ն

ԲՈԼՈՐ ՀԱՅ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ ՈՐՈՆՔ
ԻՆԿԱՆ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻ, ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ:

Ազատութիւնը՝ կեանքէն գերադաս է անկասկած,
Ճշմարտութեան ի խնդիր, մահը՝ կեանք է առ յաւէտ,
Այսպէս պահել մարտիրոս ցեղիս արիւնով կընքուած
Կտակն օրհնեալ ու անոնց՝ անյաղթ հոգին շողաւէտ:

Ցեղըս սակայն, Աստուծոյ առջեւ ուխտեց անպայման
Ամէն գնով պահպանել ազատութիւնը խղճին,
Եւ երկնատուր գիրը մեր, մշակոյթը սրբազան,
Աւետարանն ու անշէջ հուրն ու հաւատքը Փրկչին:

Տէրն ալ՝ հիւսեց գիշերուան մէջ հոյակապ արշալոյս,
Տապանին մէջ՝ երգն հզօր յաղթանակին յարութեան,
Բոցն հրդեհին՝ դրոշմեց անմահութեան չքնաղ լոյս,
Եւ տիեզերք ապշեցաւ հրաշքին այս յանդիման:

* * *

Պիտի ապրիս յաւիտեան, ո՛վ նահատակ ժողովուրդ,
Պիտի ապրիս, ճակատիդ՝ լուսապսակը փառքի,
Ազգերու մէջ դառնալու ակն օրհնութեան եւ կեանքի:

(Վերի չորս տուները արտատպուած են Վեր. Սամուէլ Պագգալեանի «Ցեղիս Հրաշալի Մահը» քերթուածէն, որ կը գտնուի «Ցեղիս Ձայնը» անուն իր հոգեւոր բանաստեղծութեանց 1944ին հրատարակուած փոքր բայց գողտրիկ հաւաքածոյին մէջ):

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ա. ՄԱՍ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՈՒՐՈՒԱԳԻԾԵՐ

		Էջ
1.	Ներկայ Գործիչներ	3 — 81
2.	Անդարձ Մեկնողներ	82 — 156

Բ. ՄԱՍ

ՊԱՏԿԵՐ ՀԱՅ ԱՒԵՏ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՄԵՐՁԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔ

1.	Աւետ. Միութիւն	158 — 180
2.	Աւետ. Միութեան Դոյեն	181
3.	Կրօնական Դաստիարակութիւն	182
4.	Ք. Ջանից Ընկերակցութիւն	182 — 186
5.	Հարիւրամեակ	186 — 195
6-28	Մերձ. Արեւելքի Եկեղեցիները	196 — 314

Սուրիա, Լիբանան, Կիպրոս, Եգիպտոս, Յունաստան, Պարսկաստան:

ՖՐԱՆՍԱ

Ա.	Ծագումն ու Զարգացումը	314 — 335
Բ.	Եկեղեցիները	335 — 369

ԱՄԵՐԻԿԱ (Միացեալ Նահանգներ)

Ա.	Արեւելեան Հայ Աւետ. Միութեան Եկեղեցիները	370 — 403
Բ.	Գալիֆորնիոյ Հայ Աւետ. Միութեան Եկեղեցիները	404 — 420

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ — 421 — 444

Սուրիա

Իրան

Կիպրոս

Կ. Պոլիս

Հարաւային Ամերիկա

Ա. ՄԱՍ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՈՒՐՈՒԱԳԻԾԵՐ

1. ՆԵՐԿԱՅ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐ

2. ԱՆԴԱՐՁ ՄԵԿՆՈՂՆԵՐ

1919 — 1949

ՆԵՐԿԱՅ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐ

1. *ՎԵՐ. ԵՆՈՎՔ Յ. ՀԱՏԻՏԵԱՆ*

Ծնած է 1883 *Օգոստ.* 29*ին Այնթէպ, բարեպաշտ ընտանիքի մը մէջ։ Հայրը Յարութիւն, այլ անուամբ Արշակ Վարժապետ, Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ համար իբր հոգեւոր պաշտօնեայ պատրաստուելու միտքով ատեն մը Երուսաղէմի Ս. Յակոբայ Վանքին մէջ ուսած և ապա մինչև* 1899 *իբր ուսուցիչ և Այնթէպի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ լուսարար ծառայած է։ Իր մայրը Լուսիա, ծնած Այնթէպի Օրուլ գիւղին մէջ, կանուխէն կ՚անդամակցի Աւետ. Եկեղեցիի։*

Ենովք նախ իր հօր մասնական դպրոցին մէջ, ապա Ներսէսեան Ազգային Վարժարանի (ուր իր հայրն ալ կ՚ուսուցանէր), Ագնեական և Վարդանանց Ընկերութիւններու դպրոցներուն մէջ կը ստանայ իր նախնական ուսումը։ 1896 — 1903*ի միջոցին ուսանած է Այնթէպի Աւետարանական Գոլէճին մէջ, տարի մը ընդհատումով, երբ* 1901 — 1902*ին իբր աւետարանիչ կը գործէ Անտիոքի հայ գիւղերուն և Այնթէպի մէջ։* 1903 — 1905, *ուսուցիչ՝ Հայիկ Թաղի Բ. Աւետ. Եկեղեցիի դպրոցին մէջ, Այնթէպ։* 1905 — 1908, *ուսանող Կիլիկիոյ Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ, Մարաշ։* 1908 — 1909, *իբր աւետարանիչ կը շրջի Հալէպ, Մուսա Տաղ, Անտիոք, Էքպէզ։ Վերջին անգամն կը մեկնի դէպի Ատանա, Աւետ. Միութեան տարեկան ժողովին մասնակցելու համար։ Ջարդի պատճառաւ ետ կը դառնայ և կ՚ապաստանի Տէօրթ-Եօլ։* 1908 *Դեկտ.* 25-*էն* 1915 *Մայիս* 12 *կը գործէ Էքպէզի Աւետ. Եկեղեցի-*

ին մէջ, ուր իբր հոգեւոր հովիւ կը ձեռնադրուի 1911, Հոկտ. 29ին: Կ'ամուսնանայ Վեր. Յակոբ Գունտագճեանի դուստրին Հելէնի հետ 1913, Օգոստ. 26ին: Տարագրութեան տարիները կ'անցընէ Անթէպ (1915 Յունիս 1 — Սեպտ. 12), Հալէպ (1915 Սեպտ. 18 — 1916 Մարտ), Ինթիլլի Ամանոս (1916 Մարտ — 1918 Ապրիլ), Հալէպ: 1919, Փետր. 7-ին ստացած հրաւէրին վրայ Անթէպ կը մեկնի իբր հոգեւոր հովիւ ծառայելու: Հոն կը մնայ մինչեւ 1920, Օգոստոսի վերջը, երբ Միս Ֆրիրզընէ հրաւէր կը ստանայ Ճիմ-լան գալով պահ մը հոն կազդուրուելու համար: 1921 Յունուար — 1922 Փետր. կը շրջի Սուրիոյ եւ Լիբանանի հայաշատ վայրերը: 1922 Փետր. 19ին կը ստանձնէ Պէյրութի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի հովուական պաշտօնը: 1926ի սկիզբը եկեղեցին երկուքի կը բաժնուի, եւ ինք կը ստանձնէ Բէմբի Եկեղեցիին հովուական գործը, զոր կը շարունակէ մինչեւ օրս: Միակ անձն է որ 30 տարիներէ ի վեր անընդհատ կը գործէ այս պաշտօնին մէջ, բաղդարաչ մասնակցութիւն մ'ունենալով քաղքիս Հայ Աւետ. Եկեղեցիի կեանքին մէջ:

Վեր. Հաբիպեան մեծապէս ազդուած է իր միջավայրէն եւ ժամանակէն, որուն եղած է մէկ ներկայացուցիչը մինչեւ հիմա: Մանուկ հասակին 1889ին ազդուած է Վեր. Յ. Ճէնանեանի հոգեւոր արթնութեան ժողովներէն, մեծապէս ապաւորուած է 1896ի հոգեւոր արթնութենէն եւ նոյն տարին՝ ապաշխարած, ներշնչուած է Տր. Ճ. Մերիլէ եւ անոր հոգեւոր հաղորդակցութենէն՝ 1898ին եւ ինքզինքը նուիրած է Քրիստոսի, 1901—1903ի Անթէպի մեծ հոգեւոր արթնութիւնը մնայուն ազդեցութիւն եւ ձեւ տուած է իր կեանքին, որ կրած է Վեր. Մ. Կ. Փափազեանի ալ հզօր ազդեցութիւնը: Այս բոլորը օրհնուած է հոգեւոր մօր մը աղօթքներովը, եւ Հաբիպեան վերջապէս որոշած է հոգեւոր գործիչ մը դառնալ: Իր բոլոր պաշտօնավարութեան միջոցին աշխատած է հաւատարիմ մնալ այս հոգեւոր արժէքներուն եւ աւանդութիւններուն, կազմած ըլլալով անոնց մասին հաստատ եւ խոր համոզումներ: Անդրդուելիօրէն պաշտպանած է իր վարչական եւ հոգեւոր սկզբունքները եւ չէ վախցած անոնց պատճառաւ յառաջ եկած դժուարութիւններէ. միշտ չեշտած է հոգեւոր արթնութիւնը եւ ապաշխարութիւնը եւ եղած է մեր ամենէն գործօն հովիւներէն մէկը: Ազունիէի Ազգ. Բուժարանը իր անունը յաւերժացնող կոթող մըն է:

Վեր. ԵՆՈՎՔ Յ. ՀԱՏԻՏԵԱՆ

Հոգ. Պետ Լիբանանի Հայ Աւետ. համայնքի

Վեր. ՍԻՐԱԿԱՆ ԱՂՊԱՊԵԱՆ

Հոգ. Պետ Սուրիոյ Հայ Աւետ. համայնքի

2. ՎԵՐ. ՍԻՐԱԿԱՆ ԱԶՊԱՊԵԱՆ

Ծնած է 1881 *Փետր.* 11*ին Տարսոն, համեստ ընտանիքի մէջ: Մայրը՝ Լուսին՝ Վեր. Խաչեր Ճամպազեանի դուստրն էր: Նախնական ուսումը կ'առնէ Աւետ. Եկեղեցիի դպրոցին մէջ, բայց իր հօրը՝ Կարապետի՝ նիւթական անկարողութեան պատճառաւ* 1894*ին կը ստիպուի չուելու իջնել ընտանիքին օգնելու համար: Մինչեւ* 1904 *կօշկակարութեամբ եւ առեւտուրով կը զբաղի:* 1902*ի հոգեւոր արթնութենէն ազդուելով հոգեւոր զարկ կ'ունենայ եւ կ'որոշէ հոգեւոր գործի նուիրուիլ, եւ այս պատճառաւ իր ուսումը շարունակել:* 1904—1911, *ուսանող է Տարսոնի Գոլէճին մէջ:* 1911—1914*ին կը հետեւի աստուածաբանական ուսման, Մարաշ: Դասընթացքը աւարտելէ անմիջապէս ետքը երկու տարուան քարոզչական հրաւէրը ընդունելով գործի կը սկսի Մարաշի Շէքէր Տէրէ Թաղի Բ. Աւետ. Եկեղեցիի մէջ: Տարագրութեան տարիները կ'անցընէ Մարաշ. եկեղեցին փակուած ըլլալով հայ աղջկանց գերմանական որբանոցին մէջ հոգեւոր գործով կը զբաղի: Զինադադարէն ետքը կը վերսկսի իր եկեղեցական ծառայութեան:* 1919 *Սեպտ.* 4*ին կ'ամուսնանայ Վեր. Սահակ Մանչիկեանի դուստրին Օր. Բարուհիի հետ: Քիչ ետքը Ֆրանքօ-Թուրք պատերազմներ՝ որ կը տեւեն* 21 *օր, ապա Ֆրանսական զօրքերու նահանջ դէպի Ատանա եւ հայերու ջարդը՝ Մարաշ: Ֆրանսական բանակին հետեւող* 3500 *հայերու մէջ է Ազպապեան, որ ականատես կ'ըլլայ ճամբան ցուրտէ սառած մօտ* 1000 *հայոց եւ բազմահարիւր զինուորներու դիակներուն: Ընտանիքը կը մնայ Մարաշ՝ Ամերիկեան Աղջկանց Գոլէճը: Ատանա հասնելէ ետք չորս ամիս կը ծառայէ Երիտասարդաց Քրիստոնէական Ընկ.ի իբր գործիչ, եւ ապա կը մեկնի Լառնաքա, Կիպրոս, ուր Ամերիկեան Մանչերու Ակադեմիային մէջ կը պաշտօնավարէ իբր ուսուցիչ եւ միեւնոյն ատեն կը քարոզէ եկեղեցիի մէջ:* 1922*ին իր կինը, մայրը եւ մէկուկէս տարեկան որդին՝ Զաւէն՝ իրեն կը միանան: Մի քանի տարի ետքը իր բոլոր ժամանակը կը նուիրէ միայն հոգեւոր գործի, կը քարոզէ թէ՛ Լառնաքայի եւ թէ Նիկոսիոյ եկեղեցիներուն մէջ:* 1929*ին կը փոխադրուի Նիկոսիա, ուր* 1930*ին կը ձեռնադրուի իբր հոգեւոր հովիւ: Հալէպի Էմմանուէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի հրաւէրը ընդունելով* 1932, *Մայիս* 11*ին կը սկսի գործել հոն, ուր կը շարունակէ պաշտօնավարել մինչեւ օրս: Վեր. Ազպապեան մեծ կարեւորութեամբ չեշտած է հոգիներու փրկութիւնը, եւ այս կերպով եղած է արդիւնաւոր աւետարանիչ մը, որուն պտուղը վայելած են Կիպրոսի եւ Հալէպի եկեղեցիները: Դաշտիս հովուական դասուն այս երիցագոյն անդամը՝ լաւագոյն գործակից գտած է իր կնոջ Բարուհիի մէջ:*

3. Փրոֆ. ԼՈՒԹՖԻ Յ. ԼԵՒՈՆԵԱՆ

Ծնած է Անթէպ 1881ին՝ այնպիսի ընտանիքի մը մէջ ուր իր հոգեւորութեամբը եւ ուսումնականութեամբը անուն մը շինած էր։ Նախնական ուսումը իր եկեղեցիին դպրոցին մէջ առնելէ ետք կը յաճախէ Անթէպի Աւետ. Գոլէճը, զոր կ՚աւարտէ 1899ին։ Երկու տարի ուսուցիչ է Թալաս։ 1901—1915ի միջոցին կ՚աւանդէ Թուրք լեզուի եւ գրականութեան դասերը Անթէպի Գոլէճին մէջ։ Տարագրութեան միջոցին կը մնայ քաղաքը՝ հրաշքով ազատելով մահուան դատապարտութենէ, եւ Թուրք աւետարական վարժարանին մէջ ձրի դաս կուտայ։ 1919ին Անգլիա կը մեկնի, Սելի-Օք Գոլէճի մէջ իր ուսումը շարունակելու։ 1910—1912ի միջոցին արդէն ուսանողական շրջան մը բոլորած էր հոն։ 1922—1950 կը դասախօսէ աստուածաբանական ճեմարաններու մէջ, նախ Կրօնական Վարժարան (School of Religion) Կ. Պոլիս եւ Աթէնք, 1922—1932, եւ ապա 1932էն ի վեր Մերձ. Արեւելքի Աստուածաբանական Ճեմարանը, Պէյրութ։ Յառաջիկայ աշունը Նիւ Եորք պիտի երթայ Ամերիկայի ամենէն նշանաւոր աստուածաբանական դպրոցին (Union Theological Seminary) մէջ տարի մը դասախօսելու, դպրոցէն կատարուած հրաւէրին վրայ։ Իր դասախօսութեանց գլխաւոր նիւթը եղած է իսլամագիտութիւն եւ Հին Կտակարան։ Հմուտ է բացի հայերէնէ եւ թրքերէնէ, եբրայական, արամէական, պարսիկ եւ արաբ լեզուներու։ Անգլերէն լեզուով գրած է կարգ մը կրօնական գիրքեր, որոնցմէ ոմանք թարգմանուած են հայերէնի, եւ ուրիշ ասիական լեզուներու։ Աշխատակցած է հայ աւետարանական գրեթէ բոլոր թերթերու։ Բողոքական քրիստոնէութեան աշխարհին մէջ ամենէն ծանօթ միջազգային դէմքերէն մէկը եղած է։ Հայ Աւետ. Եկեղեցիին իր գերագոյն փառքն է իր հասցուցած հոգեւոր գործիչները, որոնք ներկայիս՝ ցրուած չորս ցամաքներու վրայ՝ կը ծառայեն ամէնուն։

4. ՎԵՐ. ՅՈՎՀ. ԱԲԳԱՐԵԱՆ

Ծնած է Քիլիս՝ 1900ին։ Նախնական կրթութիւնը առած է տեղւոյն ազգային վարժարանին մէջ։ Շատ կանուխէն որբ մնացած ըլլալով դրկուած է Մարաշի գերմանական որբանոցը, ուր շարունակած է իր ուսումը։ Հոս կ՚ունենայ իր առաջին հոգեւոր փորձառութիւնը։ 1919ին կը սկսի ուսանիլ Տարսոնի Գոլէճին մէջ, երկու տարի ետքը Կիլիկիոյ պարպումին պատճառաւ կը մեկնի Իզմիր։ Տարի մըն ալ հոս Ամերիկեան Գոլէճի մէջ ուսանե-

լէ ետքը Իզմիրի աղէտը կը պատահի. և ինքը իբր գերի Թուրքերու կողմէ ներքին գաւառները կը ղրկուի։ Անկէ մը ետք ազատ արձակուելով 1923ին կը հասնի Աթէնք, ուր Կրօնական Վարժարանի մէջ կ՚ընդունուի իբր ուսանող։ 1927ին աստուածաբանական դասընթացքը աւարտելով կը մեկնի Պէյրութ, ուր հինգ տարի կը գործէ երիտասարդներու մէջ։ 1928ին կ՚ամուսնանայ Օր. Աննա Հէքիմեանի հետ, որ շրջանաւարտ եղած էր նախ Կ. Պոլսոյ Աղջկանց Գոլէճէն և ապա Աթէնքի Կրօնական Վարժարանէն։ 1932—1938ին քարոզիչ է Զահլէի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի մէջ։ Ֆրանսական Միսիոնարական ընկերութեան կողմէ (Action Chrétienne en Orient) եղած հրաւէրը ընդունելով կը մեկնի Հալէպ՝ իբր աւետարանիչ գործելու հիւսիսային Սուրիոյ և Սուրիական Միջագետքի մէջ։ 1939, Մայիս 28ին, Հոգեգալուստի կիրակին, կը ձեռնադրուի իբրև աւետարանիչ՝ Հալէպ։ 1939ին Վեր. Ա. Շիրաճեանի մահէն ետք կը ստանձնէ քաղաքիս Բեթել Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ հովուական պաշտօնը, զոր արդիւնաւորութեամբ կը շարունակէ մինչև 1947, երբ Աւետ. Միութեան Կեդրոնական Մարմնին կողմէ կը հրաւիրուի ծառայել իբր շրջիկ աւետարանիչ Միջ. Արևելքի եկեղեցիներուն մէջ։ Այս հանգամանքով այցելած է Եգիպտոս, Կ. Պոլիս և Յունաստան։

5. ՎԵՐ. ԿԱՐԱՊԵՏ ԹԻԼՔԵԱՆ

Ծնած է 1908ին՝ Պիթիաս, Մուսա Լեռ։ Տարագրութենէ ետքը Ամերիկեան Նպաստամատոյց Ընկերութեան որբանոցին մէջ կը մնայ, ուր կ՚առնէ իր նախնական ուսումը։ Վեց տարի ետքը, 1924ին, կը մտնէ Պէյրութի Ամերիկեան համալսարանը, ուրկէ 1929ին շրջանաւարտ կ՚ելլէ Պաքալոր Արուեստից (B. A.) տիտղոսով՝ մանկավարժութեան և ընկերաբանութեան ճիւղէն։ Տարի մը իբր ուսուցիչ-քարոզիչ կը գործէ Եօղուն-Օլուք, Մուսա Լեռ, ապա կը սկսի ուսանիլ Աթէնքի Կրօնական Վարժարանին մէջ։ Դպրոցը 1932ին կը փոխադրուի Պէյրութ և կը միանայ տեղւոյն Կրօնական Գործիչներու Դպրոցին հետ։ Թիլքեան իր ուսումը կը շարունակէ այս նոր հաստատութեան՝ Միջ. Արևելքի Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ, որուն դասընթացքը կ՚աւարտէ 1933ին։ Հինգ տարի քարոզիչ է դարձեալ Եօղուն-Օլուք, ուսկից նոյն պաշտօնով 1938ին կը փոխադրուի Քեսապ։ Վերջին եկեղեցին որ շարունակ գրեթէ խաւլեալ վիճակի մէջ էր, իր օրով որոշ չափով կը նորոգուի, և 1942ին իբր հոգևոր հովիւ կը ձեռ-

նադրուի: 1946ի Յուլիս 13էն ի վեր կը պաշտօնավարէ Պէյրութի Ս. Հայ Աւետարանական Եկեղեցիին մէջ:

6. ՎԵՐ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Փ. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Ծնած է 1909ին՝ Զէյթուն, բարեպաշտ ընտանիքի մը մէջ, որուն խոր ազդեցութիւնը կրած է: Իր մանկութեան տարիները անցուցած է Մարաշ, ուր իր հայրը Գերմանական Որբանոցի մատակարարի պաշտօնը կատարած է: Մինչև 1922 կ'ապրի զրկումներու, տառապանքի և վախի կեանք մը: Տարագրութեան շըրջանին Գերմանական Որբանոցին մէջ կը մնայ, ուր կ'առնէ իր նախնական ուսումը, մինչ իր հայրը զինուոր էր Թուրք բանակի մէջ: Մարաշէն քաշուող Ֆրանսական բանակին հետ իր հօրը կ'ընկերանայ դէպի Ատանա: Ապա, Ատանայէ կ'ապաստանին կարգով Կիպրոս, Տէօրթ-Եօլ, Ալեքսանդրէթ, Պէյրութ, ուր քիչ ետք ընտանիքի միւս անդամները կը միանան: Վերջապէս 1925ին կը հաստատուին Հալէպ: Իսկ 1924էն սկսեալ կը յաճախէ Հալէպ Գոլէճի: 1931ին Սոֆոմոր կարգի ընթացքը աւարտելով իբր ուսուցիչ-քարոզիչ տարի մը կը պաշտօնավարէ Ֆարթըրլը: Կը վերադառնայ Հալէպ և ճիւնյըր կարգի դասերը կ'առնէ: 1933 — 1937ին վարիչ-ուսուցիչ է Պէյրութի Հայ Աւետ. Դպրոցին՝ զոր կը վերածէ Բարձրագոյն Վարժարանի: 1937 — 41ին Պէյրութի մէջ կը հետևի աստուածաբանական ուսման, միևնոյն ատեն առնելով Գոլէճի պակաս մնացած դասերը Ամերիկեան Համալսարանէն, և կը ստանայ Պսակաւոր Արուեստից (B. A.) տիտղոսը և աստուածաբանական տիպլոմը: 1942ին կ'ամուսնանայ Օր. Լիւսի Յովհ. Հայրապետեանի հետ: 1941էն սկսեալ, մինչ ակուին ուսանող էր, անընդհատ կը շարունակէ հրատարակել Կիր. Դպրոցի դասանիւթեր: 1941ին կը սկսի պաշտօնավարել իբր Կիր. Դպրոցներու քարտուղար՝ Մերձ. Արևելքի Աւետ. Միութեան դաշտին մէջ: Այս հանգամանքով կը շրջի բոլոր եկեղեցիները, դասախօսութիւններ կու տայ, համագումարներ կը կազմակերպէ: Այս բոլորով միասին՝ կրօնական դաստիարակութեան յատուկ նիւթեր կ'աւանդէ Մերձ. Արևելքի Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ: 1947ին կը մեկնի Ամերիկա, կ'ուսանի Շիգակոյի Մըք Քորմիկ Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ, ուրկից 1948ին կը ստանայ Մագիստրոս Արուեստից (M. A.) տիտղոսը, և նոյն տարուան Մայիսին կը ձեռնադրուի իբր աւետարանիչ Միաց. Նահանգաց Արևելեան Հայ Աւետ. Միութեան կողմէ և կը վերադառնայ Պէյրութ՝ շարունակելու իր գործերը: Դէպի Ամերիկա ճամբուն վրայ մասնակցած է աշխարհի ժողովական Եկեղեցիներու համաժողովին և Կիր. Դպրոցներու համաժողովին՝ Անգլիա, իբր ներկայացուցիչը Մերձաւոր Արևելքի Հայ Աւետ. Միութեան:

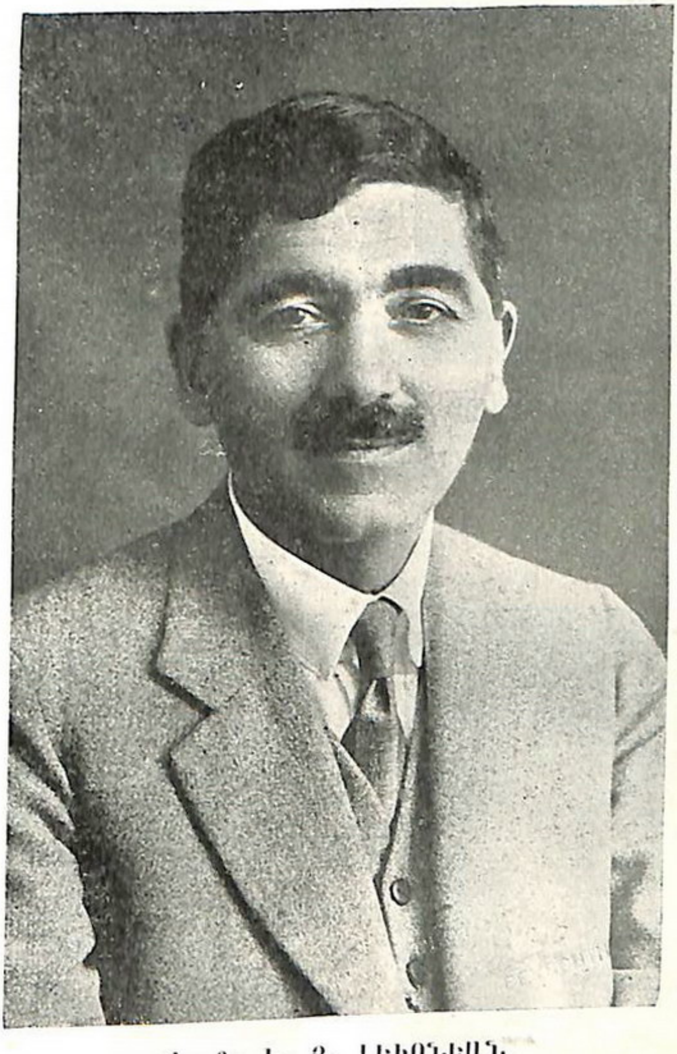

Փրոֆ. Լ. Յ. ԼԵՒՈՆԵԱՆ

Ուսուցչապետ Մերձ. Արեւելքի Ած·բանական Ճեմարանի

Վեր. Բ. ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ
Վարիչ-Քարոզ. Հայ Աւետ. Ընկ.ի

Վեր. Յ. ԱՐԳԱՐԵԱՆ
Շրջիկ Հովիւ Մ.Ա. Աւետ. Միութ.

Վեր. Կ. ԹԻԼՔԻԵԱՆ
Երէց, Պէյրութ Առաջին

Վեր. Յ. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ
Կրօնական դաստիարակ

7. ՎԵՐ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ Յ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Մկրտութեան անունով Պարսամ Յարութիւն Զարլուեան, ծնած է 1896 Մայիս 12ին, Պեհեսնի, ուր՝ Ազգ. Վարժարանի մէջ՝ առած է իր նախնական ուսումը։ 1912—1916, կ'ուսանի Տարսոնի Գոլէճին մէջ։ Ապա մինչեւ թիւ մէկ Համաշխարհային Պատերազմի վերջը օգնական ամբարապետ՝ Պաղտատի երկաթուղիի ընկերութեան մօտ, Ադանա, Ինթիլիի փապուղիին մէջ։ Հալէպի ճամբով կը հասնի Ադանա, ուր տարի մը ուսուցիչ՝ Հայ Աւետ. Վարժարանի մէջ։ Ուսումը կը շարունակէ Տարսոն Գոլէճի մէջ մինչեւ Կիլիկիոյ պարպումը։ Կը մեկնի Իզմիր ուր ուսանող է Ամերիկեան Միջազգային Գոլէճի մէջ։ Քաղաքին քեմալական ուժերու կողմէ գրաւումէն 40 օր ետք 20 հայ եւ 10—12 յոյն դպրոցի ընկերներով գերի կը տարուին Մագնիսա։ Ութ ամիս ետք 1923ի գարունը թուրք գերիներու հետ փոխանակուող յոյներով միասին ինք եւ 19 հայ ընկերները կը հասնին Յունաստան։ Կարճ ատեն մը Սելանիկ՝ Ամերիկեան Երկրագործական Վարժարանին մէջ՝ ուսանելէ ետք կը մտնէ Աթէնքի Կրօնական Վարժարանը, որուն աստուածաբանական դասընթացքը կ'աւարտէ երեք տարիէն, 1926ին։ Երեք տարի քարոզիչ՝ Գահիրէի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի։ 1929ին կը մեկնի Ամերիկա, եւ կը հետեւի Օպէրլինի Աստուածաբանական Ճեմարանի մէջ յետընթացաւարտ դասընթացքի եւ կը ստանայ Մագիստրոս Արուեստից (M. A.) տիտղոսը։ 1930, Յունիս 27ին կը ձեռնադրուի Նիւ Եորք, եւ անմիջապէս կը վերադառնայ Գահիրէ եւ կը վերստանձնէ իր հովուական պաշտօնը։ 1933ին դաւանական եւ այլ վէճերու պատճառաւ ինք եւ իր համախոհները կը զատուին եւ կը կազմեն Գահիրէի Հայ Աւետ. Ժողովական Եկեղեցին, զոր կը հովուէ 1934էն մինչեւ 1949, երբ երկու հատուածները դարձեալ կը միանան իր հովուական պաշտօնակալութեան տակ։

8. ՎԵՐ. ԽԱՉԵՐ Թ. ՍԱՐԵԱՆ

Ծնած է 1893ին Հռոմկլայի մօտ Խալֆէթի աւանին մէջ, Եփրատի եզերքը։ Տեղւոյն Ազգ. Վարժարանին մէջ կը ստանայ իր նախնական ուսումը, զոր կը շարունակէ 1907էն սկսեալ Տարսոնի Գոլէճին մէջ։ 1912—1913, ուսուցիչ՝ Ատանայի Հայ Աւետ. Դպրոցի մէջ։ Դարձեալ ուսանող մինչեւ 1915, Տարսոնի Գոլէճին մէջ։ Տարագրութեան ատեն կը ձերբակալուի եւ իր ծննդավայրը կը ղրկուի, բայց կը փախչի Անթէպ, ուր կը մնայ մինչեւ 1917 Միս Ֆրիրսընի որբանոցին մէջ իբր ուսուցիչ. կը ստիպուի Քիլիս փախչիլ. հոն պետական Իտատիէ դպրոցին տնօրէնին անձնական

քարտուղար կ'ըլլայ Թուրք բարեկամի մը շնորհիւ։ 1919ին Տարսոն է. Գոլէճի դասընթացքը կ'աւարտէ 1920ին։ Դէպի Ամերիկա ճամբուն վրայ, Պէյրութ, Եգիպտոսի Բրիտանական և Օտար Ս. Գրքի Ընկ.ի կողմէ պաշտօնի կոչուելով կը հաստատուի Աղեքսանդրիա, ուր Հայ Աւետ. Եկեղեցիի բեմը կը վարէ Վեր. Գ. Ճէճիզեանի հիւանդութեան միջոցին։ 1923ին կը փոխադրուի Գահիրէ։ 1924—26ին կը հետեւի Ամերիկայի Անտէրսոն քաղաքի Աստուածաբանական Ճեմարանի դասընթացքին։ Ապա կը ձեռնադրուի։ Մինչեւ 1943 քարոզիչն է Գահիրէի Աստուծոյ Եկեղեցիին (Church of God)։ *1939—1947ին կը հրատարակէ՝ իր խմբագրութեամբ «Աւետարանի Ձայն» կրօնական պարբերաթերթը։ 1943—1947, հոգեւոր հովիւն է Աղեքսանդրիոյ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի։ 1947ին կը մեկնի Միացեալ Նահանգներ։*

9. *ՎԵՐ. ԱՐԱՄ Յ. ՀԱՏԻՏԵԱՆ*

Ծնած է 1896ին Այնթէպ, ուր Հայ Աւետ. Ա. Եկեղեցիի Դպրոցին մէջ կը ստանայ իր նախնական ուսումը։ Մինչեւ 1915 իր ուսումը կը շարունակէ Այնթէպի Գոլէճին մէջ։ 1919ին կը մտնէ Տարսոնի Գոլէճը, ուրկէ շրջանաւարտ կ'ելլէ 1921ին։ Նոյն տարին Կ. Պոլիս կ'ապաստանի։ 1922ին կը սկսի հետեւիլ աստուածաբանական դասընթացքի՝ Կրօնական Վարժարանի մէջ. 1925ին ուսումնաւարտ, 1926ին՝ յառընթացաւարտ։ 1926—1932, հովիւի օգնական է Բեթէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի մէջ, Հալէպ։ Այս միջոցին կը կազմակերպէ քաղաքին Ջանից Ընկ.երը եւ Կ. Դպրոցները։ 1928ին կը վարէ Սուրիոյ եւ Լիբանանի Ջանից ընկերութեանց ընդհանուր քարտուղարութիւնը։ 1932—1935, հոգեւոր հովիւ է Էքիզ-Օլուգի եւ Քէօրքէնէի եկեղեցիներուն։ 1935—39 նոյն պաշտօնով կը գործէ Պիթիասի Հայ Աւետ. Եկեղեցիին մէջ, ուր 1938ին կը կատարուի իր ձեռնադրութիւնը։ 1939ին իր ժողովուրդով կը գաղթէ Լիբանան։ Եկեղեցին կը վերահիմնէ Այնճար, Պէքաայի Դաշտը։ 1943ին կը հիմնէ Պէքաայի Բարձր. Վարժարանը, Զահլէ։ 1947էն ի վեր կը հովուէ Պէյրութի երրորդ Հայ Աւետ. Եկեղեցին (Նոր Մարաշ), Պուրճ Համուտ Նոր Թաղամասին մէջ։

10. *ՎԵՐ. ԹԷՈՏՈՐ Ե. ՏԱՂԼԵԱՆ*

Ծնած է Այնթէպ 1912, Ապրիլ 12ին։ Իր նախնական կրթութիւնը կը ստանայ Այնթէպի Աւետ. Եկեղեցւոյ վարժարանը։ 1921-ին երբ Ֆրանսական իշխանութիւնները Կիլիկիան կը պարպէին, ընտանեօք կը հաստատուի Սուրիոյ Դամասկոս քաղաքը, ուր կը

յաճախէ նախ տեղւոյն Ազգային Վարժարանը և յետոյ տեղւոյն Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ Բարձրագոյն Վարժարանը, որմէ կը վկայուի 1926 Թուականին: 1926 — 1930ին իր ուսումը կը շարունակէ Հալէպ Գոլէճը և կը ստանայ վկայական: 1930 — 1931, ուսուցիչ է Դամասկոսի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ Բարձր. Վարժարանը: 1931 Սեպտեմբերին կը մեկնի Անգլիա, ուր կը հետեւի Սաութ Ուէյլզ Պայպըլ Գոլէճ՝ Աստուածաբանական Ճեմարանի դասընթացքներուն և 1934ին կը վկայուի իբր քարոզիչ: 1934 Յուլիսին կը ձեռնադրուի որպէս շրջիկ աւետարանիչ Մկրտական Եկեղեցիներու Միութեան կողմէ, ձեռամբ վերոյիշեալ ճեմարանի փրոֆէսորներուն, ու պաշտօնով կը շրջագայի հիւսիսային Անգլիոյ քաղաքները: 1934 Հոկտեմբերէն 1935, Գարտիֆի Մկրտական Եկեղեցւոյ մէջ հովիւ: 1935 Մայիսին հրաւիրուելով կը վերադառնայ Դամասկոս և քանի մը ամիս տեղւոյն Հայ Աւետարանականներուն մէջ կը քարոզէ: Յետոյ հրաւէր կը ստանայ Եգիպտոսի Բողոքական Ընդհ. Առաքելութեան կեդրոնէն աւետարանիչի պաշտօնով, զոր կը վարէ 1935 Նոյեմբերէն մինչև 1936 Յուլիս ամիսը, և կը հրաժարի: 1937 — 1947 Գահիրէի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի մէջ հովուական պաշտօն կը վարէ: 1947էն ի վեր կը պաշտօնավարէ Աղեքսանդրիոյ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի մէջ իբր հոգևոր հովիւ: Իր գոլեճական ուսանողութեան շրջանին Ամերիկայի Շիգակոյ և Լոս Անճելէս քաղաքներուն «Պայպըլ Ինսթիթիւթ»ներէն թղթակցութեամբ ստացած է աստուածաբանական ճիւղին մէջ քանի մը վկայականներ:

Իր Հեղինակութիւններն են, «Ի՞նչ է Ճշմարիտ Եկեղեցին» հայատառ տաճկերէն լեզուով, (1936), և «Բոլոր Մարդիկ Աստուծոյ Որդիներն են», տպուած 1937ին, ինչպէս նաև «Քրիստոս Մեր Միջնորդը» (1940): 1940 — 1943 Թուականներուն, Գահիրէի Ամերիկեան Համալսարանի հոգեբանական ճիւղի դասընթացքին հետեւելով կը ստանայ Պաքալաւր Արուեստից (B. A.) տիտղոսը: Աղեքսանդրիոյ մէջ հրատարակուող «Աւետարանի Ձայն» հոգեւոր ամսաթերթին խմբագիր և մնայուն աշխատակիցներէն եղած է: Կ'աշխատակցի նաև Գահիրէի «Արեւ» օրաթերթին:

11. ՎԵՐ. ԵՂԻԱ Ս. ՔԱՍՈՒՆԻ

Ծանօթ է երեք մականուններով. — Տիչոյեան՝ իր հօրմէն ժառանգեալ, Պեհեսնիլեան՝ իր ծննդավայրէն առնուած, և վերջապէս Քասունի՝ իր մեծ հօր բնավայրը, Պեհեսնիի չորս ժամ հարաւը գտնուող Քեսուն աւանէն առնուած՝ անոր յիշատակը անմոռաց պահելու համար: Ծնած է 1874, Փետր. 5ին, Պեհեսնի:

Ռուսեթուրք պատերազմէ ետք, 1879ին տիրող անտանելի տագնապի և սղութեան պատճառաւ, բարեկեցիկ թաղեցած ընտանիքը կ'աղքատանայ և կը գաղթէ Անթէպ։ 1882ին մայրը՝ Լուսին՝ կը մեռնի և հայրը կ'ամուսնանայ համկլայեցի Օր. Խաթունի հետ։ Հինգ տարիքին դպրոց կը մտնէ, բայց չի կրնար շարունակել դրամի չգոյութեան պատճառաւ։ 1883-84ին երկու տարի արհեստի կը հետեւի, միեւնոյն ատեն ձմեռները Անթէպի Վարդանեանց Դպրոցի գիշերային դասընթացքներէն կ'օգտուի։ Իսկ հայրը տունը իրեն կ'օգնէ ուսումը զարգացնելու։ 1884—1889, կանոնաւոր աշակերտ Հայիկ Թաղի Աւետ. Եկեղեցւոյ Դպրոցին մէջ։ 1889—1895, Գոլէճի ուսանող, տարի մը ընդհատումով՝ երբ 1892—3ին ուսուցիչ է Հայիկ Թաղի Աւետ. Դպրոցին մէջ։ 1895ին կը հրաւիրուի ուսուցչութեան Գույաճըղ Թաղի Աւետ. Դպրոցին մէջ. բայց նոյն տարուան Նոյ. 16—17ին պատահող ջարդի պատճառաւ դպրոցը կը գոցուի և ինք անգործ կը մնայ։ 1896ի աշունը Մարաշ կը մեկնի, ուր 12 տարի, մինչև 1909, ուսուցչութեամբ կը զբաղի Աւետ. Բարձր. Վարժարանի մէջ, որ Ակադեմիա կը կոչուէր։ Հոն կ'ամուսնանայ, 1905 Օգոստ. 15ին, Օր. Մարգարիտ Նալպանտեանի հետ։ 1897ին կ'անդամակցի Ճէքէր-Տէրէ Թաղի Բ. Աւետ. Եկեղեցիի։ 1908—1910, Գերմանիա կը ղրկուի Հիլֆս Պունտի կողմէ ուսանելու համար, երկրորդ տարին Հալէ-Ուիթէնպէրկ Համալսարանի մէջ կը հետեւի մանկավարժութեան և հին պատմութեան։ 1910—1915, անօրէնն է գերմանական մանչերու որբանոցին, Մարաշ։ 1915 Յունիսին Անթէպ կը մեկնի իր պատմութեան դասախօս յաջորդելու Փրոֆ. Ջենոր Ա. Պէզճեանի։ Բայց շատ չանցած ուսուցիչներով միասին կը տարագրուի։ Բարի հանդիպումի իր արդիւնք փոխանակ Տէր-Զօր երթալու կը հասնի Հաւրան, ուր կը մեռնին իր կրտսերագոյն զաւակն ու տղա՛ կինը։ 1916ի Յունիսէն մինչև զինադադար Թարգման-գրագիր է, Տամասկոս, գերման գրասենեակներու մէջ։ 1918ի գարունը կ'ամուսնանայ Օր. Եւնիկէ Թէրզեանի հետ։ Մինչև Կիլիկիոյ պարպումը Ատանա, Տարսոն, Մերսին կը զբաղի ուսուցչական և Y. M. C. A.ի գործերով։ 1921 Նոյ.ին կը մեկնի Կ. Պոլիս, ուր կը զբաղի ուսուցչութեամբ և քարոզչութեամբ։ 1924ին կը հրաւիրուի Էմմանուէլ Աւետ. Եկեղեցիին մէջ պաշտօնավարելու, որու իբր հոգեւոր հովիւ կը ձեռնադրուի 1925 Դեկտ. 28ին։ Կը հրաւիրուի Սուրիա ստանձնելու Քեսապի հովուական պաշտօնը։ Երկու տարի ետքը նոյն պաշտօնով կը փոխադրուի Տամասկոս։ 1933ին Կ. Պոլիս կը մեկնի Էմմանուէլ Եկեղեցիի քսան հինգամեայ յոբելեանին առթիւ։ 1934—37ին քարոզիչն է Բեթէլ Հայ Ա-

ւետ. Եկեղեցիին, միեւնոյն ատեն ուսողական դասեր տալով Հալէպ Գոլէճի մէջ։ 1937—44, տնօրէնն է Պէյրութի Հայ Աւետ. Բարձր. Վարժարանին։ Վեր. Թասունին աւելի ուսուցիչ է քան թէ հոգեւոր հովիւ կամ քարոզիչ։ Բայց ան հանրութեան առաւելապէս ծանօթ է իր պատմական արտադրութիւններով։ Վերջին հարիւր տարուան միջոցին, սակաւաթիւ հայ Աւետարանական հայագէտ բանասէրներէն մէկն է, որ բարձր դիրք մը կը գրաւէ նաև բոլոր հայ բանասէրներու մէջ։ Նախկին Կ. Պոլսոյ, Կիլիկիոյ, Պէյրութի, Հալէպի և Ամերիկայի հայ թերթերուն մէջ կը տպագրէ շատ մը հայագիտական ժողովրդային յօդուածներ, իսկ մասնագիտական ուսումնասիրութիւններ ունի Վիեննայի Հանդէս Ամսօրեային մէջ։ Զատ հատորով հրատարակած է «Փիլարտոս Հայը» գեղեցիկ ուսումնասիրութիւնը՝ հայ պատմութեան Կիլիկեան շրջանի սկզբնաւորութեան մասին։ Հրատարակուած է նաև Նախահայկական Հայաստանի մասին իր երկարաշունչ մէկ հեղինակութիւնը։ Ունի տակաւին շատ մը անտիպ ուսումնասիրութիւններ։ Հեղինակած է Հայ Աւետ. Շարժումի պատմութիւնը, «Լուսաշաւիղ» անունով, և ուրիշ շարք մը գրքոյկներ՝ զանազան պատմական նիւթերու մասին։ «Հերմոնի Շաղը» իր կարգ մը քարոզներէն կազմուած հատոր մըն է։ Հակառակ իր յառաջացած տարիքին այս բեղուն միտքը տակաւին կը շարունակէ արտադրել արժէքաւոր երկեր։

12. ՎԵՐ. ՅԱԿՈԲ Մ. ՄՈՒՏՈՅԵԱՆ

Ծնած է 1878, Դեկտ. 1ին Վանայ Հայոց Ձոր գաւառի Իշխանի Գոմ անուն զուտ հայաբնակ գիւղին մէջ։ Տեղւոյն գիւղական դպրոցին մէջ կ'աշակերտի Նշան վարժապետի, Տէր Աւետիս քահանայի և ժամկոչ Յարութիւնի։ 1886 — 1891, աշակերտն է Խաչատուր Գաւուգեանի և ապա երեք տարի իրեն ուսուցիչ կ'ունենայ Շատախցի Մուրատ Մանուկեանը։ 1894—1904, կարճ ընդմիջումով, ուսուցիչ է Մաշտակ գիւղի դպրոցին մէջ։ 1904 — 1915, կը զբաղի Ս. Գիրքի գրածախութեամբ, միեւնոյն ատեն վարելով գաւառական 32 դպրոցներու ընդհանուր տեսչութիւնը՝ իր յաջորդը Խաչատուր Գաւուգեանի։ 1915ի դէպքերուն Մուտոյեան կը ղեկավարէ Հայոց Ձորի հերոսամարտը, և ժողովուրդը կ'ազատէ, որով միասին կ'անցնի Կովկաս։ 1918—22 Մերձ. Արեւելքի Նպաստամացոյց Ընկ.ի մէկ պաշտօնեան է՝ Երեւան։ 1923ին կ'անցնի Պարսկաստան։ Յաջորդ տարի հոգեւոր հովիւ կը ձեռնադրուի Համադանի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի համար, որուն մէջ կը պաշտօնա-

վարէ մինչև այսօր։ 1949, Սեպտ. 4ին մեծ շուքով կը տօնուի իր հասարակական գործունէութեան յիսնամեայ և իր հոգևոր հովիւ պաշտօնավարութեան քառասնհինգամեայ յոբելեանը։ Մատայեան իր պարզութեամբը, անկեղծութեամբը, անձնուէր գործունէութեամբը անխախտ սիրուած է բոլորէն։

Ամփոփում՝ Վեր. Ա. Կէօրկիզեանի գրութենէն (Հ. Կոչնակ)։

13. ՎԵՐ. ՏԻԳՐԱՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

Ծնած է 1888ին Սուէտիա (Ճէպէլ Մուսա) Եօղուն-օլուգ գիւղին մէջ, ուր կը ստանայ իր նախնական կրթութիւնը։ 1902ին կը ղրկուի Անթէպ, Կ. Թ. Գոլէճը. 1906—07ին, մէկ տարի ուսուցչութեամբ կը պարապի Խդիր-Օլուգ — Բէօրքիւնէի նախակրթարանին մէջ։ Միանգամայն կիրակի ատենները, յանուն Կիրակն. վարժարանի՝ ընմէն կը վարէ պաշտամունքը հերթիւ երկու գիւղերուն մէջ։ 1907—8ին կ'ուսանի Սաֆամար դասարանին մէջ։ 1908—09ին մէկ տարի կը պաշտօնավարէ Ֆարթըլըի մէջ՝ որպէս ուսուցիչ-քարոզիչ։ Կը պատահի Կիլիկեան կոտորածը, երբ ամբողջ գիւղը, դէպքերու նախախնամական դասաւորումով՝ մազապուրծ կ'ազատի ստոյգ փճացումէ։ 1911ին շրջանաւարտ կ'ըլլայ Կ. Թ. Գոլէճէն։ Ամառը Հասան Պէյլիի մէջ հոգևոր գործով զբաղելէ վերջ՝ նոյն տարուայ աշնան կը մտնէ Մարաշի Աստուածաբանական Ճեմարանը, ուրկէ շրջանաւարտ կ'ըլլայ 1914ին։ Նոյնհետայն, Օր. Արաքսի Մնջերեանի հետ ամուսնանալէ ետքը՝ կը ստանձնէ Զէյթունի Աւետ. Եկեղեցւոյ քարոզչութիւնը։ Հոն և ճամբան տարագրութեան յարակից շատ ախուր փորձառութիւններէ ետքը՝ 1915 Յուլիսին կը ժամանէ իր ծննդավայրը՝ Եօղուն-Օլուգ։ Մուսա Լեռ կը բարձրանայ ժողովուրդին հետ միասին, ուր կը ծառայէ Վարչական Կեդրոնական Մարմնին Նախագահի հանգամանքով։ Մէկուկէս ամիս կռիւ մղելէ ետքը՝ ֆրանսական մարտանաւերով կը փոխադրուին Փոր-Սայիտ։ Հոն չորս տարի կը շարունակէ իր հոգևոր պաշտօնը։ 1919ին կը վերադառնայ Սուէտիա, ուր երկու տարի Եօղուն-Օլուգէն կը հովուէ Եօղուն-Օլուքի և Պիթիասի Աւետ. Եկեղեցիները միասնաբար, իսկ յաջորդ երեք տարիներուն՝ իր պաշտօնը կը սահմանափակուի միայն Պիթիասի եկեղեցիին։ 1924ին կը ստանձնէ Քեսապի Աւետ. Եկեղեցւոյ հովուութիւնը։ Նոյն տարին կը ձեռնադրուի Հալէպի մէջ։ 1927ին դըժբաղդութիւնը կ'ունենայ կորսնցնելու իր տիկինը։ Տարի մը ետքը կ'ամուսնանայ Օր. Զարուհի Տէտէեանի հետ։ 1929ին Քեսապէն կրկին Պիթիաս կը փոխադրուի իր պաշտօնը, իսկ անկէ վեց տա-

րի հոգը՝ Պիթիաւէն Քեսապ։ Երեք տարի հոգ կը փոխադրուի
Լաթաքիա, ուր չորս տարի կը հովուէ փոքրաթիւ Աւետ. համայն-
քը։ 1942 Նոյ. 18ին կը ստանձնէ Հալէպի Տավուտիէ թաղին նո-
րակազմ եկեղեցիին հովուութիւնը։ 1949էն իվեր հովիւն է Բեթէլ
Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ, Հալէպ։

14. ՎԵՐ. ՏՈՔԹ. ՏԻԳՐԱՆ Ե. ՔԱՍՈՒՆԻ

Զաւակն է Վեր. Եղիա Քասունիի եւ ծնած՝ Մարաշ 1910ին։
Իր հօրը ընտանիքին հետ տարագիր՝ Հաւրան, վերջապէս կը հաս-
տատուի Դամասկոս։ Նախնական ուսումը կ'առնէ ընտանիքին
մէջ, ապա տարի մը Մերսինի մէջ կանոնաւոր դպրոց կը յաճախէ։
1919ին Ատանա է, ուսկից Մերսին եւ ապա 1921ին Կ. Պոլիս կը
մեկնի։ Ուսումը կը շարունակէ Մաքրի Գիւղի Բարձր. Վարժա-
րանին ապա Ամերիկեան Միջնակարգ Վարժարանին, եւ 1926 — 30ի
միջոցին ալ Ռոպէրթ Գոլէճին մէջ։ 1930 — 31ին Ուսուցիչ է Է-
քիզ-Օլուգ, 1931 — 32ին ուսանող՝ Պէյրութի Ամերիկեան Համալս-
արանը, ուսկից կ'առնէ (B. A.) տիտղոսը։ 1932 — 33ին դարձեալ
ուսուցիչ է։ 1933 — 36ին կ'ուսանի Մերձ. Արեւելքի Աստուածա-
բանական Ճեմարանը, զոր աւարտելէ ետքը երեք տարի քարոզիչ
է Տրիպոլսոյ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի։ Իր ընտանիքը կը կազմէ
1939ին ամուսնանալով Օր. Արուսեակ Սահփաննանի հետ։ 1939 —
41ին նորէն ուսուցիչ՝ բարձրագոյն վարժարաններու մէջ։ 1941 —
46 տարիներուն բժշկական ուսանող է Պէյրութի Ամերիկեան Հա-
մալսարանը որուն հիւանդանոցներուն մէջ կը ծառայէ երկու տա-
րի իբր բժիշկ։ Գործօն բաժին ունեցած է Քրիս. Ջանից Ընկ.ի
մէջ որուն պաշտօնական թերթին՝ «Ջանասէր»ին՝ մէջ վարչական
եւ խմբագրական պաշտօններ վարած է։ 1948ին կը ձեռնադրուի
իբր աւետարանիչ, եւ քիչ ետքը կը մեկնի Ամերիկա, ուր տարի
մը կը գործէ Evangelical Deaconess Hospital ի մէջ, Միլուօքի։
1949 Սեպտ.էն ի վեր հոգեւոր հովիւն է Ֆիլատելֆիոյ Հայ. Ա-
ւետ. Եկեղեցւոյ։

Տիկ. ԱՐՈՒՍԵԱԿ ՔԱՍՈՒՆԻ հաւատարիմ գործակիցը եղած
է իր ամուսնին։ Բնիկ Պոլսեցի եւ օրհնուած՝ առիթը կ'ունենայ
Միացեալ Նահանգներ երթալով բարձր ուսում առնելու։ Իբր
ջերմ հաւատացեալ կը նուիրուի հոգեւոր գործի։ Ամերիկայի
Sunday School Times թերթի բարեկամներուն կողմէ իբր միսիո-
նարուհի կը ղրկուի Պէյրութ, ուր 10 տարի այդ հանգամանքով
կը գործէ։ Տիկ. Քասունի երիտասարդաց հոգեւոր շարժումին մէջ
իր որոշ բաժինը կ'ունենայ։ Դասեր կու տայ Բարձր. Վարժարան-

ներու մէջ, իր ամուսնին ղեկավարած Սրբազան Երաժշտութեան Երգիչ Խումբին կը մասնակցի և կարևոր դեր կը վերցնէ զոր կը շարունակէ մինչև Ամերիկա մեկնումը:

15. ՎԵՐ. ԳՐԻԳՈՐ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ

Ծնած է 1896ին Մարաշի մօտ Ենիճէ-Գալա հայկական գիւղը: Ութը տարիքին կը կորսնցնէ իր մայրը և Մարաշի Հիլֆ'ս Պունtis Գերման Առաքելութեան որբանոցը կ'ընդունուի: Իր ուսումը կ'առնէ Մարաշի Հայ Աւետ. Ա. Եկեղեցւոյ դպրոցին և տարի մըն ալ անդւոյն Միացեալ Կեդրոնական Վարժարանին մէջ: Այս միջոցին իր տեսողութեան ահաւոր կորուստը կ'ընդհատէ անոր դպրոցական կանոնաւոր կեանքը, բայց ան կը շարունակէ իր ուսումը՝ մտիկ ընելով ուրիշներու ընթերցումներուն: Բացի հայերէնէն ինքնօգնութեամբ կը սորվի գերմաներէն, ֆրանսերէն, պատմութիւն, գիտական նիւթեր և մեքենագրութիւն: Իսկ թիւ մէկ Համաշխարհային Պատերազմի միջոցին կը սորվի անգլերէն: 1919ին կը սկսի ուսանիլ Տարսոնի Գոլէճին մէջ: 1921ին Զմիւռնիոյ Ամերիկեան Գոլէճին մէջ կը շարունակէ իր ուսումը: 1922ին կ'ապաստանի Յունաստան, ուր բարեկամներու աջակցութեամբ կը հետևի Թեսալոնիկէի Ամերիկեան Երկրագործական Դպրոցի գիտական դասերուն: 1923ին աստուածաբանական ուսանող է Աթէնքի Կրօնական Վարժարանին մէջ, ուրկէ իր աւարտը կ'առնէ 1927ի Յունիս 3ին: Մինչև հոս, Մարաշէ սկսեալ, իր անբաժան ընկերն է Յովհ. Արզարեան՝ որուն եղբայրական օգնութեան շատ բան կը պարտի այս մասցի և անձհաս ուսանողը: Նոյն տարին կ'ամուսնանայ Օր. Աղէլ Պէշիշեանի հետ, և կը սկսի իբր քարոզիչ պաշտօնավարել Աթէնքի նաւահանգիստին մօտ Նոր շինուած Գոգինիա աւանին Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյն մէջ որուն համար հոգևոր հովիւ կը ձեռնադրուի 1946, Ապրիլ 7ին: Այս առթիւ Աթէնքի հայ մամուլը իր ջերմ ուրախակցութիւնը և շնորհաւորութիւնները կը յայտնէ որակելով զայն «իմացական կարողութեան, անսասան նկարագրի տէր, պաշտօնին գիտակից բարի և հաւատարիմ, տանող յարանուանական խաղաղութեան բոլոր զգացութեն սիրուած հովիւ մը», որուն «ծառայութիւնները վերջին պատերազմի միջոցին անմոռանալի» եղած են:

16. Տ. ՄԱՆԱՍԷ ՅՈՎՀ. ՇՆՈՐՀՕՂԵԱՆ

Ծնած է 1908ին Այնթապ, ուր կ'առնէ իր նախնական ուսումը: Ապա կը հետևի Աւետ. Մանչերու Բարձր Վարժարանի, Հա-

լէպ։ Գոլճական կրթութիւնը կը ստանայ Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանը, ուր կը հետեւի կենսաբանական ճիւղին։ Շրջանաւարտ ըլլալէ անմիջապէս ետք կ՚ընդունուի Մերձ. Արեւելքի Աստուածաբանական Ճեմարանը, ուսկից իր վկայականը կը ստանայ 1936ին։ Նոյն տարին կը ձեռնարկէ թէ՛ հրատարակչական եւ թէ կրթական գործի։ 1937ի Յունուարէն սկսեալ կանոնաւորապէս կը հրատարակէ «Պատանեկան Արձագանգ»ը, միեւնոյն ատեն զբաղելով ուսուցչութեամբ։ 1936 — 43ի միջոցին ուսուցիչ է Հայ Աւետ. Բարձրագոյն Վարժարանի մէջ։ 1943 — 1950ին ան կը պաշտօնավարէ Կեդրոնական Բարձր. Վարժարանի մէջ Պէյրութ, նախ իբր ներքին տեսուչ, ապա տնօրէն։ 1950ին կը հրաժարի իր այս կըրթական պաշտօնէն, ստանձնելու Քրիստ. Ջանից Ընկ.ի հրատարակչական գործին պատասխանատուութիւնը։

17. ՎԵՐ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸՍՐԼԵԱՆ

Ծնած է Քեսապի Քէօրքէնէ գիւղը, Անտիոք։ Երեք տարիքին մէջ որբացած ըլլալով կը խնամուի իր ամուսնացեալ քրոջը տունը։ Ատեն մըն ալ կը մնայ որբանոցի մէջ։ Նախնական ուսումը կ՚առնէ Քեսապի Հայ Աւետ. Դպրոցին մէջ, զոր աւարտելէ ետքը կը յաճախէ Հալէպ Գոլէճի, որ նախ ծանօթ էր Մանչերու Բարձր. Վարժարան անունով։ Շրջանաւարտութենէ ետք՝ իբր ուսուցիչ եւ տնօրէն կը պաշտօնավարէ Էմմանուէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Նախակրթարանին մէջ, Հալէպ։ 1936էն սկսեալ չորս տարի կ՚ուսանի Մերձ. Արեւելքի Աստուածաբանական Ճեմարանը, միեւնոյն ատեն հետեւելով Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանի դասերուն։ 1940ին կը ստանայ Պաքալոր Արուեստից (B. A.) տիտղոսը եւ աստուածաբանական տիպլոմը։ Նոյն տարին կ՚ընդունի Ե. Ք. Ջանից Ընկ.ի իբր ընդհանուր քարտուղար գործելու հրաւէրը։ Յաջորդ տարին կը սկսի իբր ուսուցիչ ծառայել Ալեփօ Գոլէճի մէջ։ Այս միջոցին կ՚ամուսնանայ Օր. Լիւսի Փալատեանի հետ, որ մէկ ուսումնաւարտն է Պէյրութի Աստուածաբանական Ճեմարանի կրթական ճիւղին։ 1946ի վերջերը կը ձեռնադրուի, եւ ատեն մը կը գործէ իբր օգնական հովիւ Պէյրութի մէջ եւ 1947ի սկիզբը կը մեկնի Միացեալ Նահանգներ։ Նոյն տարուան Փետըրուարէն սկսեալ կը վարէ Շիգակոյի Հայ. Աւետ. Եկեղեցիի հովուական պաշտօնը։

18. ՎԵՐ. ԵԳՈՒԱՐԴ Ս. ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ

Որդին է բնիկ ուրֆացի հանգուցեալ Վեր. Ստեփան Թովմասեանի եւ ծնած՝ 1912ին Հալէպ։ Իր նախնական ուսումը կը

տանոյ Հալէպի Հայ Աւետ. Դպրոցին մէջ, իսկ երկրորդական դաստիարակութիւնը Հալէպ Գոլէճի մէջ։ 1931ին կը մտնէ Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանը, ուրկէ կը ստանայ Պաքալոր Արուեստից (B. A.) տիտղոսը 1934ին։ Տարի մը ուսուցչութեամբ կը գործէ Երուսաղէմ, Նազովրեցիի Եկեղեցւոյն վարժարանին մէջ։ 1935-ին կը մտնէ Մերձ. Արեւելքի Աստուածաբանական Ճեմարանը, ուրկէ 1938ին կը ստանայ իր աստուածաբանական տիպլոմը եւ նոյն տարին իսկ կը ստանձնէ Հալէպի Ասորիներու Բողոքական Եկեղեցւոյ հովուական պաշտօնը։ 1939, Նոյ. 12ին Ֆիլատելֆիոյ Հայ Նահատակաց Ժողովական Եկեղեցիին համար հոգեւոր հովիւ կը ձեռնադրուի, վերջինին խնդրանքին վրայ, Հալէպի Էմմանուէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիին մէջ։ Սակայն, պատերազմի պատճառաւ չի կրնար մեկնիլ դէպի Միացեալ Նահանգներ։ 1940ին կ'ամուսնանայ Օր. Արուսեակ Տօնիկեանի հետ։ 1941–43ի միջոցին հովուական պաշտօն կը վարէ Քեսապի շրջանին մէջ, ուրկէ կը փոխադրուի Պէյրութ։ Հոս երեք տարի կը պաշտօնավարէ իբր Էշրէֆիէ Թաղի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ մէջ թէ իբր հովիւի օգնական եւ թէ իբր անօրէն Կեդր. Բարձր. Վարժարանին։ 1947, Սեպտ. 1էն ի վեր հոգեւոր հովիւն է Տիթրոյթի Հայ Ժողովական Եկեղեցւոյ։

19. ՎԵՐ. ԿԱՐԱՊԵՏ ՀԱՄԽՍԵԱՆ

Եօթանասնական թուականներուն ծնած է Մարաշ, ուր առած է նաեւ իր նախնական ուսումը։ Երիտասարդութեան ատեն իր ունեցած հոգեւոր փորձառութեան իբր հետեւանք կ'անդամակցի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի։ Ատեն մը կը զբաղի ուսուցչութեամբ։ Հոգեւոր գործիչ դառնալու իր բուռն փափաքին գոհացում տալու համար կը մտնէ Մարաշի Աստուածաբանական Ճեմարանը, ուր իր նմաններէն կազմուած դասարանի մէջ կը հետեւի մասնաւոր միամեայ դասընթացքի։ Ապա Մարաշի շրջանին մէջ զանազան վայրեր, Ալպուսթան, Կոպան եւն. իբր քարոզիչ կը պաշտօնավարէ։ Կիլիկիոյ պարպումէն ետք կ'ապաստանի Սուրիա, եւ կը շարունակէ իր քարոզչական պաշտօնը զանազան եկեղեցիներու մէջ, Տամասկոս, Լաթաքիա եւ Տրիպոլիս։ Սուրիոյ մէջ առաջին անգամ ձեռնադրուող մի քանի հովիւներէն մէկն է։ 1927ին կը հրաւիրուի Պէյրութի Քէմրի եկեղեցիին մէջ պաշտօնավարելու իբր օգնական հովիւ։ 1934ին, երբ Պուրճ-Համուտի մէջ նոր եկեղեցի մը կը կազմուի, ինք կը հրաւիրուի հովուելու զայն։ Մինչեւ 1942 կը պաշտօնավարէ հոս։ Նոր տարին իր յառաջացեալ տա-

Վեր. Հ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Վեր. Խ. ՍԱՐԵԱՆ

Վեր. Ա. ՀԱՏԻՏԵԱՆ

Վեր. Թ. ՏԱԳԼԵԱՆ

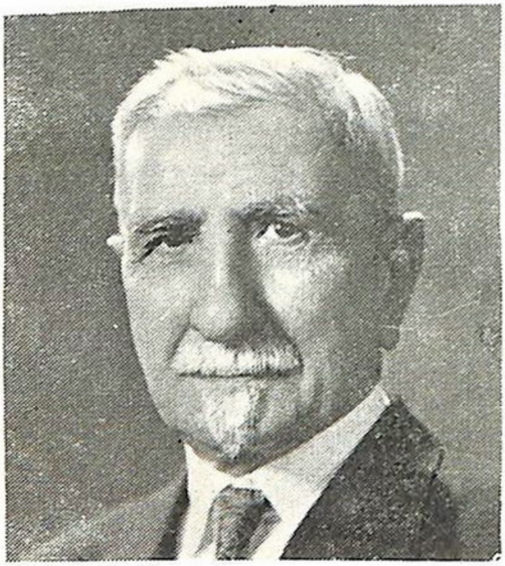

Վեր. ԵՂԻԱ ՔԱՍՈՒՆԻ

Վեր. Յ. Մ. ՄՈՒՏՈՅԵԱՆ

Վեր. Տ. ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

Վեր. Տք. ՏԻԳՐԱՆ եւ Տիկ. Ա. ՔԱՍՈՒՆԻ

Վեր. Գ. ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ

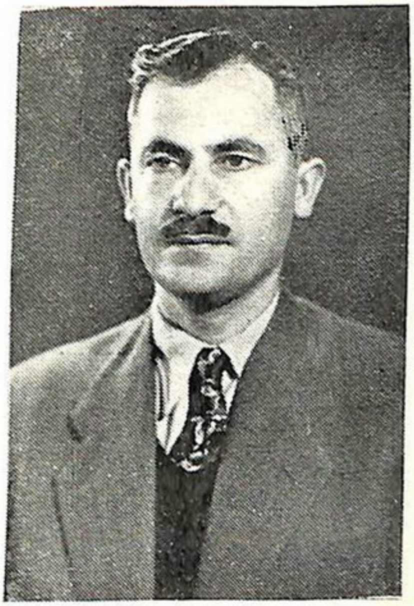

Տ. Մ. Յ. ՇՆՈՐՀՕՔԵԱՆ

Վեր. Ե. ԿԷՕՔԿԷՕԶԵԱՆ

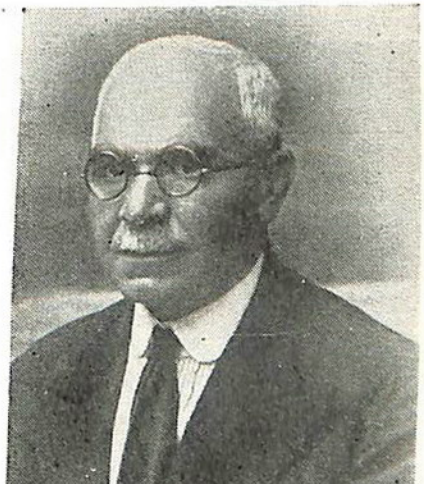

Վեր. Յ. Յ. ՇՆՈՐՀՕՔԵԱՆ

◎◎◎◎◎◎◎◎◎ ՈՍԿԵՄԱՏԵԱՆ ◎◎◎◎◎◎◎◎◎

Վեր. Յ. ՄԸՍՐԼԵԱՆ

Վեր. Ե. ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ

Վեր. Կ. ՀԱՄԷՍԵԱՆ

Վեր. Յ. ԿԻՒՐԼԷՑԵԱՆ

◎◎◎◎◎◎◎◎ ԴԱՐԱԴԱՐՁԻ ◎◎◎◎◎◎◎◎◎◎

րիքին պատճառաւ կը հրաժարի․ Թէպէտ չի դադրիր ծառայելէ իր կարողութեան սահմանին մէջ։ 1947ի աշնան ընտանեօք կը ներգաղթէ Ս․ Հայաստան։ Իբր փորձառու բեկաբոյժ, իր ձրի դարմանումներով շատ օգտակար եղած և սիրուած է ժողովուրդին․ այս պարագան օգնած է իր հոգեւոր պաշտօնը աւելի արդիւնաւոր ընելու։

20․ ՊԱՏ․ ՅԱԿՈԲ ԿԻՒՐՔՃԵԱՆ

Ծնած է 1895ին Հաճըն։ 1907ին հօրը մահով՝ որբացած։ 1908-ին տեղւոյն նախակրթարանը կ՚աւարտէ և տեղական բարձրագոյն վարժարանը կը յաճախէ։ Ուսմանց նախ Տարսոնի Ամերիկեան Գոլէճին, ապա 1921-22ի եօթը ամիսներուն՝ Իզմիրի Միջազգային Գոլէճին մէջ։ 1922ին կը մտնէ կրօնական վարժարան, Աթէնք, ուրկէ շրջանաւարտ կ՚ելլէ 1925ին։ Տարի մըն ալ յետընթացաւարտի դասընթացքին կը հետևի նոյն դպրոցին մէջ։ Նոյն տարին կ՚ամուսնանայ Օր․ Նեկտար Գէորգեանի հետ, և հրաւէրով կու գայ Պիթիաս, Մուսա Լեռ, ծառայելու իբր քարոզիչ-ուսուցիչ։ 1927ին նոյն պաշտօնով կը փոխադրուի Ճարապլուս։ 1928—1930ի միջոցին իբր ուսուցիչ կը պաշտօնավարէ Էքիզ-Օլուգ, միևնոյն ատեն կիրակնօրեայ և լուր օրերու պաշտամունքները կը վարէ։ 1930—36ին քարոզիչ-ուսուցիչ է Պէյլան։ 1936—37ի տարեշրջանին աւագ ուսուցիչ՝ Գըրգ-Խանի Հայ Աւետ․ Դպրոցը։ 1937-39ի միջոցին քարոզիչ-ուսուցիչ է Յարթըլը, Ալեքսանդրէթ․ ուրկէ իր ժողովուրդին հետ գաղթելով կը հաստատուի Սուր․ հոն իբր քարոզիչ-ուսուցիչ կը ծառայէ մեծ գոհունակութեամբ և նուիրումով մինչև 1944։ Վերջին թուականէն սկսեալ տնօրէնն է Պէյրութ Գետակի արևմտեան կողմը հաճընցիներու թաղամասին մէջ հաստատուած Կէրթմէնեան վարժարանին։

21․ ՎԵՐ․ ՀԱՊԻՊ ՏԱՐԱԳՃԵԱՆ

Պիրէճիկ ծնած է 1889 Թուականին։ Նախնական և գոլեճական ուսումը առած է Այնթէպ։ 1913ին շրջանաւարտ՝ Կ. Թ. Գոլէճը։ Ուսանողական շրջանը ընդհատած է երկու տարի ուսուցչութեամբ՝ նախ Հաճընի Ակադեմիային մէջ 1910—11ին և ապա Պիրէճիկ՝ 1911—12ին։ Գոլէճը աւարտելէ ետք ուսուցչական պաշտօնը իր հայրենի քաղաքը կը շարունակէ մինչև Ա. Համաշխարհային Պատերազմ, որուն լրանալէն ետք կը վերադառնայ իր հայրենիքը և կը զբաղի ուսուցչութեամբ և քարոզչութեամբ մին-

չև Վեր. Կարապետ Բէթէնճեանի գալուստը: 1923 — 1927ին ուսուցիչ-քարոզիչ է Ճարապլուսի Հայ Աւետ. Եկեղեցիին: Ապա տարի մը աստուածաբանութիւն կ'ուսանի Աթէնքի Կրօնական Վարժարանին մէջ: 1928 — 1939ին իր նախկին պաշտօնը կը շարունակէ Ճարապլուս: 1939 – 41ին դարձեալ ուսանող է, այս անգամ Պէյրութի Աստուածաբանական Ճեմարանը, զոր աւարտելէ ետք կը հրաւիրուի Հալէպ, իբր քարոզիչ պաշտօնավարելու Ասորի Աւետ. Եկեղեցիի մէջ: 1944ին կը փոխադրուի Համս նոյն պաշտօնով, ուր կը ծառայէ մինչև հիմա: Ձեռնադրուած է 1946, Մարտ 3ին, Կիրակի, Պէյրութի մէջ:

22. ՎԵՐ. ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄԱՐԿԱՆԵԱՆ

1907 Թուականին ծնած է Զէյթուն, ուր կ'առնէ չոր տարրական ուսում մը: Փոքր տարիքին իր ծնողներուն մահովը որբ կը մնայ: 1915ին իր հայրենակիցներուն հետ իբր տարագիր կը փոխադրուի Զէյթունէն Գոնիա, ապա Հալէպ, Ռաս իւլ Այն (Միջագետքի մէջ) և Տէր-Զօր: Ընդհանուր ջարդէն հրաշքով ազատած՝ կ'ապաստանի արաբ ընտանիքի մը քով, ուր կը պատսպարուի մինչև Տէր-Զօրի գրաւումը անգլիական բանակի կողմէ: 1919ին Հալէպ գալով կ'ընդունուի Վեր. Ա. Շիրաճեանի վարած Հայկական Որբանոցին մէջ, Սապուն Խան: 1920ին կը վերադառնայ Զէյթուն՝ իր հայրենակիցներուն հետ: Քեմալական Շարժումի ատեն, ֆրանսական բանակի Կիլիկիայէ քաշուելուն պատճառաւ Զէյթուն յարձակման կ'ենթարկուի. ժողովուրդէն մաս մը՝ որուն մէջ կ'իյնայ Մարկանեան՝ Թուրքերու կողմէ նախ Մարաշ, ապա Պեհեսնի-Ուրֆա ճամբով կը տարագրուի Տիգրանակերտի կուսակալութեան մէջ՝ Ջերմուկ աւանը: Մնացած մասը կռիւը կը շարունակէ: 1922ին տարագրեալները, 600 հոգի, ազատ կը թողուին, և կը յանձնուին Սուրիա: Մարկանեան Հալէպ-Պէյրութ ճամբով կը մեկնի Յունաստան: Աթէնքի մէջ երկու տարի կօշկակարութեամբ կը զբաղի: 1926 — 1931 կ'ուսանի Թեսալոնիկէ՝ Անատոլիա Գոլէճի մէջ: 1931ին կը սկսի Կրօնական Վարժարանի մէջ ուսանիլ աստուածաբանութիւն, զոր 1932 — 36ին կը շարունակէ Պէյրութի Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ, միևնոյն ատեն դաս կ'առնէ Ամերիկեան Համալսարանի մէջ և կը ստանայ Պսակաւոր Արուեստից (B. A.) տիտղոսը: Նոյն տարին կ'ամուսնանայ Օր. Սիրվարդ Աբգարեանի հետ: 1936 — 39ի միջոցին կը վարէ Թըրաքի Բրիտանէական Ընկերային Կեդրոնը՝ Պէյրութ, միևնոյն ատեն վարելով Պուրճ-Համուտի (Նոր Մարաշ) Հայ Աւետ. Դպրո-

ցին տնօրէնութիւնը։ Քարոզիչ է 1939—43ին Տրիպոլիս, 1943—48ին Էքիզ-Օլուք եւ Քէօրքէնէ, ուր 1948, Ապրիլ 28ին կը ձեռնադրուի իբր հոգեւոր հովիւ եւ կը ստանձնէ Քեսապի գաւառին պատասխանատուութիւնը։ Վերջին երկու տարիներէ ի վեր հոգեւոր հովիւն է Նահատակաց Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ՝ Հալէպ։

23. ՎԵՐ. ԱՍԱՏՈՒՐ Կ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

Ծնած է 1885ին Սեբաստիոյ Կէմէրէկ գիւղը, ուր Աւետարանական Դպրոցին մէջ կ'առնէ իր նախնական ուսումը։ 1899—1905ին ուսած է Անատոլիա Գոլէճ, Մարզուան։ Տարի մըն ալ յաճախած է Ս. Պօղոսի անուան Գոլէճը, Տարսոն։ 1906—1922 իբր ուսուցիչ-քարոզիչ պաշտօնավարած է Ադանայ, Մէնթէշէ, Շէհր Պընար, Ծիհան, Խօզէրլի (Տէօրթ-Եօլի մօտ) եւ Փարթ-Սախա։ 1922ին կը սկսի ուսանիլ աստուածաբանութիւն Կրօնական Վարժարանի մէջ, Աթէնք, ուրկէ շրջանաւարտ՝ 1925ին։ Վերջին թուականէն սկսեալ մինչեւ օրս իբր հոգեւոր հովիւ կը գործէ Սուրիոյ մէջ, եօթը տարի Քէօրքէնէ, եօթը տարի Համս, երկու տարի Քեսապ, երկու տարի Ճարապլուս եւ մօտ ութ տարիներէ ի վեր Ազէզ։ Ձեռնադրուած է 1928ին Հալէպ։

24. ՎԵՐ. ՅՈՎՀԱՆՆԱ ՏԷՐ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Ծնած է 1907 Դեկտ. 29ին Մարաշ, ուր կը ստանայ իր նախնական ուսումը Աւետ. Դպրոցին մէջ։ 1915—1918ին տարագիր՝ Եփրատի ափերը, ուր կ'ապաստանի Չէրքէզ գիւղ մը։ Հոն կը սորվի գերձակութիւն։ Զինադադարէն ետք, կը վերադառնայ Մարաշ եւ կը յաճախէ տեղւոյն Մանչերու Ակադեմիան։ Մարաշի աղէտին հետեւանքով կ'ընդհատէ իր ուսումը եւ կը պարապի գերձակութեամբ, որով կը զբաղի նաեւ Հալէպ՝ 1923—25ի միջոցին։ Ապա կը մտնէ Հալէպ Գոլէճը, ուրկէ շրջանաւարտ կ'ելլէ 1929ին։ Նոյն տարին կը սկսի յաճախել Պէյրութի Աստուածաբանական Ճեմարանը, միաժամանակ հետեւելով Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանի մասնաւոր դասընթացքներուն։ 1933ին շրջանաւարտ կ'ըլլայ երկու դպրոցներէն ալ, Ամերիկեան Համալսարանէն կը ստանայ (B. A.) տիտղոսը։ Նոյն տարին կը հրաւիրուի Կիպրոս՝ իբրեւ հոգեւոր հովիւ Նիկոսիոյ եւ Լառնաքայի Հայ Աւետ. Եկեղեցիներուն։ Հոն կը ձեռնադրուի 1935ին, եւ 14 տարիներ ծառայելէ յետոյ 1947ին երկու տարուան համար կը հրաւիրուի Պոսթոնի Հայ Կիլիկեան Մարտիրոսաց Եկեղեցւոյ հովուական պաշտօնին։

1949ին կը հրաւիրուի Պասթընի Առաջին Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ միայուն հովիւի պաշտօնին։

ՎԵՐ. ԵՆՈՎՔ ԿԷՕՔԿԷՕԶԵԱՆի եւ ՎԵՐ. ՅԱԿՈԲ ՑՐԹ. ՇՆՈՐՀՕՔԵԱՆի կենսագրութեանց համար տես հատորիս Ա. մասին երկրորդ՝ այսինքն Անդարձ Մեկնողներու բաժինը։

25. *ՎԵՐ. ԿԻՐԱԿՈՍ Ս. ՖԱՐԱՃԵԱՆ*

Ծնած է Սիս, Կիլիկիա, 1896, Նոյ. 2ին։ Նախնական ուսումը կ'առնէ տեղւոյն Հայ Աւետ. Դպրոցին մէջ. ապա զայն կը շարունակէ՝ 1910—1915ի միջոցին՝ Ս. Պօղոսի անուան Ամերիկեան Գոլէճը, Տարսոն, որուն ընթացքը չաւարտած իր ծնողներուն հետ կը տարագրուի Տէր-Զօրի անապատը։ 1919ին վերապրող սսեցիներու հետ կը վերադառնայ իր ծննդավայրը, ուր անմիջապէս կը բանայ դպրոցն ու եկեղեցին, եւ կը պաշտօնավարէ որպէս ուսուցիչ-քարոզիչ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի։ Կիլիկիոյ պարպումէն ետք կ'ապաստանի Իզմիր, ուսկից՝ 1922ի Սեպտեմբերին՝ գերի կը տարուի քեմալականներու կողմէ եւ կը բանտարկուի Անատոլուի խորերը։ Ազատ արձակուելով կ'ապաստանի Աթէնք 1923, Նոյ. 2ին։ Հոն իբր անօրէն կը պաշտօնավարէ Տուրկուլթի հիւղաւանին Հայ Աւետ. Դպրոցին մէջ։ 1924 Յուլիս 18ին կ'ամուսնանայ իրեն հայրենակից Օր. Հայկուհի Թասճեանի հետ, որուն հետ միասին կը յաճախէ Աթէնքի Կրօնական Վարժարանը. ինքը կը հետեւի աստուածաբանութեան իսկ կինը՝ մանկավարժութեան։ 1929ին կը ստանայ վկայական։ Տարի մը կը հովուէ Գահիրէի Հայ. Աւետ. Եկեղեցին փոխանորդելով Վեր. Հ. Համբարձումեանը։ Նոյն պաշտօնով կը գործէ Սելանիկ՝ 1930—38ի միջոցին, զոր կը կազմակերպէ եւ որ իր ջանքերուն շնորհիւ շէնքի կը տիրանայ։ 1938—46ի միջոցին հոգեւոր հովիւն է Տուրկուլթիի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի, որուն հետ «կ'ապրի ճգնաժամային վայրկեանները», տառապելով անօթութեան եւ տառապանքներու մէջ վերջին պատերազմի ատեն, բայց «հերոսական ծառայութիւններ մատուցանելով բոլոր հայ գաղութին»։ Ձեռնադրութիւնը, որ տարիներ առաջ որոշուած էր, կը կատարուի 1946, Ապրիլ 7ին, Աթէնք։ Նոյն տարուան աշունը ընտանիքով կը մեկնի Քալիֆորնիա, Փարլիերի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի մէջ իբր հոգեւոր հովիւ ծառայելու։ Հրատարակած է հատոր մը, «Այլաբերէնքի Ծագումը եւ Արդիւնքը», ձօնուած Ս. Գիր-

քի Թարգմանութեան 1500ամեակին։ Ունի անտիպ երկասիրութիւն մը՝ «Կրօնական Դաստիարակութիւն» անունով։ Ներկայիս կ՚աշխատի Վեր. Կ. Ասատուրեանի պատմական գիրքին վրայ։

26. ՎԵՐ. ՎԱՀՐԱՄ Հ. ՍԱԼԻՊԵԱՆ

Ծնած է Ատանա 1901ին՝ մարաշցի ծնողներէ։ Նախնական ուսումը կ՚առնէ իր ծնողներուն ծունկերուն մօտ և ապա տեղւոյն Հայ Աւետ. վարժարանին մէջ։ Երկար ատեն ներքին պայքար մը կ՚ունենայ որոշելու թէ ինք հովուար գործի՞չ թէ բժիշկ պէտք է ըլլայ։ Կ՚որոշէ նուիրուիլ հովուար գործի։ 1921—24ին կ՚ուսանի Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանին մէջ։ Նիւթական պատճառներով չի կրնար շարունակել ուսումը, և իբր աւետարանիչ կը դառնէ Պէյրութ, ուր նոր գաղթած հայերու մէջ ինք կ՚ըլլայ Կիր. Դպրոցի առաջին կազմակերպիչը։ Ապա կը մեկնի Աթէնք՝ աստուածաբանութիւն ուսանելու Կրօնական վարժարանի մէջ։ Հիւանդանալով կը վերադառնայ, և ինն ու կէս տարի իբր հովուար գործիչ կը պաշտօնավարէ Ղազիրի Զուիցերական Աչագուրկներու Դպրոցին մէջ։ Այս միջոցին կ՚ամուսնանայ Օր. Եւնիկէ Ա. Արաչեանի հետ։ Ապա իր աստուածաբանական ուսումը կը շարունակէ Պէյրութ, Մերձ. Արեւելքի Աստուածաբանական Ճեմարանը, որուն ընթացքը կ՚աւարտէ 1943ին։ Իբր քարոզիչ կը ծառայէ երկու տարի Զահլէ և ապա երկու տարի Տրիպոլի։ Ներկայիս կ՚օգնէ Վեր. Ենովք Հախանեանի։ Կը ձեռնադրուի 1948ի Փետրուարին։

27. ՊԱՏ. ՅԱԿՈԲ. ՍԱՂԸՐԵԱՆ

Ծնած է Հասանպէյլի, Ատանա։ Հօրմէն որբացած կը մեծնայ հովուար մօրը գուրգուրանքով։ Նախնական ուսումը կը ստանայ Գըրըգ-Խանի Հայ Աւետ. և Հայ Առաք. դպրոցներուն մէջ, իսկ երկրորդականը Ալէփօ Քոլէճի մէջ, որուն դասընթացքը կ՚աւարտէ 1937ին։ Ապա իբր ուսուցիչ կը պաշտօնավարէ նախ տարի մը Ալեքսանդրէթ և ապա տարի մը Դամասկոս։ 1937ին կ՚որոշէ ինքզինքը նուիրել հովուար գործի։ Աստուածաբանութիւն կ՚ուսանի Պէյրութ, Մերձ. Արեւելքի Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ, 1939—44ի միջոցին, միեւնոյն ատեն դասեր առնելով Ամերիկեան Համալսարանէն, որմէ կը վկայուի Պսակաւոր Արուեստից (B. A.) տիտղոսով և առաջինէն կը ստանայ իր աստուածաբանական վկայականը։ Ապա քարոզիչ՝ Սուրի Հայ Աւետ. Եկեղեցիին մէջ։ 1947-ին կը հրաւիրուի Կիպրոս իբրև հովուար գործիչ։ Ատեն մը կը

զբաղի նաեւ ուսուցչութեամբ։ Ներկայիս հոգեւոր հովիւն է տեղւոյն Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյն։ Ամուսնացած է Օր. Հելէն Ս. Մանուկեանի հետ 1946ին։

28. ՎԱՀՐԱՄ ԹԱԹԻԿԵԱՆ՝ Աւետարանիչ

Տես հատորիս Բ. Մասին Թուրքիոյ բաժինը։

29. ՎԵՐ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԱԼԻՈԶԵԱՆ

Ծնած է Անթէպ, 1912ին։ Նախնական եւ գոլեճական ուսումը կ՚առնէ Հալէպ։ Ապա չորս տարի կը պաշտօնավարէ իբր ուսուցիչ-քարոզիչ Ֆարթըուլը եւ Գալաաուրան գիւղերը։ 1938ին կը սկսի ուսանիլ Միջ. Արեւելքի Աստուածաբանական Ճեմարանը, միեւնոյն ատեն դասեր առնելով Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանէն։ 1942ին կը ստանայ Պսակաւոր Արուեստից (B. A.) տիտղոսը եւ աստուածաբանական վկայականը։ 1942 Յունիս 1ին Դամասկոս է, օգնելու Վեր. Ն. Սարեանի, որուն ինքնաշարժի արկածով մը բոլոր ոսկորները ջախջախուած էին։ Ապա տարի մը կը ծառայէ նոյն տեղը իբր հովիւի օգնական եւ Հայ Աւետ. Վարժարանի անօրէն։ 1944ին Դամասկոսի Սալհիյէ թաղին մէջ զատ եկեղեցի մը կը կազմուի, եւ ինք կը հրաւիրուի անոր քարոզչութեան, զոր կը կատարէ երկու տարի։ 1945ին կ՚ամուսնանայ Օր. Ալիս Ֆագճեանի հետ։ 1946ին Դամասկոսի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի հոգեւոր հովիւ կը կարգուի։ Ձեռնադրութիւնը կը կատարուի 1947ի Ապրիլին։

30. Տ. ՏԻԳՐԱՆ Ե. ՀԱՏԻՏԵԱՆ

Ծնած է 1920, Յունիս 9ին, Անթէպ։ Մինչեւ 1945 կ՚ուսանի Պէյրութ, ուր կ՚աւարտէ Էշրէֆիէ թաղի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ Նախակրթարանը, եւ Բարձր. Վարժարանին դասընթացքը։ Ապա տարի մը կ՚ուսանի Լիսէ Լաիք ֆրանսական հաստատութեան մէջ։ Յաջորդ տարին ուսումը կը շարունակէ Ամերիկեան Համալսարանը։ Ապա կը սկսի աստուածաբանական դասընթացքի հետեւիլ Միջ. Արեւելքի Աստուածաբանական Ճեմարանը, միեւնոյն ատեն դասեր առնելով Ամերիկեան Համալսարանէն։ 1944ին կ՚առնէ Պսակաւոր Արուեստից (B. A.) տիտղոսը եւ աստուածաբանական վկայականը։ 1944—45ին Հալէպ է, ուր կը զբաղի հոգեւոր գործով Էմմանուէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ երիտասարդներուն մէջ։ 1945—46ին կ՚ուսուցանէ Կեդր. Բարձր. Վարժարանի մէջ, Պէյրութ, երբեմն քարոզելու համար այցելելով զանազան տեղեր։ 1946ին

Վեր. Հ. ՏԱՐԱԳՃԵԱՆ

Վեր. Մ. ՄԱՐԿԱՆԵԱՆ

Վեր. Ա. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

Վեր. Ե. ՏԷՐ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Վեր. Կ. ՖԱՐԱՃԵԱՆ

Վեր. Վ. ՍԱԼԻՊԵԱՆ

Պատ. Յ. ՍԱԳՐԵԱՆ

Պատ. Վ. ԹԱԹԻԿԵԱՆ

Վեր. Յ. ՊԱԼԻՈԶԵԱՆ

Տ. Տ. Ե. ՀԱՏԻՏԵԱՆ

Պատ. Ա. ՍԱՏԱԳԵԱՆ

Պատ. Կ. ԳԸՐԳԻԱՇԱՐԵԱՆ

Պատ. Ռ. ԳԱՅԱԼԵԱՆ

Պատ. Զ. ԻԼԱՆՃԵԱՆ

Վեր. Ն. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

Պատ. Բ. ՌՈՒՊԵԱՆ

Պատ. Թ. ԳԻՒԼԳԻՒԼԵԱՆ

Պատ. Է. ՏԱՐԱԳՃԵԱՆ

Տ. Յ. ՀԱՅՏՈՍԹԵԱՆ

Պատ. Ա. ԱՒԱԳԵԱՆ

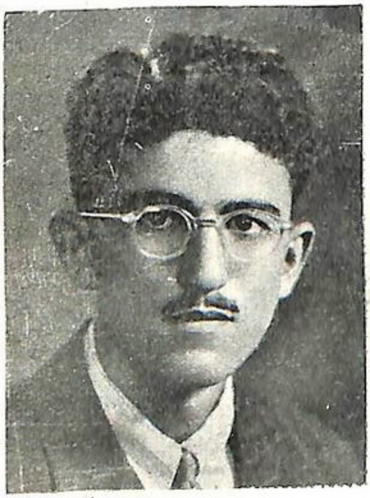

Տ. Յ. ԳԱՐՃԵԱՆ

Տ. Ա. ՀԱՄԷՍԵԱՆ

կը մեկնի Միացեալ Նահանգներ, ուր Hartford Seminary Foundationի մէջ կ'ուսանի չորս տարի: 1948ին կը ստանայ Պսակաւոր Աստուածաբանութեան (B. D.), 1949ին Մագիստրոս Արուեստից (M. A.) կրօնական դաստիարակութեան ճիւղին մէջ, 1950ին Մագիստրոս Սրբազան Աստուածաբանութեան (S. T. M.) տիտղոսները: 1948, Յունիս 9ին կ'ամուսնանայ Կրինվիլ, Մէսէչուսէց, ամերիկացի օրիորդի մը հետ, որ ինքն ալ Հարթֆըրտէն Մագիստրոս Արուեստից տիտղոսը ստացած է: Գործի հրաւիրուած է Քուէյքըրներու դպրոցին մէջ, ուր պիտի դասաւանդէ Ս. Գիրքի պատմութիւնը նաև պիտի զբաղի քարոզչութեամբ:

31. ՊԱՏ. ԱՍԱՏՈՒՐ Ա. ՍԱՏԱԳԵԱՆ

Ծնած է Քիլիս, ուր կ'առնէ իր նախնական ուսումը, զոր կը շարունակէ Հալէպ: 1929ին շրջանաւարտ է Հալէպ Գոլէճի: 1929—31ին ուսուցիչ՝ Քեսապ: 1931ի աշունը կը սկսի աստուածաբանութեան հետեւիլ Կրօնական Վարժարանի մէջ, Աթէնք: Ապա նոյնը կը շարունակէ Պէյրութ: Տարի մը կ'ընդհատէ ուսումը և 1935—36ին օգնական կ'ըլլայ Վեր. Ենովք Կէօքկէօզեանի և նորէն կը շարունակէ հետեւիլ իր նախընտրած դասընթացքին Մերձ. Արեւելքի Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ, միեւնոյն ատեն դասեր առնելով Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանէն: 1937ին կը ստանայ իր աստուածաբանական վկայականը և Պսակաւոր Արուեստից (B. A.) տիտղոսը: 1937—39, ուսուցանիչ է Անտաք: 1939ին կը հրաւիրուի ծառայելու իբր տնօրէն Պուրճ Համուտի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի նախակրթարանին և իբր վարիչ Թրատի Քրիստոնէական Ընկերային կեդրոնին: 1942—43ին հովիւ օգնական և նախակրթարանի տնօրէն է յիշեալ եկեղեցիի մէջ, զոր 1943—47ին առանձինն կը հովուէ: Քեսապէ եկած հրաւէրը ընդունելով 1947ին հոն կը մեկնի և եկեղեցական բոլոր գործին պատասխանատուութիւնը կը ստանձնէ: 1950ի գարնան Աւետ. Միութեան տարեկան ժողովը կ'որոշէ անոր ձեռնադրութիւնը:

32. ՊԱՏ. ԿԱՐԱՊԵՏ ԳԸՐԳԵԱՃԱՐԵԱՆ

Ծնած է Հաճըն 1880ին Հայ Բողոքական ընտանիքի մը մէջ: Նախնական ուսումը կը ստանայ տեղւոյն Աւետարանական դպրոցներուն մէջ: 1893ին Տիկ. Գաֆինկի կողմէ կը ղրկուի Մարաշ Ակատեմիայի մէջ իր ուսումը շարունակելու. հոն իր վերջին ուսուցիչներէն մէկը կ'ըլլայ Վեր. Եղիա Քասունի (այն ատեն Եղիա խօճա Պեհեսնիլեան): 1895ի Զէյթունի պատերազմին և Մարաշի

ջարդին առթիւ իր գոյքերը կը կողոպտուին եւ ինք հրաշքով կ'ազատի մահէ։ Հոս կ'անդամակցի Շէքէր-Տէրէ թաղի Հայ Աւետ. եկեղեցիի։ 1898ին կ'աւարտէ դպրոցին դասընթացքը, որուն կըրթաթոշակին ի հաշիւ բանուորական աշխատանք կը կատարէր. մինչ պէտքերը կը հոգար Միսիս Գաֆինկ։ 1898-99 տարի մը ուսուցիչ է Խառնը (Հարունիյէ, Ամանոս), ուր եկեղեցին առանց հովիւի մնացած ըլլալով կը կատարէ նաեւ քարոզիչի պարտականութիւն։ 1899ին կը սկսի ուսանիլ Անթէպի Աւետարանական Գոլէճը, որուն դասընթացքը կ'աւարտէ 1904ին։ Ուսանողութեան շրջանին հոգեւոր գործ կ'ունենայ եւ 1901—02ին, տարի մը ընդհատումով, ուսուցիչ կ'ըլլայ Հաճընի Մանչերու Բարձր. Վարժարանին մէջ։ 1904—1916ին կրթական գործով կը զբաղի իր հայրենիքին մէջ, ուր 1906ին կ'ամուսնանայ Յակոբ Աղա Պէշիշեանի աղջկան Օր. Մարգարիտի հետ։ 1911—14ին Նիւ Եորք է, ուր թէ կը գործէ եւ թէ կ'ուսանի։ Փրոֆ. Յ. Գ. Գրիգորեանի հրաւէրին եւ Տիար. Յովհ. Թելֆէեանի պնդումին վրայ Կ. Պոլիս կը մեկնի «Րահնիմա» շաբաթաթերթին մէջ աշխատակցելու առաջինին։ 1916ին փոքր սպայ է Թուրք բանակին մէջ։ Կը գտնուի Մարտին, Տիգրանակերտ, Խարբերդ, ապա տարի մը հսկողութեան տակ կը մնայ. վերջը կը ղրկուի Մալաթիա։ Հոս պաշտօնի կը կոչուի անգղիական զինուորական հրամանատարի իբր օգնական. պաշտօն մը զոր՝ հրամանատարի ճակտա մեկնումէն ետքը՝ փոխանորդի հանգամանքով կը շարունակէ մինչեւ զինադադար։ Դէպի Պոլիս ճամբուն վրայ Սեբաստիոյ մէջ կը հանդիպի ամերիկեան միսիոնարուհի miss Graffimի, որուն թախանձալի պնդումին վրայ հոն կը մնայ անոր օգնելու խնամատարական գործին մէջ։ Կրէֆիմ Գըրգեաշարեանի ընտանիքն ալ գտնելով բերել կուտայ. բայց քաղաքական մթնոլորտը աւրուած ըլլալով ընտանիքը ետ կը ղըրկէ Կիլիկիա։ Մինչեւ 1920 Գըրգեաշարեան մեծ նուիրումով կ'աշխատի. Թուրք սպայի տարազով կը փրկէ շատ մը հայ աղջիկներ եւ կիներ։ Բայց կը ստիպուի մեկնիլ դէպի Ադանա։ Իր ընտանիքին կը միանայ Տէօրթ-Եօլի մէջ։ Կ'անցնի Ալեքսանդրէթ, ուր 1920—23ին կ'աշխատի իբր Րիլիֆի պաշտօնեայ։ 1923—27ին քարոզիչ-ուսուցիչ է Պէյլան։ 1927-28ին պատասխանատու է թէ Պէյլանի եւ թէ Գըրգ-Խանի բամերուն։ 1928—29ին կը հետեւի աստուածաբանական մասնաւոր դասընթացքի Աթէնքի Կրօնական Վարժարանին մէջ։ 1929—1934ին իբր քարոզիչ կը գործէ Ալեքսանդրէթի Հայ Աւետ. եկեղեցիի մէջ։ Իր պաշտօնավարութեան միջոցին եկեղեցին կ'օժտուի քարէ դպրոցական եւ եկեղեցական շէնքերով,

որոնց համար մեծ ջանքեր կը թափէ։ 1934—35ին Անտիոք է իբր հոգեւոր գործիչ։ 1936ին կը հաստատուի Պէյրութ, ստիպուած ըլլալով իր հիւանդ որդւոյն քովը մնալ։ 1936—42ին իբր տնօրէն կ'աշխատի Կէրթմէնեան Նախակրթարանին մէջ։ Նիւթական պայմանները լաւ չըլլալով կը ստիպուի մտնել անգլիական բանակի մէջ, ուր երեք տարի մնալէ ետք կը հրաւիրուի իբր տընօրէն պաշտօնավարելու Շթուրայի Հայ Աւետ. Դպրոցին մէջ. յաջորդ տարին կը կատարէ նոյնատեղ թէ՛ ուսուցչական թէ քարոզչական պարտականութիւններ։ 1946ին Շթուրայի ժողովուրդին մեծամասնութիւնը Հայաստան ներգաղթելով, Գըրգեաշարեան կը ստիպուի մնալ անպաշտօն։ Ներկայիս իր անհանգստութեան և յառաջացեալ տարիքին պատճառաւ քաշուած է գործօն ծառայութենէ։

33. ՊԱՏ. ՌՈՒԲԷՆ ԳԱՑԱՆԵԱՆ

Տես հատորիս Բ մասին Ցուցաստանի բաժինը։

34. Պ. ՋԵՆԱՍ ԻԼԱՆՃԵԱՆ

Խարբերդ ծնած է 1922ին։ Հինգ տարի ետք ընտանիքին հետ կը գաղթէ Հալէպ, ուր կը սկսի ուսանիլ Էմմանուէլ Հայ. Աւետ. Եկեղեցւոյ Նախակրթարանին մէջ։ Իր դաստիարակութիւնը կը շարունակէ Ուսումնասիրաց Ընկ.ի վարժարանին մէջ, մինչև 1937, երբ կը մտնէ Հալէպ Գոլէճը։ 1941ին այս վերջինէն կը ստանայ իր վկայականը։ Տարի մը իբր տնօրէն կը պաշտօնավարէ Քեսապի Հայ Աւետ Վարժարանին մէջ։ Հոգեւոր կոչումի գիտակցութիւնը զգալով իր մէջ կ'որոշէ աստուածաբանական ուսումի հետեւիլ։ 1942—47ին կ'ուսանի Մերձ. Արեւելքի Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ՝ միեւնոյն ատեն կարգ մը դասեր առնելով Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանէն։ Իր աստուածաբանական վկայականը և Պսակաւոր Արուեստից տիտղոսը (B. A.) առած տարին պաշտօնի կը կոչուի Պէյրութի Հայ Աւետ. Առաջին Եկեղեցիի մէջ թէ՛ իբր հովիւի օգնական և թէ Հայ Աւետ. Բարձր. Վարժարանի մէջ իբր ուսուցիչ ծառայելու համար։ 1948—49ին կը դասախօսէ Հայ Աւետ. Կրթական Հիմնարկութեան մէջ (Ուսուցչանոց)։ 1949—50ին ուսուցիչ է Հայ Աւետ. Կեդրոնական Բարձր. Վարժարանին մէջ, Էշրէֆիէ։ Ամուսնացած է 1949ին, Օր. Մարի Կ. Բէշադճեանի հետ, որ ուսումնաւարտ է Պէյրութի Աստուածաբանական Ճեմարանի կրթական ճիւղէն։

35. ՎԵՐ. ՆԵՐՍԷՍ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

Խարբերդի մօտ Ծովք կ'ըլլայ իր ծննդավայրը՝ 1907ին։ Ա. Համաշխարհային Պատերազմի միջոցին կը կորսնցնէ իր ծնողքը, երեք քոյրերն ու մէկ եղբայրը։ Իր երէց եղբօրը հետ գերի կը տարուի քիւրտի մը տունը, ուր կը ծառայէ չորս տարի։ Զինք իսլամացնելու բոլոր ջանքերուն դէմ Ներսէս կ'ընդվզի։ Առաւօտ մը գաղտուկ կը փախչի եւ կ'ապաստանի քաղաքին Ամերիկեան Նպաստամատոյցին որբանոցը, ուր կը վերսկսի իր ուսումը եւ հոգեւոր զարթօնքը նուիրեալ դաստիարակներու շունչին տակ։ Մասնաւորապէս խոր երախտագիտութեամբ կը յիշէ Վեր. Վարդան Ամիրխանեանը որ Աւետարանի սէրը եւ հոգեւոր բաներու ճաշակը արթնցուցած է իր մէջ։ 1922ին իր մեծ ընտանիքով կը փոխադրուի Կ. Պոլիս, անկէ ալ Յունաստան։ Երկու տարի ետք իբր չափահաս Քորֆուէն կը ղրկուի Մակեդոնիա՝ յոյն երկրագործներու քով ծառայելու։ Դժգոհ իր միջավայրէն՝ խումբ մը բախտակից որբերու հետ կ'անցնի Ֆրանսա։ Մարսէյլի Հայ Աւետ. Եկեղեցիին մէջ հոգեւորապէս կը խորանայ եւ Տէր Յիսուսը կ'ընդունի իբր իր անձնական Փրկիչը։ Հովիւ Վեր. Յ. Ղազարոսեանի եւ ուրիշ բարեկամներու թելադրանքով եւ իր անձնական փափաքով կը ձգէ իր ատամնաբոյժի ասպարէզը եւ կ'երթայ Զուիցերիա, Լոզանի մօտ «Էմմաուս» Ս. Գրոց Դպրոցը։ 1932ին Սուրիա գործող Ֆրանսական Բողոքական Առաքելութեան (Action Chrétienne en Orient) կողմէ պաշտօնի կը կոչուի, եւ կը սկսի ծառայել Հալէպ՝ անոր պաշտպանութեան տակ գտնուող հայ որբերուն իբր հոգեւոր դաստիարակ եւ գրածախ աւետարանիչ։ Մի քանի տարի ետք կ'ամուսնանայ հանգուցեալ Վեր. Տիգրան Յ. Գունտաճեանի դուստրին՝ Օր. Կիւլէնիայի հետ։ 1943ին կը մտնէ Պէյրութի Աստուածաբանական Ճեմարանը, ուր երեք տարի իր մտային եւ հոգեւոր պաշարը ճոխացնելէ ետք կը վերադառնայ իր նախկին գրածախ-աւետարանիչի գործը Հալէպ։ Մինչեւ օրս կը շարունակէ ծառայել իբր հոգեւոր մէկ գործիչը յիշեալ Աքսիոն Քրէթիէն ընկերութեան։ 1948ին աւետարանիչ կը ձեռնադրուի, Հալէպ։

—

36. ՎԵՐ. ԲԻՒԶԱՆԴ ՌՈՒՊԵԱՆ

Ծնած է 1917ին Մարաշ։ Նախնական եւ երկրորդական ուսումը կ'առնէ Հալէպ։ 1939ին շրջանաւարտ Հալէպ Գոլէճէն, ուր ուսանողութեան շրջանին դաս ալ տուած է։ 1940ին ուսանող է Պէյրութի Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ, որուն դասըն-

թացքը կ'աւարտէ 1944ին։ Վերջին թուականէն ի վեր կը գործէ Պէյրութի Գոլէճին արեւելեան կողմը տարածուող հայկական նոր թաղերուն մէջ։ Անկէ ի վեր վարիչն է նոյն շրջանի Թրատ թաղին մէջ հաստատուած Բրիտանական Ընկերային Կեդրոնի։ Ութը տարիներէ ի վեր «Ջանասէր»ի խմբագրական կազմին կ'անդամակցի, վերջին երկու տարիներու միջոցին ըլլալով անոր պատասխանատու խմբագիրը։ 1947ի ամառը կը մասնակցի Բրիտանիոյ Երիտասարդաց Համաշխարհային Համաժողովին, Օսլօ։ 1949ի ամառը իբր աւետարանիչ կ'այցելէ Պարսկաստանի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիները։ 1950ի գարունը կը ձեռնադրուի իբր աւետարանիչ։

37. ԹԷՈՏՈՐԷԹ Յ. ՊԻԼՊԻԼԵԱՆ՝ Աւետարանիչ
Տես հատորիս Բ. Մասին Պարսկաստանի բաժինը։

38. *ՊԱՏ. ԷՄՄԱՆՈՒԷԼ Ն. ՏԱՐԱԳՃԵԱՆ*

Ծնած է 1920ին, Անթէպ։ Վեց տարեկանին կը կորսնցնէ իր հայրը որ քարոզիչ էր Գըրըգ-Խան։ Նախնական ուսումը կ'առնէ Բեթէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ Նախակրթարանին մէջ, Հալէպ, և երկրորդական ուսումը՝ Հալէպ Գոլէճի մէջ։ 1939—40ին իբր տնօրէն կը պաշտօնավարէ Քեսապի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ Բարձր. Նախակրթարանին մէջ։ Յաջորդ չորս տարիներուն կ'ուսանի Մերձ. Արեւելքի Աստուածաբանական Ճեմարանը, միեւնոյն ատեն դասեր առնելով Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանէն։ 1944ին կը ստանայ իր աստուածաբանական վկայականը և Պսակաւոր Արուեստից (B. A.) տիտղոսը։ Ապա մինչեւ 1949 կը զբաղի ուսուցչութեամբ, Հալէպ։ Ներկայիս քարոզիչն է Էքիզ-Օլուգ և Քէօրքընէ գիւղերու զոյգ եկեղեցիներուն, Քեսապ։

39. *Տ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԱՅՏՈՍՄԹԵԱՆ*

Ծնած է Մարաշ, 1876, Յուլիս 20ին։ Իր հայրը եղած է քաղաքիս Աւետ. Եկեղեցիի առաջին անդամներէն մէկը։ Իր ուսումը կը ստանայ նախ Աւետ. Նախակրթարանի և ապա Ակադեմիա անուն մանչերու բարձրագոյն վարժարանին մէջ, ուրկէ կ'առնէ իր վկայականը 1894ին։ Յաջորդ տարին Անթէպի Աւետարանական Գոլէճին մէջ ուսանող է, բայց իր ուսումը կը շարունակէ Տարսոնի Գոլէճին մէջ, որուն դասընթացքը կ'աւարտէ 1899ին։ Այդ թուականէն սկսեալ մինչեւ 1922 Մարաշի մէջ կը պաշտօնավարէ իբր ուսուցիչ՝ զանազան հաստատութեանց մէջ. միքանի տարի

ազգային վարժարաններու մէջ, ապա երկու տարի Ակադեմիայի մէջ, իսկ 1904 — 1922ի միջոցին ալ Հիւլֆ'ս Պունտ անուն Գերմանական Նպաստամատոյց ընկերութեան որբանոցներուն մէջ։ Այս վերջիններին մէջ պաշտօնավարութեանը պատճառաւ ալ գերծ կը մնայ տարագրութենէ։ 1923ին կը հաստատուի Հալէպ, ուր Բեթէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ Նախակրթարանին տեսչութիւնը կը կատարէ մինչև 1942ի ամառը։ 1942 — 1945ին ուսուցիչ-քարոզիչ է Ճարապլուս։ Նոյն պաշտօնով կը գործէ 1947էն սկսեալ Տրիպոլիսի մէջ։

40. ՊԱՏ. ԱՒԱԳ Գ. ԱՒԱԳԵԱՆ

Ծնած է 1905, Նոյ. 15ին Հասան Պէյլի, Ամանոս։ 1914ին կ'աւարտէ գիւղին Աւետ. Եկեղեցւոյ Նախակրթարանին դասընթացքը։ 1914 — 18, տարագիր է իր ընտանիքով, որուն 11 անդամներէն եօթը՝ պարունակելով իր ծնողներն ալ՝ կը մեռնին տարագրութեան միջոցին։ Ապա երեք տարի կ'ուսանի Տարսոնի Գոլէճին մէջ։ 1922ին Կիլիկիոյ պարպումէն ետք կ'ապաստանի նախ Ալեքսանդրէթ ապա Պէյրութ, ուր երկու տարի Անթիլիասի և Ամերիկեան Համալսարանը ուսանելէ ետքը կը մեկնի Փարիզ։ Երկու տարի հոն թէ՛ կը գործէ և թէ կը կարդայ։ 1925 — 1930ի միջոցին ուսանող է Աթէնքի Կրօնական Վարժարանին մէջ, որուն աստուածաբանական ճիւղէն վկայուելէ ետքը Պէյրութ կու գայ, ուր հինգ տարի իբր աւագ ուսուցիչ կը պաշտօնավարէ Հայ Աւետ. Կեդրոնական Վարժարանին մէջ, Էշրէֆիէ։ Գործի սկսած տարին կ'ամուսնանայ Օր. Վերոնիքա Տէր Պօղոսեանի հետ։ 1936-38ին Զահլէ է, իբր տնօրէն Հայ Աւետ. Դպրոցի։ Յաջորդ տարին նոյն պաշտօնը կը վարէ Էմմանուէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ դպրոցը, Հալէպ։ 1939 — 42ին Ազէզ է իբր ուսուցիչ-քարոզիչ։ 1942 — 45ին Քեսապ է, իբր Աւետ. բարձր. Նախակրթարանի տնօրէն և քարոզիչ Գալաստուրանի։ 1945ի Հոկտ.էն սկսեալ կը պաշտօնավարէ Զահլէ իբր քարոզիչ և ուսուցիչ։ Աւետ. Միութեան վերջին տարեկան ժողովը որոշած է անոր իբր աւետարանիչ ձեռնադրութիւնը։

41. Տ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ն. ԳԱՐՃԵԱՆ

Ծնած է 1927ին, Մարաշ, ուր իր ընտանիքին մէջ կ'առնէ նախնական ուսումը մասնաւոր հայ վարժուհիի մը առաջնորդութեամբ։ 1936ին իր հօրը ընտանիքով կը գաղթէ Հալէպ, ուր մինչև 1945 իր ուսումը կը շարունակէ Հալէպ Գոլէճի մէջ։ Շրջա-

Նուարտ ըլլալու երկու տարի միացած կ'ընդհատէ ուսումը նիւթապէս իր ընտանիքին օգնելու համար։ Նոյն տարին իբր ուսուցիչ կը ղրկուի Քեսապի Գորատուրան գիւղը, ուր իր հայրը պատասխանատու է Աւետ. ենմին։ Բայց հօրը անհանգստութեանը պատճառաւ ենին ալ կը ստիպուի ինք վարել՝ վայելելով իր հօր խորհրդակցութիւնը եւ առաջնորդութիւնը։ Ներկայիս մի քանի տարիներէ ի վեր իր ուսումը կը շարունակէ Միջ. Արեւելքի Աստուածաբանական ճեմարանը, Պէյրութ։

42. Տ. ԱՒԵՏԻՍ Կ. ՀԱՄԷՍԵԱՆ

Ծնած է 1913ին, Մարաշ։ Զաւակն է Վեր. Կարապետ Համէսեանի։ Տանի մէջ կը սկսի առնել իր նախնական ուսումը, զոր ապա կը շարունակէ Սուրիոյ եւ Լիբանանի զանազան քաղաքներու Աւետարանական դպրոցներուն մէջ։ 1932ին կ'աւարտէ Պէյրութի Հայ Աւետ. Բարձր. Վարժարանի դասընթացքը։ 1935ին ընթացաւարտ է Գոլեժ Էվանժելիքի «Ս. Գիրքի Դպրոց» բաժինէն, Պէյրութ։ 1938ին Թղթակցութեամբ կ'աւարտէ Նիւ Եորքի Delmar Institute of Americaի դասընթացքը։ 1947ին կ'աւարտէ Պէյրութի Աստուածաբանական ճեմարանը։ 1947—49, ուսուցիչ է Պէյրութի Հայ Աւետ. Ա. Եկեղեցւոյ Բարձր. Վարժարանին մէջ։ 1949—50 կ'ուսանի Պէյրութ՝ Շաբաթապահ Առաքելութեան կողմէ նոր հիմնուած Միջ. Արեւելքի Գոլէճ (Middle East College) անուն հաստատութեան մէջ, ուրկէ կը ստանայ իր Պսակաւոր Արուեստից (B. A.) տիտղոսը։ Կիր. դպրոցներու եւ Ջանից Ընկերութիւններու մէջ միշտ գործօն բաժին ունեցած է։

43. Տ. ՍՈՂՈՄՈՆ ՆԻՒՑԻՒՃԻՒԲԵԱՆ

Ծնած է Հալէպ 1 Մարտ 1923ին։ Նախակրթարանի ուսումը առած է Էմմանուէլ վարժարանի մէջ, որմէ ետք երկու տարի յաճախած է Հալէպի Գոլէճը։ Ապա երեք տարի դպրոցը ձգած է անգամ մըն ալ տար չգտնելու յոյսով, ու տարբեր զբաղումներ վարած։ 1940ին Ք. Ջանից գործիչին թելադրութեամբ Ք. Ջանից համագումարին մասնակցած է (Շուէյր), ուր Տէրը որոշապէս կանչած է զինք իր գործին նուիրուելու։ Թէեւ փոքր տարիքէն ապաշխարած, սա այս կոչը ընդունած է իբր նուիրման հրաւէր, ու անտալով տար, վերստին մտած է Հալէպի Գոլէճը, ուր երեք տարիներ եւս ուսանելէ ետք կարողացած է մտնել Աստուածաբանական ճեմարանը, միեւնոյն ատեն հետեւելով Ամերիկեան Համալսարանի դասընթացքին։ 1948ին այս զոյգ հաստա-

տուէթիւններէն շրջանաւարտ եղած է՝ ստանալով Աստուածաբանութեան Վկայականը ու Պսակաւոր Արուեստից տիտղոսը։ Անկէ անդին կը վարէ իր իսկ մէջը մեծցած Հալէպի Էմմանուէլ Եկեղեցւոյն հովիւի օգնականի պաշտօնը, աշխատելով նաեւ իբրեւ Քրիստոնէական Ջանից գործիչ։

44. 45. ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ԻՍԱՀԱԿ ՍԱՐՐԱՖԵԱՆ ԵՂԲԱՐՔ

Տես Ա. հատոր էջ 369

46. *ՎԵՐ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԱՆՈՒՇԱԿԵԱՆ*

Ծննդավայրն է Մարաշ։ Իր լսածին համեմատ 1870էն առաջ ծնած է։ Բարեպաշտ ծնողքին ազդեցութեան տակ շատ կանուխէն հոգեւոր գործիչ դառնալու փափաքը կ'ունենայ։ Տասնվեց տարիքին առ այդ կ'ընէ իր ուխտը։ 1893–95ին Մարաշի Ակադեմիայի մէջ կ'ուսանի։ 1895–99ին ուսանող է Տարսոնի Գոլէճին մէջ։ Ապա երեք տարի կ'աշակերտի Մարաշի Աստուածաբանական Ճեմարանին։ 1902–1909 քարոզիչն է Տէօրթ-Եօլի մօտ Էօզէրլի գիւղի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի։ 1909էն մինչեւ տարագրութիւն կը պաշտօնավարէ Խասնը (Հարունիէ–Ամանոս), ուր իբր Հայ Աւետ. Եկեղեցիի հոգեւոր հովիւ կը ձեռնադրուի 1913, Մայիս 3ին։ Տարագրութեան շրջանը կ'անցընէ Ճարապլուս, ուսկից կը վերադառնայ Խասնը։ Տեղւոյն որբանոցին հետ կը փոխադրուի Ատանա։ Ֆրանսական բանակին քաշուելուն պատճառաւ կ'ապաստանի Կիպրոս, ուր վեց-եօթ տարի հոգեւոր գործով կը զբաղի, նախ Բարեկարգեալ Երիցական Եկեղեցիի Առաքելութեան իբր պաշտօնեայ, ապա ազատ կերպով։ 1928ին կը հրաւիրուի Եաֆա, ուր չորս տարի իբր Նազովրեցիի Եկեղեցւոյ Առաքելութեան պաշտօնեայ եւ ապա մինչեւ 1948 իբր ազատ աւետարանիչ կը գործէ։ Պաղեստինի դէպքերուն պատճառաւ կ'ապաստանի Պէյրութ։ Հակառակ իր յառաջացեալ տարիքին կամաւորապէս եւ առանց ոեւէ պաշտօնական մարմինի հետ կապ ունենալու կը զբաղի աւետարանչութեամբ, կը շրջի Պէյրութի բոլոր թաղերը, կ'այցելէ մօտակայ աւանները՝ ցրուելով իր իսկ հեղինակած դրքոյկները, որոնք իրեն յատուկ ոճով եւ լեզուով գրուած իր կեանքէն դրուագներ եւ բարոյական, կրօնական նիւթեր կը պարունակեն։

47. *Տ. ԿԱՐԱՊԵՏ ԱԼԹՈՒՆՃԵԱՆ*

Ծնած է Անթէպ Ժ.Թ. դարու վերջերը։ Իր ուսումը կ'առնէ Խարբերդ, ուր կը հետեւի նաեւ Ս. Թովմասի անուան Ս. Գիրքի

Ս. ՆԻԻՑԻԻՃԻԲԵԱՆ

ԿՐՓ. ԵՂ.Բ. ԱԼԹՈՒՆՃԵԱՆ

ՏԻԳՐԱՆ ՍԱՐՐԱՖԵԱՆ

ԻՍԱՀԱԿ ՍԱՐՐԱՖԵԱՆ

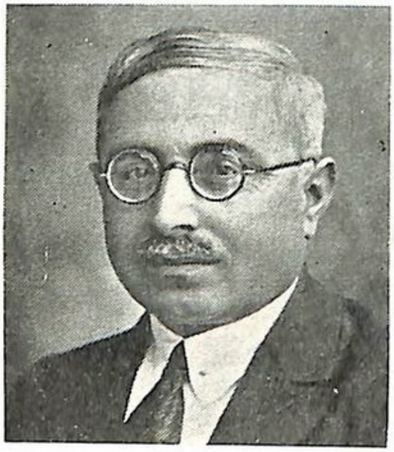

Վ,եր. Ն. ՍԱՐԵԱՆ

ԱԲՐ. ԵՂԲ. ՍԷՖԷՐԵԱՆ

Վ,եր. Ս. Գ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

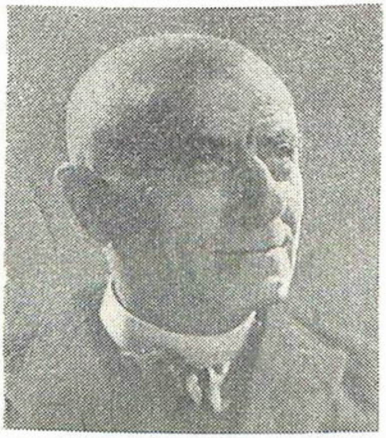

Վ,եր. ՅՐԹ. ՄԱՆՈՒՇԱԿԵԱՆ

Դպրոցին, ուր ուսուցիչ էր Վեր. Ա. Եղոյեան: 1924ին Խարբերդէն կը փոխադրուի Հալէպ: Նոյն տարին, Նոյեմբեր 15ին, կը հրաւիրուի իբր ուսուցիչ-աւետարանիչ ծառայելու Ֆարթըլը գիւղին մէջ, Ալեքսանդրէթ: Այս իր երկու աչքերուն տեսողութիւնը կորսնցուցած քարոզիչը իր ահկնաջ գործակցութեան պայմանով կը յօժարի պաշտօնը ստանձնել: Տիկ. Արշալոյս Ալթունճեան, որ Խարբերդի գերմանական դպրոցէն շրջանաւարտ մըն էր, իբր վարժուհի կ'օգնէ իր ամուսնին: Շատ օգտակար պաշտօնավարութիւն մը կ'ունենան: Գիւղացիք, որդէն բարեպաշտ և եկեղեցասէր և աւետարանական նախնական աւանդութեանց հաւատարիմ, կը սիրեն իրենց քարոզիչը և անոր տիկինը: Դպրոցը կը զարգանայ, շէնքերը կը նորոգուին, նոր դպրոցի շէնքն ալ կը շինուի: Այսպէս եօթը տարի պաշտօնավարելէ ետքը կը փոխադրուին Հալէպ՝ իբր աւետարանիչ ծառայելու Ուրֆայի Ասորի Բողոքականներու Եկեղեցիին մէջ, ուր 5—6 տարի գործելէ ետքը Ախիոն Բրէթրին միսիոնարական ընկերութեան և Հալէպի Աւետ. Շրջանային Վարչութեան կողմէ իբր ազատ աւետարանիչ կը սկսի գործել Հալէպի հայկական թաղերուն մէջ, պաշտօն մը զոր արդիւնաւորապէս կը շարունակէ մինչև հիմա:

48. ՎԵՐ. ՆԵՐՍԷՍ ՍԱՐԵԱՆ

Ծնած է 1886ին Համկլոյի Ճիպին գիւղին մէջ: Ծնունդէն առաջ կը նուիրուի Աստուծոյ իր բարեպաշտ ծնողքին կողմէ, որոնց «հսկողութեան տակ կը մեծնայ Աստուծոյ սիրոյն և վախին մէջ»: 15 տարեկանին Տարսոն կը մեկնի Գոլէճի մէջ ուսանելու: Ուսանողութեան շրջանին հոգևոր արթնութեան մ'առթիւ նոր փայլ մ'եւս կ'առնէ հոգևոր փորձառութեան մէջ: 1911ին, գոլէճը աւարտած տարին, կը մտնէ Կիլիկիոյ Աստուածաբանական Ճեմարանը, Մարաշ, որուն ընթացքը կ'աւարտէ 1914ին: Նոյն տարին իսկ, Սեպտ. 16ին, իբր քարոզիչ Հասանպէյլիի Աւետ. Եկեղեցւոյ մէջ կը սկսի իր հոգևոր պաշտօնական գործին: Պաշտօնավարութեան առաջին տարուան միջոցին «հոգևոր զարթնումի նոր փորձառութիւն» կ'ունենայ: 1914—18 տարագիր է իր ժողովուրդին հետ, որուն հրաւէրին վրայ 1919 Մայիսին կը վերադառնայ Հասանպէյլի՝ նոյն պաշտօնով: Քեմալական Շարժումի առթիւ Ամանոսի հայութեան և չէրքէզներու բախումին միջոցին ժողովուրդին և կռուողներուն հետ է, և կը ծառայէ նաև իբր փողահար: 1920 Յուլիս 4ին Հասանպէյլին կը լքեն և կռուելով կը հասնին Տէօրթ-Եօլ, ուր ինք ընտանիքով կը մնայ ութ ամիս: 1921 Ապրիլ մէ-

կին Ալեքսանդրէթ է, ուր երկուքուկէս տարի կը պաշտօնավարէ իբր քարոզիչ։ 1923 Հոկտ. 29 — 1932ի ամառը նոյն պաշտօնը կը վարէ Դամասկոս։ Կը ձեռնադրուի իբր հովիւ հովիւ Դամասկոսի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի։ 1932 — 34, կը պաշտօնավարէ Հալէպի Բեթէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի մէջ։ 1934 Հոկտ. 8ին կը վերադառնայ Դամասկոս հովուական պաշտօնը շարունակելու։ 1941, Հոկտ. 8ին ինքնաշարժի արկածով մը մարմինը գրեթէ կը ջախջախուի, բայց «Տէրը հրաշալիօրէն կը բուժէ» զինքը։ 1948ին կը բաժնուի Աւետ. Միութենէ և կը յարի Նազովրեցիի Եկեղեցւոյ։ Դամասկոսի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ մէկ մասը կը հետեւի իրեն։ Այս կերպով կը կազմուի Դամասկոսի մէջ այդ յարանուանութեան պատկանող Հայ Աւետ. Եկեղեցի մը՝ իր պաշտօնակալութեամբ։

49. ՎԵՐ. ՍԱՄՈՒԷԼ ԳՈՖԻՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Թոռն է Կիլիկիոյ առաջին ձեռնադրեալ հովիւ Վեր. Գարա Գրիգոր Յարութիւնեանի։ Ծնած է 1893, Յուլիս 31ին Անթէպ, ուր իր ուսումը կը շարունակէ մինչև գոլէճի առաջին (Fresno) դասարանը։ 1909ին կը մեկնի Գալիֆորնիոյ Փասատինա քաղաքը, ուր կը գտնուէր իր հօրաքոյրը Օր. Ռեբեկա Գրիգորեան։ Սա վերջինը, որ քաղաքին Նազովրեցիի Եկեղեցիին կը յաճախէր, պէտք եղածը կը կարգադրէ որ իր եղբօրորդին լուսաւոր քրիստոնէական ուսում առնայ։ Pasadena Collegeի դասընթացքը կ'աւարտէ և ապա հոգեւոր գործիչ կը դառնայ։ Նազովրեցիի Եկեղեցիին կողմէ 1918ին իբր աւետարանիչ կը ձեռնադրուի. այս առթիւ իր նախկին անունը կը փոխէ Սամուէլի։ Տարի մը Միջ. Արեւելքի Ամերիկեան Նպաստամատոյց Ընկերութեան հաշւոյն կը գործէ և հանգանակութիւններ կը կատարէ Ամերիկա։ Օր. Ռ. Գրիգորեան այս առեն փափաքը կ'ունենայ Աւետարանական գործ բանալ Պաղեստինի մէջ. այս նպատակով ծրագիր մը կը մշակէ և կը ղրկէ Նազովրեցիի Եկեղեցիին չորս տարին անգամ մը գումարուող Համաժողովին։ Ասոր համար գիրք մ'ալ կը գրէ որուն սպառման իբր արդիւնք ստացուած նուէրներու քանակը կը հասնի 50 000 տոլարի։ Վեր. Գրիգորեան յիշեալ եկեղեցիին Արտաքին Առաքելութեան անօրէն Րէյնոլտսի հետ 1927ին իբր միսիոնար կը ղրկուի Երուսաղէմ՝ որբանոց-դպրոց մը բանալու և հոգեւոր գործ կատարելու համար։ Անգլիական Բարձր Կոմիսար Սամուէլ Հէրպըրթ, որ հրեայ մըն էր, երկրէն դուրս որբերու Պաղեստին հաստատուելուն կը հակառակի և միայն տասը որբերու համար արտօնութիւն կու տայ, պայմանով որ անոնք Պաղեստինէն ըլլան։

Այս փոքր որբանոցը թէպէտ կը բացուի բայց շատ չի տեւեր կը փակուի։ Աւելի ուժ կը տրուի եկեղեցական և ապա նաև կրթական գործի, իսկ որբերը Ամերիկեան Նպաստամատոյցի կը յանձնըւին։ Հրեաներու մէջ գործող Լոնտոնի Միսիոնարական Ընկերութիւնը (London Jews' Society), որ Անգլիկան Եկեղեցիի մէկ կազմակերպութիւնն է, կ'արտօնէ որ իր կեդրոնին չէնքերուն մէջ սրահ մը վարձքով գործածուի Նազովրեցիի Եկեղեցւոյ Առաքելութեան կողմէ՝ հոգևոր գործ կատարելու համար։ Քիչ ետքը Հընդկաստանէն հասած միսիոնար մը, Մր. Քաուֆման (Kaufman) կը միանայ Գրիգորեանին։ Տարի մը ետքը հին քաղաքի մէջ ուրիշ շէնք մը վարձելով գործը կը շարունակեն։ Բայց ապա 1929-ին նոր քաղաքի մէջ 3000 քառակուսի կանգուն գետին մը գնելով երկյարկանի շէնք մը կը կառուցեն, որուն առաջինը իբր մատուռ-դպրոց և երկրորդը իբր երեցատուն կը գործածեն։ Գործը շատ փայլուն կերպով կը սկսի. արդէն կարեւոր թիւով Աւետարանական հայեր հաստատուած էին Երուսաղէմ։ Ասոնց մէջ էին, քիմիագէտ գեղագործ Ճէմիլ Հալէպլեան, Տիկ. Եղսաբէթ Պէզճեան (Տաքթ. Յովսէփի կինը), Սողոմոն Էքմէքճեան, Գաֆին Գրիգորեան, Մովսէս Աչճեան եւայլն։ Դպրոցը կը սկսի 1927ին, որ կ'ունենայ երկամեայ մանկապարտէզ և վեցամեայ նախակըրթարան և 70 աշակերտներ։ Առաջին ուսուցիչներն եղած են Օր. Մանուշակ Գաղանճեան և Յակոբ Քիւրքճեան։ Իբր ուսուցիչ ծառայած են նաև Յարութիւն Յակոբեան, Միսակ Սարեան, Եդուարդ Թովմասեան, Սամուէլ Վարժապետեան։ Գործը սակայն նոյն փայլունութեամբ չի յառաջանար և բաւական կը տկարանայ։ Պաղեստինի խառնակութեանց և կռիւներուն պատճառաւ գործը կը փոխադրուի հին քաղաք, իսկ ժողովուրդէն կարեւոր մաս մը կը ցրուի դրացի երկիրներ։ Առաքելութիւնը կը ստիպուի նոր գործ բանալ Անդր Յորդանանի մայրաքաղաքին՝ Ամմանի՝ և անոր մօտակայ Զարքայի մէջ։ Վեր. Գրիգորեան իր արձակուրդի մէկ տարին անցնելու համար ընտանեօք կը մեկնի Միացեալ Նահանգներ։ Իր բացակայութեան միջոցին Ճէմիլ Զամիչեան Ամմանի մէջ իսկ Վարդգէս Քէշիշեան Երուսաղէմի մէջ գործը կը շարունակեն։ Ամման միայն Հայ Աւետ. Եկեղեցի կայ, իսկ Զարքայի մէջ դպրոց՝ որուն աշակերտութեան քանը հայ են։ Վեր. Գրիգորեան վերադառնալով կը ստանձնէ իր նախկին գործին պատասխանատուութիւնը։ Ամուսնացած է Օր. Հրանուշ Եարալեանի հետ, 1924ին։

50. ԱԲՐԱՀԱՄ ԵՂԲԱՅՐ ՍԷՖԷՐԵԱՆ

Ծնած է 1886, Մարտ 24ին Եէրէպաղան, Սխի և Վանկայ (Ֆէքէ)ի մէջանց գիւղ մը, որուն 130 տուն բնակչութեան 115ը (70 Լուսաւորչական, 45 Բողոքական) հայ և 15ը թուրք էր։ Իր հօր ընտանիքին նիւքին պարագաները, գիւղին բարոյական և ֆիզիքական միջավայրը մեծապէս կ'օգնեն մանուկ Աբրահամի հոգին և միտքը կերտելու մէջ։ Հայրը Գրիգոր, ծնած 1845ին, իր տարրական ուսումը կ'առնէ գիւղին քահանային քով, եկող գացող գրոց-բրոցներէն ալ իր մտային պաշարը չափով մը կը ճոխացնէ, 20 տարիքին Հաճընի Ս. Գէորգ Եկեղեցիի կից դպրոցին մէջ ալ տարի մը աշակերտելով գիւղին մասնաւորական մարդը կը դառնայ։ Երկու տարի ետքը գիւղական դպրոցի մէջ ուսուցիչ է, և միւնոյն տաեն կը սկսի եկեղեցիի մէջ տիրացուի պաշտօն կատարել։ Եկեղեցիի մէջ Աստուածաշունչ Մատեանը գտնելով կը սկսի յափշտակութեամբ զայն կարդալ, որ իր մէջ մտային և հոգեկան փոփոխութիւններու պատճառ կը դառնայ։ Սխի կաթողիկոսարանին կողմէ քննութեան ենթարկուելով կը վճռուի թէ ան Բողոքական դարձած է, բառ մը զոր մինչև այդ տաեն երբեք լսած չէր։ Ապա Կեսարիա երթալով անդւայն միսիոնարէն զատ կ'առնէ և իբր կամաւոր և ձրի աւետարանիչ կը գործէ իր գիւղին մէջ։ Ինք կ'ըլլայ հիմնադիրը և մինչև իր նահատակութիւնը քառասուն տարի ամենէն կարևոր դէմքը գիւղին Աւետ. Եկեղեցիին։ Քարոզիչ չգտնուած տարիներուն ինքն է որ բեմը կը վարէ։ Ընտանիքին բոլոր անդամները Գրիգորի կեանքին և խօսքին ազդեցութեան տակ Աստուծոյ և եկեղեցիի նուիրուած մարդիկ կ'ըլլան բառին բացառիկ առումով։ Մէկ տարուան միջոցին պատահած չորս ընտանեկան աղէտներ տևական սև շուք մը կը ձգեն այս յարկին վրայ։ Տասնութ տարեկան աղջիկը՝ Լիա՝ 1895ին կը մեռնի նախ, ութ օր ետք Յակոբ անուն աղան կը հիւանդանայ և 60 օր ետքը կը հետևի իր քրոջ։ Նոյն տարուան Նոյ. 18ին Սամուէլ, որ աստուածաբանական ուսանողութեան առաջին տարին կը բոլորէր Մարաշի մէջ, ջարդարարներու զոհ կ'երթայ։ Քիչ ետքը ընտանիքին հայրը Գրիգոր կառավարութեան կողմէ ձերբակալուելով կը բանտարկուի և սոսկալիօրէն կը տանջուի. ապա անպարտ կ'արձակուի։ Բայց 1909 Ապրիլ 16ին Սալ կէչիտ կը նահատակուի իր բոլոր ընկերներով, որոնք Ատանա կը ճամբորդէին Կիլիկիոյ Աւետ. Միութեան տարեկան ժողովին մասնակցելու համար։ Փոքրիկն Աբրահամ աղօթքով, Աստուծոյ խօսքով և վիշտով շաղուած կը մեծնայ. ընտանիքի մէջ ժպիտ չի տեսներ, այլ միշտ լացը իր

մայրիկին, որ աղետալի կորուստներու ցնցիչ հարուածներուն տակ ջղագարութեան կը դատապարտուի։ Մեկուսանալու միտումը կը զօրանայ իր մէջ, միշտ առանձին լեռներու, ձորերու մէջ ժայռի մը խոռոչը կամ ծառի մը շուքը կը փնտռէ՝ մենացած հոն խոկալու եւ աղօթելու։ Ինչպէս որ կը յայտնուի իր հրատարակած ինքնակենսագրութեան մէջ, անբնականոն մանկութիւն եւ պատանեկութիւն մը կ'ունենայ։ Իրերը, դէմքերը եւ դէպքերը դիտելու եւ դատելու իրեն յատուկ ձեւեր եւ սովորութիւններ կը կազմէ. մանկական պարզամտութեամբ եւ պատանեկան գաղափարապաշտութեամբ կը գնահատէ եւ կը վճռէ ամէնը։ Ասոր արդիւնքը ըլլալով դժգոհ կը դառնայ ինքն իրմէ, ինչպէս նաեւ եկեղեցիէն, բոլոր անդամներէն, դպրոցի ընկերներէն, ուսուցիչներէն, օրինակելի նկատուելիք բոլոր անձերէն։ Միջավայրէն անկախ եւ անջատեալ ապրելու սովորութիւնը կը կազմուի իր մէջ։ Անոնց մէջ տեսած փոքր կամ մեծ թերութիւնները, յանցանքները, մեղքերը զինք կը տանջեն։ Հիանալի ակնածութիւն ցոյց կուտայ անթերի սըրբութեան եւ կատարեալ հոգեւոր կեանքի իր բաղձանքը իրագործելու համար։ Հոգեւորապէս գոհացում գտնելու այս անկեղծ ջանքերը իրեն հոգեկան տանջանքներ կը պատճառեն։ Ներհայեցողութիւնը եւ անձնաքննութիւնը չափազանցելով ձեւ կ'առնէ։ Յափըշտակութիւններ կ'ունենայ, տեսիլքներ կը տեսնէ, մերթ հրեշտակներու փաղանգներով եւ մերթ սատաններու բանակներով ինքզինքը շրջապատուած կը զգայ։ Իր այս բոլոր ապրումներուն մէջ գրեթէ առաջնորդ մը չունի։ Հայրը կ'երեւի որոշ ատեն մը իրեն օգնած է. կը յիշէ նաեւ ուսուցիչ Ալպարեանը, Տարսոնի մէջ, որ Քրիստոսի երկրորդ գալուստին մասին իրեն կարգ մը նոր գաղափարներ կը հաղորդէ. ասոնք իր միտքին եւ կեանքին բոլորովին նոր ուղղութիւն կու տան։ Իր առաջնորդութիւնը ուղղակի Աստուծմէ եւ Անոր Սրբազան Խօսքէն առնելու համար կը մարզէ ինքզինքը։ Այս կերպով սակայն այլամերժ եւ կըղզիացեալ ապրելու կը մղուի։ Կամաց կամաց կը դադրի իր հօրը թելադրութիւններն ու խրատներն իսկ նկատի չառնելու, եւ իր մէջ կը ստեղծուի ինքնակամօրէն գործելու յամառութիւն մը։ Չ'ուզեր ընել ինչ որ կը կարծէ թէ ուղղակի Աստուծոյ կողմէ իրեն չի յայտնուիր, ենթակայապաշտութեան վտանգին մէջ կ'իյնայ, այսինքն իր իսկ ձայնը, իր իսկ խորհուրդը իր իսկ մեկնութիւնը իբր Աստուծոյ պատգամը կարծելու փորձութեան առջեւ կը գըտնուի։ Եւ երբ կը համոզուի անգամ մը թէ իր գաղափարը ուղղակի Աստուծոյ ներշնչումն է, բացարձակ հեղինակութեան ձայնով կը խօսի։ Այս կերպով ինքն իրեն կու տայ իշխելու եւ վարելու

խրատունք մը։ Ինչպէս ալ իր հանրային գործունէութեան մէջ միտքի, խիղճի և ընթացիկ գործի վերաբերեալ հարցերու մէջ բացարձակապետական իշխանութիւն ցոյց կու տայ։ Իր հետեւորդներէն մէկը ուղղակի գրագիր անգամ մը յայտնեց թէ ինք աշխարհի վրայ երկու առաջնորդ ունի. Ս. Գիրքը և Աբրահամ եղբայրը։ Անշուշտ ան Ս. Գիրքն ալ կը հասկնայ այնպէս ինչպէս իր առաջնորդը։ Այսպիսի մէկու մը հետ յարաբերելու միակ ճամբան ամէն բանի մէջ անոր ենթարկուիլ է. հակառակ պարագային բաժանումը անխուսափելի կը դառնայ, ինչ որ պատահած է իր նախկին կարգ մը գործակիցներուն և աշակերտներուն։ Իսկ ոմանք ալ ինք ստիպած է որ բաժնուին։ Եւ գիտելի է որ մինչ ալ իրմէ բաժնուողը յանցաւոր նկատուած է։ Սէֆէրեան իրմէ աւելի փորձառու և գործնական իմաստութեան տէր՝ հօրը թելադրութեան հետեւելով եթէ իր ուսումը շարունակէր, թերեւս հիմնականէն տարբեր և աւելի օգտակար հոգեւոր մը դառնար։ Գիւղական դպրոցը կարդալէ ետք հակառակ իր մօր խնդրանքին որ իր քովէն չբաժնուի, Հաճընի Բարձր. Վարժարանը կ՚երթայ ուսանելու։ 1898—1902ի տարիները հոն անցնելէ ետք, զայն աւարտելու երկու տարի մնացած Տարսոն կ՚երթայ Ամերիկեան Գոլէճի մէջ ուսումի հետեւելու. և այս անգամ չորս տարի կարդալէ ետք, հակառակ իր հօր և եղբօր թելադրութիւններուն կը լքէ դպրոցը, և 1906ին գիւղը գալով իր հօրը հետ գործակցաբար եկեղեցիին բեմը և գործը կը վարէ մինչև 1909։ Ասկէ ի վեր մինչև հիմա ինքզինքը կը նուիրէ հոգեւոր գործի, հետեւելով այն ուղեգծին որ իրեն համար բնական և արդար պիտի երեւնար իր ինքնակերտումի շրջանին կազմած սովորութեանց և խորհելակերպին համեմատ։ Այս ուղեգիծը եղած է անջատուիլ եկեղեցիէ և ինքնակամօրէն գործել, առանց կախում ունենալու ոեւէ անձի և ոեւէ մարմնի հետ, և վերջապէս կազմել իրեն յատուկ եղբայրութիւն մը։ Իր այս քայլը արդարացուցած է ըսելով որ եկեղեցիէն վտարուած է և թէ եկեղեցին ինքը հեռացած է մէկ դար առաջուան աւետարանական կեանքէ և դաւանանքէ, աւանդութիւններէ, հետեւաբար ոչ թէ ինք այլ ներկայ բողոքականութիւնը բաժնուած է եկեղեցիէ։ Անշուշտ եկեղեցին սխալ նկատած է այս երկու վերագրումները ալ. ընդունելով հանդերձ իր ակարութիւնները, թերութիւնները և մեղքերը գիտած է թէ Սէֆէրեան իր մտապատկերին համեմատ նոր յարանուանութիւն մը ստեղծած է, որ թէպէտ նմանութիւններ ունի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի հետ և թէ անոր կարգ մը գեղեցիկ սովորութիւնները վերակենդանացուցած և չեշտած է, բայց իր խորքին և էութեան մէջ մեր հարիւր

Վեր. ՅՈՎՀ. ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ

Վեր. ԺՈԶԷՖ ՊԱՐՍՈՒՄԵԱՆ

Վեր. Գ. ԽԱՅԻԿԵԱՆ

Վեր. եւ Տիկ. Մ. ՓԱԳԳԱԼԵԱՆ

Վեր. Մ. ՎԷՔԻԼԵԱՆ

Վեր. Գ. ՍԻՍԼԵԱՆ

Վեր. Վ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

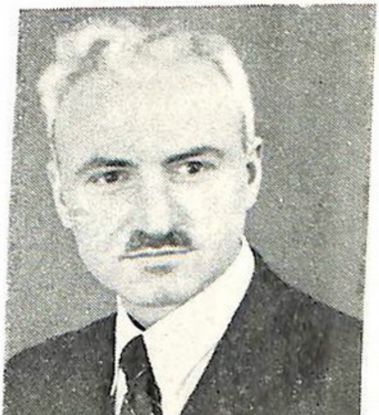

Պատ. Ի. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

Պատ. Յրթ. ՀԷՎԱՃԵԱՆ

Պատ. Տ. Յ. ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Հայերէն լեզուի դասարան,
ուսուցիչ՝ Պատ. Ս. ՄԻՍԻՐԵԱՆ կայնած

տարուայ պատմութեան ու մէկ ժամանակաշրջանի միջոցին գոյ եղող եկեղեցիին կը նմանի։ Այս բոլորով միասին եկեղեցին տակաւին գոյն կը նկատէ իր զաւակը և կ'աղօթէ անոր համար որ Աստուծոյ Թագաւորութիւնը տարածուի անոր միջոցով ալ։

51. ՎԵՐ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ն. ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ

Ծնած է 1890ին Խարբերդի Կարմրի գիւղը։ Դեռ մանուկ ծնողացը հետ հաստատուած է Մէզրէ։ Յաճախած է տեղւոյս Գերման Վարժարանը և 1905ին մտած ուսուցչանոց։ Նոյն թուին ունեցած է վերստին ծննդեան փորձառութիւնը։ 1909ին վկայեալ ուսուցիչ, պաշտօնավարած է նախ՝ երկու տարի տեղւոյն նախակրթարանին մէջ, ապա՝ 1911 — 1912 Քղի-Գասապա, 1912 — 1914 Մարաշի Գերման միսիոնարութեան աղջ. որբանոցին մէջ։ 1914 Յուլիսին գացած է Գերմանիա բարձրագոյն դաստիարակութիւն ստանալու։ 1919 Նոյեմբերին վերադարձած է Մարաշ՝ իր կնոջը հետ։ Նիըր Իսթ Րիլիֆի (N. E. R.) որբանոցներէն Պէյթշալոմի մէջ գործած է որպէս տնօրէն, միեւնոյն ատեն որպէս տեսուչ՝ տղոց և աղջկանց դպրոցներու։ 1922 Մայիսին Հալէպ եկած և մէկուկէս տարի Աքսիոն Քրէթիէն ան Օրիանի (A. C. O.) գործակցած է։ 1923-ին կոչուած Շթրասպուրկ, աշխատած է A. C. O.ի գործը ծանօթացնել Ալզասի եկեղեցիներուն։ 1924 Մայիս 26ին եկած է Մարսէյլ, նոր սկսուած Հայ Աւետ. Եկեղեցին հովուելու։ 1930 Յունուար 26ին ձեռնադրուած է Մարսէյլի մէջ։ Վեր. Ղազարոսեանի գործը եղած է մեծ և բազմակողմանի թ'է հոգեւոր և թէ ազգային մարզերու մէջ։ Եղած է ուսուցիչ և դաստիարակ երկար տարիներ։ Տօքթոր Պէրանի աջակցութեամբ սկսած և կազմակերպած է Ֆրանսահայ Աւետ. Շարժումը։ Կառուցած է եկեղեցիներ Մարսէյլի շրջանին մէջ։ 22 տարի եղած է խմբագրապետ «Բանբեր»ի։ Աշխատասիրած է Սատու Սունտար Սինկհի և Վեր. Եղոյեանի կենսագրականները։ Հաւաքած, թարգմանած և հրատարակած է հոգեւոր երգերու երեք պրակներ։ Տէրոջը շնորհքովը եղած է արթնութեան միջոց։ Շատ մը հոգիներ առաջնորդած է Քրիստոսի, որոնցմէ անոնք այսօր ժիր և գնահատուած հոգեւոր մշակներ են Տէրոջը այգիին մէջ։ 1927 — 1941, եղած է Ֆրանսահայ Աւետ. Միութեան նախագահ, և հովուած ու կառավարած է մեր եկեղեցիները արդիւնաւոր յաջողութեամբ։ Ֆրանսահայ Աւետ. Շարժումը շատ բան կը պարտի Տէրոջը այս վաստակաւոր մշակին։

52. ՎԵՐ. ԺՈԶԷՖ Կ. ՊԱՐՍՈՒՄԵԱՆ

Ծնած է Անթէպ 1881ին։ Վերստին ծնած՝ 1901ին։ Անթէպի Ամերիկեան Գոլէճէն շրջանաւարտ՝ 1903ին։ Ամուսնացած է 1905ին Փրոֆէսոր Ս. Լեւոնեանի դստեր՝ Եուլիաի հետ։ Որպէս հովուական մշակ գործի կանչուած է Պարսի Միսիոնար Տոքթոր Մարթինի կողմէն և պաշտօնավարած է Պէյլան, 1922—1923։ Տոքթոր Փոլ Պէրանի հրաւէրով Ֆրանսա եկած է 1923ին։ Հիմնած է Մարսէյլի Հայ Աւետ. Եկեղեցին 1924 Մարտ 21ին։ Լիոն փոխադրուած և անդւոյն հոգեւոր գործին ձեռնարկած՝ 1924ի Յունիսին։ 14 տարի նուիրումով Լիոնի և շրջակայ քաղաքներուն մէջ ծառայած է։ Ետքը գործած է Ալֆորվիլ, 1938—1940։ Մի քանի տարի ալ Սէնթ Էթիէնի և Փոնտ Օդէմէրի մէջ աշխատելէ վերջ՝ հանգստեան կոչուած է 1946ին։ Ձեռնադրուած է 1935 Սեպտեմբեր 19ին։ Ֆրանսահայ Աւետ. Շարժումը մեծ բան կը պարտի Վեթերան Վեր. Ժ. Կ. Պարսումեանի։ Աստուած իր միջոցով սկսաւ Աւետ. գործը Ֆրանսայի մէջ, որ հետզհետէ ընդարձակուելով՝ ծնունդ տուաւ մեր ներկայ Ֆրանսահայ Աւետ. եկեղեցիներուն և համայնքներուն։ Ինչպէս Լիոնի, նաև Տէսինի, Փոն տը Շէրիւի, Սէնթ Էթիէնի և Սէն Շամոնի եկեղեցիները կազմակերպուած են իր ջանքերովը։ 23 տարիներու իր անխոնջ աշխատանքին որպէս արդիւնք՝ շահուած են շատ մը հոգիներ, որոնցմէ երեքը Վերք. Սիսեան, Վէքիլեան և Կոլլին Պարսումեան որպէս հովիւ կը ծառայեն մեր դաշտերուն մէջ։

53. ՎԵՐ. ԳՐԻԳՈՐ Գ. ԽԱՅԻԿԵԱՆ

Ծնած է Թլկատին-Խարբերդ՝ 1884ին։ Միջնակարգ կրթութիւնը ստացած է Մէզրէի Գերման ուսուցչանոցը. բարձրագոյնը՝ 1913—1918ին Եէնայի և Միւնիխի համալսարանները։ Իր հոգեւոր դաստիարակութեան և նկարագրի կերտման մէջ մեծ ազդեցութիւն ունեցած են իր մարտիրոսացած հօրեղբայրը Սարգիս և ազգով հայասէր միսիոնար Եոհաննէս Էհման։ Վերջինս թէև անոնց կողմէ զրպարտուած է որպէս հայատեաց, եղած է սակայն հայոց ճշմարիտ բարեկամ և պաշտպան՝ Փրոֆ. Խայիկեանի նման շատ մը ազգասէր հայ դաստիարակներ, ինչպէս Վեր. Ղազարոսեան, Վեր. Յակոբ Եղիազարեան, ծանօթ մանկավարժ Բենիամին Կ. Ժամկոչեան և ուրիշներ։ Վեր. Խայիկեան պաշտօնավարած է Մէզրէի Գերման ուսուցչանոցին մէջ, 1907—1913։ Յենայ, 1919—22, Մարաշի մէջ և 1923—24ին Պէյրութ՝ ծառայած է որպէս անօրէն Նիր-Իսթ Րիլիֆի որբանոցներուն մէջ։ 1926ին կանչուած է Գեր-

մանիա «Հիլֆսպունտ»ի միսիոնարութեան կողմէ, ուր երեք տարի անընդհատ թէ՛ գրչով և թէ բանախօսութիւններով ծառայած է միսիոնարական դաշտին: Միևնոյն ժամանակ գերմաններու ծանօթացուցած է հայ տառապանքին հետ նաև հայ մշակոյթն ու քրիստոնէական անընկճելի հաւատքը: 1929ին անցած է Ֆրանսա: Մարսէյլ աշխատած է 1929—33ին, Վալանս՝ 1933—38ին, Լիոն՝ 1938—48ին և Բարիզ 1948—49ին: Որպէս հովիւ և դաստիարակ բրոֆէսորը լիովին արդարացուց իր վրայ դրուած յոյսերը: Մարսէյլի մէջ իր ձեռնարկած հայերէնի դասընթացքները մղեցին մեր միւս եկեղեցիները՝ հետևելու նոյն օրինակին: Իր բազմաթիւ և արժէքաւոր յօդուածներէն զատ՝ յիշելու ենք իր թարգմանած «Անապատի Եկեղեցին» և աշխատասիրած «Ճորճ Միւլլըր» գիրքերը: Հայ ազգային դէպքերու և դէմքերու շուրջ իր գրած հմտալից յօդուածներովը ու տարբեր հոգեշունչ բանախօսութիւններովը մեր ազգային շրջանակներու յարգանքն ու համակրանքը շահած է ի նպաստ Աւետ. Շարժման: Ձեռնադրուած է 1941ին և անկէ ի վեր նախագահն է Ֆրանսահայ Աւետ. Միութեան: Իր մեծագոյն ջանքը եղած է Հայ Աւետ. Միութիւններու միջև եղբայրական գործակցութեան հոգին զօրացնել, որպէս կեդրոնական մարմին ճանչնալով «Աւետարանչական Ընկերակցութիւն»ը և գիտակից պահել հայ քրիստոնէութիւնը իր բարձրագոյն առաքելական կոչման:

54. ՎԵՐ. ՍԱՄՈՒԷԼ ՊԱԳԳԱԼԵԱՆ

Ծնած է 1908ին Տիգրանակերտի Տէրիք գիւղը: Հայրը՝ Յովհաննէս, Աւետ. Շարժման առաջին յարողներէն եղած է: Իսկ մայրը Լուսիա՝ Տէրիքի շրջանը հովուող Պատ. Խարչանի աղջիկը: Կանուխէն կը յանձնուի գերման միսիոնարներու խնամքին՝ Խարբերդ, ուր ուսման կը հետևի մինչև 1922: Անկէ կը փոխադրուի Պոլիս, Լիբանան, Յունաստան: Ֆրանսա կը մտնէ 1925ին: Կը լծուի յամառ և յարատև ինքնազարգացման աշխատանքի: Կ՚ունենայ նիւթական և հոգեկան ծանր տագնապի օրեր: Պատանեկութեան շրջանին մեղքի խորունկ գիտակցութեամբ Փրկչին յանձնուելէ և երկու տարի Անոր հետևելէ վերջ՝ կը լքէ զԱյն և կ՚ապրի որպէս խղճահար յետադարձ: 1927ին կը վերադառնէ իր Տէրն ու խաղաղութիւնը: Կոչման գիտակից՝ 1929ին կը մտնէ Վէնի (Լօզան) Սուրբ Գրոց դպրոցը: 1931ին շրջանաւարտ՝ կը հաստատուի Լա Սիօթա: 1935ին կը փոխադրուի Լա Բաֆիւռէլ-Սէնթ Անթուան: Վեր. Ղազարոսեանի աջակցութեամբը հիմնել կու տայ

Թափիսէլի ժողովարանը եւ Սէնթ Անթուանի մատուռը։ 1938 Սեպտեմբերին մեր Միութեան եւ A. C. O.ի կողմէ կը ղրկուի Միջագետք՝ որպէս միսիոնար քրդական գաւառներու։ Անձնուիրաբար կ'աշխատի քրդախօս հայերու, Նեստորականներու եւ աւելապէս Մահմետական քուրդերու մէջ։ 1944ին իր կնոջ հետ կը մեկնի Երուսաղէմ, հետեւելու «Նիւմըն Սքուլ»ի արաբերէնի դասընթացքներուն։ Հոն կը գործակցի Վեր. Գրիգորեանի։ Անոր հիւանդութեան ընթացքին կը հովուէ մօտաւորապէս մէկ տարի՝ Նազովրեցիի Եկեղեցին։ 1946 Սեպտեմբերին կը վերադառնայ Ֆրանսա։ 1948ին կը ձեռնադրուի։ 1950ին կը ստանձնէ «Բանբեր»ի խմբագրութեան պատասխանատուութիւնը։

55. ՎԵՐ. ՄԱՐԿՈՍ ՎԷԲԻԼԵԱՆ

Ծնած է 1904ին Սեւերէկ։ Աստուծոյ բարերար ձեռքով ազատած է տարագրութեան հնոցէն։ Եդեսիոյ հերոսամարտին՝ ազգականներու մատնուած եւ մահուան դաներէն ճողոպրած է յաճախ։ Ժողովուրդին հետ աքսորուած է Մարդին։ Հոն՝ անգլիական վարժարանին մէջ ստացած է իր նախնական կրթութիւնը։ Իր ուսումը շարունակած է Հալէպի Հայկազեան վարժարանին մէջ։ Գտնուած է Հայաստան, ապա Պոլիս։ 1923ին եկած է Ֆրանսա։ 1930ին գտած է իր փրկութիւնը Լիոնի մէջ։ Հոգեւոր պաշտօնի համար Տէրոջմէ կոչում ընդունելով՝ հետեւած է Վէնի (Լօզան) Սուրբ Գրոց դպրոցի դասընթացքներուն, 1931–34։ Շրջանաւարտութենէ վերջ՝ կարճ ժամանակ մը աշխատած է Վալանս։ 1934–38ին հովուած է Ալֆորվիլի Եկեղեցին։ 1938էն ի վեր հովիւն է Սէնթ Անթուանի մեր համայնքին։ Ձեռնադրուած է 1946ին Մարսէյլի մէջ։

56. ՊԱՏ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀԷԼՎԱՃԵԱՆ

Ծնած է 1913ի Նոյեմբերին Մուրատ Չայ՝ Պրուսայի նահանգը։ Տեղահանութենէ վերադարձին՝ յաճախած է իր ծննդավայրի դպրոցը։ Թուրք եւ Հելլէն պատերազմէն ետքը անցած է Պուլկարիա, ուր յաճախած է Խասքովայի Մեսրոպեան Վարժարանը։ Անկէ ընթացաւարտ ըլլալով՝ մտած է Ֆիլիպպէի Ազգային Վարժարանը, ուրկէ եկած է Ֆրանսա 1930ին։ Ինքնազարգացման զարկ տուած է եւ հետեւած մասնաւոր դասերու։ Ընկերային եւ հասարակական հարցեր հրապուրած են զինքը։ Սակայն 1940ին, պատերազմի ընթացքին, գտած է Քրիստոսը եւ զայն ընդունած իբրեւ իր անձնական Փրկիչը։ Կոչում ստանալով մտած է Էքս Ան

Փրօվանսի Աստուածաբանական ճեմարանը, ուր մնացած է չորս ու կէս տարի։ Այժմ կը պատրաստէ իր թէզը։ Ուսանողութեան շրջանին վարած է Կարտանի Աւետ. Եկեղեցւոյ հովւութիւնը և «Վերելք»ի խմբագրութիւնը։

57. ՎԵՐ. ԻՍՐԱՅԷԼ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

Ծնած է Խարբերդ-Մեզիրէ, 25 Մարտ, 1904ին։ Մինչև 1922 ուսանած է տեղւոյն Գերման վարժարանին մէջ։ 1926ին եկած է Ֆրանսա։ 1929ին մտած է Վէնի (Լօզան) Սր. Գրոց Դպրոցը և շրջանաւարտ եղած 1931ին։ 1931—38ին գործած է որպէս հովիւ Սէնթ Էթիէն-Սէն Շամոն։ 1938էն մինչև այսօր հովիւն է Վալանսի Աւետ. համայնքին։ Ձեռնադրուած է 1941ին Վալանսի մէջ։ Հակառակ կարգ մը դժուարութիւններու, հովիւը իր յարատև և իմաստուն ջանքերովը յաջողած է վստահութիւնն ու համակրանքը շահիլ ոչ միայն իր համայնքին՝ այլ նաև հայ գաղութին։ Կիր. դպրոցի և հայերէն դասի միջոցաւ հաստատած է երիտասարդութիւն մը որ տեղւոյն Աւետ. գործին ապագայ յոյսն է։

58. ՏԻԳՐԱՆ ԵՂԲԱՅՐ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Ծնած է Մեծկերտ Խարբերդ, 1904ին։ Հայրը տարագրուելէ առաջ զինք կը յանձնէ իր որդեգիր քուրդ ցեղապետի մը։ Աստուծոյ հզօր ձեռքով կ՚ազատի և կ՚ընդունուի Ամերիկեան որբանոցը։ 1922ին կ՚ապաշխարէ Վեր. Ա. Ջ. Եղոյեանի միջոցաւ։ 1924ին Հալէպ Եղբայրութեան Ս. Գրոց Դպրոցը կը մտնէ։ 1927—1942ին կը կառավարէ Վալանսի եղբայրութեան խումբը։ Այս միջոցին Թղթակցութեամբ կը հետևի Լոս Անճելըսի Սր. Գրական դասերուն։ 1942ին կը միանայ մեր Միութեան և կը հաստատուի Վիէն իբր հովիւ։ Ան յաջողած է ամենէն անմատչելի տարրերուն մօտենալ իր անխոնջ այցելութիւններովը ու Թերթիկներ ցրուելովը և շատեր բերել Աւետարանի փրկարար ազդեցութեան տակ։

59. ՎԵՐ. ՎԱՀԱՆ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Ծնած է Ուրֆա, Աւետ. ընտանիքի մը ծոցը։ 1914ի պատերազմին և անկէ ետքն ալ ալեկոծեալ կեանք մը ունեցած է։ Կորսնցուցած է իր մանկութեան հաւատքը և երկար ժամանակ հոգեւոր անտարբեր վիճակ մը ունեցած է։ 1924ին եկած է Ֆրանսա։ Ծանր տագնապներէ և յուսախաբութիւններէ ետք, մեղքի խորունկ համոզումով ապաշխարած է Մարսէյլի մէջ 1925ին։ Շատ

չանցած՝ Տէրոջը հունձքին մէջ մշակ մը ըլլալու կոչում ստացած է։ Տարի մը Նոժանի Սբ. Գրոց դասընթացքներուն հետեւելէ վերջ՝ մտած է Վէնի (Լոզան) Սուրբ Գրոց դպրոցը, ուրկէ շրջանաւարտ է 1929ին։ Պաշտօնավարած է երեք տարի Վալանս, 11 տարի Սէն Լու, և 6 տարի Մոնթէլիմար։ Ձեռնադրուած է 1941-ին Վալանսի մէջ։

60. ՎԵՐ. ԳԱՐԵԳԻՆ ՍԻՄԼԵԱՆ

Ծնած է 1908ին Տարսոն։ Նախնական կրթութիւնը առած է Մելքոնեան Վարժարանը, Նիկոսիա (Կիպրոս)։ Շրջանաւարտ 1927-ին Ամերիկեան Ակադեմիայէն։ Ֆրանսա մտած է նոյն տարին, ուր հետեւած է գիշերային դասընթացքներու և ապրուստը ճարած՝ որպէս բանուոր։ Ապաշխարած է 1931ին Լիոնի մէջ։ Շատ չանցած մտած է Նոժանի Ս. Գրոց դպրոցը, աւարտած 1935ին։ 1937ին հետեւած է Մոնփէլիէյի Աստուածաբանական Ճեմարանին, ուրկէ շրջանաւարտ եղած է 1941ին։ Պատերազմի ընթացքին ծառայած է ֆրանսական բանակին։ Վերադարձին կարճ ժամանակ մը ծառայած է ֆրանսական Բարեկարգեալ Եկեղեցիին մէջ։ Ապա միացած է Ֆրանսահայ Աւետ. Միութեան։ Պաշտօնավարած է Սէնթ Անթուան, Սէնթ Էթիէն։ Ձեռնադրուած է 1948ին Սէնթ Էթիէնի մէջ։ Այժմ կը հովուէ Բարիզի հօտը։

61. ՊԱՏ. ԱՐՄԵՆԱԿ ՄԻՍԻՐԵԱՆ

Ծնած է 1901ին Խարբերդ նահանգին Հիւսնիմանսուրի (Ատիաման) մէջ։ 1906—1914ին մնացած է Անթէպ, Հալածեան որբանոցը և ուսանած է Անթէպի նախակրթարանն ու Աւետարանական Գոլէճը։ 1914 — 1918ին աքսորուած Տէր-Զօրի և Մուսուլի անապատները։ 1922 — 30, աշխատած է Հալէպ որպէս գծագրութեան ուսուցիչ, Ամերիկեան Գոլէճի, Ուսումնասիրացի և Արարատեան աղջկանց վարժարաններուն մէջ։ 1931 — 1938, զբաղած է Բարիզ նկարչութեամբ և միեւնոյն ատեն վարած՝ Աւետ. Եկեղեցիի հայերէնի և Կիրակնօրեայ Դպրոցները և Երիտասարդաց Քրիստ. Միութիւնը։ Յաճախ առաջնորդած է նաև ժողովներուն։ 1939 — 1950 հովիւն է նախ՝ Բարիզի ամբողջ շրջանին և ապա՝ Իսսի Լէ Մուլինոյի։ Յիշելու արժանի են նաև իր գեղարուեստական ձիրքերը, յատկապէս նկարչական կարողութիւնը, որոնք ի սպաս դրած է Քրիստոսի ծառայութեան։

62. ՎԵՐ. ԿԱԼՎԻՆ ՊԱՐՍՈՒՄԵԱՆ

Ծնած է Անթէպ 1908ին։ Ֆրանսա մտած՝ 1922ին։ Իր նախնական ուսումը առած է Հալէպ, ապա Ալզաս։ Ապաշխարած է Լիոնի մէջ 1927ին՝ արթնութեան ժողովի մը ընթացքին։ Նոյն տարին ստացած է Տէրոջը ծառայելու կոչում և 1928ին մտած Վէնի (Լոզան) Սուրբ Գրոց Դպրոցը, ուրկէ շրջանաւարտ եղած է 1932ին։ Աշխատակցած է 1933ին Վեր. Պասաքեանի, Փարիզ, 1934 — 1935, Վեր. Պօղպօլեանի, Լա Սիոթա և Մարսէյլ, յետոյ իր հօր՝ Լիոնի մէջ մինչև 1938։ Ձեռնադրուած է 1947ին։ Վեր. Կ. Պարսումեան Միութեանս իբր հովիւ ծառայելէ զատ օգտակար կ'ըլլայ նաև իր մեներգներովն ու խմբերգներովը։

63. ՎԵՐ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Ա. ԳԱՌԹՈԶԵԱՆ

Ծնած է Սեբաստիա 1876, Հոկտ. 31ին։ Շրջանաւարտ կ'ըլլէ նոյն քաղաքի Բարձրագոյն Վարժապետանոցէն 1896ին։ Չորս տարի, 1896 — 1900, ուսուցիչ է Սեբաստիոյ Զուիցերական Որբանոցին մէջ։ 1900 — 1903ին կ'ուսանի Մարզուանի Աստուածաբանական Ճեմարանի մէջ և վկայական կ'առնէ. միեւնոյն ատեն կը հետևի Անատոլիա Գոլէճի մէջ մասնաւոր դասերու։ 1903 — 06ին հոգևոր հովիւ՝ Թոքաթի (Եւդոկիա) Աւետ. Եկեղեցիի։ Թուրք կառավարութեան հրամանով կը ստիպուի Թուրքիայէ մեկնիլ և 1906 Օգոստ. 19ին իր կնոջ և մէկ զաւակին հետ կը հասնի Նիւ Եորք։ 1906 — 1909ին կը գործէ Նիւ Եորք, Օրիկըն և Վաշինկթըն նահանգներու մէջ. կիրակիները եկեղեցիներու մէջ կը խօսի Թուրքիոյ Աւետարանական Շարժումին մասին։ 1910 — 11, հոգևոր հովիւն է Spokane քաղաքի մէջ Ուէսթ Սայտ Ժողովական Եկեղեցիի, Վաշինկթըն Նահանգ։ 1912—15, աւետարանչական գործով կը զբաղի Ուէսթ Գոսթի մէջ։ 1915 — 25, հոգևոր հովիւ է Զիթենեաց Հայ Ժողովական Եկեղեցիի, Փարլիէ՝ Գալիֆորնիա։ 1925 — 32, նոյն պաշտօնով կը գործէ Սան Ֆրանսիսքոյի Գողգոթա Հայ Ժողովական Եկեղեցիի մէջ՝ անոր կազմութեան շրջանին։ 1932 — 44, կը հովուէ Տիթրոյթ քաղաքի Հայ Ժողովական Եկեղեցին, Միչիկըն։ 1945է ի վեր կը պաշտօնավարէ դարձեալ Սան Ֆրանսիսքոյի Հայ Ժողովական Եկեղեցիին մէջ։ 1904ին ձեռնադրուած է՝ Թոքաթ։

64. ՎԵՐ. ԱՐՇԱՄ Գ. ԵՐԱՄԵԱՆ

Ծնած է 1896, Փետր. 21ին Ատափազար, ուր Աւետարանական Եկեղեցիի դպրոցին մէջ կը ստանայ իր նախնական ուսումը։

1913—15ին կ'ուսանի Ճենանեան Գոլէճ, Գոնիա: Առաջին Ընդհ. Պատերազմի միջոցին սպայ՝ Թուրք բանակի մէջ: 1918—20ին Թարգման՝ համաձայնական գրաւման բանակի, Կ. Պոլիս: 1920—23, Ամերիկեան Նպաստամատոյց Ընկերութեան պաշտօնեայ՝ Կ. Պոլիս. ապա նոյն ընկերութեան կողմէ կը զրկուի Մակեդոնիա իբր կազմակերպող և վերատեսուչ անոր գործին: 1925—29, կ'ուսանի Հարաւային Տակոտայի Համալսարանին և Մէսէչուսէց Նահանգի Հիւսիսային Արեւելեան Համալսարանին մէջ, Միացեալ Նահանգներ, ու կը ստանայ Պսակաւոր Արուեստից (B. A.) և Պսակաւոր Գործավարական Գիտութեան (B.B.A.) տիտղոսները: 1929-1935 իր ուսումը կը շարունակէ զանազան կրթական հաստատութեանց մէջ: 1932ին Պսակաւոր Կրօնագիտութեան (B. D.) տիտղոսը Մկրտական Աստուածաբանական Գոլէճէ և Փրինսթընի Երիցական Աստուածաբանական Ճեմարանէն, Փրինսթըն, Նիւ-Ճըրզի: 1933ին՝ Պսակաւոր Սրբազան Աստուածաբանութեան (S. T. B.) տիտղոսը Պոստընի Համալսարանի Աստուածաբանական Գոլէճէն: Նոյն համալսարանէն յաջորդ երկու տարիներու միջոցին կ'առնէ նաև Մագիստրոս Սրբազան Աստուածաբանութեան (S. T. M.) և Մագիստրոս Արուեստից (M. A.) տիտղոսները: Կ'ամուսնանայ Եփրատ Գոլէճի դասախօս Փրոֆ. Մկրտիչ Ոսկերիչեանի դուստրին՝ Օր. Մարիցայի՝ հետ: Կը ձեռնադրուի 1934ին Պոստոն, Ամերիկայի Արեւելեան Հայ Աւետ. Միութեան կողմէ: Իբր քարոզիչ և հոգեւոր հովիւ պաշտօնավարած է հետեւեալ եկեղեցիներու մէջ: 1932—37, Զըլսիի և Լինի Հայ Ժողովական Եկեղեցիներու մէջ: 1937—1942, Ուէսթ Նիւ Եորքի (Նիւ Ճըրսի) Հայ Երիցական և Փեթըրսընի Հայ Երիցական եկեղեցիներուն մէջ: 1942էն սկսեալ հոգեւոր հովիւն է Ֆրեզնոյի Առաջին Հայ Երիցական Եկեղեցիին, Գալիֆորնիա: Նախագահ՝ Ամերիկայի Արեւելեան Հայ Աւետ. Միութեան, 1939ին, և Գալիֆորնիոյ Հայ Աւետ. Միութեան՝ 1943ին: Ներկայիս ատենապետն է Հայ Աստուածաբանական Ուսանողական Նպաստի Ընկերութեան:

65. ՎԵՐ. ՅԱԿՈԲ ՉԱԳՄԱԳՃԵԱՆ

Ծնած է 1900, Յունիս 3ին՝ Տարսոն, ուր տարի մը Ամերիկեան Գոլէճի կը հետեւի: Ապա կ'ուսանի Ամերիկեան Անատոլական Վարժարանին մէջ, Աղեքսանդրիա: Աստուածաբանական ուսանող է Աթէնքի Կրօնական Վարժարանին մէջ, որմէ ուսումնաւարտ կ'ելլէ 1931ին: 1938ին վեց ամիս մնայուն դասընթացքի կը հետեւի Պէյրութի Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ, միեւնոյն ատեն կարգ մը դասեր կ'առնէ Ամերիկեան Համալսարանէն: 1939ին Պա-

ներգաղթի նախօրեակին կը մեկնի Միացեալ Նահանգներ իբր ուսանող։ 1940ին Պսակաւոր Աստուածաբանութեան (B.D.) տիտղոսը կ'առնէ Հարթֆըրտի Աստուածաբանական Ճեմարանէն, և 1942ին ալ Պսակաւոր Արուեստից (B.A.) տիտղոսը Ֆրեզնոյի Պետական Գոլէճէն։ Յետընթացաւարտի մասնաւոր ուսումնասիրութիւններ կ'ընէ Էնտօվըր-Նիւթըն և Հարվըրտ Աստուածաբանական Ճեմարաններուն մէջ։ Քարոզչութեամբ կը զբաղի 1918—19ին Աղեքսանդրիա, ուսուցչութեամբ՝ 1919—21ին Տարսոն։ Ուսուցիչ-քարոզիչ է 1922 — 28ին՝ Սայտա։ Հոգևոր հովիւ՝ 1931—39ին Նահատակաց Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ Հալէպ, ուր կը ձեռնադրուի Հայ Աւետ. Միութեան կողմէ։ 1939 — 41ի միջոցին կը հովուէ Կիլիկիա Հայ Ժողովական Եկեղեցին, Պոսդոն։ 1941էն ի վեր հոգևոր հովիւն է Հայ Պանդխտաց Եկեղեցւոյ, Ֆրէզնօ՝ Գալիֆորնիա։

66. ՎԵՐ. ՄԻՀՐԱՆ ՔԷՕՐՕՂԼՈՒԵԱՆ

Ծնած է Տէօրթ-Եօլ 1902ին։ Նախնական ուսումը կ'առնէ իր հայրենիքին մէջ։ Տարագիր իր հօրը ընտանիքով։ Ինքը և քոյրը միայն կը վերապրին։ Մինչև 1921 իր հօրը կալուածներով կը զբաղի։ Նոյն տարին կ'ապաստանի Աղեքսանդրէթ, ուր քիչ ետքը կը մտնէ Անգլիական Բարձրագոյն Վարժարանը, զոր աւարտելէ յետոյ կը յաճախէ Հալէպ Գոլէճի։ 1928ին կ'աւարտէ վերջինին դասընթացքը։ 1928 — 29, ուսուցիչ է Պիթիա։ 1929ին կը մեկնի Աթէնք ուսանելու Կրօնական Վարժարանի մէջ, որուն հետ միասին ապա 1932ին կը փոխադրուի Պէյրութ։ Հոն 1933ին, կ'աւարտէ իր ուսումը։ Նոյն տարին կ'ամուսնանայ Օր. Խաչավուհի Սիմոնեանի հետ, որ բարձր ուսում առած էր և քարոզչական պաշտօն կատարած՝ Աթէնքի գպրոցին մէջ։ 1933 — 35ին քարոզիչ-ուսուցիչ է Լաթաքիա. նոյն պաշտօնով 1935 — 36ին կը գործէ Էքիզ-Օլուգ (Քեսապ), 1936 — 39ին՝ Ալէպ, 1939 — 42ին՝ Ճթարա, Լիբանան։ Տարի մը ուսուցիչ է Էշրէֆիէ Թաղի Հայ Աւետ. Կեդրոնական Վարժարանին մէջ, Պէյրութ։ Ապա մինչև 1945ի վերջը՝ հաշուակալ պաշտօնեայ։ 1946ի Փետրուարին կը մեկնի Միացեալ Նահանգներ՝ ուսանելու։ 1947ի գարունը Հարթֆըրտ Աստուածաբանական Ճեմարանէն կը ստանայ Պսակաւոր Աստուածաբանութեան (B. D.) տիտղոսը։ Ուսումը կը շարունակէ Գալիֆորնիոյ Պըրքլի քաղաքի Կրօնական Վարժարանին մէջ (Pacific School of Religion) ուրկէ 1948ի գարունը կը ստանայ Մագիստրոս Սրբազան Աստուածաբանութեան (S. T. M.) տիտղոսը։ Վերջին հաստատութեան մէջ տարի մ'ալ կ'ուսանի Վարդապետի տա-

ոխճանը սատնալու համար։ Իր այս ուսանողական շրջանին քարոզչական և հովուական պաշտօններ ալ կը կատարէ։ Երկու ամառներու միջոցին անգլիերէնով կը քարոզէ Մինէսոթա նահանգի Brownton և Stewart քաղաքները։ 1947ին կը ձեռնադրուի Թէմփըլի՝ Մէսէչուսէց, Կիլիկիա Հայ Ժողովական Եկեղեցիի մէջ, ժողովական եկեղեցիներու և հովիւներու ժողովին կողմէ։ 1949ի Մարտէն ի վեր հոգևոր հովիւն է Մարտիրոսաց Հայ Երիցական Եկեղեցիի, Քինկզպըրկ՝ Գալիֆորնիա, ուր ընտանիքը հերու գարնան կը միանայ իրեն։

67. ՎԵՐ. ՍԱՄՈՒԷԼ Մ. ՐԷՃԷՊԵԱՆ

Ծնած է 1883, Ապրիլ 11ին, Հաճըն։ Որդին է Մինաս Աղա Րէճէպեանի և Մարթա Այճեանի։ Հաճընի Ակադեմիայի և ապա 1904ին Տարսոնի Գոլէճի շրջանաւարտ։ 1908–1911, ուսանող՝ Մարաշի Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ, որուն դասընթացքը աւարտելէ ետքը կ'ամուսնանայ Տքթ. Վարդան Փափազեանի դուստրին՝ Օր. Ազնիւի հետ, որ մէկ շրջանաւարտն է Մարաշի Ամերիկեան Աղջկանց Գոլէճին։ Իբր քարոզիչ կը պաշտօնավարէ տարի մը Մարաշի Երրորդ Եկեղեցիին, և ապա երկու տարի ալ Գոնիայի Հայ Աւետ. Եկեղեցիին մէջ, միևնոյն ատեն դասեր տալով Գոնիայի Ճէնանեան Գոլէճին մէջ։ 1914ին ընտանիքով կը մեկնի Ամերիկա և տարի մը կ'ուսանի Եէյլի Աստուածաբանական Ճեմարանը, ուրկէ կ'առնէ Պսակաւոր Աստուածաբանութեան (B. D.) տիտղոսը։ Երեք տարի կը պաշտօնավարէ Պինկհէմթընի։ 1918ին Նիւ Հէյվըն վերադառնալով կը քարոզէ հայ համայնքին և միևնոյն ատեն յաճախելով դասընթացքներ կը հետևի Եէյլ Համալսարանի կրօնական, փիլիսոփայական և կրթական ճիւղերուն մէջ և 1920ին կը ստանայ Մագիստրոս Արուեստից (M. A.) տիտղոսը։ Նոյն տարուան Օգոստոսին կը սկսի պաշտօնավարել Թրոյի Հայ Աւետ. Միացեալ Եկեղեցիին մէջ և քիչ ետքը, Հոկ. 20ին, կը ձեռնադրուի։ Հոն կը շինէ երիցատուն մը։ 1927 Յունուար 1ին կ'ընդունի Փէսէտինայի (Գալիֆորնիա) Հայ Ժողովական Եկեղեցիի հովուական պաշտօնը։ 1936ին կը կառուցէ եկեղեցական շէնքը։ Տասներկու տարի հոն ծառայելէ յետոյ կը մեկնի Ֆիլատելֆիա, ուր կը ծառայէ ինն տարի։ 1948, Սեպտ. 1ին կու գայ Եդեմ, Գալիֆորնիա։ Ունի մէկ աղջիկ և երկու մանչ զաւակներ։

68. ՎԵՐ. ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ ՍԻԽԼԱՀԵԱՆ

Ծնած է 1910, Ապրիլ 21ին՝ Անթէպ։ Սնած և մեծցած է բարեպաշտ մօրը՝ Մարիամի՝ գուրգուրանքովը և աղօթքովը։ 1930ին

կ՚աւարտէ Հալէպ Գոլէճի դասընթացքը։ Երկու տարի 1930—32, Աթէնքի կրօնական վարժարանին մէջ կը հետեւի աստուածաբանութեան, զոր կը շարունակէ ուսանիլ Մերձ. Արեւելքի Աստուածաբանական Ճեմարանը, Պէյրութ, միեւնոյն ատեն դասեր առնելով Ամերիկեան Համալսարանէն։ 1935ին կը ստանայ աստուածաբանական վկայական և Պաքալեար Արուեստից (B. A.) տիտղոսը։ Երկու տարի իբր քարոզիչ կը գործէ Քեսապի շրջանին մէջ։ 1937ի Նոյեմբերին Ամերիկա է։ 1939ին կը ստանայ Պաքալեար Աստուածաբանութեան (B. D.) տիտղոսը Հարթֆըրտ Աստուածաբանական Ճեմարանէն։ Չորս տարի հոգեւոր հովիւն է Եփրատ Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ, Փրովիտէնս՝ Ռոտ Այլէնտ, ուր կը կատարուի իր ձեռնադրութիւնը 1939ին։ 1942ի Յուլիսէն ի վեր կը հովուէ Կիլիկիա Հայ Ժողովական Եկեղեցին, Փէսէտինա՝ Գալիֆորնիա։ 1942, Դեկտ. 2ին կը կազմէ իր ընտանիքը՝ ամուսնանալով Օր. Պէտրիս Մարտիրոսեանի հետ։

69. ՎԵՐ. ՍԱՄՈՒԷԼ ՀԱԼԱՃԵԱՆ

Զաւակն է Անթէպի Հալլաճեան Որբանոցին հիմնադիր՝ յայտնի հանրային գործիչ՝ Յարութիւն Հալլաճեանի։ Ծնած է Անթէպ, ուր կ՚աւարտէ Աւետարանական Գոլէճի դասընթացքը։ Աստուածաբանութիւն կ՚ուսանի Միացեալ Նահանգաց մէջ Եէյլ Համալսարանի Աստուածաբանական Ճեմարանը, ուրկէ կը ստանայ Պաքալեար Աստուածաբանութեան (B. D.) տիտղոսը։ Յետոյ նոյն համալսարանէն պատմութեան և կրօնքի փիլիսոփայութեան ճիւղէն, կ՚առնէ Մագիստրոս Արուեստից (M. A.) և Վարդապետ Իմաստասիրութեան (Ph. D.) տիտղոսները։ Երեք տարի իբր հոգեւոր հովիւ կը պաշտօնավարէ Ամերիկեան Ժողովական երկու տարբեր եկեղեցիներու մէջ։ 1919էն ի վեր կը ծառայէ Հայ Աւետարանական եկեղեցիներու մէջ։ Հրատարակած է «Հաւատքի Հիմերը» խորագրով գիրք մը. ստորագրած է բազմաթիւ յօդուածներ «Հայաստանի Կոչնակ»ի և «Նոր Օր»ի մէջ՝ կրօնական, բարոյական, ընկերային և քաղաքական նիւթերու շուրջ։ Ունի երեք մանչ զաւակներ, որոնք Հարվըրտ Համալսարանի զանազան ճիւղերէն ընթացաւարտ են։ 1939էն ի վեր հոգեւոր հովիւն է Էմմանուէլ Հայ Ժողովական Եկեղեցիի, Լոս-Անճելէս՝ Գալիֆորնիա։

70. ՎԵՐ. ԲԻՒԶԱՆԴ Ս. ԼԵՒՈՆԵԱՆ

Որդին՝ Փրոֆ. Սարգիս Լեւոնեանի։ Իր ուսումը կը ստանայ Անթէպ մինչև որ 1910ին կ՚աւարտէ նոյն քաղաքի Աւետարանա-

կան Գոլէճին դասընթացքը։ Ապա կ'ունենի Միացեալ Նահանգներու մէջ։ Տրջանաւարտն է Հարթֆըրտի Աստուածաբանական Ճեմարանի, ուրկէ 1914ին կը ստանայ Մագիստրոս Արուեստից Աստուածաբանութեան (S. T. M.) տիտղոսը։ Անկէ ի վեր մինչև այսօր իբր հովուար հովիւ կը պաշտօնավարէ զանազան քաղաքներու մէջ. — Միլ Րիվըր՝ Մէսէչուսէց, Ուէսթ Հազըրըն՝ Նիւ Ճըրսի, Թրոյ՝ Նիւ Եորք, Ֆիլատելֆիա՝ Փէնսիլվէնիա։ 1930—36ի միջոցին կը հովուէ Գեթսեմանի Հայ Ժողովական Եկեղեցին, Լոս Անճելէս՝ Գալիֆորնիա, 1936—49ին հովիւն է նոյն քաղաքի Մասիս Հայ Ժողովական Եկեղեցիի։ Հատոր մը հրատարակած իր քարոզներէն մէկ ժողովածոն «Վիշտերու Գոգանքը» անունով։ Յօդուածներ ունի Միացեալ Նահանգաց կարգ մը հայ թերթերուն մէջ. իր քարոզներէն ոմանք ալ հրատարակուած են տետրակի ձևով։

71 ՎԵՐ. ՆՈՐԱՅՐ Լ. ՄԵԼԻՏՈՆԵԱՆ

Ծնած է 1911ին՝ Զէյթուն։ Զաւակն է Տոքթ. Լևոն Մելիտոնեանի, որ իր հայրենիքը, ինչպէս նաև Անթէպ՝ իբր բժիշկ և գոլէճի դասախօս պաշտօնավարած ատեն, յայտնի դէմք մը դարձած էր իր ճարտար և անձնուրաց բժշկական ծառայութեամբը, աւետարանական պերճախօս քարոզներովն ու խորհուրդներու մէջ ներհուն և գրաւիչ ճառերովը։ Իր զաւակը կը ջանայ իր հօրը շաւիղին հետևիլ։ Վեր. Մելիտոնեան իր գոլեճական ուսումը կը սկսի առնել Տարսոնի Ս. Պօղոսի անուան հիմնարկի մէջ և զայն կ'աւարտէ Սելանիկի Անատոլիա Գոլէճին մէջ։ Երեք տարի, 1929—1932, կրօնական դաստիարակութեան ճիւղին կը հետևի Աթէնքի Կրօնական Վարժարանին մէջ։ Ապա կը հետևի աստուածաբանութեան Միջ. Արևելքի Ճեմարանին մէջ, Պէյրութ։ Տրջանաւարտ ըլլալէ ետք վեց տարի իբր քարոզիչ և եօթ տարի իբր ձեռնադրեալ հովիւ կը ծառայէ Պուլկարիոյ Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներուն մէջ։ Վերջին երեք տարիներուն միևնոյն ատեն կը պաշտօնավարէ Վառնայի Ազգային Վարժարանին մէջ իբր տնօրէն։ Հետևած է գրականութեան և գերմաներէն լեզուի։ Հրատարակած է բազմաթիւ գրական և կրօնա-բարոյական յօդուածներ և «Մօր մը Սիրտը» խորագրով գիրք մը։ Երկու տարիներէ ի վեր կը հովուէ Գեթսեմանի Հայ Ժողովական Եկեղեցին, Լոս Անճելէս՝ Գալիֆորնիա։

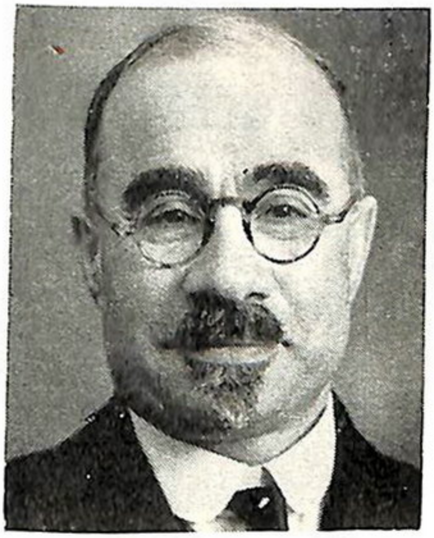

Վեր. Յ. Ա. ԳԱՌԹՈԶԵԱՆ

Վեր. Բ. ԼԵՒՈՆԵԱՆ

Վեր. Մ. ՔԷՕՐՕՂԼՈՒԵԱՆ

Վեր. Ա. ԵՐԱՄԵԱՆ

Վեր. Ս. ՍԻՒԼԱՀԵԱՆ

Վեր. Յ. ՉԱԳՄԱԳՃԵԱՆ

Վեր. Մ. ՏԷՐ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Վեր. Ա. ՓԱՂՏԻԿԵԱՆ

Վեր. Ա. Ա. ՊԵՏԻԿԵԱՆ

Վեր. Մ. ՐԷՆՃԻԼԵԱՆ

Վեր. Ջ. ՊՈՒՏԱԳԵԱՆ

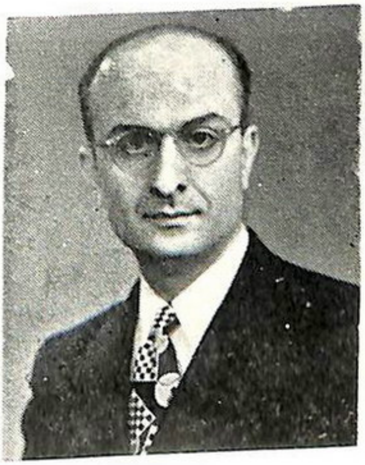

Վեր. Բ. ԳԱԼՖԱԵԱՆ

Վեր. Ս. ՄԽԻԹԱՐ

Վեր. Ա. ԿԷՕՐԿԻՒՋԵԱՆ

Վեր. Ե. ՀԱՏԻՏԵԱՆ

Վեր. Ա. ԵՐԷՑԵԱՆ

72. ՎԵՐ. ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՏԷՐ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Ծնած է Վասպուրականի Մակու գաւառի մէջ: Նախնական կրթութիւնը կը ստանայ Վանայ Ամերիկեան Մանչերու Բարձրագոյն Վարժարանին եւ երկրորդականը՝ Մարզուանի Անատոլիա Գոլէճին մէջ: Որպէս ուսուցիչ պաշտօնավարած է Ծվստան գիւղի, Վանայ Ամերիկեան Բարձրագոյն եւ Շատախի Թաղային դպրոցներուն մէջ: Վերջին տեղը միեւնոյն ատեն կը ծառայէ թէ՛ որպէս տեղւոյն Հայ Աւետարանական համայնքի քարոզիչ եւ թէ Աւետարանական եւ Առաքելական միացեալ դպրոցներու փոխ տեսուչ: 1916ին կ՚ամուսնանայ Երեւանի մէջ: Պատասխանատու պաշտօններ կը վարէ Երեւանի եւ Թիֆլիսի Ամերիկեան Նպաստամատոյց Ընկերութեան հաստատութեանց մէջ: 1920—1928ին հոգեւոր հովիւն է Թիֆլիսի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ: Կը ձեռնադրուի Այրարատեան Հայ Աւետարանական Միութեան վարչութեան կողմէ Վաղարշապատի մէջ: 1928ին Թիֆլիսէն ընտանիքով կ՚անցնի Գերմանիա բեղմնաւոր գործունէութենէ ետք, Պերլին կը մնայ երկու տարի: Ապա կ՚անցնի Ֆրանսա, ուր երկու տարի կը քարոզէ երկու հայ Աւետ համայնքներու՝ Փարիզի Ալֆորվիլ եւ Պիւէթի արուարձաններուն մէջ: 1934ին ընտանիքով կը գաղթէ Ամերիկա եւ կը ստանձնէ Նիւ Պրիխարթի Հայ Աւետ. համայնքի հովուութիւնը: 1937ին Ջըլսիի Հայ Աւետ. համայնքի եւ 1945ին ալ Հէյվըրհիլի Հայ Ժողովական Եկեղեցւոյ հովուական եւ քարոզչական պաշտօնը կը ստանձնէ, զոր կը շարունակէ մինչեւ հիմա: Ամերիկա հասնելէ ետք աստուածաբանական, իմաստասիրական եւ հոգեբանական ուսումներու կը հետեւի Պոստընի եւ Հարվըրտ համալսարաններու մէջ: Աշխատակցած է Վանասապ, Բանբեր եւ Պայքար թերթերու: Ունի արձակ եւ տաղաչափեալ կրօնական բազում անտիպ աշխատութիւններ:

73. ՎԵՐ. ԱՐԱՄ Թ. ՊԱՂՏԻԿԵԱՆ

Ծնած է Մարաշ, ուր կ՚ուսանի Աւետարանական վարժարաններու մէջ: 1894—95ին կը բանտարկուի: Ազատ՝ կախաղանէ կ՚ազատուի բայց կ՚աքսորուի Հռոդոս կղզին, ուրկից դարձող կը վերադառնայ Մարաշ: 1899ին ընթացաւարտ կ՚ըլլէ Տարսոնի Ամերիկեան Գոլէճէն, 1902ին՝ Կիլիկիոյ Աստուածաբանական Ճեմարանէն, Մարաշ: 1902-1904ին քարոզիչ է Մերսինի Աւետ. Եկեղեցիին մէջ: 1905—1907, կը հետեւի բնական գիտութեանց՝ Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանին մէջ: 1904—1919, դասախօս բնական գիտութեանց՝ Տարսոնի Ամերիկեան Գոլէճի մէջ: 1919 — 20,

ընդհանուր տեսուչ Մարաշի Միացեալ Վարժարանաց։ 1920ին Մարաշի Ազգային Միութեան Ատենապետ է և Մարաշի ինքնապաշտպանութեան մէջ կ'ունենայ առաջնորդող բաժին մը։ Նոյն տարին կը գաղթէ Միացեալ Նահանգներ։ Հովիւ կը ձեռնադրուի Պաստոնի Կիլիկիա Հայ Աւետ. Եկեղեցիի։ 1920 — 1937ի միջոցին կը պաշտօնավարէ Պաստոնի և շրջակայքի գաղութներուն և Աւետարանական համայնքներուն մէջ։ Միևնոյն ատեն, 1926 — 1930, կը հետևի փիլիսոփայութեան՝ Հարվըրտ Համալսարանի և բարոյագիտութեան՝ Գոլորատօ Համալսարանի մէջ և կը ստանայ Վարդապետ Աստուածաբանութեան (Th. D.) տիտղոսը։ 1930ին անդամ կ'ընտրուի Անգլիոյ Աստուածաբանական Ընկերութեան։ Աշխատակցած է զանազան հայ թերթերու։ Ունի մի քանի բանաստեղծական և արձակ երկասիրութիւններ։ 1937էն իվեր կը հովուէ Ուստրի Հայ Մարտիրոսաց Եկեղեցին, Միացեալ Նահանգներ։

74. ՎԵՐ. ՄԻՀՐԱՆ ՐԷՆՃԻԼԵԱՆ

Ծնած է Մուսա Լեռի Պիթիաս գիւղը, Անտիոք, բարեկեցիկ Աւետարանական ընտանիքի մը մէջ։ Նախնական ուսումը կ'առնէ իր գիւղը, երկրորդականը՝ Տարսոն, Ս. Պօղոսի անուան Ամերիկեան Գոլէճի մէջ։ Առաջին Համաշխարհային Պատերազմի միջոցին փոքր սպայ է Թուրք բանակի մէջ, Կալիցիայի ճակատին վրայ, Աւստրօ-Հունգարիա։ Վերադարձին մինչև 1924 կը գործէ հայրենի գիւղին մէջ։ Վերջին տարին կը մեկնի Յունաստան և ընտանիքը կը կազմէ՝ Աթէնք, ուր կը սկսի նաև ուսանիլ Կրօնական Վարժարանի մէջ։ Երեք տարի ետք, 1927ին, վկայական կ'առնէ աստուածաբանական ճիւղէն։ Տարի մը ևս կը հետևի յետընթացաւարտի դասընթացքին։ 1928 — 40, կը պաշտօնավարէ արդիւնաւոր և յաջող կերպով իբր հովիւ գործակցելով Վեր. Գրիգոր Տէմիրճեանի հետ և իբր տնօրէն Հայ Աւետ. Վարժարանի՝ Գոքինիոյ մէջ, քաղաք մը որ Աթէնքի նաւահանգիստին Փիրէի կից շինուած է յոյն և հայ գաղթականներու կողմէ։ 1940ին ընտանիքով կը մեկնի Միացեալ Նահանգներ, ուր կը ստանձնէ Թրոյի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ հովուական պաշտօնը, զոր կը շարունակէ մինչև հիմա։

75. ՎԵՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿ Ա. ՊԵՏԻԿԵԱՆ

Որդին է Վեր. Սամուէլ Կ. Պետիկեանի (Գիտակ)։ Պարտիզակի Բարձրագոյն Վարժարանի դասընթացքը աւարտելէ ետք իր ուսումը կը շարունակէ Ռոպէրթ Գոլէճի մէջ, Կ. Պոլիս։ Շրջանա-

ւարտ ըլլալէ ետք իր Ալմա Մադէրին մէջ ուսուցչութեան կը հրաւիրուի. հինգ տարի հոս պաշտօնավարելէ ետք իր ուսումը լրացնելու համար Միացեալ Նահանգներ կը մեկնի, ուրկէ ալ ետ դառնալով իբր մնայուն փրոֆէսոր դասախօսէ Ռապէրթ Գոլէճի մէջ։ Առաջին Համաշխարհային Պատերազմը և յաջորդող քաղաքական դէպքերը արգելք կ'ըլլան այս նպատակի իրագործումին։ Շիգակոյի համալսարանին մէջ ուսանողական փայլուն շրջան մը կը բոլորէ և կը ստանայ՝ երեք ակադեմական և մասնագիտական տիտղոսներ աստուածաբանութեան և պատմութեան մէջ։ Վերջին տարին անդամ կ'ըլլայ ուսուցչական կաճառին (fellow)։ 1915, Ապրիլ 1ին կը սկսի Նիւ Եօրքի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի մէջ իր հովուական ծառայութեան, զոր անընդհատ մինչև հիմա կը շարունակէ։ Իր օրով եկեղեցին աւելի կը զօրանայ և կը զարգանայ և կը տիրանայ իր ներկայ եկեղեցական շէնքին։ Կ'ունենայ հասարակական, գրական, մտաւորական ծաւալուն գործունէութիւն, որ չի սահմանափակուիր իր եկեղեցիին շրջանակին մէջ։ Կը խմբագրէ և անընդհատ կը հրատարակէ Վեր. Մ. Կ. Փափազեանի սկսած իր եկեղեցիին «Շաբաթական Թերթիկ»ը։ 1929էն ի վեր կը հրատարակէ «Ծրագ»ը։ Արևելեան Աւետ. Միութեան անունով երեք տարի կը խմբագրէ «Եկեղեցի» թերթը։ Կը խմբագրէ Հայ Աւետ. Ընկերակցութեան պաշտօնաթերթը, «Լրատուն», որ ապա «Աւետաբեր» անունով իբր ճոխ ամսաթերթ երեք տարի կը շարունակէ գործել իր խմբագրութեամբ։ Բազմաթիւ յօդուածներ կը ստորագրէ Հ. Կոչնակի և ուրիշ հայ թերթերու մէջ։ Վեր. Ա. Կ. Պէննէտեանի մահէն ետք Հ. Կոչնակի խմբագրական կազմին մէջ է։ Կը հրատարակէ «Մաքիս Պրիմակէն» անուն իր մէկ երկասիրութիւնը, ինչպէս նաև Գիտակի «Մտածութիւնք»ը։ Մօտօրէն լոյս կը տեսնէ 750 էջնոց իր գրական մէկ երկը «Գրչանկարներ Պարտիզակ Գիւղին» անունով, որուն պիտի յաջորդէ «Ծրագ»ի երկրորդ հատորը։ Ամերիկեան շրջանակի մէջ կ'ունենայ ընդարձակ գործունէութիւն և բազմաթիւ դասախօսութիւններ կու տայ լուրջ նիւթերու շուրջ։ 1936էն ի վեր տարիներ շարունակ հայերէնագիտական դասեր կ'աւանդէ Գոլոմպիա Համալսարանին մէջ։ Իբր յարատև ուսանող հետևած է մասնագիտական ուսումներու Փարիզ և Նիւ Եօրք։ Հայ Աւետ. Ընկերակցութեան մէջ՝ անոր (1918) հիմնարկութենէն ի վեր՝ մեծ բաժին ունեցած է։ Ինն տարի վարած է անոր ընդհանուր քարտուղարութիւնը, և 1927էն ի վեր երկար ատեն արտաքին քարտուղարութիւնը։ 1940, Ապրիլ 5ին Եկեղեցին կը տօնէ անոր հովուական քսանհինգամեայ ծառայութեան յոբելեանը։

76. ՎԵՐ. ԶԱՔԱՐԻԱ Բ. ՊՈՒՏԱԳԵԱՆ

Ծնած է Պարտիզակ 1904, *Օգոստոս* 20*ին։ Դեռ մանուկ՝ ընտանիքով կը հաստատուին Կ. Պոլիս, ուր կ'ուսանի Խաս Գիւղի Աւետ. և Գուրու Չէշմէի Հայ Ազգային Վարժարաններուն մէջ, և ապա Րապէրթ Գոլէճի մէջ՝ մինչև* 1922*։ Ֆրանսա կ'ապաստանի* 1923*ին։ Մարսիլիոյ Հայ Աւետ. Եկեղեցիին մէջ կը տիրանայ իր հոգևոր փորձառութեան և Տէրոջմով կոչում կ'ընդունի ընդգրկելու հոգևոր գործը։ Իր մօրն ու քրոջը հետ կը փոխադրուի Փարիզ, ուր կը ստանայ իր աստուածաբանական ուսումը Նօժանի Ս. Գիրքի Դպրոցին* (Էնսթիթիւ Պիպլիք տը Նօժան) *մէջ, զոր* 1932*ին կ'աւարտէ փայլուն յաջողութեամբ։ Ուսանողական շրջանի միջոցին կը ստանձնէ նաև Փարիզի և շրջակայքի ընդարձակ և սպառիչ գործին հովուութիւնը։ Սկովտիա և Լոնտոն կը մասնակցի բազմաթիւ հովուական հաւաքոյթներու, որոնք կը խորացնեն իր հմտութիւնն ու հոգևոր փորձառութիւնը։* 1933*ին կ'ամուսնանայ Օր. Սոֆի Ժ. Պարսումեանի հետ։ Մինչև* 1939 *կը շարունակէ հովուել Փարիզի և շրջակայքի Աւետարանական համայնքը։ Կը ձեռնադրուի* 1937*ին։ Ֆրանսական բանակի մէջ է* 1939*ին, և գերի կ'իյնայ գերմաններու ձեռքը և կը տարուի Գերմանիա, ուր դժնդակ պայմաններու տակ անձնուիրաբար կը կազմակերպէ հոգևոր պաշտամունքներ հայ և ֆրանսացի գերիներու համար, և կ'ունենայ բեղուն գործունէութիւն մը «իր կապերուն մէջ» լուսաւորելով և մխիթարելով իր բանտակիցները։* 1943*ին կ'ազատագրուի և կը հաստատուի Պօմոն և չորս տարի կը վարէ անոր հովուական պաշտօնը քրտնաշխատօրէն։ Ապա կը հրաւիրուի Միացեալ Նահանգներ և* 1947 *Օգոստոսէն մինչև* 1950 *Օգոստոս կը պաշտօնավարէ Նիւ Եորքի Հայ Աւետ. Եկեղեցիին մէջ իբր հովուակից Վեր. Ա. Ա. Պետիկեանի։* 1950, *Օգոս.է ի վեր կը հովուէ Բեթանիա Հայ Ժողովական Եկեղեցին, Օքլէնտ՝ Գալիֆորնիա։*

77. ՎԵՐ. ԲԻՒԶԱՆԴ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ

Ծնած է Անթէպ 1913 *թուականին։* 1917*ին կը փոխադրուի Հալէպ, ուր երկու տարի կը յաճախէ Կաթոլիկ Քոյրերու Վարժարանը։ Դժբախտութիւնը կ'ունենայ կանուխէն կորսնցնելու իր հայրը։ Երեք եղբայրներ, երիցագոյնը ինք ըլլալով, կը մեծնան զուրգուրոտ մօր մը խնամքին տակ։* 1919*ին կը վերադառնայ Անթէպ, ուր հազիւ կրնայ վեց ամիս շարունակել իր ուսումը տեղւոյն Ֆրանչիսկեան վանքին դպրոցին մէջ, ֆրանքօ-քեմալական բախումի պատճառաւ։ Հայկական թաղերը վտանգուած ըլ-*

լալով հայերը կը դիմեն ինքնապաշտպանութեան։ Այս հերոսամարտը չվերջացած 1920ի գարնան վերջը ուրիշ հազարաւորներու հետ Ֆրանսական զօրքերու պաշտպանութեամբ կ'ապաստանի Հալէպ, ուր կ'ուսանի Հայ Աւետ. Նախակրթարանին մէջ և ապա Հալէպ Գոլէճի մէջ, որուն դասընթացքը կ'աւարտէ 1932ին։ Ապա երեք տարի ուսուցիչ-քարոզիչ է Քեսապի Գարատուրան գիւղը։ 1935—39, կ'ուսանի Մերձ. Արևելքի Աստուածաբանական Ճեմարանը, Պէյրութ, հետևելով մասնաւոր դասընթացքի Ամերիկեան Համալսարանի մէջ։ Աստուածաբանական վկայականը և Պսակաւոր Արուեստից (B. A.) տիտղոսը կ'առնէ նոյն տարւան մէջ, և անմիջապէս կը սկսի գործել իբր Քրիստոնէական Ջանից Ընկերութեան վարիչ քարոզիչ։ Շատ կանուխէն արդէն մտած էր Ջանից Ընկ.ի շարքերուն մէջ՝ բերելով իր գործօն բաժինը անոր զարգացումին և գործունէութեանց մէջ։ Կը հիմնէ և կը խմբագրէ «Ջանասէր»ը, անոր հրատարակութեան առաջին տարիէն՝ 1937էն՝ սկսեալ, աշխատակցութեամբ իր ընկերներուն, մինչև իր Ամերիկա մեկնումը։ Վերջին մի քանի տարիներուն կը ծառայէ նաև իբր քարոզիչ Մերձ. Արևելքի Հայ Աւետ. Միութեան Կեդր. Վարիչ Մարմնին։ 1945 ի վերջը կը մեկնի Միացեալ Նահանգներ, ուր կը պաշտօնավարէ իբր Ընդհանուր Քարոզիչ Ամերիկայի Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութեան։

78. ՎԵՐ. ՍՈԿՐԱՏ Մ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

Ծնած է Պիթլիս, Տաճկահայաստան, Աւետարանական ընտանեկան յարկի տակ։ Հայրը՝ Մխիթար, տեղւոյն Աւետարանական Եկեղեցւոյ մէկ հիմնադիրը և անոր նուիրուած, զոհաբերող, գործունեայ մէկ անդամը։ Մայրը՝ Սէլվի (ծնեալ Երէցեան), կը սերի ընտանիքէ մը որ մէկէ աւելի քահանաներ տուած է Հայց. Առաք. Եկեղեցիին։ Իր ծնողքին չորս մանչ և երեք աղջիկ զաւակներուն վերջինը և միակ վերապրողն է։ Իր երկու եղբայրներուն զաւակները ներկայիս կ'ապրին Լիբանան և Կովկաս։ 1913ին կ'աւարտէ Պիթլիսի Ճորճ Բըրքըր Նէփի անուան Ամերիկեան Ակադեմիան։ 1913—15, աշակերտ է Խարբերդի Եփրատ Գոլէճին և Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ։ 1915—22ի միջոցին կը ճաշակէ տարագրութեան և աղէտներու շրջանին բոլոր դառնութիւնները։ 1924-ին Ամերիկա է իբր ուսանող։ Հարթֆըրտէ 1927ին կը ստանայ Պսակաւոր Աստուածաբանութեան (B. D.) և 1928ին Մագիստրոս Արուեստից Կրօնական Դաստիարակութեան մէջ (M. A. in R. E.) տիտղոսները։ 1927ին իբր այցելու-քարոզիչ կը հրաւիրուի Արա-

բառ Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ, Սէյլեմ Տիրօ (Ն. Հ.), ուր 1928ին հովիւ կը ձեռնադրուի և 15 տարիներ կը պաշտօնավարէ։ Այս միջոցին կը հետևի Պոսթըն Համալսարանի ընկերային ծառայութեան ճիւղին, որուն դասընթացքը 1935ին աւարտելով կը ստանայ Մագիստրոս Գիտութեան Ընկերային Ծառայութեան մէջ (M.S. in Social Service)։ 1942էն ի վեր կը վարէ Ուէսթ Նիւ Եորքի Հայ Երիցական Եկեղեցւոյ և Փէթըրսընի Հայ Երիցական համայնքի հովուական պաշտօնը։

79. ՎԵՐ. ԱՐՍԷՆ ԿԷՕՐԿԻՒՋԵԱՆ

Ծնած է Վան, ուր՝ Թաղաքամէջ՝ կը հիմնէ մանչերու վարժարան մը։ Հոն չորս տարի պաշտօնավարելէ ետք կը դրկուի Մարզուանի Անատոլիա Գոլէճը, ուսկից կ՚անցնի Գերմանիա և աստուածաբանութիւն կ՚ուսանի Պերլինի Ալիանց Սեմինարի մէջ և կը ստանայ վկայական։ 1912—15, կը վարէ Վան-Թաղաքամիջի երկսեռ ամերիկեան դպրոցներու փոխտնօրէնութիւնը։ 1915—17, ուսուցիչ է Պաքու, միևնոյն ատեն կը քարոզէ տեղական Հայ Աւետ. Եկեղեցիի մէջ։ 1917ին Երևան է, ուր կ՚աշխատի Ամերիկեան Նպաստամատոյց Ընկերութեան (Near East Relief) մէկ բաժնին (Home Relief Department) իբր վարիչը։ Նոյն տարուան վերջերուն կը հրաւիրուի Դաւրէժի Հայ Երիցական Եկեղեցիի հովուութեան, Պարսկաստան։ Թուրքերու արշաւանքին հետեւանքով կ՚անցնի Համատան և կը հովուէ տեղւոյն Աւետ. Եկեղեցին։ Անգլիական զինուորական իշխանութեանց ձեռքով կը հիմնէ սննդակայաններ Համատան-Քիրմանշահ-Պաղտատ գիծին վրայ՝ օգնելու Վասպուրականի երկրորդ արտագաղթին ենթարկուող իր հայրենակիցներուն։ Նոյն տարուան վախճանին կը դրկուի Պաղտատ՝ իբր Թեհրանի Ազգային Խորհուրդի ներկայացուցիչ՝ Անգլիական Իշխանութեան մօտ, ծառայելու 20000 հայ տարագիրներու։ Պաքուպայի անապատին մէջ կը հիմնէ ու կը վարէ Հ. Բ. Ը. Միութեան Վասպուրական և Արարատեան երկսեռ որբանոցները։ 1919ին վերադառնալով Հայաստան կը պաշտօնավարէ անոր առաջին կառավարութեան Ելեւմտական Նախարարութեան մէջ։ Ապա Ամերիկեան Նպաստամատոյցի կողմէ կը նշանակուի Ղամարլուի ենթաշրջանին նպաստի գործին վարիչ (Sub District Commander)։ Ի վերջոյ կարճ շրջանի համար Լոնտոնի Լորտ Մէյըրս Ֆընտ կազմակերպութեան Հայաստանի ներկայացուցիչ կը նշանակուի։ Նոյն ատեն կը վարէ Երևան հրատարակուող Հայաստանի Ձայնի խմբագրութիւնը։ 1921ին կը վերադառնայ Դաւրէժ՝ իր նախկին եկեղե-

ցին հովուական պաշտօնին։ 1923ին կը հասնի Միացեալ Նահանգներ, ուր տարին մը կ՚ուսանի Փրինսթընի Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ։ 1924—35, հովիւն է Ուէսթ Նիւ Եորքի և Փէթըրսընի Հայ Երիցական զոյգ եկեղեցիներուն։ Իր օրով, 1928ին, կը շինուի Ուէսթ Նիւ Եորքի եկեղեցական շէնքը։ 1934ին կը ստանայ Պսակաւոր Աստուածաբանութեան (B. D.) տիտղոսը Նիւ Եորքի Աստուածաբանական Ճեմարանէն։ Իբր հոգեւոր հովիւ կը պաշտօնավարէ՝ 1936—37ին Ֆրէզնոյի Հայ Պանդխտաց Ժողովական Եկեղեցիին, 1937—42ին՝ Ֆաուլըրի Ս. Հայ Ժողովական Եկեղեցիին, և 1939էն ի վեր մինչև հիմա Սէյլըմի Հայց. Ժողովական Արարատ Եկեղեցիին մէջ։ 1939ին նախագահն է Գալիֆորնիոյ Հայ Աւետ. Միութեան։ Տասն և հինգ տարի ալ վարած է Ամերիկայի Արևելեան և Գալիֆորնիոյ Հայ Աւետ. Միութեանց քարտուղարի պաշտօնը։

80. ՎԵՐ. ԵՐՈՒԱՆԴ Յ. ՀԱՏԻՏԵԱՆ

Ծնած է Անթէպ 1895, Մայիս 5ին. իր երիցագոյն եղբայրն է Վեր. Ենովք Հատիտեան (տես ներկայ հատորիս երրորդ էջը)։ Ուսումը կը ստանայ նախ իր հայրենիքին Հայկ Թաղի Աւետ. Եկեղեցւոյ նախակրթարանին մէջ, և ապա Անթէպի Աւետ. Գոլէճին մէջ, որմէ շրջանաւարտ կ՚ըլլէ 1914ին։ Նոյն տարուան աշունը կը մեկնի Մարաշ՝ ուսանելու Կիլիկիոյ Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ։ Մէկ տարին չլրացած ուսանողներէն ոմանք զինուորական ծառայութեան կը կոչուին։ Շատ չանցած դպրոցը կը գոցուի։ 1916 Յուն. 2ին Ինթիլի է, Ամանոս (Կեավուր Տաղ), ուր Կ. Պոլիս-Պաղտատ երկաթուղիի գիծին վրայ իբր պաշտօնեայ կը ծառայէ մինչև Առաջին Համաշխարհային Պատերազմի վերջը։ 1918ին, զինադադարէ ետքը, Անթէպ կու գայ և իբր թարգման քարտուղար պաշտօն կը ստանձնէ անգլիական բանակի մէջ։ 1920ի գարունը, Ապրիլ 1ին, կը սկսի Անթէպի պատերազմը։ Երկու ամիս ետքը, Մայիս 25ին, Անթէպէն կը մեկնի իր աստուածաբանական ուսումը լրացնելու Միացեալ Նահանգներու մէջ։ Մինչև 1925ի ամառը կ՚ուսանի Հարթֆըրտի մէջ, ուր կը ստանայ նախ Պսակաւոր Աստուածաբանութեան (B. D.) և ապա Վարդապետ Իմաստասիրութեան (Ph. D.) տիտղոսները։ Անմիջապէս կը հրաւիր-
ուի արևելեան լեզուներու դասախօսութեան իր այժմ մագէրին
մէջ։ Միևնոյն տեն կը կատարէ քարոզչական գործ նախ Նիւ Հէյվընի և ապա Նիւ Պրիթընի Հայ Աւետ. համայնքներուն մէջ։ 1930ին կը հրաւիրուի Ամերիկայի Հայ Աւետարանչական Ընկե-

բակցութեան ընդհանուր քարտուղարի պաշտօնին։ Կը թողու իր խտամենալից գիրքը համալսարանին մէջ և մօտ հինգ տարի, համաշխարհային անտեսական տագնապի ամենէն սուր շրջանի միջացին, իր բոլոր կարողութիւնը և կորովը կը նուիրէ յիշեալ ընկերութեան։ 1935ին կը հրաժարի իր այս պաշտօնէն և կը սկսի իբր հոգևոր հովիւ Նիւ Պրիթընի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի և ընդհանուր գործիչ՝ Քընէքթիքըթ Նահանգի բոլոր Աւետ. հայերու մէջ պաշտօնավարելու։ 1949ին կը հրաւիրուի Պասատինի Կիլիկիա Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ հովուական պաշտօնին, զոր կը շարունակէ ամենայն ձեռնհասութեամբ։ Տեւականօրէն այս կամ ան հանգամանքով անդամակցած է Ա. Հայ Աւետ. Ընկ.ի խնամակալ ժողովին, որուն նախագահութիւնը կը վարէ ամենէ մ՚իվեր։

81. ՎԵՐ. ՏԻԳՐԱՆ Ճ. ԽՐԼՈԲԵԱՆ

Ծնած է Անթէպ 1891ի Հոկտեմբերի սկիզբը։ Իր ուսումը կը սկսի Հալէպ, ապա 1898էն ետք կը շարունակէ զայն Անթէպի Գայաճըգ Թաղի Աւետ. Եկեղեցւոյ դպրոցը։ 1907ին կը մտնէ Անթէպի Աւետ. Գոլէճը։ Ուսումը տարի մը ընդհատելով 1910—11ին ուսուցչութեամբ կը զբաղի վերայիշեալ եկեղեցիի նախակրթարանին մէջ։ 1913ին գոլէճական ուսումը կ՚աւարտէ։ 1913—14ին անօրէն ուսուցիչ՝ Քիլիսի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի նախակրթարանին։ 1914—15, ուսանող է Մարաշի Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ։ 1915—18, զինուոր է, նախ մի քանի ամիս Թուրք բանակի մէջ, ապա մինչև զինադադար իբր թարգման քարտուղար գերման բանակի մէջ։ 1918—23, ուսուցիչ է նախ Անթէպ՝ ապա Հալէպ։ 1923—25, քարոզիչ-ուսուցիչ Գալատաւրան և Քեսապ։ 1925—27, ուսանող է Աթէնք, կրօնական վարժարանի մէջ։ 1927—34, պատասխանատու խմբագիր՝ Սուրիոյ և Լիբանանի Հայ Աւետ. Միութեան պաշտօնաթերթին, «Նոր Աւետաբեր»ի, միևնոյն ատեն օգնական հովիւ Վեր. Կ. Յարութիւնեանի, և 1927—28ին ալ հին և նոր հայերէն լեզուի և գրականութեան դասախօս՝ Հալէպ Գոլէճի մէջ։ 1935—39, հոգևոր հովիւ Գըրըգ Խանի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի։ 1939, Հոգեգալուստի Կիրակին կը ձեռնադրուի Մերձ. Արևելքի Հայ Աւետ. Միութեան կողմէ Հալէպ, Էմմանուէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի մէջ։ 1939—47, հոգևոր հովիւ Նահատակաց Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ, Հալէպ։ 1947ին կը հրաւիրուի Աւետ. Միութեան հրատարակչական գործին պատասխանատուութիւնը ստանձնելու։ Խմբագրած և հրատարակած է «Հունձքը», յոբելինական հատոր մը՝ նուիրուած Փրոֆ. Լ. Լեւոնեանի. խմբագրած և հրատարակած է

1949 — 50ի միջոցին «Աւետաբեր» մատենաշարի չորս թիւերը։ Միեւնոյն ատեն հայերէն լեզուի եւ գրականութեան դասեր տուած է Հայ Աւետ. Կրթական Հաստատութեան եւ Հայ Աւետ. Գոլէճի մէջ, Պէյրութ։ Ժամանակին մեծ մասը յատկացուցած է «Ոսկեմատեան»ի երկասիրութեան եւ հրատարակութեան, վերջին երկու տարիներու միջոցին։

ԱՆԴԱՐՁ ՄԵԿՆՈՂՆԵՐ

1. ՎԵՐ. ՄԱՆԱՍԷ Կ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Հայրը Կարապետ՝ Անթէպի ծանօթ Տէր Մարկոսին տղան է, որ իր քսանական տարիքին յարած է Աւետարանական Շարժումի և եղած է Անթէպի Աստուածաբանական Դպրոցին առաջին աշակերտներէն մէկը։ Իր ուսուցիչները եղած են դպրոցին հիմնադիրը՝ Բենճամին Շնայտըր և Փրոֆ. Ա. Պէզճեան։ Աւետարանիչ գործած է Անթէպէ դուրս աւաններու մէջ։ Մանասէն կը ծնի 1865, Փետր. 16ին, Պիրէճիք, ուր իր հայրը 1 Նոյ. 1863ին ձեռնադրուած էր և կը պաշտօնավարէր իբր Աւետարանական Եկեղեցիի հովիւը։ Հայրը սակայն երիտասարդ տարիքին, 1870ին՝ երբ 46 տարեկան էր, թոքատապէ կը մեռնի Պէհեսնի՝ իր հովուական ծառայութեան միջոցին, «սուրբի մը յիշատակը թողելով» իր զաւակին։ Մանասէն հինգ տարիքին որբացած կը մեծնայ իր մօրը Մարիամի գուրգուրոտ խնամքին տակ։ Անթէպի Աւետ. նախակրթարանը աւարտելէ ետքը 1876ին իբր աշակերտ կ՚ընդունուի նորաբաց Անթէպի Գոլէճի նախապատրաստական բաժնին առաջին դասարանը։ Այդ տարին հաստատութիւնը ունէր երկու նախապատրաստական և մէկ գոլէճի դասարաններ։ 1882ին պատւով շրջանաւարտ կ՚ըլլէ գոլէճէ՝ 17 տարիքին մէջ։ Ուսանողութեան շրջանին, 1880ին, ինքզինքը կը նուիրէ Քրիստոսի։

Փափազեանի երկարատև հանրային գործունէութիւնը կը սկսի ուսուցչութեամբ Ակնի մէջ, ուր երկու տարի 1882—84, կը գործէ։ Հոս իր հայերէնը կը կատարելագործէ։ Ապա նոյն պաշ-

տօնը կը շարունակէ Անթէպի Գոլէճին մէջ՝ 1884—86ի միջոցին։ Հովուական ծառայութեան պատրաստուելու համար կը մտնէ Միացեալ Նահանգներ։ 1886—89ին աստուածաբանութիւն կ'ուսանի Եէյլ Համալսարանի մէջ։ Ամառուան երեք ամիսներուն կը քարոզէ Նորթ Պէնտի (North Bend, Nebraska) Ժողովական ընտանիքներուն։ Ապա տարի մը կը հետեւի յետընթացաւարտի դասընթացքին Էնտովըր Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ։ 1890 Մայիսէն սկսեալ մինչեւ 1892 Օգոստ. 11, երբ քարոզիչ կը պաշտօնավարէ Րաուլի քաղաքի 1639ին հիմնուած Ժողովական Եկեղեցիին մէջ (Rowley, Mass.), ուր գործի սկսած ամիսն իսկ՝ Մայիս 28ին՝ հովիւ կը ձեռնադրուի, եւ երկու տարի ետքն ալ 1892 Օգոստ. 11ին նոյն եկեղեցիի երգեհոնահար օրիորդին՝ Մէյրի Էլիզա Ֆոսթըրի (M. E. Foster) հետ կ'ամուսնանայ։ Այս ամուսնութիւնը կ'օրհնուի չորս մանչ եւ մէկ աղջիկ զաւակներով։ Յովհաննէս Ուիլիըմ՝ (1893), Լօրա Ֆոսթըր՝ ներկայիս Տիկ. Գաբրիէլեան (1895), Ճօրճ Մարկոս (1899), Րոպէրթ Արամ (1901), Փօլ Պրէսթրիթ (1903)։ Առաջինը Անթէպ եւ չորրորդը Գալիֆորնիա մեռած են։

Անթէպի Հայկ Թաղի Աւետ. Եկեղեցիի հրաւէրը ընդունելով կու գայ իր հայրենի քաղաքը եւ կ'ունենայ փայլուն եւ արդիւնաւոր պաշտօնավարութիւն մը (1892 Հոկտ. 13—1907 Սեպտ. 2)։ Եկեղեցին՝ որ արդէն կարող ձեռքերու մէջ էր եւ Կիլիկիոյ Աւետ. Միութեան մէջ առաջին գիծին վրայ գտնուող սակաւաթիւ եկեղեցիներէն մէկը դարձած էր՝ իր շրջանին ամէն կերպով կը զարգանայ եւ կը մեծնայ։ Ասոր ակնարկելով Փափազեան իր ինքնակենսագրութեան մէջ կը գրէ. «Յոյս չունիմ որ Հայկ Թաղի Աւետ. Եկեղեցիին նմանը կեանքիս տեւողութեանը միջոցին կարենամ գտնել ըլլա՛յ Հայաստանի, ըլլա՛յ Ամերիկայի հայ կամ օտար, հայախօս, թրքախօս կամ անգլիախօս եկեղեցիներուն մէջ»։ (Եօթանասուն Տարի, էջ 52, հայատառ թրքերէն եւ մասամբ հայերէն եւ անգլիերէն 94 էջնոց գրքոյկ մը)։ Իր պաշտօնավարութեան առաջին տարիներուն կարգ մը դասեր ալ կ'աւանդէ գոլէճի մէջ։ Այս մօտ 3000 ժողովուրդ եւ 1000 հաղորդական անդամներ ունեցող ամէն կերպով հարուստ եկեղեցիին միայն ընթացիկ սովորական գործունէութիւնը կրնար սպառել մի քանի երիտասարդ գործիչներու բոլոր ուժը։ Փափազեան իր բոլոր ժամանակը կը նուիրէ իր եկեղեցիին, որուն մտաւորական, հոգեւոր, նիւթական բոլոր ուժերը շարժման մէջ պահելու կարողութիւնը ցոյց կու տայ։ 1902—3ին տեղի կ'ունենայ Անթէպի մեծ հոգեւոր արթնութիւնը, որուն կարեւոր ազդակներէն եւ ամենէն իմաստուն վարիչներէն մէկը կը հանդիսանայ Փափազեան։ Իր կնոջ անհանգստու-

Թեանը պատճառաւ կը ստիպուի 1907ին հրաժարիլ իր եկեղեցիէն և մեկնիլ Ամերիկա։

1908, Յունուար 1էն սկսեալ իբր հովիւ կը պաշտօնավարէ Նիւ Եորքի Հայ Աւետ. Եկեղեցիին մէջ, ուր «իր հովուական ծառայութեան վեց ու կէս տարիներու միջոցին, 1908 Յունուար 5էն մինչև 1914 Յուլիս 1, Եկեղեցիիս հոգևոր հիմերը աւելի խոր կերպով կը հաստատուին» (տես The Armenian Evang. Church of New York, էջ 6, երկ՝ Վեր. Ա. Ա. Պետիկեանի)։ Ֆրեզնոյէ եկած հրաւէրը ընդունելով Օգոստոս 1էն սկսեալ կը գործէ Հայ Պանդըխտաց Ժողովրդական Եկեղեցիի մէջ մինչև 1940 Յուլիս, երբ կը հրաժարի հովուական գործօն ծառայութենէ։ Ֆրեզնոյի մէջ գործած տարիները ոչ միայն Հայ Աւետ. Եկեղեցիին այլ ընդհանուր հայութեան համար ալ օրհնաբեր կ'ըլլան։ Մեծ կամ մեծցող եկեղեցիի մը բոլոր գործերը մեծ արդիւնաւորութեամբ վարելով հանդերձ Գալիֆորնիոյ հայ կեանքին և բնիկ ամերիկեան ժողովուրդին, և մանաւանդ անոր եկեղեցական շրջանակներուն մէջ կը մանէ և օգտակար կերպով կը ծառայէ ամենուն։ Այս կերպով «հայութեան անպաշտօն դեսպանը» կ'ըլլայ ամերիկացիներուն քով. կը ծանօթացնէ և կը սիրցնէ իր ցեղը, որ «անբաղձալիներ»ու դասին մէջ նետուած էր։ Առանց իր հովուական յարաբերութիւնը խզելու, վճարելով իր թոշակը և յաճախ ճամբու ծախքը, իր եկեղեցին զինքը կ'արտօնէ որ «Նիր Իսթ Րիլիֆ»ի հաշւոյն և անոր հովանաւորութեամբ, յօգուտ իր ազգին տարի մը իբր ճառախօս շըրջի Միացեալ Նահանգները՝ հայանպաստ շարժումին թափ տալու և դրամական մեծ հանգանակութիւնները յաջողցնելու համար։ Արդիւնքը կը գերազանցէ ակնկալութիւնը։ Եկեղեցին դարձեալ թոյլ կ'ուտայ որ, 1928—29ի միջոցին, ծառայէ իբր Հայ Աւետարանչական Ընկերութեան ընդհանուր քարտուղարը, և 1929—30ի միջոցին ալ այցելէ Ֆրանսայի և Մերձաւոր Արևելքի Հայ Աւետարանական եկեղեցիները։ Ան լիովին կ'արժեցնէ եկեղեցիին բարեացակամութիւնը և զոհողութիւնը։ Հ. Բ. Ը. Միութեան Գալիֆորնիոյ Շրջանին մէջ աչքառու ծառայութիւններ կ'ունենայ, որուն համար Կեդրոնէն Պատուոյ Անդամի վկայագիր կը ստանայ։ Անոր յորդող ներքին ոյժերուն համար միշտ աւելի տարածուն ասպարէզ պէտք էր. «Նիւ Եորքի և Ֆրեզնոյի երկու եկեղեցիներուն գոց պատերը չէին կարող անոր մեծութիւնը պարփակել» (Վեր. Հ. Յ. Խաչոյեան)։ 1940ին կը քաշուի իր եկեղեցիին հովուական գործօն ծառայութենէն և կը մնայ մինչև իր մահը անոր պատուակալ հովիւը։ Բայց տակաւին երկու տարիներ ևս յաջորդաբար կը ծառայէ

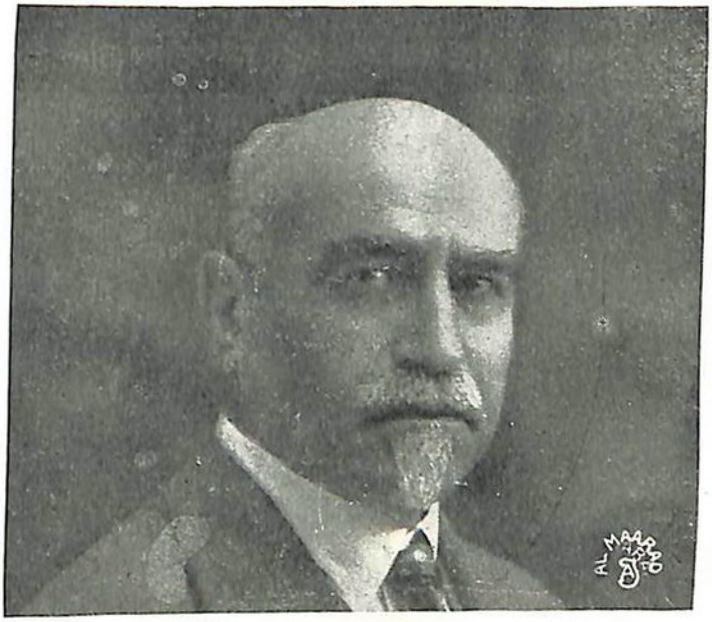

Վեր. Տր. ՄԱՆԱՍԷ Կ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

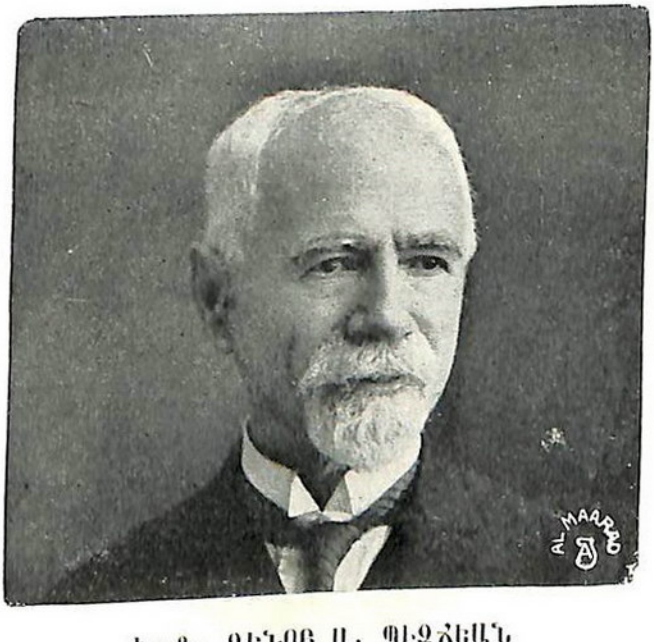

Փրոֆ. ԶԵՆՈԲ Ա. ՊԷԶՃԵԱՆ
Ազգապետ

Տոքթ. Ա. ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ

Վեր. ՍԻՄՈՆ ԹԷՐՋԵԱՆ

Վեր. Կ. ՍԹԱՆՊՈԼԼԸԵԱՆ

Վեր. Ս. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Փրոֆ. Յ. Թ. ԳԱՅԱՅԵԱՆ

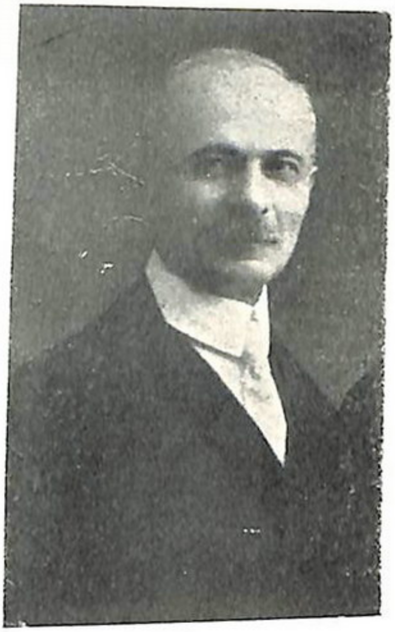

Վեր. Յ. ՃԷՃԻԶԵԱՆ

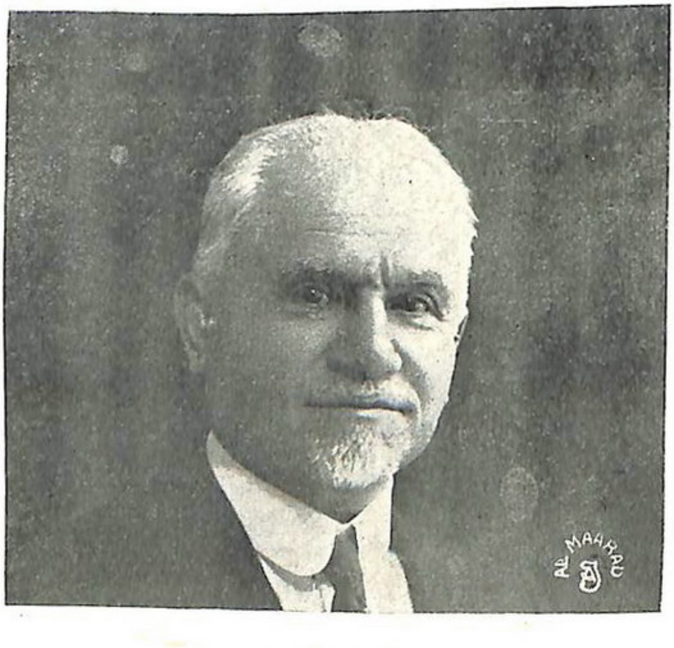

Վեր. Կ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

գուրբը անհամլիւ միացած Օքլէնտի և Փէսէտինայի երկու փոքր եկեղեցիներուն։ Նման վաթսուն տարի հանրային գործունէութենէ յետոյ 1942ին բոլորովին կը քաշուի կեանքէ և տարի մը յետոյ 1943 Յուլիս 11ին իր հանգիստը կը մտնէ՝ պատուոյ արձանագրութիւն մը թողելով իր ետեւը։

Փափագեանի տիպէ և կաղապարէ մեծ մարդիկ շատ քիչ կը գտնուին ո՛չ միայն մեզի նման փոքր ժողովուրդներու՝ այլ նաև մեծ կոչուած ազգերու մէջ։ Մեր ժողովուրդին բախտէն և իր դժբախտութենէն ան հայ ծնած էր․ ան երբեք իրեն համաչափ ընդարձակութեամբ ասպարէզ չունեցաւ, նախ ան հայ մըն էր և մանաւանդ Աւետարանական հայ մը․ և երկրորդ գիտակցաբար ան ուզեց ծառայել իր փոքր եկեղեցիին և իր փոքր ազգին։ Եթէ ուզէր շատ դիւրութեամբ կրնար օտար շրջանակներու մէջ բարձրագոյն աթոռներէն սեէ մէկը գրաւել և բարձր տիտղոսներու տիրանալ։ Իբր կարող եկեղեցական, առատ պաշարով մտաւորական, խոր փորձառութեան և ընդարձակ տեսիլքի տէր հոգեւորական, պերճախօս բեմբասաց, անսպառ ոյժով գործիչ, համոզումներուն մէջ խոր և անդրդուելի, իր խիղճին անշեղօրէն և անվախօրէն հաւատարիմ, առաջնորդ և ոչ հետեւորդ հոգեւոր հայրը՝ արձանագրած է բարձրագոյն մրցանիշը մեր պատմութեան մէջ։ Իր այս յատկութիւններէն ոմանք իրեն շատ թանկ արժած և իրեն դէմ սաստիկ հակառակութիւններ առաջցած են, բայց ինք միշտ կարելի գտած է գործակցիլ ամէնուն հետ։ Ցաւալի է, սակայն, որ այս մեծ դէմքը շատ ճղճիմ գրական արտադրութիւն մ՚ունեցաւ, պարագայ մը որ իր խոստովանութեան համեմատ իրեն ալ ցաւ պատճառած է։ Զինքը յաւերժացնող յիշատակ մը չ՚ունինք։ Հրատարակած է քարոզներու երկու հատորներ, անգլիերէնէ փոքըր թարգմանութիւն մը, մի քանի փոքր գրքոյկներ, բաւական մեծ թիւով յօդուածներ Կ. Պոլսոյ «Աւետաբեր»ի, Հալէպի «Նոր Աւետաբեր»ի, «Հ. կոչնակ»ի «Բոհնիւմա»ի և այլ ամերիկեան թերթերու մէջ։

2. ԱԶԳԱՊԵՏ ՓՐՈՖ. Զ. Ա. ՊԷԶՃԵԱՆ

Զէնոբ ծնած է 1862, Յունուար 14ին Անթէպ։ Իր անունը Զէնոբ կ՚առնէ հանճարեղ ինքնատիպ մտաւորական՝ պրուսացի Զէնոբ Խորայէլեանէ, որ Պէպէքի Ամերիկեան Ճեմարանը, Կ. Պոլիս, աւարտելէ անմիջապէս ետք, 1850—1854ի միջոցին ուսուցիչ եղած է Անթէպի Աւետ. Բարձրագոյն Վարժարանին մէջ, ուր իր հայրը՝ Փրոֆ. Ալեքսան Պէզճեան՝ երկու տարի (1850 – 52) անոր աշա-

կերտած էր։ 1874ին կը սկսի հետեւիլ Նորաբաց Անթէպի Ամե. Գոլէճին, որ տակաւին միայն 15 ուսանողներով նախապատրաստական մէկ դասարանէ կը բաղկանար։ 1880ին գոլէճը աւարտող առաջին 11 երիտասարդներու ամենէն փայլուններէն էր։ 1880—83ին ուսուցիչ է իր ալմա մաթէրին մէջ։ Յաջորդ տարին կը հետեւի իրաւաբանութեան Կ. Պոլսոյ մէջ, ուսկից կ՚անցնի Եւրոպա իր ուսումը լրացնելու նպատակով։ Վեց ամիս իր Փրանսերէնը կատարելագործելու համար Ժընեւ մնալէ ետք կը մեկնի Փարիզ, ուր անհատական նեղ պայմաններու տակ կը սորվի օրէնսգիտութիւն։ 1887ին բարձր պատիւներով կը ստանայ իր վկայականը՝ Ֆրանսայի մէջ իր փաստաբան գործելու արտօնութեամբ։ Բայց անմիջապէս կը վերադառնայ իր հայրենիքը իր գոլէճի ուսուցիչ ծառայելու իր այս պաշտօնը կը շարունակէ մինչեւ տարագրութիւն։ 1890ին կ՚ամուսնանայ Անթէպի ամենէն հարուստ անձին Յակոբ աղա Քիւրքճեանի դուստրին՝ Օր. Նուրիցայի՝ հետ։ Ունեցած է երեք մանչ եւ երկու աղջիկ զաւակներ։ Ալեքսան (բժիշկ) Ալպէրթ (լուսանկարիչ). Միհրան (ելեկտրագէտ, M. A.), Անժէլ (Տիկ. Հէքիմեան), Ռոզ Մարի (1920ին հանգուցեալ՝ Կ. Պոլիս)։ Ազգապետարանի ընդհանուր ժողովը, Կ. Պոլիս, զինքը միաձայնութեամբ կ՚ընտրէ Ազգապետ. եւ 1915 Սեպտեմբերին, Անթէպի հայութեան տարագրութեան ամենէն սոսկալի մէկ պահուն կը մեկնի Կ. Պոլիս։ Ճամբու վրայ իր տեսած տխուր տեսարանները ցնցիչ տպաւորութիւն կը թողուն անոր զգայուն սրտին վրայ։ Իբր Ազգապետ իր պաշտօնավարութիւնը նախախնամական կարգադրութիւն մը կ՚ըլլայ։ Երեք յարանուանութենէ հայ տարագիրներու այլեւայլ կերպով նպաստ կը հասցնէ։ Համաձայնական պետութեանց գրաւման բանակի ներկայութեան ժամանակ համազգային հարցերու խորհրդակցութեան եւ լուծման մէջ կարեւոր բաժին մը կ՚ունենայ։ Մայրաքաղաքի քեմալական ոյժերու կողմէ գրաւումէն ետք հակառակ եղած թելադրութեանց արտասահման չ՚ապաստանիր՝ ժողովուրդը առանձին չթողելու համար։ 1928ին վերջնականապէս կը հրաժարի իր պաշտօնէն եւ Պէյրութ կու գայ իր զաւակներուն քով, Ֆիզիքապէս քայքայուած եւ մաշած վիճակի մէջ։ Պէյրութ պարապ չի մնար, զանազան ժողովներու եւ յանձնախումբերու մէջ իր հանրային ծառայութիւնը կը շարունակէ մինչեւ որ հիւանդութեամբ անկողին իյնայ։ Ամիսներ տառապելէ ետքը 1933 Յունուար 30ին իր յաւիտենական հանգիստը կը մտնէ։

Գոլէճի մէջ աւանդած է հին եւ նոր պատմութիւն, քաղաքա-

կան տնտեսագիտութիւն, ընկերաբանութիւն, թուրք օրէնսգիրքը (Մէճէլլէ) և ֆրանսերէն։ Եկեղեցիի մէջ եղած է կիրակնօրեայ մեծ դասարանի մը տեւական ուսուցիչը, ամէն առիթով փնտռուած ճառախօս մը, եկեղեցական և ազգային ժողովներու մէջ իմաստուն խորհրդական մը։ Իր հանդարտաբարոյ, մեղմ, համոզիչ, հաճելի սրամտութեամբ օծուն արտայայտութիւնը և հիւթեղ, յստակ, միշտ շինիչ խօսքերը խաղաղութիւն, սէր, հոգեկան կազդոյր և հաճոյք տարածած են իր գտնուած բոլոր անկիւններուն մէջ. միշտ զգուշացեր է պոռոտախօսութենէ, աւելորդաբանութենէ, ցոյցէ և աղմուկէ։ Իր հեռատեսութիւնը, կուռ տրամաբանութիւնը, վստահեցուցիչ պարագաներու տակ իր պաղարիւն և համբերատար, խոստմնալից վաղուան մը նշոյլին ծագումը ակնկալող կեցուածքովը միշտ քաջալերութեան աղբիւր մ'եղած է։ Երիտասարդներու հանդէպ մասնաւոր սէր տածած, և մասնաւորապէս աղքատ աշակերտներու հանդէպ գուրգուրոտ գտնուած է. առատաձեռնօրէն տուող մը եղած է։ Իր մշակուած, կիրթ ճաշակի և ազնուութիւններու և ազնիւ վարուելակերպի տէր մէկը սիրուած է բոլոր ընկերային շրջանակներու մէջ։ Ամէն ցեղէ, ամէն լեզուէ, ամէն կրօնքէ և դասակարգէ մարդոց հետ հաճելի յարաբերութիւն մշակելու կարողութիւնը, ճկուն վարուելակերպը, բարեկամ շահելու և զայն բարեկամ պահելու իմաստութիւնը զինքը կը բարձրացնէին առաջնակարգ վարիչի մը աստիճանին վրայ։

Եթէ ունենար իր հօրը նկարագրին ուժեղ գիծը և ճշդապահ մեթոտիկ աշխատելու ունակութիւնը, ան պիտի ըլլար անգերազանցելի դէմք մը։ Ստորագրած է շատ մը հայատառ թրքերէն յօդուածներ Կ. Պոլսոյ թրքերէն «Աւետաբեր»ի, «Բանիբեամ»ի, հայերէն գրութիւններ՝ «Հ. Կոչնակ»ի, «Նոր Աւետաբեր»ի, Կ. Պոլսոյ և Պէյրութի կարգ մը հայերէն թերթերու մէջ։ Բարեկամներու թելադրութեամբ ձեռնարկեց իր յուշերը գրի առնելու, բայց հազիւ ծրագիրը մշակեց և էջ մը միայն կրցաւ գրել, հիւանդութիւնը զինքը անկարողութեան դատապարտեց։

3. ՏՐ. ԱՐՄԵՆԱԿ ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ

Հայկազեան որ ողջ վերադարձած էր առաջին տարագրութենէն՝ զոհ կ'երթայ Մ. Քեմալի խժդժութեան՝ երբ զինք կ'աքսորեն 1920, Յունիս 6ին դէպի Խարբերդ։ Ըստ Տօքթ. Ուարտի՝ քաջարի դաստիարակը և հայրենասէրը Խարբերդի հիւանդանոցին մէջ մեռաւ 1921 Յուլիս 7ին, հայկական հողի վրայ։ Եւ սակայն դեռ երիտասարդ էր ան, ծնած՝ 22 Սեպտ. 1870ին, Հաճընի մէջ,

հազիւ թէ յիսուն մէկ տարեկան, կորովի և բարձր նպատակներով լեցուն։ Պատերազմը հազիւ վերջացած երևութապէս, այս հայ-կազ դաստիարակը անմիջապէս կը սկսի վերաշինութեան գործին։ Հայ ազգին ծոցին մէջ այսօր թիւով շատ քիչեր կան որ կարող են հաւասարելու այս եզական հանճարին։ Դեռ տասնեւինը չի թևակոխած՝ Հայկազեան կը շրջանաւարտի Կեդրոնական Թուրքիոյ (Այնթէպ) Գոլէճէն՝ (որ այն ատեն դեռ մօրուսաւոր աշակերտներու դպրոց մըն էր) իր ետին թողլով քաջ լեզուաբանի համբաւը։ Ինք մէկն է այն առանձնաշնորհեալ դասակարգէն որ այդ գոլէճին կատարած է միայն ուսանողութիւններ։ Իրեն մասին կ՚ըսուի թէ գոց ըրած է Ուէպսթըրի բառարանը։ Հայկազեան Այնթէպէն կ՚անցնի Մարաշի Աստուածաբանական ճեմարանը (1889—1892) և անկէ ալ կ՚երթայ իբրև ուսուցիչ Տարսոնի Սէնթ Փօլ Գոլէճը որ հիմնարկուած էր Վեր. Ճէննէնսի ջանքերով։

Ծիգակոյի Համալսարանին մէջ (1894—95) կ՚ուսանի հոգեբանութիւն և կը ստանայ Ասորեստանական բևեռագրերուն բանալին։ Յաջորդ տարին Հարթֆըրտ կ՚երթայ շարունակելու իր ուսումը Աստուածաբանական ճեմարանին մէջ՝ ուրուն թանգարանը կը պահէ կարգ մը Ասորեստանական աղիւսներ՝ Հայկազեանի ընթերցումներով միասին։ Ասկէ առնելով երրորդ Աստուածաբանութեան պսակաւորի տիտղոսը՝ անկէ կ՚անցնի Եէյլ, ուր մրցանքով կը շահի Փելօշիփ մը (1896), և երկու տարուան աշխատութեամբ կը ստանայ Վարդապետ Փիլիսոփայութեան տիտղոսը՝ այն ատեն բաւական հազուագիւտ Հայոց մէջ. Հայկազեան առաջին հայն է որ այդ տիտղոսը ստացեր է Եէյլէն։ Իր թէզին նիւթն էր Մարգարէութեան Բնագիրը։ Եէյլէն ալ Թորոնթօ Համալսարանը փոխադրուելով՝ մասնաւոր ուշադրութիւն կու տայ երաժշտութեան։

1899ին ամառը Հայկազեան՝ Ծիգակոյի մէջ ժողովական երեց ձեռնադրուելով՝ կը դառնայ Ճէննէնսի աշխատութեամբ հիմնուած ուրիշ դպրոց մը՝ Գոնիա Ափոսթոլիկ Ինսթիթիւթը՝ որուն գլուխը շատ չանցած՝ իրեն ձեռքը կը դրուի և զոր ինք կը յաջողի զարգացնելու և հասցնելու Թուրքիոյ լաւագոյն գոլէճներուն մակարդակին։ Հոս է որ Հայկազեան 1900—1915 կը յայտնէ իր բազմակողմանի տաղանդը։ Անձնական կամք, վարչական ըմբռնում և կարողութիւն, յարգանք ու սէր ներշնչելու թանկագին շնորհքը և յանկուցիչ ու գիտական ուսուցչապետի հմայքը՝ զինքը ընծայեցին ո՛չ միայն Գոնիայի Գոլէճին մէջ՝ այլ նաև բովանդակ թրքահայութեան համար կարկառուն դէմք մը։ Առանց հակառակութիւն սերմանելու և սնուցանելու հանդէպ միսիոնարական հաստատութիւններու, Հայկազեան կ՚ուզէր ապացուցանել թէ կարելի

է օտար իշխանութենէ ազատ գոլէճ մը իրագործել՝ որ ըլլայ Բը-րիտանիոյ, հոյ և յառաջադէմ մանդատային: Քանի՛ քանի ան-գամներ ունէր հին, գրամադէս ունէր հիմնուորուած և ուսուց-չական կաճառով ունէր համբաւաւոր հաստատութիւններ ուսուց-չականութեան հրաւիրեցին զինքը դասաւանդելու ամառականներով: Բայց Հայկազեանի համար տնտեսական ապահովութիւնը կենսա-կան հարց չէր: Անիկա միայն իր անցը: Կրթական բարձր հաստա-տութեանց իբրև գաղտնիք՝ անիկա պատրաստած է բնագիտու-թիւն մը, տրամաբանութիւն մը և հոգեբանութիւն մը, իսկ հայ ժողովուրդին համար՝ խաչորկեկ համայնագիտարան (encycpaedia): Այս անտիպ գործերը, մանաւանդ վերջինը իրենին կը պատկերացը-նէ իր մաքին ծաւալը և ճկունութիւնը: Հնագիտութեան, պատմու-թեան, աստուածաբանութեան մասնագէտը, լուրջ և ազատորդ քա-րոզիչը, յաջող անօրէնը նոյնատեն ընդդէմ էր, փիլիսոփայ և ընդհա-նուր ծանօթութեանց ակադձուն շտեմարան մը: Մեր կարգ մը գիտնականներուն պէս ախտանական տարր մըկայ Հայկազեանի մէջ: Հայկազեան ունեւորդ խօսք չէր խօսէր և ինչ որ կ'ըսէր՝ կուռ տրամաբանութեան և անվարան իրազեկութեան դրոշմը կը կրէր: Ծանրաբարոյ՝ առանց սեթևեթեայ պատկառելիութեան, հեզա-համբոյր և մատչելի, գործնական և գործունեայ, անոր տպաւո-րութիւնը որ կը ձգէր անդիմադրօրէն: Լայն ճակատին վրայ և շեշտակի նայող աչքերուն մէջ կը փայլէին իմացականութիւնը ու կամքը: Այս մարդը երկնատուր առաքելութիւն մը ունէր: Այն կոչուած էր վարելու իր ազնուութեան և նկարագրին ուժով, բայց տիրապետելու խօլ մարմաջը անծանօթ էր իրեն: 1913ին իր ազնիւ Տիկնոջ հետ եկաւ իբրև Մերձ. Արևելքի պատուիրակ՝ Աշխարհի Քրիստոնեայ Քաղաքացիութեան համաժողովին որ կը գու-մարուէր այն ատեն Փարթլէնտ Օր.ի մէջ: Իր վերադարձին կը հանդիպի պատերազմի սկզբնաւորութեան: Հայկազեան կ'աքսոր-ուի Սուլթանիէ, բայց քանի մը ամիսէն Պոլիս կը դառնայ: Կ'ըսուի թէ Պոլսոյ Թուրք մեծամեծները որոնք Հայկազեանի հանդէպ մեծ համակրանք կը տածէին, կը պաշտպանէին զինքը: Ամէն պարագայի մէջ իր գոլէճը փակուած էր և ինք անձայն ան-շշուկ երեք տարի սպասեց արշալոյսին: Վերջապէս եկաւ զինա-դադարը՝ որմէ քաջալերուելով Հայկազեան կը վերաբանայ իր դպրոցը: Այս ատեն կարող էր Քեմալականներու տիրապետութե-նը կանխելով՝ Թուրքիայէն հեռանալ՝ ինչպէս իր ընտանիքը Պա-լիս և ապա Ամերիկա փոխադրել տալու՝ ապահովութեան և զա-ւակներուն կրթութեան համար: Սակայն ո՛չ, իր պաշտօնին գլու-խը՝ կեցաւ նա իբրև անվախ հովիւ ուսանողական այդ խումբին՝

մինչեւ որ Քեմալի բիրտ թաթը՝ յանկական յարձակողականի նա-խընթացին զէնքը կը նետէ Եփրատի եզերքը։ Իր ակարացած կազ-մը չի կրնար դիմանալ այս նորանոր զրկանքներուն եւ խոնջէնք-ներուն՝ ու Հայկազեան ալ գնաց աւելնալ հայկական տարագրու-թեանց մեծանուն նահատակներուն վրայ։

ԱՄՓՈՓՈՒՄ Մ. Յ. ԱՆԱՆԻԿԵԱՆԷ
(Հ. ԿՈՉՆԱԿ)

4. ՎԵՐ. ՍԻՄՈՆ ԹԷՐԶԵԱՆ

Վեր. Սիմոն Թէրզեան ծնած էր Մարաշ 1842 թուականնե-րուն։ Առաջին ուսումը կը ստանայ տեղւոյն դպրոցի մը մէջ, ուր գրել եւ կարդալ կը սորվի։ Սաղմոսը լրացներուն խրչխցուկ կ'ունենայ, որ կը նշանակէր Սաղմոսի աւարտումը եւ վարժապե-տին շիշ մը գինիի եւ համեղ կերակուրի հրաւէր մը։

Այս թուականներուն Բողոքականութիւնը Մարաշ մուտ կը գտնէ՝ ինչպէս Թուրքիոյ այլ քաղաքները։ Իր հայրը Միսի Պօ-ղոս կը յարի նոր շարժման։ Պահ մը տունէն կը վանուի, բայց իր համոզման հաստատ կը մնայ։

Պատանի Սիմոն ամերիկեան միսիոնարներուն կազմել Բող. եկեղեցիներուն զուգընթացաբար կազմակերպուող նախնական դըպ-րոցներուն մէջ կրթութիւնը կը շարունակէ։ Փրոֆ. Ա. Պէզճեա-նին ղեկավարութեամբ Անթէպ հաստատուած դպրոցին 1861ի ան-ուանացանկին մէջ իր անունը արձանագրուած կը գտնենք որ-պէս Մարաշցի Սիմոն։ Փրոֆ. Պէզճեանի բնական գիտութեանց իսկ Մր. Շնայտըրի աստուածաբանական դասընթացքին կը հե-տեւի նախատեսուած շրջանի համար։

1865էն մինչեւ 1871 Մարաշ կրթական եւ եկեղեցական գոր-ծերով կը զբաղի։ 1872—73 թուականներուն Անթէպի Գայաճըգ-թաղի Աւետ. Եկեղեցւոյ քարոզչութեան կը հրաւիրուի. եւ տարի մը վերջ միեւնոյն եկեղեցւոյ հովիւ կը ձեռնադրուի։ Մինչեւ 1878, մէկ տարի բացակայութեամբ հոն կը պաշտօնավարէ։ 1878էն 1881 Քեսապ եւ իր շրջակայքը իբրեւ քարոզիչ կը գործէ։ 1882ին կը վերադառնայ Մարաշ։ 1882էն մինչեւ 1888 Մարաշ Աստուածաբանական Ճեմարանի եւ աղջկանց Ամերիկեան Գոլէճի իբրեւ օգնական ուսուցիչ կը գործէ։ Տեղւոյն միսիոնարներու յանձնարարութեամբ եւ Ամերիկեան Պորտի հաւանութեամբ մէկ տարուան համար Հարվըրտ Աստուածաբանական Ճեմարանը կը ղրկուի երրայեցերէնի եւ Հին Կտակարանի աստուածաբանութեան ուսումը կատարելագործելու համար։ Իր վերադարձին, 1889էն մինչեւ 1915, Մարաշի Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ կը

պաշտօնավարէ։ Իր տարիքին բերմամբ գործէ կը քաշուի։ Թէև ընդհանուր անդամակցութենէ զերծ կը մնայ, բայց պարագաներու բերմամբ կը ստիպուի հայրենիքը լքելու, և 1921ին Պէյրութ՝ իր դստեր Տիկին Զարուհի Սալիպեանին տունը վերջնականապէս իր աչքերը կը գոցէ։

Վեր. Սիմոն Թէրզեանին կեանքի յաջողութեան սատարող մի քանի գործօններ ուշադրութեան արժանի են։ Ինք միջակ մտային կարողութեան տէր մէկն էր, բայց աշխատասէր, գործունեայ և յառաջդիմող միտք մը ունէր։ Իբրև ուսուցիչ Սր. Գրոց պատմական քննադատութեան ջատագովն էր։ Սրբազան գրականութիւնը իրենց պատմական պայմաններով նկատի կ'առնէր։ Պարտաճանաչ էր. այլոց հանդէպ իր յարաբերութեանց մէջ անկեղծ և անշահախնդիր էր։ Երբ նախատանքի կ'ենթարկուէր փոխանակ նոյնը վերադարձնելու՝ ընդհակառակը համբերատար կը գտնուէր։ Աւետարանական համայնքի կրթական և եկեղեցական գործերուն իր մասնակցութիւնը սիրայօժար կը բերէր։ Հայերէն լեզուին քաջ տեղեակ էր։ Հայ գրականութեան հետևող մէկն էր օրաթերթերով և պարբերաթերթերով։ Հայ եկեղեցական պատմութեան ուսուցումը աստուածաբանական դպրոցի դասընթացքին մէջ զետեղել տուած էր։ Ազգասէր էր և ազգին զաւակները կը սիրէր առանց յարանուանական խտրութեան։ Մարդկային արժէքները կը գնահատէր, հոգ չէ թէ զանոնք ներկայացնողները աղքատ կամ հարուստ, ազէտ կամ ուսեալ ըլլային։ Հպարտութիւն, ինքնահաւանութիւն, ատելութիւն, քէն, ախտակալութիւն իրեն համար անծանօթ բաներ էին։ Զգացական քրիստոնեայ մը չէր, բայց բարիին և ճշմարտին հաւատացեալ հայ մըն էր։

Իր պաշտօնավարութեան վերջին տարիներուն մի քանի անձնաւորութիւններ իր տունը կ'այցելեն խոստովանութեան մը համար և կ'ըսեն. «Պատուելի, անցեալ տարիներու ընթացքին մենք քեզ շատ անգամներ ցաւցուցինք, քեզ անիրաւ տեղը հալածեցինք, այպանեցինք, նախատեցինք, բայց դուն համբերութեամբ պատասխանեցիր։ Մենք տեղւոյս Հայ Աւետարանական համայնքի կողմանէ եկած ենք հոս քեզմէ ներողութիւն խնդրելու»։

5. ՎԵՐ. ԿԱՐԱՊԵՏ Ց. ՍԹԱՆՊՈՒԼԼՈՒԵԱՆ

Ծնած է 1882ին Անթէպ, համեստ ընտանիքի մը մէջ։ Հայրը Յակոբ, որ թաղիք շինելով հազիւ կրնար իր փոքր ընտանիքը ապրեցնել, 1889ին կը մեռնի, գրեթէ աննեցուկ թողլով իր որբերն ու այրին։ Նախնական ուսումը կը ստանայ Գայաճըգ թաղի

Ա. Աւետ. Եկեղեցիի դպրոցը։ 1895—96ի ջարդէն ետքը հոգեւոր
արթնութեան հոսանքէն շատ կ'ազդուի։ Վեր. Մ. Կ. Փափազեան
կը տեսնէ Կարապետի թաքուն ձիրքերը. անոր թելադրութեամբ
և իր մօր ու եղբօր քաջալերիչ հաւանութեամբը իր մեծ տարիքին
մէջ աշակերտ կ'արձանագրուի Անթէպի Գոլէճին նախապատրաս-
տական բաժնին մէջ՝ դասընկեր ըլլալով իրմէ հինգ տարի փոքր
աշակերտներու հետ։ 1889—1905 տարիներուն գոլեճական փայ-
լուն ուսանողութեան շրջան մը կը բոլորէ։ 1902—3ի մեծ հոգե-
ւոր արթնութեան առթիւ կ'որոշէ հոգեւոր գործիչ մը դառնալ։
Ամառնային արձակուրդի ամիսներուն Անտիոքի և Անթէպի հայ
գիւղերուն մէջ հոգեւոր գործ կը կատարէ։ 1905—1908ին աստ-
ուածաբանութիւն կ'ուսանի Մարաշի ճեմարանին մէջ՝ ուսուցիչ
ունենալով Տր. Լ. Օ. Լին, Տր. Յ. Մէքալըմը և Վեր. Սիմոն
Թէրզեանը։ Այս միջոցին արդէն կը շինէ կարող, ազդու, պեր-
ճախօս քարոզիչի մը համբաւը։ Ատանայի և Մարաշի Առաջին
Աւետ. եկեղեցիներու հրաւէրները մերժելով, 1908ին կը ստանձնէ
Մուսա Լեռի Եօղուն-Օլուգ գիւղի փոքր եկեղեցիին քարոզչական
պաշտօնը, ի հարկին կատարելով նաև ժամկոչի պարտականու-
թիւնը։ 1909ի գարունը ճամբայ կ'ելլէ Ատանա գումարուելիք
Կիլիկիոյ Աւետ. Միութեան տարեկան ժողովին մասնակցելու։ Ա-
լեքսանտրէթի մէջ կ'իմանայ ջարդը, կ'անցնի Կիպրոս՝ ուր հա-
ւաքուած գաղթականներու կը քարոզէ։ Փրոֆ. Յ. Գ. Գրիգորեան
Կ. Պոլիս կը հրաւիրէ զինքը, իբր օգնական գործակցելու Էմմա-
նուէլ Աւետ. Եկեղեցիի մէջ. Գրիգորեան ամէն առիթ կու տայ
այս խոստմնալից երիտասարդին, որ դէպի եկեղեցի կը քաշէ
մայրաքաղաքի հեռաւոր անկիւններէն բազմացեղ և բազմալեզու
խուռն ժողովուրդ մը։ Միեւնոյն ատեն կանոնաւորապէս կ'աշխա-
տակցի Գրիգորեանի հրատարակած «Բանբեր»ին։ Տարագրու-
թեան տարիները նախախնամական կերպով կ'անցընէ Կ. Պոլիս։
1919, Հոկտ. 19ին աւետարանիչ կը ձեռնադրուի Էմմանուէլ Եկե-
ղեցիի մէջ յաջորդելու համար Վեր. Յ. Գ. Գրիգորեանի, վեր-
ջինիս Ամերիկա մեկնումին պատճառաւ։ 1922ի Իզմիրի աղէտէն
ետքը Փրոֆ. Լ. Յ. Լեւոնեանի կարգադրութեամբ Անգլիա կ'անց-
նի, ուր Սէլի Օք գոլէճներու մէջ (Վուտպրուք-Պիրմինկհէմ) ու-
սանողական շրջան մը կը բոլորէ։ 1923ի վերջերը կը հրաւիրուի
Աթէնքի Հայ Աւետ. եկեղեցիներու ընդհանուր հովուական՝ տեսակ
մը եպիսկոպոսական պաշտօնին, զոր մինչև իր մահը 22 տարի շա-
րունակ հաւատարմութեամբ կը կատարէ՝ միշտ մերժելով ուրիշ
հանգիստ, փայլուն և լաւ վարձատրող կեդրոններու փորձիչ հրա-
ւէրները։ Միայն կարճ ատեն մը, 1925ին, Ամերիկայի Հայ Աւե-

տարանջական Ընկերակցութեան կողմէ պաշտօն կը ստանձնէ իբր ուսուցանիչ շրջիլ Կիպրոս կղզին, Լիբանանն ու Սուրիան և տեղեկագրութիւն մը պատրաստել Հայ Աւետ. եկեղեցիներու մասին։ Կրօնական Վարժարանի Աթէնք գտնուած միջոցին՝ մինչև 1932ի ամառը՝ քարոզախօսութեան և հովուարանութեան մասին իր դասախօսութիւններովը և քննադատական գնահատական վերլուծումներովը մեծապէս օգտակար կ'ըլլայ աշակերտներուն։ Ընդհանուր հսկողութենէ զատ ամէն կիրակի կարգով կը խօսի Աթէնքի գաղթակայաններուն մէջ հաստատուած չորս Հայ Աւետ. եկեղեցիներու բեմերէն՝ միշտ յագնախուան և բազմադասեան ունկնդիրներու առջև։ Վերջին Պատերազմի միջոցին տառապակից է իր ժողովուրդին հետ. կը ճաշակէ անօթութիւնը, կը կրէ պատերազմի բոլոր արհաւիրքները։ 1944 Օգոս. 9ին ականատես կ'ըլլայ իր ժողովուրդին խուճապումին և հայրենասէրներուն գերեվարութեանը Գերմանիոյ ներսերը պարտադրեալ աշխատանքի համար, անոնց գոյքերուն կողոպուտին, և տուներուն հրդեհումին։ Նոյն տարուան Դեկտ.ին ներքին պատերազմի պատճառաւ բանտարկուած կը մնայ իր սենեակին մէջ։ Այս բոլորը մեծապէս կը տանջեն անոր փափկակազմ մարմինը և զգայուն հոգին։ Հազիւ քիչ մը խաղաղած 1945 Յունուար 10ին անմիջապէս դուրս կ'ելլէ այցելելու իր ժողովուրդը, և սակայն տունը վերադարձին կ. վ. ժամը 5.30ին արագօրէն սուրացող անգլիական բեռնատար ինքնաշարժի մը կը զարնուի, նախ գլուխին ապա ոտքին ոսկորները կը կոտրին և մահը անմիջական կ'ըլլայ։ Սուգը համազգային հանգամանք կը ստանայ։ Վերջին քարոզը երկու ամիս առաջ ներքին պատերազմը չսկսած տուած էր Քոքինիոյ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի մէջ՝ բնաբան ունենալով Սաղմոսի 118. 17 համարը. «Պիտի չմեռնիմ, հապա պիտի ապրիմ ու Տէրոջը գործերը պիտի պատմեմ»։

Սթանպուլլուեան թէպէտ չունէր Փափազեանի խօսքի յորդահոս սահունութիւնը և ուժգնութիւնը բայց զայն կը գերազանցէր պատկերալից ոճի,- բանաստեղծական թռիչքի և քաղցրութեան մէջ։ Փայլուն դէմքը, որբախայլ անուշութեամբ օծուն նայուածքները, մեղմ թօնը, մտերմիկ անկեղծութիւնը իր ներկայութիւնը և խօսքը բրած էին ջերմ, հրապուրիչ և սփոփիչ միանգամայն։ Իբր վտանգելի բարեկամ, հաւատարիմ և զոհաբերուող հովիւ, իբր պարտաճանաչ հանրային գործիչ, անխտրական ոգիով լեցուն մըտքի և հոգիի լոյն հարիգանի տէր առաջնորդ՝ սիրելի եղած էր ո՛չ միայն ամէն յարանուանութենէ հայերուն այլ նաև չփում ունեցած ամէն ազգէ օտարներու։ Վիրաւորուելու պատրաստ էր

բայց չէր ուզեր որ սեւ մէկը իրմէ վիրաւորուի։ Այս հոգին շատ լաւ կը յայտնուի իր «Ես չեմ ուզեր» խորագրով ոտանաւորին վերջին տունին մէջ.—

Իմ այտերէս կարեվեր
Վազեն արեան կաթիլներ,
Գէթ չարիւնի սիրտը վարդին
Բաժանումէն չարըմբեր:

Ունի չափածոյ բանաստեղծութիւններ, այլեւայլ նիւթերու շուրջ գրուած արձակ երկասիրութիւններ, որոնց մեծագոյն մասը անտիպ կը մնան։ «Աթենահայութեան կողմէ հրատարակուած» է 232 էջերէ բաղկացեալ Յուշամատեան *մը, որ կը պարունակէ իր մէջ այլոց անոր չափածոյ եւ արձակ գրութիւններէն մաս մը։ Բացի «Բահնիւմա»յէ յօդուածներ ունի Կ. Պոլսոյ եւ արտասահմանի այլեւայլ թերթերուն մէջ։ Բացառութիւն ըլլալով շատոնց ամուսնացած ըլլալու ձեռնադրուած է, եւ միշտ ալ մնացած ամուրի։*

6. ՎԵՐ. ՍԻՍԱԿ Ս. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Ծնած է 1887, *Սեպտ.* 24*ին Կեսարիա։ Իր հայրը երիտասարդութեանը ժամանակ յարած է Աւետարանական Շարժումին։ Բայց երկար չ'ապրիր, երբ կը թողու Սիսակը ինն տարիքին մէջ։* 1891—1900*ի միջոցին ան կ'ուսանի Տարսոնի Ամերիկեան Գոլէճին մէջ։* 1900—1903, *ուսուցիչ է Ազգային Վարժարանի մէջ, Տարսոն, ուր այդ ատեն Աւետ. Եկեղեցիի հոգեւոր հովիւն էր Վեր. Համբարձում Կէօլկալայճեան։ Հոս կը սկսի այս երկուքին ընկերային մտերմիկ յարաբերութիւնը։ Կէօլկալայճեան կը քաջալերէ եւ ամէն առիթ կուտայ իր եկեղեցիին մէջ այս խիզախ երիտասարդին, որ հոգեւոր գործիչ դառնալու կոչը առաջին անգամ հոս կը լսէ։* 1903—1905, *Ատանա է իբր օգնական Վեր. Պետրոս Թափալեանի եւ իբր գործիչ Աւետ. Եկեղեցիի երիտասարդութեան մէջ։ Թէ՛ Տարսոն եւ թէ Ատանա կը հմայէ մասամբ սերունդը եւ երիտասարդութիւնը եւ կը դառնայ անոնց իշխող առաջնորդը։* 1905—1908, *աստուածաբանութիւն կ'ուսանի Մարաշի Ճեմարանին մէջ։ Աւետ. Եկեղեցիի մէջ յառաջ եկած հոգեւոր արթնութենէն բոլոր դասարանը՝* 12 *անձ՝ եւ մասնաւորապէս Մանուկեան մեծապէս կ'ազդուին։* 1909—1912*ի միջոցին Ատանա կը գործէ իբր վճարեալ առաջին ընդհանուր քարտուղար Երիտասարդաց Քրիստոնէական Ընկերակցութեան* (Y. M. C. A.) *Թուրքիոյ մէջ։* 1912 *Մայիս* 3*ին կ'ամուսնանայ Օր. Ռոզա Թափալեանի հետ Անգլիա, որուն սա-*

կոյն մահովը շուտով կ'այրիանայ։ 1913 Օգոստ.ին կը վերադառնայ Ատանա և մինչև 1915 կը գործէ իբր ընդհանուր տեսչուհի Ատանայի կուսակալութեան։ 1914 Մայիս 22ին իր նոր ընտանիքը կը կազմէ ամուսնանալով Օր. Մարիքա Սերաֆիմիդի հետ, որմէ կ'ունենայ մանչ մը՝ Տոքթ. Գ. Ս. Մանուկեան՝ և չորս աղջիկ զաւակներ։ 1915—1918, աքսորեալ կ'ապրի Հալէպ, ուր պարապ չի կենար. հոն հաւաքուած անտէր կիներու և որբերու խնամքը կը ստանձնէ. վտանգաւոր գործ մը՝ որ զինք կրնար Տէր Զօրի ջարդարանը առաջնորդել։ Նոյնիսկ կը համարձակի խիստ նամակ գրել Թուրք պաշտօնեայի մը անոնց պաշտպանութեան համար։ Հոս կը վարակուի ժանտատենդէ (typhus) և կը կորսնցնէ մէկ ականջին լսողութիւնը։ 1918ին Ատանա է դարձեալ, ուր որբանոց մը կը բանայ. բայց մի քանի ամիս ետք 1919ի սկիզբը կը սկսի իբր ուսուցանիչ շրջիլ, մինչև այն ատեն Թուրքերու քովէն կը հաւաքէ հայ մանուկները։ 1920ին դարձեալ քարտուղար է Ե. Թ. Ընկերակցութեան։ 1921ին, ընտանիքով Անգլիա է, ուր կը ձեռնադրուի ժողովական Եկեղեցիի կողմէ, Սուրիա գտնուող հոգևոր հովիւներու մեծամասնութեան գրաւոր հաւանութիւնը ստանալէ ետքը։ Այս խնդիրը ատենին կարգ մը դժուարութիւններու և անհամաձայնութիւններու դուռ կը բանայ։ Առանձինն կը վերադառնայ Սուրիա, ուր քննական պայման մը ետքը Անգլիա կը մեկնի իր ընտանիքը բերելու։ Վերադարձէն ետքը՝ 1922—1945ի միջոցին՝ կը գործէ Սուրիա և Լիբանան։ Մինչև 1927 վճարեալ պաշտօնեան է թէ՛ Ամերիկեան Պորտի և թէ ուսուցանիչը Ֆրէնտս ավ Արմինիա անգլիական ընկերութեան։ 1927էն սկսեալ մինչև մահը կը ծառայէ միայն յիշեալ անգլիական կազմակերպութեան՝ ուսուցանիչի հանգամանքով Մերձ. Արևելքի Հայ Աւետ. Միութեան դաշտին մէջ։ Անիկա պատճառ կը դառնայ որ իրաւասութեան խնդիր ծագի Ֆրէնտս ավ Արմինիայի, Վեր. Մանուկեանի և Աւետ. Միութեան վարիչ շրջանակներուն միջև։ Վերջինը կը պնդէ թէ անգլիական ընկերութիւնը պէտք էր նախապէս հասկացողութեան գալ Միութեան դաշտին մէջ նման գործիչ մը պահելու համար, իսկ եթէ կ'ուզէր Միութեան նիւթապէս օգնել պէտք էր զայն Միութեան գանձը դրկել և ոչ ուղղակի անձի մը վճարել՝ սանձարձակ գործունէութեանց և խաչաձևումներու առիթ չտալու համար։ Ֆրէնտս ավ Արմինիա կը յօժարի վճարումը ընել Միութեան գանձին միայն Մանուկեանին տրուելու պայմանով։ Այս հանգամանքներու տակ ան գործի պատասխանատուութիւն կը ստանձնէ ուր որ թափուր մնացած անհովիւ տեղ մը կամ կարգա-

գրելիք դժուար գործ մը կայ՝ Միութեան վարչական մարմիններուն յանձնարարութեամբը։ Եղած չէ եկեղեցի մը որ Վեր. Մանուկեանի ծառայութիւնը վայելած չըլլայ։ Վերջին գործած դաշտն է Տրիպոլսոյ փոքր Հայ Աւետ. Եկեղեցին, ուր կը սկսի գործել 1943 Հոկտ.ին և ուր կը վախճանի անակնկալ կերպով 1945, Ապրիլ 24ին, իբր հետեւանքը թունաւոր անդի, իր մահով մեծ կորուստի մատնելով Աւետ. Եկեղեցին։

Մանուկեան առաջնորդ կամ պետ մը ըլլալու համար ծնած էր կարծես։ Ուր որ գտնուէր, ինչ տեսակի գործ ալ իրեն յանձնուէր՝ առանց պաշտօնական անունը կրելու առաջնորդի դերը կը կատարէր բնական կերպով։ Մարդիկը գործի մղելու և զանոնք գործածելու կերպը բնական գիտէր։ Իսկ խօսքերուն և թելադրութիւններուն մէջ կտրուկ և վճռական կը գտնուէր։ Կրնար առաջնակարգ փաստաբան մը ըլլալ իր զօրաւոր փաստարկութեամբը և սուր տրամաբանութեամբը։ Կրնար անկաշառ յեղափոխական գործիչ մ՚ըլլալ անարդարութեան դէմ ըմբոստ ոգիով և իրաւունքը պաշտպանելու մէջ աննահանջ և անզիջող պայքարելու կարողութեամբը։ Տարսոնի Գոլէճի մէջ անգամ մը բոլոր դըպրոցը օրուան վարչութեան դէմ ոտքի հանած էր և կատարեալ դասալքութեան առաջնորդած՝ իբր բողոք կատարուած անիրաւութեան դէմ և վերջապէս իր դատը շահած՝ անօրէնուհին և գործակից ուսուցիչը իրենց յանցանքը խոստովանելու պարտադրելով։ Իր ճկունութեամբը և խորագիտութեամբը կրնար լաւ քաղաքագէտ, դիւանագէտ մը դառնալ. իր մէջ նոր բաներ ուսումնասիրելու և իւրացնելու սովորութեամբը կրնար նաեւ գոլէճի մէջ յաջող փրոֆէսոր մը ըլլալ։ Բայց ան եղաւ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի մէկ համեստ պաշտօնեան իր համոզուած կոչումին հաւատարիմ մնալով. և ան գործեց կարծես անսպառ ոյժով, անխորտակելի հաւատքով, հոգեւոր արժէքներու մասին խոր համոզումով։ Անոր գործելու կերպերուն խորքը և ձեւը ամենց համար վիճելի կրնան նկատուիլ, բայց ոչ ոք կը կասկածի անոր նուիրումին անկեղծութեան և զոհողութեան ոգիին։ Գործը իր անձնական և ընտանեկան հանգիստէն վեր կը դասէր, շատ քիչ անգամ տօնական օրերուն իր տունը կը գտնուէր։ Իբր սրամիտ զուարճախօս՝ ընկերակցութիւնը հաճելի և իր բարեկամութեան մէջ վստահելի էր։ Իր համոզումներուն մէջ անխախտ և իր տեսակէտը պաշտպանելու մէջ քաջ էր. առանձին կենալու չէր վախնար։ Կը թղթակցէր բոլոր եկեղեցիներու հետ անպաշտօն կամ պաշտօնական կերպով՝ ուրկէ երբեմն դժուարութիւններու դուռ կը բացուէր, թէպէտ ինք միայն օգտակար ըլլալու կ՚աշխատէր։ Եթէ

եւէ տեղ երկար ատեն կարենար մնալ, աւելի շօշափելի եւ տեսանելի արդիւնք կրնար տալ։ Ան միշտ թափառած է՝ յաճախ շաբաթներ կամ մի քանի ամիսներ միայն կենալով գործած տեղերը։ Ան ոչ թէ մասնաւոր տեղի մը այլ ընդհանուր գործի ինքզինքը պատասխանատու նկատած է։ Մերձ. Արեւելքի Հայ Աւետ. Միութեան հիմնադիրներէն մէկը եղած է։

7. ՓՐՈՖ Յ. Թ. ԳԱՅԱԵԱՆ

Ծնած է եօթանասնական թուականներուն Սեբաստիոյ կուսակալութեան Սիմ-Հաճի Քէօյ աւանը։ Իր ուսումը կը սկսի իր հայրենիքը, կը շարունակէ Մարզուանի Անատոլիա Գոլէճին մէջ, որմէ ուսումնաւարտ ըլլալէ ետքը զայն կը ղրկեն Անգլիոյ մէջ։ Վերադառնալով կը սկսի իբր դասախօս պաշտօնավարել իր ալմա մաթէրին մէջ։ Բայց շատ չանցած Օսմանեան կառավարութեան կողմէ կը ձերբակալուին ինքը եւ իր երէց պաշտօնակիցը՝ Փրոֆ. Կարապետ Թումայեան՝ իբր քաղաքական կասկածելի անձեր։ Շատ մը նեղութիւններէ ետք Տիկ. Լ. Թումայեանի ջանքերուն եւ արտաքին ճնշումին պատճառաւ ազատ կ'արձակուին, պայմանաւ որ երկուք Թուրքիա չմնային։ Գայաեան գրեթէ մինչեւ իր մահը կ'ապրի Եգիպտոս, նախ Գահիրէ, ապա Աղեքսանդրիա։ Երկար ատեն կը տառապի իր գէշ առողջութեան պատճառաւ, եւ 1934, Յունիս 10ին կը վախճանի վաղահասօրէն՝ Աղեքսանդրիա։ Գայաեան ասպարէզով ուսուցիչ էր, բայց լման առումով կրթական մշակ մը։ Հոգեւոր արժէքները բարձրօրէն գնահատող մըն էր. կ'անդամակցէր Գահիրէի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի, որուն զարգացումին համար եւ անոր ընթացիկ գործունէութեան իր լման բաժինը կը բերէր. սրտով եւ միտքով լայնամիտ՝ ազնիւ ազգային զգացումով ազդարուած էր։ Տիրացած էր սքանչելի հայերէն լեզուի մը։ Կանոնաւոր աշխատակիցն էր «Նոր Աւետաբեր»ի եւ ուրիշ հայ թերթերու, ուր կրթական եւ ազգային հասարակական նիւթերու շուրջ գեղեցիկ յօդուածներ ունի իր իսկական կամ զանազան գրչանուններով։ Թարգմանած է նշանաւոր ամերիկացի քարոզիչ-հեղինակ՝ Ֆոզտիքի «Աղօթքի Նշանակութիւնը» գիրքը։ Ունի գեղեցիկ բառարան մը, «Գործնական Հայ Լեզուի Համանիշներու», յետ մահու հրատարակուած 1938ին։ Շատ գեղեցիկ լեզուով հայերէնի վերածած է անգլիերէն ամենէն գեղեցիկ երգերէն ոմանք, որոնք մեծ մասամբ ամփոփուած են Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Հոգեւոր Երգարանին մէջ եւ կը կազմեն անոր յաջողագոյն թարգմանութիւնները։ Ասոնք կը մնան իբր իր լաւագոյն մէկ տուրքը

Հայ Աւետ. Եկեղեցիի, և իր անունը պիտի մնայ անմոռաց քանի այդ հոգեշունչ երգերը կը թրթռան հաւատացեալներու շրթներուն վրայ։

8. ՎԵՐ. ՅՈՎՍԷՓ Ա. ՃԷՃԻՋԵԱՆ

Ատապազարի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ բազմարդիւն հովիւ Վեր. Աղեքսանդր և Տիկին Սրբուհի Ճէճիզեաններու անդրանիկ որդին էր Յովսէփ։ Ծնած էր 1864, Փետր. 15ին, Ատապազարի մէջ։ Մինչև տասնևութը տարիքը մասնաւոր դասերով և ինքնօգնութեամբ պատրաստուած էր բարձր ուսման։ 1882ին՝ Կ. Պոլսոյ Ռապէրթ Գոլէճը մտնելով՝ 1886ին ընթացքը աւարտած է՝ ամբողջ ուսանողութեան առաջինը հանդիսանալով։ Տարի մը Պարտիզակի Բարձրագոյն Վարժարանի մէջ ուսուցանելէ վերջ՝ երեք տարի աշխատակցած է «Աւետաբեր»ի՝ իբր օգնական խմբագիր։ 1890—1894 Աստուածաբանութիւն ուսած է Էտինպուրկի Նիւ Գոլէճի մէջ։ Այս շրջանը ևս աւարտած է խիստ փայլուն կերպով, արժանանալով մրցանակներու և Cunningham fellow պատուանունին։

1893ին իր հայրը վախճանած ըլլալով՝ Ատապազարի Եկեղեցիէն կը հրաւիրուի ստանձնել իր հօր պաշտօնը, զոր կ՚ընդունի։ 1899ին կը կատարուի իր ձեռնադրութիւնը։ Յաջորդ տարին իրեն կը յանձնուի տնօրէնութեան պաշտօնը՝ Ատապազարի Հայուհեաց Վարժարանի, ուր կ՚աւանդէ նաև հոգեբանութիւն և բարոյագիտութիւն։

1901ին կ՚ամուսնանայ Կ. Պոլսոյ Աւետ. համայնքէն ծանօթ ընտանիքէ մը՝ Սկիւտարի Ամերիկեան Գոլէճէն ընթացաւարտ՝ Օր. Եւնիկէ Ս. Մարտիկեանի հետ։ 1902ին Սկսած է՝ եկեղեցւոյ շէնքի կառուցման համար նպաստ հանգանակելու։ Շատ չանցած կառուցուեցաւ շէնքը, որուն նաւակատիքը կատարուեցաւ մեծ խանդավառութեամբ։ Իր ժամանակակիցները հիացումով կը յիշեն իր անձնուրաց և բեղմնաւոր գործունէութիւնը՝ Եկեղեցիին, Վարժարանին և Բիւթանիոյ Նահանգի Աւետ. եկեղեցիներու գործերուն մէջ։

1911ին հրաւէր կը ստանայ Կ. Պոլսոյ Կէտիք Փաշայի Հայ Աւետ. Եկեղեցիին քարոզչական և հովուական պաշտօնը ստանձնելու։ Հոն իր առջև կը բացուի գործունէութեան աւելի ընդարձակ ասպարէզ մը, ուր, ի մէջ այլոց, ի յայտ կու գայ իր վարչական բացառիկ կարողութիւնը՝ եկեղեցական և ժողովրդային կնճռոտ խնդիրներ խաղաղօրէն կարգադրելու։ Մէքալըմի հետ աշխատակից է «Աւետաբեր»ի խմբագրութեան մէջ։ Ա. Համաշ-

խորհրդային Պատերազմի միջոցին իր ներշնչիչ և մխիթարական քարոզները տակաւին թարմ կը մնան իր ունկնդիրներուն սրտերուն մէջ։ Քանի մը տարիներ անձնուիրաբար կը քարոզէ Անգլիական Բարեկամաց Առաքելութեան մէջ։ Մէկ քանի վարժարաններու մէջ ալ անգլիերէն դասեր կ'աւանդէ։ Այս միջոցին գործակցած է ազգային զանազան մարմիններու հետ՝ հայ գաղթականներու զետեղման և նպաստաբաշխութեան գործերու մէջ։ Ինք իր ազգին և լեզուին հանդէպ միշտ գուրգուրանք յայտնաբերած է։

Իր օրով կը կատարուի իբր աղօթավայր բացումը՝ Կէսիք Փօչայի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ Նորակառոյց Ներքնասրահին։

1922ին վերջերը Թուրքիոյ քաղաքական խառնակ վիճակին և իր ժողովուրդին օտար երկիրներ գաղթելուն հետեւանքով՝ երկար վարանումներէ վերջ, ինք ևս կ'որոշէ ընտանեօք մեկնիլ Յունաստանի Քորֆու կղզին, ուր արդէն փոխադրուած էր Միս Պըրճէս, հայասէր Անգլուհին, Բարեկամաց Առաքելութիւնը։ Վեր. Ճէճիզեանի ժամանումը նախախնամական կ'ըլլայ։ Հոն, ինչպէս Յունաստանի ուրիշ քաղաքներ, ապաստանած էին հազարաւոր գաղթականներ և որբեր։ Ինք սիրայօժար կ'ընդունի Միս Պըրճէսի հրաւէրը՝ գործակցելու իրեն՝ անոնց հոգեւոր մխիթարութեան և նիւթական օժանդակութեան գործին մէջ։

1924ին՝ Ամերիկայի Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութեան Յունաստանի ներկայացուցիչ կ'անուանուի։ Նոյն միջոցին բարեյիշատակ Տիար Միհրան Գարակէօզեան իրեն կը յանձնէ հիւանդ գաղթականներու յատկացուած կարեւոր գումարներու բաշխումը։ Այսպէս, Վեր. Ճէճիզեան տարին երեք անգամ ալ կ'այցելէ Յունաստանի զանազան քաղաքներու գաղթակայանները։

1931ին Վեր. Ճէճիզեան Միս Պըրճէսի հետ կը փոխադրուի Քոքինիայի գաղթակայանը, Աթէնքի մօտ։ Հոն կը շարունակէ իր գործունէութիւնը մինչև Բ. Համաշխարհային Պատերազմի ծագումը։ Այդ միջոցին իր առողջութեան խանգարումը կը ստիպէ զինք բաւականանալ միայն քարոզելով։ 1941, Մարտ 14ին Տէրը իրեն կը կանչէ իր այս հաստատուն ծառան։ Իր ետեւ կը թողու այրին և երկու մանչ ու մէկ աղջիկ զաւակներ։

Իր երկու մտերիմ պաշտօնակիցները հետեւեալ կերպով արտայայտուած են իր մահէն վերջ։ Վեր. Կ. Սթանպոլլեան Յիշատակի հանդէսին առիթով ըսած է. «Վեր. Ճէճիզեան խնամոտ հովիւ մը, քաջ և վստահելի առաջնորդ մը, հմուտ

կրօնական դաստիարակիչ մը, հոգիները նորշնչող ու դէպի Քրիստոս առաջնորդող քարոզիչ մը ու ջերմ կարեկցութեամբ լեցուն բարեկամ մը եղած է իր հօտին անդամներուն։ Իր քարոզները Ս. Գիրքի շունչովը թրծուն եղած են։ Ան բեմին վրայ իր ամբողջ էութեամբը կ'ապրէր իր քարոզին մէջ, ապրեցնելու համար զանիկա իր ունկնդիրներուն հոգիին մէջ։ Քարոզը իրեն համար լոկ բեմի ցուցադրութիւն մը չէր, հապա իր իսկ ապրած կեանքին ցոլացումը, այն կեանքին՝ որուն ույժը ու վայելչութիւնը ուղղակի իր քարոզած Փրկչէն, Յիսուս Քրիստոսէ, կը ստանար։ Իրեն համար եկեղեցիէն վերջ ամենանուիրական վայրը իր տունն էր։ Մեծ ուշադրութեամբ կը հսկէր ընտանեկան աղօթքի կանոնաւորութեան և կիրակի օրը սուրբ պահելու վրայ»։

Վեր. Ա. Ա. Պետիկեան «Կոչնակ»ի մէջ. «Այնքան մեծ մարդ էր որ կրնար համեստ զգալ։ Հոգիով այնքան բարձր էր որ չէր կրնար զիջանիլ կռուելու, վիճելու, մրցելու։ ...Յստակ ու մաքուր հաւատքի տէր մարդ էր։ Աստուած իր մէջ էր, ինք ալ Աստուծոյ մէջ»։

9. ՎԵՐ. ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Ծնած է 1866ին Զէյթուն։ Իր հայրն ու մայրը կը մեռնին երբ ինք փոքր տարիքին մէջ էր տակաւին։ Կը մեծնայ իր քեռիին և քեռմօրը քով, որոնց աղքատութեան պատճառաւ կանուխէն կը ստիպուի ջուլհակի քով աշխատիլ իր ապրուստին համար. կը յաջողի սակայն նախնական ուսում ստանալու, և տիրացուի պաշտօն կը կատարէ եկեղեցիի մէջ։ Քիչ ետքը Աւետ. Շարժումի կը յարի և Զէյթունի Աւետարանական Եկեղեցիի հովիւ Վեր. Համբարձում Կէօլգալայճեանի կարգադրութեամբ իր 16 տարիքին Մարաշ կ'երթայ իր ուսումը շարունակելու Աւետ. Բարձր. Դպրոցին մէջ, որուն դասընթացքը երկու տարի ետքը կ'աւարտէ 1884ին։ Ատեն մը ուսուցչութեամբ կը զբաղի Կիւրիւմջէ և Եարփուզ գիւղերուն մէջ. ապա կը մտնէ Անթէպի Աւետ. Գոլէճը, որմէ ուսումնաւարտ կ'ելլէ 1890ին։ Երկու տարի ուսուցիչ է Ատանա։ 1892—1895, կ'ուսանի Կիլիկիոյ Աստուածաբանական Ճեմարանը, Մարաշ։ 1895—1911, կը գործէ Տիվանլը թաղի Առաջին Աւետ. Եկեղեցիի մէջ, Մարաշ, ուր երեք տարի ետքը 1898ին իբր հոգեւոր հովիւ կը ձեռնադրուի։ Այս հովուական պաշտօնավարութիւնը երկու անգամ կ'ընդհատի։ 1905—1906ին. փոխանորդաբար կը հովուէ Հաճընի Առաջին Աւետ. Եկեղեցին և ապա 1907—09ին կը հետեւի բարձրագոյն ուսումի Օքսֆորտի Հա-

մոլսարանին մէջ։ 1911 — 1915, դասախօս է Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ, Մարաշ։ Տարագրութեան տարիները ընտանիքով կ'անցընէ Անթէպ, բանտուած գիւղի մէջ, ուր սատայնանկութեամբ կ'ազատէ իր ապրուստը։ Զինադադարէն անմիջապէս ետքը Հալէպ է, ուր 11 ամիս իբր հովիւ կը ծառայէ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի մէջ։ Տօքթ. Ա. Ա. Ալթունեանի թելադրութեամբ կ'անցնի Ատանա հովուելու հոն հաւաքուող Հայ Աւետ. համայնքը։ «Ատանայի այդ պատմական շրջանին ազգային գործերու մէջ կ'ունենայ եռանդուն գործունէութիւն։ Մանաւանդ Կիլիկիոյ գրաւման բանակի կողմէ պարպումի օրերուն, Սիսի ծերունազարդ Վեհափառին՝ Ն. Ս. Օծնութիւն Սահակ Կաթողիկոսին՝ հետ գործակցաբար թափած անձնուէր ջանքերը տակաւին շատերու կողմէն երախտագիտութեամբ կը յիշուին»։ Վերջին մեկնողը Յարութիւնեան ինք է, որ վերադառնալով Հալէպ կը ստանձնէ իր նախկին հովուական պաշտօնը, զոր կը շարունակէ մինչև 1932ի ամառը։ Իր օրով կը կառուցուի Էմմանուէլ Եկեղեցիի մեծածախս շէնքը, որուն յաջողութեան մէջ մեծ բաժին կ'ունենայ։ 1932—34, շրջիկ հովիւ է Աւետ. Միութեան դաշտին։ 1933ի աշունէն մինչև Մայիս ութ ամիս կը մնայ Գահիրէ և կը ծառայէ Աւետ. Եկեղեցիին՝ անոր ամենէն տագնապալի օրերուն։ Սուրիա վերադառնալէ ետք իր հովուական մէկ այցելութեան առթիւ Պէյլանի մէջ 1934, Օգոստ. 5, առաւօտ ժամը 5.30ին՝ կը վախճանի, երբ հետեւանքը ստամոքսին մէջ պայթած երակի պատճառաւ արեան կորուստի՝ հինգ օր տառապելէ ետքը։ Ամուսնացած էր 1895ին Վեր. Սիմոն Թէրզեանի դուստրին՝ Օր. Ելիզայի հետ, որ կը մեռնի ծնանելէ յետոյ իր երկուորեակ զաւակները.— Պարգև՝ ներկայիս Ամերիկա առեւտրական, և Սիրանուշ՝ կողակիցը Ցակոբ Սանաեանի, Պէյրութ։ Երեք տարի յետոյ կը վերամուսնանայ Հալէպցի Օր. Զէքիյէ Խայաթի հետ՝ դուստրը Տիգրանակերտցի դերձակ Կիրակոս Աւետիսեանի։ Երկրորդ ամուսնութենէն կ'ունենայ մանչ մը Տր. Ճոզէֆ՝ աստուածաբանական դասախօս Ամերիկա, և աղջիկ մը՝ Տօքթ. Լուլու որ բժշկութեամբ կը զբաղի Ամերիկա։

Սուրիոյ և Լիբանանի ամենէն ուսումնասէր և ընթերցող հովիւն էր. մտադրած էր գործօն կեանքէ քաշուելէ ետքը իր վերջին տարիներուն գրելով և պատրաստ երկասիրութիւնները հրատարակելով պարապիլ։ Գրած էր «Հին Կտակարանի Պատմութիւնը», 686 էջ ձեռագիր, «Բողոքականութեան Սկզբունքները», 186 էջ, «Պատմութիւն Արդի Փիլիսոփայութեան», «Արուեստ Քարոզախօսութեան», «Քրիստոնէական Վարդապետութիւն» և «Քրիստոնէական Բարոյագիտութիւն»։

ԳԱՐԱԳԱՐՋԻ

Մեթոտիկ և հանդարտ աշխատող մը և անյիշաչար բարի հովիւ մըն էր։ Իր գաղափարներուն մէջ չափաւոր ազատական, հոգիով անկեղծ և պարզ, իր արտայայտութեանը մէջ կորովի և անվախ, ընդհանրապէս լաւ քարոզող, քարոզները մեր յետ պատերազմեան ժողովուրդին մակարդակէն բարձր, տաք և առողջ ազգային զգացումով տոգորուած Աստուծոյ նուիրեալ ծառայ մըն էր։

10. ՊԱՏ. ՆՇԱՆ ՊԷԿԵԱՆ

Նշան Պէկեան ծնած է 1887ին՝ Գարահիսարի մօտ Պուլէյիտ գիւղը։ Դեռ մանուկ հասակի մէջ, ընտանեօք կը փոխադրուին Սու Շեհիր, ուր կը ստանայ իր նախնական ուսումը։ Նշան՝ հազիւ 14 տարեկան՝ կը կորսնցնէ իր հայրը, և իր երէց եղբօր կը մնայ հօրը գործը և տան հոգատարութիւնը։ Ան 15 տարեկանին միսիոնարներու միջոցով Սեբաստիոյ Բարձրագոյն Վարժարանը կը տարուի, ուր չորս տարուան իր ուսանողութեան շրջանին իր քրիստոնէական նկարագրին, և երաժշտութեան մէջ ցուցուցած մասնաւոր տաղանդին պատճառով, բոլորին ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ իր վրայ, և առաջին կարգի վկայականով ընթացաւարտ կ՚ըլլայ։ Նոյն հաստատութեան մէջ երեք տարի պաշտօնավարելէ ետք, երկու տարի կ՚ուսանի Խարբերդ՝ Եփրատ Գոլէճի մէջ։ Իր վկայականը ստանալէ յետոյ Սեբաստիա կը վերադառնայ մասնաւոր կերպով հայերէնի և երաժշտութեան ճիւղերը ստանձնելու։ Հոն կը պաշտօնավարէ երեք տարի։ Կը կազմէ նուագախումբ, կը վարէ հոգաբարձուական պաշտօն, մերթ ընդ մերթ կը քարոզէ եկեղեցւոյ բեմէն և մեծ գործ կու տայ Երիտասարդաց Ջանից Ընկերութեան։

Պէկեան, լաւագոյնին սիրահար, Զուիցերիա կ՚երթայ 1914-ին՝ աւելի ևս զարգանալու, մասնաւորապէս երաժշտութեան զարկ տալու համար։ Հոն կարող ուսուցչապետներու ձեռքին տակ ջութակի դասերու կը հետևի։ Կ՚աւարտէ Էնսթիթիւ Ռուսոյ մանկավարժական հաստատութիւնը, և Ժընեւի Համալսարանին և Աստուածաբանական Ազատ Դպրոցին մէջ կ՚ուսումնասիրէ կրօնի և հոգեբանութեան ճիւղերը։ Իր փրոֆէսորներուն և ընկերներուն անկեղծ բարեկամութեամբ մը կը կապուի։ Հայասէր Լէոփոլտ Ֆաւրի անձնական քարտուղարը կը դառնայ և իր կարգ մը աշխատակցութիւններով, հօր և զաւկի կապը կը ստեղծուի իրենց մէջ։ Եւ մէկտեղ հայ ազգային հարցերու մեծ զարկ կու տան։ Այդ ատեն Նուպար Փաշա և Ազաթոն Պէյ Ֆաւրի կը դիմեն նմանօրինակ խնդիրներով։ Այդ պարագային ալ Պէկեան մեծ դեր

կը կատարէ: Զինադադարին Ամերիկեան Միսիոնարութիւնը զինք Սեբաստիա կը հրաւիրէ իբր կրթական տեսուչ: Իր բարեկամներէն շատեր, զուիցերացիներու ընտրանի դասակարգէն և ցաւի արցունքով կը պաղատին որ չերթայ արիւնոտ Թուրքիա, քանի որ դեռ ևս ապահովութիւն չկայ: Բայց իր մէջ արձագանգող Աստուածային կոչումին հաւատարիմ մնալով կը նախընտրէ իր ազգին մնացորդներուն հետ դէպի Գողգոթա մագլցիլ, քան հեշտ կեանքը ապրիլ: Պէկեան 1919ին Սեբաստիոյ Բարձր. Վարժարանին և տեղական որբանոցներուն կրթական տեսուչ կը դառնայ: Կը կազմակերպէ ուսուցչական խումբը, քարոզչութեան պաշտօն կը ստանձնէ, կ'առաջնորդէ երգիչ խումբի, ջութակի մասնաւոր դասեր կու տայ և նոյն միջոցին կ'այցելէ Խարբերդ՝ ուսուցիչներ տանելու խնդրով և կը նշանուի իր փրոֆէսորին քրոջ Օր. Վարդանուհի Սագըրեանի հետ: 1920 Ապրիլին դարձեալ Խարբերդ կ'երթայ և ամուսնացած Պէկեան ամոլը կը վերադառնան Սեբաստիա:

Պէկեան ամոլը՝ Թուրքիոյ ազգայնական շարժումէն ետքը կը հասնին Խարփութ, ուր փոխադրուած էին հազարաւոր հայ և յոյն որբեր: Հոն ևս Պէկեան՝ իբր կրթական տեսուչ և յետոյ Կորնթոսի մէջ 3000է աւելի որբերու կրթութեան և խնամքի գործը կը վարէ՝ մինչև որ 1926ին Կորնթոսի որբանոցը կը գոցուի և քանի որբերով Ժընև կ'երթայ: Հոն Զուիցերիոյ մէջ հաստատուած զոյգ հայ դպրոցներու մէջ իբր կրթական տեսուչ՝ պատասխանատուութիւններ կը ստանձնէ:

Ան 1935, Դեկտ. 28ին Նիւ Եորք կը հասնի իր կնոջ հետ, իբր Հայ Աւետարանչական Ընկերութեան Ընդհանուր Քարտուղար, և Նիւ Եորքի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիի օգնական հովիւ: Վեց տարիներ այս կրկնակ պաշտօններն ալ մեծ նուիրումով և ձեռնհասութեամբ վարեց, ժողովուրդին և պաշտօնեաներուն սըրտին մէջ կարևոր տեղ գրաւեց, Աստուածային սիրոյ մէկ նմոյշը հանդիսանալով: Ան կանուխէն կ'աշխատակցէր «Կոչնակ»ին իր անունով կամ Նիւգէր կամ դաստիարակ ծածկանունով, ան կը հրատարակէ «Յոյզեր և Խոյզեր» (փրոֆ. Սագըրեանի դանկէն) գիրքը՝ իր գեղեցիկ յառաջաբանով: Աւետարանչականը՝ իր «Հաց Կենաց» աղօթամատեանին երկու հատորները: Հրատարակած է նաև իր «Մոգական Մեղքեր» անունով գրքոյկը: Պատրաստած է ողբացեալ «Խօսնակ»ի գործերէն երեք հատորներ, երկուքը հրատարակուած և մէկը հրատարակելի: Կը խմբագրէր Աւետարանչականի «Լրատու» պարբերաթերթը:

«Ողբացեալը ճշմարիտ քրիստոնեայ մըն էր, օժտուած համ-

բերութեան, ներողութեան, խոնարհութեան և անձնուիրութեան առաքինական յատկութիւններով։ Ունէր ազգային առողջ չահագըրգռութիւն։ Անդամ էր Նիւ Եորքի Հ. Բ. Ը. Միութեան մասնաճիւղին և յաճախ ներկայ կը գտնուէր ժողովներուն։ Վերջապէս տիպար կեանքով և անկեղծ նուիրումով հոգեւոր պաշտօնեայ մըն էր»։ «Յուշարար»։

Պատ. Պէկեան իր աչքերը փակեց 19 Դեկտ. 1942ին։ Իր մահուան անկողնին մէջ իսկ Աստուածային հոգիով լեցուած հրեշտակային ժպիտը կը փայլէր դէմքին վրայ։ Եւ երբ վերջին վայրկեանին մեծ ձայնով մը հոգին կ'աւանդէր անունս տալով, ու ձեռքերս իրեն երկարելով իր ձեռքերը կը բռնէր, յանկարծ փառաւոր լոյսով մը իր ամբողջ դէմքը լուսաւորուեցաւ, որուն պատկերը մաքիս վրայ անջնջելի կը մնայ։

ՎԱՐՍԵՆԻԿ Ն. ՊԷԿԵԱՆ

11. ՓՐՈՖ. ՎԵՐ. ՅՈՎՀ. Գ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ծնած է 1855ին՝ Անթէպ։ Հինգերորդ զաւակն է Վեր. Գարա Գրիգոր Յարութիւնեանի՝ Կիլիկիոյ առաջին (1856) ձեռնադըրեալ հովիւին՝ և Լուսիայի (ծնեալ Ճէպէճեան)։ Իր ուսումը կը սկսի տեղական վարժարանին մէջ Զօլագ Աստուածատուր Գալֆայի քով, հայրը Փրոֆ. Սարգիս Լևոնեանի։ Իր երկրորդական ուսումը 1870է սկսեալ կ'առնէ Կիլիկիոյ Աստուածաբանական Ճեմարանը, Մարաշ։ Մի քանի տարիներ կարդալէ ետքը դպրոցը երկար արձակուրդ մը կու տայ իր աշակերտներուն։ 1876—80, ուսուցիչ է Անթէպի Նորաւոր Աւետ. Գոլէճին մէջ։ 1880—83, կ'ուսանի Միացեալ Նահանգներու մէջ. նախ տարի մը Էմհըրսթ Գոլէճ, ապա երկու տարի Եէյլ Համալսարանի Աստուածաբանական ճիւղին մէջ։ 1883—1902 հոգեբանութեան և փիլիսոփայութեան դասատու է Անթէպի գոլէճին մէջ, տարի մը ընդհատումով՝ 1898ին, երբ Եէյլի մէջ նորէն կ'ուսանի իբր մասնագիտութիւն ընտրելով հոգեբանութիւնը։ Նոյն ատեն տարիներով Անթէպի Առաջին Աւետ. Եկեղեցիի հովուական պաշտօնը կը կատարէ, և այդ առթիւ ուսուցանիչ կը ձեռնադրուի։ Կը հրաւիրուի Պ. Պոլիս ուր իբր հրատարակագիր և քարոզիչ կ'աշխատի մինչև իր Ամերիկա մեկնումը։ 1902—1910, խմբագիրն է «Աւետաբեր»ի հայատառ թրքերէնի բաժնին։ Կը խորհի անկախ թերթ մը ունենալ. և բարեկամներու նիւթական օգնութեամբ կը սկսի հրատարակել «Ռահնիւմա» հայատառ թրքերէն շաբաթաթերթը՝ իբր մնայուն աշխատակից ունենալով Տոքթ. Աւետիս Նագգաշեանը, Վեր. Կարապետ Աթանասեանը և ուրիշ համալսարանական ուսանողներ։ Թեր-

թին անկեղծութիւնը, կուռ բովանդակութիւնը, ընթացիկ ամէն տեսակ հարցերու մասին ողջամիտ դատումով տեսութիւնները եւ շինիչ հիւմըրով գրութիւնները ուշադրութիւն կը գրաւեն եւ աւելի քան 3000 վճարեալ կանոնաւոր բաժանորդներ կ'ապահովեն. նոյնիսկ շատ մը Թուրքեր հայերէն տառերով կարդալ կը սորվին «Րահնիւմա»ն օգտուելու համար։ Պատերազմի ատեն 1915ին Թերթը կը դադրի։ Կ. Պոլիս գտնուած տարիներուն Գրիգորեան միեւնոյն ատեն պաշտօնական հովիւն է Էմմանուէլ Աւետ. Եկեղեցւոյ։ 1909է սկսեալ իրեն կը գործակցի Սթանպուլեան իբր օգնական հովիւ։ Զինադադարէ ետքը 1919ին ընտանիքով կը գաղթէ Մ. Նահանգներ եւ կը հաստատուի Նիւ Եորք, ուր 1924—1933ին կը շարունակէ հրատարակել «Րահնիւմա»ն, զոր կը դադրի հրատարակելէ իր յառաջացեալ տարիքին պատճառաւ։ Կը վախճանի 1942, Դեկտ. 14ին իր 87 տարիքին մէջ։

Հայ Աւետարանականութեան երկրորդ եւ մասամբ երրորդ սերունդին լաւագոյն եւ ամենէն կարկառուն մէկ ներկայացուցիչն է։ Բառին շիտակ առումով առաջնորդ մը եւ հաւատարիմ գործիչ մը եղած է։ Գոլէճի մէջ իբր փրոֆէսոր աշակերտութեան կուռքը եւ օրինակելի մատակարարը եղած է։ Իր անկեղծութիւնը, իր համոզումները արտայայտելու անվերապահ համարձակութիւնը, Աստուծոյ Եկեղեցիի հանդէպ նուիրումը, իր ծառայելու եռանդը ու մեծ կարողութիւնը, ֆիզիքապէս պատկառազդու ներկայութիւնը, մտային խորութիւնը եւ սրտի մաքրութիւնը իրեն շատ ազդեցիկ դիրք մը ապահոված են հաւաքական կեանքի եւ իրեն հետ շփում ունեցող անձերու կեանքին մէջ։ Կիլիկիոյ Աւետ. Միութեան էն կարեւոր կերտիչներէն մէկն է. մեր ներկայ շատ մը եկեղեցական աւանդութիւններու ծագումին հետքերը իր մէջ կը գտնուին։ Թէեւ աւետարանական մ'ըլլալով հանդերձ միշտ ջատագոված է մերձ յարաբերութիւն պահել Հայց. Առաք. Եկեղեցիի հետ եւ գործակցիլ անոր հետ հասարակաց խնդիրներու մէջ։ Կիլիկիոյ Աւետ. Եկեղեցիի կողմէ Ծնունդի եւ Զատիկի տօնակատարութիւնը պաշտօնապէս սկսած է առաւելապէս իր ջատագովութեան շնորհիւ։

12. ՎԵՐ. ՍՏԵՓԱՆ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ

Ծնած է անցեալ դարու վաթսունական թուականներուն վերջը Ուրֆա։ Զաւակն է ասորի ընտանիքի մը։ Իր մականունը կ'առնէ հօրմէն որ կը կոչուի Թօշճը (քարկոփ) Թումա։ Իր ծնունդէն անմիջապէս ետքը իր մայրը՝ Հեղինէ՝ կը մեռնի. իր վեցերորդ տարիքին ալ կը կորսնցնէ իր հայրը։ Չորս տարի իր հօր-

եղբօր տունը կը խնամուի, ապա Անթէպի Հալլաճեան Որբանոցը կ՚ընդունուի։ Սահակն թոթով լեզուին պատճառաւ շատ կը նեղուի։ Յարութիւն Հալլաճեան, որբանոցի տնօրէնը, մանաւանդ ուսուցիչի մը միջոցաւ կը հսկէ անոր կրթութեան, եւ լեզուն մեծապէս կը բարեփոխուի։ Բաւական տարի հոս կը մնայ եւ միեւնոյն տանն կ՚ուսանի։ Ալ մեծցած ըլլալով իր հայրենիքը կը վերադառնայ եւ երկու տարի ուսուցումով կը զբաղի։ Բայց կը փափաքի Իզմիր երթալ եւ հոն հաստատուիլ։ Երբ Տարսոն կը հասնի իրեն կը հանդիպի Ուրֆայի գրավաճառ Խաչեր, որ զինքը կը համոզէ ետ կենալու իր մտադրութենէն եւ առաջնորդելով Ատանայի ամերիկեան միսիոնարին կը խնդրէ որ Սահակին գործ մը հայթայթէ։ Մր. Մոնթկոմրի կ՚առաջարկէ Միսիսի մէջ ուսուցիչ-քարոզիչի գործը։ Սահակն կ՚ընդունի առաջարկը եւ երկու տարի հաւատարմութեամբ կը կատարէ այս զոյգ պաշտօնները։ Ժողովուրդը եւ միսիոնարները գոհ կը մնան։ Վերջիններու կարգադրութեամբ Անթէպ կը ղրկուի գոլէճական լման ուսում մը ստանալու համար։ Չորս տարուան միջոցին ուսումը կ՚աւարտէ եւ 1895ին կը ղրկուի Մարաշ՝ աստուածաբանական դասընթացքի հետեւելու, զոր յաջողութեամբ կը լրացնէ 1898ին։ Նոյն տարին իբր քարոզիչ կը հրաւիրուի Քեսապի Աւետ. Եկեղեցիէն, ուր վեց տարի կը պաշտօնավարէ։ Այս ներքնապէս խառնակ եկեղեցին իր օրով կը խաղաղի եւ կը զարգանայ։ 1900ին իբր Քեսապի հոգեւոր հովիւ կը ձեռնադրուի։ 1904ին կը հրաժարի եւ քիչ ետքը կը մեկնի Հալէպ, որուն իբր հովիւը մեծ արդիւնաւորութեամբ կը ծառայէ մինչեւ 1913։ Հալէպի Էմմանուէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի շէնքին համար առաջին խորհողը եւ Տիկ. Ալթունեանը այս նպատակով համոզողը ինքը եղած է։ 1913—1919, Տարսոն է իբր հովիւ Աւետ. Եկեղեցիի։ Տարագրութեան պատճառաւ քաղաքը գրեթէ կը պարպուի քրիստոնեայ եւ մանաւանդ հայ բնակչութենէ. Աւետ. Եկեղեցին ալ գոյութենէ կը դադրի. բայց Վեր. Թովմասեան քաղաքին անխտիր բոլոր քրիստոնէութեան կը ծառայէ։ Իր վերջին պաշտօնավարած տեղն է Քիլիս, ուր եօթ ամիս Աւետ. Եկեղեցին հովուելէ ետքը կը մեռնի թոքատապի իբր արդիւնք։ Ամուսնացած էր Մարաշէն Հելէն Բուլեանի հետ, որմէ կ՚ունենայ երեք աղջիկ եւ մէկ մանչ զաւակներ։ Վեր. Եդուարդ Թովմասեան իր հօր արժանաւոր յաջորդն է Տէրոջ գործին մէջ, ներկայիս Ամերիկա։

Վեր. Սահակ Թովմասեան լաւ քարոզիչ մըն էր. հիւթեղ, հոգեւոր եւ շինիչ քարոզները խոր ուսումնասիրութեան արդիւնք էին։ Խօսակցութեան մէջ հակառակ թոթովախօսութեան

ըմի վրայ զարմանալի դիւրութեամբ բառերը իր բերնէն կը հոսէին. Իր քարոզը պատրաստելէ ետքը կրկին ու կրկին սովորութիւն ըրած էր կարդալ զայն, մինչեւ որ բոլոր պարունակութիւնը անսայթաք կարենար խօսիլ։ Իր վարչական իմաստութեամբը մեծապէս օգտակար եղած է իր պաշտօնավարած բոլոր եկեղեցիներուն մէջ. ուր որ գտնուած է խաղաղ եւ բարգաւաճ կեանք մը սկսած է յառաջ գալ։

13. ՏՐ. ՃԱՆ Ս. ՄԱՐԹԻՆ

Ծնած է 1860, Դեկտ. 28ին Գանատայի Փրինս Էտուըրտս կղզիին մէջ։ Պագալօր Արուեստից (B. A.) տիտղոսը կ'առնէ Մըգ-Կիլ Համալսարանէն, Մոնրէալ՝ Գանատա։ Աստուածաբանական ուսումը կ'առնէ Եունիըն Սեմինէրիի մէջ, Նիւ Եորք։ 1888ին կը ձեռնադրուի եւ նոյն տարին իբր հոգեւոր հովիւ պաշտօնի կը հրաւիրուի Սիոն Եկեղեցիի կողմէ, Տընտի։ Յաջորդ տարին կ'ամուսնանայ Նիւ Եորքէն Օր. Մէյրի Իզապէլ Գամերոնի հետ։ 1890ին ուսուցչութեան կը հրաւիրուի Տարսոնի Ս. Պօղոսի անուան Ամերիկեան Գոլէճին մէջ։ Նախապէս իր հայրենիքը վեց տարի իբր կրթական մշակ փորձառութիւն ունեցած էր արդէն։ Երկու տարի ետքը Հաճըն կը ղրկուի իբր միսիոնար ծառայելու։ Տասնեչորս տարի հոս կ'աշխատի մեծ արդիւնաւորութեամբ։ 1894ին կը հիմնէ Հաճընի Ակադեմիան, բարձրագոյն վարժարան մը՝ որուն ուսանողները առանց քննութեան կ'ընդունուէին Անթէպի, Տարսոնի եւ Գոնիայի գոլէճներուն կողմէ. կը հիմնէ արհեստանոց մը՝ գորգագործութեան, կահագործութեան եւ ստայնանկութեան ճիւղերով՝ ժողովուրդին տնտեսական կեանքը բարելաւելու համար։ 1897ին կը հաստատէ նաեւ որբանոց մը։ Այս կերպով մեծ եւ բարի հռչակ մը կը շահի Հաճընի բոլոր ժողովուրդին մէջ։ Խանգարուած առողջութիւնը կը ստիպէ զինքը որ Ամերիկա մեկնի 1906-ին։ Հինգ տարի ետքը կը վերադառնայ, բայց իբր միսիոնար կը գործէ Անթէպի շրջանին մէջ՝ կեդրոն ունենալով Անթէպ քաղաքը։ 1918է ետքը կը ծառայէ նաեւ իբր Ամերիկեան Նպաստամատոյցի մէկ վարիչ է նոյն շրջանին մէջ՝ եւ ապա հիւսիսային Սուրիա։ Ալեքսանդրէթ գտնուած միջոցին գէշ կերպով կը վարակուի մալարիայէ։ 1927ին կը մեկնի Միացեալ Նահանգներ, եւ հանգիստի կը կոչուի։ Իր մահը կը պատահի 1939ին Լոնկ Պիչ, Գալիֆորնիա։

14. ՎԵՐ. ՏՐ. ՅՐԵՏԵՐԻՔ ՈՒԻԼՅԸՄ ՄԷՔԱԼԸՄ

Ծնած է Վորուիք (Օնթարիօ, Գանատա), 1863, *Մարտ* 18-*ին։ Իր հայրը ժողովական եկեղեցիի մէկ հովիւն էր։ Բարձրագոյն ուսումը կ՚առնէ Օպէրլին և Եէյլ համալսարաններուն մէջ՝ Միացեալ Նահանգներ. աստուածաբանութիւն կ՚ուսանի Էմմանուէլ Աստուածաբանական Գոլէճի մէջ, Մոնրէալ (Գանատա)։* 1890*ին կ՚ամուսնանայ Հանրիէթթա Միմա Բէյտի հետ և նոյն տարին Ամերիկեան Պորտի կողմէ իբր միսիոնար կը ղրկուի Երզրում, ուր կը զբաղի իբր շրջիկ հովիւ այցելելով բոլոր գաւառի եկեղեցիները և անգլիերէն դաս տալով Երզրումի Սանչերս Դպրոցին մէջ։ Հոս կը սորվի հայերէն լեզուն։* 1894*ին Մարաշ կը փոխադրուի իբր աստուածաբանական դասախօս յաջորդելու Տր. Քրիսթիի։ Իր շրջանին ճեմարանը, որ արդէն կարող փրոֆէսորներ ունէր, աւելի կը զարգանայ, հայագիտական նիւթեր կ՚աւելցուին ուսումնական ծրագրին վրայ։ Իր օրով դպրոցը կ՚արտադրէ* 53 *շրջանաւարտներ որոնց երեքը յետագային պատրաստուած էին քահանայագործելու Հայց. Առաք. Եկեղեցւոյ մէջ։* 1911*ին կը հրաւիրուի Կոստանդնուպոլիս՝ ստանձնելու համար «Աւետաբեր»ի խմբագրութիւնը, աշխատակցութեամբ Վեր. Արսէն Շմաւոնեանի և Վեր. Յ. Ճէճիզեանի։ Պատերազմի և մանաւանդ հայ տարագրութեանց պատճառաւ թերթը կը դադրի* 1915*ին։ Մէքալըմ կ՚անցնի Զուիցերիա։ Լոնտոնի* Լորտ Մէյըր՚ս Ֆընտ *անուն նպաստամատոյց կազմակերպութեան կողմէ պաշտօնի կը կոչուի հայերու մէջ գործելու։ Ֆինլանտայի և Լէնինկրատի (այդ ատեն փեթրոկրատ) ճամբով կը հասնի Կովկաս, ուր հարիւրապետ Ճորճ Կրէյսիի հետ մինչև* 1917 *կը ծառայէ։ Ապա Ճափոնի ճամբով կը վերադառնայ Ամերիկա, ուր Միաց. Արևելքի Նպաստամատոյց* (N. E. Relief) *Ընկերութեան իբր գանձապահի օգնական պաշտօնի կը հրաւիրուի։ Բացի ելևմտական հարցերէ Նպաստամատոյցի պաշտօնէութեան ընտրութեան մէջ պատասխանատու դեր կ՚ունենայ։* 1919*ին Կ. Պոլիս կու գայ ընկերութեան գործին մօտէն հսկելու համար։*

1921*ին կը վերադառնայ իր նախկին հրատարակչական գործին։ Մի քանի տարի կը հրատարակէ «Հայ Պատանի» ամսաթերթը՝ խմբագրակցութեամբ Գրիգոր Գալուստեանի։ Առաւելապէս կը զբաղի գիրքերու հրատարակութեամբ։* 1928*ին կը սկսի Ս. Գիրքի լատինատառ նոր Թրքերէնի թարգմանութեան, որ կը լրանայ* 1937*ին։ Ասիկա հայատառ, յունատառ և արաբատառ նախկին Թրքերէն թարգմանութիւններէն բաւական կը տարբերի։*

Գործէ քաշուելէ ետքը նախ կը մնայ Յունաստան, ուսկից

Պաս. Ն. ՊԼԿԵԱՆ

Փրոֆ. Վեր. Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Վեր. Ս. ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ

ՍՍԿԵՄԲԱՏԵԱՆ

Վեր. Ճ. ՄԱՐԹԻՆ

Տոքթ. Ֆ. ՄԷՔԱԼԸՄ

Վեր. ՀԷՆՐԻ ՐԷԿՍ

ԳԱՐԱԳԱՐՋԻ

ԳԱՐԱԳԱՐՁԻ

Վեր Ա. ՇԻՐԱՃԵԱՆ

ՍՍԿԵՄԱՏԵԱՆ

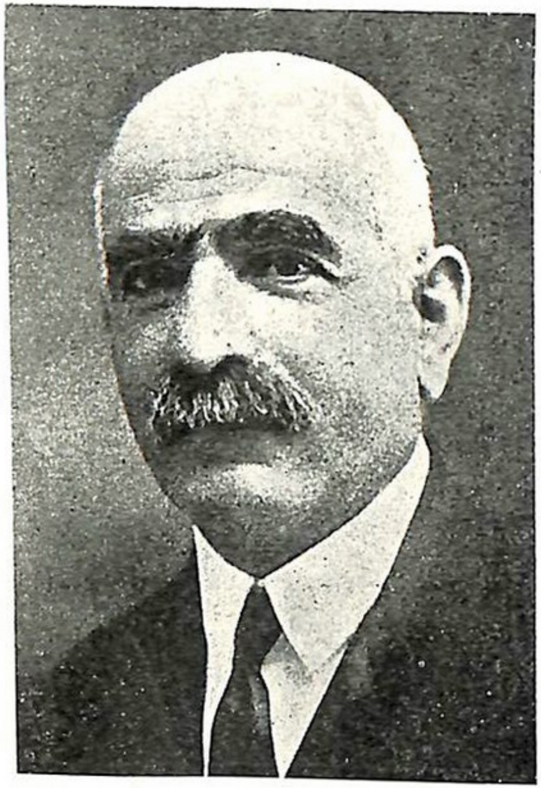

Վեր. Հ. ԱՇՃԵԱՆ

Պաs. Ն. ՏԱՐԱԳՃԵԱՆ

Վեr. Հ. ԿԷՕՎԳԱԼԱՅՃԵԱՆ

1941ին կ՚անցնի Եգիպտոս և ապա Հնդկաստան։ Ֆիզիքապէս շատ տկարացած վիճակին մէջ 1945ին կ՚այցելէ Պէյրութ։ Նոյն տարուան Հոկտ.ի վերջերը իր տիկնոջ հետ կը մեկնի Սթանպուլ, ուր 1945 Նոյ. 27ին իր մահկանացուն կը կնքէ, 82 տարիքին մէջ։

Իբր հմուտ աստուածաբանական փրոֆէսոր, իբր լեզուագէտ (բացի անգլիերէնէ տիրացած էր յունարէն, լատիներէն, հին և նոր հայերէն, թրքերէն, ֆրանսերէն և գերմաներէն լեզուներու) թարգմանիչ, իբր իմաստուն վարչագէտ, իբր հրապարակագիր, վերջապէս իբր խորարմատ քրիստոնէական նկարագրի տէր արդիւնաւոր գործիչ և վստահելի բարեկամ անմոռանալի յիշատակ թողուցած է իր գործած բոլոր տեղերուն մէջ։

15. ՎԵՐ. ՀԷՆՐԻ Հ. ՐԻԿՍ

Րիկս գերդաստանը Մերձ. Արեւելքի Աւետարանական Շարժումի պատմութեան մէջ շատ կարեւոր տեղ կը գրաւէ։ Երեք սերունդներու պատկանող անոր երկու սեռէ ներկայացուցիչները, նշանաւորն Տր. Ի. Րիկսէ սկսեալ մինչև դարուս կէսը, իրենց թանկագին ծառայութիւններով օգտակար եղած են Աւետ. Եկեղեցիի՝ անոր կրթական, գրական, հոգեւոր և վարչական մարզերուն մէջ։ Հէնրի Րիկս, թոռը Տր. Իլայըս Րիկսի, ծնած է Թուրքիա բայց ուսած է Ամերիկա։ Իր աստուածաբանական ուսումը կ՚առնէ Օպըրն ճեմարանին մէջ, ուսկից շրջանաւարտ կ՚ըլլէ 1902-ին։ Կարճ ատեն մը Թուրքիոյ զանազան տեղերը իբր աւետարանիչ գործելէ ետք կը սկսի իբր կրթական մշակ գործել Եփրատ Գոլէճի մէջ, Խարբերդ։ Շատ չանցած իրեն կը յանձնուի գոլէճին նախագահութիւնը, զոր կը վարէ մինչև 1915, դպրոցի փակումը։ Պատերազմի տարիներուն հայ որբերը և որբեւայրիները խնամելու մէջ իր ցոյց տուած զոհաբերութիւնը, անխոնջ ծառայութիւնը մինչև այսօր երախտագիտութեամբ կը յիշուին հայերու կողմէ։ Այս միջոցին համաճարակի զոհ կ՚երթան նախ իր դուստրը՝ Աննի 1916ին և ապա տիկինը՝ Էմմա՝ 1917ին։ Իբր միսիոնար իր կեանքին երկրորդ շրջանը կ՚անցընէ Սուրիա և Լիբանան, կեդրոն ունենալով Պէյրութ քաղաքը։ 1923ին կը հաստատուի Պէյրութ և իր բազմատեսակ գործունէութեամբը բախտորոշ դեր մը կ՚ունենայ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի վերակազմութեան գործին և անոր ընթացիկ կեանքին մէջ։ Մեր յետպատերազմեան կրթական, եկեղեցավարական, աւետարանչական, ելեւմտական և շինարարական հարցերը լուծելու մէջ մեծ բաժին կ՚ունենայ։ Ալէփօ Գոլէճի և Պէյրութի Աստուածաբանական ճեմարանի ձեւաւորումին մէջ ա-

րող ձայն կ՚ունենայ։ Տարիներ չարունակ կը դասախօսէ Աստուածաբանական Ճեմարանի մէջ։ Տեւականօրէն կը շրջի մօտէն տեսնելու համար Աւետ. Միութեան եկեղեցիները, և օգնելու անոնց իրենց դժուարութիւններուն մէջ։ Գրեթէ միշտ ձիու վրայ է. կը խօսի զարմանալի սահունութեամբ հայերէնը, որ իր երկրորդ մայրենի լեզուն դարձեր էր. դիւրութեամբ կը գործածէ նաև Թրքերէնը պէտք եղած առիթներուն։ Իր կողմէ իր մնայուն կոթող կանգնած է Պէյրութի մէջ Էշրէֆիէ թաղի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ փառաւոր և ընդարձակ դպրոցի շէնքը, որ Խարբերդ մնացող իր կնոջ և աղջկան յիշատակին նուիրուած է։ Շէնքին ճարտարապետը և շինութեան հսկող ու հաշուապահը ինքն էր միանգամայն։ Շէնքին դրամը իր ողբացեալ կնոջ կողմէ իր աղջկան ապագայ դաստիարակութեան համար դրամատան մէջ ի պահ դըրուած գումարէն գոյացած էր։ Հոս գտնուած միջոցին շրջան մը 1937է սկսեալ գործեց նաև իբր ընդհանուր քարտուղար Մերձ. Արեւելքի Բրիտանէական Խորհուրդ անուն միջյարանուանական միսիոնարական կազմակերպութեան, որուն կ՚անդամակցին Մերձ. Արեւելքի գրեթէ բոլոր Բողոքական միսիոնարութիւնները։

1940ին ընտանիքով մեկնեցաւ Ամերիկա՝ տարի մը յետոյ վերադառնալու յոյսով։ Առաւելապէս առողջական պատճառներով կ՚արգիլուի իր դարձը։ 1943ին կ՚արտօնուի ճամբորդելու։ Շատ տաժանելի, յոգնեցուցիչ և երեք ամիս տեւող երկար ճամբորդութիւն մը կ՚ունենայ։ Օգոստ. 16ին ուժասպառ կը հասնի Երուսաղէմ, ուր յաջորդ օրն իսկ հրաժեշտ կու տայ աշխարհիս, սուգի մատնելով իր բարեկամները։

Բազմակողմանի մարդ մըն էր. լեզուագէտ, ճարտարապետ (քանի մը ճիւղերու մէջ), ամաթէօր աստղագէտ և մեքենագէտ, իր միսիոնարական կոչումին հաւատարիմ և պատրաստ ամէն զոհողութեան, յստակ լեզուով, կուռ ոճով և հիւթեղ հոգեւոր բովանդակութեամբ ազդու քարոզիչ մը, Աստուծոյ ծառայ մը որ գրեթէ իր բոլոր կեանքը մաշեցուցած է սիրով ծառայելով հայերու։

16. ՎԵՐ. ԱՀԱՐՈՆ Ա. ՇԻՐԱՃԵԱՆ

Պատ. Աւագ Շիրաճեանի հինգ զաւակներուն կրտսերագոյնն է։ Ծնած է Մարաշ 1864, Յունուար 19ին։ Իր նախնական ուսումը կ՚առնէ իր հայրենիքին Աւետ. Դպրոցին մէջ, իսկ գոլէճականը՝ Այնթէպ, որմէ ընթացաւարտ կ՚ըլլէ 1886ին։ Յաջորդ երեք տարիներու միջոցին աստուածաբանութիւն կ՚ուսանի Կիլիկիոյ Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ, Մարաշ։ Իբր քարոզիչ կը հրա-

ւիրուի պաշտօնավարելու Մարաշի Երկրորդ Աւետ. Եկեղեցիին մէջ, որուն համար շատ չանցած հոգեւոր հովիւ կը ձեռնադրուի, եւ ուր անընդհատ կը գործէ 22 տարիներ: Ապա կը մեկնի Անգլիա եւ երկու տարի կ'ուսանի Էտինպուրկի Նիւ Գոլէճին մէջ: Տարի մը կը շրջի՝ Անգլիոյ, Եւրոպայի եւ Եգիպտոսի մէջ այցելելով զանազան քաղաքները: 1913ի Յուլիսին Գահիրէ է, ուսկից ատեն մը ետքը կ'անցնի Թուրքիա: 1914ին հոգեւոր հովիւն է Մարաշի Երրորդ Աւետ. Եկեղեցիին: 1915ի գարունը ընտանիքով կ'աքսորուի Հալէպ: Հազիւ երկու ամիս անցած կը սկսի վարել Հայկական Որբանոցը: Իրեն զօրավիգ կ'ըլլան Տիկ. Ա. Ալթունեան, մանաւանդ վերջինին աղջիկը՝ Տօրա Ալթունեան, որոնք Զուիցերիոյ խաղաղական նպաստ կը ստանան եւ Ճեմալ Փաշայէ ալ՝ մերթ ընդ մերթ տասը պաշար: Հայ տարագիրներու որբացած աւելի քան 10000 զաւակներն այս հաստատութեան շնորհիւ ստոյգ մահէ կ'ազատին: 1922ի ամառը կը հրաժարի: Իր տունը հաւաքուած երկրորդ հայ կիներու մանաւանդ աղջիկներու համար պատսպարան մը կը հաստատէ Ֆրէնտս աւֆ Արմինիա ընկերութեան նպաստով: Հոն այս հայուհիները զանազան ձեռագործներու կը վարժուին եւ իրենց ապրուստ կ'ապահովեն: Աւելի քան տասը տարիներ այս հաստատութիւնը օգտակար կերպով կը ծառայէ ազգին: 1938ին դարձեալ ուսը կ'առնէ հոգեւոր հովիւի լուծը. տարի մը այս հանգամանքով կը պաշտօնավարէ Բեթէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի մէջ, Հալէպ: 1939, Դեկտ. 5ին անակնկալ կերպով յանկարծամահ կ'ըլլայ իր բնակարանին մէջ

Նախաձեռնութեան ոգիով լեցուն հանրային գործիչ մը եղած է: Աւետ. Եկեղեցիի փոքր շրջանակէն դուրս ելլելով համազգային ձեռնարկներ կատարած է: Քաղաքական թուականներուն մէկ հիմնադիրը եղած է Հալէպի Հայ Կարմիր Խաչի գործատան եւ անոր գեղեցիկ շէնքին, ինչպէս նաեւ Հայ Ազգային Ծերանոց-Անկելոցին: Մինչեւ իր մահը երկուքին ալ վարիչ մարմիններուն ատենապետը եղած է. հիմնադիրներէն մէկը եղած է Հալէպի «Եփրատ» թերթին: Բրդախօս հայեր երբ Թուրքիայէ փոխելով Սուրիա ապաստան կը գտնեն Տիրաճեան ամենէն գործօն բաժինը կը վերցընէ ստեղծուած Գաղթային Խնամատարական Մարմնի մէջ: Երբ կառավարութեան հրահանգով հիւղաւանները կը սկսին քանդուիլ Տիրաճեան անմիջապէս կը ձեռնարկէ իր ստորագրութեամբ եւ երաշխաւորութեամբ ընդարձակ հողերու գնումին՝ շուարած գաղթականներու տեղաւորումին օգնելու համար: Այս կարճահասակ ալեւորը իր անսպառ ուժի աղբիւր շարունակ քաջորդ դար Հալէպ գործեց, որուն բոլոր բնակչութեան ծանօթ՝ հայութիւնը

ներկայացնող 4-5 անձերէն մէկն էր։ Իր յարաբերութեանց մէջ համազկեր ոճովը, մեղմ խօսքովը, համբերութեամբը և լրջութեամբը ամէնուն առջև ինքզինքը պատկառելի կրցած էր ցոյց տալ։ Առաջնորդի մը անձնուրաց տիպարն էր։ Օսմանեան իշխանութեան տակ երբ քաղաքական մթնոլորտը կ'աւրուէր Շիրաճեանն էր որ առաջին անգամ կառավարութեան ուշադրութիւնը կը գրաւէր։ Այս կերպով տասն անգամ ձերբակալուած և բանտարկուած էր. 1896ի բանտարկութեան միջոցին շատ տանջանքներու ենթարկուած է։ Իր եկեղեցիին հանդէպ պարտաւորանաց չզանուեցաւ։ Միութեան տարեկան ժողովներուն, անոր զանազան յանձնախումբերուն, ազգային եկեղեցիներու առօրեայ գործերուն մէջ իբր խորհրդատու և իբր գործօն մեծ բաժին ունեցած է։ Կարգ մը կարևոր շէնքերու — Բեթէլ և Էմմանուէլ Եկեղեցիներու — կառուցման մէջ թելադրիչ և մղիչ ազդակը եղած է։

1892ին ամուսնացած է Օր. Լուսիա Կարապետ Բալեանի հետ որմէ կ'ունենայ ինն զաւակներ.— Վիգգորիա (Տիկ. Սալիպեան), Նաթանայէլ (երախայութեանը մեռած), Պէատրիս (Տիկ. Արըզեան), Հելէն (Տիկ. Տոքթ. Ճանեան), Տոքթ. Եղիազար, Միլիա (Տիկ. Թափալեան), Պերճուհի (Տիկ. Գալաեան), Տոքթ. Էմմանուէլ, Կարապետ (հանգուցեալ)։ 1916ի սկիզբը Տիկ. Լ. Շիրաճեան կը վախճանի Հալէպ։ 1920ին վերադառնալէն վերջ կ'ամուսնանայ այրի Տիկ. Արուսեակ Սարօղլանեանի հետ՝ որմէ կ'ունենայ Արա և Արմանուշ անուն երկու զաւակներ։

17. ՎԵՐ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ Յ. ԱՇՃԵԱՆ

Ծնած է 1863ին Մարաշ, ուր կ'ստանէ Աւետ. դպրոցներու մէջ իր նախնական ուսումը։ 1879ին կը սկսի ուսանիլ Անթէպի Գոլէճին մէջ, որմէ շրջանաւարտ կ'ըլլայ 1884ին։ Երկու տարի ուսուցիչ է Մարաշի Աւետ. Դպրոցին մէջ։ Ապա երեք տարի աստուածաբանական ուսանող է Կիլիկիոյ Ճեմարանին մէջ՝ Մարաշ։ 1889, մէկ տարի ուսուցչութեամբ կը զբաղի Ատանա։ Կը հրաւիրուի ուսուցանելու Մարաշի Աղջկանց Գոլէճին մէջ, ուր կը պաշտօնավարէ 1890—1894ի միջոցին։ Կը մեկնի Ամերիկա իր ուսումը լրացնելու։ 1894—96, կ'ուսանի Եէյլ Համալսարանի Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ։ 1899 Յունուար 26ին աւետարանիչ կը ձեռնադրուի։ Անթէպէ քարոզչական հրաւէր ընդունելով կը վերադառնայ Կիլիկիա։ Մինչև 1907 իբր հոգևոր հովիւ կը պաշտօնավարէ Գայաճըգ Թաղի Առաջին Աւետ. Եկեղեցիին մէջ, Անթէպ, ուր տարի մըն ալ 1906ին կը դասախօսէ

Գոլէճի մէջ։ 1907 — 1914, հոգեւոր հովիւ է Ատանայի Աւետ. Եկեղեցւոյ։ 1914 — 1922ին Գոնիա է, ուր թ'է դասախօս է Ճեմարան Գոլէճի մէջ եւ թէ քարոզիչ Աւետ. Եկեղեցիի։ Տարագրութեան տարիներուն երկու անգամ կ'աքսորուի, բազմիցս կը բանտարկուի, բայց կարելի կ'ըլլայ մնալ Գոնիա եւ ծառայել հոն հասնող տարագիրներուն։ Զինադադարէ ետք տուն մը կը ծառայէ հայ որբերուն։ 1922ի վերջը կը յաջողի Ամերիկեան Նպաստամատոյց Ընկերութեան որբերուն հետ տեղափոխել Պէյրութ։ Պէյրութի հիւղաւանին մէջ խռնուող ժողովուրդին կը քարոզէ մինչեւ իր Միացեալ Նահանգներ մեկնումը։ 1926 Փետր. 5էն սկսեալ երեք տարի կը հովուէ Մասիս Հայ Աւետ. Եկեղեցին, Լոս Անճելէս՝ Գալիֆորնիա, 1929 Յունուար 5ին կը ստանձնէ Շիգակոյի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ հովուական պաշտօնը։ Հոս կը տօնէ իր հովուական ծառայութեան քառասնամեակը եւ ծննդեան եօթանասնեարդ տարեդարձը։ 1934ին առողջական պատճառներով կը հրաժարի եւ կը քաշուի գործօն ծառայութենէ եւ կը վախճանի 1938 Նոյ. 7ին։

1900ին ամուսնացած էր Օր. Եսթեր Հալէպլեանի հետ, Անթէպ։ Ունեցած էր երեք մանչ եւ մէկ աղջիկ զաւակներ.— Լիտիա, Լեւոն՝ ատամնաբոյժ, Ալպերթ՝ ճարտարագէտ, Հրանդ՝ չորս տարիքին մեռած։

Մեր ամենէն լաւ պատրաստուած հովիւներէն մէկն էր։ Իր հիւթեղ քարոզները աւելի դասախօսութիւններ էին քան թէ քարոզ, զոր մեծ խնամքով կը գրէր եւ կը կարդար։ Իբր հովիւ անգնահատելի էր. իր հանդարտաբարոյ բնոյթով, հաշտարարար խաղաղասիրութեամբը, պարզութեամբն ու խոնարհութեամբը ընտանեկան խաղաղ մթնոլորտ մը կը ստեղծէր իր գործած վայրերուն մէջ։ Վէճի երբեք առիթ չէր տար։ Բոլորին մանաւանդ գործակիցներուն հետ քրիստոնէական փափկանկատութեամբ եւ ազնուութեամբ կը յարաբերէր։ Անհարկի զգացումներ հրահրելու համար պատասխանատուութենէ չէր խորշեր։ Իրական ազգասէր մըն էր. այս հանգամանքով իր յայտնութիւնը անտեղեակ մը թուեցաւ։ 1909ի ջարդէն ետքը, Ատանա, երբ օրուան թուրք կառավարութիւնը աղէտին պատասխանատուութիւնը հայերու վրայ նետել կը փորձէր ան հրապարակաւ համարձակութիւնը ունեցաւ հայոց անմեղութիւնը պաշտպանելու եւ իրական պատասխանատուները ցոյց տալու։ Գոնիայի մէջ իր ծառայութիւնները ընդհանուր հայերուն՝ տակաւին չեն մոռցուած։ Յօդուածներ ունի Կ. Պոլսոյ «Աւետաբեր»ին, «Բոհնիմա»ին եւ Հալէպի «Նոր Աւետաբեր»ին մէջ։ Գրած է կարեւոր յուշագրութիւն մը, զոր իր պարագաները կը փափաքին հատորով մը հրատարակել։

18. ՊԱՏ. ՆԱԶԱՐԷԹ ՏԱՐԱԳՃԵԱՆ

Ծնած է Այնթէպ 1885ի Դեկտեմբերին՝ շատ համեստ ընտանիքի մը մէջ։ Հայրը Գէորգ, որ շրջիկ հաց ծախող մ'էր, կը մեռնի երբ Նազարէթ երեք տարեկան էր։ Մայրը Խաթուն իր նախկին ամուսինէն բերած մանչ ու աղջիկ երկու զաւակներն ու Նազարէթը կը մեծցնէ թելափայտի վրայ հիւսուածեղէնի ասէջները, Այնթէպի բարբառով խաշըլ (*) *փաթթելով։ Կը յաջողի, սակայն, ներկայ չափանիշով իններորդ դասարանի համար ուսում առնել աւարտելով Այնթէպի Աւետ. Գոլէճի նախապատրաստականի առաջին տարուան դասընթացքը։ Այդ տարեվերջին կը հեռանայ, եւ կը զբաղի հիւսուածեղէնի ասէջները սանդրի վրայ քաշելով. այս պատճառաւ ալ իր մականունը՝ Խարագեանը կը փոխուի Տարագճեանի։ Այնթէպի մեծ հոգեւոր արթնութեան միջոցին իր կարգ մը ընկերներով Երրորդ Աւետ. Եկեղեցին կ'երթայ արթնութեան ժողովի մը ներկայ ըլլալու՝ ծաղրանքի դիտումով։ Բայց կ'ազդուի խորապէս, դարձի կու գայ եւ 1903ին ինքզինքը կը նուիրէ Քրիստոսի։ Նազարէթ ասկէ առաջ ալ հոգեւոր միջավայրներու մէջ թէպէտ գտնուած էր բայց կ'երեւի չէր ազդուած։ Մայրը հակառակ Լուսաւորչական ըլլալուն իր զաւակը փոքր տարիքէն Աւետ. Եկեղեցիի կիրակնօրեայ դպրոցը կը ղրկէր։*

Իր հոգեւոր դարձէն ետքը կը նուիրուի հոգեւոր գործի առանց ձգելու իր արհեստը։ Կիլիկիոյ ջարդէն ետքը, 1909ին, երբ աւետարանիչ կ'այցելէ Ամանոսի լեռը, Հասանպէյլի։ Կամաց կամաց այս աւետարանչական պտոյտները յաճախակի կը դառնան, այս կերպով կ'այցելէ Տէօրթ-Եօլ եւ Մուսա Տաղի Պիթիաս, Եօղուն-Օլուք, Խտըր Պէկ գիւղերը։ Այս տարիներ Այնթէպ կազմըւած են երկու հոգեւոր ընկերութիւններ՝ «Քրիստոսեանց» եւ «Հոգեւորաց» անուններով։ Առաջինին կ'անդամակցէին Լուսաւորչական հոգեւորները եւ երկրորդին՝ Բողոքականները։ Այս երկու եղբայրակցութիւնները իրարու հետ ալ սերտ յարաբերութեամբ կը գործակցէին։ Նազարէթ, որ Քրիստոսեանցի անդամ էր, կը վայելէր այս երկու քոյր կազմակերպութեանց ամէն կերպ աջակցութիւնը։ Ապա Նազարէթ դարձաւ պաշտօնական աւետարանիչ։ Այս հանգամանքով Պեհեսնի կը ղրկուի, ուր չորս ամիս կը գործէ։ Վերադարձին՝ 1913ին կ'ամուսնանայ Օր. Արուսեակ Ճիրիքճեանի հետ, որ երկար ատեն Այնթէպի Ա. Աւետ. Եկեղեցիի կի-

---

(*) Տարազագործները մանածի կարժերը խաշեալ ալիւրի մէջ կը կոխեն։ Այնթէպցիք թէ՛ այս խաշած ալիւրը եւ թէ անոր մէջ կոխուած մանածը *խաշըլ* կը կոչեն։

բանկօրեայ դպրոցին վարժուհիներէն էր։ Ամուսնութենէն յետոյ Կիլիկիոյ Աւետ․ Միութեան Անթէպի Շրջանային Վարչութեան և Հովուական Ընկերութեան կողմէ իբր աւետարանիչ կը ղրկուի Ատըեաման, ուր իր ընտանիքով կը մնայ ութ ամիս և արդիւնաւոր կերպով կը գործէ։ Ատեն մը Անթէպ հանգիստ ընելէ ետքը իբր աւետարանիչ կը ղրկուի Ֆարթըալը, Ալեքսանդրէթի մօտ հայ գիւղ մը, ուր մինչև տարագրութիւն տարի մը կը գործէ։ Տարագրութեան տարիները կ'անցընէ Սելիմիէ, Համայի մօտ աւան մը։ Զինադադարէ ետքը Անթէպ նպարավաճառութեամբ կը զբաղի։ Անթէպի գոյամարտին անթիւ մարտիկները և ժողովուրդը քաջալերելու մէջ իր կարևոր բաժինը կ'ունենայ։ 1921 Նոյ․ 29 — 1924 Հոկտ․ պաշտօնական քարոզիչն է Ֆարթըալըյի, ուրկէ նոյն պաշտօնով կը փոխադրուի Գըրըգ-Խան։ Հոն մինչև իր մահը 1926 Նոյ․ 8 մեծ արդիւնաւորութեամբ կը գործէ՝ սիրելի դառնալով քաղաքին բոլոր բնակչութեան և ֆրանսական կառավարիչին։ Մահը կը պատահի քրոնիկ մալարիայի իբր արդիւնքը։

Տիկ․ Ա․ Տարագճեան իր ամուսնին դառնաղէտ և վաղահաս մահէն ետքը կը լծուի իր հինգ մանչ որդուկները խնամելու։ Անդրանիկը՝ Միհրան՝ ներկայիս ուսուցիչ է Հալէպ Գոլէճի մէջ, Եմմանուէլ՝ քարոզիչ է Էքպէզ-Օլուգ և Պէօրքէնէ, Վահան՝ դարձեալ ուսուցիչ և դրավաճառ, կրտսեր երկուքը ոսկերչութեամբ կը պարապին՝ միևնոյն ատեն աշխատելով Կիր․ դպրոցի և Բ․ Ջանիկ Ընկ․ի մէջ։

Պատ․ Նազարէթ իր ուսման պակասը միշտ կ'աշխատէր ինքնօգնութեամբ լրացնել․ այնպէս որ անգլիերէն լեզուով գիրքեր կրնար կարդալ և հասկնալ։ Փայլուն պճլուն աչքերով, ժպտուն և քաղցր դէմքով, խանդավառ շեշտով, անկեղծ ոգիով և անձնուրաց այս ճշմարիտ և հեզ աւետարանիչին պարզ պատգամները միշտ ամէն տեղ խոր ազդեցութիւն թողուցած են իր ունկնդիրներուն վրայ, և իր գործունէութիւնը օրհնուած առատ հունձքով՝ Ս․ Հոգիի միջոցաւ։ Վեր․ Տ․ Անդրէասեանի բառերով «կը պատկանէր հոգևոր գործիչներու այն փաղանգին որոնք իրենց կոչումը առած են ոչ թէ դպրոցի և ուսման առաջնորդութեամբ, այլ ուղղակի Տէրոջմէն, երբ արդէն իրենք լծուած էին որոշ գործի մը, ուր կը վարէին կեանքի պայքարը»։

19․ ՎԵՐ․ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ԿԷՕՎԴԱԼԱՅՃԵԱՆ

Ծնած է Մարաշ 1853ի գարունը։ Իր ծնողները շատ չանցած կաթոլիկ Եկեղեցիի կը միանան, իսկ Համբարձում աղա, 17 տա-

րիքին, կը յարի Աւետարանական Շարժումին: Իր մանկութեան շրջանին կ'ուսանի Կաթոլիկ դպրոցի մէջ: Ապա իր ջանքերուն շնորհիւ գիշերային դպրոցներու և Աւետ. Բարձր. Վարժարանի մէջ բաւական կը զարգացնէ իր ուսումը, այնպէս որ կը յաջողի Մարաշի Աստուածաբանական Դպրոցը մտնել, ուր չորս տարի կ'ուսանի: Իբր աւետարանիչ կարճ ատեն մը կ'աշխատի Մարաշ, Զէյթուն և Սիս: 1885 — 1887, ուսանող է Անթէպի Աւետ. Գոլէճին մէջ: 1887 — 1926, իբր քարոզիչ և հոգեւոր հովիւ 39 տարի անընդհատ կը գործէ Ատանա, Տարսոն, Մերսին քաղաքներու մէջ՝ գրեթէ հաւասար տեւողութեամբ: Իր ձեռնադրութիւնը կը կատարուի Մերսին, 1899, Մայիս 15ին: Ֆրանսական գրաւման բանակի քաշուելէն և քրիստոնեայ ժողովուրդին գաղթէն ետքը Կէօվտալայճեան Ատանա կը մնայ և հոն մնացող ժողովուրդին կը ծառայէ անխտրական ոգիով: 1926ի ամառը կը մեկնի Միացեալ Նահանգներ և կը հաստատուի Տիքէյթըր, Ճորճիա, ուր իր մահկանացուն կը կնքէ խոր ծերութեան մէջ, 1942ին:

Կէօվտալայճեան հին սերունդի հոգեւոր գործիչներու տիպար մէկ ներկայացուցիչն էր՝ իր պարզութեամբը, չափահասացած աւետարանի քարոզութեամբը, ջերմ հաւատքովը, կեանքի փորձառութենէ և Ս. Գիրքի ուսումնասիրութենէ քաղուած գործնական իմաստութեամբը, գործի նուիրուելու կարողութեամբը: Ան բարի և ժրաջան հովիւ մը եղած է իր գործած վայրերուն մէջ:

20. ՄԻՍ ԼԻՍԻԼ ՖՈՐՄԸՆ

Ծնած է Masillon, Օհայօ (Մ. Նահանգներ), 1868ին: Ուսած է Bible Training Schoolի մէջ՝ Նիւ Եորք: Անթէպ կու գայ 1894ին և իբր անօրէնուհի Ամերիկեան Աղջկանց Վարժարանի՝ կը յաջորդէ Միս Փիրսի: 1904ին խանգարուած առողջութիւնը դարմանելու համար կ'երթայ Ամերիկա: 1909ին կը վերադառնայ և դարձեալ ստանձնելով իր նախկին պաշտօնը կը ծառայէ մինչև 1917, երբ դարձեալ Ամերիկա կը մեկնի: 1921ին Հալէպ կու գայ, կը վերահիմնէ իր դպրոցը, իբր անօրէնուհի կը պաշտօնավարէ մինչև 1932: Այս միջոցին դպրոցը լման-Բարձրագոյն Վարժարանի կը վերածէ: Բժիշկներու թելադրութեամբ՝ իր նորէն խանգարուած առողջութեան պատճառաւ Անգլիա և ապա Ամերիկա կը մեկնի: 1934 Մարտ 28ին իր յոբելինական հանդէսը կը մեռնի՝ Պասադենի մօտ Նիւթընի Հիւանդանոցի մէջ՝ գործողութենէ մը ետքը: Անթէպ և Հալէպ իր հասցուցած ձեռնասուն շրջանաւարտուհիներուն թիւը կը հասնի մօտ 500ի:

Միս Ցարմըն իր հեզ և քաղցր բնութեամբը, պարզ և անկեղծ հոգիովը, հոգևոր արժէքներու մասին գաղափարներովը, վարժուհիներու հետ իր գործակից յարգալիր վերաբերմունքովը ամէնուն սիրելի եղած է։ Թէպէտ մարմնով փափկակազմ բայց անխոնջ աշխատող մը եղած է։ Տարագրութեան շրջանին դպրոցին մէջ կը պահէ և կը խնամէ շատ մը աշակերտուհիներ որոնց համար նոյնիսկ չի խնայեր իր անձնական հագուստները, մինչև որ իր բոլոր ունեցածը կը վատնէ անոնց համար։ 1917ին երբ Ամերիկա կը հանէ իր ձայնը կը բարձրացնէ յանուն արդարութեան և իրաւունքի, կը խառնէ իր ճիգը հայանպաստ շարժումի վարիչներուն աշխատութեանց։ Երբ Հալէպ կը վերադառնայ մասնաւոր սէր և կարեկցութիւն ցոյց կու տայ հայերէն լեզուի և հայ երգի։

21. ՏԻԿ. ԻԶԱՊԷԼ ՄԷՐԻԼ

Ծնունդն է յայտնի Թրօպրիճ (Trowbridge) ընտանիքի, որ մօտ 1000 տարուան պատմութիւն մ'ունի, և որուն մէկ մասը Անգլիայէ Ամերիկա առաջին գաղթողներու մէջ կը գտնուի։ Հայրը Թիլման յիսունական թուականներուն իբր միսիոնար կու գայ Կ. Պոլիս, ուսկից կը ղրկուի Մարաշ իբր Աստուածաբանականի դասախօս։ Հիմնադիրներէն է նաև Անթէպի Կեդր. Գոլէճի։ Իզաբէլ ծնած է Թուրքիա, 1872ին։ Իր մայրենի լեզուին պէս կը խօսէր հայերէնն ու թրքերէնը, կրնար գրել հայերէն և հայատառ թրքերէն։ Իր մայրը Րիկս ընտանիքէն է։ Տիկ. Մէրիլ մէկ շըրջանաւարտն է Վասար Գոլէճի (Vassar College) որ Միացեալ Նահանգաց մէջ աղջկանց յատուկ ամէնէն նշանաւոր կրթական հաստատութիւնն է։ 37 երկար տարիներ Ամերիկեան Պորտի մէկ միսիոնարուհին եղած է։ Անոր գործունէութեան դաշտը եղած է Անթէպ և Հալէպ։ Ասկէ մօտ յիսուն տարի առաջ ամուսնացած է Տր. Ճան Ի. Մէրիլի հետ, որ Անթէպի Գոլէճի երրորդ և վերջին նախագահը եղաւ։ Այս միսիոնարուհին առաւելաբար կը գործէ իբր կրթական մշակ. բաւական տարի կ'ուսուցանէ Անթէպի Աղջկանց Սեմինարիին մէջ, ուր տարի մ'ալ՝ 1904էն ետքը՝ իբր տընօրէնուհի կը պաշտօնավարէ փոխանորդաբար։ Ամուսնութենէն ետքը կ'օգնէ իր ամուսինին և կը գործակցի անոր հետ Անթէպի Կեդր. Գոլէճին մէջ, ուր երկար տարի կարգ մը նիւթերը ինք կ'աւանդէ։ Համատարած Ճնշումով իր հիմնադիր հօրը աւանդութեան Գոլէճի Հալէպի մէջ վերահաստատման առթիւ մեծ ճիգեր թափեց իր ամուսինին հետ՝ դպրոցի սկզբնական սահմանադրութեան հիմնական սկզբունքներուն հաւատարիմ պահելու համար Կեդր. Միս-

թիւնը, գալէճի վարիչ մարմինները և Ամերիկեան Պարտը։ Գործօն բաժին մը կ'ունենայ եկեղեցական կեանքի մէջ՝ թէ՛ Անթէպ և թէ Հալէպ, մասնաւորապէս օգտակար կ'ըլլայ ոփկիններու և կիրակնօրեայ դպրոցներու մէջ։ 1914—15ին Անթէպ վարած է Ս. Գիրքի դպրոց մը։ Անթէպէն անցնող հայ տարագիրներու անձամբ և խումբ կնոջ տարագիր ծպտուած նիւթական օգնութիւններ կը հասցնէ վտանգելով իր և ամուսինին կեանքը։

Տիկ. Ի. Մէրիլ բարձր ուսման տէր մարդի կին մ'էր. բացի իր մայրենի լեզուէն հմուտ էր ֆրանսերէն, հին և նոր յունարէն, հայերէն և թրքերէն լեզուներու։ Կարողի գեմքով և իշխանական երևոյթով՝ իր հօրը հարազատ զաւակն էր. իր մտային կարողութիւնները ժառանգած էր հօրմէն։ Անթէպի և Հալէպի Աւետ. Եկեղեցիները շատ բան կը պարտին այս անխոնջ միսիոնարուհիին։

22. ՏՐ. ՈՒԻԼԵԸՄ ՆԷՍՊԻԹ ՉԷՅՄԲԸՐՍ

Իրլանտական ծագումով ընտանիքի մը մէջ ծնած է Գանատա, 1853 Փետր. 22ին։ 1876ին կ'աւարտէ Փրինսթընի Աստուածաբանական Ճեմարանին դասընթացքը։ Ատեն մը իբր քարոզիչ կը գործէ, բայց կը փափաքի իբր միսիոնար ծառայել, և Ամերիկեան Պարտի կողմէ 1879ին կը ղրկուի Էրզրում, ուր քսան տարի կը գործէ։ 1878—79ի Ռուսո-Թուրք պատերազմի և 1890—96ի ողբալի դէպքերուն պատճառաւ բոլոր երկիրը կը վնասուի և հայեր անլուր տառապանքներու կ'ենթարկուէին։ Որբեր, որբեւայրիներ, այրած տուներ, քանդուած գիւղեր շատ տխուր պատկեր մը կը պարզէին դիտողներու աչքին։ Չէյմպըրս գործի կը լծուի և տիտանեան ոյժ կը սպառէ չափով մը դարմանելու չարիքը, անվհատօրէն կը շրջի բարիք գործելով։ Այս պատճառաւ ինքն ալ կը տառապի, իր հանդիպած ահռելի տեսարանները կը ցնցեն իր հոգին։ Օր մը ճամբան կը տեսնէ 400 սպաննուած հայերու թաղումը, մինչ կին մը անէծքներ կը տեղացնէ եւրոպացիներու գըլխուն վրայ։

1899ին Ատանայի միսիոնար է։ 1909ի Կիլիկիոյ ջարդը նոր վէրքեր կը բանայ անոր սրտին վրայ և նոր հարցեր կը ստեղծէ։ Այս առթիւ կազմուած Նպաստամատոյց Յանձնախումբի կ'ատենապետէ։ 1915ի տարագրութեան միջոցին տակաւին Ատանա է, ուր կ'աշխատի օգտակար ըլլալ մինչև իր արտաքսումը։ Նախ Զուիցերիոյ և ապա Միացեալ Նահանգներու մէջ հայանպաստ գործունէութեան կը նուիրուի։ Այս նպատակով կը թղթակցի օր-

ուան Նախագահ Մր. Ու. Ուիլսընի հետ, որուն դասընկեր եղած էր։ Պատերազմէն անմիջապէս յետոյ կը վերադառնայ Ատանա. Կ'աշխատի քանդուած եկեղեցիներն ու դպրոցները վերականգնելու. կը գործէ նաև իբր Ամերիկեան Նպաստամատոյց Ընկերութեան շրջանային վարիչը։ Կիլիկիոյ պարպումէն ետքը կը հաստատուի Պէյրութ։ Բայց շատ չանցած անբուժելի հիւանդութեամբ փիզիքական անկարողութեան կ'ենթարկուի։ Կեանքին վերջին տասը տարիները երկար տառապանքի շրջան մը կը կազմեն։ 1930-ին կը տօնուի իր միսիոնարական ծառայութեան յիսնամեակը, Պէյրութ, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի կողմէ։ Կը վախճանի 1934 Օգոս. 8ին իր բնակարանը, Պէյրութի մօտ Այնապ գիւղին մէջ։

Չէյմպըրս բոլոր շրջանակներու մէջ իրական հայասէր մը նկատուած է։ Ամերիկացի միսիոնարուհի մը տար անդրադառնալով Վեր. Ս. Մանուկեանի ըսած է. «Մենք կը վախնանք Տր. Չէյմպըրսի ներկայութեանը հայերու դէմ սեւ արտայայտութենէ, քանզի գիտենք որ ան միշտ ձեր պաշտպան փաստաբանն է»։ Ան ճիշդ իր այս ոգիով մեծցուցած է իր երկու աղջիկներն ալ՝ Միսիս Պլէյզտըլ և Միսիս Սիլի, որոնք Պէյրութի մէջ հայ գաղթականներուն իրենց կարելի ամէն օգնութիւնը ըրած են։ Տիկ. Չէյմպըրս ամէն կերպով գործակից եղած է իր ամուսնին։ Չէյմպըրս իր կեանքին մասին խօսելու մէջ շատ ժլատ գտնուած է՝ նոյնիսկ իր ամենէն մօտ պարագաներուն։ Ընդհանրապէս սակաւախօս այս իրական գործիչը իր մասին լռութիւն պահած է։ Իր աղջիկները իր կեանքին կարգ մը դրուագները իրմէ կորզել յաջողելով իբր իր մէկ յուշագրութիւնը հրատարակել ուզած են՝ «Եոլճուլուգ» (Ճամբորդութիւն) Թրքերէն անունին տակ բայց անգլերէն լեզուով։ Ան իր պարթև հասակով և աւելի բարձր հոգիով պատկառելի և նոյնքան սիրելի եղած է ամէնուն։ Անոր հոգին տառապեալներու ապաստան մը եղած է։ Ատանայի դաշտին մէջ բոլոր հայ գործիչներու հանդէպ շատ ազնիւ գտնուած է. հայերը գործին տէրը և ինքզինքը անոնց գործակից մը նկատած է։ Իր անուանը, զինքը ճանչցող անխտիր բոլոր հայերուն կողմէ երախտագիտութեամբ կը յիշուի։

23. ՎԵՐ. ՅԱԿՈԲ ԳՈՒՄՐՈՒԵԱՆ

Ծնած է 1850ին Մարաշ իր աւետարանական ընտանիքի զաւակ։ Ջերմ փափաք կ'ունենայ հոգևոր գործիչ մը դառնալու երբ տակաւին 17 տարեկան էր։ Կը յաջողի Մարաշի Աստուածաբանական Դպրոցը մտնել և անոր դասընթացքը աւարտել 1880ին։ Աւե-

լի քան կէս դար իբր հոգեւոր պաշտօնեայ անընդհատ կը ծառայէ։ Իր պաշտօնավարած տեղերն են Զէյթուն, ապա Քեսապ, ուր հովիւ կը ձեռնադրուի, Մարաշ՝ ուր 60 որբեր հաւաքելով տունն մը կը խնամէ զանոնք Վեր. Ճենանեանի դրամական օգնութեամբ, Անթէպի Գ. Աւետ. Եկեղեցին, Քիլիս, Սիս՝ ուրկէ 1915ին կը տարագրուի։ Կը յաջողի Հալէպ ապաստանիլ և իբր հիւր հաստատուիլ իր փեսային՝ ատամնաբոյժ Տոքթ. Սահիֆան Բուպեանի՝ տունը։ Վեր. Խաքիճեանի մահէն ետքը կառավարութեան կողմէ կը ճանչցուի Հայ Աւետ. համայնքի պետ։ Այս շրջանին կը զբաղի հասած նպաստները բաշխելով հայ տարագիրներուն։ Շաքարախտի (որմէ կը տառապէր 1914էն ի վեր) և յառաջացած տարիքի պատճառով գործէ կը քաշուի պատերազմէն ետքը։ Ապա կը հաստատուի Պիթիաս, ուր Աւետ. Եկեղեցիի բեմէն կը քարոզէ մանաւանդ հովիւի բացակայութեան օրերուն։ 1931ի աշունը կը վերադառնայ Հալէպ, ուր 1932 Յունուար 24ին կը վախճանի։

Զօրաւոր մարմինով, լաւ իմացականութեամբ օժտուած գործելու համար եռանդով ապրեցաւ, միշտ ժպտադէմ անվհատ գործիչ մը եղած է հակառակ կեանքի կրած դառնութեանց, հալածանքներու և իր հովուական պաշտօնին առթիւ եկեղեցիներու մէջ հանդիպած ձախողութեանց։

24. ՎԵՐ. ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ԽԱՆԴԱՄՈՒՐ

Ծնած է 1874ին Կիւրին, ուր Աւետարանական դպրոցի մէջ կ՚առնէ իր նախնական ուսումը։ Իր հայրը Տոքթ. Սեդրակ զինքը 1888ին կը ղրկէ Սեբաստիա, իր ուսումը շարունակելու Ամերիկեան Բարձր. Վարժարանին մէջ, որուն դասընթացքը կ՚աւարտէ 1892ին։ Ապա տարի մը ուսուցիչ է Հայ Բող. Դպրոցին մէջ Կիւրին։ Անթէպի Աւետ. Գոլէճէն շրջանաւարտ կ՚ըլլէ 1898ին։ Դարձեալ կրթական գործով կը զբաղի, տարի մը իբր անօրէն Թոգաթի Հայ Աւետ. Դպրոցին մէջ և 1899—1903ի միջոցին ալ իբր հայերէնի ուսուցիչ՝ Իրրանեան Ազգ. Ս. Աւետարանական Դպրոցին մէջ՝ Ամասիա։ 1903—1905ին կ՚ուսանի Մարզուանի Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ, որմէ ընթացաւարտ ըլլալէ ետքը կ՚աւանդէ հայերէն լեզուի և գրականութեան դասերը Անատոլիա Գոլէճի մէջ։ Նոյն պաշտօնը կը վարէ Գոնիայի Ճենանեան Գոլէճը՝ 1907—11ի միջոցին. երեք տարի կ՚աշխատակցի Գոլէճի «Իկոնիոն» թերթին։ Վերջին տարին միեւնոյն ատեն իբր քարոզիչ կը ծառայէ տեղւոյն Աւետ. Եկեղեցիին։ 1912—24, հոգեւոր հովիւն է Գահիրէի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի, ուր կը կատարուի իր ձեռնա-

ՄԻՍ Լ. ՖՈՐՄԸՆ

Տոքթ. ՈՒ. Ն. ՉԷՑՄՊԸՐՍ

Վեր. Կ. ՔԷԹԷՆՃԵԱՆ

Վեր. Գ. ԳԱՍԱՐՃԵԱՆ

Վեր. Յ. ԳՈՒՄՐՈՒԵԱՆ

Վեր. Հ. ԽԱՆԴԱՄՈՒՐ

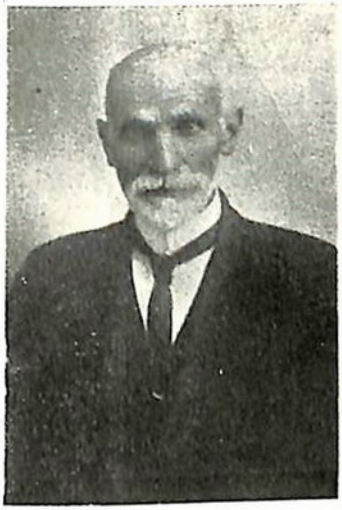

Վեր Բ. ՏՕՆԻԿԵԱՆ

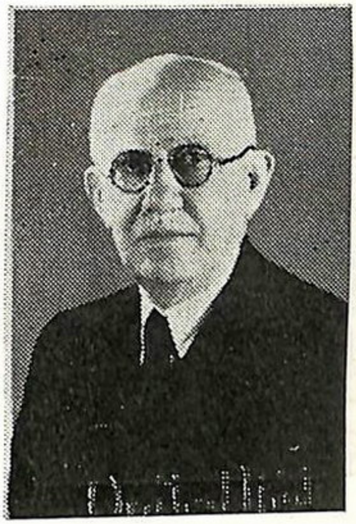

Վեր. Ս. ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ

Վեր. Վ. ՆՐԱՆԵԱՆ

Վեր. Ա. ԵՂՈՅԵԱՆ

Պատ. Ս. ՊԷՔԻԱՐԵԱՆ

Աւետարանիչ Փ. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Աւետարանիչ Վ. ՔԷՕԹԷՔԼԵԱՆ

Աւետարանիչ Ն. ԳԱՐՃԵԱՆ

գրութիւնը 1913ին։ 1924 — 1942, իբր Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութեան պատուիրակ-գործիչ կը պաշտօնավարէ։ Խանգարուած առողջութեան պատճառաւ գործօն կեանքէ կը քաշուի և մի քանի տարի յետոյ կը վախճանի։

1912ին տարի մը կը խմբագրէ «Լուսաբեր-Արև»ը։ Յօդուածներ և չափածոյ գրութիւններ ունի Կ. Պոլսոյ «Աւետաբեր»ի, Հալէպի «Նոր Աւետաբեր»ի, «Հանրագիտակ» մանկական թերթի, «Հայաստանի կոչնակ»ի, «Արև»ի, «Արձագանգ»ի և ուրիշ թերթերու մէջ՝ ընդհանրապէս Ակիւլինէ գրչանունով։

Ազգային ջերմ և անկեղծ զգացումներով հանրային գործիչ մըն էր, մեծապէս կը գնահատէր հոգևոր և բարոյական արժէքները, ինչպէս որ լաւագոյնն կը յայտնուի իր գրութիւններուն մէջ։

25. ՎԵՐ. ԿԱՐԱՊԵՏ ՄՈՎՍԷՍ ՔԷԹԷՆՃԵԱՆ

1862ի չուրջ ծնած է Կապան, 300 տունով հայ գիւղ մը. Թրքաբնակ Կապանը ասկէ մէկ ժամ հեռու է։ Իր նախնական ուսումը կ՚առնէ իրեն դրացի Տիրացու Գրիգորի քով, որ արհեստով ջուլհակ էր և գիւղին՝ երեք կարդալ գիտցողներէն մէկը։ Հոն կարգաւ կարդալ կը սորվի հայ տառերը, Երուսաղէմ տպուած գրաբար քերական մը, փոքր սաղմոսարան մը, ապա Աւետարան։ Կը կարդայ նաև ժամագիրք և Նարեկ և կը սորվի շարականները. Կարապետ այս բոլոր դասընթացքը աւարտելէ ետքը Կապան եկող առաջին վարժապետէ, հաճընցի Գասպար Գալէնտէրեանէ, կը սորվի գրչութիւն և գրել՝ իննը ամսուան միջոցին։ Կարապետ շատ աղօթասէր և ժամասէր մէկը եղած է. հայրը կը փափաքէր որ ան կուսակրօն քահանայ դառնայ։ Երուսաղէմի Ս. Յակոբայ վանքը երթալու կը պատրաստուէր բայց չի յաջողիր։ 1880ին Մարաշ կ՚երթայ գործով մը, տունը հիւր եղած բարեկամին՝ Մկրտիչ Տէր Մկրտիչեանի՝ առաջնորդութեամբ կը յօժարի Բողոքական Դպրոցը երթալ իբր գիշերօթիկ իր ուսումը շարունակելու՝ պայմանաւ որ ազատ ըլլայ կիրակի օրեր ժամ երթալով իր պաշտամունքը ընելու։ Իր ուսուցիչները կ՚ըլլան Կարապետ Ատանալեան և Սիմոն Թիւֆէքեան։ Յարութիւն Ճենանեան, Անթէպի Աւետ. Գոլէճի աւարտական ուսանող, այդ տարի Մարաշ մնացած ըլլալով հոգևոր գործով կը զբաղէր։ Կարապետ Ճենանեանի հետ յարաբերութեան գալով կ՚ազդուի, ապա Բողոքական կը դառնայ։ Երեք տարի ուսանելէ ետքը միսիոնարի կողմէ իբր ուսուցիչ Ալպուսթան կը ղրկուի, ուր տարի մը մնալէ ետքը Անթէպ կը մեկնի իր ուսումը գոլէճի մէջ շարունակելու համար։ Մէկ տարի Ֆրէօմէն

դասարանի մէջ կարդալէ ետքը 1885ին ուսուցչութեան կը զրկուի նախ Բիրէճ Բէօյ, Զէյթունի գիւղաքին մէջ, և մի քանի շաբաթ ետք Տէօրթ-Եօլ: 1886ին դարձեալ ուսանող՝ Անթէպի Գոլէճին մէջ: Յաջորդ տարին 1887—88, ուսուցիչ է Զէյթունի, իրեն հետ պաշտօնակից ունենալով Կարապետ Յարութիւնեանը: Հոն իրեն աշակերտած են Տաքթ. Լ. Մելիտոնեան, Պատ. Կարապետ Քերիկեան, Մինաս Սալաթեան: 1888—89, ճիւնյըր կարգի աշակերտ Անթէպի Գոլէճը: 1889ի ամառը ուսուցանիչ է Յարթըրը գիւղին մէջ: 1890ին կ'աւարտէ Գոլէճի դասընթացքը: 1890—92, Հաճըն ուսուցիչ է: 1892—1896, ուսուցիչ Անթէպի Երկրորդ Աւետ. Եկեղեցիի Նախակրթարանին մէջ. առաջին տարին իրեն պաշտօնակից է Եղիա Պէհեսնիլեան: Հոն, 1893ին կ'ամուսնանայ Օր. Մէյրի Գրաճեանի հետ, որուն հետ կ'ուխտեն իրենց ընտանեկան լեզուն հայերէն ընել: 1896—99, ուսուցիչ է Պիթլիս: 1899—1902, ուսանող է Կիլիկիոյ Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ, Մարաշ: 1902—1915, քարոզիչ է Պիրէճիք, ուր 1905ին հովիւ կը ձեռնադրուի: Այս նուիրեալէս և հոգեւորականէս ալքաղցած եկեղեցին իր օրով կը զարգանայ ամէն կերպով: 1914ին իր ժողովուրդը կը բաղկանար 250 հոգիներէ: 110 այրերէն 49 հատը կը զինուորագրուէին որուն մեծ մասը Տարսոնէն և Իրագի ռազմադաշտերուն վրայ կը սպաննուէին: 1915ին երեք ամիս շարունակ Եփրատի ջուրերը մարդկային դիակներ կը բերեն, տար կը յաջորդեն հիւսիսէն տարագրեալներու կարաւանները, որոնք գրեթէ կիներէ կը բաղկանային: «Պիրէճիկի հայութիւնը տարափով այս բոլորը տեսնելու պժգախտութիւնը կ'ունենայ» կը գրէ Բէթէնճեան իր ինքնակենսագրութեան մէջ: Իր կարելի բոլոր միջոցներով ամէն ջանք կը թափէ տարագիրներու կամ փախստականներու օգնելու համար: Ուրֆայի դէպքէն ետքը Պիրէճիկի հայութիւնն ալ կը տարագրուի: 1915 Նոյ. 17ին Վեր. Բէթէնճեան ընտանիքով տարագիրներու հետ նաւակի մէջ է, բարձրաձայն աղօթքով կը բաժնուի, նոյնիսկ յուզելով զետակը գիւղթուրքերը: Տարի մը Բոզդա կը մնան: Ժանտատենդի համաճարակէ ինքն ալ կը վարակուի, բայց կ'ազատի: Հոն իր անդրանիկ որդին Մովսէս Եփրատի մէջ կը խեղդուի: Հալէպէ և Անթէպէ զանազան ազգականներէ եկող նպաստները կը բաշխէ. երբ կը լմննայ իր անձնական դրամը և գոյքերն ալ ծախսելով այս նպաստակին կը գործածէ. այսպէս 5000 հոգիներու կ'օգնէ: Զէրքէզ մըլբար մը (թալալեր) ոսկի տեսնելով զինքը ճամբայ չինող 400 գերի-բանուորներու հետ Տէր-Զօր տարագրել կու տայ, բայց նախ Գարա Բէօփրիւ, ապա Ուրֆա կը հաստատուին շնորհիւ Պիրէճիկ-

ցի Թուրք պաշտօնեայի մը։ Հոն ինք և կինը ջուլհակութեամբ կ'ապրին։ 1917 Օգոստ. 6ին զինուորական հրամանատարը զինքը ետ Պիրէճիկ կը քշէ։ Զինադադարէ անմիջապէս ետքը Անթէպ կը մեկնի, ուր կարճ ատեն մը վերադարձող տարագիրներու հովուական գործով կը զբաղի։ 1919 Նոյ. 25ին Պիրէճիկէ եկած սրտառուչ հրաւէրին վրայ հոն կը մեկնի. կը նորոգէ եկեղեցիի և դպրոցի շէնքերը և գործի կը սկսի։ Բայց քեմալական-ազգայնական շարժումը, հրոսակային կռիւները ծայր կու տան։ Երկուքուկէս տարի այս պայմաններու տակ կը գործէ, երրորդ տարին բոլոր ժողովուրդը կը գաղթէ Սուրիա։ Բէթէնճեան կը հաստատուի Հալէպ, և կը սկսի հովուել հիւղաւաններու Աւետարանական ժողովուրդը որ վերջը իր ջանքերուն շնորհիւ կը վերածուի Բեթէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի։ Հոս իբր հոգևոր հովիւ կը ծառայէ մինչև 1932, երբ կը հրաժարի և կը քաշուի գործօն կեանքէ իր հիւանդութեան պատճառաւ, որ 50 տարիներէ ի վեր իր անբաժանելի ընկերը եղած էր. 1934 Հոկտեմբ. 24ին կը վախճանի Հալէպ։ Իր ողջ զաւակներն են Տիկ. Արուսեակ Շիրիքճեան՝ Հալէպ, և ատամնաբոյժ Տոքթ. Երուանդ Բէթէնճեան՝ Պէյրութ։ Վերապատուելին այրիացած և երկրորդ անգամ ամուսնացած էր պոլսեցի Օր. Եխսայ Պայաճեանի հետ, 1908ին։

Վեր. Բէթէնճեան բառին իրական առումով ազնիւ, բարի հոգի մ'ունէր. բնութեամբ հեզ, քաղցրաբարոյ և համբերատար ըլլալով իր գործած բոլոր տեղերուն մէջ խաղաղութիւն սիրած և շինարարութիւն սկսած է։ Եթէ իր քրոնիկ ստամոքսի հիւանդութենէն չտառապէր աւելի գործօն կրնար ըլլալ։ Իր ուղղամիտ դատումները և առողջ գաղափարները զինքը օգտակար և սիրելի դարձուցած էին։

26. ՎԵՐ. ԳԷՈՐԳ ԳԱՍԱՐՃԵԱՆ

Ծնած է Քիլիս 1844ին։ Հայրը Կարապետ և երեց եղբայրը Աբրահամ, արհեստով Թափիչ և եկեղեցիի մէջ տիրացու եղած են։ Իբր բարեպաշտ ընտանիք անուն շահած են բոլոր քաղաքի մէջ։ Մեծ Պահքի առթիւ իրիկունները իրենց տունը կատարուած ժամերգութեան և աղօթքի մասնակցելու համար զանազան թաղերէ մարդիկ կու գային։ Գէորգ օրուան տիրացուներէն կը ստանայ իր տարրական ուսումը. Ժամագիրքը կարդալ և երգել կը սորվի և եկեղեցիի մէջ իբր դպիր երգեցողութեան կը մասնակցի։ Բողոքականութեան Քիլիս մուտքէն քիչ յետոյ եղբայրը՝ տիրացու Աբրահամ Աւետ. Եկեղեցիի կը յարի, բայց իր երկու կրտսեր եղբայր-

նորուն Գէորգի և Աւետիսի կը թելադրէ որ իրեն չհետեւին։ Բայց Գէորգ եղած խօսակցութիւններէն կարգ մը նոր գաղափարներով վարակուած էր և իր մէջը զօրաւոր փափաք մը արթնցած էր ուսման համար։ Չորս տարի կ'աղօթէ որ ատոր համար իրեն դուռ մը բացուի։ Այս տարիներուն կը հետեւի զանազան արհեստներու։ Գործի պատճառաւ կը պանդխտանայ։ Ատանա գտնուած միջոցին գերձակ Մանուկ Նուխաճեան զինքը Մր. Մոնթկոմրիի քով կ'առաջնորդէ, որուն Քիլիսի Աւետ. Եկեղեցին եղած նամակի մը մէջ Մարաշի Աստուածաբանական Դպրոցի իբր ուսանողական թեկնածու իր անունը յիշուած էր։ Գէորգ կը յօժարի այս առիթէն օգտուիլ և 1867 Մարտ 25ին Մարաշ կը մեկնի։ Նախապատրաստութեան համար դպրոցը չսկսած և իրեն պէս թիւով 10—11 երիտասարդներով նախնական նիւթերու մասին դաս կ'առնէ Պատ. Սիմոն Թէրզեանէ և Միսիս Գոֆինկէ։

Դպրոցը կը սկսի նոյն տարուան Յունիս 1ին 36 աշակերտներով։ Ուսուցիչներն են Փրոֆ. Ալեքսան Պէզճեան, Մր. Մոնթկոմրի, Տոքթ. Փրաթ, Պատ. Ս. Թէրզեան, Տր. Թ. Թրոպրիճ։ 1867—1875ի Փետր.ի միջոցին կը յաճախէ դպրոցին՝ երկար ընդհատումներով իր աչքի ցաւին պատճառաւ։ Այս ընդհատումներու և ամառնային արձակուրդներու ատեն իբր աւետարանիչ գործելու կը ղրկուի Կոզան, Պունտուգ, Ֆընտըճագ, Տէօրթ-Եոլ։ 1876 Փետր. 1ին Քիլիսի մէջ կ'ամուսնանայ Օր. Մարիամ Գույումճեանի հետ։ Այս ամուսնութիւնը կ'օրհնուի հինգ զաւակներով.— Պատ. Աբրահամ (Նահատակուած Ատանայի ջարդին), Սամուէլ, Լուսիա, Միհրան և Աւետիս։ 1876—77 Դեկտ. քարոզիչ է Հաճընի Աւետ. Եկեղեցիի մէջ։ Նոյն պաշտօնը կը վարէ վեց ամիս Գարս Փազարի, 7—8 տարի Ֆընտըճագի, չորս տարի Եէնիճէ-Գալայի և շրջակայ գիւղերու մէջ։ Ապա ինն ամիս դարձեալ Աստուածաբանական Դպրոցի մէջ կ'ուսանի, և յետոյ 1888ին Ֆընտըճագի մէջ կը սկսի իր երկրորդ երկարատև պաշտօնավարութեան։ Հոս, 1892 Սեպտ. 25ին հոգևոր հովիւ կը ձեռնադրուի Վերապատուելիներ Գարա Գրիգոր Յարութիւնեանի, Սիմոն Թէրզեանի, Աւետիս Պուլկուրճեանի, Սարգիս Պիլէզիքճեանի, Յակոբ Գունտուգճեանի և Սանտըրսի կողմէ։ 1900ին կը հրաւիրուի իբր օգնական հովիւ ծառայելու Գայաճըգ Թաղի Ս. Աւետ. Եկեղեցիի մէջ, Այնթէպ, ուր ինն ամիս կը գործակցի Փրոֆ. Յովհ. Գրիգորեանի։ Ապա 1901 Մայիսէն սկսեալ երեք տարի կը պաշտօնավարէ Էքիզ-Օլուգ և Քէօրքէնէ գիւղերուն մէջ։ Ապա կարգաւ կը գործէ հետեւեալ եկեղեցիներու մէջ։ Ֆընտըճագ, Գայաճըգ Թաղի Ս. Աւետ. եկեղեցի՝ երկրորդ անգամ, Ֆընտըճագ, Չիւրիւք Գազ։

Գերմանական հիւանդանոցի մէջ Մարաշ։ Մարաշ, Ա. Աւետ. Եկեղեցիի մէջ նախ իբր օգնական Վեր. Աբրահամ Յարութիւնեանի, ապա առանձին՝ 28 ամիս՝ մինչև պատերազմի վերջը։ 1919—1923, հիւանդանոցի և որբանոցի մէջ։ 1923 Հոկտ. 30ին իր աղջկան հետ կու գայ Հալէպ Սամուէլ և Միհրան զաւակներուն քով։ Հոս անդադրում կերպով կը գործէ մինչև 1924ի ամառը և յօդացաւին պատճառաւ գործէ կը քաշուի 56 տարի ծառայելէ ետքը, որուն 27 տարին անցուցած է Ֆընտըճաքի մէջ, ուր ժողովուրդը վարժուած էր զինքը կոչել «Գէորգ Եղբայր»։ Կը վախճանի 1926ին, իր զաւկին բնակարանը։

Ուսումով սահմանափակ, արտաքինով և ներքինով պարզ, մեծ հաւատքի տէր, աղօթասէր ճշմարիտ հովիւ մը եղած է ամէն ատեն. իր մասին ժողովուրդէն ո՛չ մէկ գանգատ լսուած է։ Իր ծառայութեան մէջ նուիրեալ, խորքին մէջ անկեղծ, հոգևոր գործը իսկապէս իրեն նպատակ ըրած և այդպէս գործած է։ Ան իր ժողովուրդին սիրելի հայրիկ մը եղած է։

27. ՎԵՐ. ԲԱՐՍԵՂ ՏՕՆԻԿԵԱՆ

Ծնած է 1852ին (ուրիշ աղբիւրի մը համեմատ 1844ին) Կէմէրէկ։ Ծնողները Հաճընի Պայրամեան գերդաստանէն սերած էին, բայց ապա գաղթած և Կէմէրէկ հաստատուած, այս պատճառաւ ալ Կէմէրէկի ժողովուրդէն «Հաճըն Օղլու» կոչուած են։ Տասներկու տարիքին իր մայրը կը կորսնցնէ։ Նախնական ուսումը կը սկսի առնել տեղւոյն Ազգային Վարժարանին մէջ և զայն կը շարունակէ Աւետ. Դպրոցին մէջ։ Իր երիտասարդութեան սկզբնական տարիներուն կը միանայ Աւետ. Եկեղեցիի։ Աւելի բարձր ուսումի և կրթութեան համար իր երեք ընկերներուն հետ կը ղրկուի Վեր. Գրիգոր Լօմբրեանի քով, Մունճուսուն։ Ապա իր ուսումը կը շարունակէ Կեսարիոյ Ամերիկեան Բարձր. Վարժարանին մէջ։ Իր աստուածաբանական ուսումը կը ստանայ Մարզուանի Ճեմարանին մէջ, ուր չորս տարի յաճախելէ ետքը 1877ին կ'աւարտէ անոր դասընթացքը։ 1878ին իր ընտանիքը կը կազմէ ամուսնանալով Օր. Աննա Կ. Սվազլեանի հետ, որ Մարզուանի Ամերիկեան Աղջկանց Բարձր. Վարժարանի առաջին շրջանաւարտներէն և Թալասի Ամերիկեան Աղջկանց Դպրոցին վարժուհիներէն էր։ Տիկ. Աննա ճշմարիտ Երիցուհիի մը պարտականութիւնները կը կատարէ ամէն կերպով՝ հաւատարմութեամբ և ձեռնհասօրէն գործակցելով իր ամուսնին։

Տօնիկեան կէս դար իբր հոգևոր գործիչ ծառայած է մեծ

նուիրումով։ Մինչև 1882 իբր քարոզիչ կ'աշխատի Պար, Գանիա կուսակալութիւն։ 1882 — 1893, Ազիզիէ (Սեբաստիա) քարոզիչ է։ Հոն շինել կու տայ եկեղեցական շէնքը և երիցատունը. կը հիմնէ Աւետ. Նախակրթարանը որուն ուսուցիչները կ'ըլլան Երէց և Երիցուհի Տօնիկեան։ Քաղաքական զրպարտութեան մը զոհ ըլլալով կը ձերբակալուի և տասնց դատապարտութեան չկարենալով կը բանտարկուի Սվազի ծանր պատիժներու յատուկ բանտին մէջ։ 1895ին անպարտ կ'արձակուի՝ առողջութիւնը խանգարուած վիճակի մէջ։ 1895 — 97, Նեվշէհր է (Գանիա) իբր քարոզիչ։ Նոյն պաշտօնով մինչև 1902 կը գործէ Սթանօզ (Անկարա)։ 1902—1908, Կէմէրէկ կ'աշխատի, ուր հոգևոր հովիւ կը ձեռնադրուի 1903ին։ Կը ձեռնարկէ եկեղեցական և կրթական շէնքերու կառուցումին, բայց ներքին գժտութեանց պատճառաւ պաշտօնէն կը հրաժարի։ 1909 — 1914, Նիկսէ (Գանիա) է իբր հոգևոր հովիւ։ Առաջին Համաշխարհային Պատերազմի նախօրեակին Պէյրութ կու գայ իր աղջիկը այցելելու, և զերծ կը մնայ տարագրութեան սարսափներէն ու տառապանքէն։ Հոն՝ Պէյրութ և շուրջը՝ գրեթէ մինչև իր մահը կը գործէ անպաշտօն և կամաւոր կերպով և ապա պաշտօնապէս։ Կը վախճանի 1928 Մայիս 21ին Պէյրութ։ Երկու որդիներէն մէկը բժիշկ և միւսը գեղագործ է։

Տօնիկեան իր գործին նուիրեալ, հոգևոր նպատակը միշտ ամենէն վեր դասող, մինչև իր մահուան ժամը Յիսուսի համար իր առիթները օգտագործող, աննուաճելի ոգիով լեցուն, հոգեւոր արժէքները իրենց պարզութեամբը ներկայացնող հոգևոր գործիչ մը եղած է։

28. ՎԵՐ. ՍԱՄՈՒԷԼ ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ

Ծնած է 1871 Յուլիս 10ին Տարսոն։ Իր հայրը Մելգոն աղա՝ հեզահամբոյր և բարեպաշտ մարդ մը, իր որդին կը նուիրէ Աստուծոյ և զայն կը կոչէ Սամուէլ, Հին Կտակարանի նոյնանուն մարգարէի ծնողներուն հետևելով։ Սամուէլ իր հօրը ակնկալութիւնը ի զուր չի հաներ։ Տարսոնի Ամերիկեան Գոլէճին, Ս. Պօղոսի Հիմնարկի մէջ 1888է սկսեալ լուրջ դաստիարակութիւն մը կը ստանայ և 1893ին զայն աւարտելէ անմիջապէս ետքը Միացեալ Նահանգներ կը մեկնի իբր հոգևոր մշակ պատրաստուելու։ Վեր. Յարութիւն Ճէնանեան՝ հիմնադիրը Գոլէճի, սակայն, անոր վրայ մեծ ազդեցութիւն թողուցած է։ Ամառ մը Սամուէլ Ճէնանեանի ընկերացած է անոր աւետարանչական պտոյտին առթիւ և «օգտակար եղած իր վկայութիւններովն ու երգեցողութեամբը»։

1897ին իր վկայականը կը ստանայ Փրինսթընի Աստուածաբանական Ճեմարանէն, և նոյն տարին իսկ կը ձեռնադրուի ուսուցանիչ: Տր. Թ. Քրիսթիէ ստացած հրաւէրին վրայ Տարսոն կուգայ դասախօսելու Գոլէճի մէջ, ուր կ'աւանդէ անգլիերէն լեզու և փիլիսոփայութիւն: կ'ամուսնանայ ազնիւ և քրիստոնեայ աղջկան մը՝ Օր. Սրբուհի Թումայեանի հետ: Կրթական գործէն զատ կը զբաղի նաև իբր քարոզիչ թէ՛ Գոլէճի և թէ՛ Տարսոնի Աւետ. Եկեղեցիի մէջ: 1913ին դարձեալ Ամերիկա է, ուր տարի մը յետընթացաւարտի դասընթացքին կը հետևի Փրինսթընի Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ: Պատերազմէ քիչ առաջ 1914ին կը վերադառնայ Տարսոն: Կերպով մը կը յաջողի տարագրութենէ զերծ մնալ և մեծապէս օգտակար կ'ըլլայ մնացորդ հայութեան: 1918—19, Ատենապետն է Ազգային Միութեան: Իր ջանքերուն շնորհիւ երկու սեռէ 45 հայ որբեր կ'ազատուին Թուրքերու տուներէն: Երկու տարի Տարսոնի Աւետ. Եկեղեցիի իբր հոգևոր հովիւ կը պաշտօնավարէ: 1922ին կ'ապաստանի Կիպրոս, ուսկից հովուական հրաւէր կը ստանայ Ալեքսանդրիոյ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի մէջ ծառայելու: Մինչև 1943 Հոկտ. հաւատարմութեամբ և արդիւնաւորութեամբ կը գործէ: Եկեղեցին յարմար հանդիսաւորութեամբ կը տօնէ անոր քսանամեակը: Հաս դժբախտութիւնը կ'ունենայ 1925ին կորսնցնելու իր կողակիցը: Եկեղեցիին հոգևոր և նիւթական կերտիչը կ'ըլլայ: Ներկայ գեղեցիկ շէնքը իր քաջալերութեան և բարոյական ջանքերուն արդիւնքն է: Արկածի հետեւանքով իր դստեր մահը շատ սաստիկ կ'ազդէ այս արդէն կեանքի դառնութիւնները լիովին ճաշակած մարդուն վրայ: 1943-ին իր ծերութեան և հիւանդութեան պատճառաւ գործօն կեանքէ կը քաշուի: 1946, Հոկտ. 27ին կը վախճանի:

Հին սերունդի լաւագոյն պատրաստուած մշակներէն մէկն էր: Շատ նախանձախնդիր էր Աւետարանական Եկեղեցիի աւանդութիւններուն, ամէն կերպով կ'աշխատէր զայն հաւատարիմ պահել ուղղափառութեան: Եկեղեցիին մէջ անոր հակառակ ելած երեւոյթները մեծ ցաւ կը պատճառէր իրեն: Այս ուղղութեամբ երկասիրած է գրքոյկ մը «Մեր Եկեղեցիները» անունով, և հրատարակած զայն: Իր խօսքերուն մէջ պարզ և կեանքին մէջ իր սկզբունքներուն հաւատարիմ մէկն էր: Իբր Աստուծոյ Թագաւորութեան համոզեալ քարոզիչ օգտակար եղած է, և սիրուած իր ժողովուրդէն:

29. ՎԵՐ. ԱՍԱՏՈՒՐ ԵՂՈՅԵԱՆ

Ծնած է 1867 Սեպտ. 17ին Խարբերդի Թլկատին (Խույլու) գիւ-

ղը, բարեպաշտ ընտանիքի մէջ։ Հայրը Զաքար և մայրը Զարդար գիւղի առաջին Բաղաքականներէն են։ Իր նախնական ուսումը կ՚առնէ գիւղի դպրոցին մէջ և տունը՝ իր հօրմէն։ 1878ին կը յաճախէ Խարբերդի Աւետ. Դպրոցը։ Յաջորդ երեք տարիներուն դարձեալ գիւղի դպրոցը կը մնայ։ Տնտեսական նեղութեանց պատճառաւ Խարբերդի մէջ ուսումը կը շարունակէ ընդհատումներով։ Այս միջոցին երկու տարի ուսուցչութեամբ կը զբաղի Արաբկիր և Մալաթիա։ Վերջապէս Եփրատ Գոլէճի դասընթացքը կ՚աւարտէ 1889ին, դասարանին առաջինը հանդիսանալով։ Շրջանաւարտութենէն երկու ամիս առաջ իր հայրը կորսնցնելու դժբախտութիւնը կ՚ունենայ։ Երկու տարի ուսուցիչ-քարոզիչ է նախ Արաբկիր և ապա Մալաթիա։ 1891ին կ՚ամուսնանայ Օր. Սառա Տամպուրաճեանի հետ. Նոյն տարին Խարբերդի Աստուածաբանական ճեմարանը կը մտնէ։ Յաջորդ տարին Ամերիկա երթալու նպատակով Խարբերդէ կը մեկնի, բայց ետքը կը փոխէ իր միտքը՝ Ալեքսանդրէթէ ետ դառնալով Մարաշ կը հասնի, ուր երեք տարի (1892—1895) կը հետեւի աստուածաբանութեան։ 1895ին քարոզիչ է Բալուի մէջ, ուր երկու ամիս չանցած ընդհանուր հայկական ջարդի առթիւ ինքն ալ գլխէն կացինահար կ՚իյնայ դիակներու մէջ։ Գիշերը սթափելով տուն կ՚երթայ։ Քանի մը օր ետքը իր կնոջ հետ Խարբերդ կը մեկնի։ 1896—97, քարոզիչ է Խարբերդ, ուր կը ծնի իր առաջին զաւակը Սառա (Տիկ. Թէյլըր), ծնունդէն շաբաթ մ՚առաջ կը մեռնի Սառային հայրը Զաքար, մէկ շաբաթ վերջն ալ իր տիկինը։ 1897ի Փետր.ին երկրորդ անգամ կ՚ամուսնանայ Օր. Արաքսի Պէննէեանի հետ։ 1897—1901 քարոզիչ է Թլկատինի մէջ, ուր հովիւ կը ձեռնադրուի։ 1901—1905, իբր հոգեւոր հովիւ կը պաշտօնավարէ Ուրֆա։ Կրօնական ըմբռնումներուն մէջ մեծ փոփոխութիւն մը յառաջ գալով նախկին ազատական և արդիական գաղափարները կը թօթափէ, ապա Անթէպի մեծ հոգեւոր արթնութեան մասին լսելով հոն կու գայ և մեծապէս կ՚ազդուի ու կը փոխուի։ Հոգեւոր արթնութիւնը իր միջոցաւ կը մտնէ Ուրֆա։ Եղայեան չի գոհանար միայն Եդեսիա գործելով, աւետարանչական պտոյտներ կը կատարէ շրջակայ քաղաքներու մէջ։ 1905ին կը վերադառնայ Խարբերդ, ուր կարգ մը դասեր կու տայ Աստուածաբանական Դպրոցի մէջ, միեւնոյն ատեն Կիրակի օրեր քարոզելով մօտակայ գիւղերը։ 1906 Յունիսէն 1909, կը հովուէ Մէզրէի Հայ Աւետ. Եկեղեցին։ 1909—1912, դարձեալ Եդեսիա է, ուր 1911ին յառաջ եկած արթնութեամբ եկեղեցին հիմնապէս կը նորոգուի։ Գերման միսիոնարներէ առնուած հրաւէրին վրայ կը վերադառնայ Մէզրէ, Ս. Թադէոսեան անուն քարոզիչ պատրաստող դպրոցը հիմնելու և

վարելու։ Եղայեան ուխտի ուսանելու և Եւրոպայի եկեղեցական մեծ դէմքերու հետ շփում ունենալու համար Գերմանիա կը ղրկըւի, ուր՝ սակայն՝ առողջական պատճառներով հազիւ երկու ամիս կը մնայ և կը վերադառնայ Մեզրէ և 1913ի գարունը իր անունով կը բանայ դպրոցը, որ կը շարունակէ մինչև 1915ի Յունիսը տարագրութեանց պատճառաւ։ Եղայեան Մէզրէ կ'անցընէ պատերազմի շրջանը և փոքր մնացորդը կը մխիթարէ։ 1916ին իր երկրորդ կինն ալ կը կորսնցնէ, և երրորդ անգամ ըլլալով կ'ամուսնանայ Մուշի Գերմանական Որբանոցի վարժուհիներէն Օր. Էլմաստ Նշանեանի հետ։ 1922ին ընտանիքին հետ վերջին անգամ ըլլալով կը բաժնուի Մէզրէէն և կ'այցելէ Անթէպ, ուր մի քանի շաբաթ կը գործէ տակաւին հոն մնացած հայերու մէջ, ապա Հալէպ-Պէյրութ ճամբով կը մեկնի Ամերիկա, և կը հաստատուի Փասատինա։ Մինչև կեանքին վերջը իբր ուսուցանիչ կը շրջի Միացեալ Նահանգները և ուրիշ երկիրներ։ 1934—35ին այս նպատակով կ'այցելէ Ֆրանսայի և Մերձաւոր Արևելքի մէջ սփիւռքի հայերը։ Աւետարանչական վերջին պտոյտին առթիւ ծանր կերպով կը հիւանդանայ Գանատա, կը փոխադրուի Տիթրոյթ ուր 1937 Նոյ. 17ին իր վերջին շունչը կ'աւանդէ։

Վեր. Եղայեան քաջ հովիւ մը, Քրիստոսի Բ. գալստեան, քաւութեամբ փրկութեան, և տառական ներշնչման անվախ քարոզիչ մը եղած է։ 1903ին իր նոր փորձառութենէն ետքը իր գըտնըւած բոլոր տեղերուն մէջ ապաշխարութիւնը և Քրիստոսի նուիրումը և սրբութիւնը շեշտած և հոգևոր զարթում մը յառաջ գալուն միջոց եղած է։ Թէպէտ կարգ մը հովիւներ իր բոլոր կրօնական գաղափարներուն մէջ իրեն հետ համակարծիք չէին գտնուած բայց զինքը իբր հոգևոր մը յարգած և սիրած են։ Ս. Գիրքի տեւական ուսանող մը եղած և իր բոլոր առաջնորդութիւնը անկէ առնելու աշխատած և անոր լոյսին հաւատարմութեամբ ապրելու ջանադիր գտնուած է։

30. ՎԵՐ. ՎԱՐԴԱՆ ԵՐԱՆԵԱՆ

Ծնած է Մարաշ 1871ին։ Իր հայրենիքը կը սկսի առնել իր ուսումը զոր ապա կը շարունակէ Անթէպի Աւետարանական Գոլէճին մէջ։ 1893—1895ի միջոցին ուսուցիչ է նախ Քիլիս ապա Եդեսիա։ Գոլէճի դասընթացքը կ'աւարտէ 1898ին։ Նոյն տարին իբր ուսուցիչ-քարոզիչ կը ղրկուի Անտիոք, ուր 1901ին կ'ամուսնանայ Անթէպցի Օր. Նուարդ Ն. Հալէպլեանի հետ։ Կ'ունենայ չորս աղջիկ և մէկ մանչ զաւակներ։ Անդրանիկը՝ Հերմինէ՝ ամուսնացած է և իր ամուսինով միասին հաստատուած՝ Զէխոսլովաքիա։ Երկու կրտսեր

դաւերը՝ Արաքսի և Արուսեակ՝ Միացեալ Նահանգներու մէջ են։ Զորրորդ զաւակը՝ Երուանդ՝ մեքենագէտ-ճարտարագէտ է, Ամերիկա։ Կրտսերագոյնը Պերճուհի՝ ամուսնացած է Ալպերդ Հալէպլեանի հետ։ Վ. Երանեան 1902ին Անտիոքէ կը մեկնի Մարաշ, Կիլիկիոյ Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ ուսանելու համար։ 1905ին, ուսումնաւարտ ըլլալէ յետոյ, կը սկսի իր երկար պաշտօնավարութեան Տէօրթ-Եօլի Աւետարանական Եկեղեցիին մէջ, ուր 1913ին հոգևոր հովիւ կը ձեռնադրուի։ 1915ին ընտանեօք կը տարագրուի Րագգա, ուրկէ 1917ին կուգայ Հալէպ և Վեր. Ա. Շիրաճեանի վարած որբանոցին մէջ պաշտօն կը ստանձնէ։ Կառավարութեան կողմէ կը ձերբակալուի և կը բանտարկուի. քանիցս կը ծեծուի և կը խոշտանգուի։ Երեք ամիս ետք կը փոխադրուի Ադանա, ուր մինչև զինադադար կը մնայ բանտի մէջ։ 1921ին, Կիլիկիոյ պարպումին առթիւ ընտանիքով կ'ապաստանի Կ. Պոլիս։ Կը հրաւիրուի Սելանիկ հաւաքուած Աւետարանական հայերու մէջ գործելու համար, և 1922ի Դեկտեմբերին կը ձեռնարկէ պաշտօնին։ Կը կազմակերպէ եկեղեցին, զոր կը հովուէ մինչև 1929ի Սեպտեմբերը, երբ հրաժարելով իբր ուսանող կը մեկնի Միացեալ Նահանգներ, ուր երկու տարի կ'ուսանի Օպըրլինի Աստուածաբանական Ճեմարանին մէջ։ Ատեն մը կը պաշտօնավարէ իբր Նիւ Հէյվընի Հայ Աւետ. ժողովուրդի հոգևոր հովիւ։ 1943ին սրտի տագնապէ մը ետքը կը վախճանի։

Կեանքի դառնութիւնները և տարագրութեան տառապանքները լման չափով ճաշակած բայց մինչև վերջը իր պաշտօնին հաւատարիմ մնացած է։ Աւելի գործնական քան թէ գաղափարական հակումներով օժտուած այս գործիչը իր բոլոր կարողութիւններով աշխատած է օգտակար ըլլալ իր գտնուած վայրերուն մէջ։

31. ՎԵՐ. ՅԱԿՈԲ ՇՆՈՐՀՕՔԵԱՆ

Զաւակն է Յարութիւն Շնորհօքեանի, և թոռը Գորտըլեա Օղլու Յակոբի։ Յարութիւն երիտասարդութեան առաջին տարիներուն Աւետարանական Շարժումի յարած և յիսնական թուականներէն սկսեալ ուսանած է Փրոֆ. Ալեքսան Պէզճեանի և միսիոնարներու քով։ Երկար ընդմիջումներէ և այլ միջոցներուն իբր աւետարանիչ գործելէ ետքը կը յաջողի 1878ին վկայական առնել Մարաշի Աստուածաբանական Դպրոցէն։ Ապա չորս տարի ալ զանազան տեղեր գործելէ ետքը իր հայրենիքը Անթէպ կը հաստատուի։ Յակոբ ծնած է 1871ին Պաղչէ, Ամանոս, ուր հայրը Յարութիւն իբր քարոզիչ կը ծառայէր։ Յակոբ միշտ Թափառող և փոքր Թաշակով ապրող համեստ հովուական ընտանիքի մը բոլոր նեղու-

թիւններուն և գրկումներուն կը մասնակցի։ Իր նախնական և երկրորդական ուսումը կ՚առնէ Անթէպ, ուր գոլէճի վկայականը կը ստանայ 1891ին։ 1891 — 1905, ուսուցչութեամբ կը զբաղի զանազան վայրերու մէջ։ 1905 — 1916, վաճառական է Անթէպ։ 1916 — 18 տարագիր է Պիրէճիկ։ 1923 — 24, քարոզիչ է Քեսապ։ 1924 — 27, ուսանող Պէյրութի Կրօնական Գործիչներու Դպրոցը։ Վերջին տարին կը սկսի պաշտօնավարել Զահլէ, ուր 1928ին հոգեւոր հովիւ կը ձեռնադրուի։ Հինգ տարի հոս աշխատելէ ետքը իբր հոգ. հովիւ կը ծառայէ նաև հետևեալ եկեղեցիներուն. — 1932 — 35, Քեսապ, 1935 — 37 Ալեքսանդրէթ, 1937 — 42 Զահլէ, 1942 — 45 Ճթարա։ Վերջին տարուան Հոկտեմբերին յառաջացած տարիքին պատճառաւ գործէ կը քաշուի և 1950ին կը վախճանի, ետին թողելով իր այրին և երեք զաւակները։

Վեր. Շնորհօքեան մաքուր և ուսումնասէր, աւետարանական խոր գիտակցութեան տէր, իր եկեղեցիին համար նախանձայոյզ, անձանձիր գործող, գործին մէջ միշտ արթուն, ի պահանջել հարկին իրաւախոհութեամբ գործելու պատրաստ, մարդերը շուտ հասկնալու հասունութեամբ օժտուած, թէպէտ մերթ կասկածամիտ, իր եկեղեցիին վրայ անխախտ հաւատք ունեցող, իր գործերուն մէջ հաշուագէտ գործիչ մը և արդիւնաւոր աշխատող մ՚եղած է։ Իր բոլոր մանչ երախաներուն և մի քանի մեծցած աղջիկներուն մահովը ընտանեկան յարկը թէպէտ միշտ սուգով պատած է՝ իր հաճելի և սրամիտ զուարճախօսութիւնը մինչև վերջը կրցած է պահել։

32. ՎԵՐ. ԵՆՈՎՔ ԿԷՕՔԿԷՕԶԵԱՆ

Ծնած է Հարունիէ (Խաչը), Ամանոս լեռ, բարեկեցիկ ընտանիքի մը մէջ։ Հայրը Էքիզ Աղա տեղւոյն Աւետարանական եկեղեցիին սիւնը եղած է հոգեւորապէս և նիւթապէս, մինչեւ իր նահատակումը 1909ի Ջարդին առթիւ։ Այս պատճառաւ պատանին Ենովք, որ կ՚ուսանէր Տարսոնի Գոլէճին մէջ, դպրոցէն ելլելով կը ստիպուի գործնական կեանքը մտնել։ 1915ին տարագիր է Անդր-Յորդանանի Սալթ քաղաքը, 1917-1919 Թարգման է անգլիական բանակին մէջ։ Կը գնահատուի և կը վարձատրուի երկու շքանշաններով։ 1919ին կը վերադառնայ իր հայրենիքը, զոր շատ չանցած կը ստիպուի լքել և ապաստանիլ Սուրիա։ 1922-24ի միջոցին քարոզիչ է Էքիզ-Օլուգ և Քէօրքէնէ։ 1924-1927 ջոցին ուսուցիչ-քարոզիչ, աւարտելով Պէյրութի Կրօնական Գործիչներու Դպրոցը, աստուածաբանութիւն կ՚ուսանի. 1927ի Յուլիսէն սկսեալ կը պաշտօնավարէ Պէյրութ Պէյրութ։ 1927ի Յուլիսէն սկսեալ կը պաշտօնավարէ Պէյրութ, ուր 1928 Մայիս 8ին հաքաղաքի Ա. Հայ Աւետ. Եկեղեցիին մէջ, ուր 1928 Մայիս 8ին հա-

վիւ կը ձեռնադրուի։ Բ. Համաշխարհային Պատերազմի միջոցին առողջութիւնը լուրջ կերպով կը խանգարուի։ 1947ին կը ստիպուի գործէ քաշուիլ։ Երկար և տառապալից հիւանդութենէ մը ետք կը մեռնի 1950ին, ետին թողելով այրի մը, Տիկ. Մարի և երեք աղջիկ զաւակներ, Ալիս, Մէկի և Շաքիկ, առաջին երկուքը ամուսնացած՝ մէկը Միացեալ Նահանգներ և միւսը Պէյրութ։

Կէօքէօզեան իր պաշտօնավարած երկու եկեղեցիներէն ալ սիրուած էր իր հաճելի ընկերային յարաբերութեամբը, խօսակցութեամբը և համակրելի բնութեամբը։ Ան իր աշխատանքին մէջ ճշդապահ և կանոնաւոր գտնուած, և ժիր ու արդիւնաւոր գործիչ մը եղած է։ Իր Հալէպ իր կանոնաւոր և յաճախակի այցելութիւններովը ցրուած ժողովուրդը հաւաքած և զայն եկեղեցիի կապած է։ Բեմի վրայ խօսիլ իրեն մեծ հաճոյք մըն էր, լրջօրէն կը պատրաստուէր և բառ առ բառ գոց սորվելով բեմէն կ՚արտասանէր իր քարոզները մեծ խանդավառութեամբ, երբեմն կ՚ունենար բանաստեղծական թռիչք։ Այս կերպով կը տպաւորէր իր ունկնդիրները, որոնք ամէն կիրակի կը խռնուէին Մէմորիըլ Հոլ անուն սրահին մէջ, ուր մինչև օրս կը կատարուին եկեղեցիին բոլոր հոգևոր հաւաքոյթները։

33. ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉ ՍԻՄՈՆ ՊԷԲԵԱՐԵԱՆ

Կը կարծուի թէ ծնած է 1874ին, Անթէպ։ Հայրը նախնական ուսում մը առնելէ կը սկսի պղնձագործութեան հետևիլ։ Պատանեկան տարիքին Անթէպի մէջ Վեր. Յարութիւն Ճենանեանի աւետարանչական մէկ հաւաքոյթին օրուան պատգամէն կ՚ազդուի և ինքզինքը կը նուիրէ Քրիստոսի։ Իր արհեստին հետևելով հանդերձ անհատապէս կը զբաղի աւետարանչութեամբ։ Ատեն մը ետք Կիլիկիոյ Աւետ. Միութեան Անթէպի Շրջանային վարչութիւնը զինքը կը ղրկէ Ճիպին, Եփրատի ձախ ափին գիւղ մը, ուրկից 1915ին կը տարագրուի։ 1918ին վերադարձ Ճիպին է, ուր կը գործէ մինչև որ Թուրք-քեմալական կառավարութիւնը կը գրաւէ գիւղը։ Ապա 1922ին Հալէպ կ՚անցնի, 18 տարի Ճիպինի Աւետ. Եկեղեցիին ծառայելէ ետքը։ Գըրըգ-խանի Աւետարանական հայերուն մէջ գործելու համար հոն կը ղրկուի։ Մէկուկէս տարի կատարեալ նուիրումով և արդիւնաւորութեամբ հոս գործելէ ետք 1924 Յունուար 15ի առաւօտուն յանկարծամահ կ՚ըլլայ յիսուն տարիքին մէջ։ Ամուսնացած էր նախ Օր. Նուէրա Չէրչեանի, և անոր մահէն ետք Օր. Վիգդորիա Բչագճեանի հետ։ Վերջինին հետ միայն ամիս մը կենակցութիւն ըրած էր։

Այս ուսումով թերի, պարզ, բայց հոգևոր խոր փորձառու-

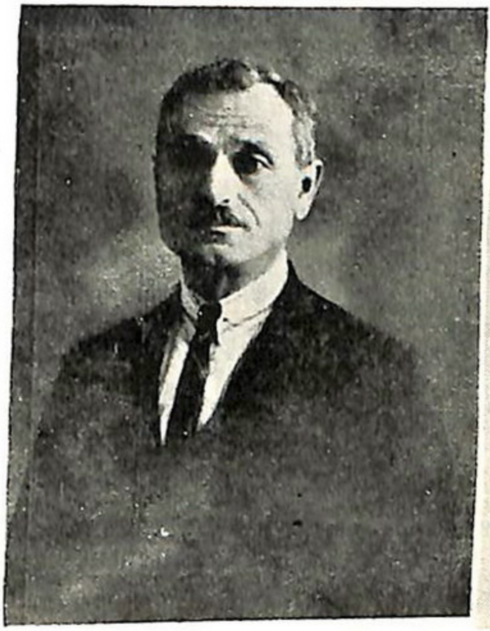

Աւետարանիչ Կ. ԹՈՒՄԱՅԵԱՆ

Աւետարանիչ Ա. Ա. ԼԵՒՈՆԵԱՆ

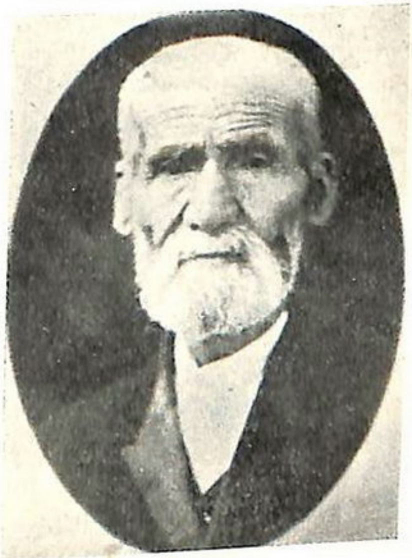

Վեր. Ա. ԵՂԻԱՅԵԱՆ
Համատանցի

Վեր. ԿԱՇԱ ՇԻՄՈՒՆ
Ա. Հովիւ Համատանի

Վեր. Յ. ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆ
Բ. Հովիւ Համատանի

Վեր. Ջ. ՀԱՔՍ
Համատանի միսիոնար

ԷԶԱԴ (ԻՍԱՀԱԿ) ՍՈԼԹԱՆԷ
ԶՈՀՐԱՊԵԱՆ

ԷՔՐԷՄ ՍՈԼԹԱՆԷ
ԶՈՀՐԱՊԵԱՆ

Հիմնադիրք Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ Համատանի

թեան տէր Աստուծոյ հաւատարիմ ծառան միշտ սիրուած է բոլորէն: Իր հոգեւոր պատգամներովը, անսեթեւեթ կեանքովը եւ իմաստութեամբը բարի օրինակ մը եղած է իր գտնուած միջավայրին մէջ: Նոյնիսկ Թուրքերն ու քուրդերը կը յարգէին զինքը իբր Աստուծոյ մարդը:

34. ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉ ՓԱՆՈՍ Խ. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Ծնած է Զէյթուն Ենիթաղրաբար 1880ին: Նախնական ուսում մը կը ստանայ իր հայրենիքը, եւ ապա կը զբաղի մանր առեւտուրով: Պատանեկան տարիքին կը տեսնէ Աւետարան մը, կը հետաքրքրուի եւ կը գնէ զայն, որուն ընթերցումը զինքը կ՚առաջնորդէ Քրիստոսի: Քիչ յետոյ կ՚անդամակցի Զէյթունի Աւետ. Եկեղեցիի: Իր շուկայի գործը շարունակելով հանդերձ ցերեկ ատեն եւ իրիկուններ կը զբաղի աւետարանչութեամբ ուր որ առիթը կը գտնէ, տուները, խանութը, փողոցը, այգիները: Երկար ատեն իբր սարկաւագ կը ծառայէ Զէյթունի Աւետ. Եկեղեցիին: Տարագրութեան տարիները, 1919-20ի Զէյթունի եւ Մարաշի տխուր դէպքերը իր հաւատքը աւելի կը խարսխեն եւ իր աւետարանչական հոգին աւելի կ՚արծարծեն: Հալէպ հասնելէ ետքը վարիչ մարմիններու կողմէ իբր աւետարանիչ կը ղրկուի Պէյլան՝ 1923ին: Իր օրով փոքր եկեղեցին կը զօրանայ: Երկար չ՚ապրիր, 1933 Փետր. 13ին կը վախճանի կարճ հիւանդութենէ մը ետքը: Իր երկու մանչ զաւակներէն առաջինը, Վեր. Յովհաննէս, ինքզինքը նուիրած է հոգեւոր գործի, «հայրական փափաքին ընդառաջելով», իսկ կրտսերը՝ Գերսամ՝ պատասխանատու խմբագիրն է Պէյրութի «Զարթօնք» օրաթերթին:

35. ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉ ՎԱՐԴԱՆ Մ. ՔԷՕԹԷՔԵԱՆ

Ծնած է 1862ին Մարաշ, ուր նախնական ուսում մը առնելէ ետքը կը սկսի հետեւիլ արհեստի իր հօրը օգնելու համար: Իր բարեպաշտ հօրը շունչով սնած կանուխէն կը մասնակցի աղօթաժողովներու իր ջերմ աղօթքներովը: Տասնվեց տարիքին կը սկսի իր երէց եղբօր Կարապետի հետ աւետարանչութիւն ընել մօտակայ գիւղերու մէջ: Մարաշի Գերմանական Առաքելութեան անդամներէն զուիցերացի Օր. Րոնըրի թելադրութեամբ նոյն կազմակերպութիւնը կ՚որոշէ զինքը իբր աւետարանիչ ծառայութեան հրաւիրել՝ գերմանական հիւանդանոցի մէջ իրեն դարմանագիտական փորձառական հմտութիւն մը տալէ ետքը: 1900էն սկսեալ քանի տարի նոյն հաստատութեան մէջ կը գործէ իբր աւետարանիչ, վե-

բակոցու եւայլն։ 1920ին քաղաքէն հեռացող Ֆրանսական բանակին հետ իր կրտսեր եղբօր և երկու զաւակներով միասին Ատանա կը հասնի ոտքէն վիրաւորուած վիճակի մէջ։ Ատանա իբր աւետարանիչ օգտակար ծառայութիւն կը մատուցանէ։ 1921ին Ալեքսանդրէթ է, ուր Ամերիկեան Նպաստամատոյցի վարիչ Տր. Ճ. Մարթինի կողմէ պաշտօնի կը կոչուի, միեւնոյն ատեն կը զբաղի աւետարանչութեամբ։ 1923ին իբր քարոզիչ կը ղրկուի Համս, ուր իր դարմանումներով և գործնական հոգեւոր խրատներով օգտակար կը հանդիսանայ։ 1929ին կը փոխադրուի Լաթաքիա ուր կը շարունակէ նոյնպէս օգտակարութեամբ ծառայել Աւետ. և Հայ ժողովուրդին։ 1934ին ծերութեան պատճառաւ կը քաշուի գործօն կեանքէ. նոյն ատեն կը վախճանի իր կողակիցը։ Ինքն ալ կը հիւանդանայ և չորս տարի տառապելէ ետքը կը մեռնի 1944 Հոկտ. 31ին։ Ունի երկու զաւակներ, ամուսնացած դուստր մը՝ Սիրան և մանչ մը՝ Վահան։

36. ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉ ՆՇԱՆ ԳԱՐՃԵԱՆ

Ծնած է 1887ին Մարաշ։ Տարրական ուսումէ մը յետոյ շուկայ կ'իջնայ. մինչեւ 1914 Թրքական վաճառատուններու մէջ կ'աշխատի վստահութիւն ու համակրանք շահելով իր ուղղամտութեամբը։ 1902-3ի Կիլիկիոյ մեծ հոգեւոր արթնութեան ատեն Վեր. Մ. Փափազեանի վարած աւետարանչական մէկ ժողովին մէջ կ'ապրի իր կեանքին դարձակէտը և ինքզինքը կը նուիրէ Քրիստոսի։ 1914-18ին զինուոր է Թուրք բանակին մէջ։ Հայրենիքը վերադառնալով մինչեւ 1936ի Նոյեմբերը կը մնայ հոն, 1927ին կ'ամուսնանայ Օր. Խաթունի հետ, կ'ունենայ երկու մանչ զաւակներ՝ Յովհաննէս և Յովսէփ։ Մարաշ մնացած միջոցին հայ մանուկները իր շուրջը կը հաւաքէ և կ'աշխատի անոնց օգտակար ըլլալ իր կարողութեան սահմանին մէջ։ Իսկ չափահասներու կիրակնօրեայ քարոզներովն ու շաբաթական այցելութիւններովը մեծապէս օգտակար կ'ըլլայ։ Իր զաւակներուն կրթութեան համար կը ստիպուի փոխադրուիլ Հալէպ, 1936ի Նոյեմբերին։ Կ'անդամակցի Բեթէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի, ուր կը գործէ իբր ժամկոչ, քարտուղար, գանձիչ և մանաւանդ աւետարանիչ։ Կարճ ատեն մ'ալ իբր աւետարանիչ կը գործէ Անտիոքի մէջ։ 1945, Յուլիսին իբր աւետարանիչ Գոլտաուրան կը ղրկուի, ուր իրեն կ'օգնէ որդին Յովհաննէս։ Հալէպ եկած ատեն անողոք հիւանդութեամբ մը-սկսած էր տառապիլ, որ հոս աւելի կը սաստկանայ։ Նոյն տարուան Նոյեմբերին կը գամուի անկողնին մէջ և 1946, Փետր. 9ին հոգի կը յանձնուի իր անշնչացեալ մարմինը։

Հակառակ իր շատ թերի ուսումին առողջ կրօնական գաղափարներու և հոգևոր հաստատուն փորձառութեան տէր մէկն էր։ Զոհողութեան և ծառայութեան ոգիով լեցուն, զերծ արտաքին ցոյցերէ ինքզինքը նուիրած էր հոգևոր գործի։ Իր համեստութիւնը, քաղցրաբարոյութիւնը և իմաստութիւնը ամէնուն սիրելի դարձած էր։

37. ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՉ ԳԷՈՐԳ ԹՈՒՄԱՅԵԱՆ

Ծնած է 1878ին Տարսոն։ Մեծապէս ազդուած է իր բարեպաշտ և աղօթասէր մօրմէն և հոգևոր կեանք ապրող իր երէց եղբօրմէն։ 1891ին կը դադրի դպրոց յաճախելէ և իր բարեպաշտ մօրեղբօր խանութը կը մտնէ, ուր հինգ տարի կը մնայ։ Մինչև հոս կը սորվի միայն խանութէն տուն, և տունէն եկեղեցի տանող ճամբան։ 1893ին կ'անդամակցի Տարսոնի Աւետ. Եկեղեցիին։ 1896ին կ'ունենայ իր սեպհական խանութը, և կը կազմէ նաև ընկերներու և բարեկամներու շրջանակ մը։ Կը սորվի խմել և զուարճանալ. կ'ապրի աշխարհիկ կեանք մը զոր կը փափաքի ազատօրէն և լիուլի վայելել։ 1901ին Վեր. Համբ. Կէօլգալաճեան, իր եկեղեցիին Հովիւը, իրեն կ'այցելէ խանութին մէջ և կը խրատէ զինքը. անոր խօսքերուն ազդեցութեան տակ դարձեալ կ'ապաշխարէ։ 1902ի Նոր Տարուան աղօթքի եօթնեակին առթիւ աղօթաժողովի կը մասնակցի և իր փորձառութիւնը յուզիչ բառերով կը պատմէ։ Ուրիշ երիտասարդներ իրեն կը հետևին։ Աւետարանչութեան համար մինչև Ադանա կ'երթան։ Դպրոցի ուսուցչին՝ ապագայ Վեր. Ս. Մանուկեանի՝ և ապա Անթէպէ եկող այցելու աւետարանիչներու շնորհիւ աւելի կը խորունկնայ հոգևոր կեանքի մէջ։ Վերջինները կը ճանչնան «Նոր կեանք»ը։ Ուսումը շարունակելու փափաք կ'արթննայ իր մէջ, և 1904ին իր հոգևոր ընկերոջ՝ Վեր. Ս. Աղպապեանի՝ հետ Գոլէճ կը մտնէ։ Հինգ տարի շարունակելէ ետք աչքի ցաւի պատճառաւ, Գոլէճը աւարտելու երկու տարի մնացած, կը ստիպուի դարձեալ ուսումը դադրեցնել։ 1911ին Զինճիրլէրէի որբանոցին մէջ տնօրէն է։ 1914ին կ'ամուսնանայ Օր. Մամուլեանի հետ, Տարսոն։ 1915—18ին զինուոր է Թուրք բանակի բանուորական վաշտին մէջ բաղկացած միայն հայերէ, որոնց ամէն գիշեր կը քարոզէ։ 1918ին նորէն Տարսոն է. քիչ ետքը Օսմանիէ է, իր կնոջը հայրենիքը։ Մարաշի ջարդի տարին, 1920ին, ընտանիքով Ալեքսանդրէթ կ'ապաստանի, ուր 1923ին Աւետ. Եկեղեցիի կողմէ կը հրաւիրուի իբր աւետարանիչ գործելու։ Հինգ տարի հոս աշխատելէ ետք նոյն պաշտօնով կը փոխադրուի Գըրըգ-Խան, ուր կ'աշխատի մինչև 1935ի ամառը, երբ Հալէպի Շրջանային Վար-

չութեան սրսկումով հոգևոր պաշտօնը կը թողու։ Նախ Պէյրութ և ապա Կիպրոս մինչև իր մահը ուսուցումով կը զբաղի։

Իր կրօնական գաղափարներուն մէջ անկեղծ, համոզումներուն մէջ անդրդուելի և մարդոց հոգևոր փրկութեան համար նախանձայոյզ մէկն էր։ Բայց մտքի հորիզոնը փոխանակ ընդարձակուելու միշտ կը նեղնայ, յետադիմական-անջատողական կրօնական շարժումի ազդեցութեան տակ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի հոգիին խորթ գաղափարներ կը կաղապարուին իր մէջ։ Այս պատճառաւ իր պաշտօնավարած եկեղեցիին մէջ դժուարութիւններու կը հանդիպի և ակնկալուած օգտակարութիւնը չունենար, հակառակ իր կարգ մը բարեմասնութիւններուն։

38. ԱԲՐԱՀԱՄ ԽՕՃԱ ԼԵՒՈՆԵԱՆ

Արտասովոր դէմք մըն է Աբրահամ Յ. Լևոնեան, որուն ժողովուրդը տուած է խօճա մակդիրը, որ կը համապատասխանէ Գալֆայի կամ պոլսեցիներու պատուելիին։ Անիկա նմանութիւններ ունի Աթէնքի փողոցները և շուկաները պտըտելով սորվեցնող Սոկրատի և Յուդայի անապատին մէջ քարոզող Յովհաննէս Մկրտիչի։ Արտասովոր է ան իր ֆիզիքական կազմովը, տարազովը, ապրելակերպովը, գաղափարներովը, կեանքովը։ Ծնած է 1855ին կամ ուրիշ աղբիւրի համեմատ 1859ին Անթէպ։ Հայրն է ԺԹ. դարու կէսէն ետք իբր ուսուցիչ հռչակ հանած Զալագ Աստուածատուր Գալֆայ։ Մեծցած է բարեպաշտ հօր մը և սրբասուն մօր մը խնամքին տակ։ Իր ուսումը առած է Անթէպի Աւետ. Գոլէճին և Մարաշի Աստուածաբանական ճեմարանին մէջ։ Ատեն մը իբր թարգման գործած է Անթէպ Պարտի բժիշկ միսիոնար Տօքթ. Նարխիքով, որուն թելադրութեամբը Լիվըրփուլ կը զրկուի բժշկութիւն ուսանելու։ Հոգին կ՚ըմբոստանայ, սակայն, այդ մեծ քաղաքին մէջ տեսածներուն դէմ, և կը վերադառնայ իր հայրենիքը ապրելու և գործելու անոր պարզ միջավայրին մէջ։ Երկար տարիներ իբր քարոզիչ կը պաշտօնավարէ, բայց աւելի յարմար կը գտնէ իբր ազատ աւետարանիչ աշխատիլ քան թէ իբր թոշակաւոր գործիչ ծառայել։ Իր եղբօր փրոֆ. Սարգիս Լևոնեանի բնակարանին ձեղունը իբր խորշիկ ընտրած, տեղական երկար փէշերով գործածուած հագուստ հագած, գլուխը հին կարմիր գտակով ծածկած, անութին տակ Ս. Գիրքով մը զինուած կը սկսի աւետարանչական արշաւներ կատարել Անթէպի և անոր շրջակայ գիւղերու և քաղաքներու մէջ։ Անընդհատ կը շրջի ամէն տուն, փողոց, եկեղեցի և կը խօսի ամէն անհատի։ Իր քարոզը կարճ է խառ-

ցնել սա նախադասութեան մէջ. «Ապաշխարեցէ՛ք, քանզի Քրիստոսի երկրորդ գալուստը մօտ է»: Եւ ժողովուրդը մօտիկ կ՚ընէ անոր անկեղծ, պարզ պատգամին. անխտիր կը սիրուի և կը յարգուի բոլորէն, քանիերորդ դարու սուրբի համբաւը կը շահի: Որքան անկեղծ նոյնքան համարձակ է իր քարոզութեան մէջ: Երկու անգամ կը բանտարկուի Թուրք կառավարութեան կողմէ, նախ՝ իբր սուտ մարգարէ Մահմետի ըրած ակնարկութեան համար, և ուրիշ անգամ իր գրած մէկ նամակին մէջ գրաքննիչին կողմէ իբր խռովարարական դատուած մի քանի անմեղ բառերուն համար: Բայց չի կորսնցներ իր համարձակութիւնը, իր յանդուգն պատասխաններով կը զարմացնէ հարցաքննիչները: Բանտը աւետարանչական գործի կը վերածէ. նոյնիսկ ոստիկան զինուորներու հարիւրապետը իրեն մօտիկ ընելու կուգայ, որուն հիւանդ տղան աղօթքով բուժած էր: Երկու անգամին ալ իր ազատ արձակումը ճիշդ Թուականով կը նախայայտնէ իր բանտակիցներուն, և այդպէս ալ կը պատահի: Տարագրութեան տարիներուն կը մնայ իր հայրենիքը: 1922ին, բոլոր հայերու Սուրիա գաղթելէն ետքը, դարձեալ Անթէպ կը մնայ, ուր Թուրքերը մինչ իրեն կ՚այցելեն, իր աղօթքները կը խնդրեն, իր փէշերը կը համբուրեն: Խօճան այս կռապաշտական յարգանքէն կը սարսափի, կ՚որոշէ քաղաքը լքել: 1928ին կը հասնի Հալէպ և կը հիւրընկալուի «Աքսիոն Բէթէլին» միսիոնարական ընկերութեան շէնքին մէջ: Այս անգամ հակառակ իր յառաջացած տարիքին իր կմախացած մարմինը կը պտըտցնէ գաղթականներու քէմփերուն մէջ՝ սփոփելով, քաջալերելով, խրատելով, ապաշխարութեան հրաւիրելով բոլորը, մինչ ժպիտ մը՝ իր խորշոմած դէմքին վրայ: Վերջին տարիներուն ալ տանէն դուրս չի կրնար ելլել իր տկարութեանը պատճառով: Մինչև իր մահը կը շարունակէ աւետարանչական գործը իր սենեակին մէջ: Իր քոյրը, Օր. Նուրիցա Լևոնեան, իր եղբօր պէս աշխարհուրաց և ճգնակեաց մը, անբաժան ընկեր և հաւատար ծառայող մը կ՚ըլլայ իրեն: Իր վերջին շունչը կ՚աւանդէ 1942, Յունուար 15ին:

Աբրահամ Խօճայի կեանքը տառ առ տառ մարմնացումն է իր քարոզած հաւատքին. ան ուրացումն է նիւթի և հաստատումն է հոգևոր ուժի գերազանցութեան նիւթին վրայ, ան կենդանի բողոքմըն է աշխարհիկ հաճոյքներու, դրամապաշտութեան, պերճասիրութեան և պչրասիրութեան: Իր ձեռքը դրամին չէ դպցուցած, իր լուրջ հիւանդութեանց ատեն իսկ բժշկական դեղ ու դարման չէ գործածած. հագուստին, ուտեստին և բնակութեան համար երբեք հոգ չէ ըրած: Կէս գիշերէն մինչև առաւօտ աղօթքով և հա-

գեւոր խոկումով զբաղած, յափշտակեալ վիճակի մէջ տեսիլներ տեսած, անձերու և համայնքներու մասին գալիք դէպքեր կանխայայտնած է։ Արևածագին բնական լոյսի տակ իր Ս. Գիրքի ընթերցումը ընելէ ետքը մինչև արևամուտ աւետարանչութեամբ զբաղած է։ Միշտ ուրախ ապրած է։ Ոևէ աղանդի և հոգևոր խմբակցութեան չէ պատկանած։ Աւետարանական մը ծնած է, բայց հոգևոր ընդհանրական գետնի մը վրայ խարսխած է։ Այս տարօրինակ մարդը առատ նիւթ կը հայթայթէ բանախօսութեան, բժշկութեան, հոգեբանութեան, միստիկականութեան, հոգևոր փորձառութեան և եկեղեցիի պատմութեան ուսանողներուն համար։

Բ. ՄԱՍ

ՊԱՏԿԵՐ
ՀԱՅ ԱՌԱՔ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Ա.Ես. Միութեան առաջին ժողովը պատերազմէն ետք, 1919ին, Անթէպ

Նկար 1

(Նկար 2)

Սուրիոյ եւ Լիբանանի Հայ Աւետ. Միութեան առաջին ժողովը

1924, Հալէպ

ՄԵՐՁԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔ

I. ԱՒԵՏ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Տարագրութենէ վերադարձէն ետք Կիլիկիոյ Աւետ. Միութեան այն եկեղեցիները որոնք կրցած էին կարճ շրջանի մը միջոցին վերակազմուիլ՝ իրենց հոգեւոր գործիչներով և պատուիրակներով մասնակցեցան վերակազմեալ Աւետ. Միութեան առաջին Տարեկան ժողովին, որ տեղի ունեցաւ Անթէպ Բ. Եկեղեցիի շէնքին մէջ 1919ի գարունը։

Թիւ 1 ՆԿԱՐ*ին մէջ կը տեսնուին ժողովիս անդամները որք են.— Նստած Ա. շարք ձախէն աջ՝* Մկրտիչ Աղա Կոստանեան՝ Քիլիս, Տոքթ. Յարութիւն Գայֆաճեան՝ Անթէպ, Վեր. Ստեփան Թովմասեան՝ Քիլիս, Վեր. Համբ. Կէօլգալայճեան՝ Մերսին, Տ. Աւետիս Ծառուկեան՝ Ուրֆա, Մր. Լայմըն՝ Մարաշի Միսիոնար։

Բ. շարք ձախէն.— Տոքթ. Աւետիս Ճէպէնեան՝ Հալէպ, Պատ. Սիրական Աղպապեան՝ Մարաշ, Վեր. Գասպար Հայտոսթեան, Տր. Ն. Չէյմպըրս՝ Ատանայի միսիոնար, Վեր. Յարութիւն Մանուշակեան, Վեր. Կարապետ Բէրքէնեան՝ Պիրէճիկ, Աւետարանիչ Յարութիւն Զար խըրթեան, Աւետարանիչ Սիմոն Պէքեարեան՝ Ճիպին։

Գ. շարք ձախէն.— Պատ. Եփրեմ Ճռնազեան՝ Ուրֆա, Վեր. Վարդան Երանեան, Տ. Լեւոն Պարտազնեան, Պատ. Ասատուր Սոլագեան, Աւետարանիչ Զաքարեան, Շէմսի Էֆէնտի՝ մարաշցի քրիստոնեայ դարձած թուրք մը, Պատ. Տիգրան Կոյոտեան, Վեր. Կարապետ Յարութիւնեան՝ Հալէպ, Տր. Ճ. Մէրիլ՝ Անթէպի միսիոնար։

Դ. շարք.— Պատ. Յ. Նոխուտեան. Վեր. Աբրահամ Յարութիւնեան՝ Մարաշ, Գէորգ Թումայեան, Վեր. Յարութիւն Խաչատուրեան, աւետարանիչ Ասատուր Պէրպէրեան՝ Էօզէրլի (Զուք Մարզիման), Տ. Յակոբ Շնորհօքեան՝ Անթէպ, Պատ. Սիսակ Մանուկեան՝ Ատանա, Վեր. Ենովք Հասիտեան՝ Անթէպ։

Նախկին Կիլիկիոյ Աւետ. Միութեան պատկանող տասն եկեղեցիները (Հալէպ, Աղեքսանդրէթ, Ֆարթըսլը, Պէյլան, Պիթիաս, Եողուն-Օլուք, Քեսապ, Գարատուրան, Էքիզ-Օլուք, Քէօրքընէ) և Սուրիա և Լիբանանի մէջ նոր կազմուող կարգ մը եկեղեցիներ 1924ին կը կազմեն Սուրիոյ և Լիբանանի Հայ Աւետ. Միութիւնը իբր շարունակութիւնը Կիլիկիոյ Աւետ. Միութեան։ Միութեան անդամ եկեղեցիներու թիւը միշտ փոխուած է, ներկայիս անոնց թիւն է 20, որուն 12ը Սուրիոյ, վեցը Լիբանանի և երկուքը Եգիպտոսի մէջ կը գտնուին։

Թիւ 2 ՆԿԱՐը *կը ներկայացնէ Սուրիոյ և Լիբանանի Հայ Աւետ. Միութեան տարեկան առաջին ժողովը, Աքսիոն Քրէթիէն ֆրանսական միսիոնարական ընկերութեան շէնքին մէջ*, 1924 *Ապրիլ* 30*ին։*

Ա. շարք նստած ձախէն.— Վեր. Ենովք Հատիտեան՝ Պէյրութ քաղաք, Վեր. Կարապետ Քէքէնճեան՝ Հալէպ քէմփ (Ներկայ Բեթէլ), Վեր. Յակոբ Գումրուեան՝ անպաշտօն, Վեր. Գէորգ Գասպարեան՝ անպաշտօն, Վեր. Համբարձում Աշնեան՝ Պէյրութ քէմփ, Վեր. Կարապետ Յարութիւնեան՝ Հալէպ Էմմանուէլ, Տ. Մովսէս Բէնճիլեան՝ պատուիրակ Պիթիասի, Պաս. Տիգրան Անդրէասեան՝ Պիթիաս, Պաս. Պօղոս Թիւթիւնճեան՝ Եօղուն-Օլուք:

Բ. շարք ձախէն.— Ա.ը անծանօթ, Աւետարանիչ Փանոս Ահարոնեան՝ Պէյլան, Աւետարանիչ Գ. Թումայեան՝ Աղեքսանդրէթ, Պաս. Կարապետ Հասեսեան՝ Լաթաքիա, Վեր. Սիսակ Մանուկեան՝ շրջիկ աւետարանիչ, Պաս. Ներսէս Սարեան՝ Դամասկոս, Տ. Կարապետ Գըրգեաշարեան՝ Աղեքսանդրէթ, Աւետարանիչ Յարութիւն Զարխըրբեան՝ Ֆարթըսլը:

Գ. շարք ձախէն.— Տ. Ն. Տարագնեան՝ Գըրգ-խան, աւետարանիչ ուսուցիչ Ենովք Կէօքկէօզեան՝ Էքիզ-Օլուք եւ Քէօրքէնէ, աւետարանիչ ուսուցիչ Հապիպ Տարագնեան՝ Ճարապլուս, աւետարանիչ-ուսուցիչ Յակոբ Շնորհօքեան՝ Քեսապ, Տոքթ. Ստեփան Րուպեան՝ Պատուիրակ Հալէպի: Վեց անդամներ կը պակսին նկարին մէջ:

Թիւ 3 ՆԿԱՐ. *Աւետ. Միութեան Բ. տարեկան ժողով*, 1926, *Ապրիլ* 7 — 13, *Հալէպ։*

Ա. շարք նստած ձախէն. — Վեր. Ն. Սարեան, Տոքթ. Ս. Րուպեան, Տ. Վարդան Քէօթէքլեան, Պաս. Հայկազուն Ղազարեան, Տ. Գէորգ Ալէմեան, Վեր. Ենովք Հատիտեան, Պաս. Յրթն. Նոխուտեան:

Բ. շարք նստարանի վրայ ձախէն. — Վեր. Կ. Յարութիւնեան,

ԳԱՐԱԳԱՐՃԻ

ՍԱԿԵՐԱՏԵԱՆ

Սուրիոյ եւ Լիբանանի Հայ Աւետ. Միութեան ժողով, 1926, Հալէպ (Նկար 3)

Սուրիոյ եւ Լիբանանի Հայ Աւետ. Միութեան ժողով 1927, Պէյրութ (Նկար 4)

ԴԱՐԱԴԱՐՁԻ

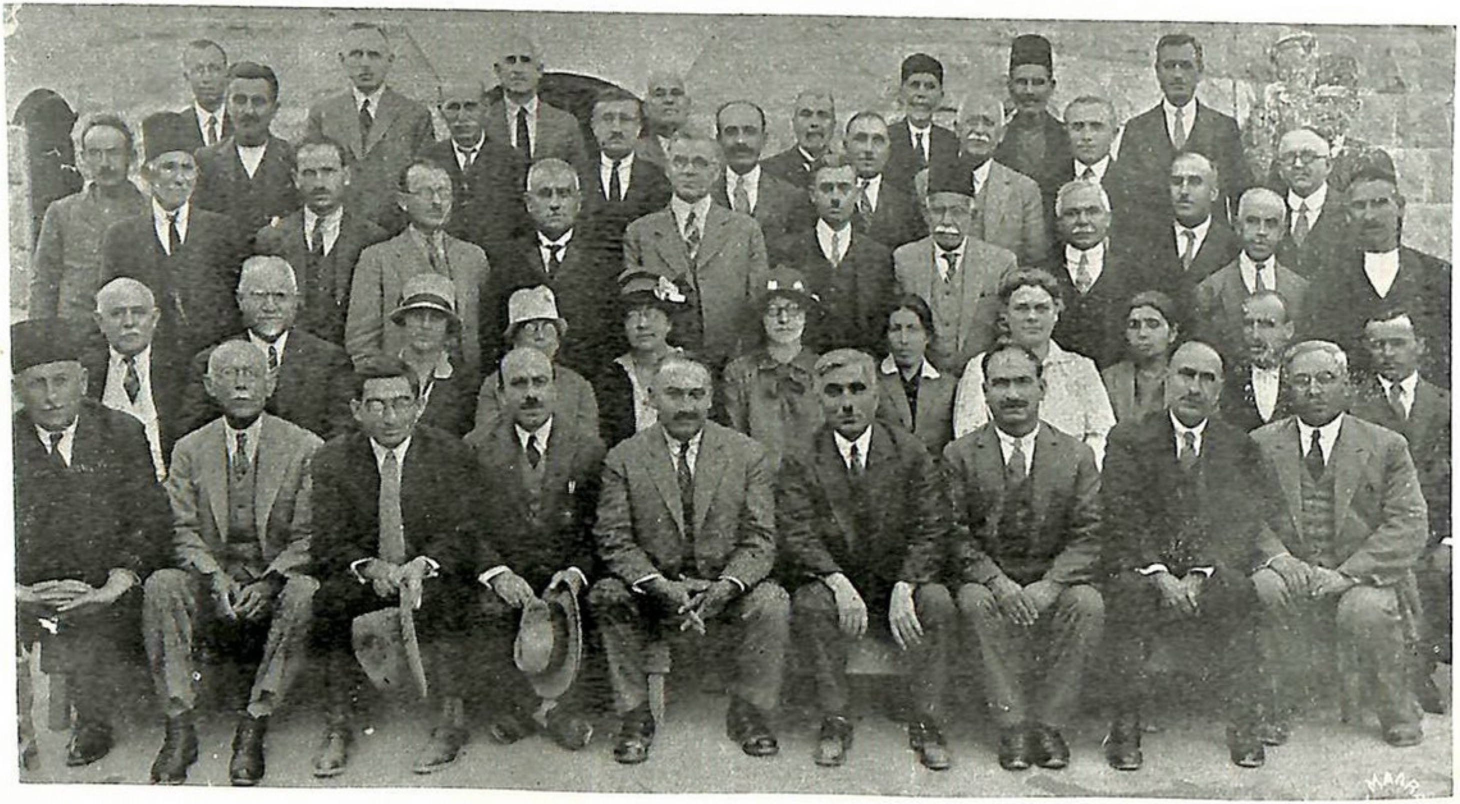

Սուրիոյ եւ Լիբանանի Հայ Աւետ. Միութեան ժողով 1928, Հալէպ (Նկար 5)

ՈՍԿԵՄԱՏԵԱՆ

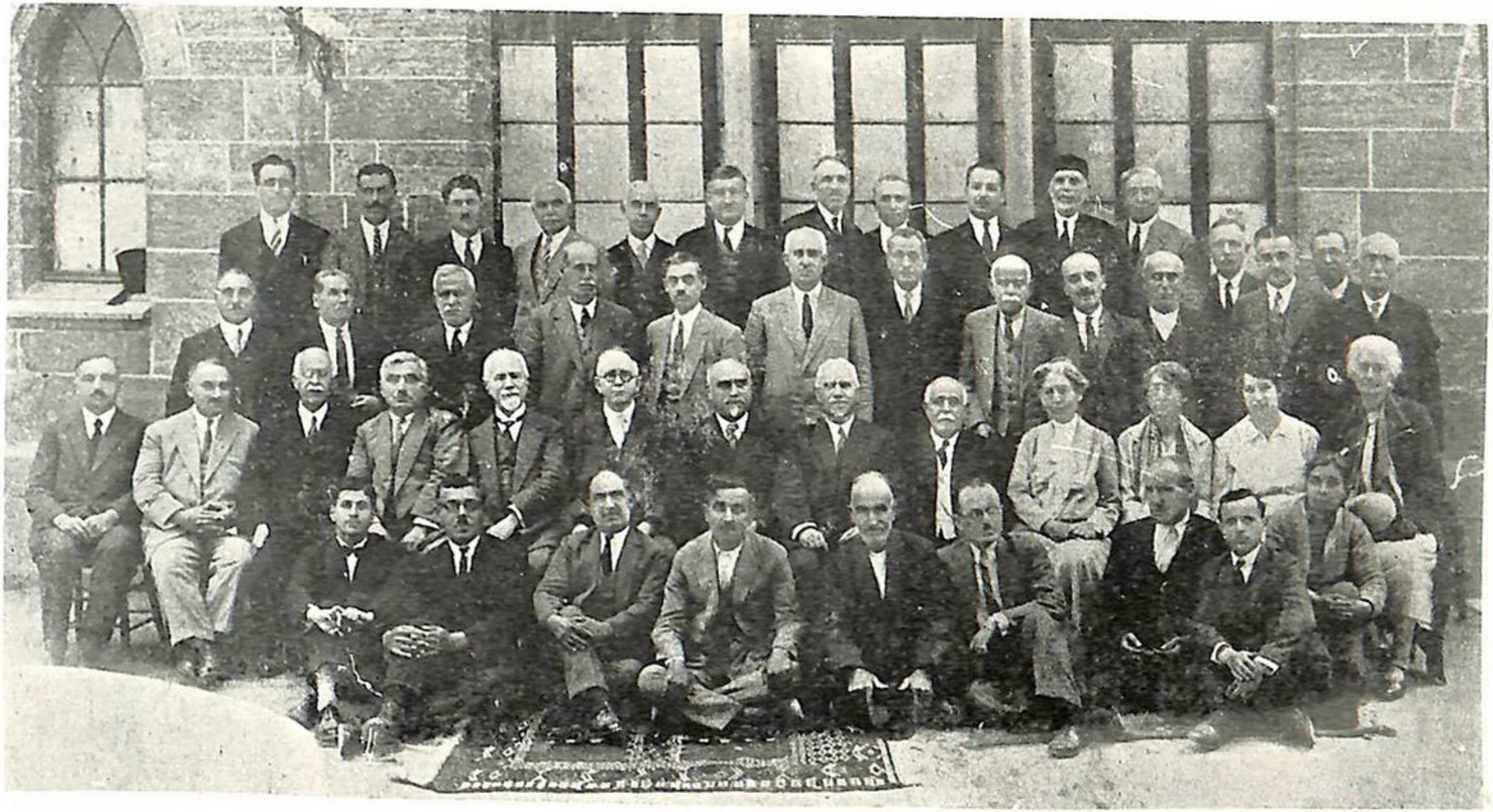

Սուրիոյ եւ Լիբանանի Հայ Աւետ. Միութեան ժողով 1930, Պէյրութ (Նկար 6)

Վեր. Անտոն Շիրանեան, Միս Լաքրիզ, Միս Լ. Ֆորմըն, Վեր. Հէնրի Րիկս, Տր. Ճ. Մարթին, Միսիս Մարթին, Միս Հ. Նորթըն, Միս Բէշմոր, Տր. Ճ. Մերիլ:

Գ. չարք ձախէն. — Մր. Այֆորս Բարլըըն, Տոքթ. Գրիգոր Սարգիսեան, Վեր. Սիսակ Մանուկեան, Աւետարանիչ Կարապետ Այրունճեան, Տոքթ. Աւետիս Ճէպէնճեան, Տոքթ. Ֆիլիփ Յովնանեան, Վեր. Կարապետ Հասէսեան, Տ. Յովհ. Հայտոսթեան, Տ. Կարապետ Պիլէզիկճեան, աւետարանիչ Գէորգ Թումայեան:

Դ. չարք.— Տ. Մ. Րէննիլեան, Վեր. Տ. Անդրէասեան, Տ. Աբրահամ Գարակէօզեան, աւետարանիչ-ուսուցիչ Հապիպ Տարագճեան, Տ. Տիգրան Աւետիքեան, աւետարանիչ Կարապետ Գըրգեաշարեան, Պատ. Պօղոս Թիւթիւնճեան, Վեր. Կարապետ Բէթէնճեան, Վեր. Յ. Գումրուեան, աւետարանիչ-ուսուցիչ Ասատուր Պէրպէրեան, աւետարանիչ Նազարէթ Տարագճեան:

Թիւ 4 ՆԿԱՐ. *Աւետ. Միութեան Գ. տարեկան ժողով*, 1927, *Ապրիլ* 25 *Յունիս* 1, *Պէյրութ*:

Ա. չարք նստած ձախէն. — Պատ. Յակոբ Շնորհօքեան, Պատ. Յակոբ Կիւլէքեան, Տ. Տիգրան Կիւլէսէրեան, Պատ. Հ. Ղազարեան, Պատ. Ե. Կէօքկէօզեան, Պատ. Հ. Յ. Համբարձումեան, Վեր. Սիսակ Մանուկեան, Պատ. Արամ Հատիտեան:

Բ. չարք ձախէն. — Օր. Նուրիցա Լեւոնեան, Վեր. Տ. Անդրէասեան, Վեր. Կ. Յարութիւնեան, Փրոֆ. Լութֆի Լեւոնեան, Տր. Ն. Չէյմպըրս, Վեր. Ա. Շիրանեան, Վեր. Ե. Հատիտեան, Վեր. Բ. Տօնիկեան, աւետարանիչ Կ. Այրունճեան, Պատ. Ա. Պէրպէրեան:

Գ. չարք ձախէն. — Միս Էլիզապէթ Ուէպ, Միս Լակրին, Վեր. Ս. Աղպապեան, քարոզիչ Կարապետ Գըրգեաշարեան, Վեր. Կ. Հասէսեան, քարոզիչ-ուսուցիչ Հ. Տարագճեան, Վեր. Ն. Սարեան, Վեր. Կ. Բէթէնճեան, աւետարանիչ Վ. Բէօթէքլեան, Պատ. Պ. Թիւթիւնճեան:

Չորրորդ չարք ձախէն չորս կիներէ անմիջապէս ետք՝ Տր. Ճ. Է. Մերիլ, Տ. Յակոբ Էմէքճեան, Տ. Յարութիւն Բէլէշեան, Վեր. Է. Փարթրին, երեք հիւր կիներ:

Թիւ 5 ՆԿԱՐ. *Չորրորդ տարեկան ժողով Աւետ. Միութեան*, 1928, *Ապրիլ* 12—18, *Հալէպ, Էմմանուէլ Եկեղեցի*:

Ա. չարք նստած ձախէն.— Տ. Յակոբ Էմէքճեան, Տոքթ. Վարդան Փոլատեան, Տոքթ. Բիւզանդ Հատիտեան, Տոքթ. Յարութիւն Զըպլագեան, Վեր. Ս. Ս. Մանուկեան, Վեր. Ե. Հատիտեան, Տ. Փարթամ Շանլեան, Տ. Տիգրան Աւետիքեան, Վեր. Ն. Սարեան:

Բ. շարք ձախէն.— Վեր. Ա. Ճիրանեան, Վեր. Կ. Յարութիւնեան, Միս Մ. Շէյն, Միս Հարիէթ Նորմըն, Միս Լ. Ֆորմըն, Միս Մ. Քէօմոր, Տիկ. Համեստուհի Կէօքճեան, Միսիս Էլիզապէթ Մերիլ, Տիկ. Ա. Այրունեան, աւետարանիչ Կ. Այրունեան, Պատ. Յակոբ Կիւրկէքեան:

Գ. շարք ..., աւետարանիչ Վ. Քէօթէքլեան, Տ. Ասատուր Կէօքկէօզեան, Պատ. Ե. Կէօքկէօզեան, Վեր. Յարութիւն Մանուշակեան, Վեր. Էրնէսթ Րիկս, Պատ. Հ. Ղազարեան, Կարուն Աղա Վարպետեան, Պատ. Յ. Շնորհօքեան, Տ. Տիգրան Գույումճեան, Տ. Յ. Հայտութեան, Տ. Մ. Երանեան:

Չորրորդ շարք ձախէն.— Պատ. Արամ Հատիտեան, Տ. Ս. Հավունճեան, Տր. Ճ. Մերիլ, Տ. Միսաք Զիւրիւքեան, Վեր. Կ. Հասեսեան, Պատ. Պ. Թիւթիւնճեան, Տ. Մ. Րէնճիլեան, Վեր. Տ. Անդրէասեան, Վեր. Յ. Գումրուեան, քարոզիչ Կ. Գըրգեաշարեան, Վեր. Կ. Քէքէնճեան, Տոքթ. Համբարձում Սալիպեան, Տ. Յովհ. Հայտութեան, Պատ. Ա. Պէրպէրեան, աւետարանիչ Գ. Թումայեան, Վեր. Հ. Րիկս:

Թիւ 6 ՆԿԱՐ. *Վեցերորդ տարեկան ժողով Աւետ. Միութեան,* 1930, *Ապրիլ* 23—29, *Պէյրութ:*

Ա. շարք նստած ձախէն.— Տ. Կարապետ Թիլքեան, Տ. Հապիպ Տարազճեան, Տ. Փ. Ճանլեան, Տ. Սեդրակ Հավունճեան, Տ. Սողոմոն Պայրզեան, Վեր. Ե. Կէօքկէօզեան, Տ. Կ. Այրունեան, Պատ. Յ. Կիւրկէքեան, Տիկ. Այրունեան:

Բ. շարք ձախէն.— Վեր. Ս. Աղպապեան, Վեր. Ս. Մանուկեան, Տոքթ. Հ. Սալիպեան, Վեր. Ե. Հատիտեան, Փրոֆ. Ջենոբ Պէզճեան, Վեր. Հ. Րիկս, Վեր. Մանասէ Փափազեան, Վեր. Կ. Յարութիւնեան. Վեր. Ա. Ճիրանեան, Միս Է. Ուէպ, Միս Ծիլսըն, Միսիս Րիկս, Միս Մ. Ֆրիյրսըն:

Գ. շարք ձախէն.— Պատ. Կ. Գըրգեաշարեան, Տ. Մանուկ Տաղիսբանլեան, Տ. Յովհ. Շնորհօքեան, Տ. Մ. Զիւրիւքեան, Պատ. Հ. Ղազարեան, Վեր. Կ. Հասեսեան, Տ. Գէորգ Թումայեան, Կարուն Աղա Վարպետեան, Վեր. Տ. Անդրէասեան, Տ. Միքայէլ Գաւիթեան, Պատ. Տիգրան Խրլոբեան, Տ. Վ. Քէօթէքլեան:

Դ. շարք ձախէն. — Պատ. Կիրակոս Ֆարանեան, Տ. Տարտաղանեան, Տ. Սալիպա Խուտէտա, Վեր. Յ. Շնորհօքեան, Տ. Յովհ. Հայտութեան, Պատ. Պ. Թիւթիւնճեան, Տ. Խաչեր Կիւզելիմեան, Վեր. Ա. Պէրպէրեան, Տոքթ. Ֆ. Յովնանեան, Վեր. Կ. Քէքէնճեան, Վեր. Ն. Սարեան, Տր. Ճ. Մերիլ, Պատ. Ա. Հատիտեան:

Թիւ 7 ՆԿԱՐ. Եօթներորդ տարեկան ժողով Աւետ. Միութեան, 1931, *Ապրիլ* 8—13, *Հալէպ, Էմմանուէլ Եկեղեցի:*

ԳԱՐԱԳԱՐՁԻ

ՈՍԿԵՄԱՏԵԱՆ

Սուրիոյ եւ Լիբանանի Հայ Աւետ. Միութեան ժողով 1931, Հալէպ (Նկ. 7)

ՍՍԿԷՄԱՏԵԱՆ

Սուրիոյ եւ Լիբանանի Հայ Աւետ. Միութեան ժողով, 1932, Պէյրութ (Նկար 8)

ԿԱՐԱԳԱՐՁԻ

Ա. չորք նստած ձախէն. — Տիկ. Ա. Այրունեան եւ աւետարանիչ Կ. Այրունեան, Վեր. Յ. Շնորհօքեան, Վեր. Կ. Յարութիւնեան, Վեր. Ա. Շիրանեան, Փրոֆ. Զ. Պէզճեան, Վեր. Սարգիս Տէվիրեան, Վեր. Եղիա Քասունի, Վեր. Ս. Մանուկեան, Է. եւ Մ. Ուէպ քոյրեր, Միս Հ. Նորբըն:

Բ. չորք կայնած ձախէն. — Տ. Գէորգ Ալէմեան, Մր. եւ Միսիս Էրքինզ, Տ. Տ. Աւետիքեան, Վեր. Ն. Սարեան, Տ. Գ. Թումայեան, Պատ. Տ. Խըլոբեան, Վեր. Հ. Հ. Րիկս, Տ. Հ. Տարագճեան, Վեր. Կ. Հասէսեան, Տ. Վ. Քէօբէքլեան, Տ. Արշակ Սրնըգեան, Պատ. Հ. Ղազարեան, Տ. Կ. Վարպետեան, Տ. Յ. Աբէլեան, Տր. Ծ. Է. Մերիլ, Վեր. Կ. Քէքէնճեան, Տ. Գ. Մելիտոնեան:

Գ. չորք (կարճ) ձախէն. — Պատ. Ա. Հատիտեան, Պատ. Պ. Թիւթիւնճեան, Տ. Մ. Տաղիսրանլեան, Տոքթ. Ա. Ծէպէնճեան, Տոքթ. Վարդան Փոլատեան, Տոքթ. Սամուէլ Մկրտիչեան, Պատ. Կ. Գրգեաշարեան:

Դ. չորք ձախէն. — Պատ. Յ. Աբգարեան, Մր. Ա. Գարլբըն, Պատ. Յ. Կիւրլէքեան, Վեր. Ե. Հատիտեան, Տ. Է. Նաճարեան, Տ. Փ. Շանլեան, Տ. Խաչեր Կիւզէլիմեան, Տ. Յակոբ Ապանեան, Վեր. Ե. Կէօքկէօզեան, Տ. Տիգրան Քասունի, Վեր. Ա. Պէրպէրեան, Վեր. Տ. Անդրէասեան, Տ. Յ. Հայտուբեան, Տ. Յարութիւն Քէլէշեան, Վեր. Հ. Յ. Համբարձումեան, անծանօթ, Տ. Եուհաննա Տէր Մկրտիչեան:

Թիւ 8 ՆԿԱՐ. *Ութներորդ տարեկան ժողով Աւետ. Միութեան, Անգլօ-Ամերիկեան Եկեղեցիի շէնքին առջեւ, Պէյրութ*, 1932, *Մարտ* 30, *Ապրիլ* 6։

Ա. չորք գետինը նստած ձախէն. Պատ. Յ. Զագմագճեան, Վեր. Հ. Յ. Համբարձումեան, Տոքթ. Ֆ. Յովնանեան, Պատ. Յ. Կիւրլէքեան, Պատ. Յ. Աբգարեան, Պատ. Ա. Հատիտեան, Վեր. Ե. Հատիտեան:

Բ. չորք ձախէն. — Վեր. Ս. Մանուկեան, Վեր. Տ. Անդրէասեան, Վեր. Ե. Քասունի, Է. եւ Մ. Ուէպ քոյրեր, Վեր Ա. Շիրանեան, Վեր. Կ. Քէքէնճեան, Վեր. Կ. Յարութիւնեան, Տոքթ. Ս. Մուրատեան, Միս Հ. Նորբըն, Միս Ծիլսըն:

Գ. չորք ձախէն. — Տ. Միսաք Զիւրիւքեան, Տ. Ա. Սրնըգնեան, Վեր. Ե. Կէօքկէօզեան, Տ. Ա. Կեցոյեան, Վեր. Կ. Հասէսեան, Պատ. Տ. Խըլոբեան, Տ. Հ. Տարագճեան, Վեր. Յ. Շնորհօքեան, Միսիս Մ. Քարլբըն, Վեր. Ն. Սարեան:

Գ. չորք ձախէն. — Տ. Յ. Էմէքճեան, Տ. Ներսէս Իշխանեան (Գանիրէ), Պատ. Պ. Թիւթիւնճեան, Տ. Ս. Գէորգեան, Տ. Գ. Թումայեան, Պատ. Կ. Գրգեաշարեան, Վեր. Ա. Պէրպէրեան, Պատ. Հ.

Ղազարեան, Է. Նաճարեան, Մ. Տաղիսթանցեան, Վեր. Հ. Րիկս:

Ե. շարք ձախէն. — Տոքթ. Հ. Սալիպեան, Ն. Ցակոբեան, Ց. Գամպուրեան, Գ. Ալեմեան, Ս. Ալպարեան, Ցովհ. Շնորհօքեան:

Թիւ 9 ՆԿԱՐ. *Տասներորդ տարեկան ժողով Աւետ. Միութեան, Մէմորիըլ Հոլի առջև, Պէյրութ,* 1935 *Ապրիլ* 24—30։

Ա. շարք գետինը նստած ձախէն. — Ցարութիւն Խաչատուրեան, Բիւզանդ Գայֆաեան, Նշան Տէր Խորէնեան, Կարապետ Թիլքիեան, Տ. Քասունի, Պաս. Ց. Կիւրլէքեան, Փրոֆ. Լութֆի Լեւոնեան, Վեր. Ս. Մանուկեան, Հ. Տարագճեան, Ցով. Շնորհօքեան:

Բ. շարք ձախէն. — Վեր. Ն. Սարեան, Ց. Էքմէքճեան, Վեր. Ս. Աղպապեան, Վեր. Կ. Հասեսեան, Վեր. Ե. Հատիտեան, Վեր. Ե. Քասունի, Վեր. Ա. Շիրանեան, Միս Է. Ուեպ, Միս Հ. Նորթըն, Միս Գ. Սիլիմըն, Միս Ֆենենկա, Միս Մ. Ուեպ, Տոքթ. Հ. Սալիպեան:

Գ. շարք ձախէն. — Հայկազուն Տամլամաեան, Պ. Պետոյեան, Պաս. Կ. Գըրգեաշարեան, Ստեփան Գէորգեան, Վեր. Ե. Կէօքկէօզեան, Վեր. Տ. Անդրէասեան, Տ. Աւետիքեան, Հայկ Ցարութիւնեան, Փ. Շանլեան, Վեր. Հ. Րիկս, Ա. Սընլըզեան, Տր. Ճ. Մերիլ, Պաս. Տ. Խրլոբեան:

Դ. շարք ձախէն. — Աբրահամ Մխիթարեան, Պաս. Ցակոբ Ջագմագճեան, Ցարութիւն Պալիոզեան, Սարգիս Լալէեան, Միհրան Քէօրօղլուեան, Փանոս Այվազեան, Նէճիպ Շիրիքճեան, Մ. Տաղիսթանցեան, Մր. Այզլի, Մր. Մարքամ:

Ե. շարք ձախէն. — Մովսէս Թութիկեան, Ցովհ. Ապտլլաեան, Պաս. Արամ Հատիտեան, Վեր. Ա. Պէրպէրեան, Պաս. Ցով. Աբգարեան, Վեր. Ց. Շնորհօքեան, Կարապետ Շամոյեան, Հանի Սարայլեան, Միհրան Պալիկեան:

Թիւ 10 ՆԿԱՐ. *Տասներկրորդ տարեկան ժողով Աւետ. Միութեան, Լիբանանի Շիմլան ամարանոցը,* 1937, *Սեպտ.* 21—27։

Ա. շարք նստած ձախէն. — Պաս. Ց. Աբգարեան, Վեր. Ե. Հատիտեան, Պաս. Ց. Կիւրլէքեան, Վեր. Ս. Մանուկեան, Աստուածատուր Սատազեան, Նշան Գարնեան, Ցարութիւն Պալիոզեան:

Բ. շարք ձախէն. — Վեր. Ս. Աղպապեան. Ց. Շնորհօքեան, Միս Մ. Ու. Ֆրիրըն, Միս Է. Ուեպ, Տիկ. Կ. Կիւզելիմեան, Վեր. Սամուէլ Մելքոնեան, Ց. Քիւչիւքեան, Վեր. Ա. Շիրանեան, Մ. Տաղիսթանցեան:

Գ. շարք ձախէն. — Վեր. Ցակոբ Ջագմաքճեան, Փրոֆ. Լ. Լեւոնեան, Վեր. Ե. Կէօքկէօզեան, Հ. Տարագճեան, Ց. Էքմէքճեան, Վեր. Հ. Րիկս, Վեր. Ե. Քասունի, Վեր. Ա. Հատիտեան, Վեր. Տ. Անդրէասեան, Ներսէս Խաչատուրեան, Մարտիրոս Մարկանեան:

Աւետ. Միութեան տարեկան ժողով, 1935, Պէյրութ (Նկար 9)

Աւետ. Միութեան տարեկան ժողով, 1937, Շիմլան (Նկար 10)

Դ. չարք ձախէն .— Ս. Լեպլեպիճեան, Կ. Թիլքեան, Վեր. Ա. Պերպերեան, Միհրան Քէօրօղլուեան, Պաս. Տ. Խրլոբեան, Սենեքերիմ Սուլահեան, Վեր. Ն. Սարեան, Ճալալ Քալուպէք (քուրդ), Մանուէլ Թուզճեան, Կ. Շամոյեան:

Ե. չարք — Վեր. Յ. Ճնոռհօքեան, Տիգրան Կիւլեսէրեան, Վեր. Յ. Մանուշակեան, Հ. Տամլամաեան, Թէոդորէք Պիւլպիւլեան, Ա. Սընըրգճեան, Յ. Հայտուքեան. Ս. Գըրգեաշարեան, Հաճի Սարայլեան:

Թիւ 11 ՆԿԱՐ. *Տասնչորրորդ տարեկան ժողով Աւետ. Միութեան, Աստուածաբանական ճեմարանի շէնքին առջեւ, Պէյրութ*, 1940, *Ապրիլ* 3 — 8։

Ա. չարք գետինը նստած ձախէն.— Պաս. Մ. Քէօրօղլուեան, Վեր. Կ. Թիլքեան, Պաս. Ա. Սասազեան, Պաս. Յ. Կիւրքէքեան:

Բ. չարք ձախէն. — Մովսէս Թութիկեան, Վեր. Ն. Սարեան, Վեր. Ե. Կէօքկէօզեան, Վեր. Ե. Հասիսեան, Վեր. Ս. Աղպապեան, Վեր. Ս. Մանուկեան, Վեր. Կ. Համասեան, Վեր. Յ. Ճնոռհօքեան, Վեր. Եդուարդ Թովմասեան, Մ. Տաղիսքաճեան:

Գ. չարք ձախէն. — Սամուէլ Աքելեան, Արշակ Սընըրգճեան, Վեր. Ա. Հասիսեան, Վեր. Տ. Խրլոբեան, Վեր. Ե. Քասունի, Վեր. Հ. Բիկս, Վեր. Ա. Պերպերեան, Սամուէլ Գըրգեաշարեան, Սալիպա Խուտէտա, Պաս. Մ. Մարկաճեան, Վեր. Տ. Անդրէասեան, Սամուէլ Թոզաճեան:

Դ. չարք ձախէն. — Մ. Տէմիրճեան, Աւագ Աւագեան, Բիւզանդ Գալֆաեան, Հայրապետ Աւեսեան, Նշան Գարճեան, Վեր. Յ. Աբգարեան, Ստեփան Գէորգեան, Տոքթ. Բիւզանդ Գրիգորեան, Պաս. Հ. Տարագճեան, Յարութիւն Միսիրլեան, Յ. Ճնոռհօքեան, Ա. Զալըզ:

Թիւ 12 ՆԿԱՐ. *Տասնեօթներորդ տարեկան ժողով Աւետ. Միութեան, Պէյրութ*, 1945, *Ապրիլ* 11 — 19։

Ա. չարք նստած ձախէն. — Վեր. Ե. Հասիսեան, Պաս. Համբարձում Սարաֆեան, Ս. Աքելեան, Վերապատուելի Տ. Անդրէասեան, Տ. Խրլոբեան, Ե. Քասունի, Յ. Ճնոռհօքեան, Ս. Մանուկեան, Ա. Պերպերեան, Ս. Աղպապեան, Տիար Ս. Գըրգեաշարեան:

Բ. չարք ձախէն. — Տիգրան Քասունի, Պաս. Աւագ Աւագեան, Փրոֆ. Լ. Լեւոնեան, Մ. Թութիկեան, Հ. Աւեսեան, Պաս. Մ. Մարկաճեան, Կարապետ Գըվըրեան, Պաս. Հ. Տարագճեան, Վեր. Յ. Աբգարեան, Սողոմոն Պալըզեան, Միհրան Պալիկեան, Վեր. Հ. Համբարձումեան, Բ. Գալֆաեան, Տիկ. Կիւլենիա Խաչատուրեան, Տոքթ. Բ. Գրիգորեան, Վեր. Ե. Կէօքկէօզեան, Վեր. Ա. Հասիսեան:

Գ. չարք ձախէն. — Վեր. Եդուարդ Թովմասեան, Յովհաննէս

Ահարոնեան, Վահրամ Սալիպեան, Մանասէ Շնորհօքեան, Պաս. Յ. Կիւրլէքեան, Յ. Պալիոզեան, Յ. Սաղըրեան, Վեր. Կ. Թիլքեան, Յ. Մուրլեան, Յ. Հայտոսթեան, Պաս. Ա. Սատագեան, Բ. Կիւլէսէրեան։

<u>Թիւ 14 ՆԿԱՐ.</u> *Քսաներորդ տարեկան ժողով Աւետ. Միութեան, Պէյրութ, Աստուածաբանական Ճեմարանի շէնքին առջև,* 1948, *Մարտ* 31 — *Ապրիլ* 5։

Ա. շարք նստած ձախէն. — Վեր. Ա. Հատիտեան, Վեր. Յ. Շնորհօքեան, Վեր. Ե. Քասունի, Վեր. Ս. Աղպապեան, Յ. Էքմէքճեան, Վեր. Ե. Հատիտեան, Վեր. Տ. Անդրէասեան, Յ. Հայտոսթեան, Փրոֆ. Լ. Լեւոնեան, Կ. Ալթունեան։

Բ. շարք ձախէն. — Օգոստին Պէտիր, անծանօթ, Պաս. Ա. Սատագեան, Տոքթ. Բ. Գրիգորեան, Տիկ. Ֆլորա Գալֆաեան, Մ. Պալիկեան, Վեր. Ա. Պէրպէրեան, Դաւիթ Լուսարարեան, Տիկ. Լ. Ահարոնեան, Վեր. Կ. Թիլքեան, Բ. Կիւլէսէրեան, Տոքթ. Տիգրան Քասունի։

Գ. շարք ձախէն. — Մ. Շնորհօքեան, Ներսէս Յակոբեան, Վահրամ Թաթիկեան, Վեր. Ներսէս Խաչատուրեան, Աւետիս Հասէսեան, Նեճիպ Շիրիքճեան, Տիկ. Լիտիա Գալաեան, Ջենաս Իպանեան։

Դ. շարք ձախէն. — Բիւզանդ Ռուպեան (ակնոցաւոր), Էմմանուէլ Տարագճեան, Սողոմոն Նիւյիւնիւքեան, Լութֆի Հայտոսթեան, Պաս. Ա. Աւագեան, Կ. Գըվըրեան։

Ե. շարք ձախէն. — Տոքթ. Յարութիւն Կէօնճեան, Պաս. Յ. Կիւրլէքեան, Պաս. Յ. Պալիոզեան, Վեր. Հ. Տարագճեան, Տոքթ. Երուանդ Քէքէճեան, Վեր. Յ. Աբգարեան, Վեր. Մ. Մարկանեան, Վեր. Վահրամ Սալիպեան, Տիար Գըմգըմեան։

Վեր. Մանասէ Կ. Փափազեանի Սուրիա այցելութեան առթիւ Աւետ. Միութեան Վարիչ Մարմինը բոլոր հոգեւոր գործիչներու համար ամառնային երկշաբաթեայ դասընթացք մը կը ծրագրէ, որուն դասախօսները կ'ըլլան բացի Փափազեանէ Փրոֆ. Լ. Լեւոնեան և Մր. Հ. Րիկս։ Դասախօսութիւնները տրուեցան Մանչերու Բարձր. Վարժարանի (ներկայ Հալէպ Գոլէճ) շէնքին մէջ, որ կը գտնուէր Պաղտատ երկաթուղիի կայարանը, Հալէպ։ Թիւ 15 *և* 234 *նկարները այդ առթիւ առնուած են։*

<u>Թիւ 15 ՆԿԱՐ.</u> *Ձախէն սկսեալ.* — Վերապատուելիք Հ. Րիկս, Մ. Կ. Փափազեան, Կ. Յարութիւնեան, Ս. Ս. Մանուկեան։

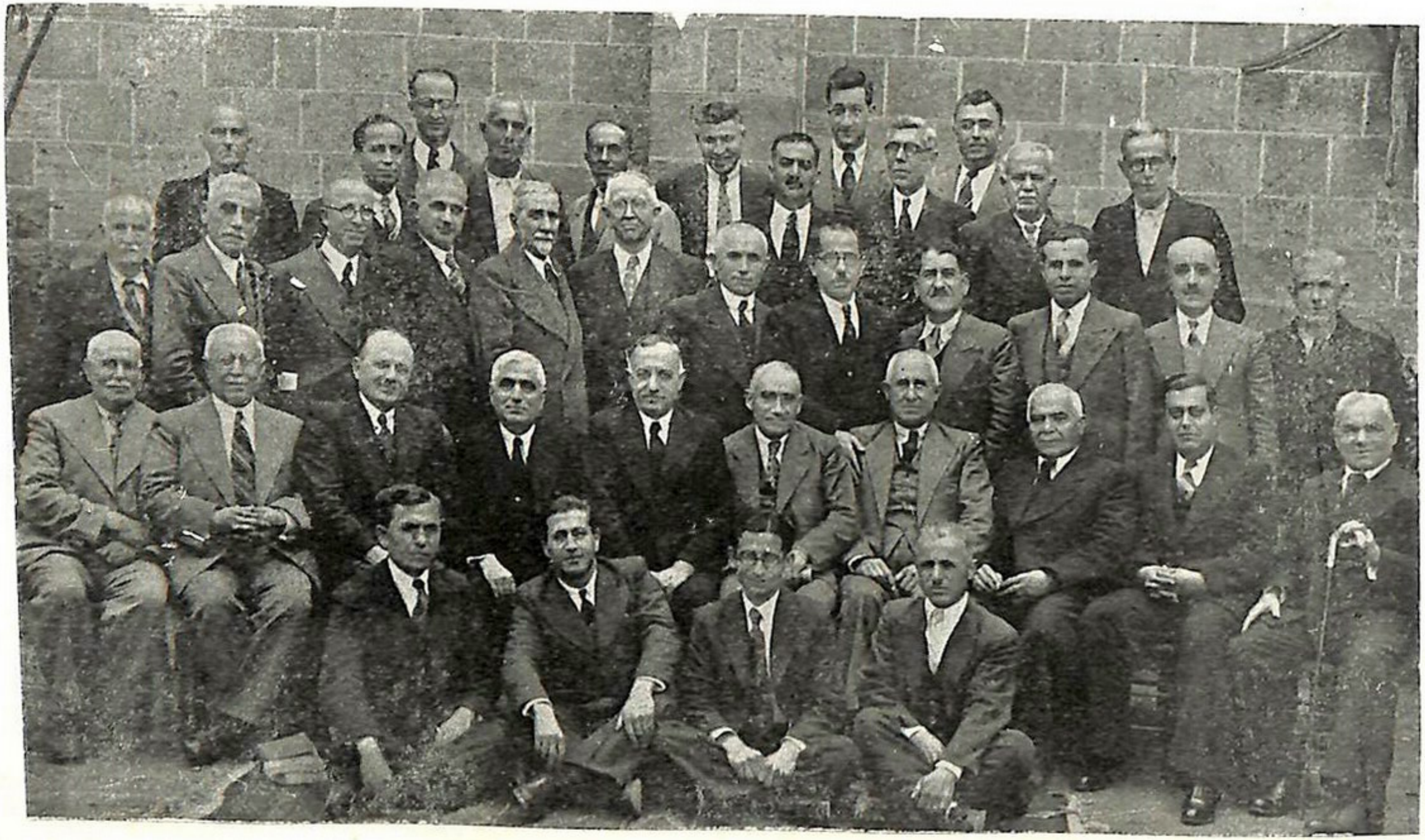

Աւետ. Միութեան տարեկան ժողով, 1940, Պէյրութ (Նկար 11)

Աւետ. Միութեան տարեկան ժողով, 1944, Պէյրութ (Նկար 12)

[illegible]

Հոգեւոր Գործիչներու վերնատան համախոյթի առթիւ, 1946, Շուէյր (Նկար 13)

ՈՍԿԵՄԱՏԵԱՆ

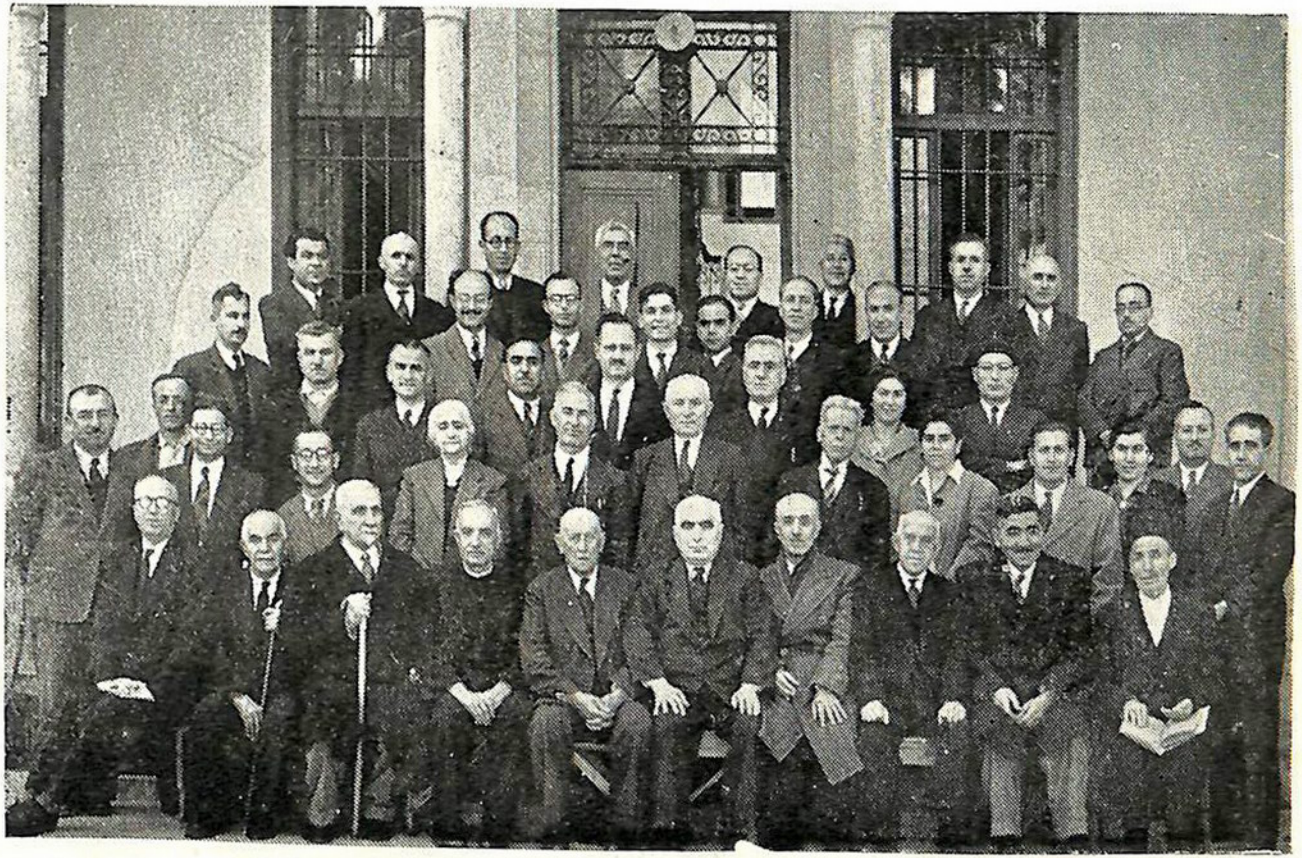

Աւետ. Միութեան տարեկան ժողովը, 1948, Պէյրութ (Նկար 14)

2. ԱՒԵՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԳՈԼԷՃԸ

Կիլիկիոյ Աւետ. Միութեան Գոլէճը, Անթէպի մէջ, 1880ին արտադրեց իր առաջին ուսումնաւարտ դասարանը, որուն յիսնամեակը 1930ին շքեղ կերպով տօնուեցաւ Հալէպ։ Յիսնամեակի վկայականները բաշխուեցան բոլոր ողջ մնացող շրջանաւարտներուն։ Թիւ 17 նկարը կը ներկայացնէ Հալէպ բնակող յիսուն ընթացաւարտներէն խումբ մը։ Իսկ Մանչերու Բարձր. Վարժարանի (Boy's High School), *յետոյ կոչուած «Հալէպ Գոլէճ», մէկ շրջանաւարտ կարգի անդամները կը տեսնուին Թիւ 147 նկարին մէջ։ Այս հաստատութիւնը կը վարէ Անթէպի Գոլէճի խնամակալութիւնը, և կը պատկանի չորս կազմակերպութեանց, որոնցմէ մէկն է Հայ Աւետ. Միութիւնը։*

Թիւ 17 ՆԿԱՐ. *Ա. շարք նստած ձախէն* — Վեր. Ա. Շիրաճեան, Միշել Անրաքի (Ֆրանսերէնի փրոֆեսոր Անթէպ Գոլէճի), Վեր. Մ. Կ. Փափազեան (Հայերէնի փրոֆեսոր Անթէպ Գոլէճի), Տոքթ. Ա. Ա. Ալթունեան (Գոլէճի բժշկական ճիւղի փրոֆեսոր), Տոքթ. Գարեգին Սիւնի (Ալթունեանի ուսուցիչ բժշկական ճիւղի մէջ, Անթէպ), Տոքթ. Վարդան Փոլատեան, Վեր. Կ. Քէքէճեան, Վեր. Կ. Յարութիւնեան, Տոքթ. Յարութիւն Գալֆաեան։

Բ. շարք ձախէն. — Տոքթ. Լ. Զամիչեան, Տոքթ. Կ. Միսիրեան, Տոքթ. Իփէքեան, Տոքթ. Կ. Պապիկեան, Տոքթ. Ա. Ճէպէճեան, Կ. Գունտաճեան՝ կրթական մշակ, Կ. Մուղամեան՝ կրթական մշակ, Յ. Պէրէճիքլեան՝ առեւտրական, Ս. Պալապանեան՝ կրթական մշակ։

Գ. շարք ձախէն. — Տոքթ. Ճէսուրեան, դեղագործ Ե. Տայեան, Լեւոն Յ. Լեւոնեան՝ կրթական մշակ, Տոքթ. Մ. Պապիկեան, դեղագործ Ն. Իշխանեան, Տոքթ. Ս. Մկրտիչեան, Յ. Պազգալեան՝ կրթական մշակ, Ա. Արսլանեան՝ առեւտրական, Յ. Գալէմքեարեան՝ կրթական մշակ։

Դ. շարք ձախէն. — Ա. Սարայտարեան՝ կրթական մշակ, Մ. Գասարճեան՝ կրթական մշակ, Ա. Վարդանեան, Տր. Ճ. Է. Մերիլ՝ գոլէճի նախագահ, Մ. Ղալիկեան՝ կրթական մշակ, Կ. Գըվըրեան՝ կրթական մշակ, Ն. Սաաքեան՝ կրթական Մշակ։

3. ԿՐՕՆ. ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԺԱՄԱԺՈՂՈՎ

Ս. Գրային երկիրներու մէջ կրօնական դաստիարակութեամբ զբաղող զանազան յարանուանութեանց հաստատութիւնները իրենց պատուիրակներով մասնակցեցան Կրօնական Դաստիարակութեան

Համաժողովի մը, 1929ին, Պաալպէք, որուն պատմական տաճարին աւերակներուն մէջ առնուած է թիւ 20 նկարը։ Հայց. Առաք. Եկեղեցին և Հայ Աւետ. Միութիւնը կը մասնակցին յատուկ պատուիրակներով։

Թիւ 20 ՆԿԱՐ. *վարէն Ա. շարք աջէն երկրորդն է* Տ. Յովհ. Աբգարեան, *որ կը ներկայացնէ Պէյրութի Ք. Ջանից ընկերութիւնը։ Նկարին ճիշդ մէջտեղը վարի Ա. և Բ. շարքերուն վրայ խումբ մը հայ վարժուհիներ կը տեսնուին։*

Բ. շարք ձախէն երկրորդն է Տ. Լեւոն Զէնեան, վարիչ քարտուղար Առաք. Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ Դպրոցներուն, *քովն է* Կ. Դպրոցներու Միութեան ընդհանուր վարիչ Տր. Հափֆինզ, որուն կից է Տր. Ճ. Ծիրըր՝ քարտուղար Ս. գրային երկիրներու մէջ Կ. դպրոցներու Միութեան։

Գ. շարք ձախէն. — Տրէզեան քահանայ՝ հոգ. հովիւ Զահլէի, Գեր. Տ. Բաբգէն Արքեպս. Կիւլէսէրեան՝ Ս. Յակոբայ Ժառանգաւորացին, Գեր. Տ. Արտաւազդ Եպս. Սիւրմէեան՝ Առաջնորդ Հալէպի, Մր. Է. Փարբրին՝ Պորտի միսիոնար Հալէպի մէջ, Եղիա Պազմնեան՝ ուսուցիչ Միս Մ. Ֆրիյրսընի վարած հայ մանուկներէ բաղկացեալ որբանոցին ի Շիմլան։

Դ. շարք ձախէն. — Վեր. Յակոբ Շնորհօքեան՝ հոգեւոր հովիւ Զահլէի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ, Տիգրան Խրլոբեան՝ խմբագիր Աւետ. Միութեան պաշտօնաթերթ «Նոր Աւետաբեր»ի, Ներսէս Իշխանեան՝ ներկայացուցիչ Հալէպի Հայ Աւետ. Կիրակնօրեայ դպրոցներուն, Արամ Հասիսեան՝ հովիւի օգնական Հալէպի Բէթէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ եւ ներկայացուցիչ Հալէպի Ե. Ք. Ջանից ընկերակցութեանց Տեղական Միութեան։

4. Ք. ՋԱՆԻՑ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

1923*էն սկսեալ գրեթէ մեր բոլոր եկեղեցիներուն մէջ կազմըւած են Քրիստոնէական Ջանից Ընկերութիւններ՝ տարիքի և երբեմն սեռի համեմատ զանազան բաժիններով։ Ասոնք թէպէտ չեն պարունակեր մասնաւոր սերունդի բոլոր անդամները՝ բայց գործօն դեր ունեցած են կրօնական դաստիարակութեան գործին մէջ։ Ասոնց բազմազան գործունէութեանց մասին գաղափար մը կրնան տալ թիւ* 23—29 *և* 80—82 *նկարները։*

Թիւ 23 ՆԿԱՐ. — *Սուրիոյ և Լիբանանի Ք. Ջանից ընկերութեանց երրորդ ընդհանուր պատգամաւորական ժողով,* 1937 *Հալէպ։*

Ա. շարք ձախէն առաջինը կայնած մնացեալը նստած.— Օր.

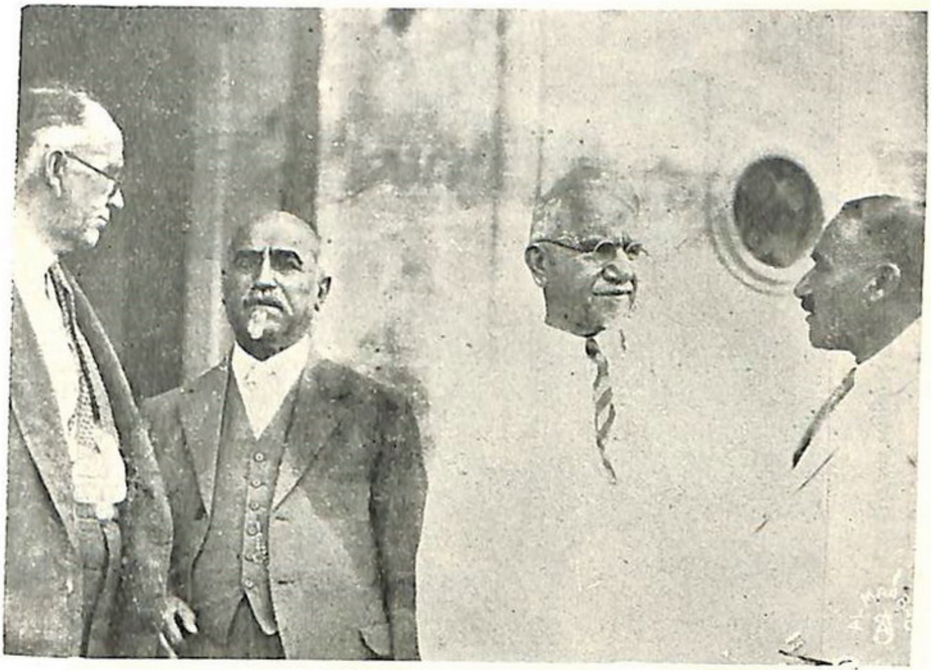

(Նկար 13)

Ջուսերու խորհրդակցութիւն, 1930․ Հայկ ամառնային դասախօսական ժողովի դադարի պահուն

(Նկար 16)

Աւես․ Միութեան տարեկան ժողովը նիստի մէջ, 1944․ Պէյրութ

Կ.Թ. Գոլէճի շրջանաւարտներու խումբ մը 1930 հալէպ· առաջին շրջանաւարտութեան յիսնամեակին առթիւ. (Նկար 17)

Ալիս Շնորհօքեան (Տիկ. Այնիլեան), Օր. Մարի Պագիրկեանեան (Տիկ. Մանուկեան), Տիկ. Սիրվարդ Մարկանեան, Յակոբ Յազճեան, Բիւզանդ Ռուպեան, Օր. Կիւլէնիա Գունտազճեան (Տիկ. Խաչատուրեան), Օր. Այտա Պաղտասարեան, Օր. Լիտիա Հայտոսքեան (Տիկ. Անարոնեան), Զաւէն Հատիտեան:

Բ. շարք նստած ձախէն. — Միհրան Պալիկեան, Պարգեւ Գամպուրեան, Յակոբ Սաղրեան:

Գ. շարք ձախէն. — կանգնած՝ Մ. Մարկանեան, Վահէ Տոսքումեան, Օր. Ազատուհի Հայրապետեան, Օր. Մէկի Պէտիր (Տիկ. Գրիգորեան), Օր. Ֆլորա Թովմասեան (Տիկ. Կոփոյեան), Օր. Սուլթան Նազարեան, նստած՝ Լեւոն Պապիկեան, Յարութիւն Մըսըրլեան, Բ. Նիկողոսեան, բազրիքը կռթնած՝ Օր. Արմենուհի Տէր Պօղոսեան:

Դ. շարք ձախէն. — Վեր. Յակոբ Զագմագճեան, Տիկ. Վահիտէ Կիւլէսէրեան, Տիկ. Ռոզա Զամիչեան, Տիգրան Քասունի, Օր. Ճէմիլէ Նազարեան, Օր. Եմելի Տէօմէճեան, Օր. Արմինէ Հասէսեան, Օր. Սրբուհի Գամպուրեան (Տիկ. Սափրզեան):

Ե. շարք. — Վեր. Ս. Աղպալեան, Թէոտորէք Պիւլպիւլեան, Բիւզանդ Գալֆաեան, Եդուարդ Թովմասեան, Օր. Ճէմիլէ Խաչատուրեան (Տիկ. Պազարպաշեան), Օր. Սիրվարդ Զանազանեան (Տիկ. Էլլէզեան), Նորայր Մելքիսէքեան, Ներսէս Այնիլեան:

Քրիստոնէական Ջանից Ընկերութիւնը այսօր 18 *եկեղեցիներու կազմն ունի իր մանկանց, պատանեաց և երիտասարդաց բաժինները երկու սեռէ մօտ* 1000 *անդամներով: Ասոնցմէ զատ կայ պատանեաց անդամներու բաժին մը, երկու սեռէ* 100 *անձերէ բաղկացեալ, որոնք տարեկան մօտ* 2000 *Լիրայով կը նպաստեն ընդհանուր գործին:*

Կը պահէ 1940*էն ի վեր գրասենեակ մը ուր կը գտնուի նաեւ իր գրավաճառատունը: Իր տարեկան ծախքը գոցելէ ետքը* 1500—2000 *Լիբ. Լիրա հասոյթ կ'ապահովէ Ընկերութեան: Գրասենեակն ու գրավաճառատունը միասին ունին* 6000 *Լիբ. Լիրա արժէքով գոյքեր, գիրքեր եւայլն:*

Կը հրատարակէ 32 *էջերով «Ջանասէր» թերթը,* 1951 *Յունուարէն սկսեալ երկշաբաթաթերթ, ամէն անգամ* 1000 *օրինակ: Ինչպէս նաեւ «Պատանեկան Արձագանգ»ը, որ* 1951*էն սկսեալ կը պատկանի Ընկերութեան եւ կը տպուի* 750 *օրինակ* 32 *փոքրադիր էջերով: Այս երկու թերթերուն ալ պատասխանատու խմբագիրն է Պր. Մանասէ Շնորհօքեան: Ամէն տարի կը հրատարակէ «Լոյս»ը, իր առաջնորդ անձնական և ընտանեկան պաշտամունքներու: Այս տարի հրապարակ հանած է* 2000 *օրինակ: Երկու տարիներէ ի վեր*

կը հրատարակէ գեղատիպ և բազմագոյն նկարազարդ ընտանեկան հաշուար պատի օրացոյցներ։ Այս տարի հայերէն և արաբերէն լեզուներով հրատարակուած է 6000 օրինակ։

Բ. Զ. Ընկերութիւնը իր ամառնային ընդհանուր ժողովներուն համար սկսած է շինել կարգ մը շէնքեր գնած ընդարձակ հողի մը վրայ։ Տեղը կը գտնուի Պէյրութի արեւելեան կողմը, քաղաքէս 11 քիլոմէթր հեռու, Պէյթ Մերի ամառանոցին մօտ ծովէն 500 մէթր բարձր բլուրի մը լանջին վրայ։ Գետինը, 20000 քառակուսի մէթր տարածութեամբ, գնուած է 17011.50 Լիբ. Լիրայով, 1949 Ապրիլին։ Մինչև հիմա շինուած են երկու շէնքեր լման, և ութ հատ ալ կիսաւարտ։ Շինութեանց, կահաւորումի այլևայլի համար ծախսուած է 20601.30 Լիբ. Լիրա։ Զանից Ընկերութիւնը 1949ի իր ընդհանուր ժողովները առաջին անգամ ըլլալով հոս ունեցաւ վրաններու տակ. և երկրորդ տարին մասամբ նորակառոյց շէնքերու և մասամբ վրաններու տակ։ Բրիտանէական Զանից Ամառնային Կեդրոնը (ԲԶԱԿ) ունի իր մասնաւոր խնամակալութիւնը կազմուած հետևեալ անձերէ. — Օգոստին Պետրի, Զուէն Հատիտեան, Ազատ Հալէպլեան, Լևոն Կիւլէսէրեան, Տոքթ. Եղուարդ Գարամանուկեան։

5. ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ

Հայ Աւետ. Եկեղեցիի առաջին դարադարձի տօնակատարութիւնները ամէն տեղ մեծ խանդավառութեան և ներշնչումի աղբիւր դարձան։ Այս հանդիսութեանց մնայուն յիշատակը կը կազմեն աս երեքը. — նկարները, շարք մը գիրքերու և գրքոյկներու հրատարակութիւնները և Աւետարանական Հիմնադրամը։

Թիւ 18 և 19 նկարները դարադարձի յոբելինական հանդէսներուն առթիւ Պէյրութ և Հալէպ երգող և նուագող մեծ երաժըշտախումբը կը ներկայացնեն, որուն ղեկավարն է Տոքթ. Տիգրան Բասսունի։ Այս երկու նկարներն ալ Պէյրութ, Ամերիկեան Համալսարանի West Hall սրահին մէջ առնուած են։

Աւետարանական Ժողովուրդը, սակայն, իր Եկեղեցիին հանդէպ սէրը դրապէս յայտնեց մասնակցելով հարիւրամեակի նուիրուած Աւետ. Հիմնադրամի հանգանակութեան։ Սուրիոյ և Լիբանանի իբր բաժին որոշուած էր 25000 Ս. Լ. Լիրա, բայց արդիւնքը անոր կրկնապատիկէն աւելի եղաւ, մանրամասնութիւնք վարը տրուած են, որոնք ցոյց կուտան մինչև 1948 Ապրիլ 5 հանգանակուածը, ասկէ ետքը կարգ մը եկեղեցիներ նոր վճարումներ ըրած են։

Հայց. Աւետ. եկեղեցւոյ հարիւրամեակի յոբելինական երաժշտական խումբը (Նկար 18)

Հայց. Աւետ. Եկեղեցւոյ Ա. հարիւրամեակի յոբելինական երաժշտական խումբը, (Նկար 19)
Ղեկավար՝ Տոքթ. Տ. Ե. Բաունի

Կրօնական դաստիարակութեան համաժողով, 1929, Պաալպէք (Նկար 20)

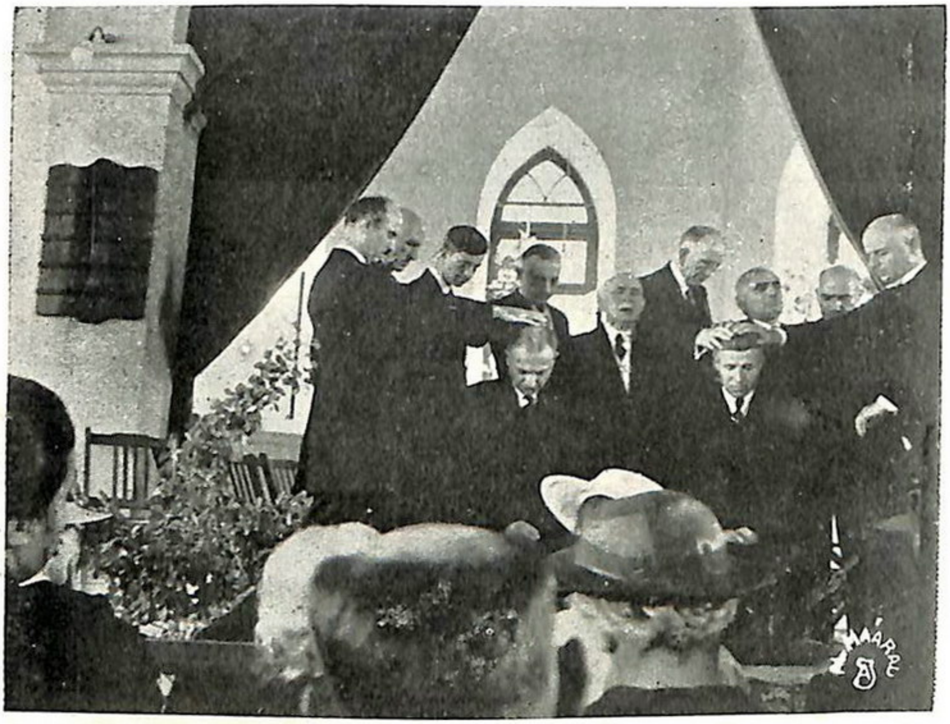

(Նկար 21)

Յով. Արզարեանի եւ Տ. Խրլոբեանի ձեռնադրութիւնը, 1939, Հալէպ

(Նկար 22)

Ճեզիրէցի Բալօխականներու խումբ մը

Բ. Ջանից ընկերութեանց պատգամաւորական ժողովը, 1937, Հալէպ (Նկար 23)

(Նկար 24)

(Նկար 25

Բ. Ջանից ընկերութեանց համաժողովներ

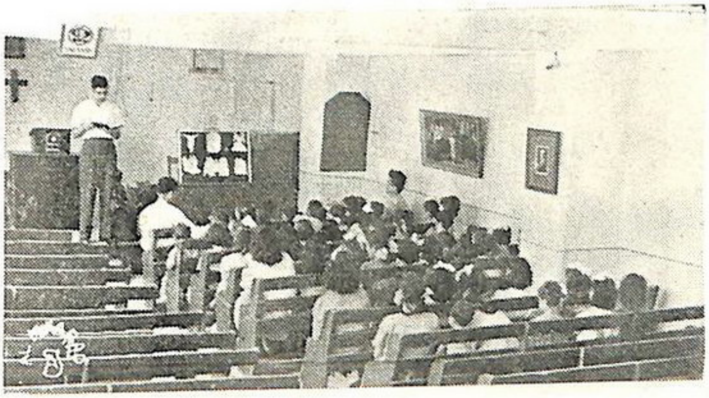

(Նկար 26)

Ամառնային Ս. Գիրքի դպրոցի սաներ դասարանի մէջ

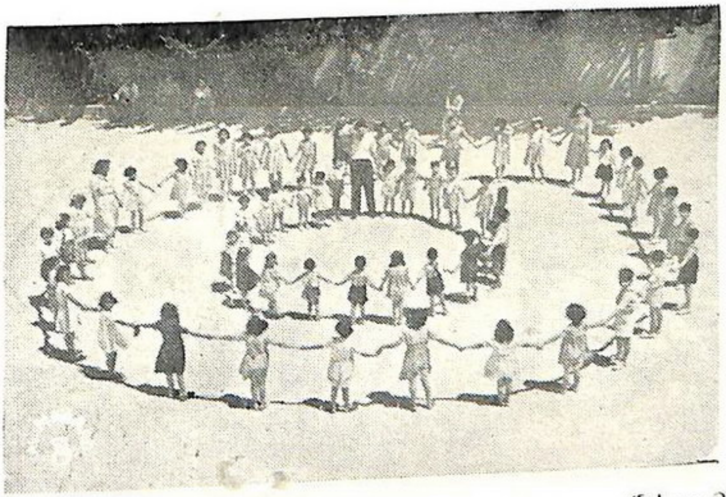

(Նկար 27)

Ամառնային Ս. Գիրքի դպրոցի սաներ խաղի ատեն

(Նկար 28)

Ք. Ջանից Միութեան Գործակիցի կողմէ այց մը, Այնճար

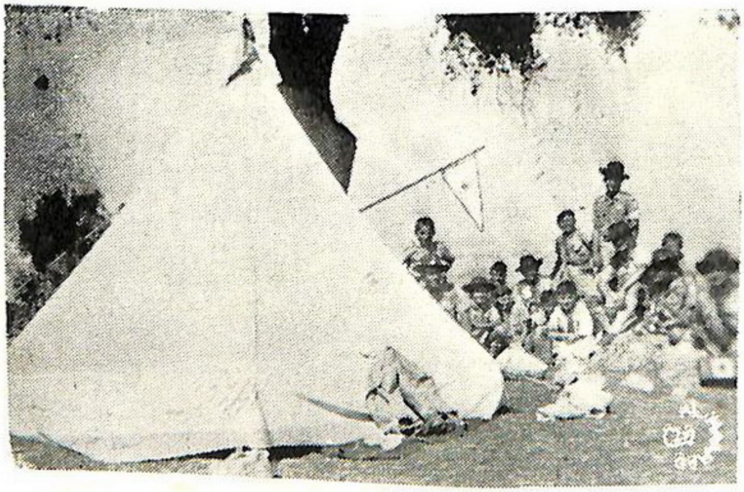

(Նկար 29

Թրասի կեդրոնի արիներ բանակումի պահուն

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

Նուիրատուներ	*Ս. Լ. ԼԻՐԱ*
Պէյրութ Ա. Եկեղեցի	12,813·60
Հալէպ Էմմանուէլ Եկեղեցի	8,402·00
Պէյրութ Էշրէֆիյէ	6,392·49
Աղեքսանդրիայի Եկեղեցի	7,290·00
Գահիրէ	4,833·18
Հալէպ Նահատակաց	1,640·00
Հալէպ Բէթէլ	1,256·50
Նոր Մարաշ (Պէյրութ)	1,209·70
Քեսապ	1,030·75
Դամասկոս	652·00
Թրիփոլի	623·75
Այնճար	603·00
Զահլէ	500·00
Հալէպ Տավուտիէ	375·50
Հոմս	360·00
Սուր	342·60
Ճբորա	320·00
Նիկոսիա	220·00
Ատիսապապա	200·00
Էքիզ-Օլուգ	170·00
Քեօրքենէ	140·00
Լառնաքայի Եկեղեցի	132·00
Ազէզ	100·00
Թրատ	100·00
Պաղնալազ	25·00
Զանազան անհատներ	1,700·60
Հարիւրամեակի համերգէն	1,005·25
Փափազեան Ֆոնտ (Անթէպ, Հայնէկ բաղի Եկեղեցիի)	1,000·00
Տպագրութիւն	121·10
Կիրակնօրեայ Դպրոց	30·00
Ընդհանուր Գումար	53,589·02

6. ՊԷՅԼԱՆԻ ՇՐՋԱՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ

Աղեքսանդրէթի, ներկայիս Հաթայ, Թուրքիոյ կցումով՝ շըրջանիս չորս եկեղեցիները փակուած են։

Թիւ 31 ՆԿԱՐը *ցոյց կուտայ Պէյլանի Հայ Առաք., Աւետ. և Կաթոլիկ Եկեղեցիներու Միացեալ Վարժարանին աշակերտութիւնը, ուսուցչութիւնը և հոգաբարձութիւնը, լուսանկարուած Միսակ Աղա Պահատըրեանի տան մէջ։*

Ձախէն սկսեալ բազրիքի ետեւը կայնած երրորդ՝ Օր. Ռաճէլ Պետոյեան *(Բողոքական վարժուհի), օրիորդներու ետեւը երկու պարոններէն առաջինը՝ Ֆրանսերէնի ուսուցիչ (Կաթոլիկ), երկրորդը ճաղատ՝* Ս. Եճիզմէճուեան *պետական ուսուցիչ (Լուսչ.)։ Միւսին աջ կողմը* Միսակ Պաճատրեան՝ *հոգաբարձութեան ատենապետ (Բող.), Պէյլանի Ալպանոյի կառավարիչ (Միւտիր)* Ալի Պէկ, Յովհ. Շնորհօքեան՝ *Աւետարանիչ Պէյլանի,* Մատթէոս Աղա Քէչիճեան *(Լուսչ.); ծայրագոյն ալեւոր անձը* Տոքթ. Յովհ. Պէզճեան *(Բող.)։*

Թիւ 34 ՆԿԱՐ. *Աղեքսանդրէթի Մարտիրոսաց Եկեղեցւոյ մանկապարտէզին և նախակրթարանին ուսուցչուհիները, 1934ին։*

Ա. շարք նստած կեդրոնը Պատ. Կարապետ Գըրգեաճարեան *և երկու կողմը՝* Գարամանուկեան քոյրեր դպրոցին վարժուհիները։

Թիւ 37 ՆԿԱՐ. *Գըրըգխանի Հայ Աւետ. Դպրոցի աշակերտութիւնը, ուսուցչութիւնը և հոգաբարձութիւնը, 1936։*

Գ. շարք ձախ կողմը կայնած՝ Օր. Սեմա Տավարճեան՝ մանկապարտիզպանուհի։ *Քիչ հեռու իրարու ետև կայնած են՝* Յովհաննէս Սարգիսեան եւ Յովհ. Գարակէօզեան՝ հոգաբարձուք։ *Վերջին շարք եկեղեցիի չէնքին դուռը՝ ճերմակ հագած՝* Տիկին Համեստուհի Կէօքճէեան՝ վարժուհի, Պատ. Տ. Խրյօբեան՝ հոգ. հովիւ, Մկրտիչ Աղա Տարազճեան *և քիչ մը դէպի աջ՝ պատուհանի քով* Վաճան Հէքիմեան՝ հոգաբարձու։ *Աջ կողմը ճերմակ հագած օրիորդը* Նուրիձա Խարմանտաեան՝ վարժուհի։

Թիւ 38 ՆԿԱՐ. *Գըրըգ-խանի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Տիկնանց Միութեան վարչութիւնը, 1937ին։ Ձախէն սկսեալ՝* Տիկ. Մարի Խրյօբեան, Տիկ. Նուրիձա Հաւրճեան, Տիկ. Հ. Կէօքճէեան, Տիկ. Արուսեակ Մամալեան։ *Պզտիկներէն ձախէն առաջինը՝* Ալիս Ա. Լեւոնեան, *երկրորդը՝* Արփինէ Տ. Խրյօբեան։

Թիւ 39 ՆԿԱՐ. *Գըրըգ-խանի Տիկնանց Միութեան անդամուհիները, եկեղեցիի բակին մէջ, որոնք* 1937 *Մայիսին ներկայացու-*

(Նկար 30)

Աւետ. Միութեան ժողովը նիստին մէջ, կ'ատենապետէ Վեր. Ե. Հատիտեան

Պեյլանի Միացեալ վարժարան (Նկար 31)

ցիր էին կնոջ անկումը, վերելքը և ծառայութիւնը պատկերացնող երգախառն հովուերգ մը։

Ա. շարք գետինը նստած, ձախէն.— Տիկնայք Նազելի Ակիշեան եւ Մերի Նահապետեան։

Բ. շարք ձախէն. — Տիկնայք Մարիամ Զայլըգեան, Մարիամ Տիմինեան, Մաքրուհի Ճիկէրսիզեան, Գոհար Հէքիմեան, Արաքսի Իշխանեան, Եղիսաբէթ Բարսեղեան, Զարուհի Տավարեան։

Գ. շարք ձախէն.— Տիկնայք Ն. Հասըրճեան, Հայկուհի Սարգիսեան, Արուսեակ Տարագճեան, Պատ. Տ. Խրլոբեան։ Տիկնայք՝ Հ. Կեօքճէեան, Ա. Մամալեան, Թուրֆանտա Կեօքկեօզեան, Օր. Թամամ Զայլըգեան։

Դ. շարք ձախէն.— Տիկնայք՝ Եսթեր Պոյաճեան, Նազելի Աբգարեան, Նարդուհի Լեփեճեան։

Ե. շարք ոտքի վրայ ձախէն.— Օր. Մարի Չէքմէեան, Ճօրճ Տ. Խրլոբեան, Օրք. Արշալոյս Ճէրէճեան եւ Աղաւնի Լեփեճեան։

Թիւ 40 ՆԿԱՐ. *Ցարթըոլը, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի հոգաբարձութիւն* 1931-32*ին։*

Ձախէն՝ Նահապետ Պօյնուզաքեան, Յովսէփ Աւետեան, Պետրոս Պէտիկեան, Բենիամին Պէտիկեան։ *Հինգերորդը հիւր մըն է, Պէյրութի Աւետարանիչ* Փանոս Ահարոնեան, *որ այցի եկած է իր որդւոյն, ուսուցիչ-աւետարանիչ* Յովհաննէսին*։*

7. ՀՈՄՍԻ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հոմսի մէջ կայ փոքր բայց կոկիկ եկեղեցի մը, որուն 1949 *Նոյեմբերի վիճակագրութիւնն է հետեւեալը.—*

Հովիւն է Վեր. Հայկ Տարագճեան։ Ժողովուրդը կը բաղկանայ 15 *ընտանիքներէ կամ* 72 *անձերէ, որուն* 14*ը եկեղեցիի հաղորդական անդամներն են։ Կիրակնօրեայ դպրոցին կը յաճախեն երկու սեռէ* 15 *մանուկներ, զորոնք կը դաստիարակէ վարժուհի մը։ Առօրեայ դպրոցը կազմուած է երեք դասարաններէ, որոնց մէջ* 23 *աշակերտներ կան կ՚ուսանին միայն մէկ վարժուհիի խնամքին տակ (Տես նկար թիւ* 43)*։ Տարեկան ծախքն է* 700 *Լ. Լիրա։ Իսկ եկեղեցիին տարեկան ծախքն է* 2900 *Լիրա։*

Թիւ 44 ՆԿԱՐ. *Եկեղեցիի Խնամ ժողով։*

Ա. շարք նստած ձախէն.— Օր. Շամիրամ Տաղիսբանյեան, Վեր. Հ. Տարագճեան, Տօքթ. Արմենուհի Մկրտիչեան։

Բ. շարք ձախէն.— Պօղոս Աբրահամեան, Մինաս Թիլպէեան, Կարապետ Տաղիսբանյեան, Վահրամ Գալլէտարեան, Տօքթ. Երուանդ Հ. Խրլոբեան։

Ց. ՏՐԻՊՈԼՍՈՅ ԵԿԵՂԵՑԻ

Տրիպոլսոյ փոքր եկեղեցին, քաղաքի և նաւահանգիստի (Մինէ) ճիւղերով, ցոյց տուած է օրինակելի զոհողութեան ոգի Աւետարանական գործը փայլուն և աճուն պահելու համար։ Անոր 1949, Նոյեմբերի վիճակագրութիւնը կուտայ հետեւեալ պատկերը.

Քարոզիչ-ուսուցիչն է Տ. Յովհ. Յ. Հայրապետեան։ Ժողովուրդը կը բաղկանայ 26 ընտանիքներէ կամ 135 անհատներէ, որուն 35ը՝ հաղորդական անդամ։ Ք. Ջանից Ընկ.ը ունի 9 անդամներ. կիրակնօրեայ դպրոցը կը յաճախեն 24 մանուկներ, յանձնուած երկու ուսուցիչներու։ Եկեղեցիին տարեկան ծախքն է 2485 Լիբ. Լիրա, որուն 300ը եկեղեցիէ դուրս նպատակներու համար յատկացուած են։ Մանկապարտէզի և նախակրթարանի մէջ կան 23 երկու սեռէ մանուկներ, և 4 անդամներէ բաղկացեալ ուսուցչական կազմ։ Դպրոցին տարեկան ծախքն է 1590 Լ. Լիրա։

Թիւ 45 *ՆԿԱՐը կը ցուցնէ եկեղեցիի հոգաբարձութիւնը,* 1946:

Ա. շարք նստած ձախէն.— Միհրան Տէմիրճեան, Գոֆին Յ. Գրիգորեան, Մելքիսեք Մելքիսեքեան:

Բ. շարք ձախէն.— Տոքթ. Բիւզանդ Գ. Գրիգորեան, Պատ. Վահրամ Սալիպեան, Նորայր Մ. Մելքիսեքեան, և Լեւոն Շեմմասեան:

Գ. ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ԵԿԵՂԵՑԻ

Եկեղեցիս իր մեծութեամբը և կարեւորութեամբը երկրորդ աստիճանի դիրք մ'ունէր Աւետ. Միութեան դաշտին մէջ։ Ան հիմա բաւական պզտիկցած է երկու պատճառներով. նախ ժողովուրդին կէսէն աւելին գաղթած է, և ապա մնացորդին մէկ մասը Նազովրեցիի Եկեղեցւոյ յարելով բաժնուած և Վեր. Ն. Սարեանի հովուութեամբ ուրոյն եկեղեցի մը կազմած է։ 1949, Նոյ.ի պատկերն է հետեւեալը.—

Հոգեւոր հովիւն է Վեր. Յարութիւն Պալիգեան։ Ժողովուրդը կազմուած է 35 ընտանիքներէ կամ 120 անձերէ, որուն 18ը հաղորդական անդամ։ Ք. Ջանից Ընկ.ի անդամներու թիւն է 25։ Եկեղեցւոյս դպրոցին իբր իրաւատէրը Վեր. Սարեան արձանագրուած ըլլալով Նազովրեցիի Եկեղեցի կոչուած հատուածը իրեն սեփականած է զայն։ Հետեւաբար և բաժանումէն ի վեր մինչև 1950ի աշունը առանց դպրոցի մնացած է։ Եկեղեցիիս տարեկան ծախքն է 3000 Ս. Լիրա։ Թիւ 46 և 47 նկարները կը ցուցնեն եկեղեցիիս ժողովուրդը՝ հաւաքուած երկու տարբեր և իրարմէ հեռու թաղերու մէջ։

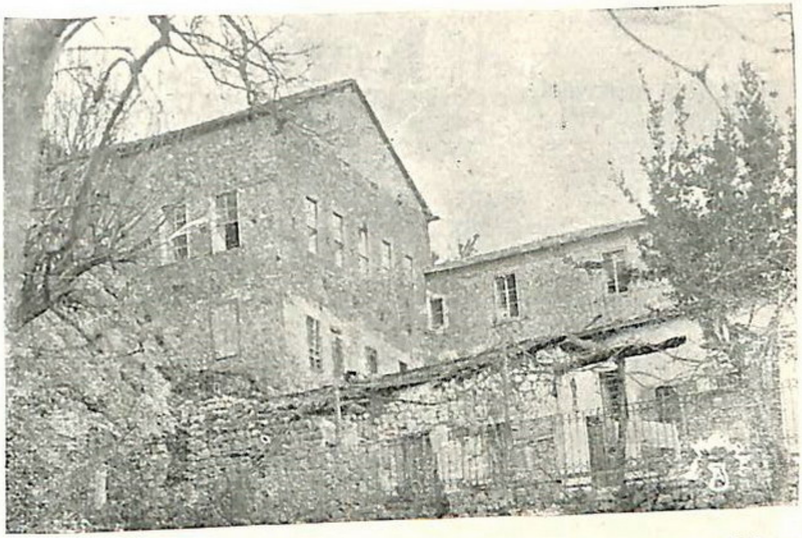

(Նկար 32)

Պէյլանի Հայ Աւետ. Եկեղեցական շէնքը

Նկար 33

Ալեքսանդրէթի Հայ Աւետ. դպրոցի շէնքը

Ալեքսանդրէթի դպրոցին ուսումնաւարտները (Նկար 34)

(Նկար 35

Ալեքսանդրէթի եկեղեցիին կիսաւարտ շէնքը

(Նկար 36)

Գըրդ-խանի եկեղեցիին շէնքը

(Նկար 37)

Գըրըգ-խանի Հայ Աւետ. դպրոցին աշակերտութիւնը

(Նկար 38

Գըրըգ-խանի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Տիկ. Միութեան Վարչութիւնը

10. ԶԱՀԼԷԻ ԵԿԵՂԵՑԻ

Եկեղեցին փոքր բայց միշտ ուսուցչարանական սրահով ապարուած և զարդարուն եղած է։ 1949, Նոյ.ի վիճակագրական պատկերն է հետեւեալը.—

Հոգեւոր հովիւն է Պատ. Աւագ Գ. Աւագեան, որ ապա շատ չ՚անցած ձեռնադրուեցաւ, Զահլէ։ Ժողովուրդը կը բաղկանայ 40 *ընտանիքներէ կամ* 164 *անձերէ, որուն* 27*ը՝ հողագործական։ Բ. Զանից Ընկերութիւնը ունի երկու սեռէ* 25 *անդամներ, իսկ Կանանց Միութիւնը՝* 20*։ Դպրոցի մանկապարտէզը իր երեք կարգերուն մէջ ունի* 30 *փոքրիկներ և վարժուհի մը, և հօթնամեայ նախակրթարանի մէջ՝ երկու սեռէ* 64 *աշակերտներ և* 5 *դասատուներ։ Եկեղեցիին տարեկան հասոյթը իբր մուտք կ՚արձանագրէ* 849 *Լիբ. Լիրա, իսկ ելք* 763.25 *Լ. Լ., որուն* 225*ը գործածուած է ուսուցչական և բարեգործական նպատակներու համար։ Զահլէի տարեկան մուտքն է* 71.80 *Լ.Լ. և ելքը* 60.25. *Կիրակնօրեայ դպրոցի համար այդ թիւերն են* 57.39 *և* 37.39*։ Դպրոցի ելեւմուտքը մեզի չհասաւ։*

Թիւ 50 ՆԿԱՐ. *Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւն 1946ի։*

Ա. շարք նստած՝ ձախէն. — Ներսէս Թոսունեան, Պատ. Ա. Աւագեան, Աբրահամ Ղազարեան։

Բ. շարք ձախէն. — Պետրոս Յակոբեան, Սարգիս Կալայեան։ Յովհ. Փոլատեան։

11. ԿԻՊՐՈՍ

Կիպրոսի հին Հայ գաղութը Կիլիկիոյ հայութեան հետ գրեթէ սկիզբէն իսկ ժամանակակից եղած է։ ԺԲ. դարուն կը յիշուի գոյութիւնը երկու հայ եպիսկոպոսական աթոռներու՝ իրենց ենթակայ վանք և եկեղեցիներով։ Այս հին և հարուստ գաղութը՝ սակայն՝ կորսուած է։ Ներկայ հայութիւնը առաւելապէս կազմուած է 1895—6, 1909 *և* 1921 *թուականներուն Կիլիկիայէ եկող գաղթականներով։*

1847*ի սկիզբը Ամերիկեան Պորտի միսիոնար Վան Լէննէփ* (Van Lennep) *Կ. Պոլսէն դէպի Սուրիա ճամբուն վրայ Կիպրոս կը հանդիպի։ Լառնաքայի մէջ բողոքականամիտ հայ մը կը գտնէ, որուն աշխատասիրութեամբը կը հասկնայ որ Նիկոսիոյ մէջ* 10 *Աւետարանական հայեր ուրիշ ութ համակիրներով հոգեւոր ժողովներ կ՚ունենան և Ս. Գիրք կ՚ուսումնասիրեն։ Վան Լէննէփ այս մասին իր գրած տեղեկագիր նամակին մէջ կը յիշէ թէ բոլոր*

կղզիի մէջ 20 հայ ընտանիքներ կը գտնուէին։ Այս կը նշանակէ թէ այդ թուականին Կիպրոսի փոքր հայ գաղութին մէջ Աւետարանական շարժումով հետաքրքրուող անհատներ կային։

Մի քանի ամերիկեան առաքելութիւններու կողմէ մինչև իննսունական թուականները հոգևոր գործի ապարդիւն փորձեր կը կատարուէին և հազիւ 1888ին Ամերիկայի Բորդկորդեալ Երիցական Եկեղեցին կը յաջողի իր միայն առաքելութիւնը հաստատել կղզիիս մէջ։ Եւ տասը տարի ետքը, 1898ին միայն, կարելի կ՚ըլլայ Կիպրոսի Աւետ. Եկեղեցին կազմել երկու յոյն և 24 հայ հաղորդական անդամներով. այս վերջիններուն 18 հատը Կիլիկիոյ Աւետ. Եկեղեցիներու նախկին անդամներն եղած են։ Նոյն տարին Վեր. Յարութիւն Սարգիսեան կամ Պայնուեօղլեան, որ Կիպրոս ապաստանած էր արդէն, կ՚անդամակցի եկեղեցիիս և մինչև 1905 իր Պանտոտ մեկնումը կը ծառայէ իբր հոգևոր հովիւ։ Այս ժողովուրդը երկար ատեն զուրկ կը մնայ պաշտօնական հոգևոր գործիչէ։ Տոքթ. Սամուէլ Մուրատեան օգտակար ծառայութիւն կը մատուցանէ պաշտամունքի ատեն միսիոնարի քարոզները թարգմանելով և երբեմն ինքը քարոզելով։

1920, Ապրիլ 4ին Պատ. Սիրական Ագպապեան Երիցական Առաքելութեան հրաւէրով կը սկսի պաշտօնավարել Լառնաքայի մէջ, իսկ Տոքթ. Ս. Մուրատեան կը շարունակէ օգտակար ըլլալ Նիկոսիոյ մէջ։ 1921ին ուրիշ շատ մը հայերով Վեր. Յարութիւն Մանուշակեան եւս Նիկոսիա կ՚ապաստանի, և երեք տարի իբր Երիցական Առաքելութեան աւետարանիչը կը ծառայէ, և ապա զատուելով 7—8 տարի իբր ազատ հոգևոր գործիչ կ՚աշխատի, մանաւանդ Երիցականներու չմիացող Աւետարանական հայերու մէջ։ 1929ին Ագպապեան կը փոխադրուի Նիկոսիա, բայց չի լըքեր Լառնաքան, ուր կը քարոզէ երբ իրեն կարելի կ՚ըլլայ։ 1930 Ապրիլ 30ին Կիպրոսի Աւետ. Եկեղեցւոյ հոգևոր հովիւ կը ձեռնադրուի։ Բայց հազիւ երկու տարի կը ծառայէ, Հալէպ կը մեկնի Էմմանուէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի մէջ պաշտօնավարելու։ 1932 Մայիս — 1933 Յունիսի միջոցին Տոքթ. Ս. Մուրատեան Լառնաքայի և Տոքթ. Սողոմոն Նիկողոսեան Նիկոսիոյ բեմը կը վարեն, որոնց Տիմոթէոս Զորպաճեան կ՚օգնէ որոշ ատենով։ Իսկ Յովհ. Վահկացի, Աբել Տոմպուլեան, Յարութիւն Բալեան և Յովհ. Տէր Եզեկիէլեան իբր ժողովուրդը այցելող եւ աւետարանիչ յանձնախումբի անդամներ օգտակար կ՚ըլլան։

Այս միջազգային Աւետ. Եկեղեցւոյ անդամներուն մեծամասնութիւնը միշտ հայեր եղած են որոնք յարմար կը տեսնեն ուրոյն եկեղեցի մը կազմել և 1933ի սկիզբը կը զատուին յոյներէ։

ԳԱՐԱԳԱՐԶԻ

Գորըգ-խանի Հայ Առաք. Եկեղեցիի Տիկնանց Միութիւնը (Նկար 39)

ՍԱԿԵՄԱՏԵԱՆ

(Նկար 40)

Փարթլայի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Հոգաբարձութիւն

(Նկար 41

Փարթլայը, Հայ Աւետ. դպրոցի սաներէն խումբ մը

(Նկար 42)

Պարթլայի Հայ Աւետ. եկեղեցիի շէնքը

(Նկար 43)

Հոմսի Հայ Աւետ. դպրոցի աշակերտութիւն

(Նկար 44)

Հոմսի Հայ Աւետ. Եկեղեցի խառն ժողով

(Նկար 45

Տրիպոլիս, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի հոգաբարձութիւն

Նոյն տարուան Յունիս 25ին Եուհաննա Տէր Մկրտիչեան իբր քարոզիչ գործի կը ձեռնարկէ թէ Լառնաքայի և թէ Նիկոսիոյ Հայ Աւետ. եկեղեցիներուն մէջ, որոնց համար հոգևոր հովիւ կը ձեռնադրուի 1935 Սեպ. 17ին։ 1946ին Յակոբ Սողըրեան, որ Սուրի մօտ Ռաս իւլ Այնի և Պասի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի ուսուցիչ-քարոզիչն էր, իր ժողովուրդին զանգուածով Հայաստան ներգաղթելէն ետք իրեն եղած հրաւէրին ընդառաջելով կը սկսի Լառնաքայի մէջ գործել թէ իբր ուսուցիչ Ամերիկեան Ակադեմիայի և թէ իբր քարոզիչ հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ։ Վեր. Ե. Տէր Մկրտիչեանի Պոստոն մեկնումէն ետք Պատ. Սողըրեան կը լքէ ուսուցչական գործը և պատասխանատուութիւնը կը ստանձնէ նաև Նիկոսիոյ Եկեղեցիին։ Սողըրեան ներկայիս կը հովուէ իրարմէ 120 քիլոմէթր հեռու այս երկու եկեղեցիները, որոնց փոքր մարմինները նպատակ ունին առաջին առիթով իրենց զատ հոգևոր գործիչը ունենալ։ Յիշել գործիչներէ զատ ուրիշներ ալ հոն գործած են կարճատև շրջաններու միջոցին։ Վեր. Կարապետ Սթամպուլեան 1925 Օգոստ. 30— Սեպ. 21ին Լառնաքա աշխատած է, մինչ Պատ. Ս. Աղպապեան Նիկոսիա կը գտնուէր։ Իսկ մի քանի յաջորդական ամառներու միջոցին Աթէնքի Կրօնական Վարժարանի աշակերտներէն Յովհ. Արդարեան և Պետրոս Յակոբեան իբր շրջիկ աւետարանիչ և գրածախ օգտակար ծառայութիւն մատուցած են։ Իսկ Մանուէլ Քասունի, Տոքթ. Սողոմոն Նիկողոսեան ինչպէս նաև ամերիկեան միսիոնարներ և յոյն եղբայր մը՝ Փանայոթիս Լառնաքայի ըսմէն յաճախ քարոզած են քարոզիչի բացակայութեան պահուն։

Կիպրոսի ինչպէս բոլոր հայութեան նոյնպէս հայ Բողոքական ժողովուրդին կարևոր մասը միշտ փոխուած է մեկնողներու և նորեկներու պատճառաւ։ 1925-26ին Վեր. Սթամպուլեանի տեղեկագրութեան համեմատ 3000 հայեր կան, որոնք առաւելապէս հաստատուած են Նիկոսիա՝ Կիպրոսի մայրաքաղաքը և Լառնաքա՝ գլխաւոր նաւահանգիստը։ Վեր. Մանուչակեան 1926ին կը գրէ որ իր այցելած 60 տարբեր տեղերուն մէջ հայեր գտած է։ 1929ին Նիկոսիա կան 1800 հայեր, որոնց 200ը Աւետարանական։ Իսկ Լառնաքա 1000 հայ որուն 100ը Աւետարանական։ Ֆամակուսթայի 20 տուն հայութեան երկուքը, Լիմասոլի 10 հայ ընտանիքներու մէկ երկուքը Բողոքական են։ 1945-46ին հայոց թիւն է 4000, Կիպրոսի բոլոր բնակչութեան հարիւրին մէկը։ Նոյն տարին Նիկոսիոյ և Լառնաքայի հայ Աւետ. եկեղեցիներու վիճակագրական պատկերն է հետևեալը՝ Վեր. Ե. Տէր Մկրտիչեանի տեղեկագրութեան համեմատ.—

Եկեղեցի	Ժողովուրդ	Անդամ				
		Եկեղեցի	Կ. Դպրոց	Ք. Ջանից	Տիկնանց	Բ.ասիրաց
Նիկոսիա	135	56	68	52	35	22
Լառնաքա	95	54	54	32	—	—

Եկեղեցիի անդամներուն թիւը՝ մանաւանդ Նիկոսիոյ մէջ թէպէտ աւելցած է բայց ժողովուրդին թիւը գրեթէ կայուն մնացած է։ 1920ին հաղորդականներու թիւը 45 էր, բոլորն ալ Կիլիկիոյ նախկին եկեղեցիներու անդամներ, որոնք հնգապատկուած են։ Իսկ ժողովուրդը գաղթի պատճառաւ չէ շատցած. միայն 1924—1929ի միջոցին 100 Աւետարանական հայեր մեկնած են կղզիէն։

Այս երկու փոքր եկեղեցիներու համար լուրջ հարց մը եղած է դպրոցը։ Հայ դպրոց հիմնելու և զայն պահելու ջանքեր թէպէտ անպակաս եղած են բայց ատեն մը ետքը սկսուած գործը լքուած է։ Առաջին փորձը կատարուած է Վեր. Յ. Սարգիսեանի երկու դուստրերուն կողմէ։ Ասոնք՝ Ովսաննա և Ռոհել՝ մինչև 1905 իրենց Գանատա մեկնումը իրենց պատասխանատուութեամբ անհատական դպրոց մը պահած են, զոր ապա շարունակող մը գտնուած չէ։ Լառնաքայի Եկեղեցին 1920—1930ի միջոցին վեցամեայ դպրոց մը պահած է հայ մանուկներու համար Մանուէլ Բասունիի տնօրէնութեան տակ։ 1925ին նոյնիսկ կը խորհին դպրոցի համար շէնք մը կառուցել բայց ապա այլեւայլ պատճառներով ստիպուած են զայն քառամեայ ծաղկոցի մը վերածել և Ամերիկեան Վարժարանի խնամակալութեան յանձնել, ինչպէս մեզի կը գրէ Մ. Բասունի։ Այս տասը տարուան միջոցին իբր վարժուհի «Նշանակելի ծառայութիւն մատուցած են Տիկ. Վիգդորիա Պեռբոսեան (այժմ Ֆամակուսթա), Տիկ. Սաթենիկ Թորոսեան (հանգուցեալ Եթովպիա), Տիկ. Ովսաննա Ռուպեան (այժմ Կ. Պոլիս) և Տիկ. Ժօզէֆին Բէշիշեան, (Ծնեալ Կիւլէսէրեան՝ այժմ Նիկոսիա)։ Ամերիկացիք 1910ին Լառնաքայի մէջ կը հիմնեն Մանչերու Ակադեմիան։ 1929ին անոր 200 աշակերտներուն 50ը և 1910—29ի միջոցին անկէ ելած 161 շրջանաւարտներէն դարձեալ յիսունը հայեր եղած են։ Այս հաստատութեան մէջ իբր դասատու ծառայած են հետևեալ Աւետարանական հայեր.— Նշան Պալչէճեան 1902—1918, Փրոֆ. Յարութիւն Մուրատեան 1909—1911, Մանուէլ Բասունի 1920—1950, Կիրակոս Զոփուրեան 1945էն ի վեր մինչև հիմա։ 1922ին նոյն ամերիկեան առաքելութիւնը Աղջկանց Ակադեմիան կը հիմնէ Նիկոսիա։ 1929ին ան ունեցած է 75 աշակերտուհիներ, մեծ մասամբ հայ։ Պաշտօնավարող հայ վարժուհիներ եղած են «Օրք. Մարի և Արփինէ Մուրատեան, Ռոզալի Սալլադ-

(Նկար 46)

Տամասկոս, Պապթումա, Հայ Աւետ. ժողովուրդ

(Նկար 47)

Տամասկոս, Սալհիյէ, Հայ Աւետ. ժողովուրդ

(Նկար 48)

Ճարապլուսի Հայ Աւետ. եկեղեցին եւ դպրոցի շէնքը

(Նկար 49)

Ճարապլուս, Հայ Աւետ. դպրոցի սաները

Նկար 50

Զահլէ, Հայ Առաք. եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն

(Նկար 51)

Զահլէ, Ք. Զանից ընկ.-ի պատանիները

(Նկար 52)

Զահլէ, Բ. Զանից ընկ.ի աղջկանց բաժինը

(Նկար 53)

Զահլէ, Հայ Աւետ. Բարձր. Վարժարանի Ը. դասարանը

եան, Բասունի, Ճեսի Մաթեսեան և ուրիշներ» ինչպէս որ կը ան-
ղեկավարէ Տոքթ. Ս. Մուրատեան։

Կղզիին հայ, յոյն և Թուրք ժողովուրդին ծառայող ման-
չերու և աղջիկներու յատուկ այս ամերիկեան կրթական հաստա-
տութիւնները կը գտնուին միջազգային կրթական կոմիտէի մը
վարչութեան տակ բաղկացած հինգ ամերիկացի, չորս հայ և ե-
րեք յոյն անդամներէ։ Աւեա. հայեր կ'օգտուին նաև տեղական հայ
ազգային դպրոցներէ և Մելգոնեան կրթական Հաստատութենէ։

Կիպրոսի այս երկու փոքր եկեղեցիները մինչև 1926 կա-
ռավարուած են ուղղակի Բարեկարգեալ Երիցական Եկեղեցւոյ Ա-
ռաքելութեան կողմէ։ Յիշեալ տարիէն սկսեալ մինչև 1933 հայ,
յոյն և ամերիկացի անդամներէ բաղկացեալ խառն մարմին մը
զայն վարած է։ Վերջին Թուականէն ի վեր հայեր թէպէտ կը կազ-
մեն երկու անկախ եկեղեցիներ բայց տակաւին տարի մ'ալ կը շա-
րունակեն օգտուիլ Ամերիկեան Առաքելութեան նիւթական աջակ-
ցութենէն։ Վերջին հնգամեակի միջոցին, սակայն, դարձած են
կատարելապէս ինքնուրոյն և ելեւմտապէս ալ անկախ։ Իբր նիւ-
թական մէկ երկրորդ քաջագործութիւն պէտք է արձանագրել
նաև Նիկոսիոյ Եկեղեցիին յաջողութիւնը իր սեփական շէնքը ու-
նենալու մէջ։ 1946 Յուլիս 28ին եկեղեցական շէնքի անկիւնաքա-
րին զետեղման արարողութիւնը կը կատարուի հանդիսաւոր կեր-
պով, որուն մէջ բաժին կ'առնեն Վեր. Բլուք Թափլէնս, սարկա-
ւագ Արմէն Կեսարենց և Վեր. Ե. Տէր Մկրտիչեան։ Զետեղեալ ա-
ռարկաներուն եղած են՝ հայերէն Աւետարան մը, ինը կտոր ընթա-
ցիկ կիպրական դրամներ, Յուլիս 28 Թուակիր 10 օրաթերթեր,
եկեղեցիի յատակագիծը, օրհնութեան և փառաբանութեան գրու-
թիւն մը, եկեղեցական պաշտօնէութեան անուանացանկը և փոքր
սրուակի մը մէջ Հայաստանէ եկած հող։ Շէնքին ծախքին կէսը
հոգացուած է Ամերիկեան Առաքելութեան կողմէ և մնացածը հա-
յերէ։ Նոյն տարին եկեղեցին կը հանգանակէ իր մէջէն 225 Անգլ.
Սթեռլին եկեղեցիի շէնքին կողքին կառուցանելու համար հա-
րիւրամեակի յիշատակին ձօնուած երախտապարտ սրահ մը։ Այ-
սօր կառուցուած այս երկու շէնքերը մեծապէս կը սատարեն ա-
մէն կերպ յաջող և արդիւնաւոր գործունէութիւն ունենալու և
եկեղեցիին գոյութիւնը ապահովելու։

Լառնաքայի մէջ Վեր. Ե. Տէր Մկրտիչեան 1944ին կը կազ-
մակերպէ եկեղեցիին երիտասարդները, անոնց համար հայերէն լեզ-
ուաւ ժողովներ կը կատարէ։ Ասոնք կը փափաքին իրենց ուրոյն
շէնքն ալ ունենալ։ 1946ի միջոցին հարիւրամեակի յոբելինական
հանդէսներուն առթիւ այս նպատակաւ կը հանգանակուի 193

Անգլ. Սթերլին, որ կը փոխանցուի երիտասարդաց կազմակերպութեան Շինութեան Յանձնախումբին։

Կիպրոսի Աւետ. Եկեղեցին պարագաներու բերումով թէպէտ Երիցական Առաքելութեան հետ կապ հաստատած է, բայց իմաստնաբար ինքզինքը միշտ անբաժան պահած է Մերձ. Արեւելքի հայ Աւետ. Միութենէ, որմէ այս կերպով օգտուած է բարոյապէս և հոգեւորապէս։

Մեզի ղրկուած պաշտօնական գրութեանց մէջ յիշուածներէն զատ հետեւեալ անձերու եւ անունները կը տրուին որոնք օգտակար ծառայութիւններ մատուցած են.— Նշան Հէլվաճեան (Նիկոսիա), Վահրամ Կիւլէսէրեան և Արտաշէս Քասունի, Վարդան Գըռաճըգեան, Կիրակոս Զոփուրեան՝ երիտասարդութեան մէջ (Լառնաքա)։ Տիկնայք Հէլէնի Կիւլէսէրեան, Մարթա Քասունի, Արշակուհի Պալթաեան իբր սարկաւագուհի, Տիարք Սարգիս Կիւլէսէրեան և Մ. Քասունի իբր երէց (այսինքն իբր եկեղեցիի հոգաբարձութեան անդամ) կը ծառայեն Լառնաքայի Եկեղեցիին մէջ։

12. ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

Կիլիկիոյ պարպումին և ապա Իզմիրի աղէտին հետեւանքով, 1921—22 թուականներուն Փոքր Ասիոյ հայ ժողովուրդէն կարեւոր մաս մը՝ մօտ 70000՝ կ'ապաստանի Յունաստան։ Գաղթականներու կարաւանները հոս կանգ չեն առներ, անակնորէն կը շարժին դէպի արեւմուտք, Ֆրանսա և Ամերիկա։ 1924ի սկիզբը հայ գաղթականներու թիւը կը հաշուի 52 000, հին Յունաստանի եւ կղզիներու մէջ 30000՝ որուն 17000ը Աթէնքի մէջ. Մակեդոնիոյ և Թրակիոյ մէջ 22000, որուն 11000ը Սելանիկի մէջ։ Ասոնցմէ զատ մօտ 7000 երկու սեռէ հայ որբեր կան Անգլիական (Lord Mayon's Fund) և մեծ մասամբ Ամերիկեան (Near East Relief) որբանոցներու մէջ, որոնց մեծագոյնները կը գտնուէին Կորնթոս քաղաքի, Գորֆու և Սիրա կղզիներու մէջ։ Աւետարանական հայեր, թիւով մօտ 3000, 1922ին իսկ կանոնաւոր եկեղեցիներ կը կազմեն Աթէնքի չորս գաղթակայաններուն և Սելանիկի մէջ։ Իսկ Գորֆուի, Սիրայի, Քիոսի, Քեֆալոնիայի, Կորնթոսի, Գավալայի և ուրիշ վայրերու փոքրաթիւ Աւետ. ժողովուրդներուն մէջ կանոնաւոր հովիւ և անդ անդ կրթական գործ յառաջ կը տարուի կարճ կամ երկար տեւողութեամբ։ Երկրին տնտեսական և քաղաքական աննպաստ պայմաններուն պատճառաւ հայերը անակնորէն կ'արտագաղթեն. Իսկ 1932ին և ապա մանաւանդ 1946-47ին մեծ գանգուածով Սովետական Հայաստան կը ներգաղթեն։ Հայ

Նիկոսիա, Հայ Աւետ. համայնքը (Նկար 54)

Նիկոսիոյ եւ Լառնայի Գ. Զանից ընկերութիւնները

(Նկար 55)

Լառնաքայի Հայ Աւետ. համայնքը (Նկար 56)

Լառնաքա, Հայ Աւետ. Կ. դպրոցի սաներ (Նկար 57)

գաղութը ներկայիս մեծապէս փոքրցած է. 1948ի սկիզբը միայն 120 հայ Աւետարանական ընտանիքներ մնացած էին բոլոր Յունաստանի մէջ։

Աթէնքի և Սելանիկի հինգ կազմակերպեալ եկեղեցիներու հոգեւոր հովիւներէն զատ շատ մը հոգեւոր գործիչներ կը գտնենք, որոնք ցրուած գաղթի հայ և օտար աւետարանական հաստատութեանց մէջ՝ կարեւոր ծառայութիւններ կը մատուցանեն ընդհանուր հայութեան։ Անոնցմէ ոմանք հետեւեալներն են.— Պատ. Ալեքսան Ս. Կարապետեան՝ քարոզիչ Սիրո, ուր Օր. Սեմա Գույումճեան՝ Մարզուանի Աղջկանց Վարժարանի նախկին մէկ վարժուհին՝ և Սամսոն Ապրոյեան՝ Ս. Գիրքի Ընկ.ի գործակալ՝ օգտակար գործակիցներ են։ Պատ. Նշան Պէկեան ալ ձեռքն է Կորնթոսի մէջ որբանոցի տնօրէնուհի Միս Քուշմէնի, գործակցութեամբ Տիկ. Վ. Պէկեանի և Օր. Մէյրի Հեղինեանի։ Վեր Յ. Ա. Ճէճիզեան, Գորֆուի մէջ է, իբր աւագ պաշտօնեայ և երէց Անգլիական Քուէյքըրներու Առաքելութեան, որուն ներկայացուցիչը Միս Պըրճէս իր կրթական, հոգեւոր մանաւանդ բարեսիրական ընդարձակ գործը Կ. Պոլսէն այս կղզին մէջ փոխադրելով նախախնամական ծառայութիւն կը մատուցանէ գաղթականներու։ Նոյն կղզիի մէջ Փրոֆ. Սամուէլ Կ. Խաչատուրեան կը գործէ Լորս Մէյրս Ֆընսի *մանչերու որբանոցին մէջ։ Պատ. Սարգիս Գըզըլեան և Պատ. Պետրոս Դուրիթեան իբր պաշտօնեաներ Դանիական Առաքելութեան կը ծառայեն Սելանիկի հայ գաղթականներուն։ Պատ. Յակոբ Եղիազարեան ալ բազուկն է Գերման Առաքելութեան վարիչ Օր. Ենւէնի Գավալայի մէջ։ Մեծ թիւով աւետարանչուհիներ Աթէնք, Սելանիկ և ուրիշ վայրերու մէջ իրենց մխիթարական հոգեւոր գործունէութիւններով մեծապէս օգտակար կը հանդիսանան։*

Այս հայ Աւետարանական եկեղեցիները և ժողովուրդները կը յաջողին Միութիւն մը կազմել, որ սակայն չի կրնար իր գոյութիւնը շարունակել։ Հազիւ երկու անգամ տարեկան ժողովներ կ՚ունենայ։

Թիւ 58 ՆԿԱՐ. *Երկրորդ տարեկան ժողով Յունաստանի Հայ Աւետ. Միութեան*, 1926, *Նոյ.* 12-25 *Փիրէի Յոյն Աւետ. Եկեղեցիին մէջ։*

Ա. շարք ձախէն.— Օր. Ա. Վարժապետեան, Անարոն Գըզըլեան, Օր. Մ. Հեղինեան, Պատ. Նշան Պէկեան, Վեր. Կարապետ Սրանգոլլուեան, Վեր. Յովսէփ Ա. Ճէճիզեան, Վեր. Վարդան Երանեան, Տիկ. Կ. Քերիկեան, Օր. Հ. Աւետիսեան։

Բ. շարք ձախէն.— Տիկ. Մարի Սարգիսեան, Տիկ. Թագուհի Թիւքիւննեան (աւետարանչուհի), Տիկ. Մ. Տէրտէրեան, Տիկ. Յ. Մի-

նասեան, Տիկ. Վարսենիկ Պեկեան, Միս Րայս (Ամերիկեան Աղջկանց Վարժարանէ), Տիկ. Յ. Անէմեան, Օր. Ա. Երկանեան, Տիկ. Ա. Sonikyan, Տիկ. Թոսնեան (աւեսարանչուհի), Տիկ. Մարիցա Եոզկատեան:

Գ. չորք ձախէն.— Օր. Զապէլ Պապայեան, Օր. Միանձառայ Գաբրիէլեան, Ե. Զէյթինեան, Պ. Եաղնեան, Կիրակոս Ֆարանեան եւ Տիգրան Խըլոբեան (Կրօնական Վարժարանի ուսանողք), Յոյակ Տիլսիլեան, Հ. Գըլըճեան, Պ. Մեծատուրեան, Անդրանիկ Պօտուրեան, Պաս. Պեյալիսիս:

Դ. չորք ձախէն.— Յարութիւն Տէր Ղազարեան (ուսանող Կրօնական Վարժարանի), Պաս. Յակոբ Եղիազարեան, Պաս. Կարապետ Քերիկեան, Պաս. Ռուբէն Գայսեան, Պաս. Յ. Անէմեան, Վեր. Բիւզանդ Պերպերեան, Ս. Թոսնեան, Պաս. Յ. Մինասեան:

13. ԱԹԷՆՔ

Հայ գաղթականներու մեծ մասը հաստատուած էր քաղաքին և իրեն կցուած Փիրէ նաւահանգիստին չորս գաղթակայաններուն և մէկ մասն ալ բուն մայրաքաղաքի մէջ։

Ա.— ՏԷՐԿՈՒԹԻԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏ. ԵԿԵՂԵՑԻ։ Տիրկութի Աթէնքի մէկ արուարձանն է, ուր մօտ 10000 հայեր վրաններու տակ կը հաստատուին։ Մէկ երկու տարի ետքը անոր միայն կէսը կը մնայ։ Մօտ 200 ընտանիքներէ կամ 850 անձերէ բաղկացեալ հայ Բողոքականութենէն ալ 1923ի վերջը միայն 400 անհատներ կը մնան, որոնց 60ը եկեղեցիի հաղորդական անդամներ են։ Այս թիւը սակայն միշտ կը պզտիկնայ։ 1931ի վերջը և 1932ի առաջին ամիսները հազարաւոր հայեր Հայաստան կը ներգաղթեն։ 1932ին Աւետ. ժողովուրդին թիւը 230 է. անդամներու թիւը բարձրացած է 87ի։ Այս ցոյց կուտայ եկեղեցիի հզօր կենսունակութիւնը։ 1946-47ի միջոցին Աւետ. ժողովուրդին կէսէն աւելին գործելով կը ներգաղթէ Հայաստան և Ամերիկա, 30 ընտանիքներ, կը շարունակեն իրենց եկեղեցական և կրթական գործը։

Պատ. Կարապետ Քերիկեան մինչև 1930, իր Պոլիս մեկնումը, ծառայած է այս եկեղեցիին։ 1930—37ի միջոցին պաշտօնական հովիւ չունի։ Աթէնքի ընդհանուր հովիւ Վեր. Կ. Սթանպոլլեան, դպրոցի ուսուցիչներէն Յարութիւն Տէր Ղազարեան և Շահնազար Քէօթահեան (երկուքն ալ շրջանաւարտ Կրօնական Վարժարանի) կը վարեն բեմը և եկեղեցական ընթացիկ գործը։ 1938—46ի միջոցին Պատ. Կիրակոս Ֆարաճեան կը պաշտօնավարէ։ Ընդհանուր Պատերազմի միջոցին և Գերմանական գրաւման տակ եկեղեցին կ՚անցնի հուրի և սուրի մէջէն։ Տեւական վտանգ, անգործութիւն, անօթութիւն, ապրուստի տարրական միջոցներէ

Յունաստանի Հայ Ուես. Միութեան Բ. ժողով, 1926, Փիրէ(Աթէնք) (Նկար 58)

Տէրկուրի, (Արէնֆ) հարիւրամեակի Յոբելինական յանձնախումբը (Նկար 59)

գրկում, երիտասարդներու բանի Գերմանիա փոխադրութիւնը անտանելի և սարսափելի կացութիւն մը կը ստեղծեն ժողովուրդին և հովիւին համար։ Այս պայմաններու տակ եկեղեցին իր բոլոր գործը անդընդհատ կը շարունակէ։ Աւելին ըլլալով պաշտօնական դիմումներով ուտելիք կ'ապահովէ Միջազգային Կարմիր Խաչէն, քաղաքապետարանէն, Ամերիկեան Խնամատարութենէն և այլ աղբիւրներէ։ «Մեր եկեղեցին և վարժարանը... հասարակաց խոհանոցի վերածուեցաւ», կը գրէ Պատ. Ֆարաճեան, «հայ և յոյն մանուկներ, չափահասներ ամէն օր կերակուր ստացան և մահէ ազատուեցան...»։ Աթէնքի քաղաքապետը քանիցս անձամբ կ'այցելէ և յոյժ կը գնահատէ եղած ծառայութիւնը ըսելով. «Գործնական քրիստոնէութիւն է որ կը տեսնենք ձեր ծառայութեան և մարդասիրական սպասարկութեանց մէջ։ Իսկապէս Ձեր եկեղեցին միակն է Աթէնքի մէջ որ սովահարները կերակրելու կենսական գործին համար լայն բացած է իր դռները...»։ Պատերազմը լըմննալուն պէս եկեղեցիս կը վերսկսի նոր թափով յառաջ տանիլ հոգևոր գործը իր բոլոր ճիւղերուն մէջ։ Հարիւրամեակի տօնակատարութիւնը մեծապէս կը խանդավառէ ժողովուրդը, և այս առթիւ պատշաճ հանդիսութեամբ կը ձեռնադրուի Պատ. Կ. Ֆարաճեան, որուն անձնազոհ և եռանդուն ծառայութիւնը անմոռաց կը մնայ ժողովուրդին սրտին մէջ։ Ներգաղթէն յետոյ հովիւը կը մեկնի Գալիֆօրնիա։ Պատ. Ռուբէն Գույումեան, որ Սելանիկէ քաղաքս փոխադրուած էր, կը ծառայէ մնացորդին։

Եկեղեցիս ունեցած է շատ գործօն հաստատութիւններ։ Ք. Ջանից կազմակերպութիւն, 1922էն սկսեալ «Բեթէլ» անուն մանկանց կիրակնօրեայ դպրոցը, առօրեայ նախակրթարանը մեծ ծառայութիւն մատուցած են այս միշտ աղքատ 5-6000 հայ գաղթականներու։ 1926ին «Բեթէլ» ունեցած է 350 աշակերտութիւն 15 դասարաններու մէջ, 15 անդամնոց ուսուցչական մարմին՝ Օր. Ե. Պօյաճեանի տեսչութեամբ։

Առօրեայ դպրոցը կը սկսի 1923ի գարունը երկու սեռէ 60 աշակերտներով Օր. Ադէլ Քէշիշեանի պատասխանատուութեան տակ։ Դպրոցականներու թիւը օրէ օր կ'աճի, մինչև որ 500ի կը հասնի։ Իբր տնօրէն կը պաշտօնավարեն Հ. Գըլճեան, Կ. Ֆարաճեան, Տիկ. Խաչատուրեան, 1936-1945ի միջոցին Վ. Գալուստեան։ Պատերազմի ընթացքին դպրոցը շարունակած է, Սամուէլ Արըգեան 1945—1946ին դպրոցին տնօրէնն է։ 1923—46ի միջոցին մօտ 200 շրջանաւարտներ տուած է, որոնցմէ շատեր իրենց ուսումը շարունակած են Աթէնքի և Սելանիկի Ամերիկեան գոլէճներուն մէջ։ 1946ի աշակերտութեան թիւն է 190։

Եկեղեցիիս ժողովուրդը միշտ աղքատ եղած է և արտաքին

նպաստներով կրցած է իր հոգևոր և կրթական գործը շարունակել: Ամերիկեան Պորտ, Հայ Աւետ. Ընկերակցութիւնը և վերջին տարիներուն ալ Հ. Բարեգործական Ընդհ. Միութիւնը և ուրիշներ նիւթապէս օգնած են:

Թիւ 59 ՆԿԱՐ. *Տէրկութիի (Աթէնք) Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Յոբելինական Յանձնախումբ*, 1946:

Ա. շարք նստած ձախէն.— Տիկ. Լուսիա Տոմպազեան, Սամուէլ Ադամեան, Յովհ. Հովարսեան, Վեր. Կիրակոս Յարանեան, Տիկ. Վերժին Ալեքսանեան, Հայրապետ Յակոբեան:

Բ. շարք ձախէն.— Ա. Թադէոսեան. Ա. Զէյթունեան, Տիկ. Թումանեան, Մ. Թումանեան, Ա. Օհանեան, Վ. Գալուստեան, Բարիլուր Թոսնեան:

Բ.— ՍԻՆԿՐՈՒԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏ. ԵԿԵՂԵՑԻ: Աթէնքի այս արուարձանին մէջ հաստատուած էին 2000 *հայեր: Փոքրաթիւ հայ Աւետարանականները, մօտ* 30-40 *ընտանիք, մինչև* 1946*ի վերջը ունեցած են իրենց կազմակերպեալ եկեղեցին և զանազան հաստատութիւնները, որոնք իրենց բոլոր գործունէութիւնը յառաջ տարած են մեծ բայց հին վրանի մը տակ, որ փոթորիկի մը պատճառաւ պատռուած ձևով կը տեսնուի թիւ* 62 *նկարին մէջ: Անոր տեսչական հովիւը եղած է Վեր. Բիւզանդ Պէրպէրեան, որ ժողովուրդին մեծ մասին հետ ներգաղթած է Հայաստան: Մնացած մի քանի ընտանիքներ միացած են Տէրկութիի հայ Աւետ. Եկեղեցիի:*

Գ.— ԳՈԳԻՆԻԱՅԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏ. ԵԿԵՂԵՑԻ: Փիրէի գրեթէ կից կը գտնուի Գոգինիայի գաղթակայանը, որ ներկայիս դարձած է 100 000 *բնակչութեամբ փոքր քաղաք մը փոքր Ասիոյ յոյն գաղթականներուն շնորհիւ: Հայ գաղթականներ անոր մէջ կազմած են զատ թաղամաս մը, ուր երեսնական թուականներուն* 5-6000 *հայեր բնակութիւն հաստատած էին:* 1923*ին Աւետարանական հայերու թիւն է* 300*: Եկեղեցին կը կազմուի* 1922*ին: Առաջին պաշտօնական գործիչն է Պատ. Ռուբէն Գայեան, որ* 1923 *Ապրիլ* 23*էն մինչև* 1927 *Յունիս կը ծառայէ կատարեալ հաւատարմութեամբ: Անոր անմիջապէս կը յաջորդէ Գրիգոր Տէմիրճեան, նոյն տարուան Կրօնական Վարժարանի մէկ շրջանաւարտը: Այս հոգևոր տեսիլքի տէր, աչալուրջ բայց մտացի և պերճախօս քարոզիչը ամենայն ձեռնհասութեամբ կը շարունակէ իր գործը մինչև այսօր, սիրուելով և յարգուելով իրեն հետ յարաբերութիւն ունեցող օտար և հայ ամէն անհատի կողմէ:* 1946 *Ապրիլ* 7*ին հոգևոր հովիւ կը ձեռնադրուի:* 1927-1938*ի միջոցին Վեր. Տէմիրճեանի ամէն կերպ հաւատարիմ գործակիցը և արդիւնաւոր մէկ օգնականը կ'ըլլայ Միհրան Բէնճիլեան, իր դասընկերը: Բէնճիլեան*

տնօրէնն է նախակրթարանի և կիրակնօրեայ դպրոցի, որոց բաժին կ'ունենայ Բ. Ջանիցի, ամառնային դպրոցի, և եկեղեցական ընդհանուր գործունէութեան մէջ և չի գլանար նաև իր բեմական աջակցութիւնը։

Եկեղեցին իր գործը կը սկսի վրանի տակ։ Ապա 1922ին Փիրէի քաղաքապետութենէն հին գործարան մը կը ստացուի գեղագործ Սակրատ Թափալեանի և Միս Օլիվ Կրինի ջանքերուն շնորհիւ։ Առաք. և Աւետ. հայ ժողովուրդը երկար տարիներ շէնքին ընդարձակ սրահը հաւասարապէս կը գործածեն իրենց կրօնական և կրթական պէտքերուն համար։ 1928ին եկեղեցին կ'ունենայ իր սեպհական հաստատուն դպրոցական շէնքը, կրօնական հաւաքոյթներու համար սրահով մը։ 1936ին ալ կը շինուի երկյարկանի երկբորդ շէնք մը, ծառայելու՝ առաջին յարկը իբր մանկապարտէզի սրահ և երկրորդ յարկը իբր երիցատուն։ Շէնքս ձօնուած է Տիկ. Օրլինա Զայլսս Բիրսի յիշատակին։ Այս կերպով Գօգինիոյի Եկեղեցին միակն է Աթէնքի մէջ որ կ'ունենայ իրեն յատուկ եկեղեցական և կրթական շէնքերը։ Ան սկիզբէն ի վեր աւետարանօրէն բարգաւաճ վիճակ մը ցոյց տուած է՝ իբր բարոյացուցիչ և շինարար ազդակ օրհնութիւն մը դառնալով հայ գաղութին։ 1946ին 300 անձերէ բաղկացեալ ժողովուրդին 120ը հաղորդական անդամներ են։ Կ. դպրոցի 150 աշակերտները բաժնուած են 8 կարգերու և յանձնուած՝ ութն ուսուցիչներու։ Բ. Ջանիցը ունի երկու սեռէ 80 անդամներ։ Վեցամեայ նախակրթարանը ունի 200 աշակերտներ։ Տնօրէնն է Յ. Պայըրեան, որ հովիւի օգնականի պաշտօն ալ կը կատարէ։ Դպրոցը մինչև 1946 տուած է 100 շրջանաւարտներ։ Դպրոցին մէջ իբր կրթական մշակ երկար ատեն օգտակար եղած է նաև Տիկ. Մ. Թափալեան և Թ. Գըրգեաշարեան, Տիկ. Ե. Քէշիշեան և Օր. Ա. Սափրիչեան, Օր. Ա. և Օր. Ե. Ռումեան քոյրեր։

Գօգինիոյ եկեղեցին իր նորակերտ գեղեցիկ շէնքերուն և Ռէնճիլեան—Տէմիրճեան գործակցութեան շնորհիւ Աթէնքի և Փիրէի Հայ Աւետարանական գործի կեդրոնը կը դառնայ, և Հայ Առաք. Եկեղեցւոյ հետ բարւոք յարաբերութեամբ համազգային գործունէութեան մէջ կարևոր դեր կը կատարէ։ Ընդհանուր Աւետարանական գործիչներու զանազան ժողովներ հոս կը կատարուին։ Նախկին Օսմանեան նախարար Ոսկան Մարտիկեան, նախկին Պատրիարք Զաւէն Արքեպս. Եղիայեան, Աթէնքի Առաջնորդ Մազըմեան Արքեպս. այլևայլ առիթներով հոս կը խօսին։

Եկեղեցիին համար ներշնչումի և խանդավառութեան շրջան մը կ'ըլլան դարադարձի տօնակատարութեանց ամիսները, 1946

Ապրիլ 28 — Յունիս 30, ընտրուած մասնաւոր յանձնախումբի ջանքերուն շնորհիւ (տես թիւ 61 նկարը)։

ԹԻՒ 61 ՆԿԱՐ. *Հարիւրամեակի Յոբելինական Յանձնախումբ, Գոդինիո (Փիրէ, Աթէնք),* 1946։

Թիւերու կարգով. — 1. Տիկ. Եւնիգէ Ճենիզեան (այրին Վեր. Յ. Ճենիզեանի) պատուակալ նախագահուհի, 2. Պաս. Ռուբէն Գայաեան՝ Ատենապետ, 3. Վեր. Գրիգոր Տէմիրճեան՝ հոգ. հովիւ Եկեղեցւոյս, 4. Վեր. Յակոբ Եղիազարեան՝ (հոգ. հովիւ Գավալայի շրջանի՝ Թրակիա), 5. Օր. Հայկանուշ Կիւլէսէրեան՝ Գանձապետուհի, 6. Սեդրակ Գրգեաշարեան, 7. Վահան Գաչեան, 8. Օր. Ալիս Եղիազարեան, 9. Սիմոն Գրգեաշարեան, 10. Նեւսոն Ճենիզեան։

Այս փոքր և աղքատ ժողովուրդը գերագոյն զոհողութեամբ հարիւրամեակի հիմնադրամին ի նպաստ իր մէջէն կը հանգանակէ վեց միլիոն 61 000 *դրախմի կամ օրուան սակով* 1212.20 *տոլար* (5000 *դրխ. մէկ տոլար հաշուով)։*

Յիշուածներէն զատ իրենց ծառայութեամբը եկեղեցիին օգտակար եղած անձերու մէջ կը գտնուին՝ Տիկ. Մ. Կէօրկեան, Տիկ. Թ. Թութունճեան, Տիկ. Հ. Թաղարեան, մանաւանդ Օր. Միսանծառայ Գաբրիէլեան իբր ուսուցչուհիներ։ Օր. Գաբրիէլեան իրաւամբ կոչուած է «Գոդինիոյ հայութեան մեծ մայրիկը» և «պահապան հրեշտակը»։ Երկար տարիներ զանազան հանգամանքներով եկեղեցիիս մէջ պաշտօններ ունեցած են հայր Յակոբ Տիլոյեան և Տիարք Ա. Գըրգեաշարեան, Յովհ. Ինկլիզեան։

1946-47*ի ներգաղթէն ետքը բնական կերպով Եկեղեցիս կը պարպուի, բայց նախկին եռանդով իր բոլոր գործունէութիւնը կը շարունակէ՝ օգտակար ըլլալով Գոդինիոյ մնացորդ բոլոր հայութեան։*

ԹԻՒ 63 ՆԿԱՐ. *Եկեղեցիի Հոգաբարձութիւն Գոդինիոյ Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ,* 1946։

Ա. շարք նստած ձախէն. — Յովհ. Ինկլիզեան, Վեր. Գրիգոր Տէմիրճեան, Յակոբ Պայրեան։

Բ. շարք ձախէն. — Յարութիւն Թաղարեան, Զաւէն Քէշիշեան, Սեդրակ Գրգեաշարեան, Երեմիա Երամեան։

Դ. ԼԻՓԱԶՄԱՅԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏ. ԵԿԵՂԵՑԻ։ Վեց հազար հայ գաղթականներով հայկական հիւղաւան մ'էր Լիփազմա, որ հանրակառքով կէս ժամ հեռու կը գտնուի Փիրէ նաւահանգիստէն։ Հոս գտնուող 200 *Աւետ. հայեր կը շինեն աղիւսէ շէնք մը որ լուր օրերուն իբր դպրոցի շէնք և կիրակիներուն իբր աղօթա-*

Տէրկուբի (Արեմ), Հայ Աւետ. համայնքը

(Նկար 60)

(Նկար 61)

Գոգինիա, Հարիւրամեակի Յոբելինական Յանձնախումբ

(Նկար 62)

Սինկրու (Արէնֆ), Հայ Աւետ. Եկեղեցիի աղօթավայրը

վայր կը գործածուի։ Պատ. Յ. Աճէմեան սկիզբէն իսկ այս ժողովուրդին հետ է, և իբր ժրաջան արդիւնաւոր գործիչ մեծապէս օգտակար կ՚ըլլայ իր ժողովուրդին։ Իսկ իր տիկինը իբր անօրէնուհի յաջողութեամբ կը վարէ Նախակրթարանը, ուր կը դաստիարակուին երկու սեռէ 250 հայ մանուկներ։ 1931—32ի Հայաստան ներգաղթէն և ուրիշ երկիրներ արտագաղթէն ետքը եկեղեցին կը տկարանայ։ 1938ին եկեղեցին առանց հովիւի է. Աճէմեան ընտանիքով գաղթած է Ամերիկա, դպրոցը կը յանձնուի Հ. Բարեգործական Ընդհ. Միութեան, իսկ շէնքը կը տրուի յոյն Աւետ. ժողովուրդի։ Ատեն մ՚ալ պատահական ոյժերով հայերէն բեմ մը կը պահուի։ Պատերազմը վերջ մը կը դնէ հոս հաստատուած Աւետ. գործին։

Աթէնքի Կրօնական Վարժարանը (School of Religion), անոր փրոֆէսորները մանաւանդ Փրոֆ. Լ. Լեւոնեան, անոր աշակերտութիւնը բախտորոշ դեր խաղացած են Աթէնքի և Փիրէի չորս հայ Աւետ. եկեղեցիներու կեանքին մէջ։ Ամերիկեան Պորտը իր նիւթապէս և բարոյապէս լման բաժինը բերած է այս եկեղեցիները պահելու և զարգացնելու համար։ Անոնց ծառայութիւնը կը տարածուի խնամատարական, շինարարական, կրթական, հոգեւոր և ելեւմտական մարզերուն։ Տէր և Տիկ. Ըրուին, Տոքթ. և Տիկ. Ճ. Բ. Մարտին, Տէր և Տիկ. Կէշըլ, Վեր. և Տիկ. Ճ. Ր. Պրաւթըր առաջին տարիներէն սկսեալ երկար ատեն ծառայած են հայ Աւետ. Եկեղեցիի։ Առաւելապէս կրթական մարզին մէջ օգտակար ծառայութիւններ մատուցած են օրիորդներ՝ Է. Մէքալըմ, Մ. Միլս, Ա. Կարըն, Ա. Բինիօ, Սէվէյճ, Կրին, Մ. Շէյն և Ն. Բոյլ։ Անգլիական կազմակերպութիւններէն Քուէյքըրներու (Բարեկամաց Եկեղեցիի) Առաքելութիւնը մեծ բաժին մը ունեցած է ընդհանրապէս հայ կեանքի հոգեւոր և նիւթական բարելաւումին մէջ։ Անոր ներկայացուցիչը Միս Ա. Մ. Պըրճէս և ընդհանուր հոգեւոր գործիչը Վեր. Յ. Ա. Ճէճիզեան Գարֆուէն Գողինիա փոխադրուելով օրհնութեան եղած են գաղթական հայութեան։ Ս. Գրային Երկիրներու Առաքելութեանց Նպաստող (Bible Lands' Missions' Aid Society) անգլիական ընկերութիւնը նիւթապէս օգտակար եղած է. անոր քարտուղարը Ճէնթլ Թէքէթ իր յաճախակի այցելութիւններովը ընկերութեան հետաքրքրութիւնը վառ պահած է Աւետ. Եկեղեցիի հանդէպ։ Մասնաւոր յիշատակութեան արժանի է Դանիական Առաքելութիւնը, որուն անշահախնդիր ծառայութիւնները ընդհանուր հայութեան մէջ անմոռանալի կը մնան։ Դարձեալ «Ֆրէնտս Աւ Արմինիա» անգլիական ընկերութիւնը դպրոցներու և դպրոցականներու ըրած օգնութեամբը ի-

րենց կարեւոր բաժինը բերած են։ Վերջին Պատերազմը լրանալէ ետքը Զուիցերական Հայասէրներու Ընկերութեան կողմէ Տէր և Տիկ. Թէոտոր Վիզըր Պէյրութէ Աթէնք կը փոխադրուին՝ պատերազմի պատճառաւ սնունդէ զրկուած և ակար մնացած մանուկները խնամելու համար, որպէսզի հիւծախտը կ'անխարգիլուի։

Վեր. Կարապետ Սթամպուլլուեան 1923էն մինչև 1945 Յունուար 10 Յունաստանի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի իբր ընդհանուր հովիւ և պերճախօս հռետոր, լայն հորիզոնով քարոզիչ նախախնամական ծառայութիւն մատուցած է։

14. ՍԵԼԱՆԻԿ

Օսմանեան տիրապետութեան շրջանին, ԺԹ. դարու կէսէն ասդին հայեր անպակաս եղած են քաղաքիս մէջ։ Պատ. Կ. Ֆարաճեան կը ակնարկէ թէ «1882է ի վեր հին հայ գաղութը վարձուած տան մը մէջ կատարած է իր եկեղեցական արարողութիւնները»։ 1895-96ի դէպքերէն ետքը հայերը շատցած են, որոնք 1903ին շինել տուած են իրենց ներկայ փոքր բայց կոկիկ եկեղեցական շէնքը։ Այս գաղթականներու մէջ Աւետարանական ընտանիքներ ալ միշտ գտնուած են։ 1921-22ի միջոցին 15000 հայեր կ'ապաստանին հոս և կը հաստատուին քաղաքի և արուարձաններու 11 գաղթակայաններուն մէջ։ Տեւական արտագաղթով և մանաւանդ 1931-32ի և ապա 1946-47ի ներգաղթով թիւը մեծապէս կը պզտիկնայ, որ 1938ին 7000ի իսկ ներկայիս 1000ի կ'իջնայ։

Ամերիկեան Պորտի միսիոնարներուն հրաւէրով Վեր. Վարդան Երամեան Կ. Պոլսէն ընտանիքով քաղաքս կը փոխադրուի, և 1922ին կը կազմակերպէ Աւետարանական Եկեղեցին։ 1923ի վիճակագրութեան համեմատ եկեղեցիիս կապուած են 130 ընտանիքներ կամ 650 անձեր, որոնց 125ը հաղորդական անդամ, թէպէտ Սելանիկի արուարձաններուն և շուրջը գտնուող բոլոր Աւետարանական հայերու թիւը 1000է աւելի է։ Երամեան եօթը տարի կը պաշտօնավարէ դժուար պայմաններու տակ։ Իր վերջին տարիներուն ներքին վէճերու պատճառաւ ժողովուրդը երկու մասերու կը բաժնուի։ 1929, Սեպ.ին հովիւը կը հրաժարի և Մ. Նահանգներ կը մեկնի։ Եկեղեցին տարի մը զուրկ կը մնայ պաշտօնական հովիւէ։ Վեր. Կ. Սթամպուլլուեան հինգ, Վեր. Մ. Փափազեան մէկ շաբաթ, ապա Պատ. Ռ. Գայսեան երկու ամիս կը քարոզեն եկեղեցիիս մէջ, որ վերջապէս կը հրաւիրէ Պատ. Կ. Ֆարաճեանը։ Նոր հովիւը 1937 Յուլիս 7ին Սելանիկ է ընտանիքով։

(Նկար 63)

Գոզինիոյ հայ աւետ. եկեղեցիի հոգաբարձութիւն

(Նկար 64

Սելանիկ, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի շէնքը

(Նկար 65)

Գահիրէ, Հայ Աւետ. Եկեղեցի, Տիկնանց Միութիւն

(Նկար 66)

Գահիրէ, Հայ Աւետ. Եկեղեցի, Կ. դպրոց

Եկեղեցին շուտով կը վերակազմուի. իր բոլոր հաստատութիւննե-րը նոր եռանդ և թափ կը ստանան: Հովիւը օտար առաքելու-թեանց հետաքրքրութիւնը և օժանդակութիւնը կ'ապահովէ և կը պահէ. Հայց. Առաք. Եկեղեցիի և ոչ-Աւետարանական հայ ժողո-վուրդի հետ սիրալիր և անկեղծ յարաբերութիւն կը մշակէ. տե-ղական Յոյն Աւետ. Եկեղեցիի հետ քրիստոնէական բարի հաղոր-դակցութեան և որոշ չափով գործակցութեան կապ կը պահէ: 1931-ի պատրաստած վիճակագրութեան համեմատ եկեղեցիին տա-մարին մէջ արձանագրուած են 102 ընտանիքներ կամ 370 անձեր, որոնց 105ը՝ անդամ (50 այր 55 կին), բայց ժողովուրդը միշտ կը գաղթէ, 1938ին ընտանիքներու թիւը 75ի կ'իջնայ: Հովիւը նոյն տարին կը մեկնի Աթէնք իբր հովիւ պաշտօնավարելու Տէր-կութիի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի մէջ: Այդ թուականէն սկսեալ եկե-ղեցին կը մնայ առանց հովիւի, պատահական քարոզիչներ և տե-ղական ոյժեր կը կատարեն պաշտամունքները: Պատերազմի միջո-ցին ալ ժողովուրդին կարեւոր մասը կը ցրուի, բայց եկեղեցին բաց կը մնայ և Անդրանիկ Պասուրեան, Պալթայեան և ուրիշներ կը քարոզեն:

Մինչեւ հիմա յիշուած անձերէն զատ եկեղեցիին ընթացիկ կեանքին մէջ զանազան կերպերով իրենց գործօն բաժինը կ'ու-նենան Լեւոն Յովակիմեան, Պօղոս Մարճիկեան, Ահարոն Դուրբին-եան, Ալեքսան և Մելիքօֆ Գույումճեան, Տոքթ. Միսաք Պապիկ-եան, Յովսէփ Սարեան, Խաչիկ Գափուճեան, Անդրանիկ Կ. Ե-րամեան և Սարգիս Գըզըլեան: Իգական սեռի մէջ յիշատակելի կը մնան Օր. Սեմա Գույումճեան և Օր. Ա. Եօհանսըն՝ Շուէտական Առաքելութեան միսիոնարուհին:

Եկեղեցին իր հաւաքոյթներուն համար 12 տարի գործածած է Յոյն Աւետ-Եկեղեցիի շէնքը: 1934ին գնած է 545000 դրախմի կամ 3500 տոլարի փոխարէն հաւայանկ շէնք մը, զոր բարեփոխե-լով 1935ի Յունուարին կը սկսի գործածել իբր աղօթավայր և ե-րիցատուն:

Եկեղեցին իրեն սեփական դպրոց ունեցած չէ, իր զաւակ-ները ղրկած է ամերիկեան և դանիական առաքելութեանց, ինչ-պէս նաև Հայ Առաք. համայնքի պատկանող երկու դպրոցներու:

Եկեղեցիին հետ ուղղակի շահագրգռուած և անոր օգտակար եղած են Պարտի միսիոնարներէն Վեր. Ճ. Պրուսթըր, Մր. Տէյմս Կէշըլ, Տր. Ճ. Հուայթ և Տր. Ըրնէսթ Րիկս. վերջին երկուքը յաջորդաբար նախագահը Անատոլիա Գոլէճի, որ Մարզուանէն Սե-լանիկ փոխադրուած և Խարիլաոսի մէջ հաստատուած է, և ո-րուն 1936ին յիսնամեակը տօնուած է փայլուն կերպով: Սկզբնա-

կան տարիներուն Սելանիկի մէջ ալ անոր աշակերտութեան կէսը եւ երբեմն կէսէն աւելին հայեր եղած են։ Սամուէլ Արըգեան, Կըրօնական Վարժարանի մէկ ուսումնաւարը, հոս տարիներ դասախօսած է։

Հայերու մէջ հոգեւոր եւ խնամատարական գործի առնչութեամբ մասնաւոր յիշատակութեան արժանի են Դանիական եւ Շուէտական առաքելութիւնները։ Առաջինին ներկայացուցիչն է Օր. Խօրձ, որուն երկու ամենէն կարեւոր գործակիցներն են Պատ. Սարգիս Յ. Գըզըլեան եւ Պատ. Պետրոս Դուրիթեան։ Առաքելութիւնը գործ ունի վեց տեղեր՝ Սելանիկի եւ արուարձաններուն մէջ. 1— Վենիզելոս գաղթակայանի 90 հայ ընտանիքներուն համար կիրակնօրեայ հոգեւոր լսարան, ուր կը քարոզէ Պատ. Դուրիթեան. 5. Հոգեւոր պաշտամունք Բալամատիա գաղթակայանը, ուր 154 հայ գաղթականներ կան։ 3. Ձեռագործի արհեստանոց աղջիկներու եւ հոգեւոր լսարան ընդհանուրի համար՝ Թումպա գաղթակայանը։ 4. Առաքելութեան շէնքին մէջ՝ քաղաք՝ նախակըրթարան մը, որուն տնօրէնն է Պատ. Դուրիթեան։ 5. Քաղաքի Ատափազար թաղին մէջ մանկապարտէզ մը, նախակրթարան մը, ձեռագործի արհեստանոց մը, կիրակնօրեայ հոգեւոր լսարան, չորթուան միջոցին կիներու համար աղօթաժողով։ 6. Ձեռագործի արհեստանոց մը Խարիլաոսի մէջ։ Ասոնցմէ զատ 12 ուսանողուհիներ անթաշակ կը գործեն Խօրձի պատասխանատուութեան տակ։

Շուէտական Առաքելութեան ներկայացուցիչն է Օր. Ա. Եոհանսէն, որ հայերու մէջ գործելու սկսած էր 1902ին Խարբերդի Գերմանական Որբանոցին մէջ պաշտօնավարութեամբ։ Այս ազնիւ շուէտուհին իր բարեսիրական ծառայութիւնը 1909էն ետքը կը շարունակէ Մուշի Որբանոցին մէջ։ 1916ին հայրենիքը կը վերադառնայ եւ կը լծուի հայանպաստ գործունէութեան։ 1923ին Սելանիկ կը հասնի օգնելու հայ գաղթականներուն, եւ կը գործակցի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի եւ անոր հովիւին հետ։ Այս յարաբերութիւնը աւելի կը զօրանայ Պատ. Կ. Ֆարաճեանի օրով։ Խարիլաոսի եւ Խարմանքէօյի գաղթակայաններուն մէջ կիներու համար հոգեւոր ժողովներ կը սարքէ։ Չորս տարբեր տեղեր աղջկանց համար ձեռագործի ճիւղեր կը բանայ։ Տեւականօրէն կարօտներու հագուստեղէն կը բաշխէ եւ հիւանդներու դարմանումին համար դեղեր կը հայթայթէ։ «Ազգային իշխանութեան հետ համախորհուրդ չորս տարբեր տեղեր դպրոցներ կը բանայ», որոնց բոլոր ծախքը ինք կը հոգայ։

Գերման Արեւելեան Առաքելութիւնն (Deutsche Orient Mission) եւս կը սկսի գործել Սելանիկի հայ գաղթականներուն մէջ։

(Նկար 67)

Աղեքսանդրիա, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Հոգաբարձութիւն

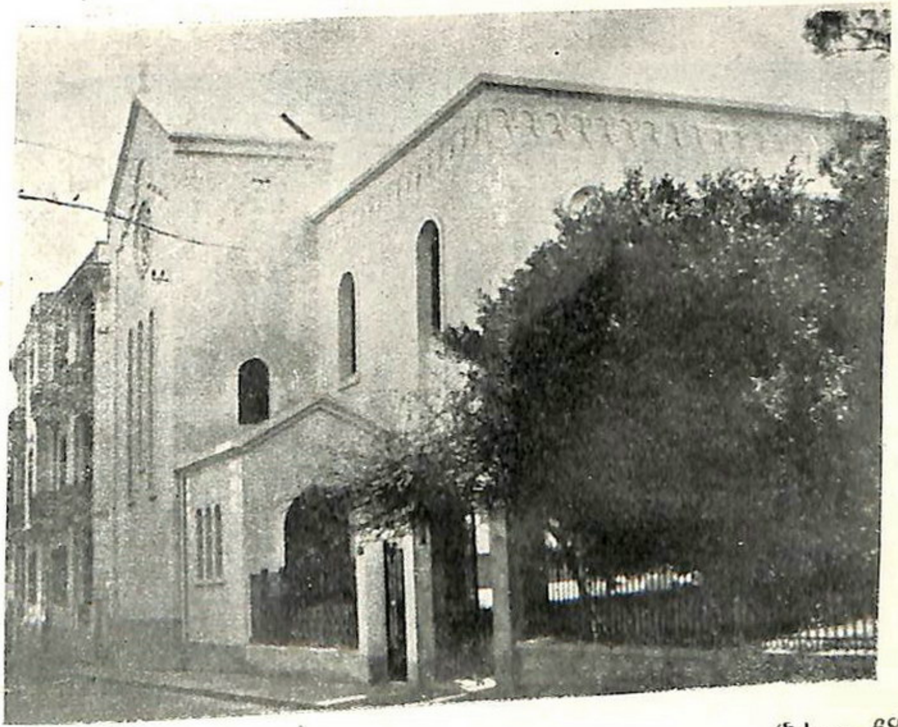

(Նկար 68)

Աղեքսանդրիա, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի նորաւարտ շէնքը

(Նկար 69)

Ալեքսանդրիա, հարիւրամեակի յոբելինական երգչախումբ

(Նկար 70

Ալեքսանդրիա, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Երիտ. Միութիւն

Սակայն, 1924ին կը փոխադրուի Թրակիա, կեդրոն ունենալով Գավալա քաղաքը։ Կը պահէ նախակրթարան մը, աղջկանց համար որբանոց մը, դարմանատուն մը՝ բոլորն ալ փոքր չափերու մէջ։ Նաեւ կ'օգնէ 22 որբերու։ Ընկերութեան ներկայացուցիչն է Օր. Ենսէն, որուն աջ բազուկն է Վեր. Յակոբ Եղիազարեան։

Այս կեդրոններէն դուրս բազմաթիւ գիւղերու եւ աւաններու մէջ՝ մանաւանդ Թրակիա, բազմաթիւ հայ գաղթականներ կը գտնուէին զուրկ ոեւէ հայեցի կրթութենէ եւ հոգեւոր խնամքէ։ Ասոնց մէջ կային հինգէն մինչեւ 25ի չափ հայ Աւետարանական ընտանիքներ որոնց հոգեւոր եւ մտաւոր պէտքերը գոհացնելու համար Պատ. Ռուբէն Գայայեանի պաշտօն կը տրուի իբր շրջիկ աւետարանիչ պաշտօնավարել։ Պատ. Գայայեան նախախնամական ծառայութիւն կը մատուցանէ 1927էն սկսեալ շարունակ այցելելով այս մեկուսացեալ գաղթականները։ Վերջին պատերազմի միջոցին կ'ապաստանի գիւղ մը, ուր Թրքախօս յոյն Աւետարանականներու կը քարոզէ։ Պատերազմը դադրելէ յետոյ կը վերադառնայ Աթէնք։ Իբր շրջիկ հոգեւոր գործիչ իր աշխատանքին մասին գաղափար մը տալու համար կը բաւէ յիշել 1931 Մարտ 27 թըւակիր իր տեղեկագիր նամակին մէջ տուած կարգ մը ծանօթութիւնները։ Այդ թուականին իր ըրած պտոյտին ատեն այցելած է 287 ընտանիքներ, բացած է հինգ հայկական դպրոցներ, կազմակերպած է աղջկանց եւ տղոց համար հինգ միութիւններ, հիմնած է հինգ դրադարան եւ երկու գիշերային դպրոց եւ Հայկ. Բարեգործական Ընդհ. Միութեան երկու մասնաճիւղ, բաշխած է հազարաւոր գիրքեր, գրքոյկներ եւ թերթեր՝ հոգեւոր եւ մտաւոր սնունդ տալու համար։

15. ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻԱ

1948, *Դեկ.ի վիճակագրութեան համեմատ Եկեղեցին ունի* 110 *ընտանիքներ կամ* 360 *անձեր, որուն* 85*ը՝ հաղորդական անդամ։ Ք. Ջանից Ընկ.ի անդամներուն թիւն է* 65, *կանանց Միութեան անդամուհիներունը՝* 45։ *Մանկանց կիրակնօրեայ դպրոցին մէջ կան երկու սեռէ* 45 *աշակերտներ եւ* 4 *ուսուցիչներ։ Հոգեւոր հովիւն է Վեր. Թէոդոր Տողլեան։*

Թիւ 65 ՆԿԱՐ. *Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Տիկնանց Միութիւն, Գահիրէ,* 1946։

Ա. շարք ձախէն.— Տիկ. Նոյեմի Գալայճեան, Տիկ. Տաղլեան (Երիցուհի), Օր. Վիգդորիա, Տիկ. Կիւլենիա Կիւզելիմեան, ...

Տիկ. Հասըրճեան, Տիկ. Մաքրուհի Իշխանեան:

Բ. շարք ձախէն.— ......, Տիկ. Ազատուհի Աբոշեան, Տիկ. Եմելիա Իշխանեան, Վեր. Թ. Տաղլեան, Տիկ.... Հասրճեան, Տիկ. Զապէլ Շաքարեան, Տիկ. Նունիա Իշխանեան:

Թիւ 66 ՆԿԱՐ. *Կիրակնօրեայ դպրոց, Գահիրէ,* 1946։

Ա. շարք ձախէն.— Աստղիկ Շաքարեան, Օր. Տաղլեան, ..., Ռոպէր Գաբիկեան, ..., Վեր. Թ. Տաղլեան, երկու աղջիկներէ ետք Դաւիթ Գայեմքեարեան.

Բ. շարք ձախէն.— Ռոզին Կիւզէլիմեան, Անայիս Աբոշեան, Լեւոն Գաբիկեան, Սիւզան Գայեմքեարեան, Փայլիկ Շաքարեան, Այտա Իշխանեան, Անահիտ Կիւզէլիմեան (Տիկ. Նորատունկեան):

Գ. շարք ձախէն.— Վեհանուշ Շաքարեան, Լորա Իշխանեան (Տիկ. Իշխանեան):

Թիւ 67 ՆԿԱՐ.— *Եկեղեցիի հոգաբարձութեան անդամներ.* 1946։ *Կեդրոնը մութգոյն հագուստով՝* Վեր. Խաչեր Սարեան, *ձախէն առաջինը* Յակոբ Քիւչիւքեան: *Միւսներուն անունններն են* Երուանդ Քիւչիւքեան, Առաքել Տիարպի, Մարկոս Ստեփանեան, Կարապետ Զօրլուեան, Արա Խաչատուրեան, Սուրէն Նորատունկեան:

Մեզի գրուած չէ թէ ո՛ր անունը որ պատկերին կը պատկանի։

16. ՊԷՅՐՈՒԹ, Ա. ՀԱՅ ԱՒԵՏ. ԵԿԵՂԵՑԻ

1948-49 *տարուայ վիճակագրութիւն Եկեղեցւոյ.— Հոգեւոր հովիւն է Վեր. Կարապետ Թիլքիեան։ Թիւ ընտանիքներու* 300, *անձերու՝* 1110 *որուն* 226*ը հաղորդական անդամ* (76*ը այր*)։ *Ք. Ջանից Ընկ.ի անդամք* 113։ *Կիրակնօրեայ դպրոցի աշակերտութեան թիւ* 355, *ուսուցչութեան՝* 19։ *Անդամք՝ Կրթասիրաց Ընկերութեան* 150, *Հոգեսիրաց Ընկերութեան* 60, *Տիկնանց Միութեան* 98, *Տարեկան ելեւմուտք Լիբ. Լիրայով՝ Սարկաւագաց* 5015.28, *Եկեղեցիի խնամակալութեան* 11422.18, *դպրոցներու հոգաբարձութեան* 37816, *Շինութեան Յանձնախումբի* 52475.43, *Տիկնաց Միութեան* 3720.40, *Կրթասիրացի* 1514.05, *Ք. Ջանից Ընկ.ի* 505.75, *Հոգեսիրացի* 177.75, *Կիրակնօրեայ Դպրոցի* 769.46։ *Աշակերտութիւն՝ եռամեայ մանկապարտէզի* 61, *վեցամեայ նախակրթարանի* 172, *հնգամեայ բարձրագոյն վարժարանի* 121։ *ուսուցչական կազմի* 19, *որուն եօթը հատը այլազգի։*

Թիւ 71 ՆԿԱՐ. *Առաջին Հայ Աւետ. Եկեղեցիի հոգաբարձութիւն,* 1946։

Ա. շարք նստած ձախէն.— Միսակ Մարոսեան (հանգուցեալ), Տիգրան Կիւլէսէրեան, Վեր. Ե. Կէօքկէօզեան (հանգուցեալ), Արշակ Սընըրդճեան:

(Նկար 71)

Պէյրութ, Առաջին Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Հոգաբարձութիւն

(Նկար 72)

Պէյրութ, Առաջին Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Խնամակալութիւն

(Նկար 73)

Պէյրութ, Առաջին Հայ Աւետ. Եկեղեցի, շէնքի Յանձնախումբ

(Նկար 74

Պէյրութ, Առաջին Հայ Աւետ. Եկեղեցի, Տիկնանց Միութիւն

(Նկար 75)
Պէյրութ, Առաջին Հայ Աւետ. եկեղեցիի Նախակրթարանի եւ
Բ. վարժարանի Ուսուցչական մարմին

Նկար 76
Պէյրութ, Էշրէֆիյէ թաղի Հայ Աւետ. եկեղեցւոյ Տիկ. Միութ. վարչութիւն

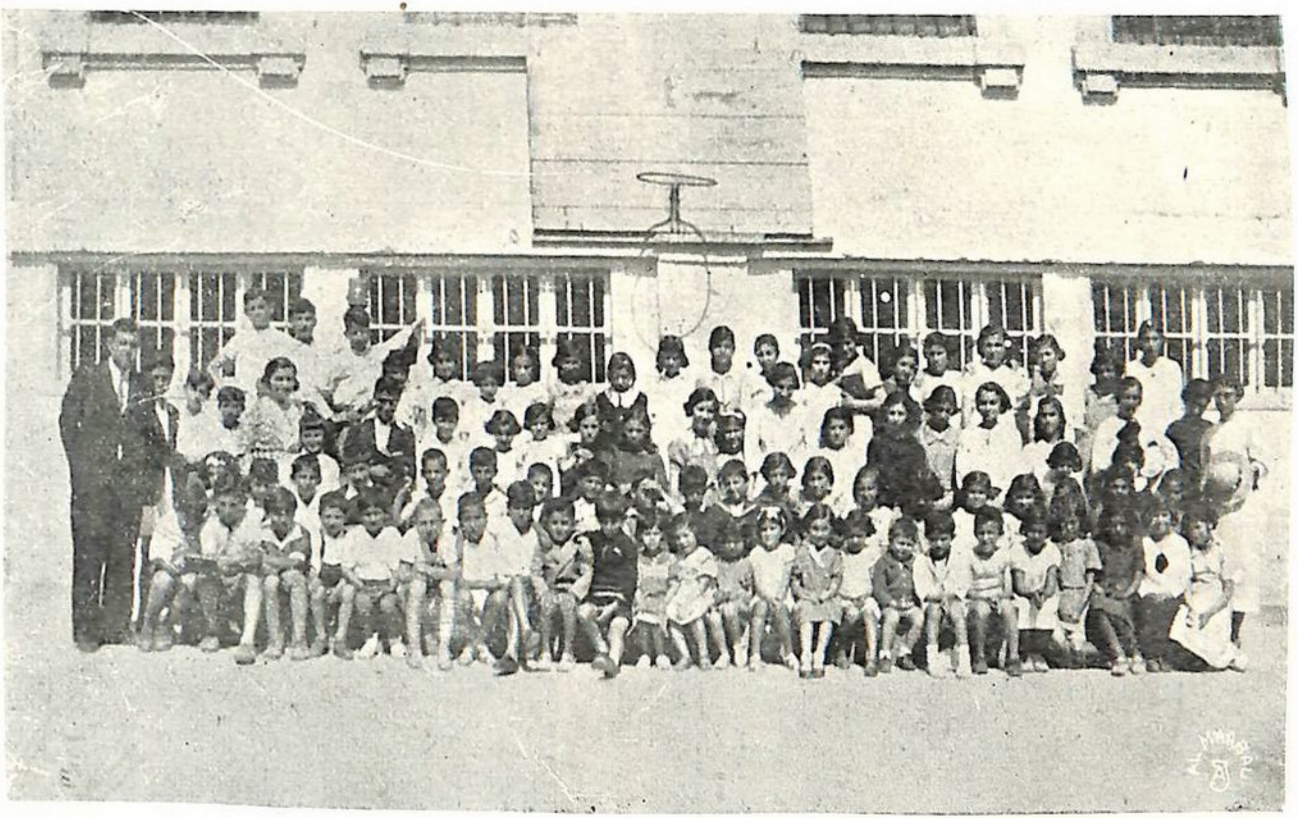

Պէյրութ, Նոր-Հաճընի թաղի Հայ Աւետ. եկեղեցւոյ մանուկներու խումբ մը (Նկար 77

Բ. չարք ձախէն.— Տոքթ. Տիգրան Ե. Քասունի, Կարապետ Գըլըրեան, Եուսիֆ Այնիլեան, Տիգրան Աւետիքեան, Մանասէ Շնոր-հօքեան:

Թիւ 72 ՆԿԱՐ. *Դպրոցի հոգաբարձութիւն Ա. Հայ Աւետ. Եկեղեցիի, Պէյրութ,* 1946:

Ա. չարք նստած ձախէն.— Յակոբ Սանոսեան, Տոքթ. Տիգրան Պէրպէրեան, Գրիգոր Քիրիշեան:

Բ. չարք ձախէն. — Բիւզանդ Կիւլէսէրեան, Տոքթ. Պէրնարտ Գալֆաեան, Յովհ. Ահարոնեան, Տոքթ. Բաբգէն Մկրտիչեան:

Թիւ 73 ՆԿԱՐ. *Շէնքի Յանձնախումբ Ա. Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ, Պէյրութ,* 1946:

Ա. չարք նստած ձախէն.— Տոքթ. Գարեգին Վարդապետեան, Եուսիֆ Այնիլեան:

Բ. չարք ձախէն.— Յակոբ Կ. Պէզճեան, Լութֆիկ Կէօնճեան, Միքայէլ Վայէճեան:

Թիւ 74 ՆԿԱՐ.— *Տիկնանց Միութիւն, Ա. Հայ Աւետ. Եկեղեցիի, Պէյրութ,* 1946:

Ա. չարք նստած ձախէն.— Տիկնայք՝ Հելէն Ճանեան, Մարի Կէօֆկէօզեան, Ֆլորա Գալֆաեան, Եղսա Քէքէճեան, Վերգինէ Կիւլէսէրեան, Սիրանուշ Սանոսեան:

Բ. չարք ձախէն.— Տիկնայք՝ Սաբենիկ Իւվէզեան, Անժէլ Կիւլէսէրեան, Լիտիա Ահարոնեան, Ագնես Աբգարեան, Արուսեակ Քասունի, Յուլիա Քէքէճեան, Ելոյիս Վարդապետեան:

Գ. չարք ձախէն.— Տիկնայք Ժոզեֆին Սալիպեան, Արմէ-նուհի Պէրպէրեան, Ալիս Պէզճեան, Շաքէ Կիւլէսէրեան, Ռոզին Պէզ-ճեան, Վիգդորիա Լեւոնեան:

Թիւ 75 ՆԿԱՐ. *Ուսուցչական կազմ Ա. Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ Նախակրթարանին և Բարձր. վարժարանին, Պէյրութ,* 1946:

Ա. չարք նստած ձախէն.— Օր. Բեբրոնիա Մերճանեան, Օր. Հայկուհի Աշնեան (Տիկ. Մանուկեան), Օր. Վիգդորիա Մանուկեան, Օր. Մէյրի Սաաս (արաբերէնի պետական վարժուհի), Օր. Էլիզ Քար-ծայր (Տիկ. Տոքթ. Մանուկեան):

Բ. չարք ձախէն.— Գեղամ Միխսեան, Օր. Ալիս Կէօֆկէօզ-եան (Ամուսնացեալ Ամերիկա), Օր. Քնար Մելգոնեան, Խաչեր Գա-լուսեան (տնօրէն), Օր. Շուշան Տոսթումեան, Վեր. Տիգրան Խնդ-րունի, Կարապետ Գըլըրեան:

Գ. չարք. ձախէն.— Օր. Նուարդ Ջանազանեան, Սիմոն Մանի-

տոյեան, Օր. Ալիս Գազազեան, Օր. Արաքսի Պանասրեան:

Դ. շարք ձախէն.— Գասպար Գասպարեան, Օր. Լուսիա Պիլեզիքճեան (Տիկ. Դաւիթ Մանուկեան):

17. ՀԱՅ ԱՒԵՏ. ԵԿԵՂԵՑԻ, ԷՇՐԷՖԻԷ (ՊԷՅՐՈՒԹ)

Վիճակագրական պատկեր 1948 — 1949*ի։ Եկեղեցիի հովիւն է Վեր. Ենովք Հատիտեան, օգնական հովիւը՝ Վեր. Վահրամ Սալիպեան։ Թիւ՝ ընտանիքներու* 312, *անձերու* 1156, *հաղորդական անդամներու* 223, *Ք. Ջանից Ընկերութեան անդամներու* 157, *Տիկնանց Միութեան անդամուհիներու* 291*։ Կիրակնօրեայ դպրոցն ունի երկու սեռէ* 642 *աշակերտներ եւ* 46 *ուսուցիչներ։ Դպրոցի երկու սեռէ աշակերտութեան թիւն է՝ եռամեայ մանկապարտէզի մէջ* 63, *վեցամեայ նախակրթարանի մէջ* 220, *հնգամեայ բարձրագոյն վարժարանի մէջ* 121*։ Թիւ ուսուցիչներու բոլորին մէջ՝* 21*։*

Տարեկան ելեւմուտքը.— Սարկաւագաց եւ Խնամակալութեան ատեանին մէջ մուտք՝ 14,130.74 *Լիբ. Լիրա, որուն* 1750*ը դուրսէն. ելք՝* 12572.30 *Լ. Լիրա որուն* 1664 *Լիրան եկեղեցիէն դուրս նպաստներու համար։ Տիկնանց Միութեան ատեանին մէջ մուտք՝* 1533.58, *ելք՝* 753.85 *Լիրա։ Ք. Ջանից Ընկ.ի մուտքը՝* 1014.82 *Լիրա, ելքը՝* 960.25 *Լիրա։ Չորս կիրակնօրեայ դպրոցներու մուտքը՝* 544.80 *Լիրա, ելքը՝* 539.05 *Լիրա։*

Եկեղեցին դպրոցներ կը պահէ նաեւ Զէյթունիէ (Հայաշէն) թաղի եւ նախկին Ամանոս Քէմփի մէջ։ Հայաշէնի երկու սեռէ աշակերտութեան թիւը եռամեայ մանկապարտէզի մէջ 38, *եռամեայ ծաղկոցի մէջ* 26, *ուսուցչութեան թիւը* 4*։ Տարեկան ծախքն է* 4000 *Լ. Լիրա։ Ամանոս Քէմփի եռամեայ մանկապարտէզին մէջ* 70 *երկու սեռէ մանուկներ եւ երկու վարժուհիներ։*

ԿԷՐԹՄԷՆԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ, որուն տնօրէնն է Պատ. Յակոբ Կիւրլէքեան, երկար ատեն կառավարուած է Եկեղեցիին դպրոցին հոգաբարձութեան կողմէ։ Վերջին տարիներուն նոյն հովիւին՝ Վեր. Ենովք Հատիտեանի՝ ատենապետութեամբ ուղղակի Աւետ. Միութեան պատասխանատու հոգաբարձութիւն մը միջոցաւ սկսած է կառավարուիլ։ 1948-49*ի վիճակագրութեան համեմատ դպրոցիս երկու սեռէ աշակերտութեան թիւն է եռամեայ մանկապարտէզի մէջ* 70, *վեցամեայ նախակրթարանի մէջ* 149, *ուսուցիչներու թիւն է* 11 *եւ տարեկան ծախքն է* 10500 *Լ. Լիրա։*

<u>ԹԻՒ 76 ՆԿԱՐ</u>.— *Տիկնանց Միութեան Վարչութիւն Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ, Էշրէֆիէ,* 1946*։*

Ա. շարք (աջէն) ձախէն.— Տիկնայք Ռաշէլ Շահինեան,

(Նկար 78)

Պէյրութ, Էշրէֆիէ, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի խառն ժողով

Նկար 79

Պէյրութ, Էշրէֆիէ, Հայ Աւետ. Կեդր. Բ. վարժարանի շէնքը

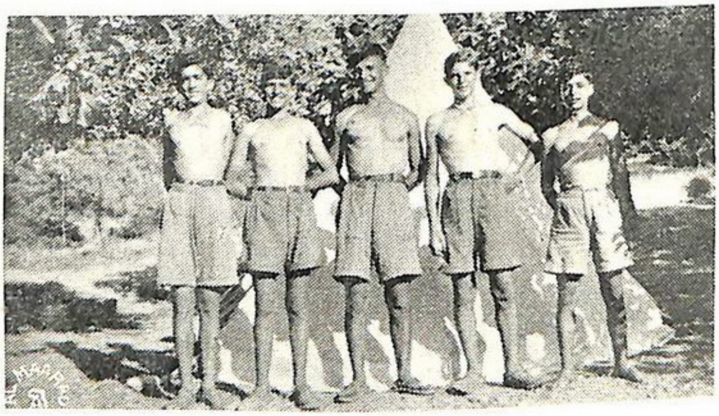

(Նկար 80 81 82)

Սուրիոյ եւ Լիբանանի Գ. Ջանասէրներու բանակումը

Հելէն Հասիսեան, Մարիամ Տէմիրճեան։

Բ. շարք ձախէն.— Տիկնայք Խաթուն Թուզճեան, Երանուհի Սվազլեան, Սուլթան Ալպարեան, Սարենիկ Գրքեաճարեան։

Գ. շարք ձախէն.— Տիկնայք Հայկուհի Պօղոսեան, Վերժին Պեսիր։

Թիւ 78 ՆԿԱՐ. *Խառն ժողով Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ, Էշրէֆիէ,* 1946։

Ա. շարք նստած ձախէն.— Սամուէլ Ֆրքքրճեան (սարկաւագ), Յովհ. Տարտաղանեան (Սարկաւագ), Վեր. Ենովք Յ. Հասիսեան (հով. հովիւ), Վեր. Եդուարդ Ա. Թովմասեան (օգնական հովիւ), Սամուէլ Գրքեաճարեան, Գրիգոր Լէօրէնեան։

Բ. շարք ձախէն.— Տոքթ. Ոսկեբերան Մերճանեան, Մովսէս Անտոնեան (գանձապահ), Լեւոն Գրքեաճարեան, Հայկ Յարութիւնեան (Նախագահ Ատեանի անդամ), Յովհ. Թաշճեան (Աւետ. համայնքի Գերագոյն ժողովի անդամ), Տոքթ. Վահան Թաշճեան։

Գ. շարք ձախէն.— Յովհ. Ակիւլեան, Զաւէն Ե. Հասիսեան, Թորոս Թուզճեան, Օգոստին Պեսիր, Գրիգոր Պօղոսեան, Տիգրան Ե. Հասիսեան (Բ. Ջանից Ընկ.ի Վարիչ)։

18. ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏ (ՆՈՐ ՄԱՐԱՇ)Ի ՀԱՅ ԱՒԵՏ. ԵԿԵՂԵՑԻ ՊԷՅՐՈՒԹ

Վիճակագրութիւն 1949ի, ղրկուած եկեղեցւոյս հովուին՝ Վեր. Արամ Հաախաւանի կողմէ։ Թիւ ժողովուրդի ընտանիքներուն՝ 305, *անձերուն՝* 1385, *հաղորդական անդամներուն՝* 77 (25*ը այր), Բ. Ջանիցի Ընկ.ի անդամներուն՝* 95, *Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն՝* 56, *Աւետարանչական Միութեան անդամներուն՝* 45*։ Կիրակնօրեայ դպրոցի մէջ կան երկու սեռէ* 415 *աշակերտներ և* 22 *ուսուցիչներ։ Դպրոցն ունի երկամեայ մանկապարտէզի մէջ երկու սեռէ* 152 *աշակերտներ և* 3 *ուսուցիչներ, վեցամեայ նախակրթարանի մէջ՝* 233 *իսկ բարձրագոյն երեք կարգերու մէջ* 30 *աշակերտներ և երկուքին մէջ* 17 *ուսուցիչներ։ Տարեկան ծախքն է* 22000 *Լիբ. Լիրա։ Եկեղեցիին սարկաւագաց հաշուեցոյցը ունի* 841.50 *Լիբ. Լիրա եկամուտք, խնամակալութեանը* 5300, *Բ. Ջանիցը* 350, *կիրակնօրեայ դպրոցը* 224 *Լիբ. Լիրա։ Եկեղեցիէ դուրս հոգևոր և բարեսիրական նպատակներու համար տրուած է* 615 *Լիբ. Լիրա։*

Թիւ 84 ՆԿԱՐ.— *Պուրճ Համուտ (Նոր Մարաշ)ի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ ուսուցչական կազմ,* 1938։

Ա. շարք նստած, ձախէն.— Հայկազուն Վարդիվարեան, Ճորճ Թիւթիւնճեան, Մարտիրոս Մարկանեան, Վեր. Կարապետ Հասէսեան, Յովհաննէս ...., Տիկ. Մէյպլ Գըրըգեան (հիմա Տիկ. Լէպլէպիճեան:

Բ. շարք կայնած, ձախէն.— Օր. ... Օրջանեան, Օր. Զարուհի Սարաճեան, Օր. Արմինէ Հասէսեան (Տիկ. Օրջանեան), Օր. Թէոլինտա Տէր-Սարգիսեան, Օր. Լինտա Քէշիշեան (Տիկ. Գէորգեան), Օր. Լիտիա Գույումճեան (Տիկ. Խաչիկեան), Օր. Էլիզ Մանիշակեան (ամուսնացեալ), Օր Մարի Պազիրկեանեան (Տիկ. Մանուկեան)։

Թիւ 85 ՆԿԱՐ.— *Պուրճ Համուտ (Նոր Մարաշ)ի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն և խնամակալութիւն,* 1938։

Ա. շարք նստած ձախէն.— Սարգիս Թորոսեան, Սողոմոն Պալըգեան, Վեր. Կարապետ Հասէսեան, Պօղոս Ներսէսեան, Սարգիս Լէպլէպիճեան, Օր. Ովսաննա Թաշճեան:

Բ. շարք կայնած, ձախէն.— Էմմանուէլ Ժամկոչեան, Յակոբ Թալասեան, Յարութիւն Պեհեսնիլեան, Յակոբ Գարապետրոսեան, Փանոս Քէշիշեան, Ստեփան Պօզօղլանեան, Աւետիս Հանեսեան, Մարտիրոս Մարկանեան (տնօրէն դպրոցի եւ օգնական հովիւի)։

19. ՀԱՅ ԱՒԵՏ. ԿԻՐԿ. ԴՊՐՈՑ

Միջ. Արեւելքի Հայ Աւետ. Միութեան կիրկ. դպրոցներու 1949—1950 *տարեշրջանի վիճակագրութիւն՝ քաղուած Վեր. Յ. Ահարոնեանի տեղեկագրութենէն։*

	Լիբանան	Սուրիա	Գումար
Դպրոց	11	13	24
Ուսուցիչ	96 (24*ը այր*)	66 (21*ը այր*)	162 (45*ը այր*)
Աշակերտ	1637	818	2455
Ելեւմուտք	1500 *Լիրա*	800 *Լիրա*	2300 *Լիրա*

Թիւ 86 ՆԿԱՐ*ը ցոյց կուտայ Պէյրութի երեք Հայ Աւետ. Եկեղեցիներու և Մարանաթա Եղբայրութեան Եկեղեցւոյ կիրակնօրեայ դպրոցներուն աշակերտութիւնը և ուսուցչական կազմերը, նկարուած Պէյրութի Կ. դպրոցի* 25*ամեակին առթիւ։*

Թիւ 88 ՆԿԱՐ.— 25*ամեակի հանդէսին մասնակցող կիրակնօրեայ դպրոցի երկու սեռէ ուսուցիչներ,* 1948։

Ա. շարք գետնի վրայ նստած, ձախէն.— Սամուէլ Փաշիկեան, Ալպերդ Շնորհօքեան, Կարապետ Գնապեան, Յակոբ Ֆագնեան, Գարեգին Սաղըրեան, Զենաս Իլաննեան, Լութֆի Հայտօսբեան, Տոքթ. Տիգրան Քասունի։

Բ. չարք նստարանի վրայ բազմած, ձախէն.— Օր. Մարի Բչագճեան (Տիկ. Իլանճեան), Օր. Ալիս Ալպարեան, Օր. Մաննիկ Մաքինիսեան, Օր. Քնար Մելգոնեան, Օր. Մարի Ֆըսթըգճեան, Օր. Աննայի Սաթամեան (Տիկ. Էօրէնեան), Տիկ. Մէկի Մաթոսեան, Տիկ. Լիտիա Ահարոնեան, Վեր. Ենովք Հատիտեան, Տիկ, Եֆթիմ Մերճանեան, Տիկ. Վարդուհի Գաբրիէլեան, Տիկ. Յուլիա Քէթէնճեան, Տիկ. Արուսեակ Քասունի, Տիկ. Նարդուհի Սարգիսեան, Օր. Քնար Մերճանեան:

. չարք ձախէն.— Օր. Թամիմա Փափիկեան, Օր. Շնորհիկ Սաթամեան, Օր. Մարի Տէր Պետրոսեան, Օր. Վերժին Պետրոսեան, Օր. Նուէր Վայէճեան, Օր. Վերթայիմ Պեճեսնիլեան, Օր. Հռիփսիմէ Տէմիրճեան, Օր. Մատթլէն Պեճեսնիլեան, Օր. Ժոզեֆին Մարաշլեան, Տիկ. Լիտիա Գալայեան, Օր. Արմենուհի Կիզիրեան (Տիկ. (Գասպարեան), Օր. Պէադրիս Յովհաննէսեան, Օր. Էֆրոնիա Շնորհօքեան, Օր. Թագուհի Տէր Եղիաեան, Օր. Ովսաննա Աբոշեան, Օր. Ճէյ Մանուկեան, Օր. Ազնիւ Տապաղեան, Օր. Արմենուհի Տէր Պօղոսեան:

Գ. չարք ձախէն.— Մինաս Ճիկէրեան, Յակոբ Թուրիկեան, Պերճ Կիւրլէքեան, Արտաշէս Խըտըրեան, Կարապետ Սվաճեան, Միսակ Տէր Կարապետեան, Արմենակ Սարաճեան, Պերնարտ Կէօքկէօզեան, Օր. Լուսածին Կտանեան, Օր. Ռոզին Սարգիսեան, Օր. Եւնիկէ Աճէմեան, Օր. Ալիս Պալեան, Օր. Բարուհի Գարտաշեան, Օր. Ազատուհի Անտոնեան, Օր. Նուէր Աճէմեան, Օր. Թէոլինտա Տէր Սարգիսեան, Օր. Եւնիգէ Իսկիկեան, Օր. Բերսաբէ Զալըգեան, Օր. Լուսին Խրլոբեան Տիկին) Պէզճեան):

---

20. ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Վիճակագրութիւն 1949—50*ի, քաղուած Վեր. Յ. Ահարոնեանի տեղեկագրէն.*—

	Լիբանան	Սուրիա	Գումար
Մանկապարտէզ	11	9	20
Նախակրթարան	10	11	21
Բարձրագոյն	5	3	8
Ուսուցիչ	106 (35*ը այր*)	56 (15*ը այր*)	162*ը* 50*ը այր*)
Աշակերտ	1950	903	2853
Եկամուտք	150700 *Լ. Լիրա*	47625 *Ս. Լիրա*	198325 *Լիրա*

Դիտելի է որ աշակերտութեան ընդհանուր թիւը 1948—49*ի վրայ* 323 *յաւելում կրած է, և մանչերու և աղջիկներու թիւերը գրեթէ իրարու հաւասար են։*

Այս նախակրթարաններուն համար որակեալ ուսուցիչներ պատրաստելու նպատակով չորս տարիէ ի վեր կը շարունակէ Հայ Աւետ. Կրթական Հաստատութիւն մը՝ մեկենասութեամբ Ամերիկայի Հայ Աւետ. Ընկ.ի։ Առաջին տարին պատասխանատու տեսուչ եղած է Տիկ. Արուսեակ Քասունի, երկրորդ տարին Վեր. Տ. Խըրլօբեան, երրորդ տարին Մանուէլ Շնորհօքեան, չորրորդ տարին դարձեալ Վեր. Տ. Խըրլօբեան։ 1949*ին տուած է իր առաջին հունձքը, երկու մանչ և հինգ աղջիկ, որոնք են Պրք. Յակոբ Թութիկեան և Արտաշէս Խըտըրեան՝ Բէյրութի դպրոցներուն մէջ պաշտօնի վրայ, Օրք. Բերուհի Գարտաշեան, Ալիս Պալեան, Պէատրիս Յովհաննէսեան, Եւնիգէ Աճէմեան, Մարի Տէր Պետրոսեան՝ իբր վարժուհի պաշտօնեայ Պէյրութի Աւետ. Դպրոցներուն մէջ։* 1950–51 *տարեշրջանի աշակերտներուն թիւն է ինը, որուն մէկը մանչ։ Երկու օրիորդներ այս տարի կ՚աւարտեն իրենց երկամեայ դասընթացքը։*

Թիւ 87 ՆԿԱՐ.— 1923–1948*ի միջոցին Պէյրութի Հայ Աւետ. դպրոցներուն մէջ ծառայած պաշտօնեաներու խումբ մը, որոնք քաղաքիս մէջ կը գտնուին։*

Ա. շարք նստած՝ ձախէն.— Տիկ. Մարիամ եւ Յարութիւն Փարանեան (տնտես), Կարապետ Գըվըրեան, Յարութիւն Հմայեան, Տիկ. Նուրիցա Մարաշլեան, ումն, Վեր. Ե. Հատիտեան, Տիկ. Մարիամ Սարգիսեան, Տիկ. Սուլթան Ալպարեան, Տիկ. Սիրուհի Լուսարարեան, Օր. Թ. Տէր Սարգիսեան, Օր. Ովսաննա Թաշնեան, Մանասէ Գաբրիէլեան։

Բ. շարք ձախէն.— Գրիգոր Կիզիրեան (տնտես), Օր. Լուսիա Շատարեւեան, Օր. Պէատրիս Հասէսեան (Տիկ. Լուսարարեան), Օր. Շաքէ Թէնէքէնեան (Տիկ. Հասէսեան), Օր. Արմաւենի Հասէսեան (Տիկ. Հանէսեան), Տիկ. Աղաւնի Թոփալեան, Տիկ. Մագթաղինէ Ոսկերիչեան, Անուշաւան Էօրէնեան, Վեր. Տիգրան Խնդրունի, Պաղտասար Անէմեան, Մանուէլ Անսըրեան, Սամուէլ Սարանեան, Գարեգին Սաղըրեան։

Գ. շարք ձախէն.— Ջենաս Իլաննեան, Մանասէ Շնորհօքեան, Օր. Սոնա Նաշեան, Օր. Ալիս Ալպարեան, Օր. Վեհանուշ Էյլէգեան, Օր. Բարուհի Շահինեան (Տիկ. Յարութիւնեան), Օր. Վերժին Պետրոսեան, Օր. Սուսաննա Իսկիկեան (Տիկ. Ճուսուֆեան), Օր. Լիտիա Հայտուքեան (Տիկ. Ահարոնեան), Օր. Քնար Մերճանեան, Օր. Անժէլ Հատիտեան (Տիկ. Կիւլէսէրեան), Օր. Մ. Տէր Պօղոսեան, Օր. Նուարդ Այնիլեան (Տիկ. Աղէկեան), Տիկ. Նեկտար Տօնիկեան, Տիկ. Վերժին Պետիր։

Պէյրութ, Պուրճ Համուտ (Նոր Մարաշ) Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Հոգաբարձութիւն (Նկար 85)

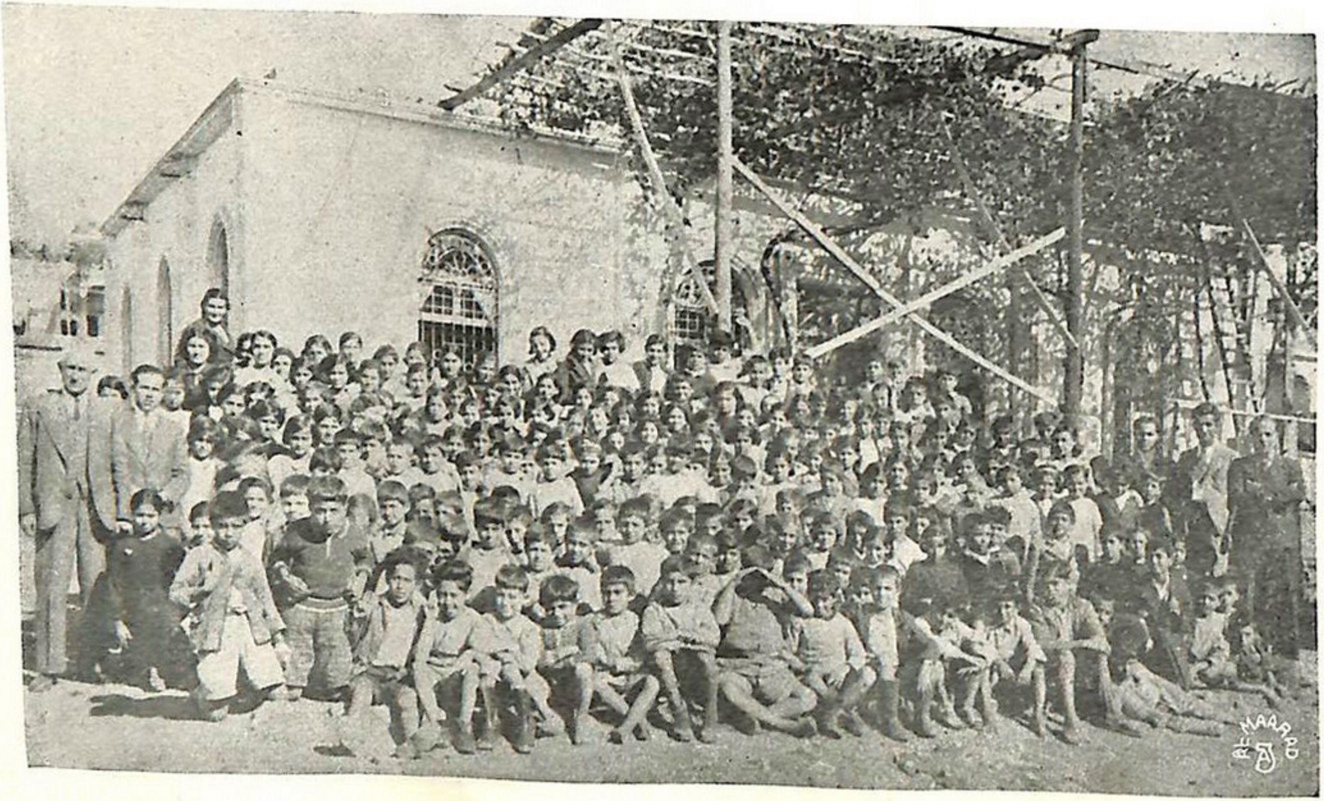

Պէյրութ, Պուրճ Համուտ (Նոր Մարաշ) Հայ Աւետ. դպրոցի սաներ (Նկար 83)

Պէյրութ, Պուրճ Համուտ (Նոր Մարաշ) Հայ Աւետ. դպրոցի ուսուցչական կազմ (Նկար 84)

Պէյրութ, երբ Հայ Աւետ. Եկեղեց

(Նկար 86)

Վրանկեօրեայ դպրոցի աշակերտութիւն

Վերջին 25 տարիներու միջոցին Պէյրութի Հայ Աւետ. դպրոցներուն մէջ պաշտօն վարած կրթական մշակներ (Նկար 87)

ԴԱՐԱԴԱՐՁԻ ՈՍԿԵՄԱՏԵԱՆ

Պէյրութ, Հայ Աւետ. Կ. դպրոցներու ուսուցիչներու համաժողով, 1948 (Նկար 88)

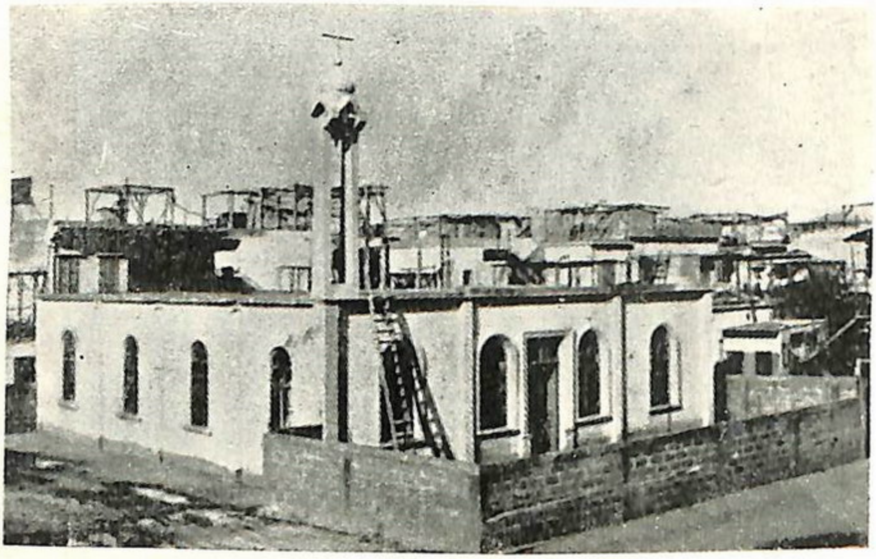

(Նկար 89)

Պէյրութ, Պուրճ Համուտ, Հայ Աւետ. դպրոցի շէնքը

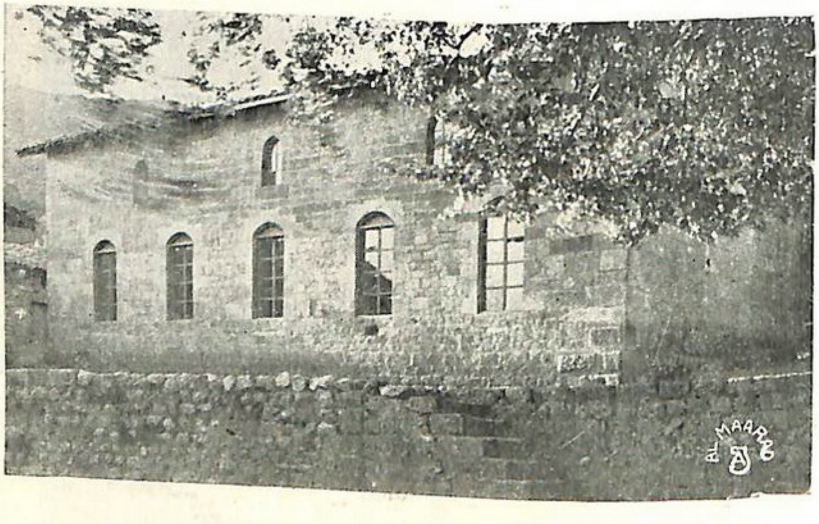

(Նկար 90)

Պիթիաս, Մուսալեռ, Հայ Աւետ. եկեղեցիի շէնքը

Դ. շարք ձախէն.— Զաւէն Հասիսեան, Օր. Ճեսիքա Գառնուզեան, Օր. Մարի Ծառուկեան, Օր. Վիգդորիա Մերճանեան, Օր. Լուսին Փանոսեան, Օր. Եւնիզէ Իսկիկեան, Օր. Նուէր Անէմեան, Օր. Ազատուհի Անտոնեան, Ճան Շահինեան, Վեր. Վահրամ Սալիպեան, Գեղամ Միխսեան, Յարութիւն Սաղըրեան:

---

21. ԱՅՆՃԱՐ

Վիճակագրութիւն 1949ի։ Մի քանի տարիներէ ի վեր առանց հովիւի էր. 1950–51ի տարեշրջանին համար իբր քարոզիչ կը պաշտօնավարէ Աստուածաբանականի ուսանողներէն Պրն. Պերնարտ Կէօքկէօզեան։ Թիւ ժողովուրդի ընտանիքներուն՝ 30, *անձերուն՝* 113, *հաղորդական անդամներուն* 22 (8 *այր*), *Բ. Ջանից Ընկ.ի՝* 22, *Արանց Միութեան անդամներուն՝* 33, *կիրակնօրեայ դպրոցի աշակերտներուն՝* 70 *և ուսուցիչներուն* 7*։ Առօրեայ դըպրոցն ունի եռամեայ մանկապարտէզի մէջ երկու սեռէ* 29 *աշակերտ և երկու վարժուհի, եօթնամեայ նախակրթարանի մէջ երկու սեռէ* 36 *աշակերտ և երեք ուսուցիչ։ Ելևմուտքը չէ յայտնուած։ Այնճարի եկեղեցին շարունակութիւնն է Պիթիասի և Եօղուն-Օլուգի եկեղեցիներուն։*

Թիւ 91 ՆԿԱՐ. *Պիթիասի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ Խառն ժողով,* 1938։

Առջեւի շարք ձախէն.— Մովսէս Պալապանեան, Մովսէս Ճամպազեան (սարկաւագ), Վեր. Արամ Հասիսեան, Հերում Ֆիլեան, Գէորգ Քերէզեան, Գէորգ Գըլըճեան:

Ետեւի շարք ձախէն.— Յովհ. Գ. Գըլըճեան, Մովսէս Գասըեան, Սարգիս Թիլքիեան, Յովհ. Թէնէքէճեան, Թամինոս Գասըեան, Սամուէլ Մակզէնեան:

Թիւ 92 ՆԿԱՐ. *Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Խառն ժողով, Այնճար,* 1946։

Նստողք ձախէն.— Գրիգոր Ե. Գասըեան, Վեր. Ա. Հասիսեան, Յովհ. Իկարեան:

Կայնողք ձախէն.— Պօղոս Գասըեան, Սարգիս Մ. Շէրպէթճեան, Յակոբ Մարոսեան, Կարապետ Գըլըճեան. Մովսէս Ճամպազեան, Գէորգ Քէրէզեան, Աբրահամ Պալապանեան:

Թիւ 93 ՆԿԱՐ. *Բ. Ջանից Ընկ.ի անդամներ,* 1946։

Նստող Օրիորդները ձախէն.— Պերճուհի Ջանոյեան, Զապէլ

Գոճատիլեան, Արաքսի Զանոյեան, Սառա Ս. Պալապանեան, Վար-դուհի Յովակիմեան:

Կայնող երիտասարդներ ձախէն.— Մովսէս Ս. Պալապանեան, Յակոբ Քէրքէզեան, Գրիգոր Ե. Գատըեան, Յովհ. Իկարեան, Աբրա-համ Պալապանեան, Մարտիրոս Թիւմպէրեան, Փանոս Փանոսեան:

Թիւ 94 ՆԿԱՐ. *Հայ Աւետ. Կիրկ. Դպրոցի ուսուցիչք*, 1946։

Առջեւի շարք ձախէն.— Օր. Ռահել Քէնտիրճեան, Վեր. Հա-տիտեան, Օր. Սեմա Մ. Գատըեան, Օր. Մանիշակ Իկարեան:

Բ. շարք ձախէն.— Օր. Վարդուհի Յովակիմեան, Եսթեր Մարտիրեան, Օր. Մարի Թիլքիեան:

Գ. շարք ձախէն.— Ա. Պալապանեան, Նուպար Իկարեան, Յա-կոբ Ճամպազեան:

Թիւ 95 ՆԿԱՐ. *Հայ Աւետ. Դպրոցի ուսուցիչներ, Այնճար*, 1946։

Նստողք ձախէն.— Յաբեթ Աբրահամեան, Վեր. Ա. Հատիտ-եան, Օր. Ե. Մարտիրեան, Ա. Պալապանեան:

Բ. շարք ձախէն.— Նուպար Իկարեան, Բաբգէն Զանոյեան, Պարգեւ Ֆիլեան:

Թիւ 99 ՆԿԱՐ. *Զահլէի մէջ բոլոր Պէքաայի գաւառին (Այն-ճար, Շթորա, Ռայաք, Զահլէ) ուսանողները Աւետարանական հայե-րուն համար բացուած կրտսերաց Բարձ. Վարժարանի խնամակա-լութիւն*, 1946։

Նստող շարք ձախէն.— Տիկ. Երանուհի Յակոբեան, Տիկ. Եսթեր Շիրանեան, Վեր. Ա. Հատիտեան, Տիկ. Կայտա Հատիտեան, Օր. Հայկուհի Կէօնճեան:

Կայնող շարք ձախէն.— Տոքթ. Յարութիւն Կէօնճեան, Տիարք՝ Ազատ Նոխուտեան, Սարգիս Լալէեան, Պետրոս Յակոբեան:

Թիւ 100 ՆԿԱՐ. *Պէքաայի Կրտս. Բրձր. Վարժարանի 1947ի շրջանաւարտներ. ետեւի շարք ոտքի վրայ, ձախէն աջ.—* Արա-հան Հատիտեան, Ռահել Քէնտիրճեան, Սիրանուշ Կէօքճէյիզեան, Ար-մենուհի Քէնտիրճեան, Վահագն Տէվլէրեան:

Առջեւը նստողներն են ձախէն.— Պատ. Աւագ Առագեան (Տը-նօրէն), Վեր. Ա. Հատիտեան՝ Նախագահ:

(Նկար 91)

Պիրիաս, Մուսալեռ, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի խառն ժողով

(Նկար 92)

Այնճար, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի խառն ժողով

(Նկար 93)

Այնճար, Բ. Ջանից Ընկ.ի անդամներ

(Նկար 94)

Այնճար, Հայ Աւետ. Կիրկ. դպրոցի ուսուցչական կազմ

(Նկար 95)

Այնճար, Հայ Աւետ. դպրոցի ուսուցչական կազմը

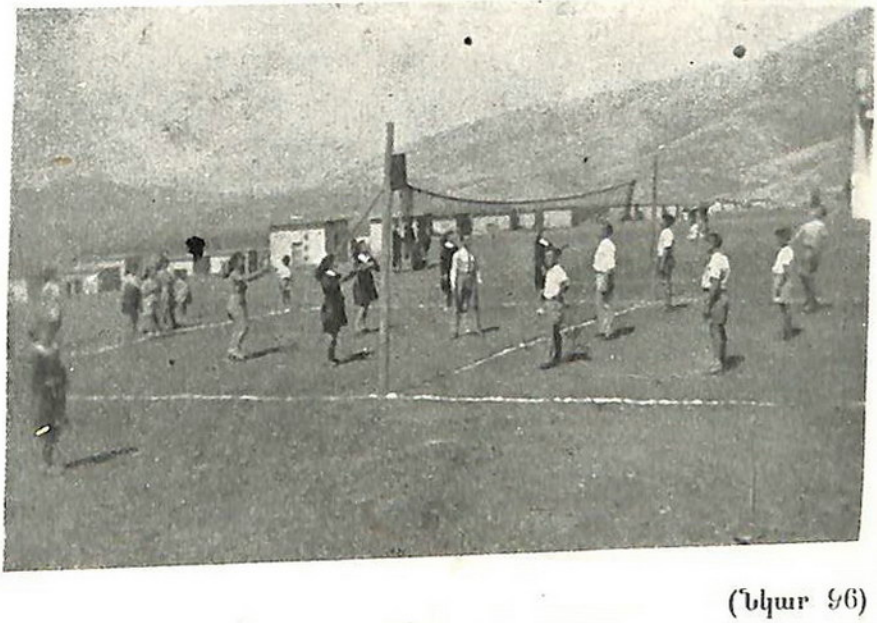

(Նկար 96)

Այնճար, Հայ Աւետ. դպրոցի սաներ խաղի մէջ

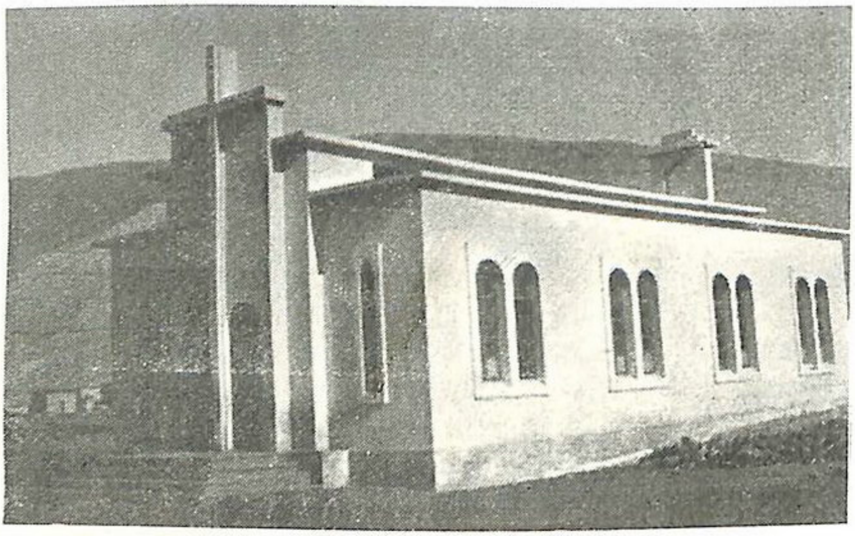

(Նկար 97)

Այնճար Հայ Աւետ. Եկեղեցիի շէնքը

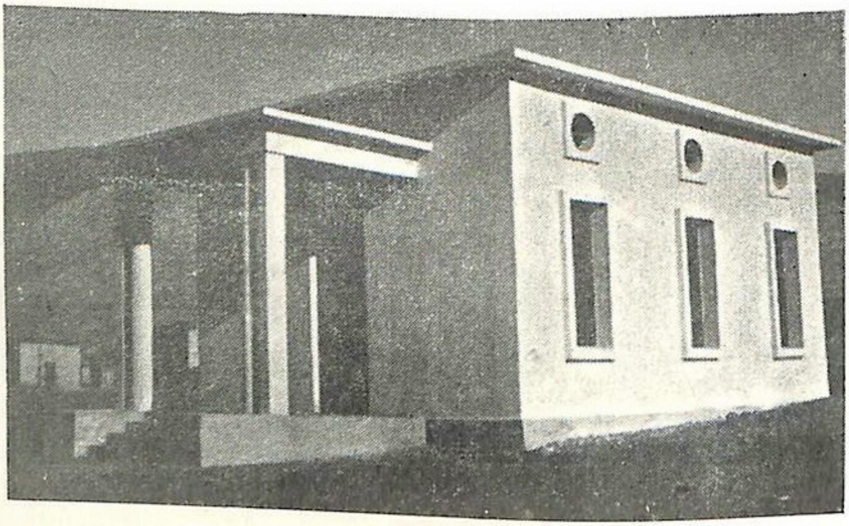

(Նկար 98)

Այնճար, Հայ Աւետ. դպրոցի շէնքը

(Նկար 99)

Պէքաա դաշտի Հայ Աւետ. կրթարանաց Բ. վարժ.ի խնամակալութիւնը

(Նկար 100)

Պէքաա դաշտի Հայ Աւետ. կրթարանաց Բ. վարժ.ի 1947ի շրջանաւարտները

Հալէպ, Նահատակաց Հայ Աւետ. Եկեղեցիի խառն Ժողով, 1946 (Նկար 103)

(Նկար 101)

Այնճար, Հայ Աւետ. ժողովուրդէն մաս մը 1943-ին

(Նկար 102)

Հալէպ, Տամուտիյէ թաղի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի խառն ժողով

Հալէպ, Նահատակաց Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Բ. Զանից ընկ. (Նկար 104)

22. ՀԱԼԷՊ՝ ՏԱՎՈՒՏԻԷ

ՏԱՎՈՒՏԻԻ Թաղի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի հովիւն էր Վեր. Տ. Անդրէասեան որ Բեթէլի հովուական պաշտօնը ընդունած ըլլալով, եկեղեցին անհովիւ մնացած է եւ ենթարկուած՝ Նահատակաց Եկեղեցիի։ Համեստ վիճակագրութիւնը կը պատկանի 1948—49 *տարուան։ Թիւ ժողովուրդի ընտանիքներուն՝* 54, *անձերուն՝* 220, *հաղորդական անդամներուն՝* 24, *Գ. Ջանիցի անդամներուն՝* 60։ *Կիրակնօրեայ դպրոցն ունի երկու սեռէ* 75 *աշակերտներ և* 7 *ուսուցիչներ։ Առօրեայ դպրոցն ունի եռամեայ մանկապարտէզի մէջ* 47 *աշակերտ և* 2 *վարժուհի, քառամեայ նախակրթարանի մէջ* 39 *աշակերտ և* 2 *վարժուհի։ Դպրոցին տարեկան ծախքն է* 2683·35 *Ս. Լիրա, եկեղեցիինը՝* 3238·50, *որուն* 138·50 *Լիրան՝ արտաքին հոգեւոր և բարեսիրական նպատակներու համար։*

Թիւ 102 ՆԿԱՐ. *Տավուտիէ Թաղի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի խառըն ժողով,* 1946։ *Անուանացանկը մեզի չէ հասած, մեզի ծանօթներու անունները կուտանք։*

Առջեւի չարք նստած՝ ձախէն.— Եազուպ Պապոյեան, Սամուէլ Թաշճեան, Վեր. Տիգրան Անդրէասեան, Յովհ. Արոյեան, Մովսէս Հինտոյեան։

Բ. չարքի մէջ ձախէն երրորդն է Կարապետ Գալճեան, հինգերորդը՝ Արմենակ Արոյեան, եւ վեցերորդը՝ Վահան Տարագճեան։

23. ՀԱԼԷՊ՝ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ

Բ. ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ՀԱՅ ԱՒԵՏ. ԵԿԵՂԵՑԻԻ վիճակագրութիւն 1948 *տարուան։ Հոգեւոր հովիւն է* Վեր. Մարտիրոս Հ. Մարկանեան։ *Թիւ ժողովուրդի ընտանիքներուն* 150, *անձերուն* 600, *հաղորդական անդամներուն՝* 50, *Գ. Ջանից Ընկ.ի՝* 35, *Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն՝* 30, *կիրակնօրեայ դպրոցի աշակերտութեան՝* 100 *և ուսուցիչներուն՝* 7։ *Առօրեայ դպրոց չունի։ Եկեղեցիին տարեկան ծախքը եղած է* 4232 *Ս. Լիրա, որուն* 630*ը յատկացուած է արտաքին հոգեւոր բարեսիրական նպատակներու։*

Թիւ 103 ՆԿԱՐ. *Խառն Ժողով Նահատակաց Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ, Հալէպ,* 1946։

Նստած առջեւի չարք ձախէն.— Սամուէլ Բչագճեան, Մանուէլ Կէօյօղլուեան, Վեր. Տ. Խըլոբեան, Սողոմոն Հաւրճեան, Յակոբ Սարգիսեան։

ԴԱՐԱԴԱՐՁԻ

Բ. չարք ձախէն.— Արամ Փոստալճեան, Յակոբ Գոչեան, Գրիգոր Հաւրճեան, Յակոբճան Հաւրճեան, Տոքթ. Յարութիւն Նազարեան, Եագուպ Իշխանեան, Նազարէթ Կէօյօղլուեան:

Գ. չարք ձախէն.— Կայծակ Խաչատուրեան, Արմենակ Բչագճեան, Յարութիւն Թաշճեան, Օննիկ Ա. Բչագճեան, Արմենակ Այնիլեան, Միհրան Պալիկեան:

Թիւ 104 ՆԿԱՐ. *Նահատակաց Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Բ. Ջանից Ընկ.ը*, 1946։

Նստող առջեւի չարք ձախէն,— Ժաք Պալիկեան, Կարպիս Այնիլեան, Ճորճ Այնիլեան, Վեր. Տ. Խրլոբեան, Պարգեւ Պալիկեան, Աստուր Աստուրեան:

Բ. չարք ձախէն.— Տիկ. Լիսիա Գալաեան, Օրդ. Հերմին Բըչագճեան, Նազելի Աստուրեան, Լուսին Խրլոբեան (Տիկ. Պէզճեան), Ալիս Կիւլսալեան (ամուսնացեալ), Ժագլին Կէօյօղլուեան, Տիկ. Կիւլենիա Խաչատուրեան եւ Զենաս Իյաննեան՝ Ջանից առաջնորդներ:

Գ. չարք ձախէն.— Օրդ. Արաքսի Կէօքկէօզեան, Լուսին Փոստալճեան, Վիոլէթ Խաչատուրեան (Տիկ. Խաչատուրեան), Վիոլէթ Կէօյօղլուեան (Տիկ. Արսլանեան), Մարի Ն. Պալիկեան, Ալիս Գարամանուկեան, վերջինը հիւր մըն է:

Թիւ 106 ՆԿԱՐ. *Նահատակաց Եկեղեցիի Կ. Դպրոցի ուսուցչական կազմը*, 1946։

Առջեւի չարք նստած՝ ձախէն.— Օր. Հելէն Տէմիրճեան, (Տիկ. Նիւյիւճիւկեան), Տիկ. Լ. Գալայեան, Վեր. Տ. Խրլոբեան, Օր. Ալիս Պեսոյեան:

Բ. չարք ձախէն.— Օր. Լուսին Խրլոբեան (Տիկ. Պէզճեան), Ճորճ Այնիլեան, Մարի Մ. Տարագճեան, Պարգեւ Մ. Պալիկեան, Օր. Վ. Կէօյօղլուեան (Տիկ. Արսլանեան):

24. ՀԱԼԷՊ՝ ԷՄՄԱՆՈՒԷԼ

1948*ի վիճակագրութիւն։ Հոգեւոր հովիւն է Վեր. Սիրական Աղպապեան, հովիւի օգնականը՝ Պատ. Սողոմոն Նիւյիւճիւքեան։ Թիւ ժողովուրդի ընտանիքներուն՝* 300, *անձերուն՝* 1300, *հաղորդական անդամներուն՝* 160, *Բ. Ջանից Ընկ.ի անդամներուն* 103, *Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն՝* 70, *Աւետարանչական Ընկերութեան՝ երկու սեռէ* 65, *կիրակնօրեայ դպրոցի երկսեռ աշակերտութեան՝* 155։ *Առօրեայ դպրոցը մանկապարտէզի մէջ ունի* 50 *աշակերտ եւ երկու վարժուհի, ութնամեայ նախակրթարանի*

Հալէպ, Նահատակաց Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Կ. դպրոցի մանկապարտէզը (Նկար 105)

(Նկար 106)

Հալէպ, Նահատակաց Հայ Աւետ. Եկեղեցի, Կ. դպրոցի ուսուցչ. կազմը

Նահատակաց Հայ Աւետ. եկեղեցիի ժողովուրդէն մաս մը, 1947 (Նկար 107)

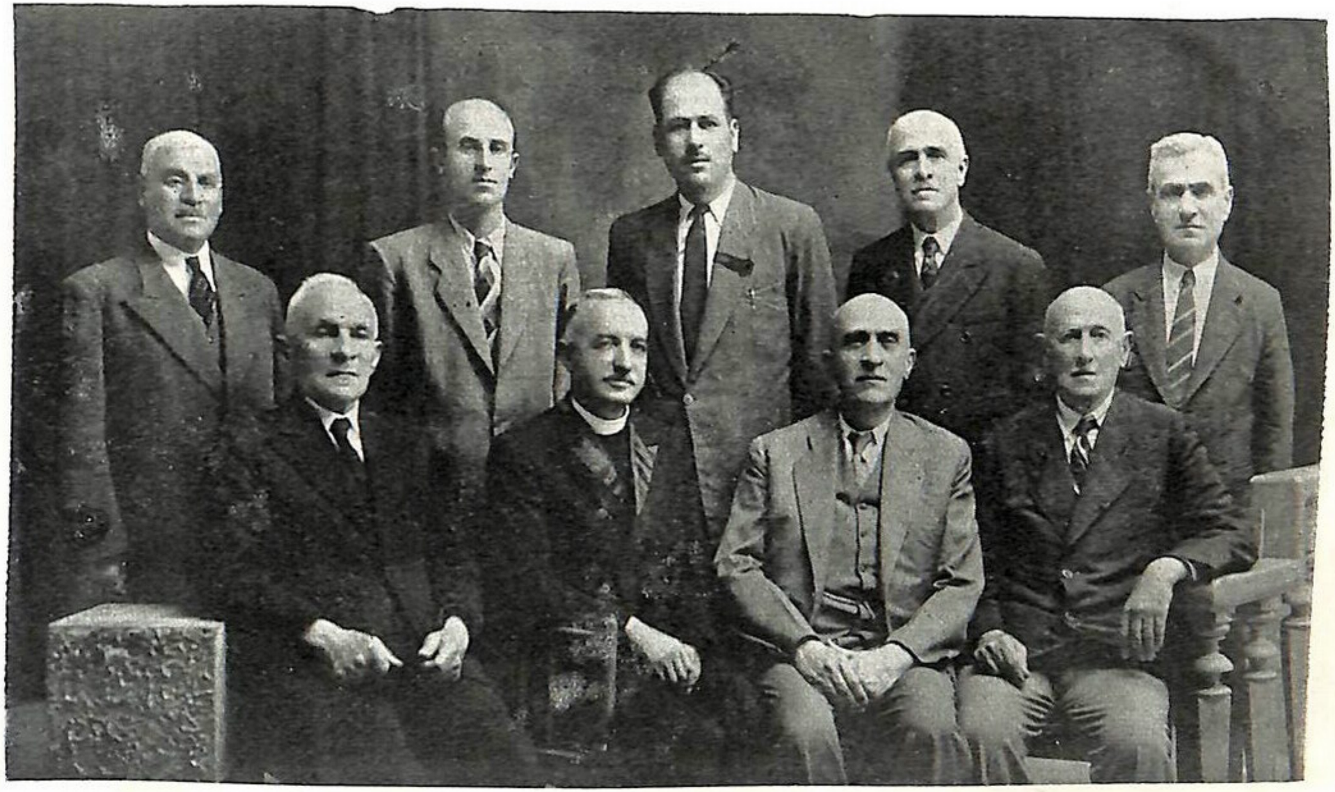

Հալէպ, Էմմանուէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Հոգաբարձութիւն, 1946 (Նկար 108)

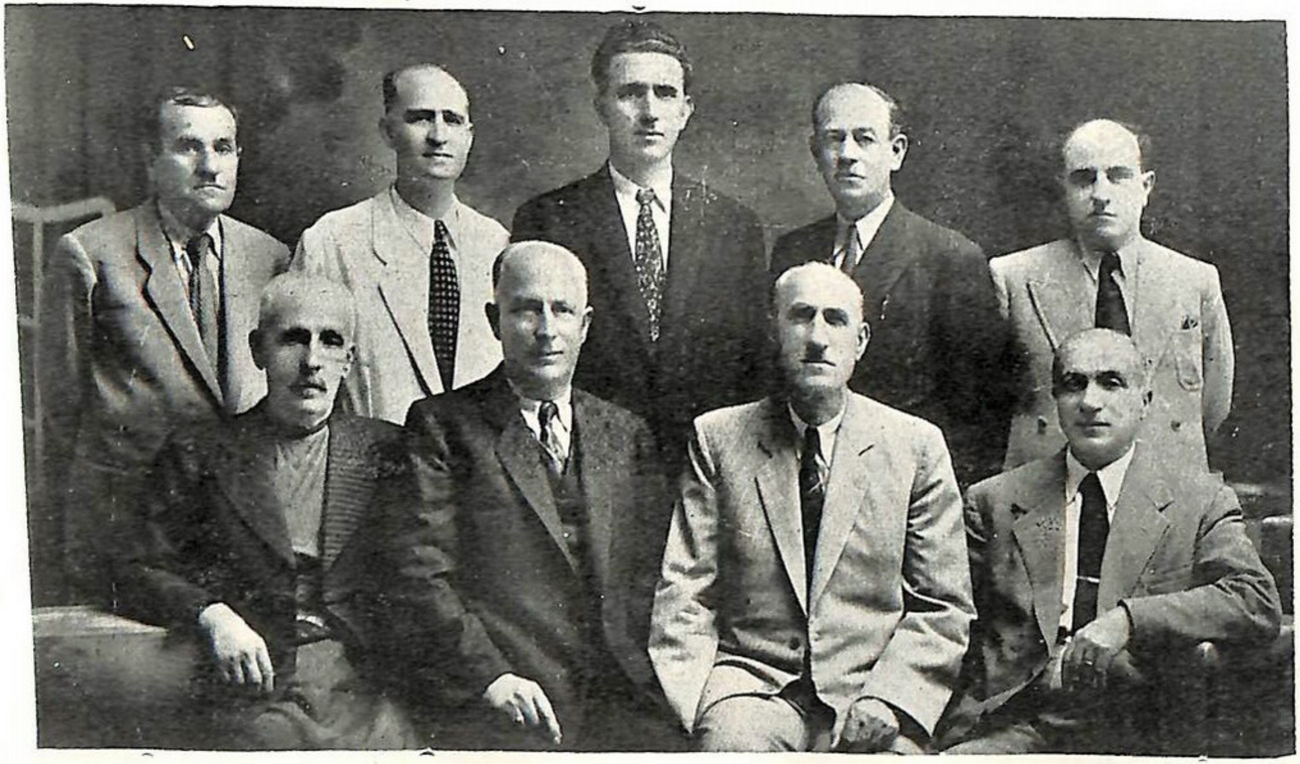

Հալէպ, Էմմանուէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Խնամակալութիւն (Նկար 109)

(Նկար 110)
Հալէպ, Էմմանուէլ Հայ Աւետ. դպրոցի Հոգաբարձութիւն

(Նկար 111)
Հալէպ, Էմմանուէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Կ. դպրոցներու ուսուցչ. կազմ

(Նկար 112)

Հալէպ, Էմմանուէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Ք. Ջանից ընկ.ի վարչութիւն

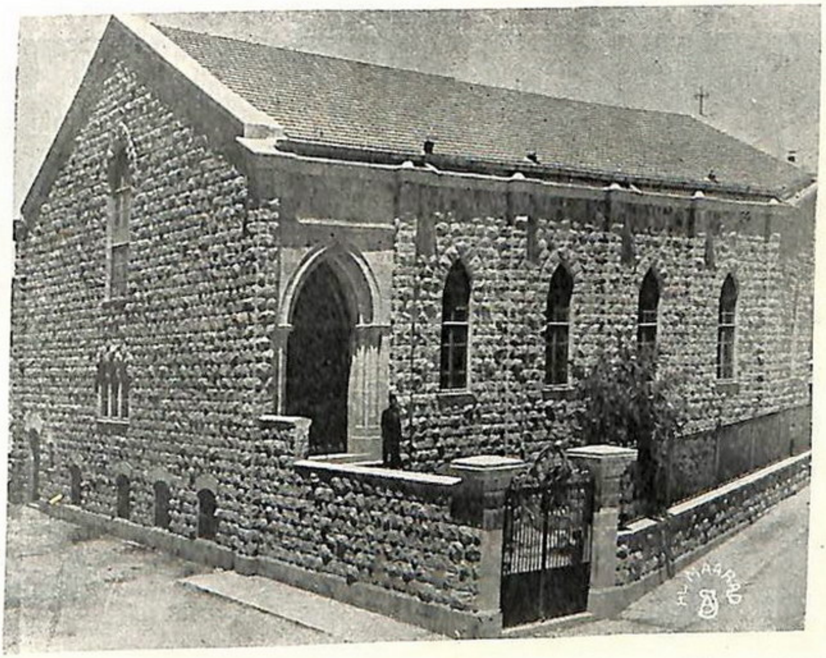

(Նկար 113)

Հալէպ, Էմմանուէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի շէնքը

(Նկար 114)
Հալէպ, Հայ Աւետ. Կ. դպրոցներու Տեղական Միութեան Վարչութիւն

(Նկար 115)
Հալէպ, Բեթէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Տիկ. Միութեան Վարչութիւն

մէջ երկու սեռէ 131 *աշակերտ և* 10 *ուսուցիչ։ Դպրոցին տարե-կան ծախքն է* 12477 *Ս. Լիրա։ Եկեղեցիին տարեկան ծախքն է* 11535 *Ս. Լիրա, որուն* 2796 *Լիրան արտաքին հոգեւոր և բա-րեսիրական նպատակներու համար։*

Թիւ 108 ՆԿԱՐ. *Եկեղեցիի հոգաբարձութիւն, Էմմանուէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցի, Հալէպ,* 1946։

Նստած առջեւի շարք ձախէն.— Յակոբ Թոզճեան, Վեր. Ս. Աղպապեան, Տոքթ. Աւետիս Ճէպէճեան, Յակոբ Էքմէքճեան։

Բ. շարք ձախէն.— Յովսէփ Չէրչեան, Ճորճ Չագմագճեան, Վազգէն Խանճեան, Տոքթ. Սամուէլ Մկրտիչեան, Նէճիպ Շիրիքճեան։

Թիւ 109 ՆԿԱՐ. *Խնամակալութիւն Էմմանուէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի,* 1946։

Նստած առջեւի շարք ձախէն.— Նազար Աբոշեան, Միհրան Նազարեան, Տոքթ. Լուտեր Չամիչեան, Յովհաննէս Փալանճեան։

Բ. շարք ձախէն.— Եագուպ Գրանեան, Ատամնաբոյժ Ճորճ Չամիչեան, Հրանդ Պարսումեան, Նուրի Եագուպեան, Աւետիս Լոք-խանեան։

Թիւ 110 ՆԿԱՐ. *Դպրոցի հոգաբարձութիւն, Էմմանուէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցի,* 1946, *Հալէպ։*

Առջեւի շարք նստած ձախէն.— Օր. Մարի Աբոշեան, Տոքթ. Եդուարդ Գարամանուկեան, Հմայեակ Ե. Քասունի։

Բ. շարք ձախէն.— Տիկ. Կիւրնի Քիւփելեան, Եուհաննա Պիլեզիքճեան, Սուրէն Կ. Պապիկեան, Օր. Սուլթան Նազարեան։

Թիւ 112 ՆԿԱՐ. *Էմմանուէլ Եկեղեցիի Բ. Ջանից Ընկ.ի վար-չութիւն,* 1946։

Առջեւի շարք ձախէն.— Օրք. Մարի Գասարճեան (Տիկ. Պե-տիր), Ալիս Եագուպեան (ամուսնացեալ), Անայիս Ասրունի։

Բ. շարք ձախէն.— Լեւոն Փալանճեան, Եդմոն Նազարեան, Ռոպէրթ Տայեան, Զ. Իլաննեան, Վարդան Քէքէճեան։

Կը բացակային Եդուարդ Սոնոսեան և Հրանդ Աղպապեան։

Թիւ 114 ՆԿԱՐ. *Հայ Աւետ. Կիրկ. Դպրոցներու Տեղական Միութեան Վարչութիւն, Հալէպ,* 1946։

Առջեւի շարք ձախէն.— Օր. Ֆէրիտէ Սալիպեան, Օր. . . ., Օր. Կատարինէ Կիւլիւզեան, Տիկ. Լիտիա Գայաեան։

Բ. շարք ձախէն.— Դանիէլ Ճիզմէճեան, Նէճիպ Շիրիքճեան,

Վեր. Ներսէս Խաչատուրեան, Էմմանուէլ Տարագնեան, Սարգիս Տարագնեան, Գէորգ Նիւյիւնիւքեան։

25. ՀԱԼԷՊ՝ ԲԵԹԷԼ

Վիճակագրութիւն՝ Վեր. Յ. Աբգարեանի 1949 *Նոյ.* 9 *թըւակիր տեղեկագրին համեմատ։* 1950*ի ամառը Աբգարեանի Ամերիկա մեկնումէն ի վեր եկեղեցիիս հոգեւոր հովիւն է Վեր. Տիգրան Անդրէասեան։ Թիւ ժողովուրդի ընտանիքներուն՝* 175, *անձերուն՝* 748, *հաղորդական անդամներուն՝* 95, *Ք. Ջանից Ընկ.ի անդամներուն՝* 110, *Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն՝* 120, *մանկանց կիրկ. դպրոցի երկու սեռէ աշակերտութեան՝* 192 *և ուսուցչութեան՝* 20*։ Եկեղեցիի տարեկան մուտքն է* 3617.73 *Ս. Լիրա, ելքը՝* 3326.80 *Ս. Լիրա, որուն* 739.25 *լիրան արտաքին հոգեւոր և բարեսիրական նպատակներու ծախսուած։ Դպրոցն ունի քառամեայ մանկապարտէզի մէջ* 194 *աշակերտ և* 4 *վարժուհի, վեցամեայ նախակրթարանի մէջ երկու սեռէ* 223 *և երեք բարձրագոյն կարգերու մէջ* 34 *աշակերտ։ Այս ինը կարգերու կը դասաւանդեն երկու սեռէ* 16 *ուսուցիչներ։ Տարեկան ելեւմուտքն է* 24120 *Ս. Լիրա։*

ԹԻՒ 115 ՆԿԱՐ. *Բեթէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Տիկնանց Միութեան Վարչութիւն*, 1946, *Հալէպ։*

Առջեւի շարք ձախէն.— Տիկ. Ջէքիէ Գամպուրեան, Տիկ. Արուսեակ Շիրանեան, Տիկ. Ազնիւ Աբգարեան, Օր. Սուզաննա Փոլասեան։

Բ. շարք ձախէն.— Օր. Կ. Կիւլիւզեան, Տիկ. Սրբուհի Սափըրզեան, Տիկ. Ռոզա Վարդապետեան, Տիկ. Էլիզա Սափըրզեան, Տիկ. Աննա Սեմերճեան։

Գ. շարք ձախէն.— Տիկ. Սիոն Ապանեան, Տիկ. Արաքսի Իշխանեան, Օր. Կիւրճի Իշխանեան։

ԹԻՒ 116 ՆԿԱՐ. *Բեթէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Խնամ Ժողով* 1946, *Հալէպ։*

Առջեւի շարք ձախէն.— Մանուկ Ապանեան, Յարութիւն Գամպուրեան, Վեր. Յ. Աբգարեան, Յակոբ Հայտոսբեան, Պետրոս Օրջանեան։

Բ. շարք ձախէն.— Սամուէլ Մնչերեան, ոմն, Գր. Սեմերճեան, Յակոբ Հասրնեան, Յակոբ Նալպանտեան։

Գ. շարք ձախէն.— Լուտեր Հավուննեան, Վեր. Ներսէս Խա-

չատուրեան, Յակոբ Նալպանտեան, Շ. Սեմերճեան, Յակոբ Մնչերեան։

Թիւ 117 ՆԿԱՐ. *Բեթէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի նիւթական և բարոյական կերտիչները, նկարուած 1933ին, Հալէպ։*

Առջևի շարք ձախէն.— Յովհ. Հայտոսթեան, Մր. Ա. Գարլթոն, Վեր. Ահարոն Շիրանեան, Վեր. Ն. Սարեան, Յարութիւն Գամպուրեան, Յարութիւն Խաչատուրեան։

Բ. շարք ձախէն.— Սիմոն Կանիմեան, Ռ. Գաբրիէլեան, Յակոբ Հայտոսթեան, Յովհ. Ինկլիզեան, Երեմիա Քէշիշեան, Աւետիս Մոմճեան, Խ. Բարեջանեան, Յ. Մանուշակեան, Ս. Գրիգորեան։

Գ. շարք ձախէն.— Յովհ. Ահարոնեան, Սամուէլ Մանուշակեան, Սամուէլ Մնչերեան, Հաճի Սարայլեան, Մանուկ Ապանեան, Յ. Գոջինեան, Ա. Աբգարեան։

Թիւ 118 ՆԿԱՐ. *Բեթէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի և դպրոցի հոգաբարձութիւնք, Հալէպ, 1946։*

Առջևի շարք ձախէն.— Յ. Ալապաճեան, Յկ. Հայտոսթեան, Վեր. Յ. Աբգարեան, Յ. Գամպուրեան, Յ. Օրջանեան։

Բ. շարք ձախէն.— Վեր. Ն. Խաչատուրեան, Գր. Սեմերճեան, Յովհ. Իշխանեան, Յ. Մնչերեան, Էմմանուէլ Տարագճեան։

Գ. շարք ձախէն.— Ս. Մնչերեան, Շիւքրի Սեմերճեան, Կ. Սափրզեան, Յկ. Նալպանտեան։

Թիւ 119 ՆԿԱՐ. *Բեթէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի 9ամեայ վարժարանի ուսուցչական կազմ, 1946—1947։*

Առջևի շարք.— Օր. Կատարինէ Կիւլիւզեան, Տիկ. Ազնիւ Աբգարեան, Նշան Յովհաննէսեան (տնօրէն), Տիկ. Ս. Յովհաննէսեան, Օր. Սուզաննա Փոլատեան։

Բ. շարք ձախէն.— Օրք. Լիտիա Աֆֆէլեան, Երանուհի Աֆֆէլեան, Մ. Պետրոսեան, Ա. Շանլեան, Ռ. Տայեան, Լ. Կէօֆճէեան, Հ. Հէլվաճեան, Լ. Տիլանեան։

Գ. շարք ձախէն.— Պարգեւ Պալիկեան, Գ. Պարտիզպանեան, Լ. Սամանլեան, Ա. Հայքայեան, Մարի Զոլագեան (Տիկ. Տարագճեան), Պր. Պ. Պունօֆ, Փառէն Գազանճեան։

Թիւ 120 ՆԿԱՐ. *Բեթէլ Հայ Աւետ. 9ամեայ վարժարանի առաջին շրջանաւարտ կարգ, 1947, Հալէպ։*

Առջևի շարք Տնօրէնութիւն՝ ձախէն.— Պ. Պալիկեան, Տիկ. Ա. Աբգարեան, Ն. Յովհաննէսեան, Փ. Գազանճեան։

Բ. շարք ձախէն.— Ն. Խաչատուրեան, Ո. Իշխանեան, Ա.

Գէորգեան, Ա. Արաբեան, Ե. Նազարեան, Գ. Իլաննեան։

Գ. շարք ձախէն.— Ե. Մարտիրոսեան, Յ. Սուքիասեան, Մ. Գերմանիկեան, Յ. Մելքոնեան, Ա. Լուսարարեան։

26. ՔԵՍԱՊ

Քեսապի և գիւղերուն վերջին վիճակագրութիւնները մեզի չեն հասած. ներկայ հովիւն է Վեր. Աստուր Սասունեան։

Թիւ 121 ՆԿԱՐ. *Եկեղեցական հոգաբարձութիւն Քեսապի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի,* 1946։

Առջեւի նստած շարք ձախէն.— Սարգիս Ապտլլաեան, Սամուէլ Աբելեան, Կարապետ Թալիմեան։

Բ. շարք ձախէն.— Մովսէս Մահճիկեան, Վեր. Կ. Թիլքիեան, Յովհ. Ապտլլաեան։

Թիւ 125 ՆԿԱՐ. Աղջկանց Բ. Ջանից Ընկ. ի Վարչութիւն, 1945։

Նստողներ ձախէն. — Օրդ. Աննա Պ. Մահճիկեան, Եսթեր Յ. Մկրտիչեան, Վեր. Կ. Թիլքիեան, Օր. Մանուշակ Ապտլլաեան, Օր. Աննա Հ. Մահճիկեան։

Կայնողներ ձախէն. — Օրդ. Եւնիզէ Մկրտիչեան, Լուսին Արսլանեան, Արշալոյս Գուպկէքեան, Սիրվարդ Մահճիկեան։

Թիւ 128 ՆԿԱՐ. *Քեսապի Հայ Աւետ. Դպրոցի ուսուցչական մարմին,* 1945։

Նստողներ ձախէն.— Օրդ. Սիրվարդ Մահճիկեան, Լուսին Արսլանեան, Ե. Մկրտիչեան, Ա. Պ. Մահճիկեան, Ե. Մկրտիչեան։

Կայնողներ ձախէն.— Վեր. Կ. Թիլքիեան, Արամ Պուլկուրճեան, Յակոբ Սարենց, Իսահակ Սարրաֆեան, Տիգրան Սարրաֆեան, Յովսէփ Գարճեան։

Թիւ 129 ՆԿԱՐ. *Քեսապի և գիւղերուն Հայ Աւետ. Կիրակնօրեայ Դպրոցներու ուսուցչական կազմը,* 1946։

Նստողներու շարքին մէջ ձախէն երրորդն է Վեր. Կ. Թիլքեան, քովն է Տիկ. Լիզա Չիւրիւքեան անձնուէր անօրէնուհին Քեսապի Կիրկ. Դպրոցի։ Ապա կարգով նստած են-Վեր. Մ. Մարկանեան, Պր. Յովհ. Գարճեան։

Թիւ 130 ՆԿԱՐ. 1930*ին Քեսապի մէջ տեղի ունեցած Հայ Աւետ. Միութեան տարեկան ժողովին անդամները։*

Առջեւի շարք ձախէն.— Վեր. Յակոբ Շնորհօքեան, Պաս. Հ.

(Նկար 116)

Բերել Հայ Աւետ. Եկեղեցիի խառն ժողով

(Նկար 117)

Բերել Հայ Աւետ. Եկեղեցիի նիւթական եւ բարոյական կերտիչներ

(Նկար 118)

Բեթել Հայ Աւետ. Եկեղեցի Հոգաբարձութիւն

(Նկար 119)

Բեթել Հայ Աւետ Եկեղեցիի իննամեայ վարժ. ի 1946-47 ուսուցչ. կազմ

(Նկար 120)

Բերիեյ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի իննամեայ վարժ.ի անդրանիկ շրջանաւարտները, 1947

(Նկար 121)

Քեսապ, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Հոգաբարձութիւն

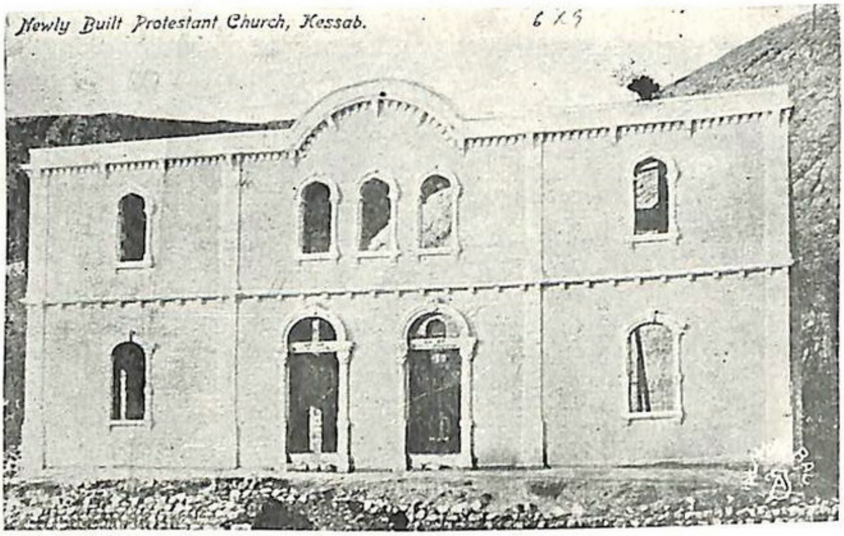

(Նկար 122)
Քեսապ, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի կիսաւարտ շէնքը

(Նկար 123)
Քեսապի ընդհանուր տեսարանը եւ Գառխոս լեռ (Ճեպել Ակրա)

(Նկար 124)

Քեսապ, Աղջկանց Գ. Ձանից ընկ.

(Նկար 125)

Քեսապ, Հայ Աւետ. դպրոցի ուսուցչական կազմը

(Նկար 126)

Քեսապ, Հայ Աւետ. դպրոցի շէնքը

(Նկար 127)

Քեսապ, Հայ Աւետ. դպրոցի սաներ

(Նկար 128)

Քեսապ, Ք. Ջանիկ ընկ. վարչութիւն

(Նկար 129)

Քեսապի եւ շրջակայ գիւղերուն Հայ Աւետ. Կ. դպրոցներու ուսուցիչներ

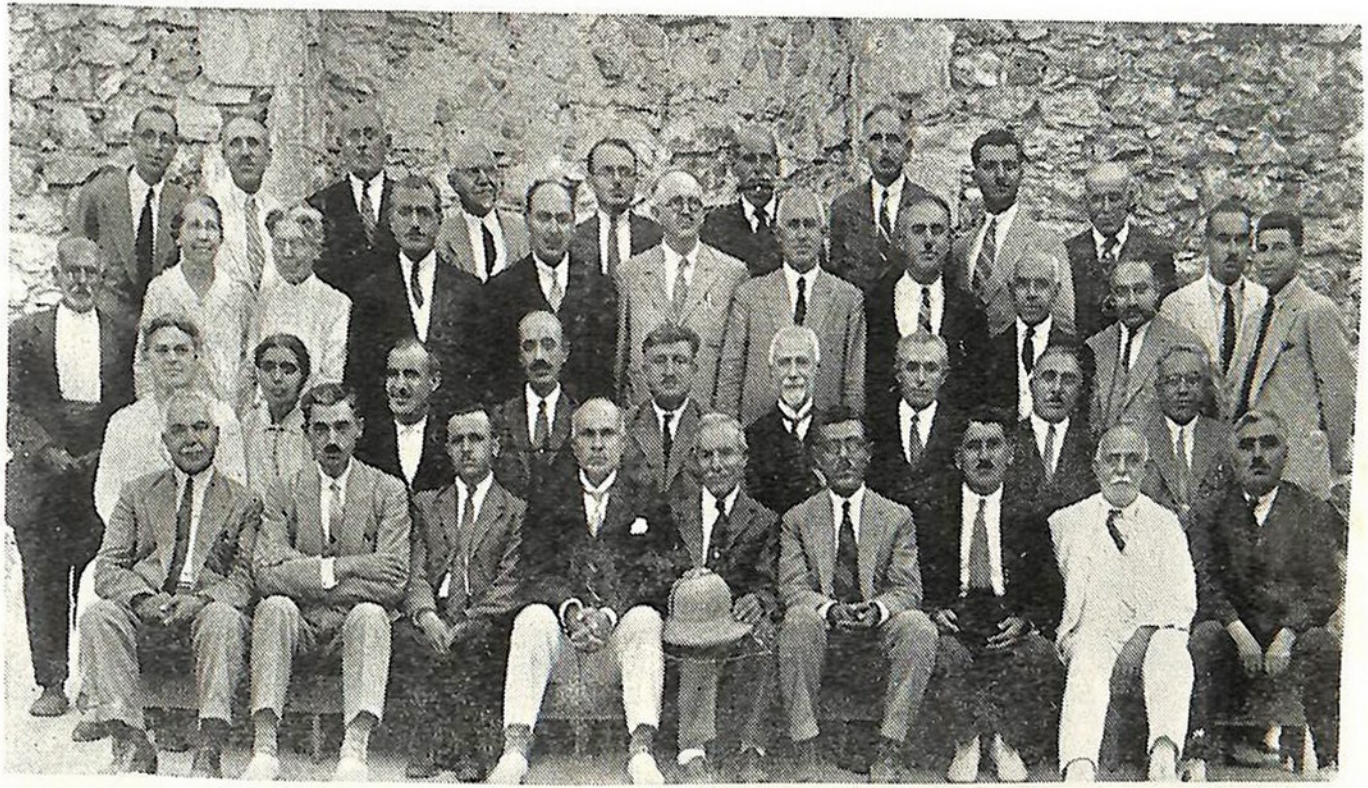

Սուրիոյ եւ Լիբանանի Հայ Աւէտ. Միութեան ժողով, Քեսապ, 1930

(Նկար 130)

(Նկար 131)
Պաղճաղըզ (Քէսապ) գիւղի Հայ Աւետ· դպրոցի սաներ

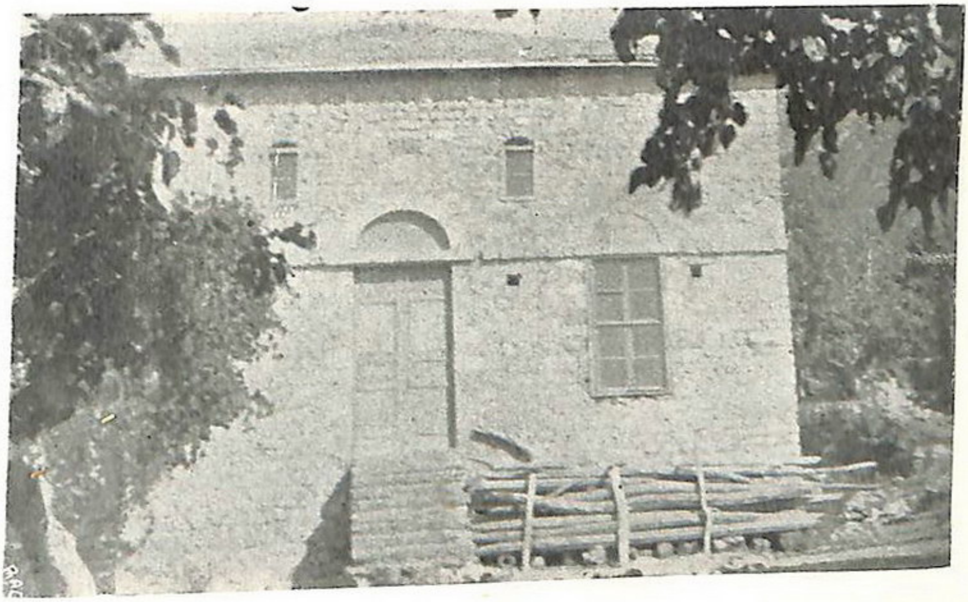

(Նկար 132)
Գալատուրան (Քէսապ) գիւղի Հայ Աւետ· Եկեղեցիի շէնքը

(Նկար 133)
Գալատուրան, Պատանեաց Գ. Ջանից ընկերութիւն

(Նկար 134)
Գալատուրան, Հայ Աւետ. Կիրակնօրեայ դպրոց

(Նկար 135)

Գայատուրան, Հայ Աւետ. ժողովուրդին մաս մը

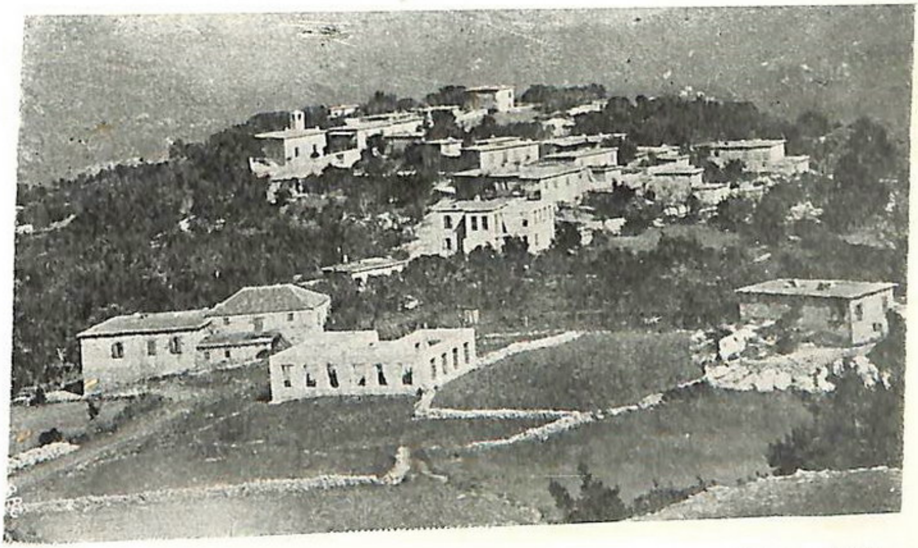

(Նկար 136)

Քեօրքենէ գիւղի (Քեսապ) ընդհանուր տեսարանը

(Նկար 137)

Քէօրքենէ, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի խառն ժողով

(Նկար 138)

Քէօրքենէ, Ք. Ջանից ընկերութիւն

(Նկար 139)

Քէօրքէնէ, Հայ Աւետ. դպրոցի Զ. դասարանի սաներ եւ ուսուցիչք

(Նկար 140)

Քէօրքէնէ, Հայ Աւետ. կիրակնօրեայ դպրոցի սաներ

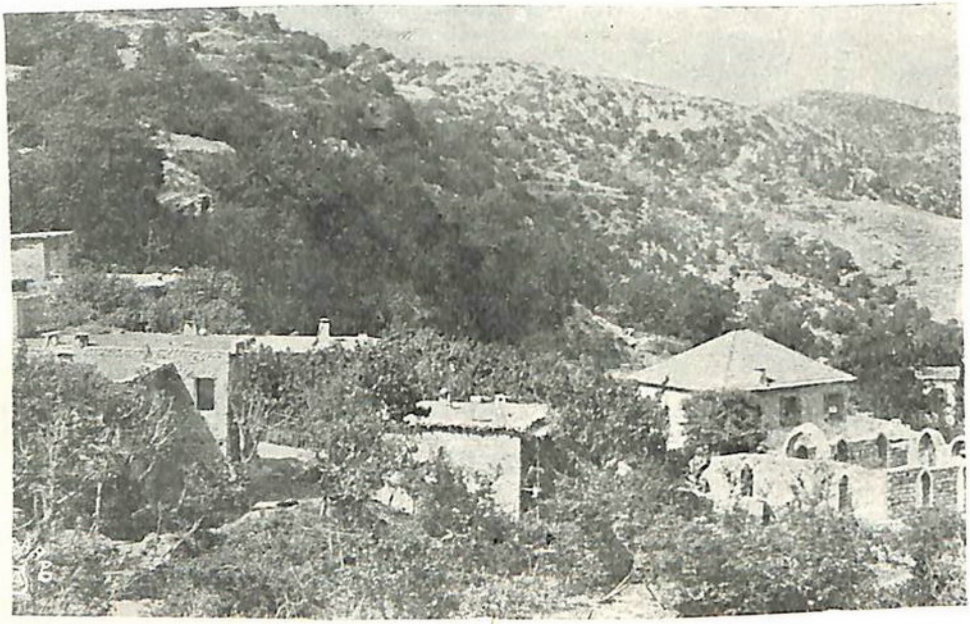

(Նկար 141)

Էքիզ-Օլուք գիւղի (Քեսապ) ընդհանուր տեսարանը

(Նկար 142)

Էքիզ-Օլուք, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի խառն ժողով

(Նկար 143)

Էքիզ-Օլուք, Հայ Աւետ. Աղջկանց Ուսումնասիրաց Ընկ.

(Նկար 144)

Էքիզ-Օլուք, Հայ Աւետ. Կիրակնօրեայ դպրոցի սաներ

(Նկար 145)

Էքիզ-Օլուգ, Հայ Աւետ. դպրոցի ուսուցիչք եւ սանք

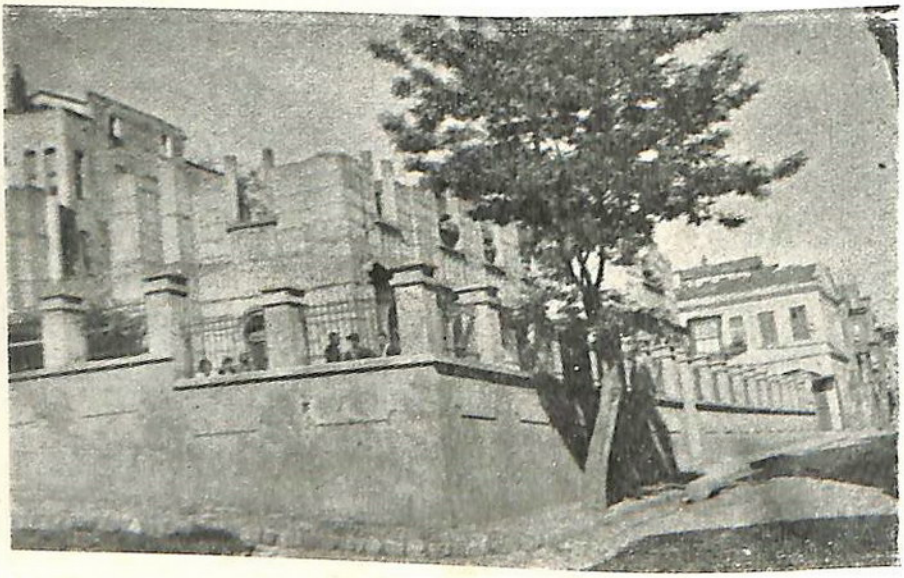

(Նկար 146)

Հին Ստամպուլ, Հայ Աւետ. եկեղեցիի կիսաւարտ շէնքը

Ղազարեան, Պատ. Յ. Կիւրկճեան, Տոքթ. Գրիգոր Սարգիսեան, Տոքթ. Սարգիս Պետիր, Հապիպ Տարագճեան, Սալիպա Խուտետա, Վեր. Ա. Ճիրանեան, Վեր. Ե. Հատիտեան։

Բ. չարք ձախէն.— Տիկ. Իզապէլ Մերի, Տիկ. Արշալոյս եւ Կարապետ Ալթունճեան, Վեր. Տ. Անդրէասեան, Պատ. Պ. Թիւթիւնճեան, Փրոֆ. Ջ. Պեզճեան, Վեր. Ա. Պերպերեան, Պատ. Կ. Գըրգեաշարեան, Վեր. Ն. Սարեան։

Գ. չարք կայնած ձախէն.— ոմն, Միս Լուսիլ Թորմբն, Միս Է. Ուեպ, Գէորգ Թումայեան, Տ. Աւետիքեան, Վեր. Հ. Հ. Րիկս, Վեր. Կ. Հասեկեան, Տիգրան Գազանճեան, Յովհ. Հայտօսբեան, Վեր. Ս. Ս. Մանուկեան, Ս. Լալայեան, Պատ. Յովհ. Աբգարեան։

Դ. չարք ձախէն.— Պատ. Ա. Հատիտեան, Խաչեր Կիւզելիմեան, Յակոբ Էքմէքճեան, Վեր. Կ. Յարութիւնեան, Վեր. Ե. Կէօքկէօզեան, Միսակ Զիւրիւքեան, Տր. Ճ. Մերի, Յակոբ Ապանեան, Մովսէս Թութիկեան։

Թիւ 131 ՆԿԱՐ. *Բեսապի գիւղերէն Պաղճաղըզի Աւետ. Դըպրոցի աշակերտութիւնը եւ երկու վարժուհիները. ձախ կողմը կայնած է* Օր. Սիրանուշ Թութիկեան, իսկ աջը՝ Օր. Կիւլ Սարմազեան։

Թիւ 133, 134 *եւ* 135 *նկարները կը ներկայացնեն Գալատա-րանի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի նորաշէն եւ չափահաս սերունդը։* 133 *եւ* 134*ին մէջ կայնող երիտասարդը՝ Յովհ. Գարճեան՝ դպրոցին անօրէնն է, որ իր ընծական աշխատանքովը* (1946) *կ՚օգնէ իր աւետարանիչ հօրը, Նշան Գարճեանի։ Սա վերջինը թիւ* 135 *նկարի մէջ կը տեսնուի ձախագոյն կողմը՝ աթոռին վրայ նստած։ Ներկայ ուսուցիչ-քարոզիչն է Տիար Մանուէլ Անըրըլեան։*

Թիւ 136—145 *նկարները կը պատկանին Քէօրքէնէ եւ Էքիզ-Օլուգ գիւղերու եկեղեցիներուն, որոնք մէկ հովիւ կը պահեն, իրենց կազմութենէն սկսեալ մինչեւ հիմա։ Իրենց ներկայ քարոզիչն է Պատ. Էմմանուէլ Տարագճեան։*

Թիւ 137 ՆԿԱՐ. *Հայ Աւետ. Եկեղեցիի խառն ժողով, Քէօրքէնէ,* 1946։

Նստող չարք ձախէն.— Սամուէլ Կիրակոսեան, Վեր. Մ. Մարկանեան, Յովսէփ Գազուսեան։

Կայնող չարք ձախէն.— Յակոբ Խտըրեան, Յովհ. Աբելեան, Ճոզեֆ Խտըրեան։

Թիւ 138 ՆԿԱՐ. *Բ. Ջանից Ընկ. Քէօրքէնէի,* 1946։ *Նստող առաջին շարքը կը պարունակէ անոր վարչութեան անդամներն ու*

անդամուհիները, ձախէն չորրորդը եկեղեցիին հովիւն է, Վեր. Մ. Մարկանեան։

Թիւ 139 ՆԿԱՐ. Քէօրքէնէ, Հայ Աւետ. Դպրոցի Զ. դասարանի շրջանաւարտ սաներ, 1944 տարուայ։

Նստող շարքը ուսուցչական մարմինն է։

Ձախէն սկսեալ՝ Օր. Կիւլ Գազուեան, Վեր. Մ. Մարկանեան, Տիկ. Սիրվարդ Մարկանեան, Օր. Զուարթ Զէլէպեան (Տիկ. Աքելեան)։

Թիւ 142 ՆԿԱՐ. Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Խառն ժողով, Էքիզ-Օլուգ, 1946։

Նստող շարք ձախէն.— Միհրան Սահակեան, Նշան Աշըգեան, Վեր. Մ. Մարկանեան, Մովսէս Թութիկեան.

Կայնող շարք ձախէն.— Ստեփան Աշըգեան, Մարտիրոս Թութիկեան, Մովսէս Սահակեան, Աբրահամ Աշըգեան, Մովսէս Սահակեան։

Թիւ 143 ՆԿԱՐ. Աղջկանց Ուսումնասիրաց Ընկերութիւն Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ, Էքիզ-Օլուգ, 1946։ Ընկերութեան ատենապետուհին է Տիկ. Սիրվարդ Մարկանեան, որ կը տեսնուի ետեւի վերջին շարքին վրայ, ձախէն չորրորդն է։

Թիւ 144 ՆԿԱՐ. Մանկանց Կիրակնօրեայ Դպրոցի աշակերտութիւն Էքիզ-Օլուգի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ, 1946։ Վերջին ետեւի շարքին վրայ ձախէն առաջինը եւ աջէն առաջինը ուսուցիչներն են. Պր. Յակոբ Թութիկեան եւ Օր. Սիրանուշ Աշըգեան։

Թիւ 145 ՆԿԱՐ. Էքիզ-Օլուգի 1944 թուականի Հայ Աւետ. Դպրոցի աշակերտութիւն, որոնց մէջտեղը երրորդ շարքի մէջ նստած կը տեսնուի ուսուցչական մարմինը։

Ձախէն սկսեալ.— Օր. Սիրանուշ Աշըգեան, Ստեփան Աշըգեան, Վեր. Մարկանեան, Օր. Ալիս Նահարեան (Տիկ. Պզտիկեան), Օր. Հայկուհի Սահակեան։

27. ԱԼԵՓՕ ԳՈԼԷՃ

Ալեփօ Գոլէճ, նախկին անունով Մանչերու Բարձրագոյն Վարժարան (Boy's High School), երբ յաջորդը Անթէպի Աւետարանական կամ Կեդրոնական Թուրքիոյ Գոլէճի, մինչեւ 1936 կը պատկանէր Սուրիոյ եւ Լիբանանի Հայ Աւետ. Միութեան, որմէ ընտրուած վարչութիւն մը կը կառավարէր զայն։ Այդ թուականէն սկսեալ կը կառավարուի երկու ամերիկեան առաքելութեանց

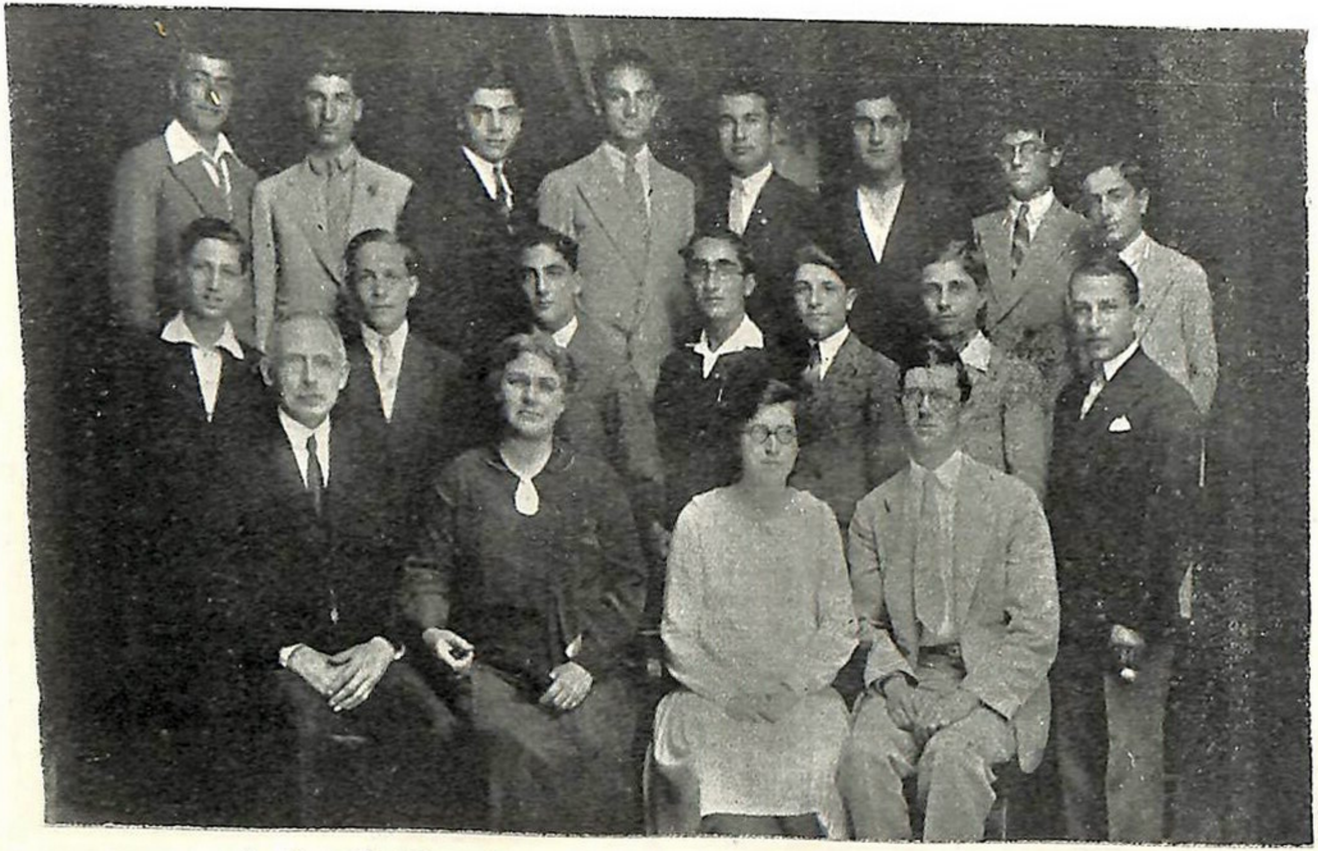

Հալէպ, Մանչէրու Բարձր. Վարժարան *(B. H. S,)* Գոլէնի բաժնին շրջանաւարտ կարգ եւ Նախագահութիւն, 1933

(Նկար 147)

Իրանի Հայ Աւետ. Եկեղեցեաց ներկայացուցչական ժողով, 1948 Թեհրան (Նկար 148)

(Ժողովական և Երիցական) և Հայ Աւետ. Միութեան ու արաբախօս եկեղեցիներու Սինոդի կողմէ ընտրուած պատուիրակներէ բաղկացեալ Վարչութեամբ մը (Board of Managers)։ *Առաջին շրջանի միջոցին դպրոցին նախագահը եղած է Տր. Ճ. Է. Մերիլ, իսկ երկրորդ շրջանին միջոցին մինչեւ հիմա Տր. Ա. Գարլթըն։ Առաջին շրջանի միջոցին աշակերտութիւնը գրեթէ միայն հայերէ բաղկացած էր, որ ներկայիս ընդհանուր թիւին մէկ երրորդը կը կազմէ, թէպէտ այդ մէկ երրորդը առաջին շրջանի միջոցին թիւէն պակաս չէ այլ նոյնիսկ աւելի ալ եղած է։ Հաստատութեանս բարձրագոյն կարգը* Սոֆոմոր *է, զոր աւարտողը կ'ստանայ Կրտսերաց Գոլէճի* (Junior College) *վկայական։*

Թիւ 147 ՆԿԱՐ. *Ալեփօ Գոլէճի 1933ի շրջանաւարտ կարգ և նախագահութիւն։*

Առջեւի շարք նստած ձախէն.— Տր. Ճ. Է. Մերիլ՝ նախագահ, Տիկ. Էլիզապեթ Մերիլ, Տիկ. Գարլթըն եւ Տր. Այթօրտ Գարլթըն (այդ ատեն տակաւին անտիտղոս)։

Բ. շարք ձախէն.— Սարգիս Գալֆաեան, Մելանկթոն Արսլանեան (վաճառական), Ջաւէն Բուլեան (ատամնաբոյժ), Սուրէն Ջամիչեան (բժիշկ), Ալեքս Մարքոսեան, Եդուարդ Քիւրքճեան։

Գ. շարք ձախէն.— Յարութիւն Մըսրլեան (ձեռնադրեալ հոգ. հովիւ), Ճորճ Ալեմեան (տպագրիչ), Խորով Աշճեան, Յարութիւն Փոլատեան, Պարոյր Օրջանեան, Խաչատուր Գուքունեան, ոմն, Պերնարտ Յ. Գալֆաեան (բժիշկ)։

28. ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

Այս երկրին մէջ գործող առաջին Բողոքական միսիոնարները ղրկուած էին Պազէլ քաղաքի Առաքելութեան կողմէ. բայց անոնք շատ չանցած կ'ստիպուէին լքել դաշտը։ 1834ին Ուրմիոյ մէջ կը հաստատուի Ամերիկեան Պորտի (A. B. C. F. M.) *Նեստորական Առաքելութիւնը։ Անգլիկան Եկեղեցւոյ Միսիոնարական Ընկերութիւնն ալ* (Church Missionary Society) *իր գործիչները կը ղրկէ հարաւային Պարսկաստան։ 1871ին Պորտ Ընկերութիւնը Երիցական և Ժողովական երկու հատուածներու կը բաժնուի։ Երիցական Պորտը յանձն կ'առնէ հիւսիսային Պարսկաստանի միսիոնարական գործը և զայն կը կոչէ Պորտի Իրանեան Առաքելութիւն։*

Պորտի միսիոնարները թէպէտ նախ Նեստորական ասորիներու մէջ կը սկսին գործել բայց գրեթէ սկիզբէն հայերն ալ զանց չեն առներ։

Այսօր գրեթէ ամէն տեղ ուր Աւետարանական գործ մը կայ մեծ կամ փոքր թիւերով Աւետարանական հայ ընտանիքներ ալ կը գտնուին: Հայ Աւետարանականութիւնը մինչեւ 1914 բաւական բարգաւաճ եւ գործօն կեանք մը ունեցած է: Բայց այդ թուականէն ասդին, մանաւանդ 1925էն սկսեալ պատահող քաղաքական դէպքեր, տեղափոխութիւններ, արտագաղթ մեծապէս վնասած են ինչպէս ընդհանուր հայութեան նոյնպէս հայ Աւետարանական ժողովուրդին, որուն առաւելագոյն թիւը կ'ենթադրուի թէ 2500 եղած է: Նշելի են հետեւեալ կէտերը.— 1. Կարեւոր գործիչները Թուրքիայէն եկած են, առաւելաբար Վանի եւ Խարբերդի շրջաններէն: Տեղւոյն վրայ որակեալ գործիչներ պատրաստելու ջանքեր չեն եղած: 2. Բարձր կրթական հաստատութիւններ գրեթէ միշտ պակսած կամ ալ անբաւարար եղած են: 3. Աւետարանական գործի նիւթական աղբիւրները ներքինէն աւելի արտաքին եղած են: 4. Աւետ. ժողովուրդի մէջ՝ արտաքին ազդակներէ անկախաբար՝ նիւթապէս, հոգեւորապէս եւ մտաւորապէս ինքզինքը զարգացնելու միտումները չեն քաջալերուած: Աւետարանականութիւնը Պարսկաստանի մէջ սկսած է իբր միսիոնարական գործ եւ մինչեւ այսօր ալ մնացած է այդպէս: Հետեւաբար զարմանալի չէ որ Աւետարանական Եկեղեցին այս երկրի մէջ վարչականօրէն, նիւթապէս եւ հոգեւորապէս կախեալ մնացած է Ամերիկեան Երիցական Պորտէն եւ չէ կրցած զօրանալ, արմատանալ: 5. Վերջապէս տարբեր ցեղէ, լեզուէ եւ մշակոյթէ Աւետարանականներ վարչականօրէն մէկ եկեղեցի կազմած են. Հայ Աւետարանական Եկեղեցին հոս գոյութիւն չէ առած Թուրքիոյ մէջ եղածին պէս: Զուտ հայաբնակ գիւղերու մէջ միայն միատարր եկեղեցիներ կազմուած են: 1871ին հիւսիսային արեւմտեան Պարսկաստանի Աւետարանական հայերը Պորտի Արեւելեան Թուրքիոյ Առաքելութեան գաւառին միացնելու թելադրութիւնը առաջադրուած բայց ապա զանց առնուած է: 1900էն սկսեալ իսլամ ժողովուրդի մէջ միսիոնարական գործի նոր մղում մը տրուած է, եւ տեղ տեղ կարեւոր յաջողութիւններ ապահովուած են: Այսօր Իրանի Աւետ. Եկեղեցիին միացեալ իսլամութենէ նորադարձ պարսիկ կամ թաթար հաղորդական անդամներու թիւը 500է աւելի է. անշուշտ անոնց ընտանիքները այս թիւէն դուրս են:

Այս այլացեղ եւ այլալեզու — հայ, ասորի (նեստորական), պարսիկ, քուրդ, թաթար, հրեայ — տարբերէ բաղկացեալ Աւետարանական եկեղեցիները կազմած են հիւսիսային Իրանի մէջ Միութիւն մը, Իթթիհատիյէ, *որ երկու տարին անգամ մը կ'ունենայ իր հերթական պատգամաւորական կամ ներկայացուցչական*

ժողովը։ Թիւ 149 նկարը ցոյց կուտայ 1937ին տեղի ունեցած նըման ժողովի մը մասնակցողները։ Այս եկեղեցիներու հաղորդական անդամներուն ընդհանուր թիւը 2500է աւելի է Վեր. Ու. Մ. Միլլըրի տեղեկատուութեան համեմատ։ Այս կը նշանակէ թէ Աւետարանական ժողովուրդին թիւը 10000է պակաս չէ։ Ամենէն մեծ եկեղեցին կը գտնուի Թեհրան, իր 600ի մօտ հաղորդական անդամներովը, որուն 200ը հայ, 100ը ասորի, 150ը իսլամութենէ և 120ը հրէութենէ նորադարձներ են։

Հարաւային Իրանի Անգլիկան Առաքելութեան դաշտին մէջ ալ կը գտնուին 300 Եպիսկոպոսական Եկեղեցիի հաղորդական անդամներ, որոնց մեծամասնութիւնը իսլամութենէ դարձած են, մնացած մասը հայեր են։ Սա վերջինները Սպահանի մէջ զատ Հայ Եպիսկոպոսական (Աւետ.) եկեղեցի մը կազմած են։

Վեր. Յակոբ Մուսայեան, Համատանի Աւետ. Եկեղեցւոյ հովիւը, 1949 Մարտ 21 թուակիր նամակովը մեզի ի մէջ այլոց կը յայտնէ թէ 1948 Օգոստ. 18—30ի միջոցին Աւետարանական հայերը առանձին զատ համաժողով մը ունեցած են. մեզի չի գրեր սակայն թէ արդեօք իր նախընթացն ունի՞ թէ նոր երեւոյթ մըն է։ Ամէն պարագայի անիկա շատ շահեկան և նշանակալից հաւաքոյթ մըն է նկատի առնելով անոր օրակարգին նիւթերը, որոնք վերադարթնումի և ինքնագիտակցութեան նշանները ցոյց կուտան։ Անոր մասնակցած են 13 քուէատու պատգամաւորներ։ Եթէ Սպահանի երկու պատգամաւորներն ալ հասած ըլլային 15 պիտի ըլլար անոնց թիւը։ Այս ժողովը նկատի առած է հետեւեալ նիւթերը.—

1. Հայ Աւետ. Եկեղեցին Իրանի մէջ ըստ էութեան և անոր վիճակագրութիւնը քաղաքներու և գիւղերու մէջ։

2. Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ անունը և դաւանութիւնը պարտի միանալ մէկ անուան տակ, որ է Հայաստանեայց Աւետ. Եկեղեցի։

3. Փոխադարձ յարաբերութիւններ այլ յարանուանութեանց հետ։

4. Կրթական պարագաներ.— Երիտասարդներու, ծնողներու, Աւետարանի պաշտօնեաներու։

5. Ազգային քարոզիչներ և աւետարանիչներ։

6. Եկեղեցիի երիտասարդութիւնը.— Ասոնց մասնակցութիւնը եկեղեցական գործերու, անոնց միջավայրը, կրթական վիճակը, կրօնական-բարոյական ընկերութիւններ, ասոնց կրօնա-ընկերային հաղորդակցութիւնը տեղական միսիոնարութեանց հետ։

7. Եկեղեցիի Աւետարանչական գործերը, քրիստոնեայ և ոչ-քրիստոնեայ տարրերու մէջ։

8. *Հոգեւոր հաւաքոյթ.— Կիրակնօրեայ պաշտամունք, անոր երաժշտական մասը, թաղային և ընտանեկան ժողովներ, յիշատակի հոգեւոր հանդէսներ, կիրակնօրեայ դպրոցի հաւաքոյթներ, արտակարգ պաշտամունքներ։*

9. *Հովուական.— Այցելութիւնք, բեմերու փոխանակութիւնք հովիւներու միջև։*

10. *Նոր Եկեղեցական սահմանադրութիւն որ համապատասխան ըլլայ Հայց. Աւետ. Եկեղեցիի ոգիին։ Հաւատոյ դաւանութեան վերաբերեալ գիրքի մը հրատարակութիւնը։ Յարմար կը դատեն Փրոֆ. Յ. Գրիգորեանի «Քրիստոնէական»ը գործածել։*

ԹԻՒ 148 ՆԿԱՐ. *Իրանի Հայ Աւետարանական Ներկայացուցչական Ժողով, Թեհրան,* 1948:

Նստող առջեւի շարք ձախէն.— Աւետարանիչ Ղազար Մարգարեան՝ Քեմերէ, Տոքթ. Պօղոս, աւետարանիչ Միրզամելիք Սայաքեան՝ Սուլթանապատ, Մր. Պէնքլի՝ միսիոնար Թաւրէժի, Վեր. Յակոբ Մուսոյեան՝ հոգեւոր հովիւ Համասանի, Վեր. Նարիման Նիկողոսեան՝ հոգեւոր հովիւ Ֆիճապասի (Թեհրան), Արսէն Խաչիկեան՝ հոգաբարձու Թեհրանի Եկեղեցւոյ, Վեր. Լեւոն Գասպարեան՝ հոգեւոր հովիւ Սուլթանապատի:

Կայնող շարք ձախէն.— Ժոռէս Դաւիթեան՝ Ապասան, աւետարանիչ Թէոտոր Պիլպիլեան՝ Ահվազ, Ղուկաս Յովհաննէսեան, Հայրիկ Մայվա՝ հոգաբարձու Թաւրէժի Եկեղեցւոյ, Վեր. Ղուկաս Ճահվերտեան՝ հոգեւոր հովիւ Քենտէի, Վեր. Կարապետ Էլիասեանց՝ հոգեւոր հովիւ Լիլիհանի, Գէորգ Խանբաբայեան՝ հոգաբարձու Թեհրանի Եկեղեցւոյ, քարոզիչ Գեղամ Սիմոնեան՝ Համասան, Ջգօն Աւագեան, Գէորգ Փիրանեան:

Միայն հայերէ բաղկացեալ Աւետարանական Եկեղեցիներ կը գտնուին հետեւեալ վայրերու մէջ:

1. *Թեհրանի Ֆիշըրապատ արուարձանին մէջ, որ գաղթականներէ կազմուած նոր եկեղեցի մըն է,* 60 *անդամներ ունի, քարոզիչն է Պատ. Նարիման Նիկողոսեան։ Եկեղեցին ունի նաեւ դպրոց մը որուն տնօրէնն է Յակոբ Տէրունի։ Վեր. Բ. Բուպեան իր տեղեկագրութեան մէջ կը յիշէ նաեւ հետեւեալ անդամներուն անունները. Գէորգ Խանբաբայեան՝ դպրոցի և հոգաբարձութեան անդամ, որ պաշտօնեայ է Արտաքին Գործոց Նախարարութեան մէջ։ Երեմիա Սահակեան՝ Ս. Գիրքի Ընկերութեան պաշտօնեայ, որ եկեղեցիի հոգաբարձութեան քարտուղարն է։ Գէորգ Փիրանեան Վեր. Մուսոյեանի փեսան, եկեղեցիի երգեհոնահարն է։*

Իրանի Բող. եկեղեցեաց ներկայացուցչական համագումար, 1937 Համատան (Նկար 149)

Համատանի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ Բ. Ջանից Միութիւն, 1937 (Նկար 150)

2. Լիլիհան, որ Թեհրանէ դէպի Սպահան տարածութեան մէջտեղերը Քամարա հայկական գիւղախումբի մէկ գիւղն է, ԺԹ. դարու վերջէն սկսեալ ունի Աւետարանական եկեղեցի մը, որ հիմա կը բաղկանայ 75 անդամներէ։ Աւետ. համայնքի անձերուն թիւն է 175։ Ունի 60 աշակերտներ իր քառամեայ դպրոցին մէջ։ Քարոզիչն է Պատ. Կարապետ Էլիասեանց։

3. Քէնդէ, Լիլիհանէ երեք քիլոմէթր հեռու հայ գիւղ մը, ուր կայ 100 անձերէ բաղկացեալ Աւետարանական ժողովուրդ մը, և 35 աշակերտներով փոքր դպրոց մը։ Քարոզիչն է Պատ. Ղուկաս Շահվերտեան։

4. Համատան, Թեհրանի 370 քիլոմէթր հարաւ արեւմուտքը. հոս Աւետ. Եկեղեցին Ս. Ստեփանոսի անունով հիմնուած է 1877ին և անոր ներկայ շէնքը կառուցուած է 1886ին։ Ժողովուրդին թիւը 150ի մօտ է։ 1923էն ի վեր հովիւն է Վեր. Յակոբ Մուսայեան, որ միեւնոյն ատեն Իրանի Հայ Աւետարանականութեան առաջնորդի դերը կը կատարէ։

5. Սուլթանապատ, Համատանի 180 քիլոմէթէր հարաւային արեւելքը, ուր կայ 60 հոգինոց Աւետարանական ժողովուրդ մը, երեք տարի ընտանիքներով միասին, հիմնուած է 1925ին։ Քարոզիչն է Պատ. Լեւոն Գասպարեան։

6. Նոր Ջուղա (Սպահան), կայ Հայ Եպիսկոպոսական Աւետարանական (Անգլիկան Լօ Չըրչ) Եկեղեցի մը հիմնուած՝ 1883ին։ Ներկայիս ունի հարիւր հոգինոց ժողովուրդ մը, որ 32 տարիներէ ի վեր անհովիւ մնացած է, ինչպէս որ կը գրէ Վեր. Բ. Ռուպեան Իրանի մասին իր տեղեկագրին մէջ։

Եկեղեցիս ունի նաեւ լաւ կազմակերպուած նախակրթարան մը որուն տնօրէնուհին է Օր. Խ. Սարաֆեան։ Աշակերտութեան և ուսուցչութեան համար տես թիւ 238 նկարը։

7. Կազուին՝ Թեհրանի 150 քիլոմէթր հիւսիսը՝ կայ փոքր եկեղեցի մը, որ իր պաշտամունքները կը կատարէ գեղագործ Մարդար Յակոբեանի տունը։ Կանոնաւոր յաճախողներու թիւն է 25—30։

Ասոնցմէ զատ 10 տարբեր վայրերու Աւետարանական Եկեղեցիներուն մէջ խոշոր թիւերով հայեր ալ կը գտնուին։ Ամենէն կարեւոր երկուքն են Թաւրէժի և Թեհրանի միջազգային եկեղեցիները որոնց անդամներուն կէսէն աւելին հայերէ կը բաղկանան։ Բոլոր Իրանի 20—25 եկեղեցիներու գտնուած վայրերուն մէջ անպատճառ մի քանի աւետարանական հայեր ալ կը գտնուին։ Ահվազի մէջ, (Խուզիսթան հարաւ արեւմտեան Իրան) եռանդով կը գործէ Պատ. Թ. Պիւլպիւլեան թէ իբր գրածախ և թէ իբր աւե-

տարանիչ։ Մեզի գրած նամակին մէջ իր մասին կուտայ հետեւեալ տեղեկութիւնը։ Զաւակն է Վեր. Յակոբ Պիւլպիւլեանի, և ծնած 1897 Յունիս 4ին Անթէպ։ Ուսած է Անթէպի Կ. Թ. Գոլէճը, Պէյրութի Համալսարանը, Ամերիկայի Միտլպէրի Գոլէճը։ 1929ին շրջանաւարտ կ՚ըլլէ Փրինսթընի Աստուածաբանական Ճեմարանէն։ Կուգայ Լիբանան, ուր ատեն մը իբր ուսուցանիչ գործելէ ետքը 1939ին կ՚անցնի Իրան, ուր կը գործէ մինչև հիմա մեծ նուիրումով։

ՖՐԱՆՍԱ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՒԵՏ. ԵԿԵՂԵՑԻ

Ա.

ԾԱԳՈՒՄՆ ՈՒ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ

1. ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ՆԵՐԿԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

Հայեր սկսած են զանգուածօրէն Ֆրանսա գաղթել 1923ին։ Այդ օրերուն, Թուրքիոյէն Մերձաւոր Արեւելք ապաստանող մեր ժողովուրդը, տնտեսական ծանր տագնապի մէջ ըլլալով՝ ստիպուած բռնեց գաղթի ճամբան դէպի Ֆրանսա։ Պետութիւն և գործարանատէրեր մեծապէս քաջալերեցին չարքաշ և աշխատունակ հայոց ներխուժումը։ Այսպէս իրենց և իրենց զաւակներուն կեան-

---

Թիւ 151 ՆԿԱՐ. *Ֆրանսայի Հայ Աւետ. Միութեան առաջին տարեկան ժողով, Լիոն, 1927։*

Նստող առջեւի չորք ձախէն.— Տիկ. Աննա Զայըմեան՝ աւետարանչուհի Ս. Էթիէնի, Տիկ. Յուլիա Պարսումեան, Տր. Փօլ Պերոն՝ տնօրէն Action Crétienne en Orient միսիոնարական ընկերութեան, Օր. Հեսուիկ Պիւլ եւ Օր. Մարի Տրայկըր «Աքսիոն Քրէքիէն»ի միսիոնարուհին Հալէպի մէջ։

Կայնող ետեւի չորք ձախէն.— Օր. Սուպհիէ Էզել՝ պարսիկ աւետարանչուհի, Պաս. Ժոզէֆ Կ. Պարսումեան՝ հոգ. հովիւ Լիոնի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ, Օր. Վիտեման՝ աւետարանչուհի, Պաս. Յովհ. Ն. Ղազարոսեան՝ հոգ. հովիւ Մարսէյլի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ, Պաս. Առաքել Փափազեան՝ հոգ. հովիւ Փոնս-Օպէնասի։

Ֆրանսա, Հայ Աւետ. Միութեան Ա. ժողով, 1927

Նկար 151

Նկար 152

Ֆրանսա, Հայ Աւետ. Միութեան ժողով, 1946

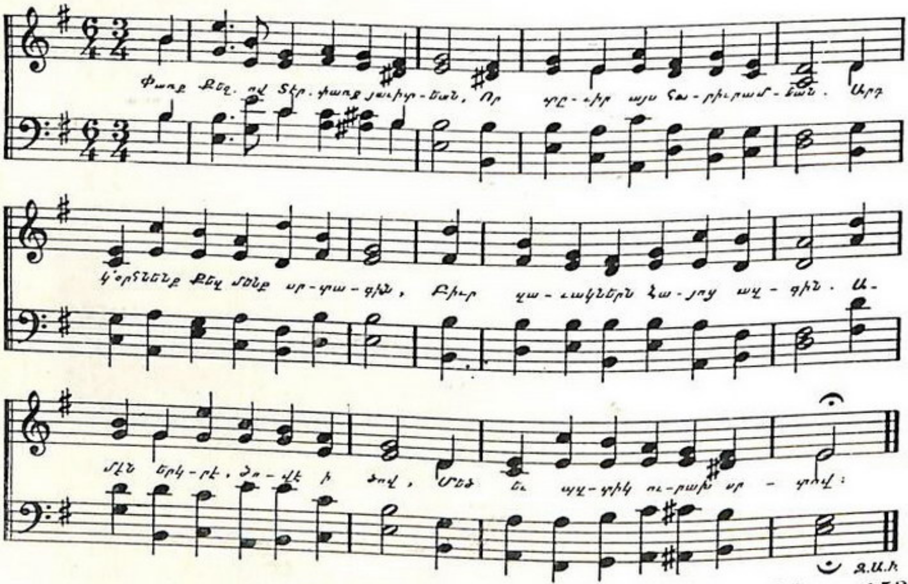

Նկար 153

Օրհներգ հարիւրամեակի, երգուած դարադարձի տօնակատարութեանց առթիւ,

Հեղինակ՝ Վեր. Փ. Պարունեան

քը ապահովելու համար գործ և հաց փնտռող մեր բազմատանջ ազգակիցները հաստատուեցան Մարսէյլի, Լիոնի և Փարիզի պէս ճարտարարուեստական կարեւոր կեդրոններու մէջ։ Արեւելքէն գաղթող, երկրի լեզուին ու բարքերուն բոլորովին անծանօթ մեր դժբաղդ հայրենակիցները, աննկարագրելի դժուարութիւններու հանդիպեցան։ Մեր ազգային առաքինութիւններուն անտեղեակ տեղացի ժողովուրդը, նոյնիսկ եկեղեցիներ, սկզբնական շրջանին անհամակիր և վերապահ դիրք մը բռնեցին՝ տախտակեայ և թիթեղեայ գաղթակայաններու կամ պանդոկներու խուցերուն մէջ թխմուած հայերուս հանդէպ։ Այս յուսահատական և սարսռացուցիչ վիճակին մէջ սակայն՝ հայեր երկար չմնացին։ Տառապանքի տոկացող, աշխատանքի վարժ, չարքաշ և խնայասէր մեր ժողովուրդը իր աննկուն կամքովը շատ կարճ ժամանակի մէջ ինքնապահ և պատուաբեր աստիճանի բարձրացաւ։ Այսօր ամբողջ Ֆրանսայի մէջ հայեր կը փնտռուին որպէս ձեռարուեստներու մասնագէտներ։ Քիչ չէ նաև թիւը անոնց, որոնք աչքառու դիրքի հասած են առեւտրական, կրթական, գրական, գեղարուեստական և մշակութային զանազան մարզերու մէջ։ Նախանձելի ըլլալու աստիճան ակնառու է հայ շինարարական ոգին։ Երէկ գըրեթէ մերկ Ֆրանսա մտնող անբաղձալի այս գաղթական ժողովուրդը, այսօր բոլոր մեծ ոստաններու շուրջը զուտ հայկական արուարձաններ ստեղծած է սեփական տուներով և կալուածներով։

2. ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԳՈՅԱՌՈՒՄԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ․— Ֆրանսա գաղթող հայերուն մէջ կը գտնուէին որոշ թուով Աւետարանականներ։ Նախախնամական անօրինութեամբ, աւարտագրութեան խժդժութիւններուն անդեակ, հայոց բարեկամ Տաքթըր Փոլ Պերոնի ձեռքով հիմնուած էր Action Crétienne en Orient ի Միսիոնարական Ընկերութիւնը Շթրասպուրկի մէջ, 1922 Սեպտեմբերին։ Յիշեալ հայասէր բարերարին ջանքերով, Վեր. Ժ. Կ. Պարսումեան Մարսէյլ կուգայ 1924, Մարտ 21ին։ Իր առաջին փնտռտուքներուն իսկ՝ հովիւը կը գտնէ հաւատքի տէր մի քանի անձեր և ընտանիքներ, որոնք հոս ու հոն պանդոկներու մէջ կը խմբուէին աղօթքի։ Զորօրինակ, Փրոֆէսոր Կ. Մուսեղեան ձեռնարկած է եղեր արդէն ընտանեկան կանոնաւոր ժողովներու, Հօթէլ Նանթ, իր սենեակին մէջ։ Նոյն խուցին մէջ, Վեր. Պարսումեան իր անդրանիկ ժողովը կ՚ընէ Մարտ 23ին։ Ապրիլ 3ին «Փրկութեան Բանակ»ը իր սրահը կը տրամադրէ։ Հոգաբարձական Մարմինը կ՚ընտրուի Մայիս `11ին։ Այդ օրերուն կ՚ընտ-

րուի նաեւ Տիկնանց Օժանդակ Մարմին մը, առաւելապէս այցե-լութիւններու համար։ Եւ ահա՛ Եկեղեցին։

Վեր. Պարսումեանի շատ խնամքով պատրաստած տոմարին համաձայն՝ համայնքը կը բաղկանայ 71 ընտանիքներէ (226 անձ՝ որոնցմէ 20ը եկեղեցւոյ անդամ)։ Կ'արժէ մոռացումէ փրկել հե-տեւեալ անունները, որոնք տեղւոյս Աւետարանական շարժման ռահվիրաները եղած են.— Պարոնայք՝ Պօղոս Աղա Միքայէլեան (Խարբերդ-Հիւսէնիկցի), Արմենակ Շահպազեան (Վանեցի), Աւե-տիս Սողոմոնեան (Մարաշցի), Երուանդ Քէլլէճեան (Եօզղատցի)։ Տիկնայք՝ Աննա Ճիզմէճեան (Ուրֆացի), Ֆլորա Խաչերեան (Կե-սարացի), Մաքրուհի Սոկրատեան (Բաղէշցի), Հռիփսիմէ Մաթէ-ոսեան (Սթանօզցի)։

Մենք այս փառաւոր գործին օժանդակողներուն ցանկին վը-րայ գմայլանքով ողջունեցինք պատուարժան Փրոֆ. Կարապետ Մուսեղեանի պէս ջերմեռանդ հաւատացեալներու կողքին՝ խումբ մը նուիրեալ երիտասարդներ, որոնք վերջին ատաղձը դարձան մեր առաջին Ե. Բ. Ընկերակցութեան։ Արժան է յիշել մասնաւո-րապէս կիները, որոնք կրակով եւ նուիրման հոգիով խանդավառու-թեամբ գործակցած են հովիւին։ Այդ երկունքի օրերուն, անոնք ի խնդիր Աստուծոյ Թագաւորութեան, բերած են իրենց աղօթքին եւ արցունքին հետ նաեւ իրենց քրանաթոր աշխատանքն ու նիւ-թական ծայրայեղ զոհողութիւնները։

Երեք ամսուայ գովելի գործունէութենէ մը վերջ, Վեր. Պարսումեան կը մեկնի Լիոն։ Գործը կ'իյնայ իր կրտսեր գործա-կիցին՝ Վեր. Յ. Ն. Ղազարոսեանի վրայ որ Մարսէյլ ժամանած էր Մայիս 19ին եւ որ շատ չանցած՝ Աստուծոյ ձեռքին մէջ պիտի դառնար գործիքը արթնութեան եւ անգնահատելի օրհնութիւննե-րու։ Հակառակ բոլոր աննպաստ պարագաներուն, Վեր. Ղազարոս-եան կը յաջողի բանալ իր մերժուած ժողովուրդին առջեւ, մինչեւ այդ քանիցս ծեծուած, բայց միշտ փակ մնացած Րիւ Տըլիէ մատրան եւ Ե. Բ. Ը.ի դռները։ Այս յաջողութեան մէջ որոշ դեր կատարած է Վեր. Բալթընպախ։ Նոյն թուականին էր որ մեզի տրամադրուեցաւ սրահ մը, ուր կազմուեցաւ երիտասարդաց Անդ-րանիկ Միութիւնը։ Դեռ մտահոգիչ հարց մըն էր սակայն անբա-րոյականութեամբ ողողուած փողոցներու մէջ թափառող մատաղ սերունդին փրկութիւնը։ Այս նպատակին իրագործման համար հովիւը յաջողեցաւ սարքել պատանեկութիւնը հետաքրքրող հաւա-քոյթներ, որոնք ճշմարիտ օրհնութիւն եղան մեր վտանգուած զաւակներուն։

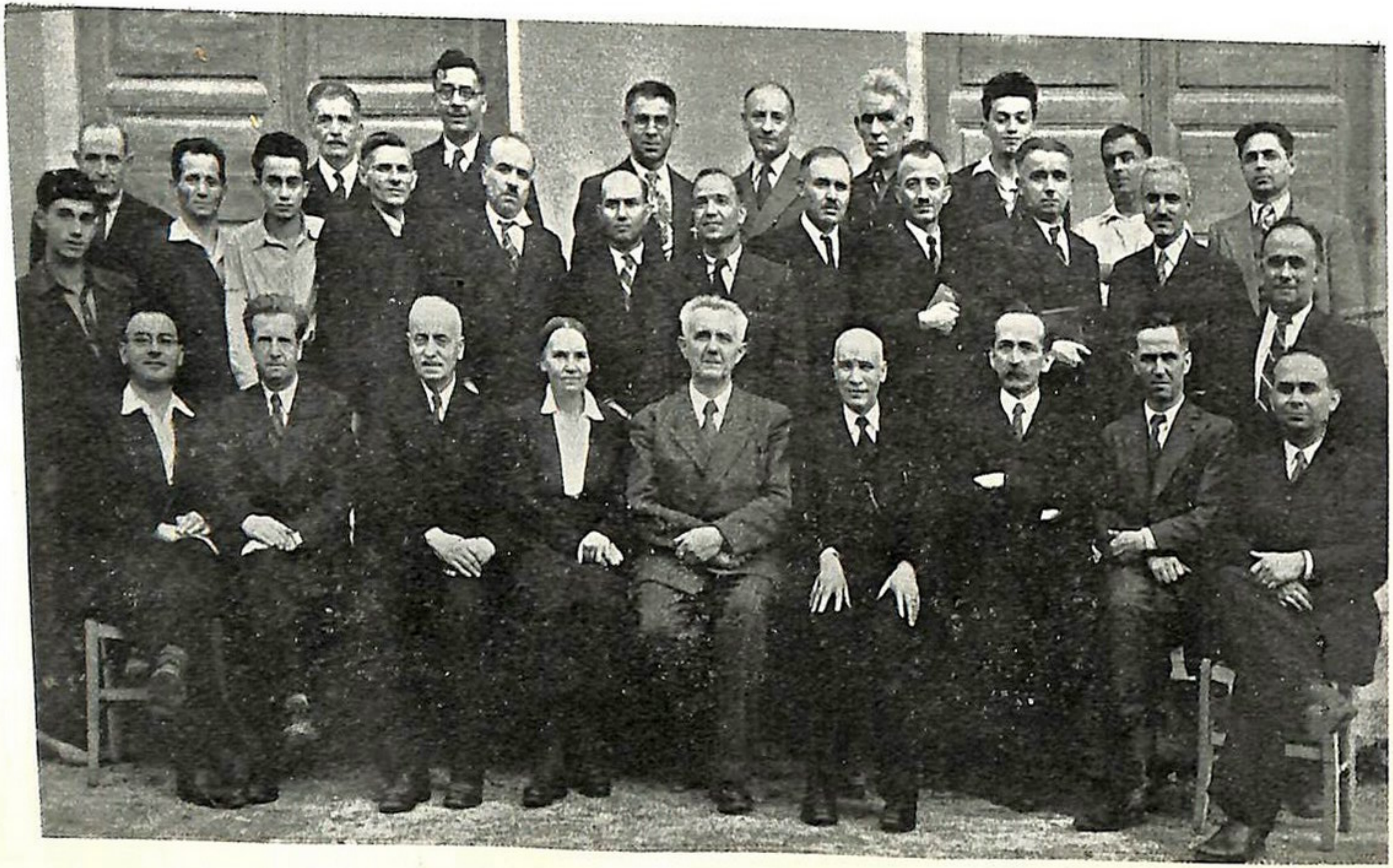

Ֆրանսա, Հայ Աւետ. Միութեան ժողով, 1949

Նկար 154

Նկար 155

Մարսէյլ, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի ժողովուրդ

Մարսէյլի եկեղեցիներու միացեալ դաստիարակութիւն, 1950 Նկար 156

Նկար 157

Մարսէյլ. Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Ներսը

Նկար 158

Մարսէյլ, Պատանեկութիւն Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ

ԱՐԹՆՈՒԹԻՒՆԸ.— Նախապատրաստական շրջանը կ'երկարի մինչեւ 1925, որուն կը հետեւի գործին պանծալի թուականը։ Չէ՞ որ Աստուածադիր ամէն գործ, համաձայն 2000 տարիներու եկեղեցական եւ միսիոնարական պատմութեան, սկսած է անհատական կամ խմբական Պէնտէկոստէի մը փորձառութեամբը։ Յունիս 18, Հինգշաբթի իրիկուն, հայրիկը եւ 14 երիտասարդներ կը խմբուին աղօթքի։ Ժողովին կ'առաջնորդէր երիտասարդներէն մին, նիւթ ունենալով Ղուկ. ԺԹ. 1—10 ը։ Խորհրդածութենէ վերջ առաջարկուեցաւ 115րդ երգը, «Յիսուս քաւիչ եղաւ մեղաց...»։ Յետոյ հայրիկը, մեծ խանդավառութեամբ երգուած այս երգը ամբողջութեամբ կարդաց, բացատրեց եւ խնդրեց երիտասարդներէն որպէսզի ամէն մէկը դարձնէ երգէ զայն որպէս իր անձնական երգը։ Մինչ կ'երգէին, յանկարծ Աստուծոյ Հոգին իջաւ անոնց վրայ կրակի սաստկութեամբ։ Այս՝ կը դառնայ դուռը պատմական մեծ շրջանի մը։ Մարաշլի եկեղեցին վերակենդանացած՝ իր պաշտօնական հաւաքոյթներուն վրայ կ'աւելցնէ աւետարանչական ժողովներ, սրբազնութեան եւ աղօթքի երեկոյթներ։ Կրակը կ'արծարծի... Հոգեշարժը կը սկսի եկեղեցիէն ներս եւ եկեղեցիէն դուրս։ Հոգեբորբոքումներ եւ եկեղեցւոյ անդամները կը ցնցուին ու կ'արթննան։ Ներսէն ու դուրսէն ամէն կարգի անձեր, յատկապէս երիտասարդներ, մեղքի համոզումով եւ խոստովանութեան արցունքով խաչին ոտքը ծունկի կուգան։ Եհովային էջքովը բունկող Մարենիին պէս՝ բազմաթիւ երիտասարդներ ու երիտասարդուհիներ, թաղերը իրենց մէջ բաժնած փողոց կ'իջնեն Աստուածաշունչ, հոգեւոր թերթեր եւ հոգեշահ գրքեր սփռելու։ Սուրբ գրածախութիւնն ալ կը դառնայ կենսական եւ նուիրական գործ մը։

Հակառակ նախատինքներու եւ ընդդիմութեանց, անոնք կը թափանցեն պանդոկներն ու տուները, գործատեղիներն ու սրճարանները։ Անոնք կը վկայեն անհատներու առջեւ եւ խումբերու մէջ, հրապարակներու վրայ եւ գործարաններէն ներս։ «Սուրբ Բոցը» կ'արծարծի...։

Հալածանքը չուշանար։ Մեր քաղաքական թերթերէն ոմանք ծաղրանքով, այլք՝ սպառնալից ազդարարութիւններով կը վերաբերէին այս փրկարար եւ սրբացուցիչ շարժման հետ։ Բայց ո՞վ կրնայ Աստուծոյ մտադրութիւնը խափանել։ Խաչեալ եւ յարուցեալ Քրիստոսի ոտքը խոնարհող ժողովուրդը արցունքով եւ կրակով մկրտողը մարդ մը չէր, այլ Աստուած ինք։ Եւ ահա՛ Մարաշլէն մինչեւ Բարիզ Հայ Աւետ. Եկեղեցիներ կը հիմնուին եւ հաւաքական կեանքը կը բիւրեղանայ։ Դուրսէն օրէ օր նոր հոգիներ

ծունկի կուգան հաւատքի և հնազանդութեան մէջ։

Ձեռնադրեալ հովիւի մը անհրաժեշտութիւնը կը շեշտուի։ Սխալ պիտի ըլլար սակայն այդ ձեռնադրութիւնը կատարել լոկ օտար հովիւներու ձեռքով։ Վեր. Մանասէ Կ. Փափազեանի Ֆըրանսա այցելութիւնը պատեհ առիթը կը նկատուի այս նպատակին իրագործման համար։ Եւ ո՞վ աւելի յարմար ու արժանաւոր էր քան այն անձը որ Տէրոջը ձեռքին մէջ այսքան օրհնութիւններու միջոց եղած էր։ 1930 *Յունուար* 26, *Կիրակի իրիկուն, Մարսէյլի մեծագոյն տաճարին մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան՝ ձեռնադրուեցաւ Վեր. Յովհաննէս Ն. Ղազարոսեան։ Ասով երկու պահանջքներու գոհացում տրուեցաւ։ Նախ Ֆրանսահայ Աւետ. Եկեղեցին իր ձեռնադրեալ հովիւը ունեցաւ: Ապա՝ մեր Միութիւնը միւս Հայ Աւետ. Միութիւններուն կապող ոսկի օղակը դարձաւ։*

ԱՐԹՆՈՒԹԵԱՆ ՊՏՈՒՂՆԵՐԸ.— «Բանբեր»*ի երեւումով նոր և առողջ գրականութիւն մը ծայր կուտայ։ Անոր կը հետեւի* «Բանբեր»*ի Մատենաշարը, որմէ հազարաւորներ կ՚օրհնուէին։ Տեսիլք և կոչում ունեցող երիտասարդներ Բարիզ կամ Լօզան կը ղրկուին հովուական կամ միսիոնարական գործի պատրաստուելու համար։ Այդ շարժման պտուղներն են Վերք. Զ. Բ. Պուտաքեան, ներկա-*

ԹԻԻ 159 ՆԿԱՐ. *Երիտասարդաց Քրիստոնէական Ընկերակցութիւն, Մարսէյլ,* 1928։

Առջեւի շարք ձախէն.— Յովհ. Քիւլհաճնեան, Յակոբ Մաքոսեան (Ս. Էթիէն), Սամուէլ Պազգալեան (հիմա ձեռնադրեալ հովիւ Ս. Լուի), Կիրակոս Մանասէեան (Օգլէնս՝ Գալիֆորնիա)։

Բ. շարք ձախէն.— Երուանդ Քէլլէճեան (Մարսէյլ), Զաքարիա Բ. Պուտաքեան (հոգեւոր հովիւ՝ Օգլէնս-Գալիֆ.), Վեր. Յ. Ն. Ղազարոսեան (Մարսէյլ), Գէորգ Պարսումեան (Մարսէյլ), Սամուէլ Ն. Ղազարոսեան (Ավինեոն)։

Գ. շարք ձախէն.— Աւետիս Սողոմոնեան (Ամերիկա), Նուէր Կօլկաեան (Ս. Հայաստան), Աբրահամ Գասպարեան (հանգուցեալ), Լեւոն Ն. Ղազարոսեան (Մարսէյլ), Յովհ. Գույումճեան (Մարսէյլ), Յովհ. Քիւլհաճնեան (Մեքսիքօ). Մովսէս Գույումճեան (Մարսէյլ), Յակոբ Ն. Ղազարոսեան (Մարսէյլ)։

Դ. շարք ձախէն.— Ներսէս Խաչատուրեան (ձեռնադրեալ աւետարանիչ Հալէպի մէջ), Երուանդ Քիւրքճեան (Մարսէյլ), Լեւոն Սիմոնեան (Պէյրութ), Գէորգ Մասքէոսեան (Իսի), Շահին Մակարեան (Մարսէյլ), Գրիգոր Ամանիաքեան (Պօմոն), Յովհ. Շաքարեան (Ամերիկա), Գրիգոր Քիւրէճեան (հանգուցեալ)։

Նկար 159

Մարսէյլ, Ն. Բ. ԸՆկ.ի անդամներ, 1928

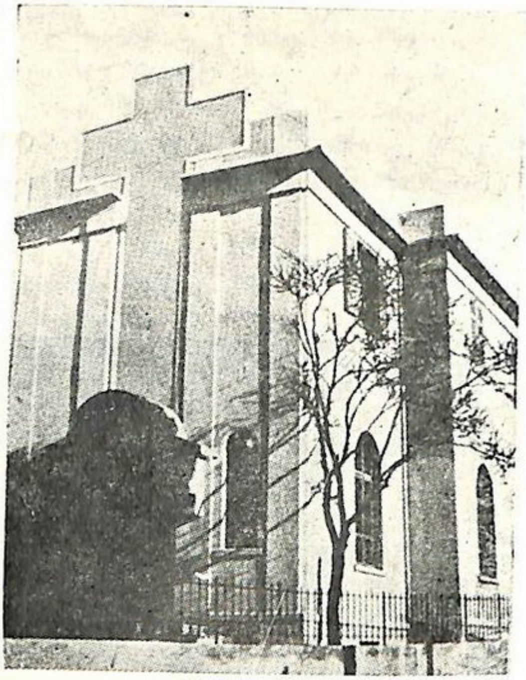

Նկար 160

Սէն Լու, Մարսէյլ, Հայ Աւետ. Մատուռ

Նկար 161

Սէն Լու, Մարսէյլ. Հայ Աւետ. Եկեղեցի

յիս գնահատուած օգնական հովիւը Նիւ Եորքի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ, Վ. Սահակեան, Ս. Պագգալեան, Ի. Աբրահամեան և Ն. Խաչատուրեան, մեղուաջան և օրինակելի միսիոնար՝ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ։

Աստ կը յաջորդեն «Խանանցի» ժողովները Մարսէյլի շըրջակայքը։ Ապա երիտասարդաց և մանկանց հոգեւոր ու տոհմիկ դաստիարակութեան գործին կազմակերպումը, կեդրոնին և արուարձաններուն մէջ։ Շարժումը կը ծաւալի։

Ինչպէս յիշեցինք, մեր ժողովուրդը կարճ ժամանակի մը մէջ վաստակաբեկ աշխատանքով և ծայրայեղ անձնազրկումով իրենց սեփհական կեդրոնները ստեղծեցին մեծ քաղաքներու սահմանագծերուն վրայ. այսպէս Մարսէյլի շրջակայքը հաստատուեցան հայաշատ գաղութներ։ Աստ որպէս հետեւանք, Պուշ Տը Ռօնի նահանգին մէջ հետզհետէ կազմուեցան հինգ իրարմէ անկախ Հայ Աւետ. Եկեղեցիներ, կեդրոն ունենալով Մարսէյլ, Սէն Լու, Պօմոն, Սէնթ Անթուան և Կարտան։

Այս ընդարձակ գործին մէջ Վեր. Յ. Ն. Ղազարոսեանի գործակցած են յաջորդաբար Կիւլչան եղբայր Պատաքեան, Փրոֆ. Գ. Գ. Խայիկեան, Պագգալեան, Սահակեան և Վէքիլեան եղբայրները։ Յիշատակութեան արժանի է Օր. Եսթեր Տէմիրճեանի գընահատելի աշխատութիւնը «Բանբեր»ի հրատարակչական գործին և մանաւանդ Կիրակնօրեայ Դպրոցի և հայերէն դասընթացքներուն մէջ։ Մոռնալու չենք նաև Օր. Քրիստինէ Վիլման, հոգեշահ փրանսուհին, որ քիչ ժամանակէն հայերէնը լաւ մը իւրացուց և գովելի ծառայութիւն մատուց ոչ միայն Մարսէյլի, այլ նաև Բարիզի և մեր միւս Աւետ. գաղութներուն մէջ։ Ներկայիս կ՚օգնէ իրեն իր դուստրը Օր. Քրիսթա Ղազարոսեան։

3. ՎԱՐՉԱԿԱՆ

Ա. — Ֆրանսահայ Աւետ. Եկեղեցիներու Ազգային Միութիւնը փրանսական կառավարութեան կողմէ ճանչցուած է 1946 Մարտ 23ին։ Անկէ զատ իւրաքանչիւր եկեղեցի կը ճանչցուէր իր տեղական կառավարութենէն՝ որպէս առանձին պաշտօնական մարմին։ Ունի իր սահմանադրութիւնն ու Ծրագիր-Կանոնագիրը, հաստատուած Մարսէյլի մէջ (1946 Յուլիս 2—4) Միութեան ժողովի ընթացքին։ Միութիւնը տարին մէկ անգամ իր համաժողովը կ՚ունենայ, որուն պաշտօնապէս կը մասնակցին զինք կազմող բոլոր եկեղեցիներուն հովիւներն ու պատուիրակները։ Համաժողովը Օրենսդիր Մարմինն է, որ կ՚ըզբաղի Միութեան պատկան ընդհա-

նուր հարցերով և կը հաստատէ կամ կը փոխէ կանոններ ու որոշումներ։ Կ'ընտրէ իր վարչութեան անդամները և կը հաստատէ իր տարեկան ելեւմուտքը։

Համաժողովը իր վարչական և օրէնսդրական գործառնութիւնէն զատ նպատակ ունի միեւնոյն ժամանակ թարմացնել և խորացնել բոլոր ժողովականներուն հոգեւոր կեանքը և անոնց միջոցաւ՝ արթուն և կենդանի պահել մեր եկեղեցիները։

Բ. Գործադիր Մարմինը.— (Exécutif Comité) կը կազմուի կէս առ կէս օտար և հայ անդամներէ։ Օտար անդամները կ'ընտրուին Action Chrétienne en Orient ի կողմէ, իսկ հայ անդամները Միութեանս համաժողովին կողմէն։ Գործադիրի կազմը ամբողջութեամբ հայ անդամներէ պիտի բաղկանայ, երբ մեր Միութիւնը ինքնապահ դառնայ։

Գործադիր Մարմինը պաշտօն ունի հսկելու Միութեանս որոշումներուն և կանոնագրի գործադրման և զբաղելու եկեղեցիներու յատուկ վարչական հարցերով։ Գործադիր Մարմինը Միութեան կապն է մեր եկեղեցիներուն միջև. որոնք իրենց ներքին գործերուն մէջ ինքնավար են։

Գ. Միութեանս Աւետարանչական հանգամանքը.— Միութիւնս սկզբունքով գործի սկսաւ Ֆրանսայի մէջ ամէն ուր որ որոշ թըւով հայեր խմբուած էին, առանց նկատողութեան առնելու Աւետարանականներու որակն ու քանակը։ Երբեմն նոյնիսկ այնպիսի տեղեր, ուր հազիւ մէկ կամ երկու հոգեւոր անձեր կը գտնուէին, գործի ձեռնարկեց, նպատակ ունենալով աւետարանել մեր ժողովուրդին բոլոր խաւերը անխտիր։ Այսպէս կազմուեցան մեր եկեղեցիները, որոնք փոքրաթիւ, բայց Աւետարանչական կորիզներ են։

Դ. Միութիւնս եւ «Action Chrétienne en Orient».— Ընթերցողը նշմարեց անշուշտ թէ Action Chrétienne en Orient ի հիմնադիրը Տոքթ. Փոլ Պէրոն նախաձեռնարկ եղած է և մեծ դեր կատարած ֆրանսահայ Աւետ. Եկեղեցիներուն ծագման և զարգացման գործին մէջ։ Ինչ որ եղած է Ամերիկեան «Պորտ»ի դերը Արեւմտեան Հայաստանի մէջ, նոյնը եղաւ A. C. O.ի դերը ֆրանսահայութեան մէջ։ Համաձայն իր վկայութեան՝ Տոքթ. Փոլ Պէրոն ներշնչուած է կոմս Ցինցընտորֆի առաքելական օրինակէն։ Ինչպէս Ցինցընտորֆ, տեսնելով իրենց Աւետարանական հաւատքին համար հալածուած և իր անտառներուն մէջ ապաստանած Մորաւեան եղբայրները, պատսպարեց և կազմակերպեց զանոնք որպէս միսիոնարական համայնք, Տոքթ. Պէրոն նոյնը ընելու

մղուեցաւ, երբ տեսաւ մեր մարտիրոսուող ժողովուրդին Ֆրանսա մուտքը։

Այսպէս Աստուծոյ շնորհքովը այս միսիոնարութեան հոգևոր և նիւթական ձեռնտուութեանը կը պարտինք մեր եկեղեցիներուն ծնունդն ու կազմակերպումը։

Հոս յիշատակութեան և երախտագիտութեան արժանի կը սեպենք Զուիցերացի հոյակապ Վեր. Հանրի Նիւալէն։ Շթրասպուրկի գրաւման շրջանին (1940-1945) ան կատարեց Տոքթ. Փ. Պէրոնի գործը մեր Միութեան մէջ։ Կը ցաւինք սակայն որ այս հոգևոր և բազմօգուտ բարերարը մեզմէ խլուեցաւ արկածով մը 1950, Ապրիլ 10ին։

4. ՏԵՍԻԼՔՆ ՈՒ ԿՈՉՈՒՄԸ

Ինչպէս անհատ քրիստոնեան իր կոչումն ունի, նոյնպէս նաև ամէն մէկ եկեղեցի և եկեղեցական Միութիւն։ Այնչափ մեծ է սա Միութիւն, որչափ պայծառ է իր տեսիլքը իր աստուածային կոչման մասին, և որչափ անձնուէր, կորովի, իմաստուն ու նպատակայարմար են իր ձգտումը, ջանքն ու գործունէութիւնը հասնելու համար իր կոչումին։ Երբ եկեղեցի մը կը գործէ առանց տար, անհոգի արարողութիւններու և գործերու խմբաւորում մըն է և ոչ թէ ոգեւորուած մարմին մը։ Տեսիլքն ու կոչումն են որ անոր կեանք կուտան։

Արդ՝ ուրախալի է հաստատել որ «Ֆրանսահայ Աւետ. Եկեղեցիներու Ազգային Միութիւնը» Սուրբ Հոգիով օժտուած է տեսիլքով՝ իր մասնաւոր աստուածային կոչմանը մասին։ Անոր մէջ գործող բոլոր հովիւները, ինչպէս նաև հաւատացեալներու եռանդուն մասը գիտակից են թէ իրենց Միութեան վսեմ կոչումն է Աւետարանչութիւն ու Միսիոնարութիւն, հոգիները Քրիստոսի փըրկութեան առաջնորդելու համար։ Անոնք «ամօթ չեն սեպեր Աւետարանը», այլ ուրախութիւնով կը քարոզեն զայն։ Քանզի վըստահ են թէ «Աստուծոյ զօրութիւնն է այն՝ բոլոր հաւատացեալներուն փրկութեան համար» (Հռոմ. Ա. 16)։

Այս Միութեան 14 համայնքներն ալ, թէև անդամներու թուով փոքր, իրենց մեծ կոչումը կը նկատեն Աւետարանի լոյսը տանիլ ըստ կարելւոյն Ֆրանսաբնակ բոլոր հայերուն (65000), ինչպէս նաև շրջապատող օտարազգիներուն, որոնց հետ շփում ունին գործարաններու մէջ կամ այլուր։

Մեր Աւետարանչական կոչումը իրագործելու համար, պաշտամունքներէ, շինութեան և արթնութեան ժողովներէ, կիրակնօրեայ դպրոցներէ և Սուրբ Գրածախութենէ զատ, կը սարքենք

բանախօսութիւններ, մաղական լապտերի երեկոյթներ, հանդէսներ, ճամբորդներ, հոգևոր թերթիկներու հրատարակութիւն և ցրուում, այցելութիւններ և հաւաքական ու անհատական ուրիշ միջոցներ։

Աւետարանչական մեր տեսիլքին իրագործման համար որպէս բացառիկ միջոց կը գործածենք դպրոց, հրատարակութիւն և միսիոնարութիւն։

Ա. Հայերէն Դասընթացքներ.— *Տեղական աննպաստ պայմաններու պատճառաւ, ինչպէս մեր ազգային բոլոր կազմակերպութիւնները, Ֆրանսահայ Աւետ. Միութիւնն ալ չկրցաւ իր նախակրթարաններն ունենալ։ Անկարելի էր սակայն հանդարտ սըրտով դիտել նոր սերունդին ուծացումը ազգային և հոգևոր տեսակէտով։ Այս կրկնակ աղէտէն փրկելու համար մեր մանուկներն ու երիտասարդները, Միութիւնս նախաձեռնեց եղաւ հայերէն դասընթացքներ հաստատել, հետևելով մեր նախնեաց այս սկըզբունքին, «Ուր Եկեղեցի, անդ դպրատուն»։ Այսպէս մեր հովիւները բնական էր որ դառնային նաև ուսուցիչ և դաստիարակ։ Հնուց ի վեր իր լեզուին առհմիկ դաստիարակութեան նախանձախնդիր հայ ժողովուրդը ուրախութեամբ մեր խնամքին յանձնեց իր զաւակները, որոնք դարձան մեր գործակիցներուն ձեռքին մէջ ոսկեղէն բանալիներ իրենց ընտանիքներուն։ Այս քառորդ դարու ընթացքին մեր հայերէն դասընթացքները դարձան աւետարանչութեան ընտիր միջոց մը, որով ոչ միայն հազարաւոր պատանիներու և երիտասարդներու, այլ նաև անոնց ծնողներուն Աւետարանին լոյսը տրուեցաւ։ Արդիւնքը անկասկած աւելի խորունկ և տևական պիտի ըլլայ եթէ մեր բաղձանքին համեմատ յաջողինք հաստատել երկրորդական վարժարան մը, ուր պիտի կարենանք համաձայն մեր տեսիլքին՝ քրիստոնէական և առհմիկ դաստիարակութիւն տալ մեր ընդունակ և խոստմնալից երիտասարդներուն, որոնցմէ շատեր արդէն սկսած են ուծանալ հաւատքէ և ազգութենէ։*

Բ. Հրատարակչական գործ.— *Սկիզբէն ի վեր Միութիւնս աւետարանչութեան որպէս կենսական միջոց նկատած է նաև հրատարակչութիւնը։ Չորս տարիէ ի վեր «Վերելք», խմբագրութեամբ Պատ. Հէլվաճեանի, օգտակար ծառայութիւն կը մատուցանէ թէ՛ Ֆրանսայի և թէ արտասահմանի հայ երիտասարդութեան։ Ճշմարիտ օրհնութեան աղբիւր եղած են նաև մեր Մանաչարին հրատարակութիւնները. «Սատու Սունտար Սինկհ», «Ուղեցոյց Ճամբորդին», «Ճորճ Միւլլըր», «Անապատի Եկեղեցին»,*

«Հայ Ընտանիքին Օրացոյցը», հոգեւոր պատկերներ, պատի գեղազարդ համարներ և թերթիկներ։

Մեծ եղած է աւետարանչական դերը մանաւանդ «Բանբեր»ի մեր պաշտօնաթերթին, լոյս տեսած 1925էն։ Ո՛չ միայն Ֆրանսայէն, այլ նաեւ Մերձաւոր և Միջին Արեւելքէն, Միացեալ Նահանգներէն ու Հարաւային Ամերիկայէն հասած նամակները կը հաստատեն որ՝ թէ՛ Աւետարանական և թէ ոչ-Աւետարանական բազմաթիւ հայեր անով առաջնորդուած են փրկութեան և հոգեւոր խորացման։

«Բանբեր»ի կատարած դերն ու հետապնդած նպատակը, ներկայ խմբագրապետը Վեր. Ս. Պագգալեան այսպէս կը խտացնէ.— «Բանբերի նախորդ թիւերուն ճոխ և հոգեշահ պարունակութիւնը, անոնց աստուածաշնչական պարզ բայց հզօր ճշմարտութիւնները, անոնց օրհնացուցիչ և բեղմնաւորող ազդեցութիւնը, դեռ կ'ապրին ու կը ներգործեն շատերու կեանքին մէջ։ «Բանբեր»ի միջոցով շատեր «խաւարէն լոյսի և մահուանէ դէպի կեանք» անցած են։ Համաձայն բազմաթիւ վկայութիւններու. այսօր ալ քիչ չեն այնպիսիներ, որոնք անոր հաւաքածոներուն մէջ լոյս, ջերմութիւն և սնունդ կը փնտռեն»։

«Անոր չեշտ և անփոխարինելի նպատակը պիտի ըլլայ միշտ, առաջնորդել մարդիկ առ Աստուած ճշմարիտ ապաշխարութեան և կատարեալ փրկութեան։ Հաւատացեալները մղել քրիստոնէական կեանքի և աստուածահաճոյ ծառայութեան։ Նոր սերունդին մէջ մշակել միսիոնարական հոգին։ Տունէն ներս քաջալերել ընտանեկան աստուածպաշտութիւնը ու եկեղեցիներուն մէջ արծարծել օրհնացուցիչ և սփոփարար երջանիկ յոյսը Տէր Յիսուսի երկրորդ գալստեան»։

«Բանբեր» կը ձգտի Աւետարանի վսեմ ճշմարտութիւնները տարածել առողջ հոգիով և գրչի այնպիսի արուեստով մը որ ներկայիս իր փրկարար դերը կատարելէ վերջ՝ մնայ նաեւ մեզ յաջորդող սերունդներուն իբր մշակութային հոգեւոր ժառանգութիւն։ Այսպէս հետեւած կ'ըլլանք գէթ չափով մը մեր գրական հեղինակներուն Եզնիկի, Նարեկացիի, Շնորհալիի և անոնց նմաններուն օրհնեալ հետքերուն։

Գ. Միսիոնարութիւն.— Միութեանս կոչումն է որքան ներքին աւետարանչութիւն, նոյնքան նաեւ արտաքին առաքելութիւն։ Ներկայիս աւելի քան երեք միլիոն իսլամ արաբներ կ'ապրին ու կը գործեն Ֆրանսայի մէջ։ Ֆրանսական կաթոլիկ և բողոքական եկեղեցիները լուրջ մտահոգութեամբ կը դիտեն այս երեւոյթը։ Մեր միութիւնը սակայն զայս նախախնամական կարգադրութիւն

մը կը նկատէ և զանոնք աւետարանելու կ՚աշխատի, անոնց մէջ ցրուելով արաբերէն Սուրբ Գրոց մասեր և հոգևոր թերթիկներ, և այս՝ սկզբնաւորութիւնը կը սկսէ ապագայ աւելի կազմակերպեալ աշխատանքի մը։

Միութիւնս սակայն առով չի գոհանար։ Գիտակից իր առաքելական կոչման՝ ծնած, պատրաստած և ղրկած է արդէն Մերձաւոր Արևելք իր ընտրելագոյն զաւակներէն երկուքը որպէս միսիոնար։ Անոնցմէ մին՝ Վեր. Ներսէս Խաչատուրեան, 1931էն ի վեր կը գործէ Սուրիա և համաձայն շատերու վկայութեան՝ Մուհէմմէտականաց մէջ աշխատող ամենէն նուիրեալ և եռանդուն միսիոնարներէն մին է։

Միութիւնս 1938ին ղրկեց իր երկրորդ միսիոնարը՝ Վեր. Սամուէլ Պագգալեան Ճէզիրէ, իսլամ քիւրտերու և քրտախօս քրիստոնեաներու Շնորհաց Աւետարանը տանելու համար։ Կը ցաւինք որ իր և իր կնոջ առողջութիւնը լրջօրէն վտանգուած ըլլալով՝ Միութիւնս ստիպուեցաւ զանոնք Ֆրանսա կանչել 1946ին։ Սակայն այս ալ նախախնամական կարգադրութիւն մըն էր։ Վեր. Պագգալեան «Բանբեր»ի միջոցաւ կը ձգտի առաւելապէս իր միսիոնարական կոչումը կատարել, մեր նոր սերունդին հաղորդելով Միութեանս աւետարանչական և առաքելական տեսիլքը։

Մեր եկեղեցիներն ալ գիտակից և նախանձաւոր իրենց առաքելական կոչման՝ կ՚աղօթեն որ Տէրը իրենց ծոցէն տեսիլքի տէր, կարող և նուիրեալ երիտասարդ մշակներ հանէ, մեր մարտիրոսներուն արիւնովը ոռոգուած Միջագետքի անապատները աւետարանելու համար։

Իր առաքելական նպատակին իրագործման համար թափած ջանքերն ու աղօթքները կ՚օրհնէ Աստուած։ 26 տարիներ առաջ բռնկած կրակը իր լոյսն ու ջերմութիւնը զգացուց նախ Մարսէյլի ու Լիոնի մէջ։ Բայց քիչ ետք իր կայծերը արձակեց Ֆրանսայի գրեթէ բոլոր հայաշատ կեդրոններուն մէջ։ Այժմ 25 վայրերու մէջ Միութիւնս ունի մեծ ու փոքր համայնքներ, որ կը ջանան հայ մանուկին ու պատանիին հայեցի ու քրիստոնէական դաստիարակութիւն տալ և հայ ժողովուրդին մէջ հանդէպ Քրիստոսի սէր արծարծել՝ Աւետարանի քարոզութիւնով։ Վասն զի անոնք պայծառ տեսիլքն ունին թէ ամէն հայու սրտի խորքին մէջ դեռ կայծ մը անթեղուած է իր հաւատացեալ նախնիքներուն քրիստոսասէր հոգիի կրակէն և թէ իրենք կոչումն ունին Աւետարանի զօրութիւնով անթեղին վրայի մոխիրը ցրուելու և կայծը արծարծելու։

Այսու հանդերձ պէտք է խոստովանինք մեր տկարութիւննե-

րը։ Գիտենք թէ խաւարի ուժերը արդէն մեծ աւերներ գործած են մեր սիրելի հայ ժողովուրդին, մանաւանդ նորահաս սերունդին մէջ, որուն մեծ մասը ուծացած ազգութենէ և եկեղեցիէ ու հաւատքէ, կը գտնուի բարոյական ու հոգեւոր քայքայման ճամբուն վրայ։ Գիտենք թէ ինչ որ չկրցաւ ընել Թրքական բռնութիւնը դարերով, սանձարձակ և շուայտ կեանքը հոս կը յաջողի կատարել քիչ ժամանակի մէջ։ Այո՛, գիտենք որ հայ զաւակներէն մեծ մաս մը ամօթ կը նկատէ հայերէն ոսկեղնիկ լեզուն խօսիլ, Քրիստոսը դաւանիլ և իր լուսապայծառ հայրերու հաւատքի շաւիղէն ընթանալ։ Այս ամէնը կը տեսնենք ու մեր սիրտը կը մորմոքի որ անկարող ենք հոսանքին դէմ թումբ կանգնելու։

Ուստի Միութեանս հովիւները ու զաւակներէն շատեր կը խնդրեն իրենց ու իրենց համայնքի դրական ու զանգուածական մեղքերուն համար, և կարօտը կը քաշեն զօրաւոր արթնութեան մը, որպէս զի Ս. Հոգւոյն մասնաւոր այցելութեամբը մեր եկեղեցիները կարողանան իրենց պարտականութիւնը լիուլի կատարել թէ՛ հանդէպ Փրանսաբնակ հայ ժողովուրդին և թէ միսիոնարական դաշտին։ Միութիւնս իր առաքելական կոչման մասին այս տեսիլքը իր Հովուապետէն առած է, ուստի կը վստահի թէ Ան պիտի շնորհէ նաև իր հոգիին անհրաժեշտ զօրութիւնը՝ ապրելու և գործելու այդ տեսիլքին համաձայն։ Վստահ ենք թէ այդ արթնութիւնը չպիտի ուշանայ։ Եւ ոչ թէ միայն իր համայնքներուն, հապա Մերձաւոր Արեւելքի և Ամերիկայի միութիւններուն պատկանող բոլոր եկեղեցիներուն ալ։ Ատենն է որ ամբողջ Աւետարանականութիւնը այն գիտակցութեանը գայ, զոր ունեցան իր նախնիքները հարիւր տարի առաջ, երբ հիմնեցին Հայ Աւետ. Եկեղեցին։ Անոնք այն ատենը զօրաւոր տեսիլքն ունեցան թէ՝ իրենց կոչումն է հայ ամբողջ ժողովուրդին մէջ Աւետարանի փողը հնչեցնել։ Եւ ինչ յաջող ու արագընթաց քայլերով իրագործեցին անոնք իրենց կոչումը։ Մեր Տէրոջը Հոգին «Նոյնն է երէկ, այսօր և յաւիտեան»։ Ուստի բոլոր Աւետարանականներս անխտիր, ամէն երկրի մէջ, միաբանութեամբ աղերսենք մեր Փրկչին որ «Երկինքը ճեղքելով» այցելէ մեզի, ու կարողացնէ մեզ այնպէս աւետարանելու, որ մէկ հայ չմնայ անգիտակ Աւետարանի մխիթարական ու փրկարար պատգամին։ Երբ մենք արթննանք ու մեր պարտականութիւնը կատարենք, Աստուած պիտի այցելէ նաև մեր ամբողջ Հայ ժողովուրդը և անկէ պիտի ծնանին Քրիստոսով հաւատքի նոր հերոսներ և Աւետարանի ջահակիրներ։ Եւ ոչ միայն մեր հայ ժողովուրդը իր ընտրելագոյն մասովը պիտի ազատի ներ-

կայ անհաւատութեան ու անկրօնութեան հասանքէն, այլ իր մէջէն խորունկ հաւատացեալներ պիտի գտնուին միսիոնարներ, Քրիստոսի լոյսը տարածելու զիրենք շրջապատող Մուհամմէտականներուն մէջ, որպէսզի անոնցմէ ալ բազմութիւններ Անոր փրկարար շնորհքին մասնակից դառնան:

Եզրակացնենք.— Առաջին՝ «Ֆրանսահայ Աւետ. Եկեղեցիներու Ազգային Միութեան» և միւս հայ Աւետ. Միութիւններու և եղբայրութիւններու առանձին՝ ու միասնաբար՝ կոչումն է, ամէն հայու և զիրենք հիւրընկալող ժողովուրդներու Աւետարանը քարոզել խօսքով, գործով ու կեանքով: Ըլլալ «Հայաստանեայց Աւետ. Եկեղեցի» և Աւետարանչական Միութիւններ, ճիշդ այնպէս, ինչպէս էին մեր նախնիքները հարիւր տարի առաջ: Այլապէս անիմաստ կը դառնայ մեր գոյութիւնը և մահ կ՚սպառնայ մեզի:

Երկրորդ.— Այս բոլոր Հայ Աւետ. Եկեղեցիներու Միութիւնները պէտք է ջանան ընդարձակելու, զօրացնելու և հոգևոր կեանքը խորացնելու «Ամերիկահայ Աւետարանչական Ընկերակցութեան», որպէս զի անիկա դառնայ Միջմիութենական առաքելական հզօր կեդրոն մը Քրիստոսի ձեռքին մէջ:

Երրորդ.— Պէտք է գտնենք գործակցական գետին մը «Հայաստանեայց Եկեղեցւոյն», մեր Մօր հետ, որպէսզի ան վերըստանձնէ իր նախկին առաքելական կոչումը, տարածելու համար Աւետարանին լոյսը: Այդ կոչման սիրոյն համար է որ Աստուած չէ ձգած զայն խեղդուելու արեան ծովերուն մէջ, որոնց մէջէն անցնելով մեզի բերած է Աւետարանը: Ասոր համար ի՛նչ սուղ գին վճարած է այդ պատկառելի եկեղեցին... Բիւրաւոր Մարտիրոսներու արիւնը: Ընդհանրական Եկեղեցւոյն դարաւոր փորձառութիւնն է, «Մարտիրոսներուն արիւնը եկեղեցւոյ սերմն է»: Տէրը պատրաստ է և կարող պտղաբերելու իր այդ ընտիր ու հաւատարիմ զաւակներուն արեան սերմը ներկայիս մէջն ալ, և մեր Մայր Եկեղեցւոյն ծոցէն անձնազոհ ու հզօր վկաներ, Աւետարանիչներ ու միսիոնարներ ծնանելու:

Մեր ամենակարող Փրկիչը շուտով պիտի ընէ այդ: Միայն թէ Հայ Աւետ. Եկեղեցին երկիւղածութեամբ ու անձնազոհութեամբ թող մօտենայ իր պատկառելի Մօր: Թող խառնէ քրտինքը անոր հաւատացեալ զաւակներու քրտինքին և իր արցունքը անոր Մարտիրոսներու արեան: Այն ատեն հաւատարիմն Աստուած շուտով պիտի կատարէ իր անսուտ խոստումը.—

«Անոնք որ արցունքով կը ցանեն, ցնծութիւնով պիտի հնձեն»: Այո՛, Անիկա պիտի կենդանացնէ հայուն «չորցած ոսկորները» և պիտի դարձնէ անոր հաւատարիմները «ընտիր ցեղ մը,

թագաւորական քահանայութիւն», առաքելական ժողովուրդ, որ իր քաջ վկայութիւնովը, սուրբ նկարագրովը, սիրոյ գործերովը և քրիստոնէական մշակութովը, խաչեալ ու յարուցեալ Քրիստոսի Աւետարանին լոյսը պիտի տանի նոյնիսկ իր դահիճներուն։ Վսե՛մ, աստուածայի՛ն կոչում։

Անոր համար եղբայրներ, «աւելի ջանք ընենք որ մեր կոչումն ու ընտրութիւնը հաստատենք»։ Յաղթական Քրիստոսը յաղթական պիտի ընէ մեր քարոզած Աւետարանը ամէն ազգի մէջ։ Ան է որ ըսած է.— «Ամէն իշխանութիւն ինծի տրուեցաւ երկինքի ու երկրի մէջ։ Ուրեմն գացէք, բոլոր ազգերը աշակերտեցէք... Եւ ահա ամէն օր ես ձեզի հետ եմ...»։

Բ. ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ

1. ՄԱՐՍԷՅԼ

Ներկայիս Մարսէյլի եկեղեցիին կապուած են Լա Սիօթա, Սէնթ Ան և Սէն Ժէրօմ։ Այժմ այս շրջանի հայութեան թիւն է մօտաւորապէս 6000, համայնքը ունի 300 անձ և 40 եկեղեցւոյ անդամ։ Գլխաւոր պաշտամուն կը յաճախեն միջին հաշուով 70 հոգի։ Կիր. Դպրոցի 65, հայերէն դասընթացքներու 30, պատանեաց և երիտասարդաց 60 և կանանց միութեան 22։ Սէնթ Անի Կիր. Դպրոցի աշակերտաց թիւն է 50։ Կեդրոնի գլխաւոր պաշտամունքները տեղի կ'ունենան Րիւ Տըլիլ Ֆրանս. Բարեկարգեալ տաճարին մէջ, որ գրեթէ ամբողջութեամբ մեր տրամադրութեան տակ կը գտնուի։ Մեր եկեղեցին զայն հիմնովին վերանորոգեց 1946ին և յոյս ունի մօտալուտ ապագային զայն ունենալ որպէս սեփական ստացուածք։ Ներկայիս եկեղեցին գնելու ջանքին մէջ է նաև երիտասարդաց ու մանկանց գործին յատկացուած սրահը, որ շաբաթամիջի ժողովներուն ալ կը ծառայէ շատ յարմարութեամբ։ 1949ի մուտքը եղած է 250000 ֆրանք։

2. ՍԷՆ ԼՈՒ

Մի քանի տարուայ ընթացքին հոս հաստատուեցան 200 հայ ընտանիքներ։ Վեր. Յ. Ն. Ղազարոսեան այստեղ հոգեւոր գործը սկսաւ և յանձնեց Աննա քոյր Ճզմէճեանի, որուն օգնեցին նաև ծերունի Սիմոն եղբայր Քէրէսթէճեան և իր մեղուաջան կինը քոյր Ֆլօրա, Մաքրուհի քոյր Սոկրատեան և Յովհաննէս եղբայր

Աբրահամեան, Պ. Կարապետ Պօյաճեանի տան մէջ։ Ասոնց հետեւած են Սեդրակ եղբայր Մուրատեան, Հաճի եղբայր Նազարեան, որոնք գործը ձեռք առած և հոգեւոր շարժման մը միջոց դարձած են։ Վերջնոյն նախաձեռնութեամբ սկսած են նաեւ Սէն Լուի և Բիւժէթի կիրակ. դպրոցները, օգնական ունենալով Օր. Ալիս Քէրէսթէճեանը։ Այսպէս տակաւ առ տակաւ երեւան եկաւ Աւետ. համայնքը։ Եկեղեցին կազմուեցաւ 20 անդամներով։ 1933ի վախճանին ունեցաւ իր առաջնորդը՝ Վահան եղբայր Սահակեան։ Ան մեծ եռանդով աշխատանքի փարեցաւ։ Քարոզիչին նըւիրումով աջակցեցաւ Պ. Յակոբ Քիւրքճեան, վարելով կիրակն. դպրոցն ու հայերէն դասընթացքները։ Տէրը գործը օրհնեց։ Շատ չանցած՝ բարձր և գեղեցիկ դիրքի մը վրայ հողը գնուեցաւ։ Մեծ ջանքերու և զոհողութիւններու գնով՝ ութը ամսուան ընթացքին եկեղեցւոյ եռայարկ շէնքը կառուցուեցաւ, որ իր գողտրիկ տաճարէն զատ ունի իր երիցատունն ու նոր սերունդին յատուկ յարկաբաժինը։ Նաւակատիքը կատարուեցաւ 1934 Հոկտեմբեր 28, կիրակի կէսօրէ վերջ հոծ բազմութեան մը ներկայութեան և Տոքթ. Փօլ Պէրոնի նախագահութեամբ։

Տասը տարուան բազմավաստակ և օրհնաբեր գործունէութենէ մը ետք, Պատ. Սահակեան հրաժեշտ առած իր դաշտէն՝ հաստատուեցաւ Մօնթէլիմար։ Իր մեկնումով Սէն Լուի եկեղեցին թափուր մնաց երեք տարի։ Բայց այս ժամանակամիջոցին Վեր. Յ. Ն. Ղազարոսեան և Սուրբ գրածախ Կիւլշան եղբայր Պատաքեան գործակցաբար ծառայած են այս եկեղեցիին։ Հակառակ այս երկու հաւատարիմ պաշտօնեաներուն նուիրեալ ջանքերուն, հովուական հօտը մեծապէս վնասուեցաւ։ Ճիշդ առեններն մեզի օգնութեան հասաւ մեր սիրելի միսիոնար եղբայրը՝ Պատ. Ս. Պօդգալեան, որ իր քայքայուած առողջութեան պատճառաւ Մերձաւոր Արեւելքէն հոս կոչուեցաւ Ֆրանսա։ Թէեւ իրեն և մեզի համար մեծ վիշտ մըն էր տեսնել ճեղքէն զրկուած իր անձնազոհ միսիոնարէն, բայց ընդհանուր գործը իր աչքին առջեւ ունենալով Հովուապետը լաւագոյն կարգադրութիւնն էր որ կ'ընէր։ 1946 Սեպտեմբերին, անոր Սէն Լու հաստատուելովը, լրջօրէն վտանգուած այս եկեղեցին վերակենդանացաւ, կազմակերպուեցաւ, և այսօր մեր ամենէն կենսունակ եկեղեցիներէն մին կը նկատուի։

Ներկայիս Սէն Լուի կապուած են Սէնթ Մարկրիթ, Բիւժէթ և Լա Փօմ։ Այս շրջանի հայութեան թիւն է մօտաւորապէս 5000։ Համայնքը կը հաշուէ 200 անձ, որոնցմէ 35ը եկեղեցւոյ անդամ։ Երիտասարդաց Ընկերակցութիւնը ունի 25 անդամ։ Կիր. Դպրոցի կը հետեւին 55 և հայերէն դասընթացքներուն 45 աշա-

կերտներ։ Պաշտամունքներուն ներկայ կ՚ըլլան միջին հաշուով 70 հոգի և շաբաթամիջի ժողովներուն 25։ Եկեղեցւոյ շէնքին գինն է ներկայ արժէքով հինգ միլիոն ֆրանք։ Գետնայարկին մէկ մասը յատկացուած է «Բանբեր»ի հրատարակչական գործին։

Յ. ՊՕՄՈՆ

Սէն Ժիւլիէն և Լա Ռօզիէս արուարձանները միացած Պօմոնի՝ կը կազմեն Մարսէյլի ամենակարեւոր գաղութը։ Մասնաւորապէս Լա Ռօզիէս հայ շինարար ձեռաց ստեղծագործութիւնն է։ Հոս կեդրոնացած են առ հասարակ ունեւոր և դիրքի տէր մեր ազգակիցները և Հայ Աւետ. համայնքէն բազմաթիւ ընտանիքներ։ 1935—1938ի ժամանակամիջոցին անոնք կանգնեցին գեղեցիկ ոճով և պարտէզներով աւելի քան 300 տուներ, հիացում առթելով տեղացիներուն։

Հոս առաջին պաշտամունքը սկսած է 1926 Մայիսին, Աննա քոյր Ճզմէճեանի ձեռքով, տիկին Արուսեակ Ադամեանի տան մէջ։ Կիւլչան եղբայր Պատաքեան և Ֆլօրա քոյր Բէրբէօթճեան շարունակեցին զայն մինչև 1929, երբ Փրոֆ. Խայիկեան Գերմանիայէն Ֆրանսա կանչուեցաւ մասնաւորապէս կրթական և գրական գործերուն զարկ տալու համար և հաստատուեցաւ Պօմոն։ Փրոֆ. Խայիկեան անմիջապէս ձեռնարկեց կանոնաւոր՝ պաշտամունքներու, կիր. դպրոցի և հայերէն դասերու։ Նոյն տարին Ֆօնտաքլի մէջ Տիկ. Խայիկեանի աշխատանքով հաստատուեցաւ կիրակնօրեայ դպրոց մը և հայերէն դասընթացք մը։ Հոս յիշելու ենք նաև եկեղեցասիրութիւնը Տէյիրմէնճեան եղբայրներու, որոնք իրենց տունը ձրիաբար տրամադրեցին այս ժողովներուն համար, մինչև որ համայնքին կողմէ սրահ մը վարձուեցաւ։

Փրոֆ. Խայիկեան 1933ին իբր հովիւ Վալանս փոխադրուեցաւ։ Հովուական գործը շարունակեցին Վեր. Յ. Ն. Ղազարոսեան և Կիւլչա՛ն եղբայր։ Իսկ կիրակնօրեայ դպրոցն ու հայերէն դասընթացքները յանձնուեցան Օր. Եսթեր Տէմիրճեանի, որ միևնոյն ժամանակ ստանձնեց նաև Մարսէյլ քաղաքին մէջ Փրոֆէսորին ձգած կիր. դպրոցը և մանկանց կրթական գործը։ Նոյն տարին Օր. Ալիս Բէրբէօթճեան բացաւ Լէզօլիվի մէջ խոհանոցի կիր. դպրոցը և զայն շարունակեց քանի մը տարի։

Լա Ռօզիէսի հայաշատ թաղամասին մէջ 1938 Յուլիս 10ին՝ հիմը դրուեցաւ Հայ Աւետ. մատրան և դպրոցասրահին, Վեր. Յ. Ն. Ղազարոսեանի առաջնորդութեամբ և հաւատացելոց օրհներգութիւններովը։ Նաւակատիքը կատարուեցաւ Տոքթոր Փօլ Պերոնի նախագահութեամբ, 1939 Մարտ 5ին։

Պատերազմի ընթացքին ամբողջութեան սարսափէն՝ Մարսէյլէն շատ մը Հայ Աւետ. ընտանիքներ Պօմոն ապաստանեցան և շատեր վերջնականապէս հոն հաստատուեցան։ 1942ին համայնքը իր սեփական հովիւը ունեցաւ յանձին Վեր. Ա. Փափազեանի, որուն յաջորդեց 1943ին գերութենէ նոր վերադարձած Վեր. Ջ. Բ. Պուռաքեան։ Հոս չորս տարի եռանդով գործելէ վերջ՝ պայմանաւորուեցաւ Նիւ Եորքի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ հետ և մեկնեցաւ 1947ին։

Թէև Մարսէյլի և շրջակայքի հովիւները յօժարութեամբ ծառայեցին որբացած այս եկեղեցիին, սակայն ընդհանուր վիճակը ողբալի էր։ Միութիւնս այս կարեւոր համայնքը քայքայման վտանգէն փրկելու նպատակաւ Փարիզէն Պօմոն փոխադրեց Վեր. Գ. Գ. Խայիկեան 1949 Նոյեմբերին։ Լիոնէն կանչուեցաւ նաև Օր. Եսթեր Տէմիրճեան, օգնելու համար Պօմոնի կրթական գործին և Վեր. Ս. Պագգալեանի՝ «Բանբեր»ի հրատարակչական աշխատանքին մէջ։

Այս կարգադրութեամբ վաղուց համայնքին մէջ բոյն դրած վէճերը դադրեցան և եկեղեցին թևակոխեց նոր և յուսալից շըրջան մը։

Գաղութը ունի ներկայիս 8000 հայեր։ Համայնքը 200 անձ։ Քարոզաժողովներուն ներկայ կը գտնուին միջին հաշուով 75 հոգի։ Հաղորդական անդամներու թիւն է 30, երիտասարդաց 25։ Կիր. դպրոց կը յաճախեն 70 և հայերէն դասերու 60 աշակերտ։ 1949ի մուտքը եղած է 140000 ֆրանք։ Մատուռը կ'արժէ երկուք ու կէս միլիոն ֆրանք։

4. ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆ

Կը գտնուի Մարսէյլէն 9 քիլոմէթր դէպի հիւսիս, 200 մէթր բարձրութեան վրայ, ուրկէ կարելի է վայելել լեռներու և ծովուն զմայլելի տեսանկարները։ Իր անտառապատ շրջակայքէն և գեղածիծաղ բլուրներէն ներշնչուած՝ տեղացիները զայն կոչած են «Լա Պէլլա Վիսթա» (գեղեցիկ տեսարանը)։ Տարիներէ ի վեր Սէնթ Անթուանի անտառները Մարսէյլի և շրջակայքի Հայ Աւետ. համայնքներուն ծառայած են որպէս տօնական օրերու հաւաքավայր, ուր մէկտեղուած՝ մեր եկեղեցիները ըմբոշխնած են եղբայրական միութեան ամենաքաղցր օրհնութիւնները։ Բաւական մեծ թուով հայեր հաստատուեցան այս շրջանին մէջ, դարձան կալուածատէրեր և կազմեցին զուտ հայաբնակ թաղամասեր։

Այս գաղութին մէջ կը գտնուէր Խարբերդցի Աւետարանական կին մը, Փերուզ քոյր Վահանեան, որ ատէպ կը հանդիպէր

Նկար 162

Սէն Լու, Մարսէյլ, Հայ Աւետ. «Հրազդան» խումբը, 1950

Նկար 163

Սէն Լու, Մարսէյլ, Հայ Աւետ. Կիր. Դպրոց, 1950

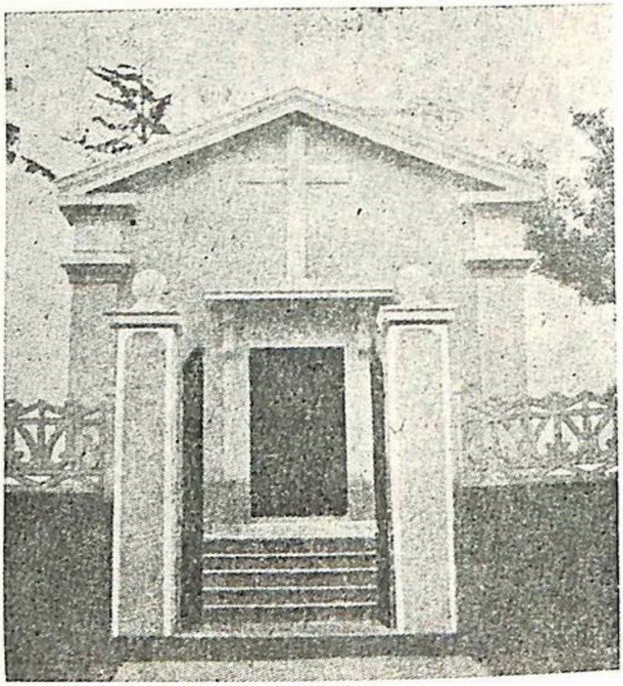

Նկար 164

Պօմոն-Ռօզիէր, Մարսէյլ. Հայ Աւետ. Մատուռ

Նկար 165

Պօմոն, Մարսէյլ, Ե. Բ. Ընկ. 1950

Վեր. Ղազարոսեանի և կ'ըսէր. «Պատուելի, մասնաւոր ընկլեք մը չունիմ, հաճէ աղօթք մը ընել որ մեկնիմ»։ Հովիւին և քրոջ աղօթքները լսուեցան։ Երկու տարի վերջ՝ Տիկ. Փերուզ երկու Լուսաւորչական քոյրերու հետ միացած՝ կը կազմէր կորիզը ապագայ աւետարանական համայնքին։ 1927 Նոյեմբերին Փերուզ քրոջ խոհանոցին մէջ երեք հոգիով՝ Պատաքեան եղբայր կազմեց իր առաջին ժողովը։ Այսպէս շարունակուեցաւ մինչև Տիկ. Վահաննեանի Վալանս մեկնումը, որմէ վերջ ժողովները փոխադրուեցան Մարիամ քոյր Բէրիխեանի տունը։ Շատ չանցած՝ հաւատացեալներու թիւը 10ի բարձրացաւ։

Այդ օրերուն ծանր անգործութեան պատճառաւ Լա Սիօթայի ու Թուլոնի մեր նորակազմ համայնքը ցրուելու ստիպուած էր։ Հովիւը, Պատ. Պագգալեան, թշուառացած խումբ մը ընտանիքներու հետ, եկու հաստատուեցաւ Բափիւսէլ-Սէն Լուի։ Հոս անմիջապէս ժողովարահի մը շինութեան ձեռնարկուեցաւ։ Զայն որպէս կեդրոն առնելով՝ հովիւը հոգևոր և կրթական գործը սկսաւ կազմակերպել ու կառավարել Բափիւսէլի հետ նաև Սէնթ Անթուանի։ Հոգևոր և առհմիկ դաստիարակութեան համար այս վայրերուն մէջ հիմնեց ան կիր. դպրոցներ և հայերէն դասընթացքներ, որոնցմէ օգտուած են բազմաթիւ զաւակներ թէ՛ հոգևոր և թէ ազգային տեսակէտով։

1938 Սեպտեմբերին Պատ. Պագգալեան Մերձաւոր Արևելք մեկնեցաւ, Ճէզիրէի քրդախօս դաշտերուն որպէս միսիոնար։ Իրեն յաջորդեց Պատ. Մ. Վէքիլեան, որ հաստատուեցաւ Սէնթ Անթուան։ Հոս եկեղեցւոյ շէնքին հողը գնուած և շինութեան ծրագիրը պատրաստուած էր արդէն։

1936ին Սէնթ Անթուանի մէջ բացուած մեր ժողովարահին վարձքը կը վճարէր հոգևոր ազնուասիրտ Գալիպյի ակկին մը, Մատամ Տը Ֆէլիս։ Տարի մը վերջ Մատամ Տը Ֆէլիս, այցելութեան մը պահուն խորհուրդ տուաւ գնել հող մը, որուն գինը վճարելէն զատ՝ կը խոստանար 15000 ֆրանքի փոխատուութիւն մը ընել։ Այս ալ աղօթքի ուղղակի պատասխան մըն էր։ Լուրջ փնտռտուքներէ վերջ՝ Պատ. Պագգալեան գտաւ Լօթիսըման Տիւ Բօմոնթէօր անունով բլրակ մը, որուն լանջքերը արդէն գնուած և բաժնուած էր խումբ մը հայերու միջև։ Կը մնար բլրակին գագաթը, արևակող և գեղեցիկ բաժինը, որ ամէնոյն շինութեան տեսակէտով առաւժանակիր աշխատանք կը պահանջէր։ Այդ հողը գնուեցաւ 5000 ֆրանքի չնչին գնով մը։ Վեր. Ղազարոսեան և Պատ. Պագգալեան իրենց ձեռքերովը հարթեցին այդ քարքառուտ գետինը և շէնքին հիմը դրին 1938 Մարտ 19ին, Պօմոնի ե-

կեղեցւոյ հիմնադրութենէն չորս ամիս առաջ։ Պատ. Պագգալեան հսկեց կառուցման գործին, և իր Սուրիա մեկնելէն ետք՝ շարունակեց Պատ. Վէքիլեան։ Բազում դժուարութիւններ յաղթահարելէ յետոյ՝ շինութիւնը լրացաւ 1939 Օգոստոսին, պատերազմի սկսելէն ճիշդ մէկ ամիս առաջ և նաւակատիքը տեղի ունեցաւ 1943 Յուլիս 20ին՝ Վեր. Հանրի Նիւալէի նախագահութեամբ։ Եկեղեցւոյ այս գողտրիկ շէնքը ունի իր մատուռը, երիտասարդաց յատկացուած բաժինը և երգչատունը։

Շինութեան այլ ճնշիչ մտահոգութիւններէն ազատուելէ վերջ, Պատ. Վէքիլեան իր հոգևոր կեանքովը, և անկեղծ ու լուրջ նկարագրովը յաջողեցաւ վստահութիւնը շահիլ այդ արուարձանին հաւատքէ ուծացած հայութեան։ Հոս գործին զարգացման մեծապէս սատարեցին նաև հայկական դասընթացքն ու Արիներու շարժումը։ Ասոնց մէջ ծայր առաւ հոգևոր շարժում մը, որ շատ մը երիտասարդներու վերստին ծննդեան և եկեղեցւոյ վերանորոգման պատճառ եղաւ։

Սէնթ Անթուանի, ինչպէս Սէն Լուի եկեղեցիները, համոզիչ ապացոյցներ են թէ Տէրը կարող է մէկ կամ երկու կենդանի հաւատացեալներու աղօթքովն ու ջանքերովը նոր ու կենդանի համայնքներ ծնանիլ։

Այս շրջանի հայութիւնը կը հաշուըուի 5500։ Համայնքը ունի 160 անձ։ Եկեղեցւոյ անդամներուն թիւն է 25, երիտասարդացը 35։ Երկու վայրերու մէջ պաշտամանց ներկաներու միջինը՝ 80 անձ։ Կիր. Դպրոցն ունի 70 և հայերէն դասի 25 աշակերտ։ 1949ի մուտքը եղած է 126000 ֆրանք։ Տեղւոյս երիտասարդացը մեծ զոհողութիւններով յաջողեցաւ գնել քեմփին մը և ճամբարի յատուկ կալուած մը, որ կ'արժէ աւելի քան 300000 ֆըրանք։

5. ԼԱ ՍԻՕԹԱ

Մարսէյլէն 36 քիլոմէթր դէպի Հարաւ Արևելք, Միջերկրականի գեղածիծաղ ծոցերէն մէկուն ափը փռուած է Լա Սիօթան։ Անուանի է իր չքնաղ տեսարաններովն ու կլիմայովը, ինչպէս նաև իր աւազուտքներովը, ուր ամէն կողմէ հազարաւոր ըզբօսաշրջիկներ կը խռնուին։ Այս փոքր քաղաքը նշանաւոր է իր նաւաշինարարութիւնովը, որ տեղւոյս բնակչութեան երեք չորրորդին ապրուստը կ'ապահովէ։

Ասկէ մօտաւորապէս 10 դար առաջ Լա Սիօթա ապաստանած են 1000ի չափ հայեր, որոնք անհետ ձուլուած են տարիներու ընթացքին։ Սէնթ Օգանէն հոս գաղթեց Մարաշցի աւետա-

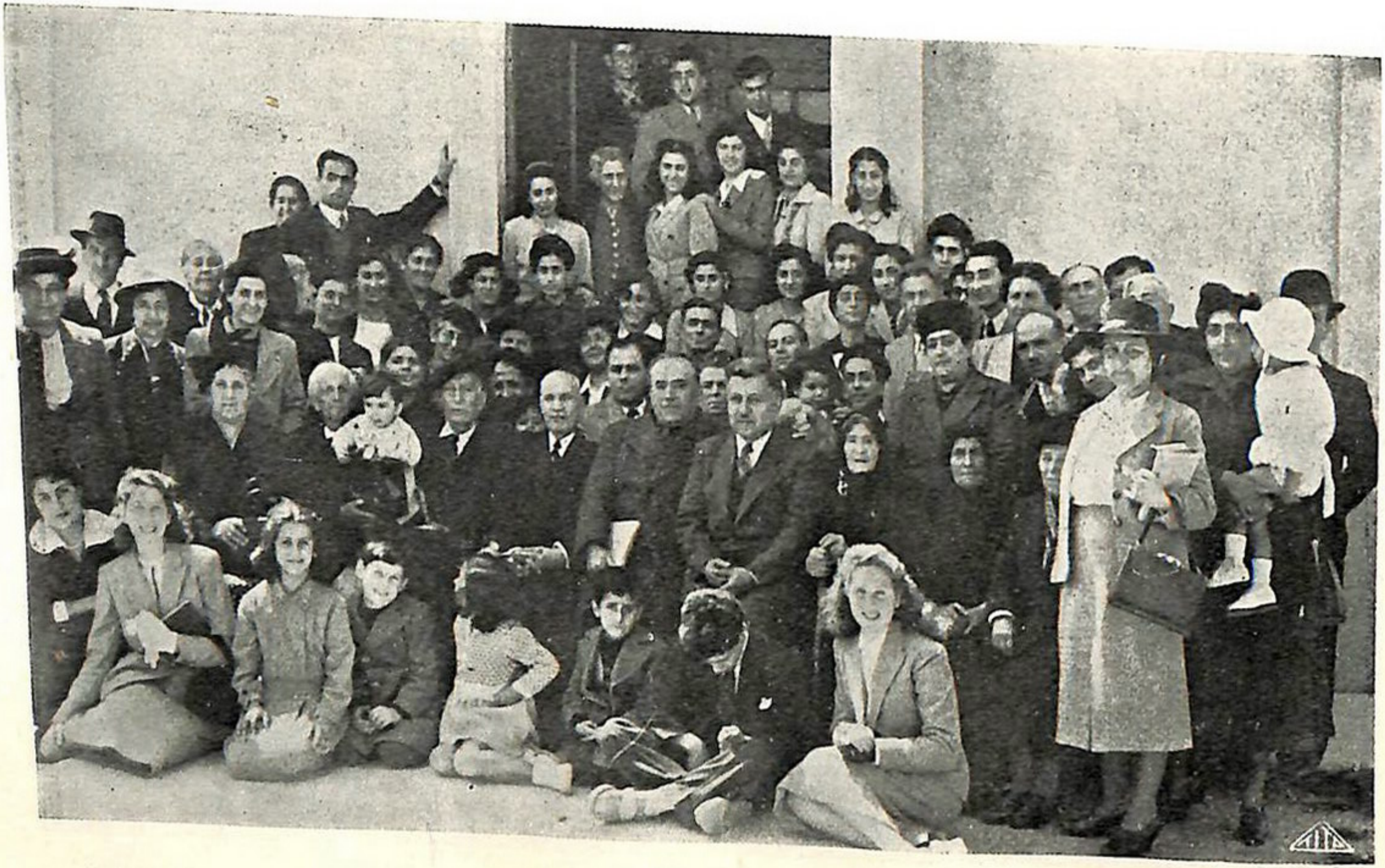

Պոմոն, Մարսէյլ, Հայ Աւետ. Համայնք, 1950

Նկար 166

Պօմոն, Մարսէյլ, Հայ Աւետ. Կիր. Դպրոց

Նկար 167

Սէն Անրուան, Երիտասարդաց բանակում, 1949

Նկար 168

Նկար 169

Սէնթ Անթուան, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի շէնքը

Նկար 170

Լա Սիոթա, Առաջին Կիր. Դպրոցը, 1931

բանակին երիտասարդ մը, Ղազարոս եղբայր Իշխանեան՝ իր կնոջ հետ միասին։ Ասոր ընկերացան մի քանի ուրիշ հաւատացեալներ, որոնք Քրիստոսի շահուած էին Սէնթ Օգանի մէջ յիշեալ եղբօր վկայութեամբը։ Իշխանեան եղբայրը անցեալ Ֆրանսական Բարեկարգեալ Եկեղեցւոյ աղօթարաններին մէջ սկսաւ շաբաթամիջի եւ կիրակնօրեայ ժողովներու։ Ժամանակ մը վերջ, իր դիմումին վըրայ, Մարսէյլէն կուգան Պասթըքեան եւ Յովհ. Աբրահամեան եղբայրները եւ ուրիշներ առանձնացին ժողովներու հոգը մինչեւ 1931 Օգոստոս, երբ այս համայնքը յանձնուեցաւ Պատ. Ս. Պողպալեանի, որ նոր աւարտած էր Վէնի Ս. Գրոց դպրոցը։ Քանի մը ամիսէն այդ պզտիկ եկեղեցին դարձաւ արթնութեան վառարան մը։ Շատեր ապաշխարեցին եւ Աւետարանի ազդեցութիւնը սկսաւ ծաւալիլ նաեւ ոչ-աւետարանական շրջանակներուն մէջ։ Պատ. Պողպալեան կազմակերպեց եկեղեցին, հաստատեց կիրկ. դպրոց եւ հայերէն դասընթացքներ, որոնք օրհնութեան կեդրոններ եղան նոր սերունդին եւ ճշմարիտ նպաստ մը Աւետարանի գործին։ Դժբաղդաբար 1935ին անգործութեան ծանր տագնապը ծայր տուաւ։ 1936ի ամառը այս համայնքին չորս հինգերորդը Մարսէյլ գաղթեց՝ նուաճնդները գործ գտնելու յուսով։ Հովիւը հետեւեցաւ իր հօտին եւ հաստատուեցաւ Բաֆիուզէլ, Մարսէյլի մեծ քաղաքէն մէկ քիլոմէթր հեռու։

Լա Սիօթայի մէջ սակայն մնաց փոքր խումբ մը միայն։ Երկու եղբայրներ փոխն ի փոխ առաջնորդեցին ժողովներուն եւ իրենց օգնեց Վեր. Ղազարոսեան եւ Պասադեան եղբայր։ Մինչ Սէն Լուի, Պօմոնի, Սէնթ Անթուանի եւ Կարտանի եկեղեցիները կը կառավարուէին անկախաբար, Լա Սիօթա կապուած կը մնայ Մարսէյլի։

6. ԿԱՐՏԱՆ - ՊԻՎԷՌ

Մարսէյլէն 28 քիլոմէթր դէպի հիւսիս գտնուող այս քաղաքը նշանաւոր է իր ալիւմինիումի հսկայ գործարանովը ու ածխահանքովը, որ կը գտնուին Պիվէռ կոչուած բլրակին ստորոտը։ Թէ՛ Կարտանի եւ թէ Պիվէռի մէջ կեդրոնացած ունինք բաւական թիւով հայեր։

Ասոնց մէջ Աւետ. գործը սկսած է Աննա մայրիկ Զոլըմեան, Տիգրանակերտի Աւետ. եկեղեցւոյ եռանդուն անդամներէն մին։ Այս քոյրը կ՚այցելէ Վեր. Ղազարոսեանը, որ կը խոստանայ իրեն մօտ ատենէն Կարտանի մէջ ալ ժողովներ սկսիլ։ Քոյրը քաջալերուած եւ Սուրբ Գիրքերով պարենաւորուած՝ կը վերադառնայ իր տեղը։

1924 Օգոստոսին հովիւը հոգեւոր գործը սկսաւ Տիկ. Զոլըմեանի բնակարանին մէջ։ Տիկ. Զոլըմեանի Սէնթ Էթիէն մեկնելովը գործը ժամանակ մը ընդհատուեցաւ։ 1926ին Խարբերդցի մի քանի Աւետ. ընտանիքներ եկան Կառատն։ Պատաքեան և Աբրահամեան եղբայրներու ձեռքով ժողովները վերսկսան, որոնց օգնեցին ուրիշներ ալ։

1927—1946 ժողովները տեղի ունեցած են Աւետիս եղբայր Յակոբեանի տան մէջ։ Հոգեւոր գործին յառաջացման նպաստած են քոյրեր ալ. ինչպէս, Տիկնայք Ազնիւ Պոլսեան և Եսթեր Յակոբեան, որոնք տարիներով կառավարած են տեղւոյս կիրակնօրեայ դպրոցը իրենց խոհանոցներուն մէջ։ Այսպէս զանազան անձերու աշխատութեամբ այս եկեղեցին աճեցաւ մինչեւ 1942։ Այդ թուականին Փոնտ Օպէնտէն Էքս եկաւ Պատ. Յարութիւն Հէլվաճեան, տեղւոյն Աստուածաբանական ճեմարանին մէջ ուսանելու և միեւնոյն ժամանակ Կառատի Եկեղեցին հովուելու։ Թէեւ ուսանողական պարտականութիւններով ծանրաբեռնուած՝ նախանձով լծուեցաւ ան հոգեւոր աշխատանքի և արդիւնաւոր գործունէութիւն մը ունեցաւ։ Իր ուսումը աւարտեց 1947ին և անկէ իվեր իր բոլոր ուժերը տրամադրած է եկեղեցիին և «Վերինք»ի հրատարակչական գործին։ 1946էն ի վեր հանքատիրոջ բարեացակամութեամբը այս համայնքը ունի իր գեղեցիկ ժողովատեղին Պիվէռի մէջ։

Այս երկու տեղերու հայութեան թիւն է 1000։ Համայնքինը 250, եկեղեցւոյ անդամներունը 21 և երիտասարդացը 20։ Երկու վայրերուն պաշտամանց ներկաներու միջին թիւն է 80։ Կիր. դպրոցին կը յաճախեն 40 և հայերէն դասերու 50 աշակերտ։ 1949ի մուտքը եղած է 144000 ֆրանք։ Ինչպէս նախորդիւ յիշած ենք, Պիվէռ ունի արդէն իր ժողովատեղին, բայց Կառատ դեռ ոչ։ Այս դժուար պէտքը լեցնելու նպատակաւ այս Ապրիլին յարմար հող մը գնուեցաւ համայնքին զոհողութեամբն ու Մարսէյլի շրջանի քոյր եկեղեցիներուն օժանդակութեամբը։

Թիւ 171 ՆԿԱՐ. Կառատի (Ֆրանսա) Հայ Աւետ. համայնքը, 1950 Մայիս 21ի պաշտամունքէն յետոյ լուսանկարուած։

Առջեւի երկրորդ շարքի մէջ, նստարաններու վրայ, կը տեսնուին ձախէն սկսեալ չորրորդ՝ Մանուկ եղբայր Պետրոսեան, ապա կարգով Պատ. Յարութիւն Հէլվաճեան՝ հոգ. հովիւը, Տիկ. Հէլվաճեան (Երիցուհին), Գառնիկ եղբայր Աւնեան։

Կառտան, Հայ Աւետ. Համայնք

Նկար 171

Նկար 172

Կառտան, Հոգաբարձութիւն Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ
եւ Կիր. Դպրոցի ուսուցիչք

Նկար 173

Կառտան, Աւետ. Երիտասարդաց Միութիւն

7. ՓՕՆՏ ՕՊԷՆԱՍ (*Արտէշ*) ԵՒ ՄՕՆԹԷԼԻՄԱՐ (*Տրօմ*)

1924—1926ին *ֆրանսական կառավարութիւնը բաւական մեծ թուով չափահաս որբեր փոխադրեց մասնաւորապէս Թուլուզի շըրջանը եւ մեծ մասը հաստատեց ագարակներու մէջ։ Ասոնցմէ շատեր խառն ամուսնութեամբ ձուլուեցան օտարներու մէջ։ Մնացեալներէն ոմանք գացին հաստատուեցան հայաշատ կեդրոններ։ Ուրիշներ ալ, յատկապէս որբուհիներ, զրկուեցան Իւզէս եւ Փօնտ Օպէնաս, ուր գործ գտան գորգի գործարաններուն մէջ։ Հայրենազուրկ այս որբուհիները կարօտախանձ նամակներով կը հրաւիրէին շարունակ Ղազարեան եւ Պարսամեան հայրիկները երթալ քարոզել իրենց Աստուծոյ խօսքը, մայրենի լեզուով։ Իրենց համայնքներուն եւ «Բանբեր»ի հրատարակչական գործերով ծանրաբեռնուած՝ հայրիկները չկրցին անձամբ գոհացում տալ անոնց խնդրանքին։ Բայց* 1925*ի ծնունդին՝ հոն զրկեցին Յովհաննէս եղբայր Յովակիմեան, որ Պարսկաստանէն նոր ժամանած էր։ Իւզէսէն անցնելով ան գնաց Փօնտ Օպէնաս, ուր քանի մը ամիս գործելէ վերջ՝ անցաւ Ամերիկա իր ուսումը շարունակելու համար։ Անոր յաջորդեց Վահան եղբայր Սահակեան՝* 1926 *Յուլիսէն Սեպտեմբեր։ Այս շրջանին որբուհիներուն մէջ ծայր տուաւ ուրախալի արթնութիւն մը։ Եղբայրը օգնութեան կանչեց Պատ. Ղազարեանը որ աւետարանչական շրջան մը ըրաւ նախ Իւզէս, ապա Փօնտ Օպէնաս։ Տէրոջը հոգին կը գործէր այնպիսի ազդուութեամբ աղթերցողներուն մէջ, որ այս երկու եղբայրները կերակուր ուտելու իսկ դժուարաւ ժամանակ կը գտնէին։*

Պատ. Ղազարեան Փօնտ Օպէնասէն անցաւ Մօնթէլիմար, ուր հետզհետէ կը հաւաքուէր Յունաստանէն գաղթող Աւետարանականներու խումբ մը եւ կը կազմուէր եկեղեցին։ Մարսէյլ վերադարձին՝ հովիւը հանդիպեցաւ Լիբանանէն նոր եկող հոգեւոր ուսուցիչ Պր. Առաքել Փափազեանի, զոր Գործադիր Ժողովը մի քանի շաբաթ վերջ Փօնտ Օպէնաս զրկեց։ Պատ. Փափազեան ըն-

---

ԹԻՒ 172 ՆԿԱՐ. *Կառատան (Ֆրանսա), Հայ Աւետ. Եկեղեցիի հոգաբարձութիւն եւ կիր. դպրոցի ուսուցիչները։*

Նստած չարք ձախէն.— Մանուկ Պետրոսեան, Պաս. Յարութիւն Հէյվանեան, Յակոբ Պոլոյեան։

Կանգնած չարք՝ ձախէն.— Գառնիկ Աւնեան, Յովհաննէս Սարգիսեան՝ ուսուցիչ կիր. դպրոցի եւ էֆսի Աստուածաբանականի ուսանող, Սամուէլ Սահակեան՝ կիր. դպրոցի ուսուցիչ եւ էֆսի Աստուածաբանականի ուսանող։

տանձնեց Փօնտ Օպէնասի, Մօնթէլիմարի և շրջակայ վայրերուն հովուութիւնը։ Աստուած իր բոլորանուէր ջանքերն ու եռանդուն գործունէութիւնը օրհնեց։ Համայնքը մեծցաւ և մեր Աւետ. գաղթին տուաւ շատ մը ընտիր եղբայրներ և քոյրեր։

Փափազեան եղբայր ձեռնադրուեցաւ Լիոնի մէջ 1935*ին։ Վերադարձաւ իր դաշտը, ուր շարունակեց գործը մինչև* 1942*։ Յետոյ փոխադրուեցաւ Պօմոն։ Փօնտ Օպէնասի մէջ իրեն յաջորդեց Վեր. Պարսումեան մինչև* 1946 *Փետրուար և Մօնթէլիմարի մէջ՝ Վեր. Սահակեան* 1943*ին։*

Վեր. Պարսումեան 1946*ին հանգստեան կոչուեցաւ, իսկ Վեր. Սահակեան* 1949*ին Լիոն փոխադրուեցաւ։ Այսպէս Փօնտ Օպէնասի և Մօնթէլիմարի համայնքները մնացին հովուազուրկ։ Սակայն Սր. Գրոց հմուտ և խորունկ հաւատքի տէր եղբայր մը, Մարտիրոս Սագալեան, մինչև այսօր մեծ նուիրումով կը հսկէ Փօնտ Օպէնասի և Սէն Փիէռի հոգևոր գործին։ Իսկ Մօնթէլիմարի դաշտը կը կառավարուի տեղւոյն հոգաբարձութեան ձեռքով։*

Մօնթէլիմարի մէջ կայ 300 *հոգինոց հայ գաղութ մը։ Համայնքը ունի* 100 *անձ, եկեղեցին՝* 40 *անդամ, երիտասարդացը* 21*։ Քարոզաժողովներուն ներկայ կ'ըլլան* 50 *հոգի և Կիր. դպրոցը* 15 *աշակերտ։* 1949*ի մուտքը եղած է* 61000 *ֆրանք։*

Փօնտ Օպէնաս—Սէն Փիէռ ունի 150 *հոգինոց գաղութ մը։ Երբեմնի ծաղկեալ այս համայնքը հովուազրկութեան և գաղթի պատճառաւ, աւելի քան իր կէսը կորսնցուցած է։ Այժմ ունի միայն* 70 *անձ, որոնցմէ* 35*ը հաւատարմաբար կը հետևին ժողովներուն։ Եկեղեցւոյ անդամներուն թիւն է* 17 *և Կիր. դպրոցի աշակերտներունը* 20*։* 1949*ի մուտքը եղած է* 38000 *ֆրանք։*

Այս դաշտերուն նախկին հովիւը եղած է Վեր. Ա. Փափազեան, որ երկար տարիներ աշխատած և գնահատելի ծառայութիւն մատուցած է հոտին։ Հովուազուրկ այս եկեղեցիները թէև թուով փոքր, սակայն իրենց շրջակայքով կարևոր են որպէս Միսիոնարական դաշտ։ Այս պատճառաւ Միութիւնս կ'աշխատի հովիւ մը գտնել անոնց։

8. ՎԱԼԱՆՍ ԵՒ ՌՈՄԱՆ

Տրօմ նահանգի գլխաւոր այս քաղաքը ունի մօտաւորապէս 30000 *բնակչութիւն, որուն* 3000*ը հայեր են։ Ռօման մօտակայ քաղաքն ալ ունի* 500 *հայեր։*

Վալանսի մէջ հոգևոր գործը սկսած է 1924*ին՝ Գէորգ եղբայր Քէօսէեան, որ նախ քան այդ քարոզած էր Փօն Տը Շէրիւ Սթանօցիններուն՝ որպէս անոնց նախկին Սարկաւագ քար-*

Նկար 174

Վալանս, Ե. Գ. Ընկ.ի մէկ խումբը

Նկար 175

Վալանս, Կիր. Դպրոցի աշակերտութիւն

Նկար 176

Վալանս, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի աղօթավայր,
յատակեն երկու գիծերու մեջտեղը

Նկար 177

Լա Քափիւսէլ, Հայ Աւետ. Առաջին խմբակ 1936

Լիոն, Հայ Ուսts. Համայնք 1938 — Նկար 178

Վիեն-Տաս, Հայ Աւետ. Համայնք, 1950

Նկար 179

դիչը երկրէն։ Ծնունդով Աւստրալիական այս եղբօր շուրջ հաւաքուեցան բոլոր իր հաւատակիցները։ Վեր. Բօր, միսիոնարական տեսիլքի տէր և ցարդ մեր Գործադիրի կարող անդամներէն մին՝ իր հոյակապ եկեղեցին սիրով տրամադրեց մեր գլխաւոր պաշտամանց և ընծայեց մեզի ուրիշ շատ մը դիւրութիւններ ալ։

Քէօսէեան եղբայր, առանց նիւթական ոևէ վարձատրութեան և անձնուիրաբար կատարեց այս դաշտին հոգևոր գործը։ Սակայն երկու տարի վերջ, գործարանի ծանր աշխատանքէն յոգնաբեկ, հոգևոր գործիչներու աջակցութիւնը խնդրեց։ Վալանս զրկուեցաւ երկու ամսուան համար Տիգրան եղբայր Մկրտիչեան, որ նոր ժամանած էր Հալէպէն։ Այս երկու եղբայրներուն նկարագիրն ու հոգևոր ըմբռնումները հակառակ էին։ Տիգրան եղբայր իր ուսումն ու դաստիարակութիւնը Հալէպ, եղբայրութեան Սբ. Գրոց դպրոցին մէջ առած ըլլալով՝ չկրցաւ համաձայնիլ Քէօսէեան եղբօր հետ որ Սթանպոլէն կուգար իրեն յատուկ Բողոքական ըմբռնումովն ու գործելակերպովը։ Բաժանումը անխուսափելի էր։ Տիգրան եղբայր Սուրիայէն եկող իր համախոհներով «Հոգևոր Եղբայրութիւն»ը կազմեց։ Ասոր վրայ Միութիւնը Վալանս զրկեց Վահան եղբայր Սահակեանը, որ մեր համայնքը հովուեց 928-933։

Իսկ այս պառակտումներուն, ազնուակազմ այս եղբայրը փիլիսոփայէս և բարոյապէս շատ ճնշուեցաւ և Գործադիրի որոշումով մեկնեցաւ և հաստատուեցաւ Սէն Լու։ Իրեն յաջորդեց Փրոֆ. Գ. Գ. Խայիկեան, 1933-1938։ Հովիւը հոն հասնելուն պէս մեծ ջանքերով փնտռեց և գտաւ մաքուր սրահ մը, ուր սկսաւ շաբաթամիջի ժողովները, կիրակնօրեայ դպրոցի և հայերէնի դասընթացքներ։ Նոյնը ըրաւ նաև Ռոմանի մէջ։ Տէրը յատկապէս գործը օրհնեց։ Եկեղեցւոյ երկրուն անդամները հաստատուեցան։ Դուրսէն՝ անմատչելի նկատուող շատ մը անձեր սկսան ժողովներու յաճախել։ Կիր. դպրոցը և հայերէնի դասընթացքները այն աստիճան ծաղկեցան որ բաժնուածներն իսկ սկսան իրենց զաւակները հոն զրկել հոգևոր և աշխարհիկ դաստիարակութեան համար։ Եկեղեցին կազմակերպուեցաւ և ունեցաւ իր առաջին հոգաբարձութիւնը։ Իսկ այս ուշադրաւ զարգացման, Վալանսի և Ռոմանի ընդհանուր հայութիւնը յարգանքով և համակրանքով սկսան դիտել Աւետ. շարժումը։ Դառնութիւնը հետզհետէ մեղմացաւ և «Եղբայրութիւնը» իր ինքնուրոյն գոյութիւնը պահելով հանդերձ, եղբայրական դիրք մը բռնեց հանդէպ եկեղեցին։ Վալանսի մէջ եղբայրութեան հիմնադիր և առաջնորդ Տիգրան եղբայր Մկրտիչեան, վերջապէս համոզուելով թէ իր և մեր մէջ վարդապետութեան և գործելակերպի տարբերութիւն գոյութիւն

չունի, միացաւ Աւետ. եկեղեցիին 1942ին և այդ օրէն ի վեր հովիւն է Վիէն-Շասի մեր համայնքին:

Փրոֆ. Խայիկեան Լեւոն կանչուեցաւ 1938ին և իրեն յաջորդեց Պատ. Ի. Աբրահամեան, որ սկսուած և կազմակերպուած գործը իր բոլոր ճիւղերով յաջողած է իր բարձր մակարդակին վրայ պահել, իրեն օգնական ունենալով իր հանգուցեալ եղբօր կինը Տիկ. Սառա Աբրահամեան: Վալանս ունեցաւ 1946ին իր սեպհական շէնքը, համայնքին նիւթական զօրացումին ու Զուիցերական A. C. O.ի մասնաճիւղին օժանդակութեամբ: Ներկայիս Վեր. Ի. Աբրահամեան իր հովուական այցելութիւններովը օգտակար կ'ըլլայ նաև Փօնտ Օպէնասի և Մօնթէլիմարի գաղութներուն:

Տրօմ նահանգին այս գլխաւոր քաղաքը Ռօմանի հետ միասին ունի 3000 հայութիւն մը: Աւետ. համայնքը 250 հոգի: Եկեղեցւոյ անդամներուն թիւն է 25, Երիտասարդաց Միութեանը 28: Կիրակ. դպրոց կը յաճախեն 50 և հայերէն դասերուն 60 աշակերտ: Քարոզաժողովներուն ներկայ կը գտնուին 40 հոգի: 1949ի մուտքը եղած է 133000 ֆրանք: Եկեղեցւոյ սեպհական շէնքը կ'արժէ մէկ միլիոն ֆրանք:

9. ՎԻԷՆ ԵՒ ՇԱՍ

Հռոմի երբեմնի գաղթավայրը նշանաւոր է իր պատմական հնութիւններովն ու կերպասի և կօշիկի ճարտարարուեստովը: Հոս հաստատուած է 1000 հոգինոց հայ գաղութ մը:

Առաջին ժողովը տեղի ունեցաւ 1924ին Պատ. Պարսամեանի ձեռքով՝ Պրն. Սարգիս Տիրատուրեանի տան մէջ, 25 ունկնդիրներու ներկայութեամբ, որոնց մեծամասնութիւնը լուսաւորչական եղբայրներ էին: Անկէ ետք հովիւը ամէն ամսուայ երրորդ Կիրակին Լիոնէն գալով առաջնորդած է ժողովները: Իրեն օգնած է Սուրբ Գրածախ Պրն. Յովսէփ Մուսայեան Շասի և Էսթրէսանի (Փասզալ) մէջ: Մի քանի տարի վերջ Պատ. Սահակեան Վալանսի իր գործին զուգընթաց վարեց նաև այս շրջանին հոգևոր գործերը մինչև 1931, որմէ յետոյ այս տեղւոյն հոգը ստանձնեցին հայր և որդի Աբրահամեան: 1938ին հայրը՝ Յովհաննէս եղբայր Աբրահամեան հաստատուեցաւ Վիէնի մէջ իբր հովիւ, առաջնորդելով նաև Շասի ժողովներուն: Չորս տարուայ ժրաջան և օրհնաբեր աշխատանքէ վերջ՝ գործը ընդարձակեցաւ: 1942ին ննջեց ի Տէր:

Հոս ծագումով միայն 7 Աւետարանականներ կան: Յատկապէս հոս մեր ազգակիցները ծայրայեղ անտարբերութեան և ան-

հաստատութեան մէջ ընկղմած էին։ Վերպ. Ժ. Կ. Պարսամեան, Սահակեան և Յովհաննէս եղբայր Աբրահամեան այս կարծր հողը հերկեցին մեծ տքնանքով, ուր Տիգրան եղբայր Մկրտիչեան կենաց խօսքը կը սերմանէ մեծ եռանդով։

Գործադիրը Վիէնի գործը յանձնեց Տիգրան եղբայր Մկրտիչեանի, որ յաջողութեամբ անդուլ հայութեան կը ծառայէ մինչև օրս։

Իզէր նահանգի այս երկու քաղաքներուն մէջ կը գտնուին 1500 *հայեր։ Աւետ. համայնքը ունի* 95 *անձ, եկեղեցին* 20 *անդամ։ Կիր. դպրոց կը յաճախեն* 25 *և հայերէն դասերու* 18 *աշակերտ։ Քարոզաժողովներու ներկայ կ'ըլլան* 35 *հոգի։* 1949*ի մուտքը եղած է* 41000 *ֆրանք։*

10. ՍԷՆԹ-ԷԹԻԷՆ ԵՒ ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆ

Լուար նահանգին գլխաւոր քաղաքը Սէնթ Էթիէն, Ֆրանսայի ածխահանքի և պողպատի ճարտարարուեստի կարևորագոյն կեդրոններէն մին կը նկատուի։ Ասոր անմիջապէս կպչուած է Սէն Շամոն։

Սէնթ Էթիէնի մէջ հոգևոր գործին նախաձեռնարկ եղած է սիրելի երիտասարդ մը, Զարեհ Սարայտարեան, ժողովներ ընելով նախ իրենց բնակարանին, ապա «Փրկութեան Բանակ»ի սրահին մէջ։ Շատ չանցած Տէրը զայն կանչեց իր յաւիտենական հանգիստը։ Զարեհի ծերունի հայրը, Պր. Գարեգին Սարայտարեան, շարունակեց իր որդւոյն սկսած գործը։ Ան՝ Լիոնի Սալըմ գրածախ Լեւոն եղբայր Նիկողոսեանի հետ կիրակնօրեայ պաշտամունքներուն առաջնորդած է 1929-1931*։*

Իսկ Սէն Շամոնի մէջ հոգևոր գործը սկսած է Տիկ. Աննա Զարըմեան, որ Կարատաղէն հոս գաղթած էր 1925*ին։ Ժողովները ատեն մը տեղի ունեցան քրոջ տան մէջ, ապա կառավարութենէն արտօնուած դատարանի սրահներէն մէկուն մէջ։ Այս երկու դաշտերը մինչև* 1931 *մնացին Վեր. Պարսամեանի հսկողութեան տակ։ Այդ թուականին Աննա քոյր Զարըմեան մեկնեցաւ Փարիզ։ Սէնթ Էթիէն հաստատուեցաւ Պատ. Իսրայէլ Աբրահամեան, շրջանաւարտ Վէնի (Լօզան) Սալըմ Գրոց Դպրոցէն։ Իր հօրը հետ գործակցաբար հովուեց ան Սէնթ Էթիէնի, Սէն Շամոնի, Վիէնի և Շասի դաշտերը։*

Եօթը տարուան հաստատուն աշխատանքէ վերջ՝ 1938*ին Գործադիրի որոշմամբ՝ հայր Աբրահամեան փոխադրուեցաւ Վիէն, իսկ որդին՝ Վալանս։ Հովուազուրկ այս եկեղեցիին պատասխա-*

նաստուածութիւնը յանձնուեցաւ Լիոնի եւ Տէսինի պաշտօնեաներուն, Փրոֆ. Խաչիկեանի եւ Պատ. Կալվին Պարսամեանի։

Գարեգին եղբայր Սիսլեան, շրջանաւարտ Մանիէլիէի Աստուածաբանական Ճեմարանէն, տարի մը Թափիւէլ-Սէնթ Անթուան աշխատելէ վերջ՝ Սէնթ Էթիէն հաստատուեցաւ որպէս հովիւ։ 1942-1949 պաշտօնավարեց ան յաջողութեամբ՝ շահելով համակրանքը տեղւոյս հայութեան։ Իր ծառայութեան օգտուեցան առաւելապէս Սէն Շամոնի համայնքը եւ այս երկու քաղաքներուն նոր սերունդը անխտիր, Աւետարանական եւ Լուսաւորչական յարանուանութիւններէն։ Փարիզ փոխադրուեցաւ 1949 Նոյեմբերին։

Սէնթ Էթիէնի եւ Սէն Շամոնի բնակչութիւնն է 1800։ Համայնքը ունի 200 անձ, եկեղեցին 15 անդամ։ Կիր. դպրոցի եւ հայերէն դասերու կը հետեւին 40 աշակերտ։ Երկու վայրերուն ժողովներու ներկաներուն միացեալ թիւն է 30։ 1949ի մուտքը եղած է 40000 ֆրանք։ 1949 Նոյեմբերէն ի վեր անհովիւ ձգուած այս համայնքին հոգեւոր պէտքերուն կը հոգայ Վեր. Սահակեան, որուն կ՚աջակցին նաեւ Վեր. Կ. Պարսամեան եւ Պատ. Տիգրան Մկրտիչեան։

11. ՏԷՍԻՆ ԵՒ ՓՈՆ ՏԸ ՇԷՐԻՒ

Իզէր նահանգի այս երկու փոքր քաղաքներէն առաջինը՝ Լիոնէն 6 քիլոմէթր դէպի Արեւելք, արուեստական մետաքսի, իսկ երկրորդը՝ մետաղագործական ճարտարարուեստի կարեւոր կեդրոններ են։ Այս շրջանին մէջ հայութեան թիւը մօտաւորապէս 2500ի կը հասնի։ Ասոնց մէջ հոգեւոր գործը սկսած է Վեր. Ժ. Կ. Պարսամեան Տէսինի մէջ, 1925ին Տարագճեաններու տան՝ յետոյ շարունակած Զարիֆեաններու շէնքին մէջ։ 1929ին շինուեցաւ աղօթարան մը։ Նոյն տարուան Փետրուար 2ին՝ տեղի ունեցաւ անոր նուիրումը։ Երկար տարիներ այս սրահը տրամադրուեցաւ նաեւ մեր Լուսաւորչական եղբայրներուն, իրենց պաշտամունքներուն համար։ Ուրախալի է ըսել որ ներկայիս անոնք տէր են գեղեցիկ մատրան մը։

Փոն Տը Շէրիւ, 28 քիլոմէթր դէպի Արեւելք, ունի որոշ թիւով Աւետարանականներ, որոնց մեծամասնութիւնը Սթանոսցիներ են։ Հոս գործը սկսած է Գէորգ եղբայր Թէօսէեան 1924ին։ Անոր Վալանս մեկնելէն վերջ՝ գործը շարունակած է Վեր. Ժ. Կ. Պարսամեան, Լեւոն եղբայր Նիկողոսեանի գործակցութեամբը։ 1938էն ի վեր Տէսին Փոն տը Շէրիւի համայնքը կը հովուէ Վեր. Կալվին Պարսամեան։

Նոյնպէս Տէօնի հայ ժողովուրդը այն նախապաշարումը ունէր թէ Աւետարանականութիւնը օտար և ազգավնաս շարժում մըն է։ Սակայն այս մտայնութիւնը տեղի տուաւ հասկացողութեան և համակրանքի, շնորհիւ շատ մը դասախօսութիւններու, զոր Փրոֆ. Խոյիկեան ըրաւ հայ նշանաւոր դէմքերու շուրջ։ Մեր ազգակիցներուն գնահատական զգացումը աւելի բարձրացաւ հանդէպ մեր եկեղեցին, երբ անոնք նկատեցին կալվին եղբայր Պարսումեանի, մանաւանդ իր կնոջ Տիկ. Մարիի նոր սերունդի դաստիարակութեան մէջ ցոյց տուած գուրգուրանքն ու խնամոտ ջանքերը։

Այս երկու վայրերուն հայ գաղութին թիւն է 3000։ Աւետ. համայնքինը 230։ Եկեղեցին ունի 18 անդամ, կանանց միութիւնը 25։ Կիր. դպրոց կը յաճախեն 50 և հայերէն դասերուն 20 աշակերտ։ Քարոզներու ներկայ կ'ըլլան 55 անձ։ 1949ի մուտքը եղած է 116000 ֆրանք։ Տէօնի ունի իր սեպհական ժողովարանը որ կ'արժէ 800000 ֆրանք, ինչպէս նաև մարզադաշտ մը 50000 ֆրանքի արժէքով։

12. ԼԻՈՆ

Ֆրանսայի երրորդ այս մեծ քաղաքը, նշանաւոր է իր բազմատիպ ճարտարարուեստովը, ի մասնաւորի իր մետաքսեղէնի գործովը։ Ուշագրաւ է քաղաքին մաքրութիւնն ու ժողովուրդին ողջութիւնը։

Հաս բաւական հոծ թուով հայ գաղութ մը արդէն կազմուած էր 1924ին, երբ Տոքթ. Պէրոն և Վեր. Ժ. Կ. Պարսումեան այցելեցին Լիոն և աղօթքով որոշում տրուեցաւ Աւետարանի գործը սկսելու։ Առաջին ժողովը տեղի ունեցաւ 16 հոգիներու ներկայութեամբ Մեթոտական Եկեղեցիին մէջ, որուն հայասէր հովիւը Փասթէօր Պրէս, շատ համակրանք ցոյց տուաւ և դիւրութիւններ ընծայեց այդ դժուարին օրերուն։

1925ին Վեր. Ժ. Կ. Պարսումեան, իր եկեղեցական ծանր աշխատանքներուն զուգընթաց՝ սկսաւ խմբագրել նաև «Բանբեր»ի հայատառ թուրքերէն մասը, որ այդ օրերուն մասնաւոր պէտք մը կը լրացնէր։

Ատենէ մը վերջ, Ե. Բ. Ընկերակցութեան «Ֆուայիէ Լիոնէ»ի մէջ հայ երիտասարդաց համար ընթերցարան մը բացուեցաւ, ուր ամէն շաբաթ օր յետ միջօրէին՝ փափաքողներ կրնային օգտուիլ շինիչ ընթերցանութիւններով։ Կիրակի օրերն ալ Տիկ. Եուլիա Պարսումեան, երիտասարդներու և երիտասարդուհիներու յատուկ Սբ. Գրոց սերտողութիւններ կ'ընէր։ Միեւնոյն ատեն

կիր. դպրոց տեղի կ'ունենար մանկանց համար Ալընիւ Պէրթըլոյի մէջ։

Յիշատակութեան արժանի է հալիւին սեպհական տունը, որ նուէր եղաւ իրեն 1924ին իր ամերիկաբնակ եղբօր կողմէն։ Այս գեղեցիկ շէնքը երկար տարիներ օգտակար ծառայութիւն մատուց ոչ միայն Լիոնի համայնքին, այլ Ֆրանսայի ամբողջ հայ հոգեւոր գործին։ Հոս 1925ին տեղի ունեցաւ մեր եկեղեցիներուն խորհրդակցական առաջին ժողովը, ուր ներկայ էին Տուքթ. Պէրոն, Տէր և Տիկին Ղազարոսեան, Տէր և Տիկին Պարսումեան և Տիկին Զալըմեան։ Դարձեալ հոս էր որ գումարուեցաւ Ֆրանսահայ Աւետ. Եկեղեցիներու Միութեան անդրանիկ համագումարը 1927 Սեպտեմբեր 24—28։ Այս ժողովին պատուոյ հիւրն էր Աթէնքի Աստ. Ճեմարանի ուսուցչապետ Փրոֆ. Լ. Լեւոնեան, որ կարգ մը շինիչ բանախօսութիւններով շատ օգտակար եղաւ ներկաներուն։

Միութեան կազմութենէն վերջ Աւետարանի գործը աւելի կազմակերպելու վճիռ մը տրուեցաւ։ Ունէր երեք կեդրոններ, Ա. Մարսէյլ, Բ. Փօնտ Օպէնոս, Գ. Լիոն, իրենց լայն սահմաններով։

Աւետարանի տարածման համար որոշուեցաւ ույժ տալ գրածախութեան։ Ինչպէս Մարսէյլի շրջանը ունէր կիւլշան եղբայր Պատաքեանը որպէս գրածախ Աւետարանիչ, Լիոն ալ ունեցաւ Յովսէփ եղբայր Մուսայեան, որ մէկ ու կէս տարի հաւատարիմ և եռանդուն գործունէութիւն ցոյց տուաւ։ Իր մեկնելէն վերջ յաջորդեց Լեւոն եղբայր Նիկողոսեան։

Լիոնի շրջանին մէջ հայ գաղութը հետզհետէ կը մեծնար և համեմատաբար նաև հոգեւոր գործը։ Կանոնաւոր ժողովներ հաստատուեցան Սէն Մօրիսի մէջ և պարբերական ժողովներ Ռօանի և Լա Թուռ տը Փէնի մէջ։ Նոր սերունդի գործին մէջ իր հօրը իբր օգնական նշանակուեցաւ Օր. Սօֆի Պարսումեան, որ մեծապէս օգտակար եղաւ Լիոնի, Տէսինի և Շասի կիր. դպրոցի և հայկական դասընթացքներու մէջ։

Մեթոտական Եկեղեցին գոցուելուն պատճառաւ, պաշտամունքները նախ՝ գաղթականայանը, ապա Փրանս. Ե. Բ. Ընկերակցութեան սրահը և ի վերջոյ Րիւ լը Ռուայէ, 1937ին։

Ֆրանսահայ Աւետ. ամբողջ գործին, յատկապէս Լիոնի եկեղեցիին մեծ օրհնութիւն եղաւ 1935ի Միութեան ժողովը, հիւր ունենալով Վեր. Ա. Ջ. Եղոյեան, որուն հոգեւոր փորձառութիւնն ու հմտութիւնը մեծապէս սատարեցին համագումարի ժողովներուն բեղմնաւորման։ Այդ առթիւ տեղի ունեցաւ ձեռնադրութիւնը

Վերք. Ժ. Կ. Պարսամեանի և Ա. Փափազեանի։

Օր. Սաֆիի ամուսնութեամբն ու Լեւոն եղբայր Նիկողոսեանի հանգստեան կանչուելովը՝ հայր Պարսամեան առանձին կը մընար։ Ուստի որոշուեցաւ որ որդի Պարսամեան Լիոն հաստատուի որպէս օգնական իր հօր։ Այս և ուրիշ Միութեան ժողովներուն որպէս հետեւանք, Լիոնի Եկեղեցին ունեցաւ որոշ թուով արթնցող երիտասարդներ, որոնցմէ դուրս եկան երեք հոգեւոր գործիչներ, Վերք. Գ. Սիւլեան, շրջանաւարտ Մանփէլիէի Աստ. Ճեմարանէն, Մ. Վէքիլեան և Կ. Պարսամեան՝ Վէնի (Լօզան) Սր. Գրոց Դըպրոցէն։

1938ին հայր Պարսամեան փոխադրուեցաւ Ալֆորվիլ (Փարիզ) իսկ որդին՝ Տէսին-Փօն ար Շէրիւ։ Վեր. Պարսամեան որ մեծ օրհնութիւններու միջոց եղած էր Լիոնի մէջ, իր արժանաւոր յաջորդը կ'ունենար յանձին Փրոֆ. Գ. Գ. Խայիկեանի։

Վեր. Խայիկեանի եռանդուն և ազդանուէր գործունէութիւնովը եկեղեցին զգալի թուական աճում ունեցաւ։ Այս պարագան մղեց զինք ունելի ընդարձակ և արժանավայել սրբատեղի մը գտնել Լիոնի համար։ Հովիւը ամէն ջանք և միջոց գործածեց այս նպատակին յաջողութեանը համար։ Դիմումներ ըրաւ ֆրանսախօս և գերմանախօս զուիցերիացիներու, ինչպէս նաև Աւետարանական և Լուտերական ազդակիցներու։ Կատարուած հանգանակութիւններուն արդիւնքը եղաւ 1 200 000 ֆրանք։ Մինչ Վեր. Խայիկեան այս ծրագիրը կը հետապնդէր, Գործադիրը յարմար տեսաւ որ ձգէ Լիոնը և Փարիզ հաստատուի, հոն ծագած դժուարութիւններուն առջեւն առնելու համար։

1949էն ի վեր Լիոնի հովիւն է Վեր. Վ. Սահակեան։

Լիոն ունի հայ մեծ գաղութ մը 5500 անձերէ բաղկացեալ։ Մեր համայնքը ունի 200 անձ։ Եկեղեցւոյ անդամներուն թիւն է 42, երիտասարդաց 20։ Կիր. դպրոցի աշակերտներու թիւն է 20 և հայերէն դասերունը 53։ Քարոզաժողովին ներկայ կ'ըլլան 50 հոգի։ 1949ի մուտքը եղած է 122000 ֆրանք։

13. ՓԱՐԻԶ

«Գործադիր»ը այս կարեւոր կեդրոնին մէջ պաշտօնապէս գործի սկսելէ առաջ, կարգ մը նախապատրաստական ձեռնարկներ եղած էին արդէն։ Օրինակի համար.— Ազնիւ Փրանսուհի մը, հայասէր այրի Տիկին Մայըր, հրաւիրած էր ուսուցչուհի Օր. Հայկանուշ Յակոբեան, փնտռտուք կատարելու Փարիզի և շրջակայքին մէջ և պատրաստելու Աւետարանական հայերու անուանացանկը։ Շատ չանցած՝ հիմնուեցաւ Աւետ. Փրանսացիներու «Հա-

յաւիրաց Միութիւն»ը։ Նախագահութիւնը յանձնուեցաւ հայոց բարեկամ Փրոֆ. Ֆրետերիք Մաքլէրի, որ կը գրուէր Փարիզի Արեւելեան լեզուներու հայագիտութեան ճիւղին աթոռը։ Այս մարմինը Փարիզի հայութեան համար հայ հովիւ մը գտնել ջանաց, որովհետեւ Օր. Յակոբեանի ներկայացուցած տեղեկագիրը երեւան բերած էր թէ՝ բաւական թուով Աւետարանականներ կան եւ հովիւի մը պէտքը անհրաժեշտ էր։ Փրոֆ. Մաքլէրի եւ Տոքթ. Պէրոնի միջեւ կատարուած թղթակցութեան արդիւնքը այն եղաւ որ Փարիզի հոգեւոր գործը յանձնուեցաւ մեր Միութեան Գործադիրին։ Պայման դրուեցաւ Վեր. Յ. Ն. Ղազարոսեանի Փարիզ փոխադրուիլը։ Մարսէյլ կը գտնուէր իր արթնութեան շրջանին մէջ։ Բնականաբար թէ՛ եկեղեցին եւ թէ հովիւը ուրախութեամբ չողջունեցին այս առաջարկը։ Վերջապէս որոշուեցաւ իր ժամանակին եւ ուժերուն կէսը տրամադրել Մարսէյլի եւ կէսը Փարիզի գործին։

1928 Յունուար 29ին հովիւը Տոքթ. Պէրոնի ընկերակցութեամբ Փարիզ գնաց։ Հանդիսաւոր ընդունելութիւն մը տեղի ունեցաւ «Էթուալ»ի եկեղեցիին մէջ եւ նոյն օրը հաստատուեցաւ Փարիզի Հայ Աւետ. Եկեղեցին։ Օր. Յակոբեանի (ներկայիս Տիկին Աբգարեան, Հիւս. Ամերիկա) պատրաստած տնուանացանկն ու գործակցութիւնը մեծապէս կը դիւրացնէին հովիւին աշխատանքը։ Աջակցութիւնը կը վայելէր նաեւ Վահան եղբայր Սահակեանի։ Յիշեալը մէկ կողմէն կ'ուսանէր Նօժանի (Փարիզ) Սբ. Գրոց Դպրոցին մէջ եւ միւս կողմէն՝ վառուած հոգիներու սիրովը՝ ժողովներ կ'ընէր Ֆրանս. Բարեկարգեալ եկեղեցիներէն մէկուն մէջ, նաեւ Ալֆորվիլ՝ հայ եղբօր մը տանը մէջ։ Հովիւը գործը կազմակերպեց եւ ընդարձակեց։ Քարոզներ սկսան նաեւ Քօլօմպի եւ Պիւէթրի մէջ։ Վեր. Ղազարոսեան քաջալերուած էր նաեւ ժողովուրդին տաք ու երախտագէտ ընդունելութենէն։ Ատոնցմէ շատեր ժողովներուն ներկայ ըլլալու համար, այդ նեղ օրերուն՝ ուրախութեամբ մէկէն մէկ ու կէս ժամ կը ճամբորդէին եւ դրամական ծանր զոհողութիւններ կ'ընէին։ Տէրն ալ օրհնեց գործը։ Քիչ վերջ երիտասարդներու, մասնաւորապէս երիտասարդուհիներու մէջ ծառայութեան կրակը բռնկեցաւ։ Փարիզի եւ Մարսէյլի ծաւալող գործը հետզհետէ աւելի ճնշիչ կը դառնար հովիւին ուսերուն վրայ։ Այդ օրերուն՝ Վահան եղբայր Փարիզը կը ձգէր Վէնի (Լօզան) Սբ. Գրոց դպրոցին մէջ իր ուսումը շարունակելու համար։ Բայց հունձքին Տէրը իր նախախնամութեամբը՝ խանդավառ երիտասարդի մը տեսիլք ու կոչում կուտար։ Զաքարիա եղբայր Պալաքեանն էր ան՝ որ իր Մարսէյլի շահաւէտ գործը ձգեց եւ հա-

տատուեցաւ Փարիզ։ Նօժանի Սբ. Գրոց դպրոցին մէջ իր ուսման հետեւելով հանդերձ՝ մեծ նուիրումով և յաջողութեամբ հովուեց Փարիզի հօտը, իբր յաջորդ Վեր. Յ. Ն. Ղազարոսեանի։

Երեք տարուան ուսման շրջանը լրացնելէն ետք, Պատ. Պուտաքեան իր ամբողջ ուժերով լծուեցաւ Փարիզի և շրջակայքի լայնածաւալ գործին։ Կեդրոնէն դուրս արդէն ժողովներ տեղի կ'ունենային Իսսի Լէ Մուլինոյի, Ալֆորվիլի, Պուա Քօլոմպի և Պիւէթրի մէջ։ Հովիւը այս վայրերուն գործը լաւ մը համադրեց։ Զարկ տուաւ յատկապէս երիտասարդաց գործին։ Իր բոլոր միջոցները գործածեց զանոնք դաստիարակելու։ Պատրաստեց զանոնք կեանքը ապրիլ օգտակար և քրիստոնէավայել կերպով։ Ասոնցմէ շատեր ներկայիս եկեղեցւոյ հաւատարիմ և գործունեայ անդամներ են։ Ձեռնադրուեցաւ 23 Յունիս 1937ին Փարիզի մէջ։ 1939ին, երբ զինուորական ծառայութեան պատճառաւ ստիպուած էր հեռանալ Փարիզէն, կը ձգէր լաւ կազմակերպուած համայնք մը և արթուն ու բազմապատկուած եկեղեցի մը։

Փարիզի մէջ Աւետարանական գործին ծաւալման կարեւոր ազդակներէն մին եղաւ Սուրբ Գրածախութիւնը։ Հոս այս նուիրական գործը յաջորդաբար կատարեցին եղբայրք Յովհաննէս Եափուճեան եւ Գրիգոր Գինոսեան։ Աւելի քան 13 տարի է որ այս խիստ կարեւոր եւ օրհնեալ գործը կը շարունակէ Յարութիւն եղբայր Պապիկեան։ Այս բոլորանուէր եւ բազմավաստակ մշակը կը ծառայէ իր ինքնատիպ միջոցներովը ոչ միայն հայ հասարակութեան բոլոր խաւերուն, այլ նաեւ փարիզաբնակ այլազան ցեղերուն, ցրուելով անոնց մէջ իրենց սեպհական լեզուով Սուրբ Գըրքեր եւ հոգեւոր թերթիկներ։

Վեր. Զ. Բ. Պուտաքեանի անձնահաւատարիմ եւ աչքառու գործակիցը եղած է Արմենակ եղբայր Միսիրեան, որ գնահատելի ծառայութիւն մատուցած է նոր սերունդին իր կիրակնօրեայ դպրոցովն ու հայերէնի դասընթացքներովը։ Պատ. Միսիրեան կարեւոր ծառայութիւն մատուց Փարիզի հովուազուրկ համայնքին մանաւանդ պատերազմի ընթացքին։ Երբ կառավարութիւնը մեր համայնքին մեծ մասը Մօնթարժի փոխադրեց, նախախնամական կարգադրութեամբ Միսիրեան եղբայրն ալ անոնց մէջ կը գտնըւէր։ Ան ամէն զոհողութիւն յանձն առնելով՝ հովուեց ժողովուրդը անձնուիրաբար, զանոնք մխիթարելով եւ հոգեպնդելով այդ տագնապալից օրերուն։ Տարի մը վերջ ժողովուրդը վերադարձաւ եւ Պատ. Միսիրեան կրցաւ հաստատել ժողովները իրենց նախկին վայրերուն մէջ։

Այս ընդարձակ գործը մէկ պաշտօնեայի կարողութենէն վեր

ըլլալով՝ Գործադիրը 1943ին ղրկեց Վեր. Ա. Փափազեանը, որպէս հովիւ Ալֆորվիլի։ Բայց ան իր ուժերը առաւելապէս Փարիզի եկեղեցիին վրայ կեդրոնացուց։ Այս պարագան բարդութիւններու տեղի տուաւ։ Գործադիրը 1943ին լրջօրէն խնդիրները քննելէ վերջ՝ անգամ մըն ալ ճշդեց թէ Վեր. Փափազեանի պաշտօնավարութիւնը կեդրոնին մէջ՝ միայն առժամեայ հանգամանք ունի։ 1948 Յունուարին կացութիւնը այն աստիճան ծանրացաւ որ հոգաբարձութիւնը դիմեց «Գործադիր Մարմին»ին որպէս զի Վեր. Փափազեան այլուր փոխադրուի և Միութեան նախագահ Փրոֆ. Խայիկեան գործը ստանձնէ։

Այս պահանջքը կատարուեցաւ։ Կեդրոնի մէջ դժուարութիւնները հարթուեցան և գործը իր բնական ընթացքը գտաւ։ Աւելին ըլլալով՝ ոչ-Աւետարանական հայեր, յատկապէս մտաւորականներ, սկսան հետաքրքրութիւն ցոյց տալ հանդէպ մեր եկեղեցիին։ Սակայն մէկ ու կէս տարի վերջ, յառաջացած տարիքի և խանգարուած առողջութեան պատճառաւ, Փրոֆ. Խայիկեան գործէն քաշուելու դիմում կատարեց։ Գործադիրը Վեր. Սիւլեանը Փարիզ փոխադրեց 1949 Նոյեմբերին։

14. ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Հոս և Փարիզ կեդրոնի Աւետ. գործը սկսած է գրեթէ միևնոյն ժամանակ։ Առաջին ժողովները տեղի ունեցած են եղբօր մը անշուք բնակարանին մէջ։ Գործադիր Մարմինը տեսնելով Փարիզի և արուարձաններուն գործին զարգացումը, Ալֆորվիլի հովիւ կարգեց Վեր. Տէր Սահակեանը, օգնելու համար Վեր. Պուտագեանը ծայրայեղ ծանրաբեռնումէ։ Վեր. Տէր Սահակեան շահեցաւ ամենուն համակրանքը՝ և գործը աւելի յառաջացաւ։ Անոր Հիւս. Ամերիկա մեկնելուն վրայ իրեն յաջորդեց Պատ. Մ. Վէքիլեան, որ իր երիտասարդական խանդովը, այդ դաշտը ծաղկեցուց։ Մասնաւոր կերպով իր ծառայութենէն օգտուեցաւ մատաղ սերունդը։ 1938ի Աշնան, Պատ. Վէքիլեան պէտք էր հրաժեշտ տար իր եկեղեցիին և հաստատուէր Սէնթ Անթուան՝ Լը Ռոփիւէլ՝ յաջորդելու համար Պատ. Պաղպալեանին, որ Միջագետք կը մեկնէր որպէս միսիոնար։

Ալֆորվիլի հովուութիւնը ստանձնեց Վեր. Ժ. Կ. Պարսումեան։ Այս եկեղեցին մեծապէս վնասուեցաւ պատերազմէն։ 1940ին, Գերման արշաւանքի թոհուբոհին՝ Վեր. Պարսումեան ապաստանեցաւ Փօնտ Օդէնոս։ Պատ. Միսիրեան շատ դժուար պայմաններու

տակ իր եկեղեցիին հետ խնամեց նաև այս հօտը մինչև 1943, երբ անոր պատասխանատուութիւնը յանձնուեցաւ Վեր. Փափազեանի։ Փարիզի Հոգաբարձութեան և Վեր. Փափազեանի միջև ծագած ցաւալի դէպքերը ստիպեցին Գործադիրը՝ առաջարկել անոր տեղափոխութիւնը Սէնթ Էթիէն։ Վեր. Փափազեան չհամակերպելով այս կարգադրութեան՝ բաժնուեցաւ և բաժնեց համայնքը Միութենէս 1948 Մարտին։ Ի սէր խաղաղութեան՝ Գործադիրը խոհեմութիւն սեպեց առժամապէս հրաժարիլ այդ դաշտէն։

Ներկայիս մայրաքաղաքը իր արուարձաններով, բացի Իսսի Լէ Մուլինոյէ, ունի 20000 հայութիւն։ Համայնքը 140 անձ։ Եկեղեցւոյ անդամներուն թիւն է 31, երիտասարդաց միութեանը 12։ Քարոզաժողովներուն ներկայ կը գտնուին 40 հոգի և կիր. դպրոցի՝ 15 աշակերտ։ 1949ի մուտքը եղած է 150000 ֆրանք։

1929—1939 այս համայնքին հովիւը եղած է Վեր. Զաքարիա Բ. Պուտաքեան։

Մեծ եղած է Պուտաքեանի ծառայութիւնը մեր ընդհանուր Միութեան, մանաւանդ Փարիզի և շրջակայքի դաշտերուն մէջ։ Ֆրանսահայ Աւետ. եկեղեցիները յաւէտ երախտապարտ պիտի մնան այս մեղուաջան մշակին։

15. ԻՍՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ

Հոս մեր ժողովները շատ կանոնաւոր սկսած են և տեղի կունենային Յովհաննէս եղբայր Եափուճեանի խուցին մէջ։ Այդ օրերուն ամէն կողմէ հոս հաստատուելու եկող հայերուն մէջ կային նաև շատ մը Աւետարանականներ, որոնց մեծամասնութիւնը Սթանօզցիներ էին։ Վեր. Պուտաքեան և Միքիրեան եղբայր իրենց ուժերը կեդրոնացուցին այս կարևոր գաղթավայրին վրայ՝ զայն դարձնելով հոգևոր վառարան մը։ Հող մը գնուեցաւ և ժողովուրդը ապագայ շէնքի մը հեռանկարովը խանդավառուեցաւ։ Սակայն պատերազմը պայթեցաւ և Վեր. Պուտաքեան որպէս զինուոր հեռացաւ իր հօտէն։ Տեղւոյս և Փարիզի ամբողջ գործը ինկաւ Պատ. Միքիրեանի ուսերուն վրայ։ Ինչպէս ակնարկած էինք, եղբայրը անձնուիրաբար հովուեց այս հօտը, թէ՛ տեղափոխութեան ընթացքին Մոնթարժիի մէջ և թէ Իսսի Լէ Մուլինոյի մէջ՝ երբ համայնքը իր տեղը վերադարձաւ։ Ժողովները տեղի կ՚ունենային վարձուած նախկին սրճարանի մը մէջ։ Սակայն շատ չանցած այս տեղը խլուեցաւ իրենց ձեռքէն։ Ժողովուրդը հակառակ ճամբորդութեան բոլոր անպատեհութիւններուն՝ յանձն առաւ իր պաշտամունքները կատարել Փարիզի Լիւքսէմպուրկ տաճարին յա-

րակից սրահին մէջ։ 1943*ին Իսսի Լէ Մուլինոյի մէջ շատ նպաստաւոր գնով շէնք մը գնուեցաւ ընդարձակ պարտէզով։ Նախկին հողը ծախուեցաւ։ Գոյացած դրամին վրայ աւելցան նաեւ մեր Միսիոնի Զուիցերիական մասնաճիւղէն զրկուած դրամական մեծ նուէրը եւ մեր համայնքներէն հանգանակուած գումարը։ Անկէ քաջալերուած՝ Իսսի Լէ Մուլինոյի եկեղեցին բերաւ դրամական իր ծայրայեղ զոհողութիւնն ու քրտնաթոր աշխատանքը։ Շէնքը ունի ներկայիս իր ժողովասրահը, երիցատունը եւ երիտասարդաց յարկաբաժինը։*

Տէրը այցելեց այս համայնքը 1943*ին եւ ուրիշ մի քանի առիթներով ալ։ Այս հոգեւոր շարժումներէն օգտուեցան մանաւանդ երիտասարդները։ Այսպէսով ո՛չ միայն պատերազմին պատճառած վնասները դարմանուեցան, այլ եկեղեցին ունեցաւ զգալի աճում։*

Ներկայիս հոս հայ գաղութին թիւը կը հաշուի 5000 *հոգի։ Համայնքը ունի* 300 *անձ, եկեղեցին* 80 *անդամ եւ երիտասարդաց միութիւնը* 70*։ Կիրակ. դպրոց կը յաճախեն* 75 *եւ հայերէն դասերուն՝* 50 *աշակերտ։ Պաշտամունքներուն ներկայ կ'ըլլան* 130 *հոգի։* 1949*ի մուտքը եղած է* 253000 *ֆրանք։ Եկեղեցապատկան շէնքն ու ընդարձակ հողը կ'արժէ աւելի քան երեք ու կէս միլիոն ֆրանք։*

«ԲԱՆԲԵՐ»ի խմբագրական Մարմին

Թիւ 181 ՆԿԱՐ. *Երէցներու, սարկաւագներու եւ խնամակալներու խառն ժողով, Նիւ Եորքի Հայ Աւետ. Եկեղեցի,* 1943։

Առաջին շարք ձախէն.— Տիկ. Էլիզա Գամպուրեան, Տիկին Փիբէ Մինասեան, Երուանդ Իսկեան, Ն. Հայկունի, Վեր. Ա. Ա. Պետիկեան, Փրոֆ. Ա. Կ. Կիւլպէնկեան, Ա. Վարդապետեան, Տիկ. Հ. Իսկէնտէրեան։

Բ. շարք ձախէն.— Տիկ. Վ. Յարութիւնեան, Մ. Նուրնեան, Պ. Կ. Թերզեան, Յ. Ներկարարեան, Վահան Վարդապետեան, Երուանդ Մարտիկեան, Տիրան Տէր Ղազարեան, Հայկ Լ. Ներսօ, Տիկ. Այվազեան։

Գ. շարք ձախէն.— Հերի Էֆիզեան, Ռապինսըն Քէյիշեան, Մ. Լիւլէճեան, Տիրան Մինասեան, Ճան Քէյիշեան, Հայկ Հայկունի։

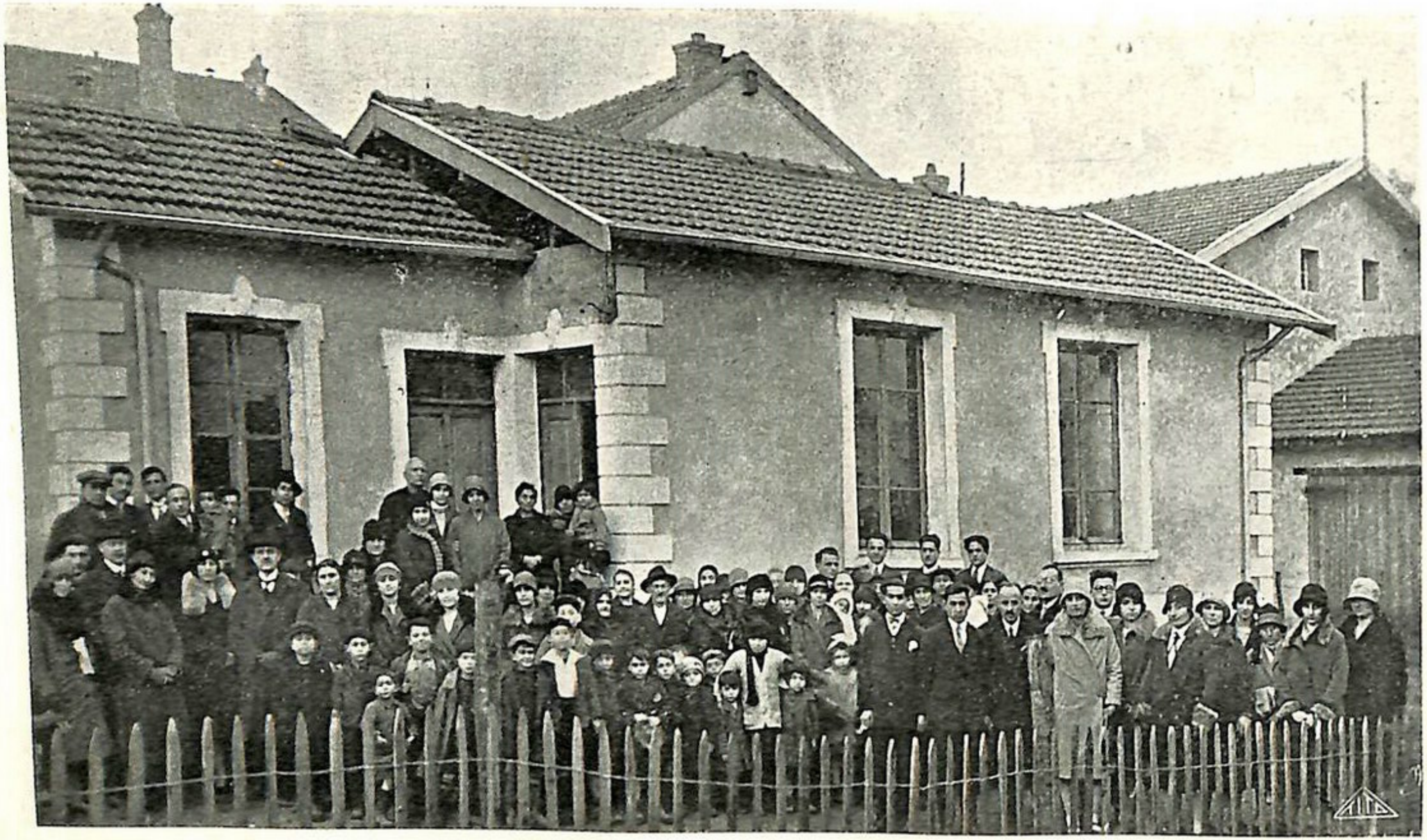

Տեսին, Հայ Աւետ. ժողովուրդը եւ մատուռը, վերջինին նուիրման առթիւ, 1929 Նկար 180

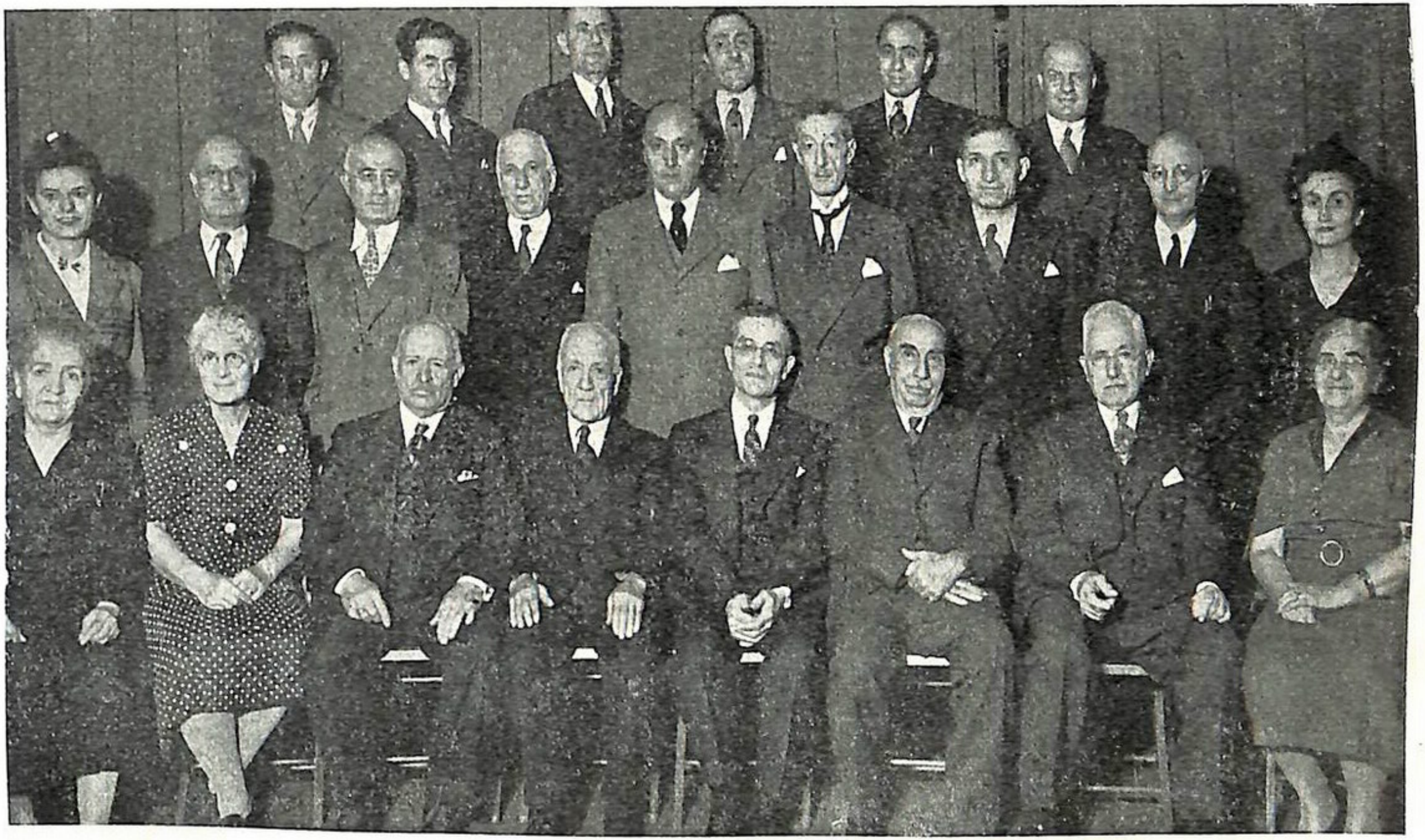

Նիւ Եորք, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի խառն ժողով

Նկար 181

Նիւ Եորք, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի երգիչ խումբ

Նկար 182

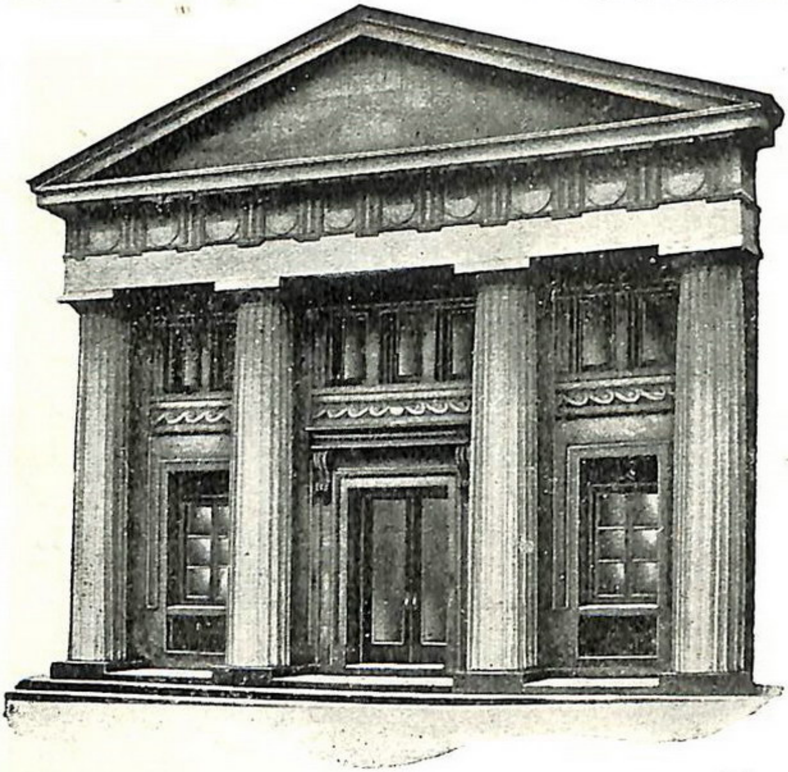

Նիւ Եօրք, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի շէնքը — Նկար 183

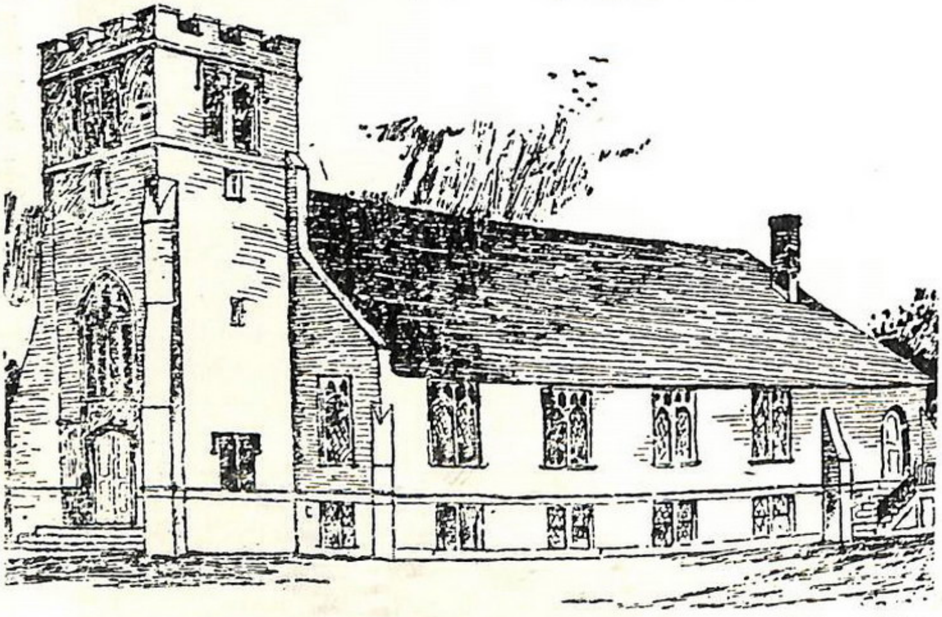

Նկար 184
Ուստր, Մէս, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի շէնքը

ԱՄԵՐԻԿԱ

Ա. ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՅ ԱՒԵՏ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳԱՑ

I. ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏ. ԵԿԵՂԵՑԻ

Վեր. Կարապետ Ներկարարեան 1881*ին կը սկսի աղօթաժողովներ վարել տուներու մէջ։ Այդ տանն Նիւ Եորք բնակող բոլոր հայերու թիւը* 50*էն պակաս եղած է։ Հայ Աւետ. Եկեղեցին պաշտօնապէս գոյութիւն կ՚առնէ* 1896*ին. հիմնադիր անդամներն են Յովհ. Անանեան, Տօքթ. Անդրանիկ Իշխանեան, Արմաւենի Իշխանեան, Մկրտիչ Մ. Զամալեան և Վեր. Հայկակ Յ. Խազոյեան։ Առաջին հաղորդութեան արարողութիւնը կը կատարուի նոյն տարուան Ապրիլ* 25*ին և այս առթիւ* 8 *նոր անդամներ կ՚ընդունուին։ Կիրակնօրեայ պաշտամունքները կը սկսին կատարել Երիցական եկեղեցիի* (Adams Memorial Presbyterian Church) *մը շէնքին երկրորդ յարկին վրայ կիրակնօրեայ դպրոցի յատկացուած սրահին մէջ, զոր կ՚արտօնուին գործածել մինչև* 1923, *Յունիս, երբ կը փոխադրուին իրենց ներկայ երկյարկանի շէնքը։ Այս վերջինը իր կահաւորումով արժած է* 145000 *տոլար։ Կարևոր նուիրատուներն եղած են.— Սարգիս Կ. Թէլֆէեան* 12542, *(բոլոր Թէլֆէեան գերդաստան* 32000), *Տիգրան Տանչեան* 10000 *և Յովհ. Մուշեղեան* 5000 *տոլար։*

Վերջին վիճակագրութիւնները չունինք. մեր ձեռքը գտնըւող տեղեկագիրներէն կը հասկնանք որ ան ունի մօտ 300 *ընտանիքներէ բաղկացեալ ժողովուրդ մը և երկու սեռէ աւելի քան* 400 *հաղորդական անդամներ։ Տարեկան ելևմուտքը, որ առաջին տարին* 400 *տոլար էր միայն, անցած է* 20000*ը։*

Պաշտօնավարած են հետևեալ հովիւները. Վեր. Հայկակ Յ. Խազոյեան 1896 *Նոյ.*—1901 *Դեկ.* 31. *Վեր. Յովհ. Պ. Կարապետեան* (John B. Grant) 1902 *Յունվ.* 1—1907 *Դեկ.* 31. *Վեր. Մանասէ Կ. Փափազեան* 1908 *Յունվ.* 5 — 1914 *Յունիս* 30. *Վեր. Անդրանիկ Ա. Պետիկեան* 1915 *Ապրիլ* 1*էն իվեր մինչև հիմա։ Սա վերջինը պաշտօնավարած է եկեղեցիիս* 54 *ուկէս տարուան պատմութեան* 36*ին միջոցին, որուն ամենէն կարևոր դէպքերը անոր ժամանակին տեղի ունեցած են։* 1916*ին եկեղեցին ինքնապահ ե-*

գած է, 1923ին սեպհական նոր շէնքի մը տիրացած է։ Ամերիկայի Հայ Աւետ. Ընկ.ի կազմութեան և անոր շարունակութեան մէջ եկեղեցին և հովիւը կարեւոր բաժին ունեցած են։ Վեր. Փափազեան 1911ին սկսած է հրատարակել եկեղեցւոյ յատուկ թերթիկը, զոր Վեր. Պետիկեան անընդհատ շարունակած է շաբաթական աւելի քան 700 օրինակ հրատարակութեամբ։ Եկեղեցին միշտ իր գործունէութիւնը ընդարձակած է. երէցներու և խնամակալներու ժողովէն և կարգ մը յանձնախումբերէ զատ Միութեան մարմիններով վարած է երիտասարդաց, Ջանիցի, Կ. դպրոցի, Արանց և Կանանց ընկերութեանց գործերը։ Քաղաքին զանազան թաղամասերուն մէջ մասնաւոր աղօթաժողովներէ զատ Ուաշինկթընի Հայթս և Նիւ Արքի մէջ (1923էն ի վեր) պարբերական բայց կանոնաւոր պաշտամունք ըրած է։ Այս բազմաթիւ գործերու համար իր ժողովուրդէն կրցած է օգնականներ գտնել։ Նիւ Արքի ճիւղին մէջ Վեր. Մ. Յ. Գնաճեան տարին մը օգնած է քառասնական թուականներուն միջոցին։ Ժողովուրդէն Յովհ. Թէլֆէեան, Մ. Ալեքսանդր, Տիկ. Ներսօ, Տիկ. Բ. Գափթանեան, ինչպէս նաեւ Վեր. Յ. Ճինիշեան և Վեր. Թիւրատեան հոգեւոր ծառայութիւն մատուցած են։ 1936ի սկիզբէն մինչև 1942 Դեկ. 19 Պատ. Նշան Պէկեան և ապա Վեր. Զաքարիա Պուտաքեան, (1947 Օգոս. 1950 Օգոս.) իբր օգնական հովիւ գործակցեր են եկեղեցիին հովիւին հետ։

2. ՈՒՍՏՐ (WORCESTER, MASS.)

Ուստրի Հայ Մարտիրոսաց Եկեղեցին կազմուած է 1901ին, թէպէտ Աւետարանական գործը սկսած է 1881ին, երբ հայ գաղութը կը բաղկանար միայն 17 անձերէ։ Ունի մօտ 300 հոգիներէ բաղկացեալ ժողովուրդ մը և 100ի մօտ անդամներ։ 1899ին կազմուած է իր Կանանց Բարեսիրական Ընկերութիւնը, որ ունի 40 անդամուհիներ։ Կը պահէ բարգաւաճ կիրակնօրեայ դպրոց մը

ԹԻՒ 186 ՆԿԱՐ. Խառն ժողով երէցներու և խնամակալներու, 1947, Միացեալ Հայ Ժողովական Գաղգութ Եկեղեցի, Թրոյ։

Նստած չորք ձախէն,— Ս. Սվազլեան, Յ. Սեւեան, Վեր. Միհրան Ռէնճիլեան, Յ. Սընրգեան:

Բ. չորք ձախէն.— Մ. Սընըրգեան, Ս. Սիմիթեան, Ե. Սիմիթեան, Բ. Սընըրգեան, Փօլ Պօյաճեան:

Գ. չորք ձախէն.— Լեւոն Մ. Լեւոնեան, Ծ. Իշխանեան, Ծ. Սընըրգեան, Լ. Ե. Լեւոնեան:

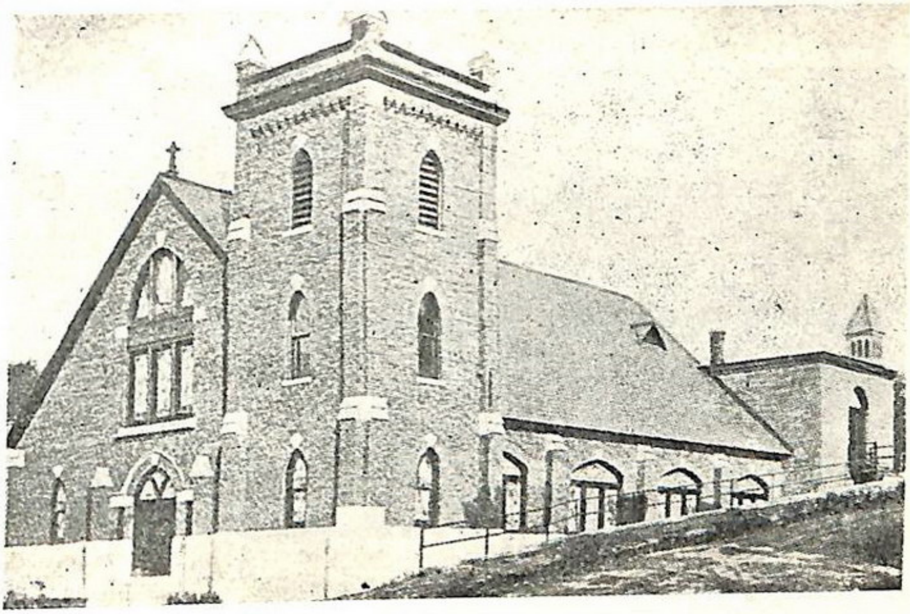

Նկար 185

Թրոյ, Գողգոթա Հայ Ժող. Եկեղեցւոյ շէնքը

Նկար 186

Թրոյ, Գողգոթա Հայ Ժող. Եկեղեցւոյ խառն ժողովը

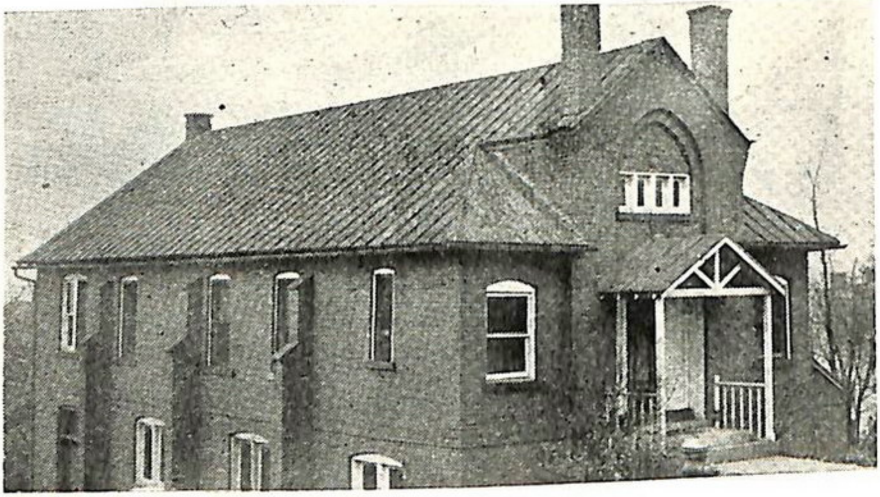

Նկար 187

Թրոյ, Գողգոթա Հայ ժող. եկեղեցիի երիցատունը

Նկար 188

Թրոյ, Գողգոթա Հայ ժող. եկեղեցիի Տիկնանց վարչութիւնը

որուն մանկապարտէզի բաժինը գոյութիւն առած է 1933ին։ Ե. Ք. Ջանից Ընկ.ը կազմուած է 1903ին։ Եկեղեցին իրմէ դուրս հոգեւոր առաքելութիւն ունի Հուայթընզվիլի մէջ ուր կանոնաւոր պաշտամունքներ կը կատարէ։ Ուստր Քաունթիի շատ մը գիւղերուն և քաղաքներուն մէջ հայերու հովուական այցելութիւններ կը տրուին։ Հոս պաշտօնավարողներու մէջ եղած են Վեր. Խաչատուր Պէննէեան, որուն ժամանակին շինուած է եկեղեցիի շէնքը որ կ'արժէ 15000 տոլար։ Աւետ. Միութեան առաջին տարեկան ժողովը հոս կատարուած է 1901ին։ Պէննէեանի յաջորդը եղած է Վեր. Կ. Մ. Մանավեան որուն օրով, 1918ին, Միութեան տարեկան ժողովի առթիւ այս եկեղեցիին մէջ հիմնուած է Ամերիկայի Հայ Աւետ. Ընկ.ը։ Մանավեանի յաջորդած է (1918 Նոյ. 1ին) Վեր. Գ. Պետրոսեան, որ երկար պաշտօնավարութիւն ունեցած է։ Ներկայ հովիւն է Վեր. Արամ Պաղտիկեան որ եկած է ծառայել 1937ին։

3. ԹՐՕՅ (TROY, N. Y.)

Իննսունական թուականներուն Թրոյ գտնուող կարգ մը Աւետարանական հայեր Վեր. Իգնատիոսեանը (Ignatius) կը հրաւիրեն իրենց տուներուն՝ հոգեւոր ժողովներ սարքելու համար։ Այս է ըսկզբնաւորութիւնը եկեղեցիիս գոյութեան։ Երբ հայերու թիւը կը շատնայ Իգնատիոսեան Ամերիկայի Ժողովական Եկեղեցիի Ներքին Առաքելութեան կը դիմէ որպէս զի իրենց օգնէ եկեղեցին կազմակերպելու համար։ Թրոյ Երիցականներու դաշտը ըլլալուն համար այս դիմումը կը մերժուի։ Վեր. Եագուպեան Երիցական Եկեղեցիի հետ կապ կը հաստատէ, և կը յաջողի եկեղեցին կազմել իբր Երիցական յարանուանութեան մէկ անդամը, 1906 Ապրիլին՝ 46 հաղորդական անդամներով։ Շատ չանցած, 1907—1908ի միջոցին կը շինուի նաև եկեղեցական շէնքը, 5500 տոլար ծախքով։ Նուիրման հանդէսը կը կատարուի 1909ին։ Կարճ ատեն մը յետոյ պառակտում մը ծայր կուտայ. Ժողովական յարանուանութեան հաւատարիմ մնալ փափաքող անդամներ կը զատուին և Մեթոտա-

---

Թիւ. 188 ՆԿԱՐ. Տիկնանց Վարչութիւն, Միացեալ Հայ Ժողովական Գողգոթա Եկեղեցի, 1946, Թրոյ։

Նստող շարք ձախէն.— Տիկ. Մ. Տէրեան, Տիկ. Վ. Բէնեկլեան, Տիկ. Պ. Պօսնոյեան։

Կանգնող շարք ձախէն.— Տիկ. Մ. Պօյաճեան, Տիկ. Ջ. Գալայճեան, Տիկ. Յ. Յակոբեան, Տիկ. Ե. Ագլլըեան, Տիկ. Վ. Պետրոսեան։

կան եկեղեցիի մը մէջ զատ պաշտամունքներ կը կատարեն։ Վեր. Եագուպեան կը հրաժարի։ Երիցական եկեղեցին թէպէտ հովիւէ զուրկ բայց Վերք. Ճինանեանի, Փանոսեանի, Մումճեանի, Փափազեանի այցելութիւններովը չափով մը կը մխիթարուի։ Վեր. Մումճեան երեք տարի կը ծառայէ այս եկեղեցիին։ Վերջապէս 1918 Մայիս 19ին Վեր. Սարգիս Ալպարեան իբր պաշտօնական հովիւ կը սկսի գործել հոս և կը շարունակէ մինչև 1920։ Միւս կողմէն Ժողովական հատուածը իբր անջատ եկեղեցի իր գոյութիւնը կը շարունակէ Վեր. Քըրեանի իբր հովիւ առաջնորդութեան տակ։ 1912 Փետր. 27ին Վեր. Մ. Թ. Գալաճեան իբր հովիւ կը յաջորդէ Քըրեանի։ Իր օրով կը շինուի Ժողովական եկեղեցիի չէնքը, ուր 1917 Յունուար 7ին կը կատարուի առաջին պաշտամունքը։ Գալաճեանի հրաժարումէն ետքը Վեր. Բիւզանդ Ս. Լեւոնեան երկու տարի իբր հովիւ կը պաշտօնավարէ եկեղեցիիս մէջ։ Լեւոնեանի մեծագոյն ծառայութիւնը կ՚ըլլայ երկու պառակտեալ ճիւղերու դարձեալ մէկ եկեղեցիի մէջ միացումին համար իր յաջող ձեռնարկը. գործակցութեան և միացման փորձերը արդէն յաճախ կատարուած էին։ 1919 Սեպտ. 21ին առաջին միացեալ պաշտամունքը կը կատարուի Ժողովական հատուածի եկեղեցիին մէջ։ Միացեալ եկեղեցին պաշտօնապէս ծնած կը հռչակուի 1920 Օգոստ. 1ին։ Վեր. Ս. Ալպարեան և Վեր. Բ. Լեւոնեան կը հրաժարին որպէս զի նոր եկեղեցին ազատօրէն նոր հովիւ մը ընտրէ։ Նոր կազմակերպութիւնը կը կոչուի Միացեալ Հայ Ժողովական Գողգոթա եկեղեցի։ Ժողովական հատուածի չէնքը պաշտամունքներու և Երիցականինը իբր երիտասարդ ընկերութեան կը յատկացուի։ Իբր հոգևոր պաշտօնեայ ծառայելու կը հրաւիրուի Պատ. Սամուէլ Րէճէպեան, որ Միացեալ Եկեղեցիի իբր հոգևոր հովիւ կը ձեռնադրուի 1926 Հոկտ. 23ին։ Յաջորդ գործիչն է Պատ. Եփրեմ Ճանազեան (1927—1941), որ 1929ին հովիւ կը ձեռնադրուի։ Ներկայ հովիւն է Վեր. Միհրան Մ. Րէնճիլեան որ 1941 Նոյ. 1ին

ԹԻՒ 189 ՆԿԱՐ. *Երգչախումբ*, 1946, *Միացեալ Հայ Ժողովական Գողգոթա Եկեղեցի, Թրոյ։*

Առջևի շարք ձախէն.— Օրդ. Մ. Պետրոսեան, Վ. Եսայեան, Մ. Մխիթարեան, Պ. Յակոբեան, Ն. Պարտիզպանեան, Ռ. Միսիրեան, Ր. Տոլապ։

Ետևի շարք ձախէն.— Օրդ. Ա. Կազէլեան, Ե. Գայանանեան, Ր. Յակոբեան, Աննա Րէննիլեան, Ա. Սրնրգնեան (խմբավար), Տորոթի Մխիթարեան, Ֆրանսիս Սրնրգնեան, Գլարա Թուլանեան, Աննա Ուկանեան, Յ. Միսիրեան։

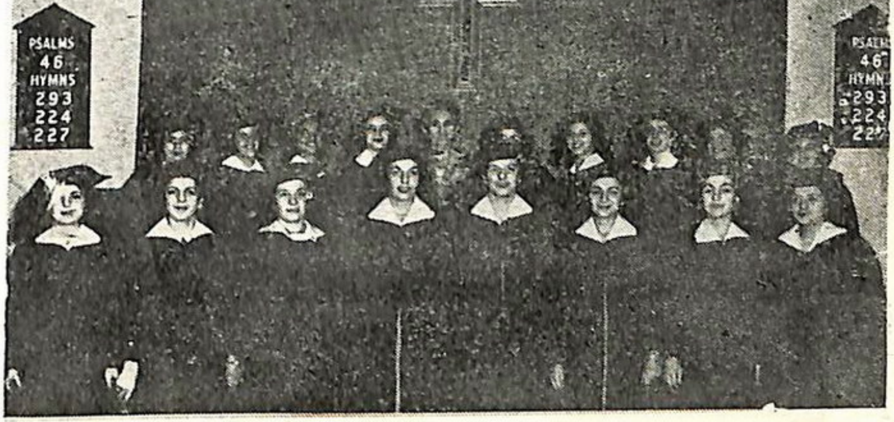

Նկար 189

Թրոյ, Հայ Գողգոթա Ժող. Եկեղեցիի երգիչ խումբը

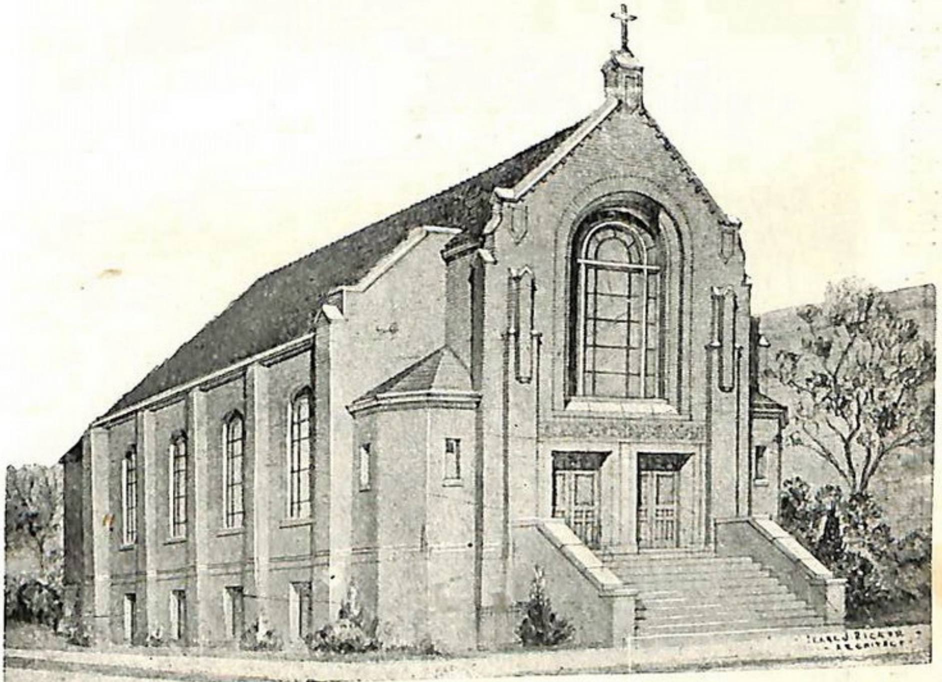

Նկար 190

Ուէսթ Նիւ Եորք, Հայ Երիցական Եկեղեցիի շէնքը

Ուեսթ Նիւ Եորք, Հայ Երիցական եկեղեցիի ժողովուրդը

Նկար 191

Ուէսթ Նիւ Եորք, Հայ Երիցական եկեղեցիի կանանց օժանդակ բնկ. Նկար 192

Նկար 193

Փեթրսըն, Հայ Երիցական համայնք

սկսած էր պաշտօնավարել։ Եկեղեցին ունի (1933ի վիճակագրութեան համեմատ) իր ժողովուրդ 235 անձեր և 101 հաղորդական անդամներ։

4. ՈՒԷՍԹ ՆԻՒ ԵՈՐՔ (WEST NEW YORK, N. Y.)

Ուէսթ Նիւ Եորքի Հայ Երիցական Եկեղեցին կազմակերպուած է 1899, Դեկտ.ին։ Ներկայ եկեղեցական շէնքը 1928ին կառուցուած է Վեր. Արսէն Կէօրկիւզեանի օրով և ջանքերով։ Կէօրկիւզեան աւելի քան տասը տարիներ (1925 Օգոստ. 1—1935) ծառայած է հոս։ Իրմէ ետքը պաշտօնավարած է Վեր. Ա. Երամեան (1937—1942)։ Ներկայ հովիւն է Վեր. Սոկրատ Մխիթար, որ իր պաշտօնին սկսած էր 1942ին։ Ժողովուրդին թիւն է 225, հաղորդական անդամներունը՝ 94։ Կիրակնօրեայ դպրոցի մէջ արձանագրուած են 52 աշակերտներ։ Ե. Ք. Ջանից Ընկերութիւնը՝ որ 1909ին կազմուած է՝ ունի 20 անդամներ, Կանանց Օժանդակ Ընկերութիւնը (կազմուած 1914ին) 52, երգչախումբը՝ 18։ Օր. Գլադիս Հէքիմեան կը ծառայէ իբր խմբավար և դաշնակահար։ Մեներգիչներն են Տիկ. Զեփիւռ Թաթարեան և Պր. Խաչիկ Ալպերեան։ Եկեղեցիին տարեկան եկամուտքն է 3500 տոլար։ Եկեղեցական շէնքը կ'արժէ 50000 տոլար։ Մօտ ատենէն կը յուսան տիրանալ նաև երիցատունի մը։

5. ՓԷԹՐՍԸՆ (PATERSON, N. J.)

Փէթըրսընի Հայ Երիցական ժողովուրդը կը բաղկանայ մօտ 150 անձերէ որոնց մէկ երրորդը եկեղեցիի անդամներ են։ Աւետարանական գործը թէպէտ 1899ին կազմակերպելով վիճակ մը ստացած է արդէն, բայց անկախ եկեղեցի մը չի կազմուիր. Ուէսթ Նիւ Եորքի Հայ Երիցական եկեղեցիի հովիւը կը ծառայէ նաև այս համայնքին։ Ունի սեպհական եկեղեցիի շէնքը։ Կազմուած է (1915) Տիկնանց Եկեղեցասիրաց Միութիւն մը 15-20 անդամուհիներով, ինչպէս նաև Ե. Ք. Ջանից Ընկերակցութիւն մը 1931ին, երկուսեռէ 20—25 անդամներով։

6. ՍԷՅԼԻՄ ՏԻՓՈՅ (SALEM DEPOT, N. H.)

Քաղաքին մէջ և անոր շուրջը հայութեան թիւն է 300, որուն կէսը Աւետարանական։ Եկեղեցին կազմուած է 1912ին, իսկ շէնքը կառուցուած Վեր. Գ. Պետրոսեանի օրով և արժած է 4500 տոլար։ Ունի նաև Երիցատուն մը, որ Վեր. Եփրեմ Ճանազեանի պաշտօնավարութեան միջոցին շինուած է 5500 տոլար ծախքով։ Վերայիշեալ հովիւներէն զատ պաշտօնավարած է նաև Վեր. Սոկ-

բաս Մխիթար 1927—1942ի միջոցին։ Անմիջապէս յաջորդն է Վեր. Արսէն Կէօրկիզեան, որ մինչեւ հիմա կը շարունակէ ծառայել այս փոքր բայց կորովի եկեղեցիին։ Ժողովուրդին մէկ չորրորդը իբր հաղորդական կ՚անդամակցի եկեղեցւոյ։ Պահած է հայերէնի դասընթացքներ նոր սերունդի համար։ Եկեղեցին կը շարունակէ տակաւին պահել հայերէնը իբր պաշտօնական լեզու։ Ունի յաջող Կիր. դպրոց մը, Ե. Ք. Ջանից Ընկերութիւն մը մօտ 40 անդամներով՝ 1927էն ի վեր, կանանց Օժանդակ Միութիւն մը 1927էն ի վեր՝ 30 անդամուհիներով։

7. ՊՈՍԴՈՆ՝ ԿԻԼԻԿԵԱՆ ՀԱՅ ԺՈՂ. ԵԿԵՂԵՑԻ

Պոստոնի Աւետարանական հայերու թիւը Թուրքիայէ մանաւանդ Կիլիկիայէ նորեկներով կը շատնայ։ Ժողովուրդին թրքախօս տարրը իրենց հասկցած լեզուով 1918էն սկսեալ զատ պաշտամունքներ կ՚ունենայ՝ ամէն Կիրակի կէսօրէ ետքը ժամը երկուք ու կէսին՝ Ժողովական Եկեղեցիի մը շէնքին մէջ (Showmont Congregational Church)։ *1910էն — 11ին իբր առաջին վճարեալ քարոզիչ կը գործէ Պատ. Սարգիս Ենովքեան, որուն յաջորդելով Վեր. Աւետիս Պուլկուրճեան երկու տարի ձրիաբար կը ծառայէ եկեղեցիին։ 1914—1917ին հոգեւոր հովիւ է Վեր. Սարգիս Ալպարեան, որուն ջանքերուն շնորհիւ Պոստոնի Կիլիկեան Հայ Ժողովական Եկեղեցին* (The Cilician Armenian Congregational Church of Boston) *կը կազմուի 1915, Յունիս 10ին։ 1917 — 1920, եկեղեցին զուրկ է պաշտօնական հովիւէ։ 1920 — 1935, Պատ. Արամ*

ԹԻԻ 194 ՆԿԱՐ. *Խառն Ժողով (Հոգաբարձութիւն, Խնամակալութիւն և Սարկաւագներ), Ուէսթ Նիւ Եորքի Հայ Երիցական Եկեղեցի։*

Առջեւի շարք ձախէն.— Տիկ. Ա. Մասեճիկեան (ատենադպիր), Տիկ. Ա. Համալեան, Տիկ. Աննա Չալըմեան, Տիկ. Աննա Շամմասեան։

Բ. շարք ձախէն.— Ներսէս Մ. Պչագճեան (N. Bechak), Գ. Պ. Չանկալեան, Տ. Թիւրքլիեան, Կարապետ Թէօճնէլեան։

Գ. շարք ձախէն.— Տոքթ. Ճ. Յ. Հէքիմեան՝ Ատենապետ Խնամակալութեան, Մ. Կուլեան, Ս. Հէքիմեան՝ Ատենապետ Հոգաբարձութեան, Մ. Աբովեան։

Դ. շարք ձախէն.— Վեր. Սոկրատ Մ. Մխիթար, Ճ. Ջաքարեան, Գ. Գպուշ, Տոքթ. Գ. Յ. Մովսեսեան՝ Ատենադպիր Խնամակալութեան, Ճան Չալըմեան։

Նկար 194

Ուեսթ Նիւ Եորք, Հայ Երիցական եկեղեցիի խառն ժողով

Նկար 195

Ուեսթ Նիւ Եորք, Հայ Երիցական եկեղեցիի երգիչ խումբը

Նկար 196

Ուէսթ Նիւ Եորք, Մանկանց Կիր. Դպրոց

Նկար 197

Սէյլիմ Տիփոյ, Արարատ Հայց. Ժողովական Եկեղեցիի շէնքը

Պալաթիկեան կը պաշտօնավարէ, որ 1921ին եկեղեցիի մէջ կը ձեռնադրուի իբր հոգեւոր հովիւ։ Այս միջոցին գործը շատ ընդարձակուած ըլլալով Պոսդոն քաղաքի Միսիոնարական Ընկերութեան կողմէ կը ղրկուի Օր. Լուսիա Միքայէլեան հոգեւոր գործին մէջ օգնելու։ Պալաթիկեանի կը յաջորդէ Վեր. Սամուէլ Հալլաճեան (1935—1939), որուն պաշտօնավարութեան միջոցին, 1936ին, Ուօթըր Թաունի մէջ գետին մը կը գնուի վրան եկեղեցական շէնքը կառուցանելու համար։ 1937ին եկեղեցին նոր անունով մը (The Cilician Arm. Memorial Church of Boston) պաշտօնապէս կը ճանչցուի (incorporated)։ Վեր. Յակոբ Ջագմագճեան, որ 1939ի աշունը իբր ուսանող Ամերիկա եկած էր, իբր քարոզիչ տարի մը կը ծառայէ։ 1941ին Վեր. Ե. Ծանողեան կը ստանձնէ հովուական պաշտօնը։ Նոր հովիւը մեծ ճիգ կը թափէ քաղաքէ քաղաք շըրջելով եկեղեցական շէնքի դրամը հանգանակելու համար։ 1947—49ի միջոցին իբր հովիւ կը ծառայէ Վեր. Ե. Տ. Մկրտիչեան, որմէ ետքը նոյն պաշտօնը մի քանի ամսուան համար կը կատարէ Վեր. Միհրան Քէօրօղլուեան։ Ներկայ հոգ. հովիւն է Վեր. Երուանդ Յ. Հատիտեան որուն անխոնջ ջանքերուն շնորհիւ 90 000 տոլարնոց եկեղեցական շէնքը գրեթէ աւարտած է։

Եկեղեցիիս ժողովուրդին թիւն է 375, որուն 97ը հաղորդական անդամ։ Արձանագրուողներու թիւն է՝ 45 Կիր. Դպրոցի մէջ, 41 Ք. Ջանից Ընկ.ի մէջ, 25 Կանանց Օժանդակ Ընկ.ի մէջ, 60 Տիկնանց Բարեսիրական Ընկ.ի մէջ։

8. ՊՈՍԴՈՆ՝ ԱՌԱՋԻՆ (CAMBRIDGE, MASS.)

Պոսդոն Հայ Աւետարանականութեան երկրորդ կարեւոր կեդրոնն է Ամերիկայի Արեւելեան նահանգներուն մէջ։ Հայ գաղութը կազմուած է առաւելապէս 1895—96ի դէպքերէն ետքը հոս ապաստանող հայերով։ Աւետարանականները նախ տուներու մէջ կ'ըսկսին աղօթաժողովներ ունենալ։ Երբ յաճախողներու թիւը կը շատնայ պաշտամունքները կանոնաւոր կերպով 1903էն սկսեալ կը շարունակեն «Ժողովական Տուն»ի «Պանդխտաց Սրահ»ին մէջ (Congregational House Pilgrim Hall) Պատ. Կարապետ Աստրեանի առաջնորդութեամբ։

Առաջին Հայ Աւետ. Եկեղեցին հոս այս շէնքին մէջ կազմըւած է 1908 Յուլիս 5ին։ Երկար ատեն սեպհական շէնքէ զուրկ մնացած է, բայց 1929ին տիրացած՝ իր ներկայ գեղեցիկ տաճարին Վեր. Սամուէլ Յ. Հալլաճեանի ջանքերուն շնորհիւ։ Շէնքը գնուած է 70000 տոլարի։ Վեր. Ս. Հալլաճեան պաշտօնավա-

րած է 1926—1939ի միջոցին։ Ներկայ հոգեւոր հովիւն է Վեր. Եուհաննա Տ. Մկրտիչեան որ կը պաշտօնավարէ 1949էն ի վեր։ Ժողովուրդը կը բաղկանայ մօտ 750 անձերէ որուն մէկ հինգերորդը հաղորդական անդամ։ Ունի լաւ կազմակերպուած Տիկնաց Բարեսիրական Ընկերութիւն մը 1903 թուականէն ի վեր, Ք. Ջանից Ընկերութիւն մը և կիրակնօրեայ դպրոց մը՝ ուրիշ յանձնախումբերէ և մարմիններէ զատ։

9. ՏԻԹՐՈՅԹ (DETROIT, MICH.)

Տիթրոյթ ճարտարարուեստական կեդրոն մ՚ըլլալով մեծ թիւով գաղթականներու համար գործ հայթայթած է։ Հայ գաղութը բաւական ստուարաթիւ է։ Աւետարանական ընտանիքները 200է աւելի են։ Ասոնք կանուխէն թէեւ հոգեւոր կանոնաւոր պաշտամունքներ ունեցած են, բայց իբր եկեղեցի հազիւ 1920ին կազմըւած են և «Տիթրոյթի Հայ Ժողովական Եկեղեցի» անունով 1923ին ճանչցուած են պաշտօնապէս (Incorporated)։ Երկար ատեն իբր հոգեւոր հովիւ հոս պաշտօնավարած է Վեր. Ե. Խ. Ռշտունի, որուն ջանքերուն շնորհիւ եկեղեցին 1925ին տիրացած է իր սեփական շէնքին, որ յարակից երիցատունով արժած է 45000 տոլար։ Հաղորդական անդամներուն թիւը 100է աւելի է։ Ապա Վեր. Յ. Ա. Քառթօղեան երկար տարիներ, 1932—1944, հովուած է եկեղեցիս։ Ներկայ հովիւն է Վեր. Եդուարդ Ս. Թովմասեան, որ 1947 Սեպ. 1էն ի վեր կը պաշտօնավարէ։ Եկեղեցիս ունի մօտ 40 անդամուհիներով Կանանց Օժանդակ Ընկերութիւն մը, և Ե. Ք. Ջանից Ընկերութիւն մը գրեթէ նոյնքան անդամներով, երկուքն ալ հիմնուած 1924ին։ Սկիզբէն ի վեր ունեցած է մեծ կիրակնօրեայ դպրոց մը։

10. ՖԻԼԱՏԵԼՖԻԱ (PHILADELPHIA, PA.)

Հոգեւոր գործը հոս թէպէտ բաւական կանուխէն սկսած է բայց եկեղեցին հազիւ 1929ին կազմուած է։ Ֆիլատելֆիոյ Հայ Նահատակաց Աւետ. Եկեղեցիին մէջ երկար տարիներ պաշտօնավարած է Վեր. Բիւզանդ Ս. Լեւոնեան որուն ջանքերուն շնորհիւ 1924ին շինուած է 50000 տոլար արժէքով իր սեփական շէնքը և 1928ին ալ 12000 տոլար արժող երիցատունը։ 1930 Սեպ.ին Լեւոնեանի իբր հովիւ կը յաջորդէ Յ. Մ. Տէփոյեան։ 1939—1948ի միջոցին կը պաշտօնավարէ Վեր. Սամուէլ Րէճէպեան։ Ներկայ հովիւն է Վեր. Տոքթ. Տիգրան Ե. Քասունի, որ իր պաշտօնին սկսած է 1949, Սեպ.ին։ Եկեղեցին ունեցած է մօտ 650 անձերէ բաղկացեալ ժողովուրդ մը, որուն մէկ երրորդը հաղորդական անդամ։ Եկե-

ղեցին ինքնապահ է։ Ունի Կանանց Օժանդակ Ընկերութիւն մը կազմուած 1920ին, Երիտ. Քրիստ. Ընկերութիւն մը նոյնպէս կազմուած 1920ին, ինչպէս նաև լաւ կազմակերպուած կիր. դըպրոց մը և Այրերու Եղբայրակցութիւն մը։

11. ՇԻԳԱԿՕ (CHICAGO, ILLINOIS)

Շիգակոյի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի սկզբնաւորութեան, կազմութեան և շարունակութեան մէջ մեծագոյն բաժինը կատարած է Տէր Կարապետ Թ. Փաշման։ 1901ին ան սենեակ մը վարձելով սկսած է հայ գաղթականներուն ամիսը անգամ մը ապա երկու անգամ քարոզել։ 1905ին Կ. Փաշման կը հրաւիրէ Վեր. Խ. Պէնէեանը ամէն Կիրակի Ս. Լուքէն գալով քարոզելու։ 1908ին նոյն գործը կը շարունակէ Ա. Երէցեան, աստուածաբանական ուսանող մը։ Եկեղեցին 44 անդամներով կը կազմուի 1916 Փետր. 20ին, և նոյն տարին անոր իբր առաջին հովիւը Տ. Տիքրճեան կը սկսի պաշտօնավարել։ Ապա տարի մը իբր քարոզիչ կը ծառայէ Վեր. Մ. Այճեան։ Կ. Փաշման դարձեալ կը գրաւէ բեմը, միրթ օգնութիւնը ընդունելով Մանուկ Նորհատի։ Վեր. Ա. Հիւսեան 1921ին կը ստանձնէ եկեղեցիիս հովուական պաշտօնը, որմէ երկար ատեն զուրկ մնացած էր ան։ Հիւսեան կը հիմնէ Ք. Ջանից Ընկերութիւնը, Կանանց Օժանդակ Միութիւնը։ Եօթը տարի ետքը անոր կը յաջորդէ Վեր. Համբարձում Աշճեան. բայց 1934ին իր հիւանդութեան պատճառաւ կը հրաժարի։ Վեր. Ա. Մ. Տարագճեան իբր հովիւ կը ծառայէ 1934—1947ի միջոցին։ 1943ին Տէր Ծ. Պէզազեան շէնք մը գնելով կը նուիրէ եկեղեցիին իբր աղօթավայր գործածելու համար։ Ներկայ հովիւն է Վեր. Յարութիւն Մըրլեան որ 1947 Փետրուարէն ի վեր կը պաշտօնավարէ։ 1948ին Տէր Նազարէթ Պարսամեանի ջանքերուն շնորհիւ եկեղեցիի շէնքը և երիցատունը կը բարեփոխուին։ Եկեղեցին թէպէտ աստիճանաբար աճող բայց միշտ փոքրաթիւ համայնք մ'ունեցած է, մօտ 150 անձեր որուն մէկ չորրորդը հաղորդական անդամներ։ Յիշեալ կազմակերպութիւններէն զատ հինգ դասարաններէ բաղկացեալ բարգաւաճ կիրակնօրեայ դպրոց մ'ունի։

ԹԻՒ 198 ՆԿԱՐ. *Խնամակալութիւն Արարատ Հայց. Ժողովական Եկեղեցւոյ, Սէյլըմ Տիփոյ՝ Նիւ Հէմշիր։*

Ձախէն աջ.— Միհրան Վարդանեան, Ռոյբըր Վարդանեան՝ գանձապահ, Յակոբ Խաչատուրեան՝ Ատենապետ, Վեր. Արսէն Ա. Կէօրկիւզեան, Լեւոն Դանիէլեան՝ Ատենադպիր, Խաչատուր Աւետիսեան։

ԹԻՒ 199 ՆԿԱՐ. *Հոգաբարձութիւն Եկեղեցւոյ, Սէյլըմ Տիփոյ։*

Ձախէն աջ.— Սուրէն Տօնապետեան, Կարապետ Մարքոսեան՝ Սարկաւագ, Վեր. Ա. Ա. Կէօրկիւզեան՝ հոգեւոր հովիւ, Սամուէլ Վարդանեան՝ Ատենադպիր, Աւետիս Աւետիսեան։ Բացակայ է Սարկաւագ՝ Ոսկան Ժամկոչեան։

ԹԻՒ 200 ՆԿԱՐ. *Ջանից Վարչութիւն, Սէյլըմ Տիփոյ։*

Ձախէն աջ.— Չարլզ Համբոյեան՝ գանձապահ, Օր. Մէրի Դանիէլեան, Օր. Հելէն Վարդանեան՝ Ա.դպիր, Մինաս Դանիէլեան՝ Ատենապետ։ Բացակայ է փոխ ատենապետ՝ Արամ Տեմիրճեան։

ԹԻՒ 201 ՆԿԱՐ. *Վարչ[ու]թն. կանանց Օժանդակի Սէյլըմ Տիփոյ։*

Ձախէն աջ.— Տիկնայք Էլիզաբէթ Դանիէլեան՝ Ա. դպիր, Պայծառ Վարդանեան՝ գանձապահ, Ծիածան Վարդանեան, Մէյրի Վարդանեան, Էննի Կէօրկիւզեան, Վերոնիգա Կարապետեան՝ Ա.պետ։

ԹԻՒ 202 ՆԿԱՐ. *Վարչութիւն* Mr. and Mrs. Fellowship *կազմակերպութեան, Արարատ Հայց. Ժող. Եկեղ. Սէյլըմ Տիփոյ։*

Ձախէն աջ.— Գառնիկ Խաչատուրեան՝ Ատենապետ, Նշան Կարապետեան՝ Ատենադպիր, Ճորճ Խաչատուրեան, Հենրի Վարդանեան փոխ-Ատենապետ, Դանիէլ Տօնապետեան՝ գանձապահ։

ԹԻՒ 203 ՆԿԱՐ. *Հոգաբարձութիւն Առաջին Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ, Պոստըն։*

Նստող շարք ձախէն.— Սուրէն Ահարոնեան՝ փոխ-Ատենապետ, Վեր. Յովհաննէս Տ. Մկրտիչեան՝ հոգ. հովիւ, Վահան Մանուկեան՝ Ատենապետ։

Կանգնող շարք ձախէն.— Արսէն Պուճիգանեան փոխ-Ատենադպիր, Լեւոն Ահարոնեան՝ Ատենադպիր, Մայրըն Գոնցազեան՝ գանձապահ, Արմէն Տողանեան։

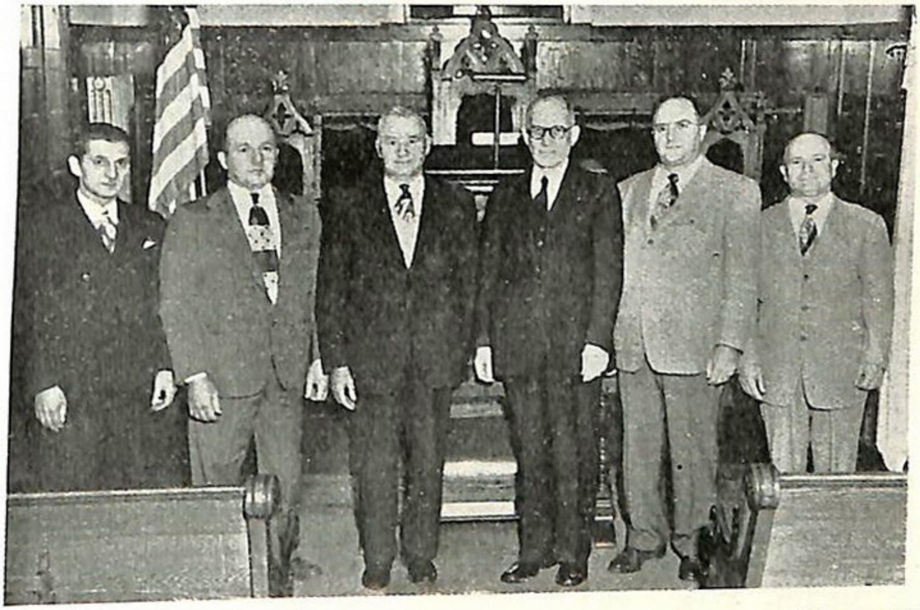

Նկար 198

Սէյլմ Տիփոյ, Արարատ Հայց. Ժող. Եկեղեցւոյ խնամակալ ժողով

Նկար 199

Արարատ Հայց. Ժող. Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւն

Նկար 200

Սէյլըմ Տիփոյ, Արարատ Հայց. Ժող. Եկեղեցւոյ Ե.Բ. Ջանից վարչութ.

Նկար 201

Սէյլըմ Տիփոյ, Արարատ Հայց. Ժող. Եկեղեցւոյ
Կանանց Օժանդակ Ընկ.ի վարչութիւն

Նկար 202

Սեյլիմ Տիփոյ, Արարատ Հայց. Ժող. Եկեղեցիի
Մր. եւ Միսիս, Ֆելոշիփի վարչութիւն

Նկար 203

Պոսդոն, Ա. Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Հոգաբարձութիւն

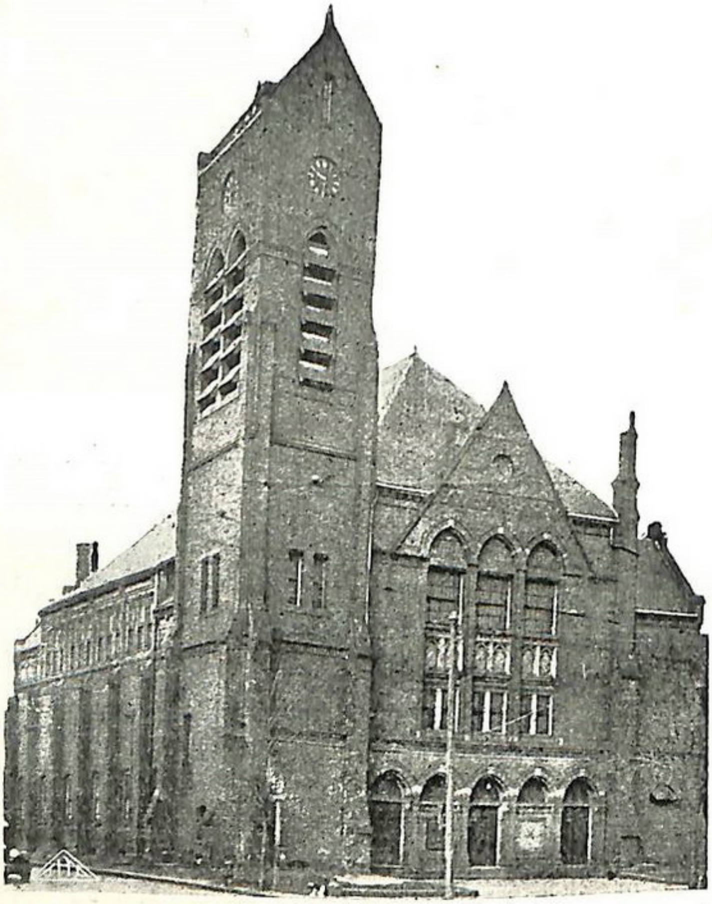

Նկար 204

Պոսդոն, Ս. Հայ Աւետ. Եկեղեցիի շէնքը

Նկար 205

Տիթրոյթ, Հայ ժող· Եկեղեցիի շէնքը

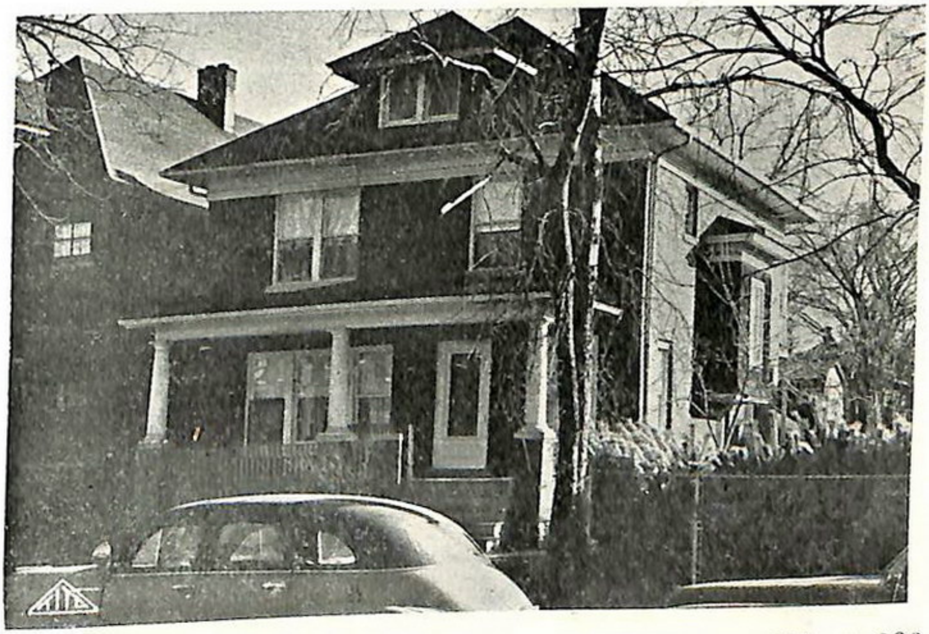

Նկար 206

Տիթրոյթ, Հայ ժող· Եկեղեցիի երիցատուն

Նկար 207

Տիթրոյթ, Հայ. ժող. Եկեղեցիի խառն ժողով

Տիթրոյթ, Հայ ժող. Եկեղեցիի Գ. Ջանից Ընկ. Նկար 208

Նկ 209

Փրավիտէնս, Եփրատ եկեղեցիի շէնքը

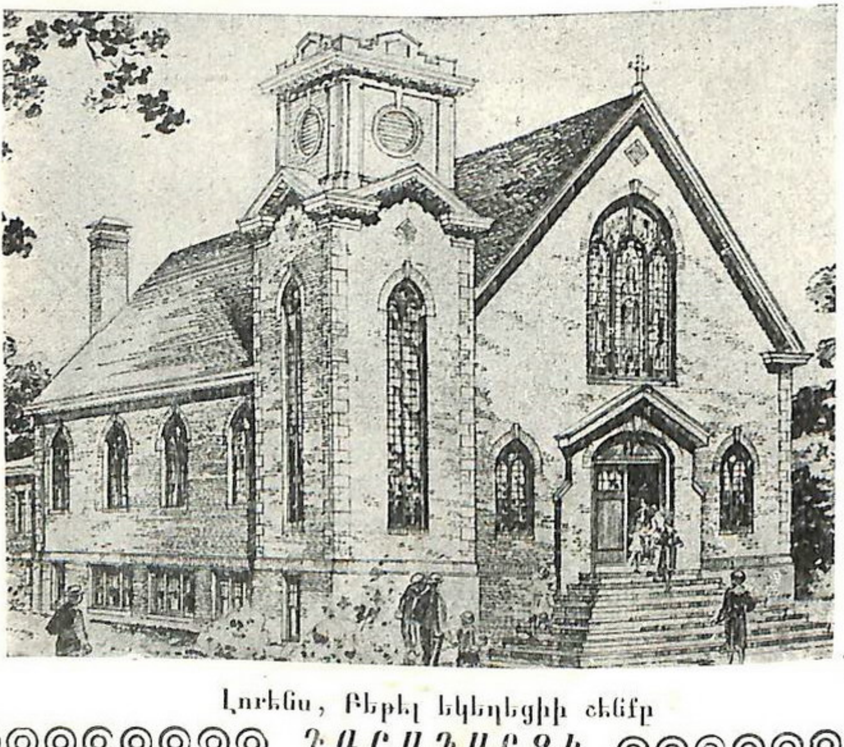

Ն 210

Լօրէնս, Բեթէլ եկեղեցիի շէնքը

12. ՈՒԷՍԹ ՓՈՒԼՄԸՆ (WEST PULLMAN, ILLINOIS)

Շիգակոյի հարաւը 20 մղոն հեռաւորութեամբ այս արուարձանին մէջ տարիներէ ի վեր յառաջ կը տարուի Աւետարանական գործը, որ կազմակերպեալ ձեւ առած է 1925ին, երբ մէկ ճիւղը Շիգակոյի Հայ Աւետ. Եկեղեցիի։ Նոյն տարին դարձեալ Կ. Փուշմանի ջանքերուն շնորհիւ այս փոքր եկեղեցին ութ անդամներով գոյութիւն առած է։ Այդ թուականէն սկսեալ Շիգակոյի հոգեւոր հովիւը ամէն կիրակի հոս այցելելով պաշտամունքները կատարած և քարոզած է։ Իբր աղօթավայր գործածած են Ամերիկեան Ժողովրդական Եկեղեցին (Stewart Ridge Community Church) *շէնքը։ Ժողովուրդին թիւը 50ի մօտ է, որուն մէկ չորրորդը հաղորդական անդամ։*

Թիւ 211 ՆԿԱՐ. *Նահատակաց Հայ Աւետ. Եկեղեցիի Խառն Ժողով, Ֆիլատելֆիա։*

Նստող չորք ձախէն.— Հ. Գասպարեան, Տիկ. Ե. Մեսնեան, Ս. Գրիգորեան, Վեր. Տոքթ. Տ. Քասունի՝ հոգ. հովիւ, Բ. Պալըգնեան, Տիկ. Մ. Տեմիրնեան, Տիկ. Ա. Մայիսեան։

Կայնող չորք ձախէն.— Ս. Ճերրահեան, Հ. Գրիգորեան, Ս. Սարանեան, Տոքթ. Հ. Մեսնեան, Փ. Տաղտիկեան, Ն. Անտրոյեան, Մ. Տաղտիկեան, Ճ. Նուսխենեան, Յ. Սրապիոնեան։

Թիւ 213 ՆԿԱՐ. *Ամերիկայի Արեւելեան Հայ Աւետ. Եկեղեցիներու Միութեան 1917ին Նիւ Եորք գումարուած ժողովին անդամները, լուսանկարուած Վան Գորթլէնտ հանրային պարտէզին մէջ։*

Առջեւը ձախին վրայ ընկողմանած երիտասարդն է Վեր. Ա. Ա. Պետիկեան *Նիւ Եորքի եկեղեցիին հովիւը, որուն ծունկին վըրայ նստած մանուկն է* Ռոպերթ Թէլֆեան։

Ա. չորք ձախէն.— Նշան Մերձանեան, Տ. Սիրականեան, Տիրատուր Տիքինեան, Վ. Գավալնեան, Տիկ. Լ. Գոնտուրանեան, Տիկ. Տ. Ա. Տիքինեան՝ *ճերմակ հագած։*

Բ. չորք ձախէն.— Օր. Մարի Պաշեան (Տիկ. Ա. Ա. Պետիկեան), Ալպերդ Կ. Թէլֆեան, Յովհ. Մուշեղեան, Օր. Մարգարիտ Տալգրանեան, Սալըսեան, Վեր. Ճ. Բ. Սվազլեան (ոտքի վրայ), Փօլ Իսկիկեան, Բ. Գաբրիէլ. Միոմն, Վեր. Յ. Մ. Տէփոյեան, Վեր. Հայկակ Խազոյեան, Վեր. Կարապետ Միսիրեան, Տիկ. Հ. Ներսօ։

Գ. չորք ձախէն երկրորդն է Վեր. Ս. Մ. Ալպարեան, վեցերորդն է Վեր. Մ. Թ. Գալայնեան, որուն քովն է ներմակ մօրուքով Վեր. Յ. Ճինիշեան, Վեր. Կ. Մանաւեան, Յովհ. Կ. Թէլֆեան, Վեր. Արսէն Շմաւոնեան, Վեր. Եարտըմեան։ *Չորրորդ և հինգերորդ չորքին մէջտեղը դէպի աջ մօրուաւորն է* Վեր. Գավմէ Ապլահատեան *և հինգերորդ չորքին ճիշդ կեդրոնը կայնողն է* Վեր. Գ. Պետրոսեան։

Ֆիլատէլֆիա, Նահատակաց Հայ Աւետ. Եկեղեցիի խառն ժողով   Նկար 211

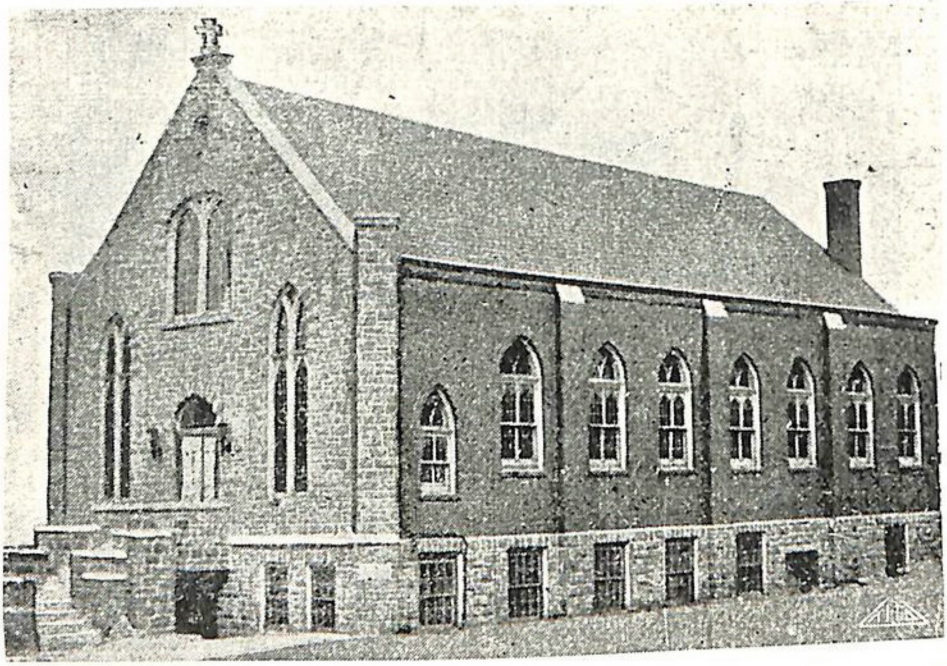

Նկար 212

Ֆիլատելֆիա, Նահատակաց Հայ Աւետ. Եկեղեցիի շէնքը

Նկար 213

Ամերիկայի Արեւելեան Հայ Աւետ. Միութեան ժողով

Ամերիկա, Արեւելեան Միջնահանգային Ե. Բ. Ձանից պատգամաւորական ժողով — Նկար 214

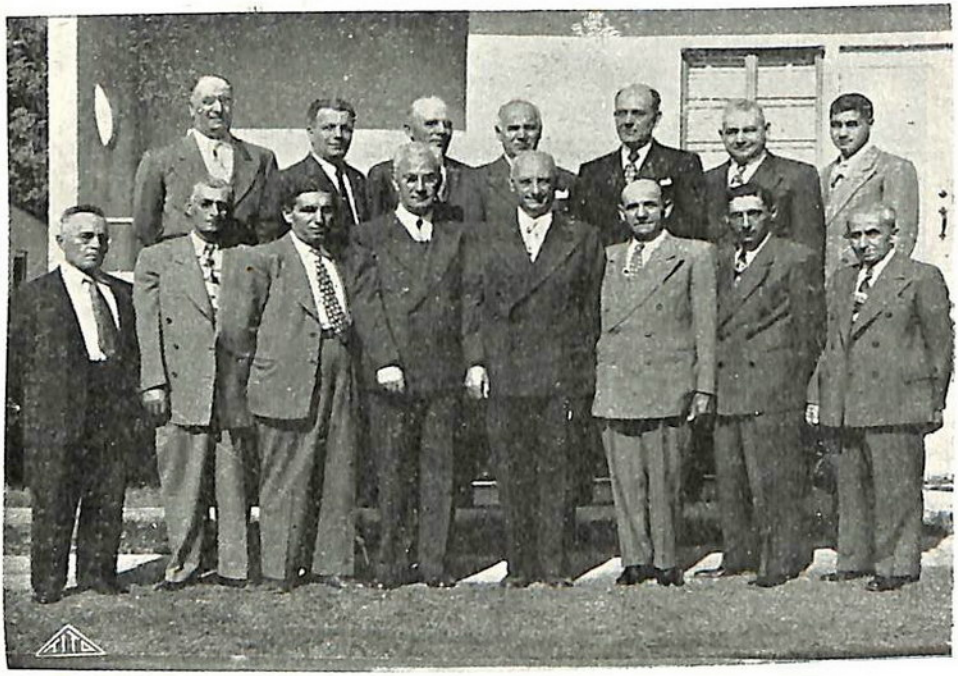

Նկար 215
Ֆրեզնոյ, Ա. Հայ Երիցական Եկեղեցիի Երէցներու եւ
Խնամակալներու Ժողով

Նկար 216
Ֆրեզնոյ, Ա. Հայ Երիցական Եկեղեցիի բեմն ու խորանը

Ֆրեզնոյ, Ա․ Հայ Երիցական Եկեղեցւոյ Տիկնանց Միութիւն

Նկար 217

Նկար 218

Ֆրեզնոյ, Ս. Հայ Երիցական Եկեղեցւոյ Զանասէրներու խումբ մը

Նկար 219

Ֆրեզնոյ, Ս. Հայ Երիցական Եկեղեցիի Երգչախումբը

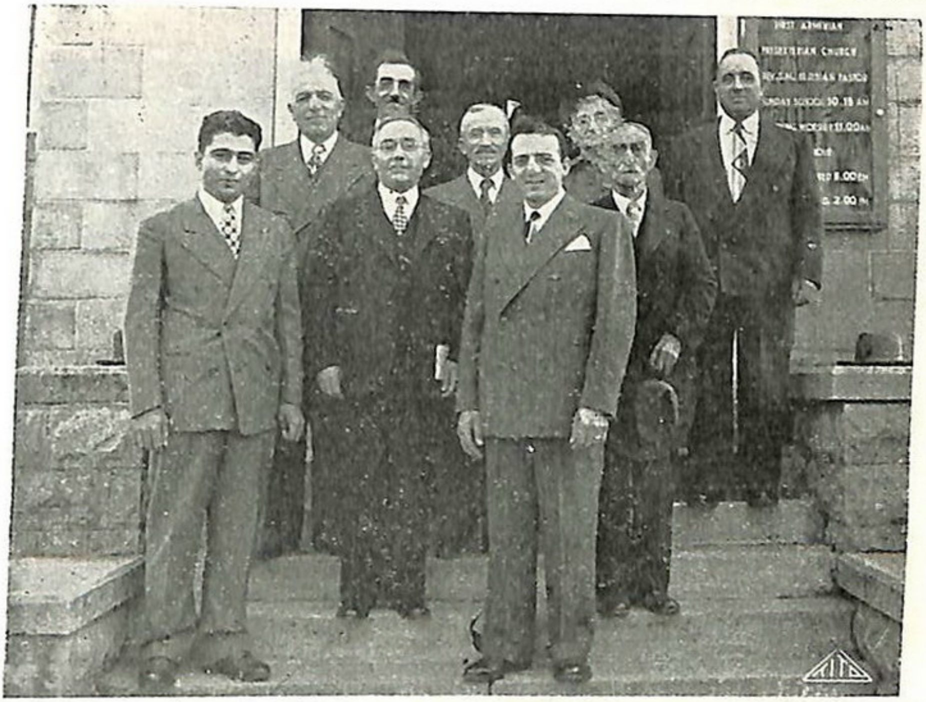

Նկար 220

Եդեմ, Գալիֆ. Հայ Երիցական Եկեղեցիի խառն ժողովք եւ հովիւք

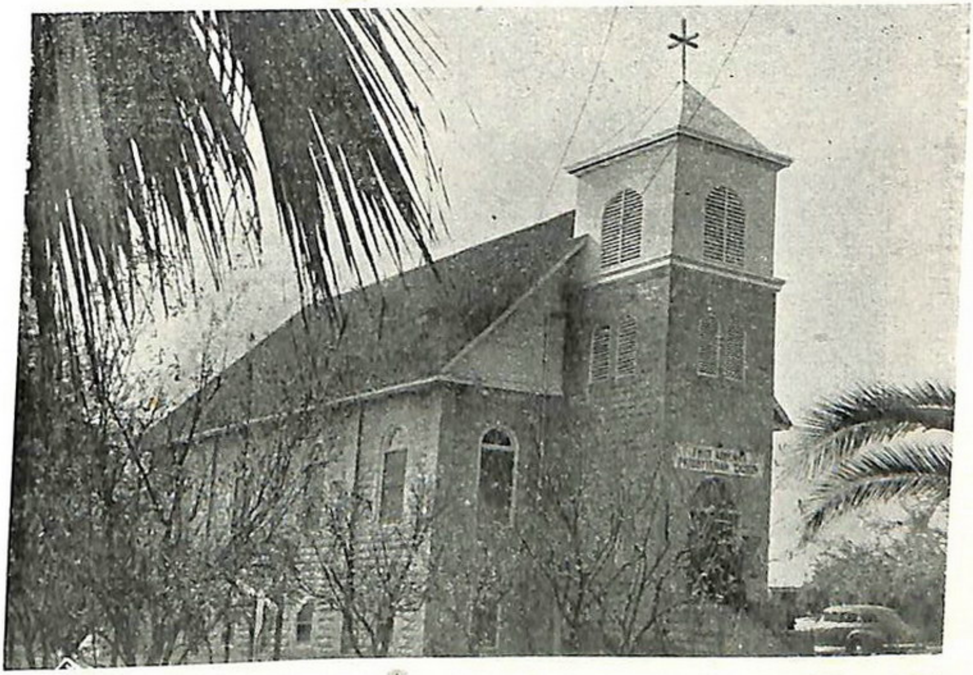

Նկար 221

Եդեմ, Հայ Երիցական Եկեղեցիի շէնքը

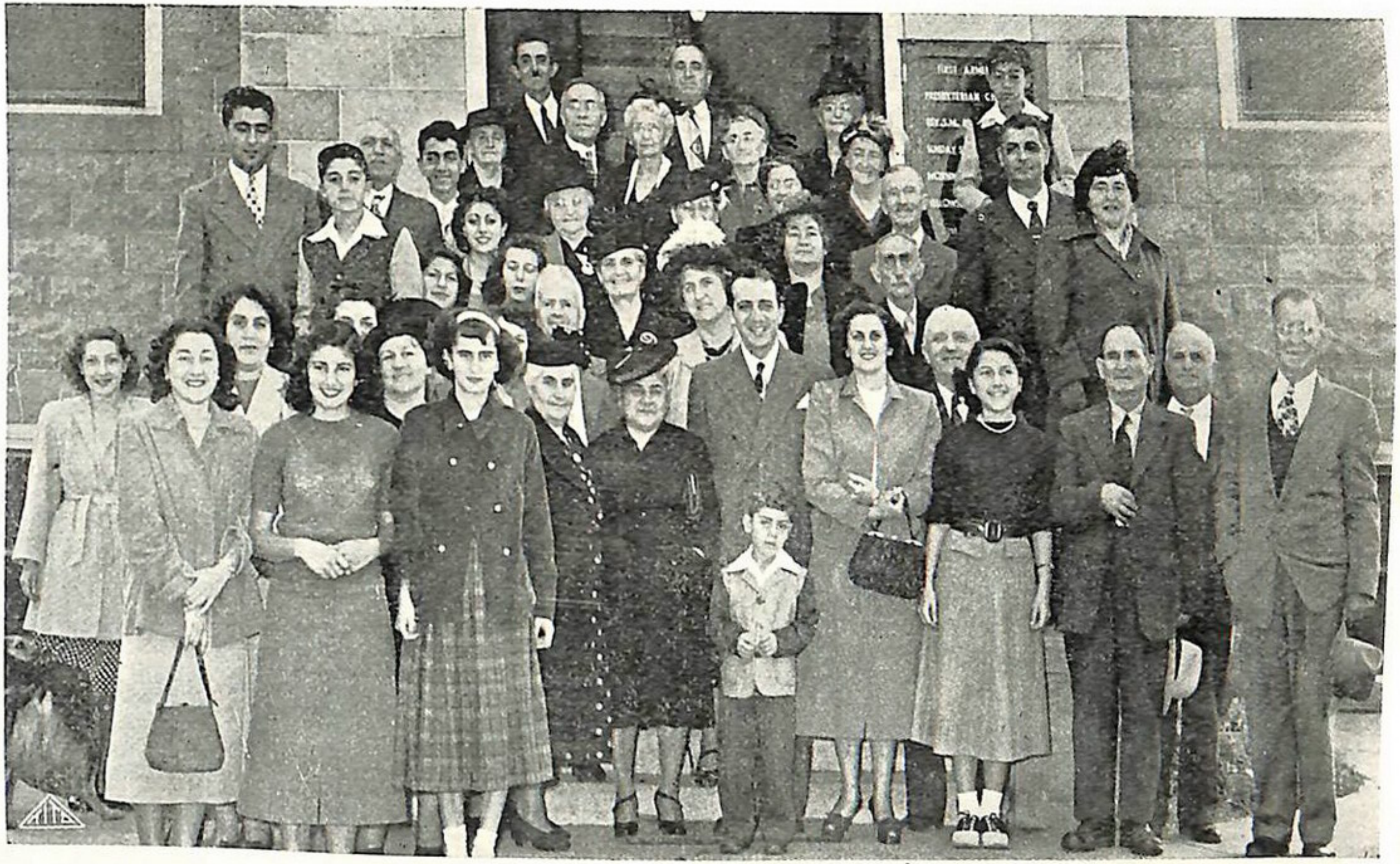

Նկար 222

Եղեմ, Գալիֆ. Հայ Երէցական Եկեղեցիի ժողովուրդին մաս մը

Բ. ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՀԱՅ ԱՒԵՏ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

1. ՖՐԷԶՆՕ, Ա. ԵՐԻՑԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Գալիֆորնիոյ երեք մեծագոյն Հայ Աւետ. Եկեղեցիներէն մէկն է։ Ներկայ հովիւն է Վեր. Արշամ Երամեան 1942էն սկսեալ։ Անոր Թուական պատկերն է հետեւեալը 1948ի վիճակագրութեան համեմատ.— Ժողովուրդը կը բաղկանայ 454 անձերէ, որուն 183ը հաղորդական անդամ։ Կիրակնօրեայ դպրոց կը յաճախեն 124 անձեր։ Ունի նաեւ Երիտ. Քրիստ. Ընկերութիւն մը եւ կանանց Օժանդակ Միութիւն մը, որոնց իւրաքանչիւրը աւելի քան 50ական անդամներով ըստ 1933ի ցանկին։ 1948ի հաշուեցոյցին մէջ իբր մուտք արձանագրուած է 10785 տոլար, իսկ Աւետչ. Ընկ.ի վճարած է 880 տոլար։

2. ԵԴԵՄԻ ՀԱՅ ԵՐԻՑ. ԵԿԵՂԵՑԻ

Կազմուած է 1911ին։ Մինչեւ հիմա գործած են հետեւեալները.— Վեր. Մելգոն Ճենանեան 7 տարի։ Վեր. Օթօ Պալտասարեան՝ 3։ Վեր. Մ. Յ. Գնաճեան՝ 7։ Պատ. Սարգիս Ենովքեան եւ Պատ. Մինասեան (հայրը Փրոֆ. Մ. Մինասեանի) կարճ ատեն մը։ Վեր. Արփիար Վարդանեան 1932—1948ի միջոցին։ Ներկայ հովիւն է Վեր. Ս. Մ. Ռէճէպեան։ Եկեղեցական շէնքը 1912ին, իսկ երիցատունը 1920ին կառուցուած են։ Երկուքը միասին կ՚արժեն 15000 տոլար։ Ժողովուրդին թիւն է 103, որուն 55ը հաղորդական անդամ։ Կիր. Դպրոց կը յաճախեն 47 պատանիներ եւ երիտասարդներ։ Կանանց Ընկերութիւնը ունի 25 անդամուհիներ։ Եկեղեցին վճարած է 1940 տոլար, որմէ դուրս կը մնան Աւետչ. Ընկ.ի եւ բարեսիրական նպատակներու վճարածը։

3. ՖՐԵԶՆՈՅ՝ ՊԱՆԴԽՏԱՑ ԺՈՂ. ԵԿԵՂԵՑԻ

Գալիֆորնիոյ մեծագոյն Եկեղեցին, ուր 1914 Օգոստ.էն սկսեալ մինչեւ 1940 իբր հոգեւոր հովիւ ծառայած է Վեր. Մանուէլ Կ. Փափազեան։ 1941էն սկսեալ կը պաշտօնավարէ Վեր. Յակոբ Ջագմագճեան։ 1948ի վիճակագրութեան համեմատ ան ունի 1200 անձերով ժողովուրդ մը որուն 281ը հաղորդական անդամ։ Կիր. Դպրոցի աշակերտութեան թիւն է 150։ Տարեկան ելեւմուտքը եղած է 17489 տոլար։ Աւետչ. Ընկ.ի տուած է 850 տոլար։ Ունի նաեւ Երիտասարդաց Քրիստ. Ընկերութիւն մը եւ կանանց Օժանդակ Միութիւն մը։ Առաջինը 55 եւ երկրորդը՝ 60 անդամներ ունեցած էր 1933ին։

4. ՓԱՍԱՏԷՆԱ ԿԻԼԻԿԵԱՆ ՀԱՅ ԺՈՂ. ԵԿԵՂԵՑԻ

Վեր. Սամուէլ Բէճէքեան հոն իբր հոգեւոր հովիւ պաշտօնավարած է 1927—1939ի միջոցին։ Իր օրով 1936ին շինուած է ներկայ եկեղեցական տաճարը։ 1940—41ին տարի մը պաշտօնավարած է Վեր. Մ. Փափազեան, որուն յաջորդած է ներկայ հովիւը, Վեր. Սէնեքերիմ Գ. Սիւլահեան։ 1948ի վիճակագրութեան համեմատ ժողովուրդին թիւն է 200, որուն 99ը հաղորդական անդամ, Կիր. դպրոց կը յաճախեն 25 աշակերտներ, տարեկան ծախքը եղած է 5530 տոլար. Աւետ. Ընկ.ի վճարած է 1903.91 տոլար։

5. ՍԱՆ ՖՐԱՆՉԻՍՔՈՅ՝ ԳՈՂԳՈԹԱ ՀԱՅ ԺՈՂ. ԵԿԵՂԵՑԻ

Առաջին հովիւը եղած է Վեր. Յ. Ա. Գառթօզեան որ պաշտօնավարած է 1924—1932ի միջոցին։ Ներկայ հովիւն է 1945էն սկսեալ դարձեալ Գառթօզեան։ Եկեղեցական երկյարկանի շէնքը գնուած է 1946ին 18000 տոլարի փոխարէն, անոր մէջ կատարուած փոփոխութեանց համար ծախսուած է 5000 տոլար, բայց ժողովուրդին, այրերուն և կիներուն աշխատանքէն որ 3000 տոլար պիտի արժէր եթէ եկեղեցին վարձահատոյց ըլլար։ 1948ի վիճակագրութիւնը կու տայ հետեւեալ պատկերը.— ժողովուրդին թիւն է 150, հաղորդական անդամներունը՝ 80, Կիր. դպրոցի աշակերտներունը՝ 10։ Տարեկան մուտքը եղած է 2650 տոլար, իսկ ծախքը 2400։ Աւետ. Ընկ.ի տուած է 433.00 տոլար։

Թիւ 225 ՆԿԱՐ. *Գողգոթա Հայ Ժողովական Եկեղեցիի խուռն ժողով, Սան Ֆրանչիսքոյ։*

Գետինը նստող շարք ձախէն.— Ճան Հայանեան, Տիկ. Քրիստինէ Տիլտիլեան, Քէյ Փապուճեան։

Բ. շարք ձախէն.— Տիկ. Ազնիւ Հայանեան, Տիկ. Պայծառ Գառթօզեան, Վեր. Յարութիւն Գառթօզեան, Յակոբ Տամլեան, Տիկ. Մարիամ Գարմէն, Եդուարդ Մեծեան։

Գ. կայնող շարք ձախէն.— Շաքիր Մեծեան, Տիկ. Սիրվարդ Մեծեան, Ֆրէնք Գառթօզեան, Գեղամ Պարսամեան, Արամ Տիլտիլեան, Բիւզանդ Տամլեան, Տիկ. Մարգարիտ Մուրատեան, Եդուարդ Մուրատեան, Թորոս Տամլեան։

Նկար 223

Ֆրէզնօյ, Հայ Պանդխտաց Ժող. Եկեղեցիի շէնքը

Նկար 224

Փէսէտինա, Կիլիկիա Հայ Ժող. Եկեղեցիի շէնքը

Սան Ֆրանչիսքոյ, Գողգոթա Հայ Ժող․ Եկեղեցիի խառն Ժողով

Նկար 225

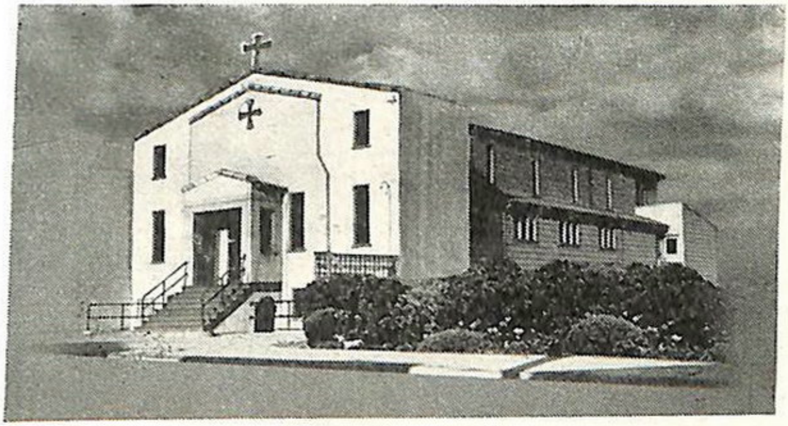

Նկար 226

Ս. Ֆրանչիսքոյ, Գողգոթա Հայ Ժող. Եկեղեցիի շէնքը

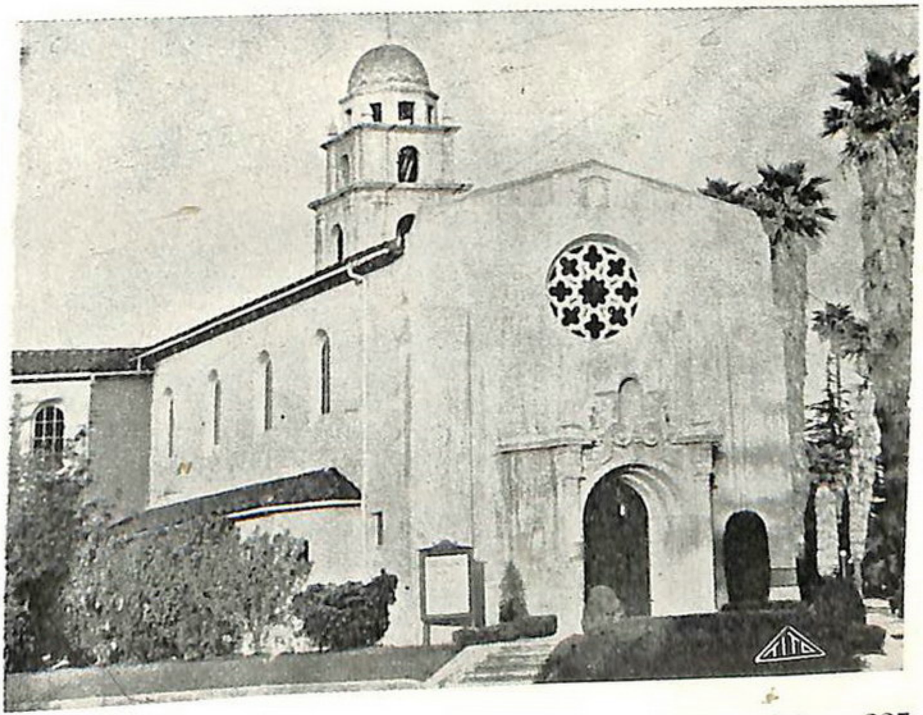

Նկար 227

Լոս Անճելըս, Գեթսեմանի Հայ Ժող. Եկեղեցիի շէնքը

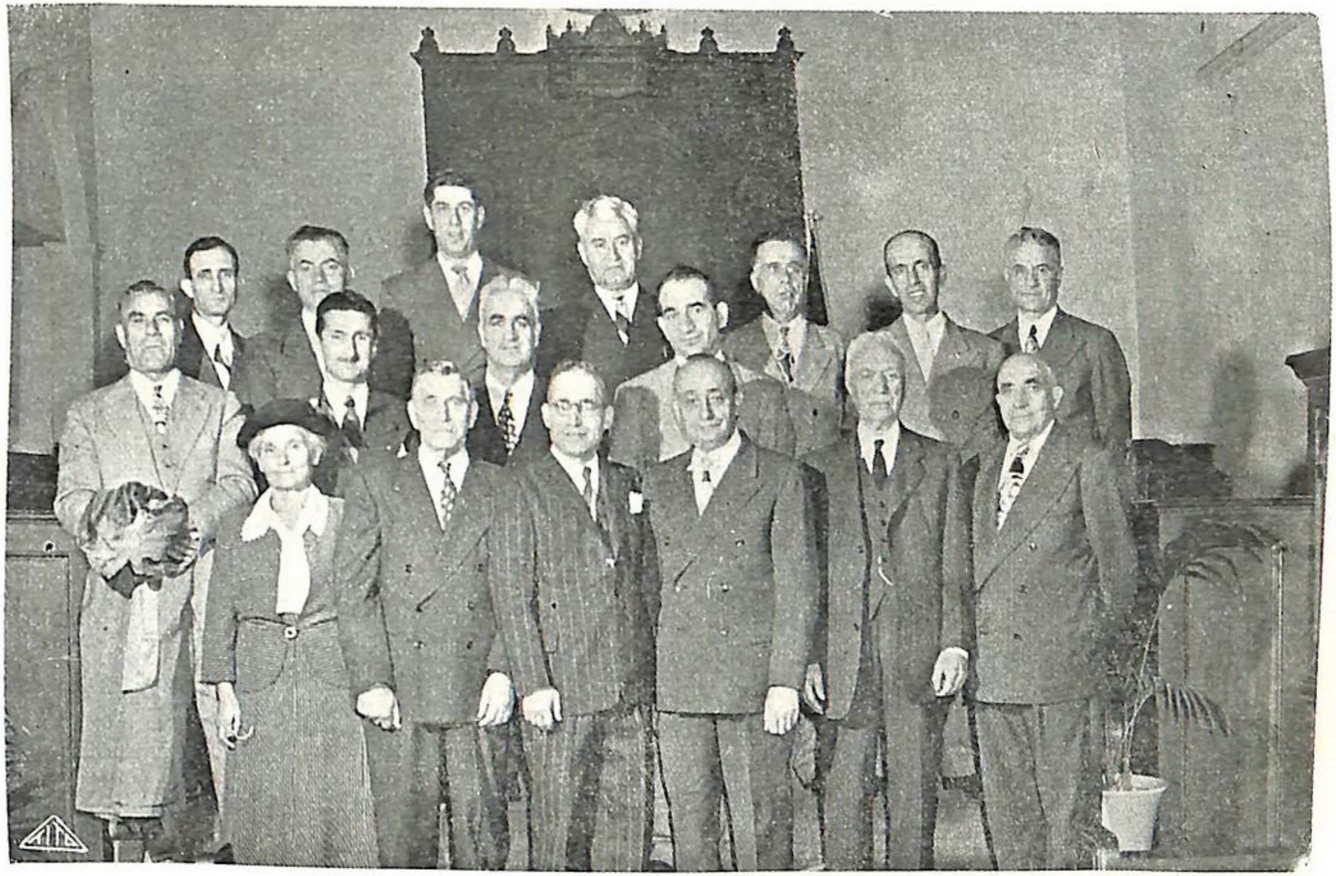

Լոս Անճելըս, Գեթսեմանի Հայ Ժող. Եկեղեցիի խառն ժողով

Նկար 228

Լոս Անկելըս, Էմմանուէլ Հայ ժող․ Եկեղեցիի խառն ժողով

Նկար 229

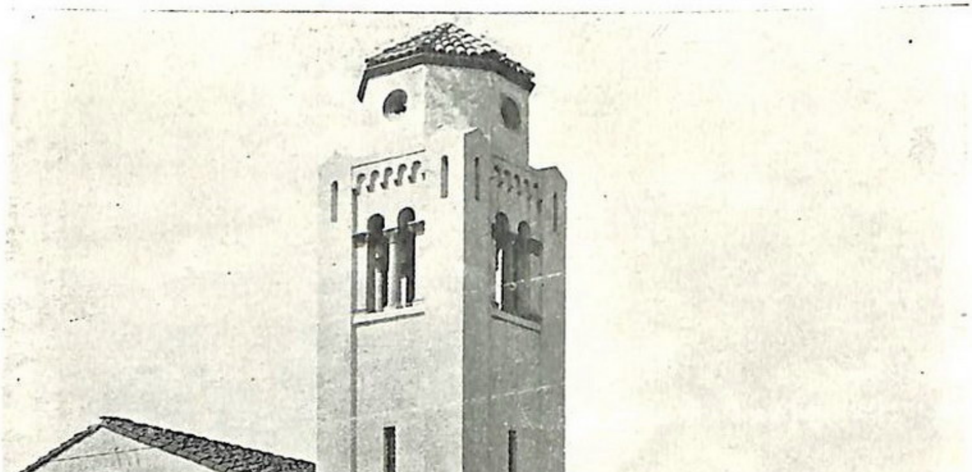

Նկար 230

Լոս Անճելըս, Էմմանուէլ Հայ Ժող. Եկեղեցիի շէնքը

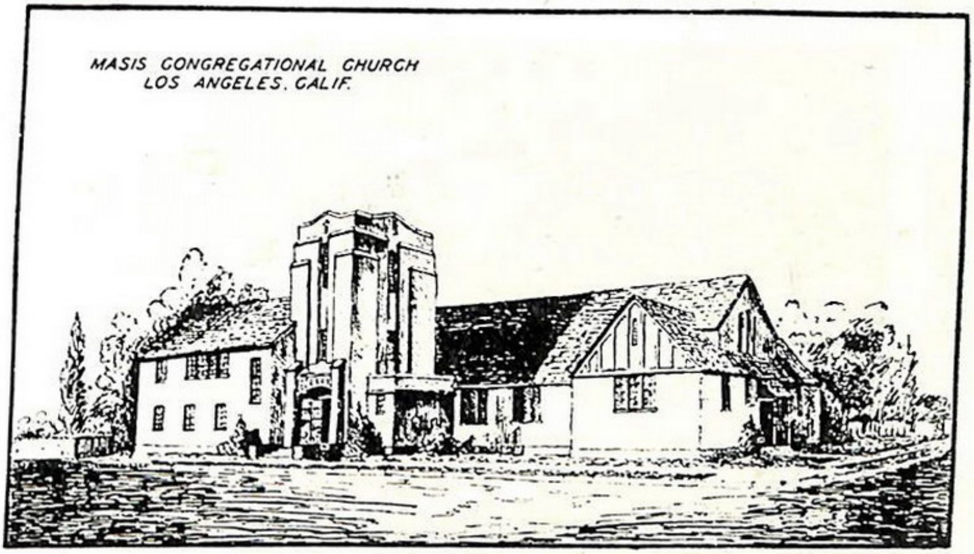

Նկար 231

Լոս Անճելըս, Մասիս Հայ Ժող. Եկեղեցիի շէնքը

Նկար 232

Ֆրեզնօ... Քինկզպըրկ, Գալիֆ. Հայ Ժող. Եկեղեցիի շէնքը

Ամերիկայի Հայ Աւետ. Ընկ.ի կողմէ պահուած Մանկապարտէզի մանուկներ, Պէյրութ Նկար 233

6. ԼՈՍ ԱՆԿԵԼԷՍ՝ ԳԵԹՍԵՄԱՆԻ ՀԱՅ ԺՈՂ. ԵԿԵՂԵՑԻ

Եկեղեցիիս ներկայ հովիւը Վեր. Նորայր Մելիքեան իր հոգեւոր ծառայութեան հոս սկսած է 1947ին. նախապէս պաշտօնավարողներէն մէկը եղած է Վեր. Բիւզանդ Լեւոնեան (1930–36)։ *Միութեան երկրորդ մեծագոյն եկեղեցին է։* 1948*ի վիճակագրութեան համեմատ ժողովուրդը բաղկացած է մօտ* 600 *անձերէ։ Հաղորդական անդամներուն թիւն է* 198։ *Կիրակնօրեայ դպրոց կը յաճախեն* 85 *աշակերտներ։ Տարեկան մուտքն ու ելքը հաւասարապէս եղած են* 10 232 *տոլար, Աւետ. Ընկ.ի տուած է* 3423 *տոլար։* 1933*ի տեղեկագրութեան համեմատ Երիտ. Քրիստ. Ընկերութիւնը ունեցած է* 55 *անդամուհիներ, իսկ Կանանց Օժանդակ Միութիւնը՝* 40 *անդամուհիներ։*

7. ԼՈՍ ԱՆԿԵԼԷՍ՝ ԷՄՄԱՆՈՒԷԼ ՀԱՅ ԺՈՂ. ԵԿԵՂԵՑԻ

Վեր. Սամուէլ Յ. Հալլաճեան իբր հոգեւոր հովիւ եկեղեցիիս մէջ կը պաշտօնավարէ 1939*էն ի վեր։* 1948*ի տեղեկագիրը ցոյց կուտայ թէ ժողովուրդը բաղկացած է մօտ* 300 *անձերէ, որուն* 140*ը՝ հաղորդական անդամ։ Կիրակնօրեայ դպրոց կը յաճախեն* 40 *հոգի։ Տարեկան հասոյթը եղած է* 4800 *տոլար։ Աւետ. Ընկերութեան վճարած է* 391 *տոլար։ Բացի եկեղեցական զանազան մարմիններէ ունի երիտասարդաց և կանանց յատուկ կազմակերպութիւններ ինչպէս նաեւ իր սեպհական շէնքը։*

Թիւ 228 ՆԿԱՐ. *Խնամակալութիւն և Հոգաբարձութիւն Գեթսեմանի Հայ Ժողովական Եկեղեցւոյ, Լոս Անկըլէս։*

Առջեւի շարք ձախէն.— Տիկ. Նուրիձայ Սեւուկեան, Պաղտասար Պօղիկեան, Վեր. Նորայր Մելիքսոնեան, Արամ Աժտէրեան, Աւետիս Գ. Նաճիկեան, Յովսէփ Ծերոնեան։

Բ. շարք ձախէն.— Գրիգոր Ալպանեան, Սամուէլ Շահպազեան, Ճան Անսուրեան, Ֆրենք Տօրսիկըն (Ասեմպլէս), Հարրի Պաղտասարեան, Սիսակ Յարութիւնեան (Գանձապահ), Մինաս Պասմաճեան (Քարտուղար)։

Գ. շարք ձախէն.— Մագսուտ Թանկըրեան, Ճորճ Զէյեպեան, Փօլ Այվազեան (Կիրակնօրեայ Դպրոցի Տեսուչ), Մանուկ Այվազեան։

8. ԼՈՍ ԱՆԿԵԼԷՍ՝

ՄԱՍԻՍ ՀԱՅ ԺՈՂ. ԵԿԵՂԵՑԻ

Քսանական թուականներուն Վեր. Հ. Աշճեան երեք տարի (1926—1929 հոս պաշտօնավարած է։ Ներկայ հոգեւոր հովիւն է Վեր. Բիւզանդ Ս. Լեւոնեան, որ այդ հանգամանքով կը ծառայէ 1936էն ի վեր։ Եկեղեցիիս 1948ի տեղեկագիրը կուտայ հետեւեալ վիճակագրական պատկերը.— Ժողովուրդին թիւն է մօտ 400, որուն 165ը՝ հաղորդական անդամ։ Կիրակնօրեայ դպրոցի աշակերտութեան թիւն է 35։ Տարեկան հասոյթը եղած է 6176 տոլար, և գրեթէ նոյնքան ալ ծախսած։ Աւետ. Ընկ.ի վճարած է 2788 տոլար։ Երիտասարդաց Քրիստոնէական Ընկերութեան և Կանանց Օժանդակ Միութեան թիւերը չեն տրուած։ 1933ին առաջինը 15 և երկրորդը 36 անդամներ ունեցած է։ Ունի իր սեպհական շէնքը։

9. ՔԻՆԿԶՊԸՐԿ

ՄԱՐՏԻՐՈՍԱՑ ՀԱՅ ԵՐԻՑԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կազմուած է 1916ին, որմէ ի վեր պաշտօնավարած են հետեւեալները.— Վեր. Ե. Ուշաունի 1916—1924, Վեր. Արփիար Վարդանեան 1924—1932, Վեր. Յ. Մ. Գնաճեան 1933—1936, Վեր. Ա. Կէօրկիւզեան 1936—1939, Վեր. Սարգիս Ալպարեան 1939—944, Վեր. Վարդան Ամիրխանեան 1945—1947, Վեր. Ուշաունի և Վեր. Ա. Հիւսեան 1948։ Ներկայ հովիւը Վեր. Միհրան Քէօրօղլուեան կը ծառայէ 1949 Մարտէ սկսեալ։ Ժողովուրդին թիւն է 21 ընտանիք կամ 65 անձ, որուն 18ը հաղորդական անդամ։ Կիրակնօրեայ դպրոցն ունի 12 աշակերտներ, Կանանց Օժանդակ Ընկերութիւնը՝ 10 անդամուհի, Արանց եղբայրակցութիւնը՝ 28 անդամներ։ Տարեկան ելեւմուտքն է 3000 տոլար։ Ներկայ եկեղեցական շէնքը արժած է 25000 տոլար։

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ*

1. ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԴՊՐՈՑ

Մերձ. Արեւելքի Հայ Աւետ. Միութեան Վարչութիւնը դաշտին հոգեւոր գործիչներուն համար՝ սովորական վերնատան ժողովներէն զատ՝ երբեմն կը ծրագրէ նաեւ կանոնաւոր դասախօսական հաւաքոյթներ։ Թիւ 234 նկարը ցոյց կու տայ մասնակցողները նման հաւաքոյթի մը, ուր դասախօսած էին Վեր. Մ. Կ. Փափազեան, Տր. Ճ. Է. Մէրիլ, Վեր. Հ. Հ. Ռիկզ եւ Փրոֆ. Լ. Լեւոնեան։

ԹԻՒ 234 ՆԿԱՐ. *Հոգեւոր գործիչներ, Հալէպ Գոլէճի շէնքին առջեւ, Գուէյք Գետակի ափին վրայ, Հալէպ, 1930ի ամառը։*

Նստած առջեւի շարք ձախէն.— Պաս. Պ. Թիւթիւնճեան, Վեր. Ե. Հասիսեան, Պաս. Կ. Թիլքեան, աւետարանիչ Կ. եղբայր Ալթունճեան, ուսուցիչ Ա. Սասազեան, Պաս. Հ. Ղազարեան։

Նստած Բ. շարք ձախէն.— Վեր. Ե. Կէօքկէօզեան, Պաս. Յ. Կիւրլէքեան, ուսուցիչ-քարոզիչ Հ. Տարագճեան, աւետարանիչ Յովհ. եղբայր Շնորհօքեան։

Կայնած Ա. շարք ձախէն.— Վեր. Ն. Սարեան, Պաս. Յկ. Շնորհօքեան, Վեր. Մ. Կ. Փափազեան, Վեր. Ա. Պէրպէրեան, Պաս. Կ. Գրգեաշարեան, Վեր. Տ. Անդրէասեան, Վեր. Ս. Ս. Մանուկեան, Վեր. Կ. Յարութիւնեան, Պաս. Յ. Աբգարեան։

Կայնած Բ. շարք ձախէն.— Վեր. Հ. Հ. Րիկս, Աւետարանիչ Վ. եղբայր Քէօփէքլեան, Վեր. Կ. Հասեան, Տր. Ճ. Է. Մէրիլ, Պաս. Հ. Սարաճեան, Վեր. Կ. Քէքէճեան, Պաս. Տ. Խրլոբեան, աւետարանիչ Գ. Եղբայր Թումայեան, Պաս. Ա. Հասիսեան։

2. ԱԶԷԶ

Հիւսիսային Սուրիոյ այս սահմանամերձ աւանին մէջ ունինք փոքր եկեղեցի մը, որ վերջին վիճակագրութեան համեմատ ունի 11 ընտանիքներէ կամ 66 անձերէ բաղկացեալ ժողովուրդ մը։ Հաղորդական անդամներուն թիւն է 9։ Կիրակնօրեայ դպրոց կը յաճախեն երկու սեռէ 40 մանուկներ, զոր կը դաստիարակեն երկու վարժուհիներ։ Դպրոցն ունի քառամեայ մանկապարտէզ մը 25 աշակերտներով եւ մէկ վարժուհիով, եւ վեցամեայ նախակրթարան մը 25 աշակերտներով եւ երեք վարժուհիներով։ Դպրոցին կը

* Այս նիւթերը մեզի շատ ուշ հասած ըլլալով կարելի չեղաւ զանոնք զետեղել իրենց համար նախապէս որոշուած էջերուն վրայ։

յաճախեն նաև քուրդ, արաբ և արաբախօս յոյն աշակերտներ։ Տարեկան ծախքն է 1525 Ս. Լիրա։ Եկեղեցիին տարեկան ծախքն է 2400 Ս. Լիրա։ Ելեւմուտքը կը հաւասարակշռուի Միութեան գանձին նպաստովը։ Ներկայ հոգեւոր հովիւն է Վեր. Ասատուր Պէրպէրեան։

ԹԻՒ 226 ՆԿԱՐ. *Ալէփի Հայ Աւետ. Դպրոցի աշակերտութիւն, երեսնական թուականներուն։ Ձախ կողմը վերջին շարքին մէջ անկիւնը կայնած է տնօրէնուհին, Օր. Ռաշէլ Պեառյեան։*

3. ԻՐԱՆ

Հիւսիսային Իրանի Աւետարանականները Երիցական յարանուանութեան կը պատկանին, հարաւային մասին մէջ, Սպահան, կայ հայ Աւետարանական եկեղեցի մը որ Եպիսկոպոսական է (Anglican, Low Church)։ Այս եկեղեցին կը պահէ բարգաւաճ դպրոց մը, որուն մասին գաղափար մը կրնայ տալ թիւ 238 նկարը,

Վեր. Յակոբ Մ. Մուսայեան մեզի ղրկած է երկու պատուական դէմքերու մասին կենսագրական ծանօթութիւն պարունակող գրութիւններ զորոնք եղածին պէս կը ներկայացնենք այստեղ։

ՎԵՐ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆ *

Վեր. Յ. Նահապետեանը ծնած է 1852 թուին Պարսկաստանի Համադան՝ հին անունով Էքբատան՝ քաղաքին մէջ։ Իր մանկութեան օրերուն զուգադիպած է Աւետարանականութեան մուտքը Պարսկաստանի մէջ։ Ինքը յարելով այդ քարոզութիւններուն,

* Նկարը տես էջ 150ի վրայ։

ԹԻՒ 238 ՆԿԱՐ. *Սպահանի Հայ Աւետ. Դպրոցի աշակերտութիւն, ուսուցիչք և հոգաբարձութիւն, 1950, Յունիս 7։*

Առջեւի Գ. նստող շարք աջէն ձախ.— 1. Օր. Փայլիկ, 2. Օր. Մենուշ, 3. Օր. Մանուշ, 4. Աղա Մալէք Ահմադի, 5. Տիկ. Մարգարիտ Մնացական, 6. Պր. Գ. Յարութիւնեան՝ Հոգաբարձութեան Քարտուղար, 7. Օր. Խ. Սառաֆեան՝ Դպրոցի Տեսչուհին, 8. Յովհաննէս Ճանեջանեան՝ Եկեղեցւոյ հոգ. հովիւը, 9. Տիկ. Փառանձեմ, 19. Պր. Գուրգէն Պօղոսեան, 11. Օր. Էրա, 12. Օր. Սիրիկ, 13. Աղա Սայեան։

1—4 և 10—13 *թուակիրները ուսուցչական կազմի անդամներն են։* 5—9 *թիւերը ունեցողները անդամներն են եկեղեցիի և դպրոցի հոգաբարձական կազմի։ Արձակուրդի պատճառաւ հոգաբարձական կազմէն կը բացակայի Օր. Եղիսաբէթ Բարսեղեան։*

Նկար 234

Հոգեւոր Գործիչներու Ամառնային դպրոց, Հալէպ, 1930

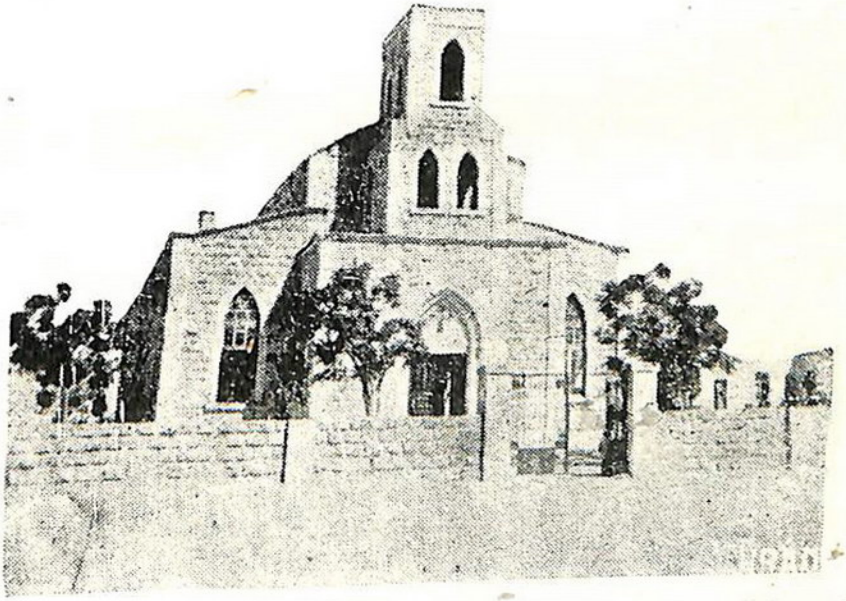

Նկար 235

Բեթէլ Հայ Աւետ. Եկեղեցիի շէնքը, Հալէպ

Նկար 236

Ազէզի Հայ Աւետ. Դպրոցի աշակերտութիւն

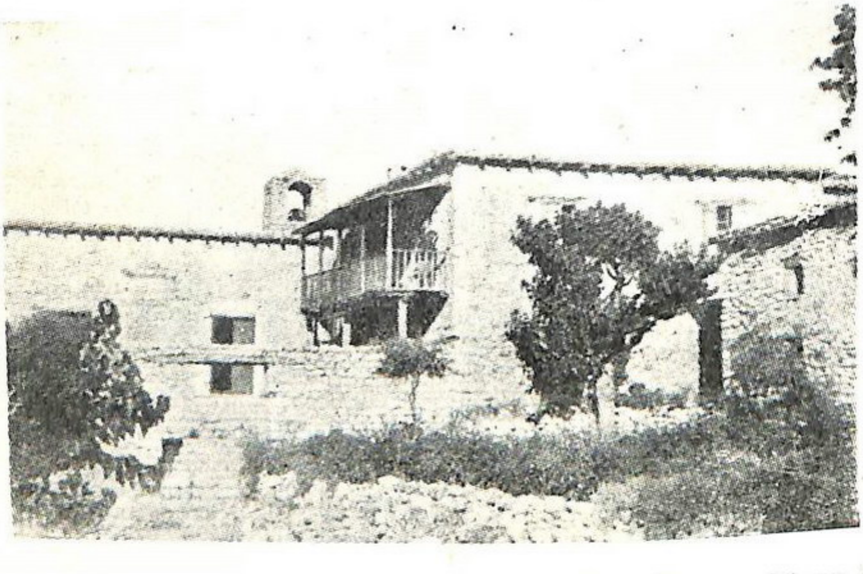

Նկար 237

Հայ Աւետ. Երիցատուն, Քէօրքէնէ (Քեսապ)

Խածախանի (Պարսկաստան) Հայ Աւետ. Դպրոցի աշակերտութիւն, ուսուցիչք եւ հոգաբարձութիւն, 1950 Նկ 238

Նկար 239

Հայ Աւետ. Եկեղեցիի շէնքը, Նիկոսիա, Կիպրոս

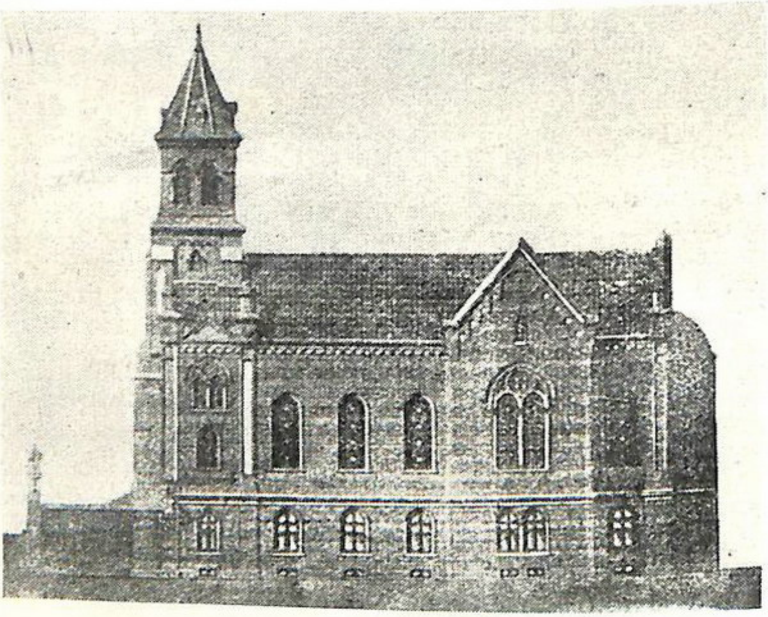

Նկար 240

Կետիկ փաշա, Կ. Պոլիս, Հայ Աւետ. Եկեղեցիի ծրագրուած շէնքը, որուն առաջին յարկը շինուած է միայն

ուխտած է մտնել Տէրոջը ծառայութեան գործին մէջ։ Իբրեւ այդպիսին, ջանացած է պէտք եղած կրթութիւնը ձեռք բերելու և յաջողած է մտնել Թէհրանի մէջ բացուած Ամերիկեան դպրոցը։ Կարճ ժամանակ մը իր տարրական կրթութիւնը ձեռք բերելէն յետոյ, ցանկութիւն կ'ունենայ հայաբնակ քանի մը գիւղեր երթալու անոնց մատաղ սերունդի դաստիարակութեան և կրօնի դասաւանդութեան կրկնակի պաշտօնով, վայելելով գիւղացիներու ջերմ համակրութիւնը։

Ամերիկեան Երիցական Միսիոնարութիւնը տեսնելով անոր ջերմեռանդութիւնը և նուիրածութիւնը Աստուծոյ Թագաւորութեան գործին հանդէպ, Համադանի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ հետ համաձայնութեան գալով կ'որոշէ զայն ձեռնադրել իբր հովիւ եկեղեցւոյ։ Որոշ ժամանակաշրջանի մէջ աստուածաբանութիւն սորվելով, 1893ին կը ձեռնադրուի հովիւ։ Այդ պաշտօնով կը ծառայէ վերոյիշեալ եկեղեցիին մէջ 23 տարիներ անխոնջ աշխատանքով։ Վեր. Յ. Նահապետեան անբասիր նկարագրով ապրած ըլլալով համակրութեան լիաբուռն վայելք ունեցած է Համադանի ժողովրդային լայն զանգուածին մէջ։ Զինք յարգողներ եղած են Մուսուլմանական պետեր, Լուսաւորչական Եկեղեցւոյ պաշտօնեաներ և ժողովրդի մեծ մասը։ Իր ժողովուրդի ամբողջ սէրն ու համակրութիւնը կատարելապէս առինքնած է եղեր իր ժամանակին և մահէն վերջն ալ։

Վեր. Յ. Նահապետեանը իր բեմէն բացի՝ զանազան շրջանները այցելած և անոնց քարոզած է եղեր Աստուծոյ Արքայութեան Աւետարանը։ Լիլիհանի Եկեղեցւոյ շինութեան հիմնադիրն է եղած և հոն բաւական ժամանակ տուած է եղեր Աւետարանի քարոզութեան։

Ցաւալի է ըսել սակայն, որ քաղցկեղի հիւանդութեամբ բռնուած ըլլալով, քանի մը ամիսներ անկողնոյ ծառայելէն յետոյ վախճան կ'ունենայ իր մշտնջենաւոր կեանքին՝ մեծ սուգի մատնելով իր ընտանիքը և իր սիրած ժողովուրդը։ Ուրախալի է ըսել որ նա կատարեալ հաւատքով և յաւիտենականութեան լոյս յոյսով կը մեկնի այս աշխարհէն, 1916 Թուի Յուլիս 28ին։ Իր նկարագրին պատկերները անջնջելի են ցարդ և կը մնան ընդմիշտ։

Յաւէտ յարգանք իր յիշատակին։

ՅԱԿՈԲ Մ. ՄՈՒԴՈՅԵԱՆ

Համադան, Փետրուար 5, 1938

ԴԱՐԱԴԱՐՁԻ

ՎԵՐ. ԳԱՍՊԱՐ Մ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Իր Աւետարանական ըլլալու առիթով, իր իսկ գրչով գրուած։

1866 *Թուին Շամաշայ Յովսէփ և Սիմոն գրավաճառներ եկան Համադան։ Այն ժամանակ ես* 11 *տարեկան էի։ Լսելով անոնց ժամանումը, վազեցի և անոնցմէ գնեցի մեծահատոր Աստուածաշունչ մը և ուրախութեամբ բերի տունը։ Առաջին անգամն էր որ աշխարհաբար Ս. Գիրք տեսանք։ Մենք մեր ամբողջ գերդաստանով եկեղեցասէր էինք. ես ինքս խիստ նախանձախնդիր էի հին Լուս. Եկեղեցւոյ յառաջդիմութեան և կամաւորապէս կը ծառայէի այն տեղը։ Երբ այս Աստուածաշունչը ունեցայ սկսեցի խիստ հաճոյքով կարդալ և բացատրել այլոց, սկսեալ մեր ընտանեկան կազմից մինչև ուրիշներ։ Այս հանգամանքը առիթ տուաւ բազում հակառակութիւններու։ Բայց Աստուծոյ խօսքին սերմը երթալով աճեց և տարածուեց։ Շուտով ուրեմն մի փոքր խմբակ կազմուելով, ապա ընդարձակուելով, Աւետ. Եկեղեցին գոյութեան եկաւ։*

1869*ի Թուին Անգլիացի և Ամերիկացի Միսիոնարներ այցելելով այս երկիրը իրենց աւետարանչական ճիւղերը հաստատեցին նախ Թէհրան և ապա ուրիշ վայրեր։ Այս միսիոնարների մէջը կը յիշեմ* Mr. James Bassett*։ Տղամարդ միսիոնարների մէջ կային նաև միսիոնարուհիներ։ Այս մարդիկ Սբ. Գրքին լոյսը տարածեցին այս երկրի զանազան կողմերը, հիմնելով եկեղեցիներ, դըպրոցներ, հիւանդանոցներ և այլն։ Ձեռնադրելով հովիւներ և առաքելով աւետարանիչներ։ Այս ձեռնադրեալ հովիւներից մէկն էլ նուաստս էի։*

Տէրոջը գործը տարածուած է այս երկրին մէջ և զանազան ազգերից ընդունուած են իր հօտին մէջ։ Փառք ու պատիւ կը վայելէ Տէրոջը միայն, ես միայն ակար ու անարժան պաշտօնեայ մըն եմ իր գործին մէջ։

ԳԱՍՊԱՐ Մ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ (Վեր.)

Թավրիզ, Դեկ. 25, 1935

Ծանօթ.— Վեր. Գ. Պետրոսեանը խիստ ծերացած ըլլալով չէ կարողացած իր պաշտօնի պարագաները տալ։ Առածս տեղեկութեան նայելով, նա զանազան եկեղեցիներու մէջ քարոզչի եւ հովուութեան պաշտօններ վարած է ցարդ։ Իր հովուութեան որոշ ժամանակաշրջանը կատարուած է եղեր Քեմէրեի դաշտի Հայ Աւետ. Եկեղեցիներուն մէջ, գլխաւորապէս Լիլիհանի եկեղեցիին մէջ։ Այժմ նա հանգստեան կոչուած ըլլալով, կ'ապրի Թավրիզի մէջ եւ երբեմն այ ժողովներուն կ'առաջնորդէ հայերէնով։ Ինքը ամենապատուական նկարագրի տէր քրիստոնեայ մըն է։

Յ. Մ. ՄՈՒԴՈՅԵԱՆ

4. ՆԻԿՈՍԻԱ (ԿԻՊՐՈՍ)

Նիկոսիոյ Հայ Աւետ. (Բարեկարգեալ Երիցական) Եկեղեցւոյ վերջին վիճակագրական պատկերն է հետեւեալը.— Ժողովուրդին թիւը 25 ընտանիքներ կամ 130 անձեր, որուն յիսունը հաղորդական անդամներ: Երիտասարդաց Միութիւնն ունի 24 անդամներ, կանանց Միութիւնը՝ 25: Կիրակնօրեայ դպրոց կը յաճախեն 55 աշակերտներ, զոր կը դաստիարակեն հինգ ուսուցիչներ: Եկեղեցիին տարեկան ծախքն է 270 Կիպրական ոսկի, որուն 36ը արտաքին բարեսիրական և հոգեւոր նպատակներու կը ծախսուի. Երիտասարդաց Միութեան ելեւմուտքը 40 ոսկի է, կանանց Միութեանը 60: Եկեղեցին վերջերս ունեցաւ (70×70) 4900 քառակուսի ոտք տարածութեամբ գետին մը մէկ երրորդին վրայ նոր շինուած եկեղեցիի շէնք մը և անոր կից երիտասարդաց սրահ մը (տե՛ս թիւ 239 նկարը): Եկեղեցին այս շէնքերուն համար 1800 և գետնին համար 700 Կիպրական ոսկի ծախսած է: Ներկայ հովիւն է Պատ. Յակոբ Սաղըրեան:

ՍԹԱՆՊՈԼ (Կ. ՊՈԼԻՍ)

Ա. ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆՔ

1. ՎԵՐ. ԿԱՐԱՊԵՏ Ա. ՏԷՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Կ. Պոլսոյ հոգեւոր գործիչներու այս Երիցական անդամը ծընած է 1874, Փետր. 24ին Պանտըրմա: 1892ին կ'ունենայ հոգեւոր դարձ մը և ինքզինքը կը նուիրէ Տէր Յիսուս Քրիստոսի: Նախակրթարանի դասընթացքը չլրացուցած կը ստիպուի գործի մըտնել: 1900ին կը կազմէ իր ընտանիքը: 1906ին առեւտրական գործով կը փոխադրուի Պալըքէսիր, ուր կը զբաղի նաեւ հոգեւոր գործով: 1911ին կը վերադառնայ իր հայրենիքը, ուր Աւետ. Եկեղեցին թափուր մնացած ըլլալով գործի կը լծուի և մինչեւ 1922 կը ծառայէ: 1922 Սեպ. 17ին իբր գաղթական կուգայ Կ. Պոլիս, ուր 1924ին Էմմանուէլ Աւետ. Եկեղեցիի կողմէ իբր աւետարանիչ գործելու կը հրաւիրուի. մինչեւ 1932 կը շարունակէ պաշտօնը: 1932—33, դարձեալ աւետարանիչ՝ միջեկեղեցական ժողովի հրաւէրով: 1934ի աշունը կ'ընդունի Կէտիկ Փաշայի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ հրաւէրը, 1935 Յուլիսին հոն կը ձեռնադրուի իբր աւետարանիչ: 1945 Փետր. 1ին իր հիւանդութեանը պատճառաւ կը հրաժարի: 1947 Նոյ. 1էն սկսեալ իբր քարոզիչ կը ծառայէ Բերայի Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցիին:

2. ՕՐ. ՄԱՐԻԱՄ ՅԱԿՈԲԵԱՆ (ԻՆՔՆԱԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ)

Ծնած եմ Երէ-Պազան աւանին մէջ 1885ին։ Նախնական ուսումս Հաճընի մխիթարական դպրոցին, իսկ բարձրագոյն ուսումս Մարաշի և Կ. Պոլսոյ ամերիկեան հաստատութեանց մէջ առած եմ։ Տարի մըն ալ Օպըրլին Աստուածաբանական Դպրոցին մէջ ուսած եմ։ Ուսուցչական պաշտօն վարած եմ Հաճընի մէջ, ապա Կ. Պոլիս, ուր ներկայիս զայն կը շարունակեմ Ամերիկեան Աղջկանց Լիսէին մէջ։ Հոգևոր դարձէ ետք 1898 կամ 99ին Հաճընի Եկեղեցիին անդամակցեցայ։ 1914—1919ի միջոցին Հաճըն մնացի։ Այս տարիներուն հոգևոր կեանքս նոր թափ մը ստացաւ և հաւատքս զօրացաւ, և խորապէս զգացի Աստուծոյ զօրաւոր ձեռքին առաջնորդութիւնը։ 1920ին Ամերիկա կը դառնէի երբ լսեցի Հաճընի դէպքը. ու հաւատքս ցնցուեցաւ։ Օր մը հաղորդութեան առթիւ հոգևոր նոր փորձառութիւն մ'ունեցայ. տեսայ խաչեալ Յիսուսը որ ինծի կ'ըսէր. «Եթէ չես կրնար թշնամիներուդ ներել այս Տէրունական Սեղանին մի մօտենար»։ Ու ներեցի։ Յօժարեցայ վերադառնալ հայրենիքս գործելու համար։ Ատանա 1921 Սեպ.ին պարպուեցաւ մինչ ես դէպի հոն ճամբուն վրայ էի։

Նախ Իզմիր ապա Սթանպոլ անցայ։ Այդ թուականէն ի վեր հոս կը գտնուիմ։ Անմիջապէս հասկցայ թէ ինչո՞ւ Արևելք կանչուեցայ Տէրոջմէն, երբ տեսայ թէ եկեղեցիներ հոգևոր գործիչներու որքան պէտք ունէին։ Գործիս մասին գաղափար մը կրնայ տալ հետևեալ ամսական ծրագիրը.— Ամիսը երեք երբեմըն չորս անգամ քարոզ։ Ամիսը երկու անգամ կիրակնօրեայ դպրոցի մէջ գործ։ Ամիսը երկու անգամ լուր օրերուն կանանց աղօթաժողովներու առաջնորդութիւն։ Լման չեմ կրնար ըսել թէ ես ինչո՞ւ ողջ մնացի, բայց իմ այս ծառայութիւնս Աստուծոյ նուիրեալ գոհաբանութեան պատարագ կը նկատեմ։

3. ՍԻՍԱԿ ՍԹԱՆՊՈԼԼՈՒԵԱՆ

Ծնած է 1889ին Կեսարիա։ Շրջանաւարտ եղած է Անթէպի Աւետարանական Կ. Թ. Գոլէճէն և ապա Կ. Պոլսոյ Աստուածաբանական Վարժարանէն։ Եղած է անտառներու պետական քննիչ։ Առաջին Համաշխարհային Պատերազմի միջոցին իբր անուանաբայժ սպայ ծառայած է Թուրք բանակին մէջ։ Զինադադարէն յետոյ եղած է քարտուղար Երիտասարդաց Քրիստ. Ընկերութեան։ 1925էն ի վեր պաշտօնավարած է իբր քարտուղար Սր. Գրքի Ընկերութեան։ 1934—1948ի միջոցին քարոզած է Կէտիկ Փաշայի Հայ Աւետ. և Էմմանուէլ (Պոյպլ Հասէզ) Աւետ. եկեղեցիներու թափուր մնացած բեմերէն։ 1948էն սկսեալ հիւանդութեանը պատճառաւ չի կրնար շարունակել քարոզախօսութիւնը։

Նկար 241
Վեր. ՅՈՎՀ. ՏԷՐ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

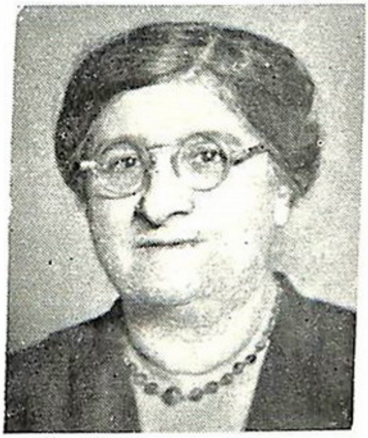

Նկար 242
Օր. ՄԱՐԻԱՄ ՅԱԿՈԲԵԱՆ
Կին քարոզիչ, Կ.Պոլիս

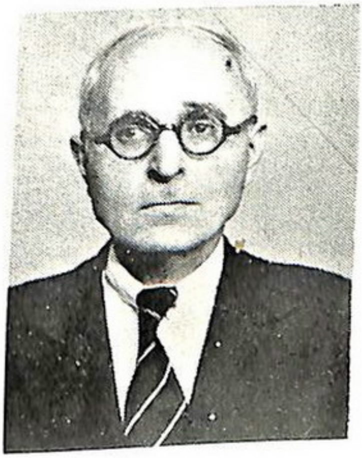

Նկար 243
ՍԻՄԱԿ ՍՏԱՆՊՕԼԵԱՆ

Նկար 244
Պաս. ՍԵԼԲԻ ԱՂԱՄԵԱՆ

Նկար 245
Կ. Պոլիս, Բերա, Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւն

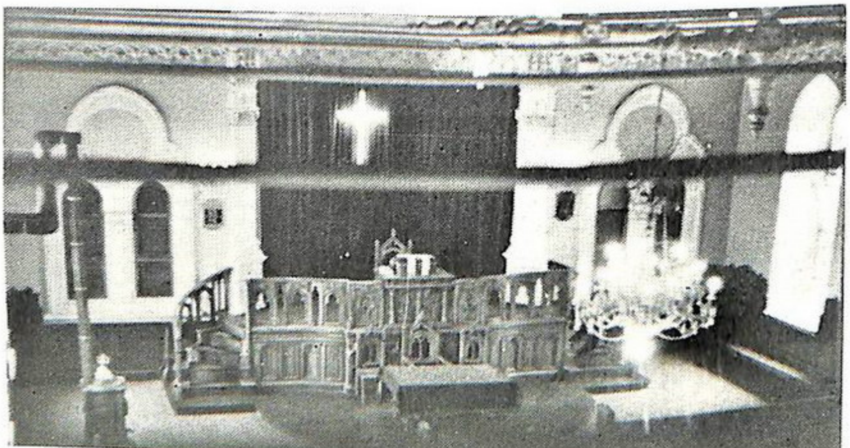

Նկար 246
Կ. Պոլիս, Բերա, Ս. Երրորդութիւն Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ շէնքին ներսը

4. ՍԵԼԲԻ ԱՂԱՄԻԵԱՆ

Ծնած է Սապանճա 1883ին։ Իր ուսումը առած է Պարտիզակի Բարձ. Վարժարանին մէջ։ Պաշտօնավարած է իբր ուսուցիչ-քարոզիչ 1903—1911ի միջոցին իր ծննդավայրին մէջ։ 1911-14ի միջոցին նոյն պաշտօնը կը շարունակէ Ատափազարի Տամլըգ գիւղը։ Տեղահանութեան տարիներուն 1915—18ին կը քարոզէ իր ծըննդավայրը գաղթականներուն և հայ զինուորներուն։ 1919—1920, ուսուցիչ է Պարտիզակի որբանոցին և քարոզիչ՝ գիւղի եկեղեցիին մէջ։ 1924—36 քարոզիչ՝ Սկիւտարի Հայ Աւետ. Եկեղեցիին մէջ։ 1936էն սկսեալ մինչեւ այսօր քարոզիչ է Էմմանուէլ Աւետ. Եկեղեցիի։ 1944էն ի վեր ալ իբր քարոզիչ միեւնոյն ատեն կը ծառայէ նաեւ Կէտիկ Փաշայի Հայ Աւետ. Եկեղեցւոյ։

5. ՊԱՏ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՂԱՄԻԵԱՆ

Ծնած է 1870ին Իզմիտի Օվաճըգ գիւղը։ Բարձրագոյն ուսումը ստացած է Պարտիզակի Ամերիկեան Բարձրագոյն Վարժարանին մէջ։ 1895—1904, ուսուցիչ-քարոզիչ է իր հայրենի գիւղը։ Տեղահանութեան տարիներուն իբր քարոզիչ կը ծառայէ Սուլթանիէի տարագիրներուն, Գոնիա։ 1922—29, քարոզիչ է Խասգիւղի մէջ՝ Կ. Պոլիս։ 1929—47, նոյն պաշտօնը կը շարունակէ Բերայի Հայց. Ս. Երրորդութիւն Աւետ. Եկեղեցիին մէջ։ Յառաջացեալ տարիքին պատճառաւ երկու տարիէ ի վեր հանգստեան կոչուած է։

Բ. ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ

I. ԲԵՐԱ՝ ԱՅՆԱԼԸ ՉԷՇՄԷ

Բերայի Հայց. Աւետ. Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցին կազմըւած է 1846ին, առաջինը և մայրը հայ Աւետարանականութեան։ Ունի հայակապ և գեղեցիկ եկեղեցական շէնք մը կառուցուած 1905—1907*ին (տես Թիւ* 247 *նկար)։ Հոն պաշտօնավարած են շատ յայտնի և կարող դէմքեր, որոնք են.—* Վերապատուելիներ՝ Աբիսողոմ Իւթիւճեան, Սիմոն Իւթիւճեան, Փրոֆ. Յակոբոս Ճէճիզեան, Ա. Ասատուրեան, Արսէն Շմաւոնեան։ *Առաջին համաշխարհային*

Թիւ 245 ՆԿԱՐ. *Հոգաբարձութիւն Հայց. Ս. Երրորդութեան Աւետ. Եկեղեցւոյ, Բերա, Կ. Պոլիս։*

Նստած շարք ձախէն.— Գրիգոր Աբրահամեան, Բենիամին Պետրոսեան, Լուտեր Աղասեան։

Կանգնած շարք ձախէն.— Խաչիկ Պալապանեան, Արմէն Մաթիկեան, Պետրոս Արսէնեան։ Կը բացակայի Վահրամ Բարոնեան։

պատերազմի ատեն Շմաւոնեան կը մեկնի Ամերիկա։ Եկեղեցին աստիճանաբար կը կորսնցնէ իր նախկին փայլուն վիճակը. յոր-մար պաշտօնեաներ կարելի չըլլար գտնել, և տեղական տրամադ-րելի ոյժերով կը ջանան գործը շարունակել շատ նեղ և սահմա-նափակ վիճակի մը մէջ։ Վեր. Շմաւոնեանէ յետոյ վեց ամիս կը պաշտօնավարէ Վեր. Պօղոսեան։ Ապա անպաշտօն կերպով կը քա-րոզեն Տիար Սամուէլ Վարժապետեան, Միհրան Ճէճիզեան, Բե-նիամին Պետրոսեան։ 1929—47ի միջոցին եկեղեցիին պաշտօնա-կան քարոզիչն է Պատ. Յովհ. Ազատեան։ Ներկայ հովիւն է ծե-րունազարդ Վեր. Կրպ. Ա. Տէր Յովհաննէսեան, որուն իբր ուսե-տարանչուհի կ՚օգնէ Օր. Թ. Սիւլիւքճեան՝ շրջանաւարտ մը Պը-րուսայի Ամերիկեան Աղջկանց Վարժարանէն։ Եկեղեցիս ունի ե-կեղեցասէր ջերմեռանդ երիտասարդութիւն մը։ Ժողովուրդին ներկայ թիւն է 180, որուն 50ը հաղորդական անդամ։

2. ԿԷՏԻՔ ՓԱՇԱ

Ներկայ Կէտիք Փաշայի Հայց. Աւետ. Եկեղեցին կազմուած է 1850ին։ Իր պաշտամունքները մինչև 1888 կատարուած է գըն-ուած ընդարձակ բնակարան մը՝ Լանկա թաղին մէջ։ Այս շրջանի միջոցին պաշտօնավարած են.— Վեր. Աւետիս Պաղտասարեան, Մր. Տուայթ և Թ. Թրօպրիճ մինչև 1865, Վեր. Բարսեղ Վար-դուկեան Կեսարացի՝ 1865—68, Վեր. Ստեփան Իւթիւճեան 1868—69, Պատ. Տ. Մկրտիչեան 1869—70, Պատ. Նազարէթ Ալեքսանեան, Պատ. Հայկունի, Փրոֆ. Յ. Ճէճիզեան, Վեր. Աւետիս Աստուր-եան 1879—1884, Վեր. Մարտիրոս Շմաւոնեան* 1887—1892 Օգոս. 10, երբ մեռաւ։ 1888ին եկեղեցին կը փոխադրուի Կէտիք Փաշա, ուր դարձեալ բնակարանի մը մէջ կը շարունակէ իր գործունէու-թիւնը։ Այս թաղին մէջ արդէն 1880ին գետին մը գնուած էր ա-պագայ շէնքին համար։ 1895ին մէկ գիշերուայ մէջ նոյն գետնի վրայ կը կառուցուի տախտակաշէն մատուռ մը։ 1911 Մայիս 18ին եկեղեցական շէնքի կայսերական Ֆերմանը կը ստացուի, և 1914ին հիմնարկէքը կը կատարուի։ Ուիլյըմ Ճէյմս այս նպատակաւ նուի-րած է 10000 տոլար։ Պատերազմի պատճառաւ շէնքը կիսաւարտ կը մնայ (տես թիւ 146 նկար, էջ 302 և թիւ 240 նկար)։ 1920ին ներքնատունը գործածելի վիճակի մէջ կը դրուի և պաշտամունք-

* Ներկայ ցանկը առնուած է եկեղեցւոյս հարիւրամեակին առ-թիւ իր կողմէ հրատարակուած յուշամատեանէն: Մեզի ղրկուած ու-րիշ պաշտօնական գրութեամբ մը կը յիշուին նաեւ հետեւեալները.— Վերf. Ա. Հիւսեան, Ցրթ. Ֆիլեան, Սիմոն Իւթիւճեան:

Նկար 247

Կ. Պոլիս. Բերա. Ս. Երրորդութիւն Հայ Աւետ. Եկեղեցիի շէնքին ճակատը

Նկար 248

Կ. Պոլիս, 1937-38ի Կիր. Դպրոցի ուսուցիչներ, նկարի կեդրոնը կայնած է ալեհեր Հովիւ Վեր. Կ. Տէր Յովհաննէսեան

Նկար 249

Կ. Պոլիս, Կէտիկ Փաշայի Հայ Աւետ. եւ Էմմանուէլ Աւետ. Եկեղեցիներու միացեալ երգիչ խումբը

Նկար 250

Կ.Պոլիս, Էմմանուէլ Աւետ. Եկեղեցւոյ Ջանասէրներու խումբ մը

Նկար 251

Կ. Պոլիս, Էմմանուէլ Աւետ. Եկեղեցւոյ Երգիչ խումբը

Նկար 252

Կ. Պոլիս, Էմմանուէլ Աւետ. Եկեղեցւոյ Երիտասարդներու խումբ մը

Նկար 253

Կ. Պոլիս, Ջանասէրներու խումբ մը, մէջտեղը Ա. շարքի՝ Միսիս Լայմբն
Բ. շարք աջէն առաջին, ոտքի վրայ, հանգուցեալ Մր. Լայմբն

ներն ու զանազան հաւաքոյթներ հոն տեղի կ'ունենան մինչեւ այսօր։ Եկեղեցին արամադիր է շէնքը աւարտելու, որուն համար հայ կին մը կտակած է 10000 Թրք. Լիրա, Տ. Ստեփան Փիլիպպոսեան նուիրած է 1000 Թրք. Լիրա, ժողովուրդէն հանգանակուած է 4000 Թրք. Լիրա։ Կէտիկ Փաշայի մէջ պաշտօնավարած են.— Վեր. Աւաքել Պետիկեան, 1892—1902, Ճ. Բ. Կրին և Տր. Հ. Պարնըմ 1902—1906, Պատ. Գրիգոր Տամպալեան 1906—1907, Վեր. Գ. Տէմիրճեան 1909—11, Վեր. Յովսէփ Ճէճիզեան 1911—22, Վեր. Ե. Բասունի 1923—4, Վեր. Սարգիս Մանուկեան 1924—34, Պատ. Կ. Տէր Յովհաննէսեան 1934—45։ Ապա հովիւէ զուրկ կը մնայ, Տիար Ս. Սթանպուլեան և Պատ. Ս. Ազատեան փոխն ի փոխ բեմը կը գրաւեն։ Ներկայիս սա վերջինը կը շարունակէ օգնել բեմին։ 1949ի վիճակագրութեան համեմատ եկեղեցին ունի 120 ընտանիքներէ բաղկացեալ ժողովուրդ մը, 70 հաղորդական անդամներ, 180-200 աշակերտութիւն իր նախակրթարանին մէջ, 150 սաներ կիր. դպրոցի մէջ որուն վերատեսչուհին է Օր. Հերմինէ Տ. Իյնէճեան։ Օր. Արուսեակ Փափազեան իր տունը 1941ին կը նուիրէ իբր երիցատուն գործածուելու, ինչպէս նաև գումար մը՝ որուն մէկ մասով կը գնուի Ենի Պըրճէսի միսիոնարական շէնքը Ինճիր Տիպի Թաղին մէջ։ Շէնքին մէկ մասը բնակելի յարկաբաժիններու կը վերածուի միւսածը դպրոցի կը յատկացուի։ 1950 Յունուար 15ին ժողովրդային քուէարկութեամբ հոգաբարձութեան անդամ կ'ընտրուին՝ Տիրան Մարտիկեան՝ Ա.պետ, Տօքթ. Ժիրայր Թելլէ՝ Ա.դպիր, Հրանդ Կիւզէլեան՝ փոխ-Ա.պետ, Բարգէն Թուննայեան՝ գանձապետ-սարկաւագ, Պերճ Երկանեան, Արամ Աստուրեան՝ սարկաւագ և Բիւզանդ Աբիկեան։

3. ՊԱՅՊԼ ՀԱՈՒԶ, ՖԻՆՃԱՆՃԸԼԱՐ

1867 Թուականէն սկսեալ հոգեւոր հաւաքոյթներ կատարուած են Կ. Պոլսոյ Ֆինճանճըլար Թաղը Պայպլ Հաուզ անուն ամերիկեան միսիոնարական շէնքին մէջ։ Բեմական լեզուն միշտ Թրքերէն եղած է ունկնդիրներուն այլազան ցեղերու պատկանած ըլլալուն համար։ Հոս յաճախող ժողովուրդը Վեր. Փրոֆ. Յովհ. Գ. Գրիգորեանի ջանքերուն շնորհիւ Էմմանուէլ անունով իբր եկեղեցի կազմակերպուած է 1908ին։ Գրիգորեան մինչեւ իր 1919ին Ամերիկա գաղթը, երկար տարիներ հոս ծառայած է իբր հոգեւոր հովիւ։ 1909էն սկսեալ իբր օգնական վերջինին գործակցած է Վեր. Կ. Սթանպուլեան, որ 1919—22ի միջոցին իբր հոգեւոր հովիւ առանձինն ծառայած է։ Բանական Թուականներուն առեն մ'ալ

Վեր. Ե. Քասունին կը հովուէ եկեղեցին, ուր կը կատարուի իր ձեռնադրութիւնը 1925ին։ Միսաք Սթանպօլլուեան ատեն մը կը ծառայէ իբր քարոզիչ։ 1936էն սկսեալ Պատ. Ս. Աղասիեան կը հովուէ եկեղեցին. ատեն մը իրեն օգնած է Մր. Ջարլս Բիկս։ Ներկայիս իրեն կ'օգնէ Օր. Մ. Յակոբեան, իր բացակայ եղած կիրակիներուն բեմէն քարոզելով։ Ժողովուրդը թէպէտ միջազգային է բայց մեծ մասամբ բաղկացած է հայերէ։ 1949ի վիճակագրութեան համեմատ ժողովուրդին թիւն է մօտ 100 ընտանիք կամ 300—400 անձեր, որուն 148ը հաղորդական անդամ։

4. ՍԿԻՒՏԱՐ

Սկիւտարի Հայ Աւետ. Եկեղեցին կազմուած է 1875ին, և փայլուն անցեալ մ'ունեցած է մինչև 1920, երբ Սկիւտարի մեծ հրդեհին պատճառաւ հայաբնակ թաղերու երեք չորրորդը կ'այրի և ժողովուրդին մեծ մասը կը ցրուի։ Եկեղեցին իրեն յատուկ շէնք չէ ունեցած, իր պաշտամունքները կը կատարէ Սկիւտարի Ամերիկեան Աղջկանց Դպրոցին շէնքին մէջ։ Իբր հոգեւոր հովիւ հոս գործած են վերապատուելիք՝ Կարապետ Գաբրիէլեան, Աւետիս Աստուրեան, Առաքել Պետիկեան, Արսէն Շմաւոնեան, Կարապետ Ներկարարեան, Գարեգին Գոնտուրաճեան, Փառնակ Խաչէնաէրեան, Մր. Բիկս։ 1920—24ի միջոցին հովիւն է Վեր. Յարութիւն Գառնիկեան, որուն յաջորդաբար 1926—1936ին կը ծառայէ Պատ. Սելքի Աղասիեան։ 1945էն ի վեր Վահրամ Թաթիկեան իբր աւետարանիչ բեմը գրաւած է։ Օր. Մ. Յակոբեան եւս իբր անպաշտօն քարոզչուհի մինչև օրս երկար ատեն մեծ ծառայութիւն մատուցած է հոս։ Սկիզբէն ի վեր հովիւ չեղած ժամանակներուն բեմը գրաւած են այցելու քարոզիչներ, որոնց ցանկը բաւական երկար է։ Ներկայ ժողովուրդին թիւն է, 1949ի Դեկ.ի տեղեկագրերին համեմատ, 10 ընտանիք կամ 40 անձ, որուն 16ը հաղորդական անդամ։

× × ×

Կ. Պոլսոյ ներկայ մօտ 60000 հայերու մեծամասնութիւնը 1920—1950ի միջոցին Թուրքիոյ ներքին գաւառներէն գաղթած նորեկներէ կը բաղկանայ։ Հայ Աւետարանական ժողովուրդին թիւը 2000—3000ի միջեւ կը կարծուի, որուն կէսը սակայն եկեղեցիէ հեռացած է վերջին քառորդ դարու աննպաստ պայմաններուն շնորհիւ։ Պարզ հաւատացեալներ և համեստ գործիչներ Աւետարանի ջահը վառ պահած են։ Անոնք երբեմն մինչև 10 տարբեր տեղերու մէջ աղօթաժողովներու և հոգևոր լսարաններու առաջնորդած են։ Ներկայ կառավարութեան տակ աւելի թոյլատու պայ-

Նկար 254

Կ.Պոլիս, Սւետ· Կիր· Դպրոցներու ուսուցիչներու խումբ մը

Նկար 255

Կ. Պոլիս, Կիր· Դպրոցի ուսուցչական կազմ

Նկար 256

Կ. Պոլիս, Կիր. Դպրոցի աշակերտներ հանդէսէ ետք

Նկար 257

Կ. Պոլիս, Կիր. դպրոցի սկսնակներու կարգը

մանկերով գործը կը վարեն։ Ամերիկայի Հայ Աւետ. Ընկ.ի կողմէ ղրկուած այցելու հովիւներ Վեր. Յ. Արզարեան և Վեր. Բ. Բուպեան մեծապէս օգտակար եղած են և խանդավառած ժողովուրդը։

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱ

I. ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍ,* Ս. ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԺՈՂ. ԵԿԵՂԵՑԻ

Կ'ենթադրուի թէ քաղաքին մէջ հաստատուած հայերու թիւն է 25000, որուն երեք չորրորդը Առաքելական, մնացածին կէսը Աւետարանական միւս կէսը Հռովմէական կաթոլիկ։

Աւետարանականները սկիզբէն գոնէ երկու յարանուանութեանց պատկանած են։ Բայց բոլորը միասնաբար կատարած են իրենց պաշտամունքները, որուն 1923ին «Եղբայրութեան» պատկանող հաստատուածին նախաձեռնութեամբը սկսած են։ Սկզբնական շրջանին իբր քարոզիչ անպաշտօն կերպով ծառայած են Յովհ. Հալէպլեան, Փրոֆ. Հ. Ապաճեան և Վեր. Նազարէթ Սալիպեան։ Շատ չանցած Եղբայրութեան անդամները կը զատուին։ Մնացած Հայ Աւետարանականներ 1930ին կը կազմակերպուին իբր եկեղեցի Վեր. Հայկ Աստուրեանի ջանքերով։ 1933ին այս նորակազմ եկեղեցին երկուքի կը բաժնուի։ Բայց իմաստութիւնը կ'ունենան 1949ին դարձեալ միանալու։ Եկեղեցիին մէջ գործած են Վեր. Հ. Աստուրեան 1930–31, 1932–33 և 1935ին, Վեր. Աբրահամ Յարութիւնեան 1931–32, Նշան Տէր Խաչէնեան 1935–39, Յովհ. Հալէպլեան 1939–41։ Բաժնուող ճիւղին մէջ գործած է Վեր. Միհրան Պալեան 1936–47։ Ներկայ հովիւն է Պատ. Յովսէփ Մուսայեան որ 11 տարիներէ ի վեր կը ծառայէ։ Մուսայեան 1942–47ին միջոցին միևնոյն ատեն յաճախած է տեղւոյս Մեթոտական Միացեալ Ճեմարանին և աւարտած է անոր վեցամեայ դասընթացքը Մագիստրոս Աստուածաբանութեան տիտղոսով։ Եկեղեցիին կազմուած ժողովուրդին թիւն է 250 ընտանիք կամ 1200 անձ։ Ան ունի Երիտասարդաց Միութիւն մը (Ջանից), կանանց Օժանդակ Ընկերութիւն մը, մանկանց կիր. դպրոց մը, 1945ին գնած է Մեթոտականներու պատկանող շէնք մը 50000 փեսօ կամ 10000 տոլար արժողութեամբ։ Տարեկան ելեւմուտքն է 600 տոլար։ Հայ Աւետ. Ընկերութիւնը երբեմն կ'օգնէ նիւթապէս։

---

* Այս տեղեկութիւնները քաղուած են Պատ. Յովսէփ Մուսայեանի մեզի ղրկած գրութենէն։

Զ. ՄՈՆԹԷՎԻՏԷՕ, ՀԱՅ ԱՒԵՏ. ԵԿԵՂԵՑԻ*

Աւետարանական պաշտամունքը քաղաքիս մէջ սկսած է 1925ին նախ տուներու մէջ, և ապա շարունակուած է Մեթոտական Եկեղեցիի շէնքին մէջ։ Մինչև 1934 «Եղբայրութիւն» կոչուած համայնքը եկեղեցւոյս հետ միասին գործած է։ Բայց ներքին անհամաձայնութիւններու պատճառաւ իրարմէ կը զատուին։ Վեր. Հ. Աստուրեան Պուէնոս Այրէսէն գալով մէկ շաբաթ կը մնայ և կ՚օգնէ եկեղեցին կազմակերպելու։ 1935ին Տիար Յարութիւն Տէր Ղազարեան իբր քարոզիչ կը հրաւիրուի։ Հոգաբարձութիւն մը կ՚ընտրուի անդամակցութեամբ՝ Զարեհ Աբարիկեանի, Համբարձում Սիմոնեանի, Յարութիւն Ահարոնեանի, Լևոն Մամճեանի, Սողոմոն Նադաշեանի, Յովսէփ Թաթլըեանի և Ռոպէրթ Մամճեանի։ Տէր Ղազարեանի ութնամեայ պաշտօնավարութեան միջոցին եկեղեցիս կազմող 60 ընտանիքներու թիւը վեցի կ՚իջնայ, և քարոզիչը կը հրաժարի։ 1943է ի վեր պաշտօնական հովիւէ զուրկ է, բայց հաւատքով իր գործը կը շարունակէ։ Միացեալ Նահանգներէն Աւետ. Ընկ.ի Գանձապահ Տիար Սամսոն Փիլիպպոսեանի այցելութեան առթիւ և անոր քաջալերութեամբ Հայ Աւետ. Համայնքի յատուկ եկեղեցական-դպրոցական շէնքի և յարակից մարզադաշտի մը շինութեան համար հանգանակութեան կը ձեռնարկեն և մէկ նիստի մէջ 12000 փեսօ խոստում կ՚առնեն ժողովականներէն։ Յաջող սկզբնաւորութիւն մը հաւատքով գործող այս եկեղեցիին համար։ Ու կը կազմեն շինութեան յանձնախումբ մը գործը հետապնդելու։

---

* Այս մասին մեր տեղեկութիւնները քաղած ենք Տիար Զարեհ Աբարիկեանի մեզի ղրկած մէկ նամակէն։

ՎԵՐՋ

PRINTED IN BEIRUT, LEBANON

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.
FL0313389

ЦЕНА